३६५६ से ३६९१

भृंगीशसंहिता

ॐनमस्त्रिपुरसुन्दर्यै ॥ श्रीभैरवुवाच
गैयामूर्तिस्त्रिपुरादेव्याहितोयानकल्याणाभिधा
उपासितानागत्वसेनरावणेनमहात्मना ईश्वा
नकोणेलंकायानागेनेनप्रतिष्ठिता नामसी
वेहृताहृशासाकावैवदसत्तम नामसीराजसो
वर्णिसात्विकोवामहेश्वर सैवश्रीनामयादेव
पुराणेकाश्मीरमण्डले भुवनेशसमीपेनविद्य
नामार्थमास्थिता कलौसत्वान्मिकादेवीवेस
वीदेवदुर्लभा केनलोनावस्थितत्रकिंचपापक्ष
तिष्ठिता वदस्वमहादेवलोकानुग्रहकाम्यया ।
श्रीभैरवउवाच । शृणुभद्रेप्रवक्ष्यामियेनजनः
नकल्याणाश्रितिमहत् येनश्रवणमात्रेणरावणो
सर्वेत्ननामियात् पुरापुलस्त्यतनयोदमान्तस्त
नामराक्षसः सनेभक्तिमसाधुलोमचचारसुचिरंतपः
स्विनः दशाननानिवर्षाणिपादेकाग्रसंस्थितः ईश्व
निराहारोयतप्राणः विजितेन्द्रियः एकदाचर
राराधनेचैवतन्मना लब्धकोमहागदायुपंचसि
नस्तस्यतुष्टस्तपसि अथवाणि
हृदानरयूथके श्रीचक्रगोचानुसावथत्राणाश्रममेन
महेश्वरी त्रस्तात्मेप्राणिनस्तत्ररावणाश्रमभः
नः लोभयंतःपरंजगत्सुर्नेमहतालब्धकेपुरुषभ
लब्धेनमाश्रमेहष्टारावणाःसात्विकोपिसन् जे
जापजप्योविमनाःपरमेतपसाश्रितः देवदेवम
हादेवंविहृपादंत्रिलोचनं ध्यात्वापरमसात्वेन

रात्री
प्रा०
१

2

स्तमोरूपंदर्शयामः पनान्वैलक्षुकान्सर्वान्प्राणि
नोपिचसर्वेशः पकेश्रुणापानयेयमितिध्याना
सदोस्मरन् ततस्तेनाममसंरूपंदर्शयामासरु॰
द्रीति दृष्ट्वातन्नाममसंरूपंस्तुत्वातन्वाचभक्तितः
वरंहृणीष्वेतिवदंत्रैलोक्यंदृष्टवानयभोः ततो
देवेनचात्तमोभजशाक्तिंचगुल्लस तामसीत्रि॰
गुणातीतादेवीशणामात्मिकापरा ततःपरामम
याशक्तिर्महापंचदशीपरा रजस्तमःस्वरूपा॰
साभजत्तामेवरावण यतोमज्ञानतिष्ठोवैप्राणि
हिंसनतत्परः त्रैलोक्यंदृष्टवान्सर्वयस्तस्मामेव॰
वाश्रय श्राग्निनामामहादेवीसर्वान्कामान्प्रदा॰
स्यति इत्युक्तोदेवदेवेनचेश्वरेणमहात्मना ज॰
जापनामसौदेवीनतणादित्यवर्चस वर्षायुतं
महादेवीनदर्शनस्रपागता वरंहृणीष्वइतिस्फु
त्सयापिमद्दुर्लभं ददामितेत्रिलोकपालुवृधरत्वं॰
राज्यमकण्टकं त्रिविधाभोगसहितंततोमन्त्या
प्रदोभव प्रन्यदापिचेत्सुरदेवानामपिदुर्लभं
ददामितल्लयाचमयज्ञेमतामिवाञ्छितं इत्यु॰
वमुक्तोदेवेषणरावणोराक्षसोत्तमः उवाचस्व॰
त्वंमथभवानीभवहारिणी यदितेस्यान्महा
देविमहान्मयिस्वनुग्रहः तदात्वंममदुर्हेसद्यानि
तेषसंनिहिताभव इत्येवमुक्तासादेवीरावणेन
महात्मना ममसंकल्पितंत्वालास्वनेनोपरिसं
स्थिता पापाक्रमाथव्रतान्तेष्टुतर्भमायफर्येफंता

त्रिनेत्रानाम सीपाद्रिमहासिंहोपरिस्थिता एषा
मा च महत्याकारा लंके पातालोपरिस्थिता राव
णोपासिता भक्त्या महिषीमंथमायुधैः नवग्र
हृतिरूपा मोक्षा सर्वदैत्यगणार्दिनि सेवरूपा मा
भवेद्देवी रावणैः समुपासिता नाम सीतानन्त
णी विद्युरायाः परा कला यज्ञानन्दप्रदायैः सा चो
हिमानद्गुहास्थिता नवाया नाम सती देवी राम राज्य
हिमानदूहास्थिता नवायानामसतीदेवीरामराज्य
प्रदाः भवेत् महाराज्ञीति विख्याता भुवनेश्वरः
पाश्रिता नीलहृत्पद्मनादेवि नागानेनोपरिस्थिता
रूपश्रवैर्नागराजैर्त्रिभिः सा परिवारिता श्राभुव
नेश्वरात्तरार्धे शान्तथा लक्ष्मवनादपि भागेश्वरादपि
वैष्णोर्कर्मणश्च लंभु विद्युल्लेभं हलवत्सल्यतानाप्र
स्थानानन्यानि सृष्टौ लक्ष्मभूतानि सूत्येनत
स्मात्तत्तु लक्ष्यत्वकं प्रत्रास्थिता भिक्षानाम सात्वी
स्माद्वत्तूल स्तूल्यकं प्रत्रास्थिताभिक्षानामसाती
रक्षणराज्यभोजना सात्विकासत्वरूपा सा देवी
पंचदशाक्षरी प्रसादोपासनात्या मा शुनयः प
रमोगानि श्रीरामो भजनाद्स्या लंकां रावणमत्य
गात् प्रसादः प्रसादनाद्विज्ञेयो भगवान्विभीष
णः महाज्ञानात्मनारावो लंकायाः प्राप्तवानल
प्रसादस्व भजनात्सर्वं परां सिद्धिमुपागतः प्रा
रूपा मा भवद्यात् लंकेशाभवनेन दा सा वेदानां
सतीदेवी महाराज्ञीति विख्याता रामराज्यप्रदा
सेवनरूपणीया परा कला प्रपद्यमनसा तानन्तम
योमो त्तमगात्मयात् प्रत्रका मामहेशानिधनं

ग्रं॰ चापिधनार्थिनः विद्यार्थिनो महाविद्यां कन्या
मा॰ कन्यार्थिनः प्रिये धनंधान्यपशूंश्चापि पुत्रं लेभे
२ निरंतरं प्रसादान्ममे शान्त्याः प्राप्नुवंति न संशयः
दुर्भिक्षे चैव घोरे तु च भौमे ह्योरुपद्रवे महामारी
भये चोरभये दुर्भिक्षे जेतव्या महाराजभये चापि
भजनाच्छान्तयेद्ध्रुवं महासंकटमापन्नः प्रपन्नचेतन
संकटादपि रोगार्त्तश्चापि नरो गोतरेदापदश्च प्राप
दः भवेद्देह महाभोगी सोते साधकजयमाप्नुयात्
योऽस्या मंत्रं जपेन्नित्यं सोऽयोगी राट्स्वयं के यंत्रम्
जापकः वीराः शिवपत्नीं निर्विघ्ने श्रद्धया वा यभवे
मंत्रैः पूजयेज्जगदंबिकां गंगाप्रवाहवद्वाणीभ
वेत्तस्य न संशयः इयं पंचदशी व्याना नक्षत्रा
मा कला त्रिपुरायाः प्रादेवा महाराज्ञीति वि
ख्याता श्रीनाम्ना तुपादेवीशीर्ष महापातके पासि
ता यथा गोवर्णोमहेंद्र महाश्रीनाम सौकला हा
विष्णुत्वमागोरानामसैः समुपासिता महापा
मे निर्विघ्नार्थो भवत्याहु रागमा सतीदेशामः
तु प्रामानीनां महत्वमनाश्रय धनंननारसाहिता
रामाजनाजकाविण्णा उपासिता दत्तान्येव सर्वान्
कामान्नायोपीमनान् इत्येन कथितं देवियत्तृष्णो
ह्यमिरुत्वया यथामाभ्यद्धावणगोहे मन्येराज्ञीति
विख्याता अस्याः स्वरूपमात्रं भवेत्साज्ञायकते
कलौ पनत्यारान्महादेवि सद्योस्प्रचेतन वधनात्
इतिश्रीसंहितायां ललितार्थविद्योपनीर्णंजानसं

ग्रहे श्रीरात्नीमाइभांवेन्तूलस्तूलवर्णनेनामप्रथ
मः पटलः ॥ १ ॥ श्रीभैरव्युवाच । देवदेवम
हादेव सर्वज्ञ परमेश्वर कृपांकृत्वामहादेवविस्त
रेणास्तुणोमयहे कादेवीत्रिपुराप्रोक्ता कथंप्रणामा
भवत्यत्र कथं रामेणार्चिताभूत्कथंप्रामासतोष
रे पतत्सर्वंमहादेव किंकरास्मि नवाप्रिय । श्री
भैरवः । शृणुदेवि प्रवक्ष्यामि यत्पृष्टोगिरिजेत्व
या यस्याः श्रवणमात्रेणसर्वसिद्धिः प्रजायते विश्र
वस्तनयः पौलस्त्योरावणोसुरः महादेवह
त्तोलकोहृष्टकरोदशास्योसुरः पुलस्त्यस्यात्मजः प्र
ह किमर्थंकृतवान्सिद्धः तमुवाचमुनेः श्रीमाह
कोप्रार्थयामिप्रभोः प्रहस्यतेश्विनिप्राह देवदेवो
वृषाकपिः शृणुवत्सप्रवक्ष्यामित्वत्तनूजोस्य
सिद्धः भुवनानाङ्कुः एवदायोभविष्यतितस्याशायः
प्रसेदास्याम्यहं लेकोहपियोगात्मेश्वर श्रादे
नपः प्रभावेनममत्वः कियतोवधिः तस्मात्या
सर्वतोनित्यंलेकोराज्यंकरिष्यति इत्येतद्वचनं
श्रुत्वारावणोलोककण्टकः प्रणम्यचेश्वरंप्राह
प्रणयानतकन्धरः देवदेवमहादेवशरणागत
वत्सल कोपस्याज्जगतोहृष्टात्वज्ञानेश्वरीहृ
नः त्वंसर्वव्यापीविश्वात्मादेवदेवमहेश्वर प्र
पन्नंपाहिमांभक्तंकृपयापरमेश्वर यज्ञंपर
मेघानमञ्जोयःप्राप्तिकारणं तपोमहेश्वरविभो
येनवत्स्याप्रसीदति तदाविथ्यंप्रतिगतोरावणो

गा॰
प्रा॰
२

बालकोपि सन् तपस्तु चार परमं दुष्करं देवदान
वैः वर्षाणामयुतं देवि ब्रह्मा प्रीतस्ततोऽभवत् ब्रह्मा
ह्याविरभूत्तत्र प्रीतोस्मीति वरं ददौ भोभो पौलस्त्य
महाभाग किं याचे वद सत्वरं इति श्रुत्वा वचो ब्र
ह्मणो दनुजाधिपः प्रोवाच तं महादेवि ब्रह्माणं प्र
पितामहं वरदोसि यदा देव लंकाद्वीपे जगत्पते
मह्यं संप्राप्य वा साध्य यत्नो जेयो भवाम्यहं इति
श्रुत्वा वचस्तस्य रावणस्य महेश्वरि लंका प्राप्ता
त्वया शंभोरजेयस्त्वं भविष्यसि महामायाहरेः
सम्यक्कीर्तिर्यावज्जायते तावद्देवमेत्रषेस्तु दे
ष्यदैत्यपुंगवैः प्रत्रेयोद्यसि पौलस्त्य चेति सत्यं
वदामि ते ततो सौ रावणो लंकां प्राप्य चेश्वर निर्भि
तां देवानां दुःखदो भूत्वा दैत्यानां सुखदो ऽभव
त् वर्षाणामयुतं प्राप्य शिवाराधनतत्परः मल
येद्रवनिलये चकार तप उत्तमं नमं तस्तोभवद्दे
वि शोककरो लोकशोकरः नारदो भगवान् ततो गत्वा
रावणसंनिधौ दृष्ट्वा ततोऽधिपं विप्रो ह्युवाच मुनि
पुंगवः किं कृतं हि त्वया दैत्य यत्रमाद्रूः विकार्ते
न निष्फलमभवत्सर्वं प्रसादाद्रहितेन शिवे नेदी
वतेश्वरात्स्वबलात्स्वत्त्रपराङ्मुखो नकैलासेच
मेरौ च मंदिरे नैव वर्तते यतो नादिष्टगणोन्यपदत्ते
वर्तते प्रभुः नकायस्थेदनैनैव न प्रजापदने
पि शिवः प्रसन्नतामेति यथा नाटेन सर्वत इस्तु
न्तापयो यो विप्रो नारदो ब्रह्मसत्तमः क्षित्रपोगो

दशग्रीवोमस्तकैःकथंतोषितः चक्रेनाट्यंमहा
घोरंभैरवंभैरवेश्वरे ग्रन्थनमथरेहलोमवा
धनकारणं तेननाटेनभगवान्महादेवोमहे:
श्वरः भैरवेनप्रतुष्टस्तुरावणायददौप्राहु प्रघ
रावणाहेरावण्याक्रिंकृतेनरासमाधिप किंहृणो
वत्सदास्यामियदलभ्यंसुरासुरैः । रावणउवा
च । देवदेहिपरंनाथभैरवस्यपदंशिव येन
नाटेनहमस्त्वंप्रबोधितोसिमहेश्वर नतोमेदेहिस
र्वेत्रवेत्रिभुवनेश्वर यथापूर्वमहंनाथमस्तकै
र्दशभिर्युतः मयाभोक्तृनाहत्वंबहुभक्तिनत्व
त्रेशिव संभवामिपुनोबलवीर्यत्रजानामहेश्वर
वीरेश्वरः । भैरवस्त्वंमहाभागरागानामधिपो
भव यथापूर्वदशग्रीवस्त्वंतथाहसर्वथाभव
दैत्यानांप्रीतिमान्प्रभवनित्यंमहामते इति
पाप्मवृत्तोदैत्योरावणोलोकरावणः मतिंच
कारदैत्यानांसनदाग्रहवहेतवे मुनीनांमानवं
नोचदेवानांकदनंमहत् चक्रेयोरतमोहपमा
श्रितोबलदर्पितः धर्मसंस्थापनार्थायसाधूना
रक्षणायच रावणानांवधार्थायभगवान्हनुमा
वनः संजातोह्यपरेपुत्रोराज्ञोदशरथस्यवै ह
हृष्टलोककलानृपःकौसल्यानन्दवर्धनः श्रीरामोभा
नगानांनाथःसीतामायातदर्थेस्मारि रावणस्यव
धार्थायसम्भारहरणायच गतोवानरसंयुतो
लोकांप्रतिमहामतिः फडवकारमसमहत्समसमं

रा॰
मा॰
५

वानरैर्यदा नः मेघनादादिकान् हत्वा रावणो भ
यविह्वलः मंदोदरीं प्राह हन्त नः कथं मृत्युस्त्व
जेदयं । मन्दोदर्युवाच । शृणु रावण वदेह
सीतयोक्तं नारदेन तु रामो मनुष्यो नाम सो भगवा
न्भूतभावनः पूर्णामः पूर्णामायावेनित्यं पूर्णामा
नुजेन तत्परः लंकां संप्राप्य सीतां च राज्यं दत्वा
विभीषणे पुष्पकेन विमानेन गृहं गाच्छत्यसौ
पुनः तस्मात्सर्वप्रयत्नेन राज्यं देहि विभीषणे
सीतां रामाय त्वं देहि श्रेयः यास्यामभक्त्या ये श्रीरामे
परमेश्वाने प्राणनाति हि हरेयं तयमानो धर्यधा
मि सीव परमकारणं सर्वदेवो भगवान्यमतः
स्पानस्तदापिवः रामः गृहं नाथ गतेलंकां प्राप्य
मज्जीवनात् इति श्रुत्वा वचनं तस्या मन्दोदर्या
सुविवृजात निराहत्य गतः स्थाने यत्र देवी ति
ष्ठति ला मंदोदरी समं तत्र पूजां चक्रे स रावणः
उवाच प्राणकेवी कौतजा मंदोदरी प्रति हे मंदो
दरि श्रीरामस्तु भगवान् न संशय रामायाः स
तेन मकलं दापाचाह्यामितं श्रागतस्त्व त्वमात
तस्तु सहत्वमास्तस्थापरैः बलिदास्यामहं देव्यै
सह चारागोः सह ततश्चावास्य श्रीरामे रावणो
रात्समाधिपः रामः प्राकृभत्वे तत्र पूजां मंडपम
ध्यतः प्राह रामम महादैत्यो रावणो घोरदर्शनः
सीतां त्यज त्वं तत्र गृहं यदि जीवितुमिच्छसि नाः
नो चेत्त्वां बलिं विधाय पूजान्ते तेनोष्यहं श्रीपर्यमा

गः पाङ्कजायां प्राह राजीवलोचनः भो भो दुष्ट
दुराचार किं ब्रजामि गृहं प्रति सीतां हृतासि श्री
प्राणमो गृहीत्वा त्वां निपात्य च लंकां दहामि ते
भ्रातृभक्ताय महद्दायमे इति श्रुत्वा वचः क्रो
धाद्दृष्टमथ मंथरांतिके खड्गं निष्कास्य श्रीरामम
निकृन्ताय वक्षेदितं नास्मि त्वं समरे देवी श्रीरामं
रावणं प्रति प्रहस्य क्रोधतान्माक्षी मेघगंभीर
घोषिणा उवाच जगन्नाथो धात्री धिक्कारे हे रावण सः
धिप गृहं ब्रजामि सहे यो हिमाचलवत्प्रभे स
नीसरसिक स्मीरे वैस्मव्रतथा रणे हनुमन्त
नतः प्राह श्रीरामो मत्तजाह्नतिः वीरेश वीरह
त्रमस्मान्नतो श्रीमहेश्वरी गृहाण रणभद्रे नेकं
ग्मौरं प्रतियोद्धा एवमाकर्ण्य तत्समुद्धा वीरौ
हनुमांस्ततः पृष्टेन स्वरणो हत्वा सममामस्त्वोत्र
राणस्थं श्रीरामो [illegible] जगाम लक्ष्मणं
प्रति उवाच भ्रातर्वीर स्तोहनोष्टंभविद्यति
सीतां गृहीत्वा यास्यामो योध्यां सर्वजनार्थितो
ततः प्रभाते संप्राप्ते रावणो भयविह्वलः रामभद्र
मितो रामं प्रोवाच वचनं शनैः राम राम महा
माऽयित्यजमानं च जानकीं गच्छ त्वं यत्र गत्वा वै
जीवनं प्राप्स्यसि ध्रुवम् नो चेत्कुरुष्व त्वं राम यु
द्धे त्वं मया सह हे हात्मिकानान्यथैव यदेत्वं
वीरतन्मः एवमाकर्ण्य निरामो वै रावणं प्रोक्तवा
न्वयम् एहि कण्ठेक रोमात्रातिष्ठ त्वं समराङ्गने

रा॰
प्रा॰
५

यामे नवम्यां मध्याह्ने रावणो भयकारकः प्राणान्
मुमोच श्रीरामबाणेनाभिहतोऽसुरः दिव्यदुन्दु
भयो नेदुर्ननृतुश्चाप्सरोगणाः अवाकिरन्पुष्पव
र्षै रामं नेमिरे दिवौकसः जयेत्युक्तेन तदा सर्वैर्वानरैः
सर्वतो दिशि तदाप्रभृति श्रीरामः पूर्णिमायां दि
वानिशि यात्रां करोति विधिवत्ससीनः सात्वजो ।
हरिः मंत्रोद्दिष्टेष्टचाष्टम्यां नवम्यां च विशेषतः
इत्थमात्मसदैवात्र वर्ततेनेहारायोबलो पर्वस्वेतेषु
संपूज्य जनैः सर्वार्थसिद्धये इत्येतत्कथितं देवि
रामस्य प्रादुर्भावं शिवे येन श्रवणमात्रेण जायते ।
सर्वसिद्धयः ॥ इति श्रीसंहितायां ललहरविष
योपनीषज्ञानसंग्रहे श्रीरामप्रादुर्भावो नाम पट
लः ॥ १ ॥ समाप्तश्चायं रामप्रादुर्भावः ॥
ॐ नमः शिवाय स्वच्छन्दरूपाय केदारनाथाय ।
ॐ श्रीभैरव्युवाच । भगवन्सर्वधर्मज्ञ लोकानु
ग्रहकारक केदारोत्पत्तिमाकर्ण्य कृतार्थोस्मि
न संशयः अधुना श्रोतुमिच्छामि पूर्णस्वच्छन्द
भैरव प्रादुर्भावं तस्य विभोर्वद सत्यं महेश्वर ॥
श्रीभैरवः । शृणु देवि प्रवक्ष्यामि पूर्णस्वच्छन्द
भैरवं यच्छ्रुत्वा मुच्यते जंतुर्जन्मकोटिभवैरघैः
पृथ्वीमुद्धरतस्तत्र वराहस्य महात्मनः हिरण्या
क्षं मर्दयतः कौंचको नाम वै गणः रक्तमांसाजगादि
प्रातिवराहमत्रापतन् दृष्ट्वा कीचकराणे हरेः
परमकारणः सूच्यारैरीरयामास रक्तमागणः

सुव्रतः काण्णाहिनासिकास्योऽस्थैः सुकौवेरवा
सिनीति कीचकोव्यगामञ्जाशापर्वतान्तोन्तः प्रिये
यत्रवैरात्तसाङ्गुष्ठःकीचकोनामवेगाणः लीनेभू
पर्वतत्सेऽहेसकीचाश्रमउच्यते श्रोत्राहिनासिका
स्याभ्यः सुकारायेतनिःसृताः समतीर्थ्याभवन्त्र
लोकानांहितकाम्यया वराहस्यशिरोयत्रमेदि
नीसङ्कोरिष्यतः कीचकोनिहितोयत्रसूकावैं
भसंभवैः सवराहशिरोनामग्रामःप्रथितस्ततः
वराहतोभंहष्ट्वाशिवःप्राङ्गरम्भःकिल वराहे
हर्षायन्वीर्यैकीचकान्मर्दयन्कदा दृष्ट्वापंचमुखे
देवेहविःस्वच्छंदभैरवं प्राहगंभीरयावाचाप्ल
ल्गायामध्यरात्रम् । श्रीवराहउवाच । ति
ष्ठास्मिन्नाश्रिरोदेशे स्वच्छन्दमोचयज्ज्ञनात् नी
र्थेविघ्नकारोस्त्रैवग्रसन्नक्रतोऽङ्गितः समतीर्थ्यामि
क्षिरोसिवसनित्यंमहेश्वर स्ववशःसंस्मृतिभवं
नित्यमीरयसेयतः ततःप्रोक्तःपुराविद्भिर्वीरः ।
स्वच्छंदभैरवः श्रुत्वातद्वचनंसौम्यवराहस्यमं ।
हात्मनः एवमस्त्विति तं देवस्तत्रसंनिधामाद्ये
न्तदाप्रभृतिदेवेशिवासमतीर्थेप्रतिष्ठितः स्वच्छन्द
भैरवश्चापिलोकानांमुक्तिदेकलौ तस्मात्सर्वप्र
यत्नेन तीरसिस्नानमाचरेत् समतीर्थ्यांपूजयि
त्वास्वच्छन्दंपरभैरवं सुदीक्षितोऽपिस्नातःस्यान्म
च्यतेब्रह्महत्यया वाराणस्यांकल्पेवासात्प्रयागे
मरणात्प्रिये योगातिसमवाप्नोतितांस्वच्छन्दस्याद

के॰ र्गनात् कुरुक्षेत्रे प्रयागे च गंगासागरसंगमे चन्द्र
मा॰ सूर्योपरागे च गवां कोटिमत्रत्रमां विधिवद्देदवि
९ प्रेषु दत्त्वा यत्फलमाप्नुयात् तत्फलं सर्वमाप्नोति
केदारस्नानमात्रतः केदारकुण्डे संस्नाप्य यात्रां कृ
त्वा विधानतः दानं यथोक्तं दत्त्वा तु अश्वमेधसह
स्रजं मुक्तेन पीत्वा पानीयं तत्र नरः स्तन्यपो भवेत्
शात्मारामाश्च तत्र ये यतयः संशितव्रताः ततो ग
तिं प्रयान्ति स्म यो वै केदारपायिनः स्नात्वा केदार
कुण्डे तत्र कुंभस्थे च बृहस्पतौ यां गतिं समवाप्नोति
नरः पातकवान् कलौ न तां समवाप्नुयां देवि क्रतुया
गशतैरपि केदारं तत्र गच्छामि स्नास्यामि तत्र वारि
णि दास्यामि तत्र देवे तोयं पास्यामि मलहं कदा प
वमीभिर्न मा कुर्वन्यानि सादाशिवपदं बहुनाः
त्रं किं श्रुतेन प्रश्नकेन भामिनि कलौ स्वल्पजन
स्यापि स्वर्गः परमदुर्लभः मुक्तिः सुदुर्लभा देवि
सा चात्रैव प्रतिष्ठिता वराहक्षेत्रे देवेशि स्नात्वा के
तौ ये स्नास्यन्ति पिबन्ते च तीर्थे यात्राशुभः सर तेषा
स्यन्ति परलोकं यत्र गत्वा न शोचते न देवयोरेव च।
कलौ चतुर्थभागमेष्यति एकत्रास्तु नमेकत्रजा
न्तर्हितं तच्छेकतः शिरएकचनाथस्य केदारस्य
भविष्यति मूलादारभ्य क्रमतः शिरं तोयस्य शुभप्रण
ति स्यान्ति शिवमायजायत्र नास्ति क्रान्ते नाक्रान्ते
पुण्यं वा पापमेकं वा हस्त्रानाथकलेवरं हत्यादेव

१२

मवाप्नोति नतीर्थफलमाप्नुयात् तस्मात्सर्वप्रयत्ने
नमूलादारभ्यपोषितः यात्रांकृत्वाव्रजेद्देवंव्रजे
च्छिवमवाप्नुया केदारमुदकंपीत्वाकलौरेतोदके
प्रिये दानंचविधिवद्दत्वायातिसदाशिवंप्र
नकेदारसमंतीर्थंदृष्टिभुक्तेनविद्यते महामोक्ष
प्रदंदेविनभूतंनभविष्यति पतितानामनाथाना
दरिद्राणांमहामिनां महद्रुद्रग्रासिनांचकेदारमु
दकंप्रिये पथ्यंमोक्षस्यगाविघ्नमेवतन्नैवविशारदैः
यस्यजंतोर्महादेविजन्वरोगैर्वगदैर्भाभिथः नशांता
यौषधगणैर्महामयभयप्रदैः सोपिशांतिंप्रया
त्याशुरेतोदकनिपानतः केदारदर्शनाच्छैवरेतो
दकनिपानतः स्नानाद्दानाच्चदेवेशिमुच्यतेघोर
पातकैः केदारयात्रायांयस्यापिकदाचिन्नयतः
प्रिये गृहात्प्रचलितस्यापियावंतःपांसुबिंदवः
पादस्यचाल्यमानस्यतावंतोह्यग्निवेवसेत् के
दारपादेपिवतोआतुर्यंत्यजतःप्रिये उदरचाः
पिदेवेशिशिरस्थैवप्रमादतः नयात्राफलमाप्नो
तियथासर्वंभविष्यति प्रपद्यनारीशिरस्तंदेवसुः
पकपर्दिनं मनसाध्यात्वातद्रूपेणस्वच्छंदपरभैरवं
पीत्वारेतोदकंदेविशीघ्रंमुच्येतचाशुभात् सू
सादारभ्यकेपानेनकलौश्रीशिवसंश्रयेत् पी
त्वारेतोदकेनचपरांसिद्धिमवाप्नुयात् नरेतोद
समंतीर्थंनरेतोदसमागतिः नरेतोदसमंपानं
नरेतोदसमंहविः नरेतोदसमंस्नानंनरेतोदस

मोविधिः नैवेतोदसमोयागोनवेनोदसमंथनं नवे
नोदसमंसोमंनदेवःश्रीशिवात्परः शैवेकलियुगे
देविमहाकैवल्यदःपरः श्रीशिवोदर्शनाच्चैववेतो
दस्नानपानतः मुच्यतेसंहितैर्घोरान्महापातकि
नोपिच तस्मात्सर्वप्रयत्नेनशंभस्येवहिस्मृतो
केदारेश्वरमासाद्यस्नायाद्रेतोदवारिणि पीत्वारेतं
दकंतत्रपातकिविलक्षणादिनः मुच्यतेघोरहत्याभि
स्त्रिभिर्यास्यतितेध्रुवं शुक्रास्तुनचनजन्मयोनि।
स्वच्छलभैरवं गत्वाश्रीशिवसंदेवंपीत्वारेतोदकं
परं तपवरक्तःकश्चिन्नाभविस्वच्छंदचारिणः शै
वैर्योगिभिःपापैस्तैनानाज्ञानकृतैःप्रिये प्रदद्यश्री।
शिवदेवंस्नात्वारेतोदवारिणि पीत्वारेतोदकंत
त्वमुच्यतेघोरकिल्बिषैः शुक्रास्तुयातिपरम।
भैरवंभैरवाधिपं बहुनात्रकिमुक्तेनकलिकाले
महेश्वरि शुक्रचर्थंपापिनामेनतीर्थंदेविप्रकाशि
तं कथितंस्थलमाहात्म्यंभूयःकिंश्रोतुमिच्छ।
सि ॥ इतिश्रीसंहितायांकेदारमाहात्म्येस्व।
च्छंदमाहात्म्यंनामप्रथमःपटलः ॥ १ ॥ ॥
श्रीभैरवी । श्रुतंश्रुतंमहादेववराहविषये।
फलं केदारनाथस्याविभोकृतार्थास्मिनसंशयः
अथनाश्रोतुमिच्छामियात्रादानमपीश्वर मंत्रे
तोदपानेचयात्रियमोविधानमेवच यज्ञत्वात्रमुच्यते
तेनजन्मकोटिभवैरघैः । श्रीभैरवः । शृणुदे
वमहादेवियात्रामस्यमहेश्वरि दानंमंत्रंपर।

पानेयःस्नात्वामुच्यतेभवात् प्राप्तेश्राद्धेप्रेस्नात्वा
ततोनिर्गलमाश्रयेत् ततोगच्छेतचन्द्रोदेस्नोत्वा
प्रउत्तमे तत्रस्नात्वाव्रजेद्विपद्योर्संगमुत्तमे
तत्रस्नात्वाव्रजेत्तूर्णमनन्तेनागमुत्तमम् ततःस्ना
त्वाप्रव्रजेन्नवराहक्षेत्रमुत्तमं सोमसूर्याग्रधामा
निस्नात्वागच्छेतसन्त्री वराहस्यैरसेनामग्रामेस्
मोरकेततः स्नात्वास्वच्छंदपूजांचकृत्वाकोटि
समाश्रयेत् ततःपापहरेस्नायात्पवनारोहणंततः
तत्रकेदारनाथस्यपूजांकृत्वाविधानतः स्नात्वा
त्रुलकमात्दयाक्षत्रिविसृहृगादितः श्राद्धंतत्र
विधानेनपितृणांश्रुपनिष्ठति नाथकमंत्रउका
रयत्रभूषितमोक्षारे वह्निमकारेणफलेदशा
णामंत्रमादिशेत् । ॐ ह्रांवांह्रांवांह्रांवांह्रां
ॐ ॥ इतितंत्राणांमंत्रोद्धारः । प्राप्तेश्राद्धेप्रा
वेत्रोयंत्रिपिवेद्धविलाप्रावे हवेलात्रिःपिवेद्धवि
प्रीत्याश्रुच्यतेचाश्रभात् त्र्यंपिवेद्धवामनतुल
केस्वरसन्ती त्र्यंमुख्येनदेवेशि त्र्यंदक्षिणा
णाना इतिप्रोक्ताःप्रवाविधिर्विधिःपानफलप्रदः
दानमत्रप्रवक्ष्यामियात्रासाफल्यहेतवे यवपि
ष्टसमानीयप्रमाणंपलपंचकं कृत्वाहेमवक्त्रने
त्रसूक्ष्मानासेमहेश्वरि नाम्नापूर्णंस्वर्णरूपेभरणभू
गूलभूषिते कांस्येहिर्यरौप्याद्युरंगणभरणभूषि
षिते कुर्णापदमध्येवेस्वरलंकृतसविग्रहं पूज
यित्वागंधपुष्पैः प्रणोदैर्लक्ष्येस्वरि क्रमेयानमये

स्याप्यतिलपात्रे विशेषतः । वासोभिर्विविधैर्वस्त्रै
र्ब्राह्मणाय समर्पयेत् । केदारनाथसान्निध्येनोदने
स्वयम्पूजिते । ग्रथितं परया भक्त्या मयाह्नि जपवोत्रस
यात्रासाफल्यहेत्वर्थं गृहाण मत्प्रत्ययहानात् । इति म
न्त्रेण दत्वा तत्प्रहोत्वा करं देवदेव । उभयोः सफलं
तीर्थं भविष्यति न संशयः । श्राद्धं कृत्वा प्रयत्नेन ब्रा
ह्मणान् भोजयेच्छुभान् । विसृज्य यात्रां मोदेन कुर्या
त्तीर्थं स्नानं द्विजः । यथेष्टा धारभूतासि शिवशक्ति
स्वरूपिणी । हेतुभूतासि सर्वत्र पुण्यपापस्य साक्षि
णी । सर्वेश्वरी यतस्त्वं च ब्रह्माणी निर्मिता पुरा । सर्व
स्थायायतत्त्वं च नतत्क्षभ्वेन मोनमः । शिवोविष्णोः
सन्निधाने मम यात्रां निवेदय । इति यात्रां विसृज्याथ
ध्यनतः पापापहरणाय । इत्थं कृत्वा महायात्रां को
टियज्ञफलं लभेत् । मन्त्रसिद्धिमवाप्नोति गौरीश्वरे देवि
न संशयः । मुच्यते कोटिहत्याभिर्विनिमत्स्येन ने शापे
महापातककर्त्ता चोपपातककारी वाप्युपपातकैः । केदारे
श्वरमासाद्य मुच्यते घोरपातकैः । इदं रहस्यं परमं
नाख्येयं यस्य कस्यचित् । अप्रकाश्यं मया देवि तीर्थरा
जेऽप्युत्तमं कलौ । इत्थं निगमं देवेशान् केदारस्य
महत्फलं । मूलेवराहके पुण्ये पुनः प्रभुमनाश्य
मूलं । इत्थं वराहदेवस्य माहात्म्यमनुत्तमं । श्रुणु
यात्परदेशापि पाठयेद्वा विधानतः । वाचकं पूज
यित्वा तु यात्राफलमवाप्नुयात् ॥ ॥ इति श्री
महिमायां वराहमूले केदारमाहात्म्यं नाम द्विती
यः पटलः ॥ २ ॥ श्रीभैरव उवाच । अन्नाभ

भवत्प्रसादेन केदारेश्वरसंभवः महिमा गाहनो देव
महापातककर्द्दमात् इदानीं श्रोतुमिच्छामि भैरवो वै
घयमहत् पुण्यं केदारनाथस्य कलिकल्मषनाश
ने । श्रीभैरवः । पुराहं कानने देवो बभ्राम गरी
दैमो हृष्ट्वा ज्योतिर्मयं लिंगं सर्वोपरि हरिरवधः १
ह्यविबभ्राम देवेशि दिव्यवर्षसहस्रकं गहने तु गुहा
स्थालेयवनस्य विशेषतः गुहायां प्रतस्थायभ
मत्तवाविशेषतः दृष्ट्वा निश्चमसेशानि तत्रैव निर्ष
देह गुहाद्वारे निषण्णस्तु वाचानाहतापि वाक्ये दे
हिने दर्शनं किंचिदुमत्र वहद्वेगतः शत्रनारायणा
याग्गुहायां किं निर्दिष्टसि उविषाञ्जगारोस्येपश्य
श्रीगिरिसंभवं यस्य दर्शनमात्रेणानपुपेदज्ञानजंतमः
प्रणाशं वचः श्रुत्वा विस्मयोत्फुल्ललोचनः गुहा
नोनिःसृतः सोऽथ गिरिस्यंप्रभुमतनः दृष्टोविज
हदेवंस्त्रियाः शिरसि शोभितं । देवश्रीविजटोवि
लोचनक्षतनेत्राग्निकोनिपधं पंचास्यं प्रागकृ
ककमममलमालीविषभूषणं खट्वांगत्रिशूल
जटारङ्गमत्तपाणिकपालांकुशौ पद्मचाक्षधरः
कमण्डलुधरं केदारनाथं भजे । हृष्ट्वा देवं हरि
स्तत्र दण्डवत्पातितः द्विजो वेदलं त्रोद्भवैः हृष्टके
स्क्षावजगदंबिके । श्रीहरिरुवाच । ॐ प्रशा
न्तं विरजस्कं चिद्रूपधाम त्रयातीतमस्तु त्वया
च प्रथस्त्वोधमेकमेवाप्रमीयं तत्त्वानंतं प्रभुमीशं
नमामि १ यन्माययामोहितो यमथस्ता हि व्याधा

के॰ मा॰ ५

म्नोस्थानमेवहि हृत्स्थः भ्रमन्निवंवर्षसहस्रमेको
ऽप्यपारस्यपारमिच्छन्नुपैमि २ हृद्येनैवैभगवल्ला
वण्यांलावण्यात्परंयोगिगम्यंरूपं नयमवान्
हमेवर्धनसूक्ष्मोभ्रमन्नेवंवर्षसूणात्रुपैमि ३ सर्वं
भिमान्यहमेवातिसूक्ष्मोह्यनेनपारस्यभयोल्वा
ण्यस्य घोरस्यधाम्नोभवसागरस्यभ्रमन्नमंतान्या
रमिच्छन्नुपैमि ४ रजोभिमान्यप्युपरिस्थात्यवस्थ
वागस्यधाम्नः पारमिच्छन्नातोभ्रमन् हृष्टुपारमि
निवर्तन्नसन्तंयस्मादृहेप्राप्नवांस्तमुपैमि ५ स्थूल
स्यास्यभवरूपस्यधाम्नोवयंदेवाह्यपिनपारमा
पुः नत्वंतरूपंपरमंतेजउग्रध्यानःश्रान्तःशरण
यामिसद्यः ६ विमर्शमात्रायस्यजातेनभवेवाशिन
त्वमिच्छन्ध्यानरूपःपरंवै स्वप्नत्याभिज्ञायभ्रमप
नोदृष्टवंशरणंशरणागतोस्मि ७ यदज्ञानादि
दमेवेतिसर्वंनान्यात्किंचिज्ज्ञानवानस्मिनित्यं य
द्विमर्शादनिदमेवेत्यवेत्यस्वच्छःशान्तःपरमंतमु
पैमि ८ यश्चिन्त्याचेतयेद्धिस्वयंयत्प्रमित्याप्रमाप
येत विचित्रप्रमितीनिरुद्धंरूपंपरमुपैमितत् ९
यद्भासाभासतेविश्वंयदभानान्निवर्तते भानाभा
नांविनिरुद्धंरूपंपरमुपैमितत् १० भानेभातेन
भान्त्येवयद्भानेभातिवैपुनः प्रत्यभिज्ञाननोयस्य
तमुपैमिपरंविभुं ११ प्रकाशोपिप्रतीच्छन्नोप्यप्र
काशोस्फुटोभवान् चान्तरीजयतिस्फारात्सूक्ष्मा
मायानवेस्थर १२ सर्वतोभयमापन्नस्फुटमोर

यतेभवान् प्रसन्नोभैरवरूपोस्मितेनत्वांभूयोरणस्त्र
ये त्व । श्रीभैरवः । इत्युक्त्वास्थितेदेवोहरे
रञ्जनकर्मणः दर्शयामासस्वंतत्रभैरवःस्वरूपजे
ते दृष्ट्वाहरिर्भैरवंचवदरञ्जवत्पतितः स्थितो रूप
भैरवस्तद्वीक्ष्यहरिः परमविस्मितः प्राहोकेदार
नाथस्त्वमिदानींभैरवःकथं इतिचिन्तापरेदेवो ।
हरिंदृष्ट्वाजगामतत्र माभैर्हरेस्मिन्विषयेबहुरू
पोभवंस्तदा त्वल्लोकेदाररूपस्त्वत्तोभैरवरूपवा
न बहुरूपाख्ययाहंवैप्रथितोस्मिजगत्त्रये य
स्मिन्रूपेरूपमिदंदृष्टवान्विषयेमम भैरवोनाम
वैदेशःप्रख्यातोभुवनत्रये हरेश्चब्रह्मणश्चैवभी
निकृन्यादिनायनः सेवैरितायत्रमाध्यानतोभैरव
संस्थितः इदंममपरंरूपंसंसारभयनाशने भ
वान्याय्यस्यरूपस्यनित्यंदर्शनकांक्षिणो हृदंसो
मिदंरूपंदृष्टवानसियन्मम प्रसन्नेनमयादेवदा
र्शितेनपरमाद्भुते लीनोभवमिदानींत्वपर्वतेएभर
रूलेभ लीनःकेदारनाथस्त्वपर्वतेन्यतमेश्रुभे
द्वापरान्तेभविष्यन्तिभूमिभारावतारिणः देवाश्रु
कृष्णद्वैपायनस्ततः कलियुगकारिणः कालेवाहव
रूपेणानेद्वापरान्तेमेष्यन्ति महिषस्यश्रुभोजानूल
स्मिन्याङ्भैरवोध्यानतः हृष्टानप्रत्यक्षोहृतागाढेस्वकल
नायपापतः इत्युक्त्वाभैरवोदेवविलीनोभूत्पर्वते
श्रुभे तदाप्रभृतिदेवोसौभैरवोविष्णुपरः भैरवो
देवनाभिस्थलीनोभूदवपर्वते भैरवस्यमहाना

के॰ मा॰ १०

10

20

गोहरेः श्रीवत्समालिहत् दृष्ट्वालिहंतं श्रीवत्सं
हरिश्चक्रं समादिशेत् चक्रं दृष्ट्वा तु नागेशो वभ्रं
मत्रिजगद्वरा भीतो ध्यागाद्धरेः पादं ततोस्य हृत
मूर्द्धमत् पीतं श्रीवत्सतो देवि तत्तीर्थमभवत्तदा
यतः श्रीवत्सतः पीतमसृतं विषरूपिणा उद्गीर्ण
तेच हरिणा चक्रेण हरणार्जिते तत्तीर्थमभवत्
तत्स्थानं श्रीवत्सनामकं स्नात्वा श्रीवत्सके तीर्थे
गिरिमाहात्म्ययत्नतः गुहां प्रविश्य गंभीरां दृष्ट्वा
पंचमुखं प्रभुं सहस्रशीर्षं सदेवीं भैरवीं समपि पूज
येत् संपूज्य विधिना देवि मुच्यते कोटिपातकैः
महापातककोट्यो वा कोट्यो वाप्युपपातकैः सं
पूज्य तु गुहालीनं प्रपश्येद् वृद्धवयः प्रिये गिरिमाहा
त्म्यतः पादपांसवोस्य स्नाताः पुरः यावंतस्तावद्धो
रैस्तुपातकैर्मुच्यते जनः ब्रह्मणो गोप्रदानानां ता
वंतः कोटयः प्रिये गृद्धमेधादियज्ञानां कोटयः
प्रभवंति हि चन्द्रसूर्योपरागे च गंगासागरसंग
मे गवां कोटिसहस्राणि दत्वा वेदविदे प्रिये य
त्फलं समवाप्नोति तत्फलं भैरवार्चनात् भैरवे
वरूपं तं दृष्ट्वा केदारकेश्वरं स्नात्वा केदारकं
कुण्डे पीत्वा तेनोदकं पुनः यांगतिं समवाप्नोति
न तां क्रतुशतैरपि यत्र योगीन्द्रा गच्छन्ति योग्या
नियोगतिं तामवाप्नोति देवि कलौ केदारपा
यिनः केदारकुण्डकं पीत्वा स्नात्वा तेनोदगारिणा
मुच्यते ब्रह्महत्याभिः ब्रह्माद्या याति भैरवं कलौ

पीत्वा रेतोदकं
केदारके स्नात्वा कृत्वा भैरवपूजनं
पुण्यं न पुनः स्तन्यपो भवेत् उपपातककृत्कोवाप्यु
क्तोवा घोरपातकैः स्नात्वा श्रीवत्सके तीर्थे शुचेद्रे
रवदर्शनात् वाजपेयसहस्राणि ज्योतिष्टोमशता
नि च अश्वमेधसहस्राणि विविधानि कृतानि च ।
भैरवे विषये स्नात्वा पुण्ये केदारवारिणि प्राप्नोति मा
नवो देवि यदश्रुत्वे हृस्यतो पीत्वा रेतोदकं तत्र न
पुनः स्तन्यपो भवेत् ज्ञानाज्ञानकृतं पापं मनोवाक्का
यसेवितं तत्क्षणान्नश्यते देवि भैरवस्य च दर्शनात्
प्रायश्चित्तविहीनानां जनानां सुरपूजिते घोरेक ।
लिकगे प्रोक्तं प्रायश्चित्तमिदं परं बहूनात्रकिमुक्ते
नयावां कृत्वा महेश्वरि भैरवे विषये पुण्ये स्नाया
केदारवारिणि स्नात्वा पुण्यमवाप्नोति यस्तमेधा
दियागजे हित्वाकमतं यो देवि मज्जेत् केदारवारिणि
सप्तानि नरकान्घोरान्दृष्यान स्पृतनं भवेत् पकृत्र
स्नात्वान्यत्रैव स्यनादर्प रस्तयः सद्यैव महारो
गोपदे निरयमाप्नुयात् ब्रह्महत्यामवाप्नोति गोव
र्थं चापि मन्दरे तस्मात्सर्वप्रयत्नेन चतः स्थानं व्रजे
नरः पूर्णं फलमवाप्नोति सत्यं सत्यं वरानने यात्रा
मस्य प्रवक्ष्यामि शृणु सुन्दरि तत्त्वतः प्रथमं स्थल
स्थले तत्स्वर्णपारे ततो व्रजेत् ततो भैरवनद्यां तत
नः श्रीवत्सके पिण्ये गिरिमाहत्स्य च ततः सप्तभ्याच्छे
तं भैरवं ततः केदारके कुण्डे स्नात्वा पीत्वा च वारि
तत् ततः संगमसामाद्यश्राद्धं कृत्वा विधानतः ।

के॰ दत्वादानंचविधिवत्कालवाहनस्तुतिकं एवंविध
मा॰ मयंदेविमहिषंचसमाचरेत् सुवेर्णलोममयंकृत्वा
११ कर्णौताम्रमयौप्रिये पृष्ठंकालायसमयंपुच्छंकां
स्यमेवच नेत्रेगारुत्मतेदेविप्रच्छंशुक्तामयंतथा
गलेहेममयंचैवकुसुमकंबलभूषितं घटेचैवति
लैःपूर्णंस्थाप्यंतत्रवरानने महिषंतत्रसंस्थाप्यपू
जयित्वाविधानतः गंधैरक्षतमाल्यैश्चपुष्पैर्धूपै
श्चदीपकैः वस्त्रहिरण्यैर्देविदक्षिणाभिश्चपावनैः
विधिनावेदविद्विप्रस्तामंत्रेणचार्पयेत् भैरवोविश्व
रूपस्त्वंवेदवेदांगपारगः केदारयात्रासाफल्यहे
तोस्त्वंहिजगत्पते इमंमेमहिषंपुण्यंगृहाणमद
नुग्रहात् इतिमंत्रेणदेवेशिब्राह्मणायसमर्पयेत्
प्रतिगृह्यततोदानंगृहीत्वाकरदंपठेत् यात्रायाः
फलसिद्धिस्तूभयोस्तुभविष्यति ततःकुर्यान्महा
देवियात्रिभोजनमेवततः एवंकृत्वामहायात्रांततो
यायाद्यथेच्छया इत्थंकृत्वामहायात्रांकेदारस्य
विशेषतः सर्वपापविनिर्मुक्तोयातिसदाशिवंप
दं इतितेसर्वमाख्यातंयत्पृष्टोहमिहत्वया भैरवे
विषयेपुण्येकेदारस्यफलंमहत् इदानींदेवदेव
शिकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि इत्येषपटलोगुह्योमहे
भैरवभाषितं श्रुतस्तुपठितोध्यातोमहापातक
हाकलौ ॥ इतिश्रीसंहितायांभैरवविषयेके
दारमाहात्म्यंनामपटलः ॥ ॥ श्रीभैरवी
श्रुतंभवत्प्रसादेनभैरवेविषयेमहत् माहात्म्यम

मेरुमानपुण्यंकेदारसंभवं हृतनाथोस्मिहृतनाथोः
स्मिहृतनाथोस्मिनसंशयः प्रथनाश्रोतसिद्धामे
मन्दोदरफलंमहत् महिषस्योदरंयत्रदृष्टंतेनवै
महात्मभिः यत्स्नात्वामुच्यतेजन्तुर्घोरैःपातकसं
घैः। श्रीभैरवः। शृणुसुन्दरिवक्ष्येहंमन्दोद
रफलंमहत् यत्स्नात्वामुच्यतेजन्तुःकलिकल्म
षसंचयैः ज्ञात्वादृष्टोनधर्मेणकेदारस्यतुभैरवे
नोदरंनाशिरोदेविदृष्टंतेनमहात्मना ततःसत
पश्चान्तर्यामिभिःप्रिये गच्छगच्छेतिवा
चनमवदन्महानतो श्रुत्वाततद्वचःसौम्यंऽ
त्रगच्छाम्यहंपुनः इतिसंशयितोधर्मोमनसा
चिन्तयत्प्रिये इतिचिन्तयतस्तस्यपुनस्त्वाहाःसा
धीरिणी वाग्लोलास्त्रविषयेव्रजसत्वरमाद
नः नैवदर्शनंपुण्यंमन्दाकिन्याःप्रवाप्स्यसि
इतिश्रुत्वाशिरीरिणावाचोवचनमुत्तमं जगामे
लोलविषयंयात्रास्नानपुरःसर त्रिदिनंतुनिरा
हारस्तत्रैवासमहाप्राचिन्ते ततःप्रसन्नोभगवान्मन्द
मुदरमावहत् दृष्टामन्दोदरंतत्रस्नात्वास्नात्वाचभ
क्तितः जयेतिभुवनेस्मानदाऽवन्यातितःस्तुतो
ततउत्थायचैनंतुसान्त्वयित्वाचसूक्तिभिः मंदो।
चोदरकोणात्तुगंगातिःस्तनधान्यभुः सानदीस्व
र्गजाततनाम्नामन्दाकिनीत्यभूत् यस्मादुदर
कोणात्तुमंदंनिःसारितेप्रिये सुरेशःप्रार्थितोः
घापिनाम्नामंदोदरकःशिवे यत्रमन्दाकिनीपुण्यं

23

के॰
मा॰
८

28

दृष्टानामपि दुर्लभा सेवर्णी नाम भवत्यत्र तस्माच्छे
तेति संज्ञिता स्रोतानां वाहिनी सैव स्वस्रोतानामभ
वन्नतः त्रिलोचनाच मुनिभिर्दृष्टा त्रिलोचनाभि
धा तत्रैव तच्छिलायातं चैशान्यां दिशि निःसृता
त्रिलोचनस्य शिरसा निःसृताया भवत्प्रिये तत्रै।
केदारकेनाम कुण्डं प्रथितं सुरसत्तम तस्मान्मंदारकेग्रे
मे स्नानं कृत्वा मविशंकया दानं च विशेषेण फलं
प्राप्नोति यागजं महापातकयुक्तो वा युक्तो वा
ह्युपपातकैः स्नात्वा मंदारके तीर्थे मुच्यते पापसं
चयैः पुण्यं वर्धयते देवि यद्यग्निष्टोमादियागजम्
कामी कामानवाप्नोति स्नात्वा मंदारके नरः पुरं
दरः महृष्टस्तु यत्र केदारस्वामिनः सपवप्रार्थितो
ग्रामः पुण्यो मंदारकाभिधः भ्रूणहा गोवधी।
वापि स्त्रीघातोपि महेश्वरि पुण्ये मंदारके स्ना
त्वा मुच्यते घोरपातकैः मातृगामी पितृहा वा।
भ्रातृजायागपि वा पितृष्वसृमातृष्वसृस्नुषा
दुहितृगोपि वा स्नात्वा मंदारके तीर्थे पीत्वा केदा
रजं पयः मुच्यते जगदीशानि घोरपातकसंचयैः
घोरे कलियुगे देवि प्रायः पातकवान्भवेत् कु
भक्ष्यवेचांगारसेजीवे स्नानान्मुच्येद्दये: कोष्ठी।
त्वयी पापरोगी दीर्घरोगी च यो नरः मंदारे जीव
वारे च स्नात्वा पापैः प्रमुच्यते यथा जीर्णां कांचने
त्व सर्पो मुच्येत्तनान्तरः नद्यां मंदारके जंतुः स्नात्वे
मुच्येद्दये: प्रिये आयुष्कामैः कीर्तिकामैः पुत्रका

मैर्धनार्थिभिः विद्याकामैर्मुक्तिकामैः स्नातव्य
मविशंकया पुण्ये मंदारके ग्रामे सर्वाभिलषितं
लभेत् इदं पुण्यवनं क्षेत्रमिदं माधवपुरवर्धनं इ
दं कौतिमिदं क्षेत्रं पुत्रदं धनदं तथा ज्ञानदं मुक्ति
दं चापि क्षेत्रमेतन्नहीयते बहुनात्र किमुक्तेन भ
योऽभूद्योऽवरानने स्नात्वा केदारके कुण्डे पीत्वा न
हारिनिर्मले मुक्तिमवाप्नुयात् देवि कुंभस्थे जीव
उत्तमे प्राक्जन्मार्जितैः पापैर्मुच्यते घोरकर्मभिः
इति ते सर्वमाख्यातं पुण्ये मंदारजे प्रिये यच्छ्रुत्वा
मुच्यते जंतुः पापैर्घोरतरैः शिवे । श्रीभैरवी ।
यात्रोत्सवं महेशान पुण्ये मंदारके शुभे दानध
र्मं च मे देव कृपया जगदीश्वर । श्रीभैरवः । या
त्रामस्य प्रवक्ष्यामि दानं च वरवर्णिनि यत्कृत्वा
सफलं तीर्थं भविष्यति न संशयः प्राप्तवंति
विघ्ने सिद्धक्षेत्रे महेश्वरि ततोऽभ्रवितीर्थकगोस्ना
नव्यमविशंकया ततो गौरीमहेशानि तीर्थंक
मेधजेन्नरः ततो नवदले गंगायां स्नात्वा गंगाज
लेशुभे ततो मंदारके ग्रामे यात्रामेवं विधाय च
स्नात्वा मंदाकिनीतीर्थे पीत्वा केदारजं पयः पा
पपुण्यविनिर्मुक्तो याति सदाशिवपदं दानं
मत्र प्रवक्ष्यामि मंदाकिन्यां शुभप्रदं येन दानेन
मज्जलतीर्थे साफल्यमाप्नुयात् सौवर्णीं प्रति
माकृत्वा यथाविधि मत्स्यमापि स्वर्णमीनां रत्नने
त्रां मुक्ताहारविभूषितां धात्रकुंभे तिलपात्रे स

22

के॰ मा॰ २२

स्थाप्य विधिवत्तत्र संपूज्य पुष्पैर्गंधैश्च धूपाद्यैर्नैर्मा
ल्यहारकैः वासोभिर्विविधैश्चैव पुष्पैर्हृद्यामयैः प्रि
ये शिवविल्वस्वरूपस्त्वं ब्रह्मब्रह्मस्वरूपकः मद्या
त्रासफलार्थंच सौवर्णीं प्रतिमामिमां वासोलंकार
फलाकारं त्वं गृहाणामलत्रयहरात् इति मंत्रेण देवेशि
दक्षिणीयात्प्रतिमां शुभां ददानीति वदन्वाक्यं गृही
त्वा करद्वंपदेत् उभयोः सफलं तीर्थं भविष्यति तन्न
संशयः यदि मोहेन नरः कुर्याद्यात्रासाफल्यमाप्नु
यात् इति ते सर्वमाख्यातं यन्मां पृष्टोऽहमिह त्वया इ
दानीं देवदेवेशि किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ इति
श्रीश्रीसंहितायां मंदोरग्रामवर्णनं नाम पटलः
स्तृतीयः ॥ ३ ॥ श्रीभैरवी । स्मारं स्मारं महा
देव शुभं मंदोरग्रामकं शृण्वं मंदाकिनीं चापि श्र
वणं केदारतीर्थकं श्रद्धातत्परमं मन्ये त्वत्प्रसादान्म
हेश्वर इदानीं श्रोतुमिग्रामे देवलये शुभे केदार
तीर्थस्य फलं जगतां हितकाम्यया । श्रीभैरवः
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि भृंगिणो विषये महत् पु
ण्ये देवालये ग्रामे पुण्यं केदारतीर्थजं समस्तयो
यत्र प्रास्कृत्वा केदारकेश्वरं प्राणवा दर्शनेन मा
मंत्रोरेकालिकयोगेशिवे श्रुत्वा नपठग्रवै दिव्यब्दा
दशवर्षकं मनः संयम्य मनसि तु ध्यानाभिरताः
प्रिये दह्नस्त्वपरं तत्र केदारेश्वरनामकम् ।
गंदेव श्री त्रिजटं त्रिलोचनफणं तेन नाग्रिकान्तिपुंज
पंचास्यं पापहरं समबाहुममलमालीविभाभूषणं

खट्वांगं त्रिशिखं ढक्काडमरूपाशं कपालांकुशं
पद्मं चाक्षधनुः कमण्डलुधरं केदारनाथं नमः
इत्थं ध्यात्वा देवं केदारेश्वरनामकं सप्तर्षयः
स्वकैर्गणगणनिनादैस्तुवन्तितो उत्थाय पुनरेवा
र्चेद्देवदेवं गिरैरुपयन्। श्रीसप्तर्षय ऊचुः।
ॐ नमो नमस्ते परमार्तिहारिणे हराय विश्वंभर
रूपधारिणे सर्पाभिभूषाय वरेश्वराय नेत्रामा
गवामाधृतविश्वरूपिणे १ विभूतिभूषाय वि
भूतिधारिणे कलापिने भूतिसिताय शंभवे शा
माय शान्ताय प्रमार्तिहारिणे शमीनिवासाय च
ते नमो नमः २ प्रमार्तिनाश महराय शंभवे
शक्तिस्वरूपाय च ते नमो नमः शमीभवायापि
स्तुयं भवे स्तवे शुभंकरायापि शुभार्थिनामपि त्र
शिवाय शान्ताय शरीरधारिणे गिरामधीशाय ते
नमो नमः यतः सर्वमिदं भाति यत्रैव विलीयते
यद्देसर्वमेतत्स्यात्तस्मैकस्मै च ते नमः। भैरवः।
इत्थं स्तुत्वा ततो मुनयः केदारेश्वरमेननः प्रणम्य
दंडवद्भूमौ पेतुस्ते च पुनः पुनः तत उत्थाय भग
वान्मुनीन्वै भावितात्मनः मेघगंभीरया वाचा
प्रोवाच जगदम्बिके वरं वृणुध्वं मुनयो यद्धृदयम
नमनध्य तद्दास्यामि मुनयो देवानामपि दु
र्लभं इति श्रुत्वा वचो दिव्यमीश्वरस्य मुनीश्वराः
ऊचुः प्राञ्जलयः सर्वे कोन्यस्त्वद्दर्शनाद्वरः न
शापि ब्रूहि देवेश पापाद्दनो विश्रावयार्थनः त्वद्दर्शना

के॰
मा॰
१४

ततोदेवःसर्वेविमनसोऽभवं दृष्ट्वानीलत्वग्नियार्थ्यौ।
त्वदर्पायेहपसत्तमे केदारनाथस्यप्रियंदेवाना
मपिदुर्लभं इत्यन्तरूपोभवेयंवैत्वद्वनेपुण्यसत्तमे
स्थास्यामिदेववृषोयंत्वदनुग्रहकाम्यया इति
प्रोक्तःपुनर्देवःशंभुःसमभूनीलिगवे तस्यौकेदा
रनाथस्तुदेवदेवःस्वयंप्रभुः देवालयेमहाग्रामेस
र्वौषधिवनसत्तमेसर्वर्षिवनसत्तमे यस्माद्देवोमहापुण्ये
केदारेश्वरनामकः प्रतिष्ठस्तत्रवैदेवितस्माद्देवाल
यःस्मृतः तस्माद्देवालयेपुण्येभृगुपातास्तथाव्रजे
स्तुनः धारासम्पातरूपस्यगंगासाकारयागोस्तुनः त
तःकेदारमारुह्यात्मीयंदानंत्रोपसत्तमे अपुनर्भवता
मेतिनपुनस्तन्यपोभवेत् देवालयेऽस्तुदृष्ट्वाकेदा
रेजगदम्बिके नपुनस्तैतिभवनमार्त्यमनुष्यदुर्लभं
देवालयेचयःस्नातियोददातिमहेश्वरि जपेद्वा
ध्यायतेयस्तुसयातिपरमंपदं देवालयंगमिष्यामि
वास्यामिचिन्तयंस्तुयः सयातिपरमंपुण्यमश्वमेध
यागजं तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकेदारंक्षेत्रमाश्रयेत्
सर्वपापविनिर्मुक्तोमुक्तोभवतिमानवः इत्युक्त्वा
भगवोदेवान्तरदल्याययथाद्वतः महस्पसतनवत्तत्र
विरमेनर्धिमागतः तदाप्रभृतिदेवेशिकेदारक्षे
त्रसत्तमं प्रथितंभुवनेपुण्यंभुक्तिमुक्तिफलप्र
दं इतितेसर्वमाख्यातंयन्मांपृष्टोऽस्मिहित्वया इदा
नींदेवदेवेशिकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ इतिश्री
श्रीसोमेन्द्रनाथायांकेदारमाहात्म्येवराहक्षेत्रंनामपट
लः ॥ ३ ॥ समाप्तमिदंकेदारमाहात्म्यं

ॐ श्रीभैरवी । स्मारंस्मारंमहादेववराहत्वेत्रउ
त्तमे केदारनाथमाहात्म्यंह्मनाथोस्मिनसंशयः
इदानीह्यमहत्यस्यःप्रतनाहृचिनोमम कलौ
वत्तथातीर्थेतभविष्यतिज्ञनत्वनत छिन्द्धिमे
संशयंदेवसत्त्रयस्यास्मिचेत्यभो ज्ञत्वज्ञत्रचतथैं
तद्भविष्यतिमहेश्वर नत्रतत्रापिमाहात्म्यंवदलै
कहितेमया । श्रीभैरवः । शृणुसुंदरिवक्ष्या
मियत्त्वमेनत्मुग्रस्मके यज्ञात्वाप्रच्यतेजंतजेन्म
कोटिभवैरघैः भूमिर्भूरिभराक्रांताभविष्यति
कलौघरो मदात्ययाप्रनीसूर्वैनरनारायणात्र
भो भूमिभारावतारार्थमत्रैवावतरिष्यतः नरः
सुरूजलेदेविपदोनारायणोभवेत् देवास्त्वसर्वे
देवेशः वतरिष्यतिचांशकैः ज्ञपनीयभुवोभारं
ह्रात्वासर्वेज्ञलतवं तीर्थयात्राप्रसंगेनागमिष्य
त्यत्रयतनः हष्ट्वानतानहंसर्वा ... त्विभुत्वोभवं
मोक्षदंवाक्यत्रोपिङ्गमेहर्षणेकरोत् काल
मोक्षदंवाक्यत्रोपिनुमेहर्षणेकरोत्
सूचनयातेषांमयादर्शितमुत्तमं कालवाहनतू
पेणापथोभागेनसंदरि तद्रूपेणाचलंभद्रे भीमो
भीमपराक्रमी भुत्रथाविष्यतिचमामग्रेमाहिमद्द
पिणं भुत्रथाक्ष्यतनोदेविप्रत्यक्षक्राह्रयिष्यति ।
मोक्षयैणान्भीमस्यकरिष्येग्रावगोपनं निर्भत्स्य
भीमंधर्मात्माज्येष्ठःपाण्डुसूनःप्रिये स्तुत्वावेदोक्त
नैःसूक्तैःस्वचात्तथोस्यदर्शयं वरदानेनसंस्तुत्य ।
फांथीप्रमहाप्रिये तेनापिहिवनोमसंदर्शनेदेस

के॰ मा॰ १५

त्प्रसादात् मयोक्तः सनत्साधर्मो वा हनेनैव सुव्रत
घोरं पंथानमारुह्य मन्मालोकमवाप्स्यसि दृष्टं
मे माहिषं रूपं पश्य मे पापहं प्रिये मल्लोकाः सन
ते सर्वे न मोहं कुर्मि ह्याहं च एतदेव स्वरूपं मे कलौ
दृक्ष्यंति वै जनाः एकत्रासनमेकत्र जानूर्ध्वं क्वचि
नथैकतः एकत्र शिरसं मे य दृष्ट्वा घोरात्प्रमोक्ष्य
घ कृत्वा तत्सर्वमेवाकं दृष्ट्वा मां तु विमुक्तके
कालमृत्युं ध्यानेयात मत्सायुज्यमनेनकं तस्मा
त्सर्वप्रयत्नेन कुंभसंस्थे बृहस्पतौ नरो मत्तीर्थमा
साद्य मत्सायुज्यमवाप्नुयात्। श्रीभैरव उवाच।
वद सत्यं महादेव कुंभस्थे किं बृहस्पतौ फलत्तु
क्तं महादेव ग्रहचारेपि किं प्रभो। श्रीभैरवः।
शृणु वक्ष्ये महादेवि कुंभस्थे च बृहस्पतौ फलं
केदारके पुण्ये हेतन्मह्यं विशेषतः बृहस्पतिर्नरं
दृष्ट्वा शक्रस्य सदने प्रिये जहास माहिषं रूपं दृष्टे
केदारके त्वया पापात्मायतनप्रवासितनो महेशाना
द्वजे नागोनक्ष्यं मत्समीपं दूरं तिष्ठ प्रयत्नतः इती
नृस्य ममतं तच्छ्रुत्वा घोरं वचो गुरुः इंद्रोपि रुष्ट
या मामस्पृष्ट्वागामसन्मारिशत् एतस्मिन्नंतरे शक्रो
पुहल्यां समर्थयत् अभिमानाहिदर्पेन दृष्टेनाः
पेतगात्मना धर्षितं स्वकलत्रं च गौतमर्षिः एताप
गात्र शापाभगणानेशक्रं सोप्यासीत्तज्जयानतः
दृष्ट्वा बृहस्पतिः शक्रं शापं गौतमर्षिणा प्रोवाच
शक्रभाविल्वात्केदारार्थमवानर भूमौस्त्रीशिरमे

हृष्टाग्गुच्छसेगोरपानकैः श्रुत्वा गुरोः सार्थं केन
वचः सौम्यं महेश्वरि शक्रः प्रवदतां श्रेष्ठः प्रस्तवा
च बृहस्पतिं त्वत्समृद्धयोवनारिष्ठोहं भूमौ केदार
के द्विज स्नात्वा दृष्ट्वा च विधिना सुच्येयघोर संक
टात् इन्द्रस्य वचनं श्रुत्वा गुरुः सोक्तानघाखिल
नि मत्रुत्यायननस्तोत्रं भूमिमवतारिष्ठतः गु
रु मागानमालत्यदोषदृष्टमहंतदा प्रदर्शनेन
नोध्यासेत्नयोः प्रत्यक्षमीश्वरि स्तुतोध्यासेनतो
देवि शक्रेण समहात्मना प्रसादितोध्यवदनेन च
स्त्रिणं दीनचेतसं प्रपराधात्गुरोरेतो शक्र प्राप्त
स्त्वमापदम् तस्मादागत्य संक्षेत्रे गुरोपदपल्लमा
भवान् श्रुत्वैनत्त्वं विभो वाक्यं गुरुं प्राह सवज्रभृ
त् गच्छ जीव प्रतिष्ठत्रोदृष्टगोशिमनोइतः य
दच्छ्नेत्यपि विभो नाथ यत्पापमपसरायं दर्शना
न्मम नाथस्य प्रतियास्यंति चापदः श्रुत्वा शक्रस्य
तद्वाक्यं गुरुर्लीनोद्धृदेनदा प्रतिष्ठन्ते गुरोर्वचं
`` स्यास्यं वज्रिणः प्रः सो दृष्ट्वा शक्र ईशानि
नाथं केदारकेश्वरं मुक्तात्पानकाद्घोराद्दारुणो
हृस्वकं पदं तदा जीवोपि मानत्राणत्वन्यया
सुदा प्रसन्नोऽथ भवं जीवे वरदोस्मीति तं दृष्ट्वा श्री
त्वेन त्वमेव चोदेवि जगाद स बृहस्पतिः प्रसादस
सुरलोमेसियादित्यं पापकारिणः वरं चेद्दातुका
मोसि मम त्वारे महेश्वर ॐ भक्तिर्नेमायि विभोद
शौनदातुमर्हसि इदमेव वरं देव दातुमर्हसीतिवे

के॰
मा॰
१९
16
32

भवान् [illegible]गोर्वा कमिदमुवाच भगवांस्तदा
इतः प्रभृति लोकेस्मिन्दृष्टश्रुत्वेत्वयि द्विज त्वं
द्वारे दर्शनं परेपेज्जनः सर्वोप्यसंशये मत्माहात्म्य
वशात्पश्च मेतत्फलमवाप्नुयात् दृष्ट्वा हि हस्य
निरपि प्रसादस्सश्रुत्वं हरेत् श्रुत्वा तत्वा चैवविधि
वद्धर्तीर्नध्यानमागतः तदा प्रभृति देवेशि ज्ञंभ
स्तुत्वेवद्धहस्यतौ पुत्रकवारेनमो दृष्ट्वा केदारेश्वर
मेतनः मुच्यते कोटिहत्याभिरितिसत्येन नेशा
पे इतिते कथितं देवि वृत्तं केदारसंभवम् यश्च श्रु
त्वा मुच्यते जंतुर्जन्मकोटिभवैरघैः इत्येष पट
लो गुह्यो महापातकहाकलौ श्रुतः संपठितो
ध्यातो महापापहरः स्मृतो ॥ ॥ ॥
इति श्री श्रीसंहितायां श्रीभैरवीभैरवसंवादे के
दारमाहात्म्ये चतुर्विधतीर्थे ज्ञंभस्यजीवयात्रा
हेतुवर्णनं नाम पटलः ॥ ३ ॥ ॥
समाप्तश्चायं केदारमाहात्म्यं भविष्योत्तरे ॥
संवत् १८·५ पौश्तनिपूर्णिमायां समाप्तीकृतं

ॐ श्रीविघ्नेश्वराय नमः ॥ श्रीदेव्युवाच । वद मे
कृपया देव पुष्करं तीर्थमुत्तमं यत्स्नात्वा मुच्यते जन्तुः
महापातककोटिभिः । श्रीभैरवः । शृणु देवि
प्रवक्ष्यामि पुष्करं तीर्थमुत्तमं यस्य श्रवणमात्रेण वा
जपेयं लभेन्नरः जगन्ति सृष्टवतः स्रष्टुः सृष्टये चैव म
हेश्वरि पद्मासनस्य पद्मानि प्रफुल्लानि तदाम्बिके
सिसृक्षतः पुनस्तस्य ब्रह्मणः समभवन्किल श्रमा
त्स्वेदसमुत्पन्नो योऽयं गात्रे स्वेदोदकात्प्रभोः पद्मासनस्य
सृष्ट्यर्थं तस्य तोयमभूत्सिद्धये विकासात्तज्जलं देवि
पतितं तत्र पर्वते भंगीलाख्ये च विषये तत्तीर्थमभ
वत्पुरा पुष्करं नाम वै प्रोक्तं प्रथितं च जगत्त्रये बहु
धा प्रसृतं तोयं पुण्यं पद्मदले पुनः तत्र देव पुष्करं ना
म तीर्थं समभवत्किल पुल्लानि च सर्वत्र तानि तस्मा
त्पुष्करं स्मृतं सृष्टुः गात्राच्च्युतं यस्मात्स्थितं ते पुष्कर
पत्रके तस्मात्प्रोक्तं पुरा विद्भिः पुष्करं नाम नामतः
पुल्लानि च जले तानि मोदलक्ष्मीमयीश्वरि तस्मा
त्पुष्करमित्युक्तं वेदतन्त्रविचिन्तकैः पुण्यपण्डिते
तोयेन तानि मोदन्त मध्याम्बिके तस्मात्प्रोक्तं पुष्करे
तीर्थं पापविनाशदैः पुष्करं पुष्करं दानं पुष्करेऽ
करं तपः पुष्करे पुष्करं स्नानं जपश्चैव महत्फलं
महापातकघ्नं कोटिवारसहस्रपातकैः पुष्क
रे स्नानमात्रेण मुच्यते सर्वकिल्बिषात् । श्रीभैरवी
वद पुष्करमाहात्म्यं विस्तरेण महेश्वर यात्रामपि
महादेव पुष्करस्य कदाचन यत्स्नात्वा मुच्यते जन्तुः

पु॰ कोटिजन्मभवैरघैः । श्रीभैरवः । शृणु देवि प्रव
मा॰ क्ष्यामि माहात्म्यमनुत्तमं विस्तरेण महादेवि फलं
१० तेषु समुद्भवं शुभं सेवेत समुद्भूतं येषु स्नानेष्वकृतजन्म
नः पुण्यं श्रीपद्मनाभेन संगतं परमात्मना पुण्यदं
पापहं कलौ किल्बिषनाशनं त्रिमलघ्नं महादेवि
विनापद्ममपीश्वरि त्रिविधघ्नमपि प्रोक्तं त्रिपुष्कर
मुदाहृतं शुभं भाद्रपदे मासि समायां पितृभिनया
सोमसूर्यग्रहे वापि स्नात्वा त्रिपुष्करतीर्थके पुण्यमे
प्नोति मनुजो वाजपेयादियज्ञजं दिनं दिनं कृतात्मा
ऽन्नस्यानेनात्र संशयः अन्यत्र तत्कृतं पापं पुष्करे
प्रणश्यति पुष्करे च कृतं पापं वद कुत्र प्रणश्य
ति कृत्स्ने च प्रयागे च गंगासागरसंगमे गवांको
टिसहस्रस्य सम्यग्दत्तस्य यत्फलं तत्फलं सम
वाप्नोति पुष्करे स्नानमात्रतः गत्वा स्नानं विधायैव त
पः सिद्धिमवाप्नुयात् । श्रीभैरवी । कथं च गत्
छेद्देव तपःसिद्धिमतः प्रभो वद मे कृपया शम्भो ।
लोकानुग्रहकाम्यया । श्रीभैरवः । शृणु देवि
प्रवक्ष्यामि माहात्म्यमनुत्तमं यच्छ्रुत्वा मुच्यते ज
न्तुर्जन्मान्तरभवैरघैः विस्तरेण महादेवि ऋषिर्वा
चरत्तपः दिव्यं वर्षसहस्रं तत्पुण्ये पुष्करसंज्ञके
गत्वा स्वपुरा दिव्यं वर्षाणामयुतं तपः अतपच्च
वेन च पुष्करे लक्षणान्विते निराहारो यतात्मा सन्निय
तो विजितेन्द्रियः अग्रमाग्रणतिहृन्मजपध्यानप
रायणः निराहारेणाकतिचित्फलाहारेण संदो

वानाहारेणकेनचिद्राज्यनाशेनलंघिताः तस्मै
वनपसानमंत्रैलोक्यमभवत्प्रिये दृष्ट्वाशून्यमंत्रैलो
क्यंदेवाःशक्रपुरःसराः कैलासवासिनंदेवंशंकि
ताःशरणंययुः प्राप्यकैलासमीशानंवामदेवं
पिनाकिनं तुष्टुवुःपरयाभक्त्याशंकरंलोकपाव
नं । देवाऊचुः । शशांकशेखरंदेवंप्रभुमव्यक्त
मूर्त्तिनं अनादिनिधनंशंभुंभजेत्रैलोक्यसुंदरम्
महेशंशिवंपशुपतिंभक्तावासंपुरांतकं देवमुग्रतम
घोरंशिवंशंभुंमहेश्वरं ४ प्रपद्येमहेशानंभक्ता
नामभयप्रदं भूतावासंभूतपतिंभूतात्मानंचभू
तिदं भूतावेशाहरंत्र्यक्षंत्र्यंबकंत्रिपुरार्दकं त्रि
वंत्रिगुणातीतंत्र्यक्षरंत्रिविधात्मकं त्रिज्योतिः
त्रिपुरावासंत्रिनेत्रंशरणार्थिनः रक्तकंलोकना
थंचबालकंनीललोहितं ५ सद्योजातंवपरमं
अघोरंशरणंप्रभुं सर्वाध्यक्षंचसर्वेशंसर्वात्मानं
परात्मकं ६ विभुंप्रभुमनेकेशमनेकेशमहे
श्वरं एकमनेकंबहुधास्थितंशिवमुपास्महे ७
अनेकानिहरंदेवंसमासेवितविग्रहं स्थूलंसूक्ष्मं
महादेवंमहत्त्वान्महत्तममनामयं ८ सदसत्पद
मव्यक्तंपशुपाशनिकृंतनं प्रपद्येमहेशानंग
कृत्स्नमत्रपमोभयात् । श्रीभैरवः । एवंस्तुवाभि
एकाकानांदेवानांनत्रपार्वतीति शंकरःपरमेशान
लतवटपीनमौर्वीवान् त्रिशूलखट्वांगधरोनरम्
लाक्षिभूषणः नीलकंठःकपर्दीचविभूतिसि

पु॰ नविग्रहः गंगाधरः पार्वतीप्रोवाचागंभीरयानदा
मा॰ देवानाह महादेवविसृज्यत्याद्यामधुरावचा ॥ श्री
१८ महादेवः । किमर्थमागताद्देवाश्रुतागमनकार
18 णं कृतमेवहिजानीध्वमविलंबेनप्रेतकाः श्रुत्वे
तस्यवचः सम्यग्देवाः शंभोर्महात्मनः ऊचुः प्रांज
लयः सर्वे विनयानतकंधराः । देवा ऊचुः । नमा
ज्जानीहि भगवन्नाहन्मत्रपसाचनः भवत्पादांबु
3५ जेप्रामाम्शरणंशरणार्थिनः त्राहित्राहिमहादेव ।
रक्षरक्षमहेश्वर श्रुत्वेतत्कारणंवाक्यंदेवानाममम
हेश्वरः प्रोवाचतान्महादेवः करुणामृतसागरः
भजध्वंत्रिदिवंदेवाप्रभयंवोददाम्यहं गरुडश्चेद्
यिष्यामिवैरैः परमदुर्लभैः इत्युक्त्वाभगवान्देवा
स्तत्रैवान्तरधीयत देवास्तुस्वस्वभवनंगतास्तेवय
थागतं तत्रैवपुष्करेतीर्थेतपोतनुश्चचारतपः गरुड
स्यपुरः शंभुस्तदाप्रादुरभूत्किल दृष्ट्वातंगरुडो
देवंप्रणनामसमुत्सुकः भगवन्स्तपोमात्रेणवज्र
दोभवत्क्षणात् शत्रूणामपिदृष्टोसौवीरेणस्तु
बभूवह उवाचचमहात्मानं स्पर्शेनहस्तेनपाणि
णां वरंवृणुमहावीरप्रसन्नोस्मितवानघ पक्षी
न्द्रदास्यामिदेवानामपिदुर्लभं इत्युक्तंगसंभू
नागंगात्रिभुवनेश्वरी त्वदाश्रमपदंरम्यंमार्गयि
ष्यामिचानघ मत्प्रसादात्परंस्थानंनवशत्रुभविष्य
ति त्वदाश्रमपदंरम्यं प्रख्याहृतगतिस्त्वंहिसर्वं
त्रप्रचारिष्यति देवादैत्यगणाः सिद्धायक्षरक्षः

सरीसृपाः नागाः कूर्माश्च कूष्माण्डा भूताः प्रेतग
णास्तथा दूताः ब्रह्मराक्षसाश्च योगिन्यश्च महाब
लाः डाकिन्यः शाकिनीह्यन्याः ये न नाशं प्रकाद
यः रोगांस्तेन पराक्रमेण दृश्यन्ते मोस्वराः दि
व्यदेहा ब्रह्मदेहाः स्वर्गदेहास्तथैव च पवित्राजश्च
ह्रोप्रत्रभविनामरुद्रग्रहात् विमोक्षवाहनत्वेपि
त्वयद्योत्स्यामि मानद श्रुपरेच वरांस्त्रदास्यामिह
र्दुर्लभं दृश्यमाश्रमसंत्यागेनैयः श्रोष्यन्ति मानवाः
नारी वा पुरुषो वापि मोचितास्ति डिमाश्रयात् पुण्ये
भाद्रपदे मासि राकाश्रमउत्तमे श्रमायास्नानमात्रे
णामुच्यन्ते ब्रह्महत्याया मुच्यन्ते हि प्रणम्येते प्राश्र
मे पन्नगेश्वर सर्वपापविनिर्मुक्ता यान्ति ब्रह्मसना
तनं महापापनरक्तो वा परक्तो वा ह्युपपातकैः
संस्नात्वाश्रमके तीर्थे सर्वपापैः प्रमुच्यते हरद्वारे
कुशावर्ते बिल्वके नीलपर्वते यत्फलं लभते म
र्त्यस्तदत्रापि न संशयः पुष्करे चापि संस्नात्वा यः स्तं
निराकृताश्रमे फलमाप्नोति मनुजो ह्यश्वमेधादि
यागजं दृश्यमेवाश्रमे तत्र भविष्यति न संशयः
इष्टानीह स्वर्गभोगांश्च वामदेवाश्रमे मम नत्वनाराय
णं देवालयदर्शनमीप्सन्ति एवमुक्त्वा खगश्रेष्ठ।
शालग्रामेषु नर्मदायां वा गोपि च न दोस्याय वामदे
वाश्रमे यद्यो न त्वनारायणो तीर्थे स्नात्वमनगराद्रे
नारायणो नारायणं दर्शाग्रे प्रणनाम च तं सदा नारायणं
पितं देवि पापविमुक्तः दृष्ट्वाभयं खगश्रेष्ठ

पु॰ हृतत्वेनयोजितं दृष्ट्वाच पुष्करानत्र स्नेहविज्ञावधा
मा॰ हृष्टा यतः स्नातानमाहे विविष्टुर्ययतः खगाः
२५ ततः सग्रामः प्रथितस्त्रैलोक्ये च खगाभिधः खग॰
ग्रामे विख्याते तत्र स्नात्वा प्रयत्नेन समाचर्य महापातक
कृन्नो वाथ कृन्नो वा स्वपपातकैः खगग्रामे विख्याते
तत्र स्नात्वा प्रयत्नेन संकटात् सर्वसिद्धिमवाप्नोति खगो
त्वानं समाचरन् पूर्वेनेवदनेवापि श्राद्धे होममथा
पि वा जपस्वाध्यायमथवापि कुर्यादक्षयनिश्चितं
पुनं न फलमवाप्नोति खगे सन्ध्यानमाचरन् बहुनात्र
किमुक्तेन भूयो भूयो वरानने यात्रां कृत्वा पुष्करेषु
यः स्नाति मनुजो भुवि पुण्यभाक्पदैः मायां सया
ति परमं पदं किं न स्थानैः किं तीर्थैः कलिपापप्रणो
दनैः यात्रां कृत्वा नरो यो मर्त्यः स्नाति वै पुष्करे जले
स एव भुवि देवेशि विख्यातुत्तोऽथवा पुनः ब्रह्मावाज
गदीशानि सत्यं सत्यं वरानने पुष्करे स्नानमात्रात्
ये स्पृशन्ति च ये स्वरि ते च पापान्यपीश्यानि विलयं प्रा
प्नुवन्ति हि पुष्करं पुष्करं लोके विशेषात्पापिभिः
हि विज्ञातापि विघ्नसंघाते तत्स्मायत्नेन संश्रयेत् न
पुष्करसमं तीर्थं हि विश्रुतं नारि त्वां शृणु त्वं पाप
हरणं सिद्धिवृद्धिप्रदं कलौ दृष्टं पुंसवने चैत्रामिद
मायुष्यवर्धनं कामदं कामिनां स्वेतन्मोक्षदं मोक्षि
णामपि धनमायुष्यमेतद्धि विद्याप्राज्ञाप्रदं कलौ
पशुरूपञ्चकामानां ब्रह्महत्यापदायकं सर्वसिद्धि
करं चैतत्पुष्करं पुष्करं कलौ देवानामग्रमेतत्र

नभूतं न भविष्यति इत्येष पटलो गुह्यो महापात
कहाकलौ श्रोतव्यः पठितव्यश्च तीर्थयात्राफल
प्रदः ॥ इति श्रीसंहितायां भैरवसंवादे भक्तील
विषयोपज्ञाततीर्थसंग्रहे पुष्करतीर्थवर्णने वग
ग्राममहिमानाम पटलः ॥ ॥ श्रीभैरवी ।
वद सत्यं महादेव तीर्थयात्रां तु पुष्करे यां कृत्वा ती
र्थस्य फलं भविष्यति न संशयः यात्रामकृत्वा य ३६
स्तीर्थं समाश्रयति मानवः स याति नरकान्घोरा
न्स्नानेनस्य हृथं भवेत् यात्राहीनस्य तीर्थेन वञ्चा
हरनवद्भवेत् तस्मात्सर्वप्रयत्नेन तीर्थयात्रां वि
नेश्रयेत् सतीर्थफलमाप्नोति सत्यं सत्यं महेश्वर
कृपयापरया देवलोकानुग्रहकाम्यया । भैरवः
शृणु वत्से महादेवि तीर्थयात्रां तु पुष्करे यां विधा
य नरः सम्यक्सर्वतीर्थफलं लभेत् रोषग्रामसमा
रभ्य त्वगयावन्महेश्वरि कृत्वा यात्रां तु यो मर्त्यः
सर्वपापैः प्रमुच्यते वीरभद्रः प्रथेशोषस्थलगंगा
श्रुपस्पर्शनात् ततो गच्छेन्महेशानि पुण्यमकोश्र
मे नरः ततोपस्पृश्य मतिमान्कुरोः देवेश्वपुण्य
दे । श्रीभैरवी । पुण्यमकोश्रमेश्रु हि लोका
नुग्रहकाम्यया यत्कृत्यामुच्यते जंतुर्महापात
ककोटिभिः । श्रीभैरव उवाच । स्कंदः पुरात
पस्तेपे रुद्रं जगदंबिके सेनापतिः कृतो यत्र
पाकेणाप्तमहात्मना चिंतयामास बहुधा क
थमेतन्द्रुरासदं शक्यतानीकमेकोहं तारकाभिः

पु॰ मा॰ २०

सद्गलेभः छिन्नाङ्गुलिनचिह्नस्य देवोदर्शनमाप
यो दृष्ट्वा तं चिन्तया विष्णुश्चावाच परमेश्वरः नारा१
देवीश्रुणागच्छ कर्मणा मनसा गिरा तत्रमसा तस्यां
पुत्रदैत्यानीकं न विष्यसि इत्युक्त्वा नेन तत्कालेदर्शितं
तर्धानमीयिवान् इति नस्य कुमारस्य नारायणं जप
नस्फुटं गतनसास महादेवि दिव्यं वर्षशतं तेन दा ग्रा
ममस्यस्य स्फुटस्य जपमानस्यैव मत्रे नारादिव्या
स्तत्र देवीदर्शनमागतानां तदा तत्र तस्य महादेवि
समाधिस्थस्य संदरि पीनोराप्रह्लिप्त्वङ्गाश्चदान
वोमदक्रमेतो विद्रेवककान्तरविशेषसान्दस्यमहर
मूर्जिते दृष्ट्वा विद्ववकरौ नत्रागत्सोमदूद्पिनो
शिवापरमकारुण्यामर्कीभूत्वा महेश्वरि जघा१
नपुत्रयत्नेन दैत्यो परमदूर्मेदो पीनोरानामदैत्य
श्रु यत्र व्यादिनवात्प्रभुः सपवप्रथितो ग्रामः पी
नोरोनामनामतः प्रह्लिप्त्वङ्गः स्वदैत्योयोयत्र वैप
तितः छित्तौ सग्रामः प्रथितोद्यापि सङ्कलिप्त्वङ्गाभि
धः परः यत्र मर्कटको भूत्वा परादैत्यवधाय सः
सम्पस्थानः छित्तो तत्र ग्रामो मर्कटकाभिधः प्रा
दुर्भूता यत्र नारायणमारस्यायतः प्रिये सग्रामः प्र
थितोद्यापि नारायणमसमाख्यया सनत्कुमारः१
सनकः सनन्दनस्सनातनः वैराग्येमानमाप्यत्रा
ऽऽर्धेन समपवने दिव्यं वर्षसहस्रकं तेन पञ्चकः स
हारतं नेषां नारायणो देवो दर्शनं समुपेयिवान्
नत्वदत्वावरं तेषां तत्रैवान्तर्धिमागतः स्नात्वाचा

त्रमहादेविश्रुत्वानेत्रोरपानकैः यत्रनमंचिरान्ते
लक्ष्मारैविक्रपानपः ततःसंप्रार्थितोयामःकु
मारास्रमसंज्ञिया एवमुक्तीयगतोयत्रविश्वदर्शन
लालसः गहत्मास्तत्रगादितोग्रामराजःएवगामि
थः कृष्णस्यचितेनमंत्रस्तुरेपरमंतपः ततःप्र
वर्तितेदेवेकृष्णनाम्नैवसहाद्रिः उत्कृष्टेचकृते।
स्नानेदानमर्चनमेवच श्राद्धेवदनहोमेवस्यच
येफलमाप्नुयात् मर्काश्रमेकृतंयस्तुतदनंताय
कल्पते ब्राह्मणःक्षत्रियोवापिशूद्रोवाम्लेच्छ।
एवच मर्काश्रमेपुण्यकृत्यःसयातिपरमांगति
स्कंदाश्रमेचयःकश्चिद्विविधंकृतनेतपः तद
त्ययंभवेद्देविसर्वसिद्धिर्भवेद्ध्रुवं विशेषतःकुमारं
तुषष्ठ्यामत्रप्रपूजयेत् सर्वाश्चसिद्धिमाप्नोति
सत्यमेवनसंशयः पीनोरसिमहेशानियःस्ना
नंकुरुतेनरः समुक्तःसर्वपापेभ्योविष्णुलोके
महीयते नाराश्रमेचसंस्नात्वागंगायामपिचे
श्वरि स्नात्वामुक्तिमवाप्नोतिनरोनिश्चलमानसः
श्राद्धंशृंगेनरःस्नात्वाश्राद्धंकृत्वाविधानतः स्ना
नमापिमहेशानिमुच्यतेब्रह्महत्यया यत्रतत्र।
कृतंकर्माभिनवाक्षयापिये ततस्तत्रयतोगामि
सत्यंसत्यंवदाम्यहं सनत्कुमाराश्रमेतु स्नानंदा
नंतपोथवा जपोहोमोथवादेवितदनंतायक
ल्पते एवगाश्रमेतपःकश्चिद्विल्वदेत्रमहेश्वरि
स्नानेचैवार्चनेश्राद्धेतदनंतफलंलभेत् तस्मा

पु॰
मा॰
२२

स्सर्वं प्रयत्नेन यात्राङ्कुर्यान्महेश्वरि स्नायात्पुष्करती
र्थे च सर्वपापैः प्रमुच्यते प्राप्तो गोष्ठी तु भद्रं पूजयि
त्वा व्रजेत्ततः जलं संस्पृश्य गंगायास्ततो मर्कटाश्रमं
व्रजेत् पीनोरसि नरः स्नात्वा नाराश्रममतो व्रजेत्
ततो व्रजेन्महेशानि कुमाराश्रममेततः कुमाराश्र
मं पूज्येश्वहिडुंगं ततो व्रजेत् शहिडुंगात्तवगो
देवि विष्णोः क्षेत्रं समाश्रयेत् स्वगात्पुष्करमासा
द्य स्नात्वा दत्वा च सुन्दरि संपूर्णं फलमाप्नोति स
त्यमेव न संशयः ॥ इति श्रीश्रीसोहिनाद्यो भृङ्गी
लविषयोपजाततीर्थसंग्रहे श्रीपुष्करमाहात्म्ये ना
म पटलः तृतीयः संपूर्णमो ॥ ३ ॥ ॥

ॐ श्रीगणेशाय नमः । ॐ नमो हर्षेश्वराय ॥
शौनक उवाच । ॐ हर्षेश्वरस्य माहात्म्यं मुनी
नो कर्णपावनं कथयाद्य समीनानां भुक्तिमुक्ति
प्रदायकं । श्रीवेदव्यास उवाच । शृणु वत्स व
क्ष्यः सर्वपुराणप्रभवोदितं तीर्थराजसमाख्या
ते धाम तन्मुक्तिसमीलनः हर्षेश्वरेति विख्याते त्रि
पुलोके प्रसन्नया यं दृष्ट्वा लभते लोकं शाम्भवं भ
ववर्जितः नरकार्णवघोराणोपि यं दृष्ट्वा स्वर्गमश्नु
ते रुद्रलोकान्निनात्र तीर्थराजे न शाम्भवं पदे यैः
लोकादानशीलानाथ्ये लोकायतयाजिनो तपो
निष्ठाना ये लोकास्ते हर्षेश्वरदर्शिना सर्वलोके
स्वरोधत्र मातापितृव उमापतिः कर्ता च सर्वभूता

नोनष्यास्सर्वांतकारकः तवहं संप्रवक्ष्यामि लोका
नां हितकाम्यया हर्षेश्वरस्य माहात्म्यं प्रख्यातं धर
ण्यां तले धनदाधिपागतः यो लोहिमवानिति विश्रुतः
योजनानां सहस्राणि बहूनाक्रम्य तिष्ठति यस्याः
त्मजा पार्वतीति विख्याता नानपसाहरे शशाध्यांश्च
पत हेहे स विहृहेनार्थेन पोधनाः माहात्म्येन स्य केवलं
तमनैव विश्वधारिणः यत्रात्मानं महादेवो बहुधा
करुणानिधिः अनादिनिधनं धृत्वा लोकात्रत्वतिली
लया तत्रेदं परमं स्थानं स्तूयते विप्र हिम्बः हर्षेश्व
रेति विख्यातं नाम्ना पापौघनाशनं यस्मिन्स्थाने हरिः
साक्षाद्देवदेवं भक्तवत्सले तत्स्थानदानयाः थाद्वी
त्रारकं दैत्यपुङ्गवं हर्षेश्वरेति तत्स्थाने वाराणस्या
यदाधिकं । नारद उवाच । श्रुते सत्यवतीसूनो
परं कौतूहलं हि नः किमर्थं नारको दग्धो हरिणा
लोकधारिणा । श्रीवेदव्यासः । स नारको नाम
प्रासादोऽभूत्प्रचण्डवीर्यो विजितत्रिलोकः सोऽकं
समस्तेभिर्विलासिनीनां मनः स्वयोगाविन्न सङ्गिवेकः
महत्वबुद्धिर्मघवत्प्रसादाद्दीवनं प्रयातो मृगयाविहा
री ददर्श हरेः धनिनारदाख्यं मुनिं महाकारुणि
कं सरावैः प्रपच्छ न दैत्यपतिः स मार्गे योगीश्वरं दे
नव सैन्यनाथः प्रणम्य भक्त्या परया महात्मन्देवप्र
कोऽयेन प्रभाषितोऽयः स नारदो योगिवरोऽब्रवीन्नि
बोधदैत्येन्द्र वचो ममेदं साक्षान्महेशो भगवाननप्रो
ऽविस्वेशः स्वयं कृतप्रोतहरः सपार्वतीयः पाणि

ह्र: मा:

मौलिरेकः सन्नृपपने मौनपमाश्रनोघः इत्थापि
वैदैत्यविभोविभूतावराथवेशो हृषवाहनेनतन् न
नोभिधायाश्रमयोगिवर्येस्तिरोहितोभून्निजमाय
याच दैत्योपि सर्वे निजराज्यभारं विहाय केदारम
गात्तपोर्थम् केदारतीर्थाश्रयमाशुलिंगं दृष्ट्वाचत
त्राहूतमेषपीत्वा प्रयाति नूनं मनुजोर्कबिंबं भित्वं
शिवाख्यं परमं स्वधाम तत्रैव समाहितः सोपवासो द
ध्यान्मनुद्रिहिंसापवासनिष्ठः यदानलेभेवरमाशु देवा
त्तदाग्निरक्षोतनुपाकमत्वे तन्माहसेनाश्रुदया
निधानो देवो महेशः कृतनागभूषः प्रादुर्बभूवाः
स्य पुरो महात्मा स्यदानवरेन्द्र इतमोपनोन्द्राः तमाशु
देवपुरतो विलोक्य प्रणम्य चासौ निजसत्वयोगा
त् यथेवरं दृष्टमतिः सदर्पं सर्वांस्तु लोकांस्तु तप
सेद्धनेजाः देवादिदेवेशभवत्यसत्रस्त्रेनमेनदत्तः
यवरत्सवाय यं यं स्पृशामाश्च करेण भस्मीभूतो
भवत्वेषनवप्रसादात् तथेति देवो भगवान्दयाल
महेश्वरः शैलसुतासमेतः शृंगीच कारास्य सक
मेसाक्षीनन्त्कालकृत्कालपतिः कलेशः सचाः
सुरः शैलसुतः समेत इष्टापलब्धो धृतदर्पबुद्धिः
वरेण पीवेन समिद्धतेजस्ताहं तं मोणो मम स्तत्रनोः
भूत नरेश्वरः स्वेनवरेण पूर्णो नैदैत्यराजेन हि हेत
नमुपयतः स्यात् ततः स देवः परमेश्वरस्तु त्वगाहिवे
दकालितः समाधिः पश्चान्महसावमहाप्रति

ज्वलन्निवाग्निः सहसा मुनीन्द्राः सपार्वतीको धू
महेश्वरोऽज्ञाकम्मायया भीतस्त्वात्मदेहात् कथमो
न्तोर्ध्वस्थितशैलराजगुहाग्रहाद्यैः सममेव सर्वैः
नत्वात्मनो लिङ्गं सपोषपूज्यं निधातुकामः शशि
मौलिरेषः प्रभावमात्मीयमथ प्रकाशं कर्तुं वहे
तो निजभक्तपापम् तत्रैव शैलाग्रमहागुहायां स्व
गोपितं भूतपतिः सदेवः सार्धं स्वकीयैर्गणनाथ 82
मुख्यैर्लिङ्गात्मरूपं निजमायया भूत् यावद्धरा
दैत्यपतिः सशैलेन्द्रं समन्वेष्टुमनुसञ्चार ताव
त्समग्रासुरदैत्यसिंहः संस्मार योऽङ्घ्रिं हरीमीश्वरोऽपि
ततो मुरारिर्भगवत्समीपमागत्य शंभोर्निजशार्ङ्कि
रूपः सप्राञ्जलिः प्राह शिरः प्रणम्य विनीतवद्वा
क्यविदेवमेकः । श्रीविष्णुरुवाच । ॐ नमः शि
शिवाय वेदान्तसिद्धान्तविवेचिने प्राणात्मरूपाय देवा
यज्ञाधिपतये नमः किमर्थमहमद्यैव स्मृतो
भगवता त्वया विधेयं किं न वेशान शाधितः किं
करोम्यहं । श्रीवेदव्यास उवाच । इत्थं स्तवेन दे
वेशः स्तुतः शंभुस्तपोधनाः हरिणा योगिपूज्येन
मायिनात्यन्तपायिना उवाच वचनं शंभुः स्वयोग
त्माविनात्वरं । श्रीशंभुरुवाच । शृणु योगीश
दैत्यारे मच्छक्तिस्त्वं जनार्दन मद्भक्तो मन्मतिर्नि
त्यं मत्परायण एव च त्वया हूतास्सने वीरा दैत्येश
मधुसूदन सांप्रतं पण्प मायेश मदोहेत्समा
नमः मामेव हन्तुकामोऽसौ नारकाख्यो महासुरः

हरि° मा° ५२

तत्क्षणमायया विमोहितं भस्मीकृतवान्। इत्या
दिष्टो भगवान् हरिः पीतांबरधरस्तदा। निर्गतो दैत्य
राजेन पाताले दृष्टवान्। ततो भगवान् विष्णुः स्वीय
या निजमायया चकार त्रिविक्रमरूपं भूतले महत्कर
रूपं। एवंविधं स भगवान् त्रिविक्रमरूपं धृत्वा सोऽचिन्त्य
विक्रमो वामनगतिः समागतः कायं स्वकीयमवनम्य
महासुरस्य बलेरग्रे संस्थितः महर्षिपदे कवीरः तं
वीक्ष्य सन्ततं निजां वपुः वामनं वटोर्हृद्यामनेन गणा तता
पितमानसोऽभूत् दैत्यः सविस्मयः स वचनं विस्मृते
निकटे व्याप्तस्य वनं तं सविस्मयः प्रत्युवाच कथं
नानि तापसैर्न मया त्वं भासि भज स्वाहि न भूय रा
जपुत्रः उमो स्मितः स्वामिन मां च किं तावत् मे हः क
पूर्वं विद्धि देवं ब्रह्मस्य न जगत् दैत्येश्वरो हम व
मे दिविभूमिर स्वैरीयो वश्यत स्वरवं ये महानुभावः
मा वा विलोकयन् कमोस्य परो भिलाषः महेन्द्री
मीति तां तां कृत्वा विचिन्त्य वितनोति शुभ्राणि तेते
वाणी स्वधारसमयो समये समायोगस्यात्तवं सम
दृष्टं जगदेकनाथः त्वां प्राप्य वल्लभ मपालत सम
क्षिदो घकोपं च योवनधनस्य वपुर्मदीयं तमसम
रेखविकले विनतोः प्रयाति मोल्यं परो किमपरं भ
वनोस्य लभम इत्युवाच दैत्यवरं तं पुष्पितमस्य
विद्योतदीर्घदैत्यपौलभवाभविष्यत् तक्षणोऽभि
कृ विवादनोपलनाद वाधात्मानां भस्म हृदकयज्ञपौम

भवंतमेका इत्यात्मनोभिलाषितं ललनां वदंती
दैत्याधिपस्तद्वचामृतपानलब्धः तां हुंकृतेनमो
हिं प्रभवां समित्रं धर्मोवांश्चिनेवसमस्तोषयद्गृह
षिः अथाब्रवीद्वाक्यमुदारतेजा दैत्याधिपस्तां
हृषितेन दीयताम् मेशोभितां हुंकृतानि वांछितानामे
नदेहि मत्यार्थमपास्तभीतिः ततोब्रवीत्सास्मित
मात्रमायः स्त्रीरूपधारी भगवान्सविस्मः भीतिः
मत्ताष्ठावल्लभेन दीनाजातापराह्णे स्तवस्त्वभिल
षात् ज्ञात्वा त्पाहिः सभ्रूविरोगतो मेघावस्व
पाणिं शिरसि न्यधात्सः तावन्महेशस्यवरान
लोद्गारभस्मावशेषं दितिजं चकार अथोदभू
द्वांसितजयध्वनिर्महान्पपात वर्षिचदिवो त्रवर्ष
णाम् । तत्रागतः शिवः सार्धात्सदेवी साहितः
प्रभुः मोहिन्यादर्शनाज्जातो मोहः परमः स
हः नाम्नासुलीनमोहेति प्रथितो द्यापि भूतले
हृष्टान्मोहिनीरूपं विलीनस्त्वपपानह विलो
नमोहसंज्ञोपि देशोभू विचविश्रुतः स्नानं दाने
तपोयज्ञस्वाध्यायं च जपस्तथा यः करोति नरो
धीमान्तत्तत्फलमश्नुते अथ दृष्ट्वा महेशानः
कृतार्थं हरिमायातं साधुवादेन महता संपूज्यो
वाक्यं सस्मितं साधुसाधु महाबाहो यत्कृतं तेन क
मे दुष्करं भस्मीकृतस्त्वया देवदानवघोरं महाब
लः हृष्टोस्मि भवतानेन कर्मणा गरुडध्वज ॥
तस्मात्त्वं मम सान्निध्यं ऋषभमदहृदन

हं॰
मा॰
५४

श्रीव्यासउवाच । हर्षेश्वरेतिविख्यातोवाराण॰
स्यांयवाधिकं योवैपश्यतितल्लिंगंमोहिन्यासहि
तंप्रभुं लभतेविपुलान्भोगान्प्राप्नोतिपरमंपदं स्व
र्गमेधसहस्रेणवाजपेयशतानिच दानेनयोभवे
त्पुण्यंतद्धर्षेश्वरदर्शनात् ब्रह्महाभ्रूणहावापि
स्त्रीहत्यानिरतःसदा गुरुतल्पगतश्चैवप्रमादान्म
द्यपस्तथा लिंगंसंपूज्यमन्त्रेणविस्तरेणापितत्र्या
म्बिको सर्वपापविनिर्मुक्तोयातिशैवंपरंशुभम्
ध्यायेद्दशभुजंदेवंशशांककृतभूषणं गंगाधरं
महेशानंसर्पगोनाससमावृतं नीलकंठंमहादेवं
भस्मांगपरिपाण्डुरं वृषभासनमारूढंलोचन
त्रयभास्वरं दक्षेत्रिशूलबाणासिवज्रंचाभयमेव
च वामेपाशंतथाशार्ङ्गं मुण्डंवीणांतथैवच
वरंवहन्तमीशानंत्रिजगत्स्थितिकारकं चन्द्र
कोटिप्रतीकाशंसूर्यकोटिसमप्रभं ध्यायेदेवं
सदाविप्रोलिंगं हर्षेश्वरंबुधः यद्रूपोमन्त्रर्षे
सोजायतेभुविनिश्चितं हरिणादविनियोगेनगं
गायांयोनरोत्तमः स्नानंकरोतितत्पुण्यंकोवक्तुं
क्षमतेबुधः । श्रीव्यासः । तस्मादेतन्महत्ती
र्थंमहत्त्वस्यानेमुनीश्वराः हर्षेश्वरेतिविख्यातंत्रै
लोक्येसचराचरे । योभक्त्यामन्त्रोत्तमोभग
वनोलिंगंपरंपावनम् विस्थाप्यैःसंहितंचदे
वनगतैःपञ्चपञ्चवर्णगैः सप्राप्नोतिसमस्त
दर्शनिहरीलक्ष्मीमहाप्रभवा शुभैःपाभव।

लोकभोगविभवान्वितंचभावान्वितः । योवा
पंचस्थलीं दृष्ट्वापंचालिंगंचशोभवं संपूजयति
पुतात्मायात्यसौवैश्वरंपदं किंतस्यदानैः किंती
र्थैः किंतपोभिः किंमखैः पञ्चस्थलीकृतः
स्नातोयः पश्यतिहि शंकरं । ऋषयऊचुः ।
पंचस्थलीसमाख्यातामवतानामतः किल पं
चस्थानानिकान्याहुस्तन्नोवदसांप्रतम् ।
श्रीवेदव्यासः । ज्येष्ठाप्रातः समुत्थायनागराजं
वतक्षकं गत्वासंपूज्यगंधाद्यैः स्नात्वातत्रयथा
विधि तक्षकेनागराजेयः स्नातिभक्त्यासमन्वि
तः सर्वपापविनिर्मुक्तोमंडलंयातिभास्करं
लक्ष्मीकुंडपथंतत्रदेवींसंपूजयेद्बुधः ततोया
याच्चपूर्वेणमार्गेणवसुसंयुतः जनकस्यात्र
मेरम्येगङ्गातटेऽभिलाञ्छिते यत्रजालंधरंपी
ठंकथितंपूर्वसूरिभिः देवीवसतितत्रैवगणे
शादिसमन्विता देवींसंपूज्यतत्रैवगंधाद्यैर्भ
क्तिसंयुतः जनकस्याश्रमेरम्येगंगांभस्यातिनि
र्मले स्नात्वासंपूज्यदेवींचशिवंचैवान्यदेवताः
प्राप्नोतिविष्णुलोकंचविष्णुनासहमोदते ततो
पिपूर्वमार्गेणयायात्सोमस्यकुंडकं यत्रसोमा
ष्टमेमासान्तवनेदर्शेचचन्द्रयोः संगमेनत्यरेश्व
रंसोमकंधामविख्यातं तत्रस्नात्वायथाभक्तिमें
मसंपूज्ययत्नतः श्रामश्राद्धेनमंतर्प्यापितॄन्तत्र
विधानतः उद्धरेन्मानवस्तेनस्वकुलानेकविंशति

हू॰
मा॰
५५

सोमधामशिवंयान्तिनदीयाःपितरःपरं दिव्या
न्वर्षसहस्राणिस्वधाहाराःसुतर्पिताः ततोपि
पूर्वमार्गेणभुवनेश्वरसन्निधौ श्राक्षिरत्यापादगंगा
यांस्नात्वामाहेश्वरंजपन् पूजयेदीश्वरंतत्रत्वत्र
वाद्यमहोत्सवैः योनरोहरिगंगायांजपेत्स्नात्वा
न्नियथाविधि सयातिपापनिर्मुक्तोपारंसदा ।
शिवंशुभं ततःपूर्वेणमार्गेणयोजनार्धेनविश्रु
ते श्रीकृष्णशैलराजेचजपेन्मंत्रंचशाश्वतं शैल
स्योर्ध्वप्रदेशेवैप्राप्यपश्चाद्विलोकयेत् गिरिपा
दतलेदृश्यमस्यशैलनागानां यत्रासौनारको
टयोहरिणादैत्यपुंगवः ततस्थानेभस्मसंकाश
नेत्रयोपिदृश्यते दृश्यादिरितितत्स्थानंलोके
ख्यापितस्थाने ततस्थानेशैलतोहृष्टश्चमह
नाव्हयोहिते ततोगिरिपथान्स्थानंदीदन्येन
गोधितो विलोकयेत्तत्रोधीमान्दृष्ट्वायातिहि
सकृते ततःशैलोर्ध्वभागेवैपातालभैरवोत्तमे
संपूज्यगांधश्रद्धादेवीयायादीशानगोचरः पृथः
पादगतोनागोहितीयाहृदेवता ततःस्नात्वापि
हूणायस्तर्पणंजमनेब्रुधः नरकान्पितृवृन्दव
मश्रद्धानिनिःश्रीने यातिचैवेश्वरस्थानेभूयोज
न्मनाविशते पद्मावस्वलीनामकंतीर्थनापाप
नाशिनी ततःपानीयमादायस्वर्गंगायामनोहृ
रे विमलपावनंचैवशैलमारोहयेद्बुधः गिरे
हूर्ध्वस्थलेप्राप्यकृत्वाचार्धप्रदक्षिणां प्रासादंततः

गुहास्थानेमासास्यत्रमहेश्वरः शिवोविसृष्टस्तथा
देवींकुमारंगणपंतथा समासेचतथैवान्यान्पूजये
द्यत्नमानसः गंधैःपुष्पैस्तथाधूपैर्दीपैर्वासोभिरे
वच नैवेद्यैर्दक्षिणाभिश्चपूजयेनविचक्षणः
कृत्वानाद्योविविधंचहर्षेश्वरसमीपतः । हर्षे
श्वरंचित्रितलपूजनंकृत्स्नमान्योविस्तारेणविधिव
ट्ट्रकरोतिमर्त्यः प्राप्नोतिसइहसततंचतथैवविस्मे
र्योतिमेथंभवतितस्यवपुःशिनीद्गः । योनरोयोव
नेवापिवार्धकेवापिभक्तितः बाल्येवाजपतिमा
र्केनहर्षेश्वरनामवै मन्त्रीवर्द्धनतोयातिचेत्याशा
पारमेश्वरी एतत्तीर्थस्यमाहात्म्यंकथितंवैमुनी
श्वराः श्रवणात्पठनाद्वापिशिवलोकंसगच्छ
ति श्रोष्यंतिचैवयेभक्त्यामाहात्म्यमीश्वरस्यवै
तेप्राप्नुवंतिसंपूर्णांयात्रायाःफलमुत्तमम् ॥
इतिश्रीपद्मपुराणेव्यासमुनीन्द्रसंवादेकाश्मी
रविषयहर्षेश्वरमाहात्म्यंयात्रापूर्वकंसमाप्त
म् ॥ ॥ ॐनमस्त्रिवमोभद्रमो ॥

26

ॐ श्रीगणेशाय नमः । श्रीवसिष्ठ उवाच ।
ॐ लंबोदरस्य माहात्म्यं श्रुत्वा प्रीतोस्मि पार्थिव १
दानं स्नानं श्रोतुमिच्छामि नीलनागस्य वै फलं । श्रीब्रह्मा
शृणु पुत्र प्रवक्ष्यामि कथां पौराणिकीं शुभां यच्छ्रु
त्वा प्राप्यते जंतुरश्वमेधस्य वै फलं यः कश्चिन्मान
वोऽप्यत्र कुर्यात्स्नानं च मे प्रिय दानं न तपश्च होमं च स
लभेत्फलमक्षय्यं पातालाद्वसितः पूर्वं प्रह्लादो
दानवोऽभ्युवि तपश्चचार स्यैवं वर्षाणामयुतं तथा
ततः प्रसन्नो भगवाञ्छंखचक्रगदाधरः प्रह्लादं
प्रत्युवाचोच्चैर्गिरा मधुरया तथा । श्रीभगवान् ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ भद्रं ते वरं वरय सुव्रत त्वद्भक्त्या च प्र
सन्नोहं हृष्टं येनास्ति मे त्वयि । प्रह्लाद उवाच ।
यदि प्रसन्नो भगवान्वासुदेवो जनार्दनः त्वत्पाद
स्मरणे चित्तं स्यान्मे सर्वदा सदा । श्रीभगवान् ।
एवमेतन्न संदेहः यद्वरं प्रार्थितं त्वया श्रावणस्य
सिते पक्षे पंचदश्यां प्रयत्नतः यः कश्चिन्मानवो
ऽत्र स्नायाद्भक्त्या च संयतः मत्पार्श्वे वसति स तु ।
सपुत्रो भवति संस्थितः इत्युक्त्वांतर्दधे विष्णुर्वं
दत्वा तत्र स्वयं वै प्रह्लादोपि कृतार्थो भूत्स्वस्थानं
जगाम पुनः । श्रीब्रह्मोवाच । पुरा त्रेतायुगस्या
दौ यथा वृत्तं तपोधनः एको विप्रो महावृत्तिस्थः सुध
र्माख्यो भवद्ब्राह्मणः धनाढ्यो गुणवान्भोगी नाना
शास्त्रविशारदः सत्येकदा नित्यानुष्ठानात्परायणः ।
गतो यतः सार्धं महता सार्थेन नानाविपणाय पण्य

नी॰ वान् गच्छन्तः पथि तस्याश्रवने स्मिन्न पोथन
मा॰ प्रभवहृस्यनो गावो प्रवसकंटो तिक्षः सहः ततः स
१० हृतसर्वस्वो वणिग्गुः खिसमन्वितः प्रसहायो व
नेस्मिन्ह्वचारोन्मत्तवद्भ्रमी चरतानतूरणविङ्कः
स्वाक्रान्तेन मेप्रिय श्रान्तः स्वक्षुद्यरीतान्माहृत
मूले सुप्तावशात् सम सम्रापि सविश्रान्तो मय्याक
प्रतक्षयितः समवपण्टश्चायाते मेत प्रेतपानेहे
ते उद्वासेनमय्या नैस्त्रुप्रेनैस्त प्रेतनायकं प्रष्वाज
गामप्रेतो मो पर्यटित्वा वनानि च उपगम्य शमीस्र
ले वणिक्पुत्रं दृष्ट्वोसः स्वागतेनाभिवाद्येन समा
भाष्य परस्परं सुखोपविष्टच्छायायां पृष्टाश्च पाल
मामवान् ततः प्रेताधिपतिना पृष्टः स च वणिक्
सुतः कुत आगम्यते ब्रूहि क्व साथो वा गमिष्यसि
कथं चेदं महारण्यं मृगपक्षिविवर्जितं समापन्नो
सि भद्र तत्सर्वमाख्यातुमर्हसि एवं प्रेताधिपतिना
वणिक्पुत्रः समाश्वसितः सर्वमाख्यातवान्स्वस्य स्वदे
शाधनविच्युतिं तेन च श्रुत्वा तस्य वृत्तान्तेन स दुःखेन
दुःखितः वणिक्पुत्रं वचः प्राह प्रेतपालः स्वबंधु
वत् एवं गतेपि मा शोकं कर्तुमर्हसि सुव्रत भूः
योप्यर्थाभाविक्षान्ति यदि भाग्यबलेन वै भाग्यक्षये
थो ह्योगं ते भवंत्यभ्युदये पुनः द्रोणमस्य पारीर
स्पर्धितं नश्यतो नोत्थं भवेत्
नान्वाकामवदीत् इत्युक्त्वार्थं समाहूय स्वान्क्री
जनो मम श्राद्धसमागते प्रेताः प्रीतिं जानाममाः

तदा एवं हि वदतस्तस्य मन्त्रात्रेः सुतं वेहप्तं द
ध्योदनेन संपूर्णा माजगाम यथोचितं वारिधानी
च संप्राप्ता माधनानामत्र ततः स्थिता तमागतं सलि
लमध्ये वीक्ष्य महामहामतिः प्राहोत्तिष्ठ वणि
क्पुत्र त्वमाह्निकमुपाचर ततस्तु वारिधान्यास्तो
यसलिलेन विधानतः कृताह्निकाद्भोजनाय व
णिक्पुत्रेण प्रार्थिता ततो वणिक्सुतेनादराद्दध्यो
दनमथोक्त्वा दत्वा तेभ्यस्तु सर्वेभ्यः प्रेतेभ्यो यद 58
दात्ततः भुक्तवत्सु च सर्वेषु कामतो मुदितेषु विने
प्रतंतरं च तु भुक्ते प्रेतपालो वणिक्सुतं प्रकामतृप्तमे
प्रेतैश्चैव वारिधान्योदनैस्ततः प्रेतर्धानमगाद्व
णिक्पुत्रस्य पश्यतः ततस्तदद्भुतं दृष्ट्वा सध
मोत्स्रो वणिक्सुतः पप्रच्छ तं प्रेतपालं कौतूहल
मनावशी प्रत्यये निर्जले साथोक्तो तस्य सत्र
द्भवः कृतस्तु वारिधानीयं संपूर्णा परमोवसा
नद्यामेतत्र ये भक्तास्वन्नतले वर्णितः कृपाणः भवा
नपि च तेजस्वी किं विस्मय एव ग्रः प्रभः प्रज्ञव
स्वपरीधानो बहूनां परिपालकः सर्वमेतन्मम
च त्वं को भवान्कस्मान्मोत्विय इत्थं वणिक्सुत
वचः श्रुत्वा सो प्रेतनायकः प्राशास सर्वमामाय
यथावृत्तं प्रवानने श्रुहमामसन्नुराविप्रकाशमोरे
नगरोत्तमे सोमशर्मेति विख्यातो बहुलागर्भमे
भवः वणिग्वृत्त्योधनाढ्योहं विलम्भको जितें
ह्रियः सोहं कदर्यो मृत्वा नाथनेपि सातिर्मेनिः

नी॰
मा॰
२८

नदत्तामिहज्ञातिभयेनचाप्यामयाद्भ्रमं पूर्वं
नष्टामनोमयंमहत्कालोभयागाद्वेष नभस्यपंच
दश्यांवैचागतोहंप्रसंगतः ह्यस्मिंस्तीर्थेविसृष्टे
चैनागोनीलेनस्थैवच यत्रतीर्थेहंतत्रदानेवारिणा
चेहफेनवं संपूर्णवर्षसंवीनेच्छ्रोपानहंसंप्र
ते मृष्याचमपिमिहसंपूर्णांदृष्योदनसयह प्रद
त्रेत्रास्तर्णेशयत्रचयेज्ञातकर्मकः नष्टेकंजीवना
दन्नमयादानुंवर्णिकत्र वर्षाणांसमतीनांवैना
नाहत्रंकदाचन प्रमादात्रचभुञ्जामिदधिक्षीर
सृतान्वितं ततोराज्ञोन्टभिद्यैरत्नाद्यनेममविग्र
हः प्रातर्भवतिमेद्यो रामहतितत्स्यावियुविका
नचकश्चिन्ममाभ्याशेनत्रतिष्ठतिबांधवः सूतः
प्रेतत्वमापन्नोदत्वाप्रेतानिमानीय प्रमीचाऽद
त्रदानात्तुमहत्रेनोपजीवनः पतत्रेकारणंप्रो
क्तंयत्रदत्तंमयासदा दत्तेनदिदमायातिमथा
क्रोपिदिनेदिने यावन्नाहंचभुञ्जामिनतावत्तथ
मेतिवै मयिभक्तेचयातेचसर्वमनाहंनभवेत्
इत्येवमुक्तेवचनेवणिक्पुत्रोब्रवीद्वचः यन्मया
नानदानंनेष्यनदत्तानान्नमहंसि नस्यतद्वचनेत्र
त्वावणिक्पुत्रमस्यास्त्रवत प्रेतपालोवचःप्राहस्वा
र्थसिद्धिकरंततः कृतस्नानमत्रतीर्थेनागोनीले
नैथेवच तस्मात्पंचचपयश्राद्धमायिप्रेतत्वनाशनं
इत्येवमुक्त्वाचतदाप्रेतराजोगतोगोःसह प्रेतस्वरे
समारोप्यन्याजितेनोममकर्मसुले स्वकर्मधर्मयोगो

नधनमर्थमनुत्तमं उपार्जयित्वाप्रयत्नेन यो नीलं
नचैवच स्नानं दानं तथा यत्नं कृत्वा न स्मै फलं द
दौ तत्क्षणादेवमुक्तो सौ ब्रह्मलोकं गतस्स्वसः ।
श्रीब्रह्मोवाच । इत्येतन्नीलनागस्य माहात्म्यं क
थितं मया पृथिमैत्रैः प्रकृतीनपुञ्जो विमोरते हि
नः ॐ हरिं विष्णुलं हृषीकेशं वासुदेवं जनार्दनं प्र
णतोस्मि जगन्नाथं समे पापं व्यपोहतु १ चरा
चरगुरुं नाथं गोविन्दं शेषशायिनं प्रणतोस्मि प
रं कृस्नं समे । २ नारायणं नरं शान्तं माधवं पुरुषो
त्तमं प्रणतोस्मि धराधारं समे । ३ शंखिनं चक्रि
णं देवं शार्ङ्गिणं गरुडध्वजं प्रणतोस्मि पतिं लक्ष्म्याः
समे पापं व्यपोहतु ४ यथा सर्वेषु भूतेषु गू
ढोग्निर्विदारुषु तिष्ठेवं तथा पापं मम नाशे
यं प्रणय्यतु ५ । श्रीब्रह्मोवाच । यत्किञ्चि
त्क्रियते कर्म शुभं वा यदि वाशुभं तथा सर्वं मे कसमे
दानं चेति सत्येन नेशये ६ इत्येष पटलो ग्रन्थो
महापातकनाशनः त्रिविधं तत्र यत्ने पापं श्रुण्व
तां शश्वद्वर्धते इतिहासमिमं श्रुत्वा प्राप्नोति प
रं पदम् ॥ ॥ इति श्री आदिपुराणे श्री
ब्रह्मावसिष्ठसंवादे नीलनागमाहात्म्यं नाम पट
लः समाप्तमिति भद्रं ॥ ॐ तत्सांबशिवमो ॥
संवत् १९·९ पौषशुक्लद्वादश्यां परे त्रयोदश्यां
शनौ ॥ ॐ ॥ ॐ ॥ ॐ ॥

२६

होः
मा:
४४
29
420

ॐ श्रीगणेशाय नमः । श्रीभैरवी । श्रुत्वा भव
त्प्रसादेन वसन्तदिन पंचमी दीपाष्टम्यादि देवेशि शङ्क
नाभवदुत्सवान् इदानीं श्रोतुमिच्छामि होलिका
परमेश्वर होलिका होलिका चेति कथं च प्रथिता
भुवि होलिका सा च का प्रोक्ता विधिनस्याश्च मे वद
श्रीभैरवः । शृणु वत्स्ये महेशानि होलिकोत्सवमा
दितः यं श्रुत्वा मुच्यते घोरैर्विघ्नसंघैरनेकशः
पुरा वै नारको नाम दैत्यः परमदारुणः त्रैलोक्यम
न्नमास्त्राल्लाव बाधे त्रिदशांस्तदा भीतास्ते त्रिदशा
देवब्रह्माणं शरणं ययुः स ब्रह्मा चोवाच त्रिदशान्
शृणुध्वं देवसत्तमाः न ज्ञानेन च मे शक्तिर्विलोर
पि च सत्तमाः उत्तने महेश्वरांशाद्भुत सनातनपुत्र
ति इति श्रुत्वा वचः सौम्यं ब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः
प्रस्थाणा विस्नुना सार्धं देवाः कामेन संयुताः नय
संनेम महादेवं हिमाद्रिशिखरे प्रिये गतास्ते वै व
देवेशि समाधिस्थं महेश्वरं कामेन विद्धः पार्वत्यां
भव स्त्र्यक्रे महामनः समाधिउपरतो देव्याः पाणिंज
ग्राह कौतकान् जनयामास तस्यां वै देव्यां देवः
दा सपत्नौ भवमाचिन्त्य गंगायाः पाकजाविवेन
प्रथमं गंगा चनं गर्भमसहन्ती च यथाश्च जले द्विपन्
गौरम्यो हिमवत्पुसमार्चिने उत्ससर्ज गि
हृत्यज्वलनात्मजः दह्यमानेषु लोकानां
यद्धृत्यकाः शारतं वे महात्मानं कारणं गर्भम
महात्मानं मल्लान्मत्तमयो

ष्टं समाययितिनाः सर्वाः स्वनाथैभ्यो विचक्रतुः
नामां विधिवत्याथावंतं मातॄणांभगवान्प्रभुः प्रस्थाना
नोपयः षड्भिर्वदनैरपिवत्तदा तंप्रभावंसमालोक्य
तस्यबालस्यकृत्तिकाः परंविस्मयमापन्नादेव्योदि
व्यवपुर्धराः यत्रोत्सृष्टः सभगवान्गंगायांगिरिमू
र्धनि सशैलःकांचनःसर्वःप्रबभौचमहेश्वरि वर्ध
ताचैवतेनगर्भेणपृथिवीतेनरंजिता तारास्तुसर्वेसंवृ
त्तागिरयःकांचनप्रभाः कुमारश्चमहावीर्यःकार्ति 52
केयइतिस्मृतः ववर्धतीवदेवेशिसोपिवह्निप्रद
र्शनः सतस्मिन्कांचनेदिव्येवनेरम्येसमाश्रितः स्तू
यमानस्तदाशेतेगंधर्वैर्मुनिभिस्तथा नृत्येनमन्वह
र्शनदेवकन्याःसहस्रशः दिव्यवाद्यत्रनृत्तज्ञास्तु
वंतिप्रियदर्शनाः ब्रह्मास्वयंभूर्भगवान्सपुत्रःस
हविष्णुना शक्रस्तथाभ्युपायात्तुष्टःकुमारंसवरंप्रत
मे नारदप्रमुखाश्चापिदेवगंधर्वसत्तमाः देवर्षय
श्चसिद्धाश्चबृहस्पतिपुरोगमाः सर्वेतत्रसमाज
ग्मुरद्भुतंबालसत्तमं सतबालोपिभगवान्महा
योगबलान्वितः प्रत्याजगामदेवेशंशूलपाणिं
पिनाकिनं तमायांतंसमालोक्यमनोरथसहस्र
पिणं ज्ञानमात्रंकुमारंतमानतःपालनेरताः य
तंचकुर्मिह्रेणानिगात्रैरिंद्रिनमनतोहिनः श्रुत्वाकु
मारंज्ञानंतेनारकोदैत्यसत्तमः सत्वात्मनाशान
ज्ञाणोसर्वदायत्नमावरत् दृष्ट्वादैत्यगुरुंतत्रका
र्तिकेयस्यनाशने यत्नंअरुमहाबलसन्दैत्यात्र

हो॰
मा॰
३०

स्यादयस्वयं पवमुक्तस्तदैत्येन काव्यो यत्नमथाकरो
त् दृष्टिं कृत्वा प्रजननीं माज्ञया वमहेश्वरि ग्रंथिं कर्त
न विधिवत्काव्यो दैत्यस्य सन्निधौ ग्रंथसमुत्थिताद्यो
राकृत्या बालविनाशिनी रक्तकेशा कृष्णवर्णा काच
राक्षेन पक्ष्मिका बहिर्दंता बाह्यजिह्वा खरनासोर्ध्वरो
मिका दीर्घजंघा विरूपाक्षी सप्तजिह्वा पृथक्कुलिका
स्यिनाशुक्लस्य पुरतः प्रांजलिर्जगदंबिके प्रउक्तां
देहि मे त्वस्य न्करणीयं मुनिप्रभो श्रुत्वेति कृत्यावचनं
दैत्यः प्रोवाच तां प्रिये गत्वा हिमालयं तत्र कुमारं जान
मातृकं शिघ्रं नाशय भद्रे ते परमं कृत्यमेव तः श्रुत्वे
त्थं वचनं तस्य कृत्या प्रायाद्धिमालयं प्राप्य देवगिरो
राष्ट्रे मरीच्याश्रमसन्निधौ प्राप्य प्राप्य महादेवि माह
णामंगने शुभे दृष्ट्वा कुमारं तं चैव मातृभिः परिपा
लितं कृत्वा स्वरूपिणी भूत्वा स्ववत्पीनपयोधरा
समीपमागता तत्र पाययंती स्तनौ शिशुं दृष्ट्वा ता॰
मातरस्तत्र चोररूपा कुमारिणी घोरक्रियाप्रचारि
णीं धिक्कृत्य स्तामनोदने होलाहोलेति शब्देन प
रिहासैरपीश्वरि पंकलेपैर्भस्मलेपैः पांसुलेपैस्त
थैव च गालिदानैस्तथा तालैः सुगंधैश्च चंदनैः
चंदनैः कुंकुमैर्भूरिरङ्गप्रकैरनेकशः स्तणादेपै
स्तथा गुल्मैर्होलिकाभिरनेकधा प्रकृष्टकृतहोलि
नादैर्गार्धकं दनैर्नैरपि पौरस्त्रिमाननः कृत्वा मातृ
भिर्वालयानैर्नी निर्लज्जा वाभवत्तत्र कृत्यादैत्य॰
प्रचोदिता कोदिर्याकाननोरोनामातृभिर्धिक्कृता

ततः दीनाश्रोवाचमाहात्माः पश्ययावनतानथा
किंकरोमि क्वगच्छामि कस्यास्यामि त्वथादीना
स्यानंदास्यामिहेत्वामिभवतीभिः स्नानानं प्रमोच्ये
दृष्टोनंयस्मान्माहात्म्यामितिनिश्चितं दृष्टस्त्वात
त्रकृत्यात् विराममहेश्वरि श्रुत्वादीनंवचस्त।
स्यामाहात्म्यान्तदयाविशात् उच्चैः कृत्यांततस्त
त्र पश्ययावनतोऽपि ये यत्रैवपरिहासश्च गालि
दानानि चैवहि वाक्यारुष्यं नत्रवासश्चिरं त्वबाल
कानां स गृहानिंदाश्रेष्ठनिंदाविप्रनिंदाचयत्रवै
प्रलिप्तं यत्रवैगेहे नयामार्जनवर्जितं प्रसंस्थाने
ह्वविर्यत्र च हव्यस्य परिभक्षणं पुत्राणां संकराय
त्रवर्णासंकरं यत्र च उदक्याः स्पृतिकाउष्ट्रमत्रभो
स्पृशंति यत्रवै यत्रकर्माणि क्रोधो चैव मत्तवानिरंत
रं परस्परं होलिकाचधूलिदेपस्तथैवच पानी
यपांसु तैलानां प्रलेपपरिहासनं तृष्णाहासोऽह्य।
यावाचोह्यायागानंचनर्तनं इत्येवमुक्त्वा कृत्यान्तो
विवेशस्तत्रमान्तरः होलाहोलेतिहोलेत्यन्नर्तया
मासरंजग्मा पुनर्वैरंदथास्तस्ये होलिकायै महेश
रि श्रीस्मिन्वेभावतेवण्डे सर्वं चैव विशेषतः महा
न्सेवंप्रकार्थे वैश्याक्षणात्त्रियोदयः तेसर्वेमम
मात्रिंधमाप्नुवंतिचसर्वेशः भूयोभूयः किंपुनके
नेहोलिकायाः प्रभावज्ञ फलमत्युग्रचानंतनामं
तिसत्येनतेषापि होलिकायामृदुकृत्यायाः पावनं
हिमहोत्सवम् यथाहरस्यनाशेचकुमारोकारः।

हो॰
मा॰
५२

णोभवेत् तथाकारोत्सवोयंमहापातकना
शनं धनंधान्यंसुखंपुत्रान्गाश्चानंत्यासंपत्प्रदः
महोत्सवोहिदेवेशि चैत्यात्रापरमेश्वरी घोरेक
लियुगेप्राप्तेजनावैपापकर्मिणः तेपिज्योतिर्म
यान्लोकान्प्राप्नुवंत्युत्सवेनवै वेदपाठैर्यजनैश्च
कर्मभिर्नर्तनादिभिः वाद्यैश्चगीतैर्विभोगैर्हस्ता
हस्तैस्ताडनैः राजद्वारेगृहेवापिविपणौचच
तुष्पथे लोकाचारैस्वदेशैश्चकरणीयंप्रयत्नतः
कर्तव्यस्तत्कालिकोसिद्धिः पञ्चभिर्बांधवैःसह
जातर्पणमवाप्नोतिजनाश्चैवपदेपदे रोगीरोगात्प्र
मुच्येतहोलिकोत्सवकारणात् पुरश्चैवमहर्षिणा
निर्द्धारितनाचमहर्षिभिः तस्मात्सर्वप्रयत्नेनहो
लिकोत्सवमादरात् कर्तव्याहोलिकान्तृणै
पूर्वैःपूर्वनैःकृत्वा मोदिताभूतिदायत्रपरत्र
होलिकाभवेत् येनकुर्वंतिवैमोहाद्रवोत्सवमः
रोषतः बालग्रहाभविष्यंतितद्गृहेदुर्जेहलिंका
यद्गृहेनैवकुर्वंतितवोत्सवमानिर्दिते नदृहेका
लकाणिचभविष्यंतितत्संशयः तस्मात्सर्वप्रयत्ने
नमाघफाल्गुणमेनतः पूजयेतमहाहुत्यांता
रकेनोपपादिते इत्युक्त्वामानरस्तांतविविमा
सृता निराकृतानततः श्रुत्वानवदर्शनमाघयो त
दाप्रभृतिदेवेशिहोलिकेतिसमागतः यस्मात्मा
वतस्याहोलोतितकेरितं तस्मान्नामाभ
वतस्याहोलिनितत्रनामतेति ॥ इतिहोलिकामाहात्म्यं

ॐश्रीगणेशायनमः ॥ श्रीयुधिष्ठिरउवाच ।
ॐगवांमूत्रंपरीषंचश्रियाजुष्टमितिश्रुतं एतदि
च्छाम्यहंश्रोतुंसंशयोमेपितामह । भीष्मउवाच
अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् गोभिर्नृ
पेहसंवादंश्रियाभरतसत्तम श्रीःकृत्वेहवपुः।
कांतंगवांमध्येविवेशह गावोथविस्मितांदृष्ट्वा
रूपस्यसंपदम् । गावऊचुः । कासिदेवि
कुतोसित्वंरूपेणाप्रतिमाभुवि विस्मिताःस्मोम ६२
हाभागेतवरूपस्यसंपदा इच्छामस्त्वांवयंज्ञातुं
कात्वंक्वचगमिष्यसि तत्वेनचसुवर्णाभेसर्वमेत
द्ब्रवीहिनः । श्रीरुवाच । लोककांतास्मिभद्रं
वःश्रीनाम्नेहभुविश्रुता मयादैत्याःपरित्यक्ता
विनष्टाःशाश्वतीःसमाः मयाभिपन्नादेवाश्चमो
दंतेशाश्वतीःसमाः इन्द्रोविवस्वान्सोमश्चविष्णु
रापोग्निरेवच मयाभिपन्नावर्धंतेमुनयोदेवता
स्तथा यांश्चद्विषाम्यहंगावस्तेविनश्यंतिसर्वशः
धर्मकामविहीनाश्चतेभवंत्यसुखान्विताः एवं
प्रभावांमांगावोविजानीतसुखप्रदाः इच्छामि
चापियुष्मासुवस्तुंसर्वासुनित्यदा आगताप्रा
र्थनायाहंश्रीजुष्टाभवतानघाः । गावऊचुः ।
अध्रुवांचंचलांचत्वांसामान्यांबहुभिःसह ।
नत्वामिच्छामभद्रंतेगम्यतांयत्ररंस्यसे वपुष्म
न्त्योवयंसर्वाः किमस्माकंत्वयाद्यवै यत्रेष्टंगम्य
तांतत्रकृतकार्यावयंत्वया । श्रीरुवाच । किमे

गो॰ मा॰ २२

नदाहमीगावोयन्मांनेहाभिनंदथ नचमांप्रतिगृ
ह्णीतकस्माद्वैदुर्लभांसतीं सत्यश्चलोकवादोयंले
केनिंदतिसुव्रतं स्वयंप्राप्तेपरिभवोभवतीतिवि
निश्चयः महदुग्रंतपःकृत्वामांनिषेवंतिमानवाः
देवदानवगंधर्वाःपिशाचोरगराक्षसाः क्षममेतद्
द्धिगावोवःप्रतिगृह्णीतमामिति नावमान्याह्यहं
सौम्यास्त्रैलोक्येसचराचरे । गावऊचुः । नावम
न्यामहेदेविनत्वांपरिभवामहे अध्रुवाचलचित्तासि
ततस्त्वांवर्जयामहे बहुनाचकिमुक्तेनगम्यतांयत्र
वांछसि । श्रीरुवाच । अवज्ञाताभविष्यामिसर्व
लोकेषुमानदाः प्रत्याख्यानेनयुष्माकंप्रसादःक्रि
यतामतः मानानांत्वमसिच्छामि भवत्यःसततंशु
भाः अप्येकांगेतुवोवस्तुमिच्छाम्यहमञ्जसिते न
वोस्तिकुत्सितंकिंचिदंगेष्वालक्ष्यतेनघाः पुण्याःप
वित्राःसुभगाममादेशंप्रयच्छत वसेयंयत्रवोदेहे
तन्मेव्याख्यातुमर्हथ । भीष्मउवाच । एवमुक्ता
स्तुतागावःशुभाःकरुणवत्सलाः संमंत्र्यसहि
ताःसर्वाःश्रियमूचुर्नराधिप । गावऊचुः । अव
श्यंमाननाकार्यातवास्माभिर्यशस्विनि शकृन्मू
त्रेनिवसस्वःपुण्यमेतद्धिनःशुभे । श्रीरुवाच
दिष्ट्याप्रसादोयुष्माभिःकृतोमेनुग्रहात्मकः
एवंभवतुभद्रंवःपूजितास्मिसुखप्रदा ॥
इतिश्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसंहितायांवै
युधिष्ठिरभीष्मसंवादेगोमाहात्म्यं ॥

ॐ नमः शिवाय परमशिवाय ॥ श्रीभैरव उवाच
ॐ श्रुत्वा श्रुत्वा महादेव भद्रकाल्या वनं महत्
निर्वृतोऽस्मि महाम्भोधेः हृतनाथोऽस्मि न संशयः प्र
धानां श्रोतुमिच्छामि स्तवमर्थ्यं प्रियमतरं मे यज्जप्त्वा
मुच्यते जंतुर्महापातककोटिभिः वद सत्यं महा
देव ममानुग्रहकाम्यया ॥ श्रीभैरव उवाच ॥
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि हरे जाप्यं उत्तमं वज्रिस्वा
यं भवं नाम कोटिहत्याघनाशनं सर्वैः समेत्य दे
वैस्तु हरस्तोत्रं कृतं पुरा सुरासुरैर्ब्रह्मविष्णुगणैर्गं
धर्वैरसुराद्यैस्तैः निराहारैः क्षीणदेहैः सहस्रव
रिवत्सरान् दृष्टैव हरस्तेषां पुरोदर्शनमाययौ
हृष्टास्तत्र महादेवं दण्डवत्पतिता क्षितौ ततः ।
प्राञ्जलयः सर्वे वाग्भिरर्थ्याभिरस्तुवन् ॥ देवा ऊ
चुः ॥ ॐ नमः शिवाय रुद्राय शर्वाय भवरूपिणे
ईशानाय शान्तरूपाय घोरघोराय वत्सले अघोरा
य महाघोराय घोरघोराय ते नमः त्रिपुरघ्नाय देवा
य त्रिपुरेशाय ते नमः भीमाय शान्तरूपाय दान्ता
य यज्ञरूपिणे सोमसोमाय देवाय सुज्ञानमेखले
नेनमः सर्वनीयाय देवाय सर्वोपकल्पविधायिने
कालकालाय देवाय सनकाय सनातने नमो
हिरण्यरूपाय ज्योतिषांपतये नमः नमः काला
गिरिशाय महासंवर्तकाय ते महेश्वराय देवाय
महावरप्रदायते दाक्षिणे शूलिने भंजाटिने
ब्रह्मचारिणे हिरण्यनाभाय देवाय हिरण्यकवचे

स्वं·
मा
३३

यने मायिने मोहिने तुभ्यं महामोहविनाशिने
सर्वोग्रसर्वरूपाय नमः सर्वेश्वराय ते त्र्यंबकाय
त्रिनेत्राय भूयो भूयो नमो नमः इति स्तुत्वा महा
देवं प्रणतार्तिहरं परं तस्थुः प्राञ्जलयः सर्वे प्र
णेमुश्च पुनः पुनः स्तवं श्रुत्वा तु सन्तुष्टो देवानां
वरवर्णिनि प्राह गंभीरया वाचा तानतद्रुः स्वयमथ
शिव । श्रीमहादेवः । इत्याहूत किमर्थं वो
वदध्वं देवसत्तमाः तेवृणीध्वं वरं देवा यद्यपि स्या
त्सुदुर्लभं । देवा ऊचुः । अस्मिन्सतीसरोदेशे
पोषिताश्च महात्मभिः महर्षिभिः कश्यपाद्यै
र्यागान्कृत्वा विधानतः अधुना बाधितास्तेन
यागविघ्नकरैरिह असंसाधितयागास्ते विप्रो·
ऽजगदीश्वरः यागहीनेन देवेशोस्मिन्नक्षीणाप्र
वमहे इत्थं श्रुत्वा वचस्तेषां प्रणतार्तिहरो हरः
प्रत्युवाच च तान्सर्वान्मेघगंभीरया गिरा । श्री
महादेवः । विघ्नान्हनिष्यामि ऊर्ध्वं देवस·
त्तमाः पातालसंस्थो भगवान्महाकालाग्निरुद्र
भृकु यदास्य स्याधमे पश्यो न पश्येत्काश्मीरमण्डले
नटास्य हन्ते ज्वालानामन्यायापामयत्नस्वयं
हृज्जनभद्रवः स्वस्वमालयमायन्त्स्वयं तस्मा
वचो देवा हरस्याग्निरेककर्मणः इति श्रुत्वा
स्वस्वमालयमागताः यथागतं देवाः
मपश्य महा कालाग्निरुद्रं प्रभृति देवेशानं ध
यनोस्वयं ग्राममध्ये हि यमच्छ भगवान्ज्वालाश्रुत्या
मच्चास्त्रपापमच्चास्त्रिनन्ता

यः देवैर्यज्ञाहुतनायत्रहस्यवरवागीति प
नेहृ विवनंमोक्षं हृदेज्ञाउरसेत्तिने यस्मात्तम
येनेविज्ञान्ताकस्मात्तात्त्रनित्यशः महाकालाग्नि
रुद्रो वैपातालस्थः सदाशिवः अनाद्यज्ञालाने
त्रोऽस्याः स्वयमेवतनः प्रभुः तस्मात्स्तोत्रः प्रावि
द्धिः स्वयंवृद्धिभूनामकः स्वायंभुवोऽग्निज्ञात्वाच
ज्ञात्वाश्राद्धं च दानने ग्रश्वमेधादिकोटीभिः फ।
लमाप्नोतिमानवः यहृणीश्चाहतोयाम्बवाद्रि।
स्वायंभुवेस्नायेत् महापातककोवायकोवा
सुपपातकैः दृष्ट्वा स्वायंभुवंवृद्धिस्नानेसव।
किल्बिषैः हाहिदुः स्वयाज्ञोवावडोवापाप।
पञ्चकैः ज्ञात्वा स्वयंभुवेस्नात्वा स्नानेसर्वसंकटैः
मुक्तानरन्देवेशि श्राद्धेकृत्वाविधानतः पित
रस्तामिमायोतिमानकल्पनसंशयः कल्पंमा।
यवसेद्यत्तश्राद्धंकर्वन्महेश्वरि यत्फलंसमवा
प्नोतितद्ध्नोचस्वयंभुवे एकाहेनैवदेवेशि श्रा
द्धं कोटिगुणंभवेत् महामायोभट्टकालोनरवा
भक्तिसमन्वितः नरोवायदिवानारी प्रणामामा
त्रिपुष्कले इदंसोभाग्यदंतीर्थमिदंपापप्रणा।
शनं पितृस्ताक्षिप्रदंश्रेयेनमहापातकनाशने
प्रायश्चित्तप्रदंचैवदेवकन्याद्रस्रुभदेन्नृणां इदंपु
ण्यंदेविस्थापञ्चातिहृदयं पर कालाग्निरुद्रसंभ
वं स्वयंभुवाद्रिसंज्ञिते दर्शनाद्वरनेपापेश्राद्धात्
पितृमहेश्वरि पुण्डरीकप्रदंतीर्थं स्नाश्वमेधप्रदंत

स्व॰ मा
२५

नारीवापुरुषोवापि दृष्ट्वा तीर्थं समन्वितं प्राप
प्नोतिपरमं राजसूयाश्वमेधजं यावत्तत्र च स
न्तिश्राद्धार्थं च पचानि च तावत्कल्पसहस्रेषु
पितरस्तृप्तिमाप्नुयात् तस्मात्सर्वप्रयत्नेन यात्रं
कर्त्तव्या विशेषतः इत्येतत्तीर्थं भवेत्स्वर्गोपस्थानाद्वि
धिवरः मुच्यते पातकैर्घोरैः कोटिजन्मार्जिते
रपि इतःशेषं स्वयं तत्र भूत्वा भक्तिसमन्वितः
सर्वपापविनिर्मुक्तो याति ब्रह्मसनातनं तस्मात्
दायदारे विकल्पो वै किल्विषं भवेत् कालाग्नि
रुद्रो भगवान् शमयेत्स्वयमग्निना [illegible]
नार्थे वितीर्थं स्नात्वा भवेत्परे महापापहरं एवं
हरेत्पापत्रयं तत्रैव मे इत्येष परलोकस्यो महापा
पफलप्रदः यस्मिन्कस्मिन्दानध्यानादिकं यत्र
पिसंदर्शे प्रायोच्छादृशराद्यापि ह्यगायवेदनिंद
के दत्त्वा व्यात्वा च निरयान्याति नात्र विचारणा
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन मोचनीयामिदं महत् तीर्थं
स्नायं भवेन्नाम महापापात्मक हृत्कलौ प्राप्ते च पव
हेनात्र भवेन तत्के जले ततो भ्रष्टाहृके यामे
स्नात्वा वेनलवं जले ततो याया इरकालीन
हेगामवगायवे ततो हरेत्पापत्रयं स्नात्वा
यभवेद्व्रजेन महाकालाग्निकहरे पापमहाभयवि
नाशने स्नानदानेन नमेदेवयात्रा
न ॥ इति श्रीश्रीमहिमनायां स्वयम्भूमाहात्म्ये
नामपटलः संपूर्णोऽभवत् ॥ ॥ ॐ ॥

ॐ नमस्त्रिपुरसुन्दर्यै॥ ॐ श्रीभैरव्युवाच ।
ॐ वद कोटेश्वमाहात्म्यं कृत्वा मे नाथ सुन्दर
पृथक्नाम्नोत्तमं ख्यातं गिरिं गोदरमादितः गो
दावरी महापुण्या गौतमी च महेश्वर यत्र प्रति
ष्ठिता देव वद त्वं मदनुग्रहात् । श्रीभैरवः ।
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि पुण्यं गोदरकं गिरिं यत्र
त्वामनुजो देवि तपश्चेरे सहस्रकैः पुरा देवि
गिरौ गाढे गौतमो मुनिसत्तमः तपश्चचार सुम
हत्तरं पुण्यं गिरौ शुभे निराहारो निरीहश्च जित
क्रोधो जितेन्द्रियः जितश्रमो जितालस्यो मौनी
निश्चल एव सः एवं सेवमानस्य विधिवद्दश
रं तपः जितेन्द्रियस्य चेशानि जिताहारस्य वायु
नः गौतमस्य महादेवि शारदा मध्यगा तनुः प्र
कटा तप्यमानस्य दाक्षायण्यां शुभं तपः वसुधांशा
समाजोऽभूत्तत्राश्रमपदे तदा देवर्षयोऽपि तत्रा
गमिष्यन्ति राजर्षयस्तथा तस्य तस्याश्रमपदे ।
स्थाणुभूतस्य संमुखे चिरं तेषु तपस्तत्र स्थिता
तस्याश्रमे तदा स्थाणुभूतस्य पुरतो गौतमस्य
वदानने कोपाविष्टश्च सन्तोऽपि भवहीतमे
प्रति हन्तुं संजनयामास गौतम्याः पावकं विनि
हटो न स्थाणुभूतस्य गौतमस्यापि चाश्रमे वप
मध्यगा तात्ययमाहूय विमलयापि च संभावि
तानुचानेन कर्मदेन तु रात्मना पूतपापां प्रियं च
त्वा गोतूपाप्रहारिष्यति यस्य गोहेत्वयं चाःपि

गोश
म०
९
३५

कुलान्युद्धरतापि किल प्रभासागतस्य माहेति हंसा
पि विमलीकृतः तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कुलान्युद्धरा
गतानि च पूजयेन्नहंसाचापि तैस्तैः शीतलवा
रिभिः फलैर्मूलैस्तथा गावः शालीक्षुयव
सैंधवैः पूजितैः पूजयेद्यापि नित्यं देहेच्छावमान
नः इति श्रुत्वा मतिर्देवि गोशुश्रूषणे तदा यत
तैः शृंगैर्महादेवि प्रोक्तोल्पतपसो तदा विष्ट
रे तत्र गावो गोकृता प्रदत्ता ह गोतमः पर
मः क्रुद्धो वशात्तेनमहाद्युतिः प्रदत्तं गोतमे
ताभिर्गोरक्षितां प्राप्य नष्टा वि गो हत्वा तं महात्मन
वत्समितं तपसा ततः धिग्धिक्कष्टं वत्सप्रवासस
पुत्रस्य मे हत्वा वै हन्ता महात्मनस्तेन तु गोतमा वि
हंगयः श्रुत्वा प्रत्येव च समन्वितनयश्चाधीते
सः पुत्र हते गोतम देवि त्वमया किं भवेद्रव
येन त्वया गोवधपुत्रहतो स्या कहि पत्तना उप
नकिंभिः साकं तत्र भावगम्योति न स्पर्शने ना
मनेनाच्छकं भोजनमेव च वर्जनीयं तत्वयत्नेन य
नलात्मदृष्टो भवेत इति प्रोक्तो यतोथ मन्युना दे
पुत्रनिमिः पुत्रा तस्मात्त्वं महत्त्वमोपिनाहोह
देवमामहे इत्युक्त्वा प्रययौ कृत्वा स्वनयः परमेश्व
गः गोतमो पितृनीतस्वर्वानत्यानो महत्वाति
उवाच परमो देवि प्रायश्चित्तं तथैव च भगवंतो

ममस्तु नः प्रायश्चित्तविधिं परं श्रावयध्वं कृप
या मोचयध्वं च पातकात् इत्युक्तास्तेन ते देवशिरो
नमेस्तनयत्तदा प्रोचुः परमया तत्र कृपयायामो
धनेस्तुने गोमूत्रपावितं यावमन्त्रविधिवत्तथा
एकाहमपि वा भोज्यं गायत्र्याष्टसहस्रकं जप
नीयं चोपवासो रात्रिमेकं हरेः स्तुतिः जागरश्च
तथा कार्यः कूष्माण्डोहक्रतेन ततः पीत्वा पुण्यं
पंचगव्यशनं गोब्राह्मणभोजनं दत्वा गां च वि
धानेन गोवधान्मुच्यते नरः एतद्धि वत्स हृष्ट्वा
त्वं व्रतमुक्तं महर्षिभिः प्रायश्चित्तविधिं कृत्वा
परमर्षिसमीरितं प्रारंभे गौतमः कर्तुं व्रतं मुनि
समस्तनः कुर्वाणस्य व्रतं तत्र प्रायश्चित्तं समस्त
नः तेजः प्रादुरभूत्तत्र शम्भुनीतो भावितात्मनो
निश्चलस्य मुनेस्तत्र गौतमस्य महात्मनः गंगा
प्रादुरभूच्चापि प्रमादे तस्य चाश्रमे गंगाप्रवा
हस्तत्रैव गोकरंकस्य पृष्ठतः प्रससाराश्रमपदे
मुनीनां तत्र पश्यतां स्पृष्टमात्रात्तु गंगाम्भःप्रवा
हेन च गोस्तु सा उत्तस्थौ त्वाइव च गौ गोकुलभः
स्तुविता गौराग्नानामहापापानि बद्धे पंचमे
रवं गौशरीरस्य मध्यात्तु जलं तत्र पतति ततः न
नत्तत्तीर्थं सभवत्क्षं गोतिर्थमिति प्रथितं भुवि ततः सा प्रा
रभ्यं हि विवाहहोमात्तिसुत्तम प्रख्यातं प्रयाति च
के गंगाजलं समागच्छति ततस्तत्तीर्थं तेषां विधा
हैमावरेयं गोतमीति चाभिख्यातं महापातं

60

कष्टे कलौ यस्मिन्नागौ महादेव गोतमेन महा
त्मना हत्या गोदारिता प्रोक्ता गोदः सागरमे
हान् यस्मिन्प्राप्ते गोदशाख्यः पर्वतः सम्प्रतिष्ठितः
सद्यामः पाविता यापि गोदशाख्यो महेश्वरि गोवै
विदारिता यत्रोत्थिता गंगाजलेनोहिता सैव गोदा
वरीनाम गंगा परमपावनी
गोमती त्रिविधा यतः गोदावरी तथा गङ्गा
नद्यानिष्ठिता गोदेवक्षेत्रे च वाराङ्गे
गोदावरी सिद्धगङ्गे जीवे संगाचं
गोतमी श्रयन्त्या पवित्रिके ञायानिवृत्तस्नान
ने। श्रीभैरवी। वद सत्यं महादेव जीवे सिद्ध
क्षेत्राश्रिते निषिद्धा किं तीर्थयात्रा विहिता गोत
मी कथं। श्रीभैरवः। शृणु देवि प्रवक्ष्यामि य
थ्यपोत्र रहस्यं मे गुह्यं परं रहस्यं च वदामि सुरसु
न्दरि श्रावणादृष्टि समाप्ते देवि सिद्धगङ्गे प्रयागतः
धौतिचैव भीता देवाश्च नद्यः यान्ती
गत्वोपनाति भीने चामिरसे श्वनो सिद्धाश्च
वसिद्ध गन्धर्वकिन्नराः देवताश्च नद्यश्च
श्चापरसागणाः सरितासागरश्चैव भीता
गतारूनाः पक्रामिलिताश्च समस्तपर्वत
भाविताः प्रेताश्च नाविनाशं चापि नयन्ते ति
हताः भीता उत्सवहीनाश्च यत्नया त्राविद्व
नाः देवाश्च भवद्देवीतामा गोनफाल्गुणी
ने गौतमी वर्षनं भवन्ति देवाः परमहृष्टाः व

कुर्म्मे महोत्सवे यात्रां यत्नं परमया मुदा श्रवणं च वदे
वह्नवेदचब्राह्मिवैष्णवा यत्नो निषिद्धो यात्रा च महोत्स
वविधिस्तथा भीतिं प्रसेहुर्ये त्कालेतत्कालेतविव
र्जयेत् श्रवणं च महोत्ते तु यत्नयात्रा विवर्जने मुना
वाह्निरसे देवि सिंहराशिमुपागते यतस्तु मुनयः
त्रगौतमस्य निवेशने यत्नयात्रा विरहिता प्रासे
न्दुः प्रमाचिते तस्माज्जीवे सिंहसंस्थे श्रेयज्ञो दाव
रींनदीं तीर्थयात्रां महोत्ते च हित्वा यत्नोत्सवास्तथा
गौतमीं चैव गंगां च तथा गोदावरीं श्रयेत् सिंहे जी
वे महोत्ते ये यत्नयात्रां महोत्सवे यदि कुर्य्वे भीनयु
क्तास्तद्वेदफने संशयः वर्जनीयास्ततो यत्नास्तीर्थो
नरगानि तथा महोत्सवाश्च सिंहस्थे महोत्ते तु वृ
हस्पतौ पूर्वफल्गुण्यां स्थिते तु मुनावेगिरसेय
तः चक्रुर्महोत्सवे यात्रां यत्नं देवाः महर्षितः ती
र्थानरे तु यात्रां च तस्माद्यत्नोत्सवादिकं कुर्वीत फा
ल्गुणीं कृत्स्नमास्थिते तु वृहस्पतौ सिंहजीवे महो
त्ते तु यायाद्गोदावरीं नदीम् इतिते सर्वमाख्यातं
किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ इतिश्रीभृङ्गीशसं
हितायां देवशिरोविषयोपज्ञाततीर्थसंग्रहे गो
दावरीमहात्म्यं नाम पटलः प्रथमः ॥ १ ॥
श्रीभैरवी । श्रुत्वा गोदरमाहात्म्यं प्रीतास्मि जग
दीश्वर श्रुत्वा नाशोतुमिच्छामि गोमतीकावदप्रभा
वेतमी गोमतीयाच गंगा गोथावरी निवेता त्रिविधा
जाह्नवी तत्राख्यानी ताजोतमेनया श्रासामान्यत
मापुण्या भिलिता यामहेश्वर सिंहसंस्थे गोसमा

गो॰ मा॰ ५ ३० कफलदानविशेषतः ये स्नाना त्रिविधा गंगाने॰
छोकारानिरीश्वर यात्राविनापि ये दैव स्नाना गोदा
वरीनदी ग्रामामन्यनमावाप्य नेषां पुण्यफलं वद
श्रीभैरवः । शृणु देवि प्रवक्ष्यामि गोदावर्याः फल
महत् विधिना येन स्नाना फलदास्यन्महेश्वरि
प्राचीं गत्वा महेशानि स्वेच्छापूर्वकमे स्नात्वा च
चक्रतीर्थे वै ततः श्रीमहेशं पश्येत् ततः स्नात्वा संगमे
नदस्य नेनं नागमाश्रयेत् ततः स्नात्वा पुनः प्रायाद्गा
गह्वलेत्र पूर्वमं कोटितीर्थे तत्र स्नात्वा पुण्यपापप्र
णाशने देवे स्नात्वा ततो यायात् पुण्यं नारायणा॰
स्थले तत्र स्नात्वा वजे हि सोमसूर्याग्निधाम स्व
तत्र स्नात्वा महेश्वरि विशिवेर गौतमी प्रति तत्र स्ना॰
त्वा तर्पयित्वा श्राद्धं कृत्वा विधानतः ततो वराह
स्याशिरो ग्रामं गत्वा महेश्वरि भवगंगां त्रयस्यां गां॰
फरदेवी महेश्वरी अवगाह्य विधानेन हृदयमेधम
गाश्रयात् स्नात्वा च पूजयेत्तु शिवं पंचमुखं ततः
ष्टा ज्योतिष्टोमं वाजपेयं पुण्डरीकमवाप्नुयात्
यद्यत्कृतं महेशानि हृदयावधिपातकं ग्रस्मिन्न
जन्मनि वान्यस्मिन्वा पुनः कायसंचिते तत्सर्वं न॰
श्यते पापं भिन्नमन्त्रावगाहने ततो यायाच्छूलस्व
ने शूले स्नात्वा पुनर्धेनेन स्वर्णपाशेन ततः स्नात्वा
श्रीवत्सं भैरवं पश्येत् श्रीवत्सदेवे स्नात्वा ततो
नाजानिकं पश्येत् ततो वै गोमतीयात्रां कृत्वा संग
ममाश्रयेत् श्राद्धं कृत्वा विधानेन ततः पर्वतमाश्र
येत् देवं समर्चयित्वा च पुण्यमाप्नोति यागजन्म

एवंयःकुरुतेदेविभैरवदेवसंभवां गोमतीती।
र्थयात्रांवैब्रह्मलोकेमहीयते ततोव्रजेन्महेशा
निहरनागमहेश्वरि तत्रस्नात्वाव्रजेद्देविपुण्य
मात्मारण्यंमहत् ततःशाद्वलकंतीर्थंफलाह्रे
नत्रचाश्रयेत् जलोद्देप्रष्टेदेवेपूर्वगंगासमा
श्रयेत् स्नात्वागणेशेगंगायांशेवपालंसमाः
श्रयेत् जलोद्देपूर्वगंगायांस्नात्वाप्राणेशमाः
श्रयेत् प्राणेशात्दाश्रमंतस्यगौतमस्यमहात्मनः
गोदावरींगिरिमातस्यश्रद्धाहोमसमाश्रयेत् चन्द्रगो
हेततःस्नात्वागिरिमातस्यैवपुनः मरीचेराश्रमत
एवततोयात्रांविधायच चक्रोरेणावपालेचस्ना
त्वातव्रजेत्ततः भात्रस्थलेचन्द्रगोहेस्नानंका।
र्यंविधानतः श्राव्रजेच्चततोदेविपुण्यवैमास्टकं
गानं तत्रस्नात्वाव्रजेद्देविगंगागोदावरींपुनः गा
यत्रीचैवसावित्रीहृष्ट्वामुच्येतकिल्बिषैः इत्थंकृ
त्वातयोर्यात्रांगोदावर्यांमहेश्वरि सर्वपापविनि
र्मुक्तोयातिब्रह्मसनातनं गोदावर्यांस्तटेश्राद्धंयः
करोतिनरोत्तमः सक्रोसक्रोलभेद्देविभानगोदा
निकेफले त्रिविधागोतमीनात्रस्थानीनापरमा
नंदी गायत्र्यपिचसावित्रीतेनतत्राश्रुपासिता
पायास्त्रुत्रंगोवधस्यहन्तनमात्रमहात्मना गौतमीय
तामहादेविगंगाजलपरिप्लुता वाराहथेत्र।
क्षेत्रेभवेमध्यमेवच गोदावचारिरोत्तयेतीर्थ।
स्पर्शवर्गाणि पादान्यष्टनिपीयोनंहत्वायात्रं

68

गो॰ महेश्वरि शृण्वेदस्य महत्वं कोटिजन्मभवैः क्रिये
मा॰ रस्य यात्रामकृत्वा यो गच्छेद्गोदावरीं नदीं तस्यार्थ
त्राभवेत्तस्य व्यथायाः स्नानेन यथा ग्रासमन्वनमा
गत्वा न स्नानफलमाप्नुयात् न तीर्थस्य न यात्राया
इति सत्यं वदामि ते तस्मात्सर्वप्रयत्नेन यात्रां कृत्वा
विधानतः स्नायाद्गोदावरीं गंगां सर्वपापैः प्रमुच्य
ते शंकरार्थं तीर्थस्य गोदद्यात्स्वपयस्विनीं श्रद्ध
याकांचनमर्थीयवपिष्टमर्योमपि यथाविभव
लाभान्तं गोदद्यान्नववरानते सवत्सां च समभ्यर्च्य
वस्त्रेण परिधाप्य च मंत्रेण दत्वा पूजयेद्गंधपु
ष्पादिलेपनैः यानिकानि च पापानि ब्रह्महत्यादि
कानि च शीघ्रं मे नाशयंवै ते गोदावरि नमोस्तु ते
संसारज्वरनमोस्तु गोदावर्याः सविन्द्रे गामिमां पूज
यिष्यामि तीर्थसाफल्यहेतवे यत्र क्वापि यात्राया
जाते विस्मरणं मम त्वत्प्रसादाच्चात्वत्प्रसादमेवास्तु कामधे
नो नमोस्तु ते गोदावर्या महानद्यास्तटे पुण्यप्रदे
शुभे यात्रासाफल्यहेत्वर्थं गां दास्यामि महेश्वर
शिवविष्णुस्वरूप त्वमाचार्यवरणाभिना गामिमां
कांचनयुतां शीघ्रं मे गोऽस्तुरूपमे गामिमां दत्तामि
स्वामितीर्थसाफल्यकारिणीं नारायणायात्मनः श्रे
ष्ठ इह लोके परत्र च इति मंत्रेण देवेशि गोदद्या
द्ब्राह्मणाय वै पुण्यमाप्नोत्यविकलं भूमिदानस्य
मन्दे नारी वा पुरुषो वापि यात्रां कृत्वा विधान
तः यागजं पुण्यमाप्नोति गोदावर्यवगाहनात्

महापातककर्त्ता वा युक्तो वाप्युपपातकैः
स्नातो गोदावरीतीरे शुद्धः स्यात्सर्वकिल्बिषैः
उक्तं देव्या च शतगुणं गंगायां तु सहस्रकं वाराण
स्यां दशगुणं गौतमीस्नानमीरितं श्रृदेवितस्य
हेतुर्नाद्याः कारणं परमस्मृतम् मत्तोसिद्धिप्रदे
प्रोक्ते कलिकल्मषनाशने पापे कलियुगे दुष्ट
घोरे चैव मनः स्थके चंचलं सर्वतो स्नात्वा धनदा
री तथा स्नानात् उद्धरेद्रूपमेवापि एषोघ्नं गोदाव
रीश्चयेन घोरे कलियुगे देवि सर्वैर्वै पापबुद्धयः
परदारपरप्राणाः परनिन्दात्मसंस्तवः परापर्के
हिणो देवि परद्रव्यापहारिणः तेषामुद्धरणार्थाय
य नदी गोदावरी स्मृता यः स्नाति विधिना देवि गो
दावर्यां नरः प्रिये स याति ब्रह्मणो लोकं यत्र ग
त्वा न शोचते गोदाविना यत्र देवि गौतमेन महा
त्मना दृष्टा गंगा यतस्तेन गोदावर्यभिधा स्मृता
गां दत्त्वा च दृष्ट्वा देवैर्थं स्नात्वा च महेश्वरि तस्मा
द्गोदावरीत्व स्नाता मख्यानं भुवस्तले गोर्यंत्रया
णां स्नात्वा पापाज्जीवि विना गंगायाः प्रिये प्राणपालेनि
नामस्य ग्रामस्य नन प्रागाने मरीचिना चैरयत्र
नमे च स्महत्त्वपः ऋषिभिर्वीक्ष्यया प्रोक्तः सुग्राम
स्थिरमाभियः सोमस्त्राप्यर्थमा चैव मिलितो यत्र
सन्हरि ततः सोमः प्रगाविंद्विग्रामः सोमरसतकः
मरीचिनाग्र मे पुण्ये स्नाति यो विधिवन्नरः ब्रह्म
णाः सदनं यान्ति यत्र गत्वा न शोचते इति ते सर्वमा

६६

गो॰
मा॰
३५

ख्यानं यन्मयोक्तमिहत्वया गोदावर्याः प्रभावो
यः सर्वपापहरः कलौ इत्येष पटलो गुह्यो महा
पातकहा कलौ अनन्यपठनत्वापि कोटिजन्म
पनाशनः ॥ ॥ इति श्रीमोहनाख्ये देवीशे
षविषयतीर्थज्ञानसंग्रहे गोदावरीमाहात्म्ये
पटलः ॥ ॐ ॥ श्रीः ॥ ॐ ॥
अथ भृगीशमोहनाख्ये गोदावरीमाहात्म्ये ॥
ॐ नमो गोदावर्यै ॥ ॐ श्रीभैरव उवाच ।
पुनः कथय माहात्म्यं गोदावर्याः फलं तथा न
तृप्तोस्मि महादेव त्वद्वचः श्रवणामृतात् मन्ये
हं परमेशान यमलोकोतिदुस्तरः कथं ते वै त
लोकं मनुजः पापकर्मकृत् विशेषाच्छापकारोः
अस्मिन्कलौ घोरे सविस्तरे अतो वद महादेव
यतो मुच्येत नरः स्वयं । श्रीभैरवः । शृणु संदे
वि देवेहं श्रुपायं कलिमोचनं येन विज्ञानमात्रे
ण मन्त्रादिधर्मवानुयात् तस्माद्विचारयत्वा देवि
धर्ममेव समाश्रयेत् अस्मिन्वै भारते वर्षे प्राप्याः
प्यः मनुजन्मं मातृभ्रातृसुतान्वै च धर्ममेव स
माश्रयेत् भार्याः पुत्राश्च मित्राणि बांधवः सुहृ
दस्तथा धनं गृहं च पशवो वा रक्षितेनार्जितेन च
स्वकर्मणा पापधर्मार्जितेनैः पश्चात्पदीमापि न पू
रयन्ति देवेशि तस्माद्धर्मं समाश्रयेत् एकएव
हि जातोयमेकः प्रयाति नवान्योपि ततोहि नीय
मोहेन मत्कर्म पुरुषार्थकृत दानेन पश्चयोगा

श्रुत्वाध्यायाभ्यसनं तथा स्मरणं वासुदेवस्य तथा
चाशिवयोरपि यद्यशक्तोप्यसौ जंतुः परलोके ति
विस्तरे अथेंद्रोदाववीत् पुण्यं यत्नेन महताऽपि
अत्रैनकथयिष्यामि चेतिहासं पुरातनं यच्छ्रुत्वा
मुच्यते जंतुर्घोरैरघसहस्रकैः पिंगलो नाम महा
त्मा पुरा पंचनदे द्विजः अवधाने कुले जातो विप्र
नेवेदवादिनां कुलोचितानि शास्त्राणि नयावेदा
न्विहृज्यसः नोयं विवेकमतिं चक्रे वादयन्मृदंगा
दिकं ज्ञानश्रमस्तत्र नत्रगीते नृत्ये च वादने परां
प्रसिद्धिमासाद्य नस्वसद्माविवेशसः परदारांश्च
पाहृत्य भुंजे नानन्यधीः तस्यासीद्दारुणा ना
म्नी भार्या हीनकुलोद्भवा भ्रमंत्यन्वहमिच्छंती
कामुकान्स्वाविहारिणी वाचाला बहुलोमा च नि
ष्ठुरात्येन न स्फुरी सदोषा सा कुलटा नो च संभृता
स्वामिरोमणीः द्वारिस्थिता सदा सा यत्र कृषान्वो
ल्लतेशाटा वेश्यवृत्तिं समासाद्य धनमर्जितवान्च
कः पितॄन्नतर्पयामास पूजयामास नो सुरान्
नाथिंवान्पूजयांचक्रे धनार्जनपरायणा कामांधा
दारुणा जातानि पापासौ धविहारिणी अपरपंतो
विटात्रातो निर्भयभवनान्तरात् ययौ संकेतक
वनं निर्गत्य नगराद्बहिः तत्राप्ययनमकंचित्का
ममोहितमानसा अन्वीक्षयंती नाशावत्रे जारं दा
कृशानदग्धा अप्राप्यकामानाकांतस्य मदालापान्पदे
पदे सरोवराणि स्थानानि पर्यटंती स्मरक्षुभिः प्रा
लिंगिनीवनं वेणं जीवितेश्वरं शोकया नदाननभ

गो॰
मा॰
५॰

माहूयः स्तम्बेनोविकटंत्वजे विललापवनेन
स्मिन्नेदृशेनोविविधोक्तिभिः हाकांतहा गुण
कोलहाचेतोन्यस्यनायक हामनोहर सौभाग्य
भाग्यलावण्यपोवधे यदिकेनापेनत्रापिग्राम
वेशोभविष्यसि प्रसादयामिकोनत्वादत्वाप्रा
णेशजीवितं इत्थंचैः सर्वतोदिक्षुविलपंत्याः
वियोगतः तस्याः श्रुत्वावचः कोपिसंसोमाख्या
ग्रः सुभद्रवान् शर्वेन्दुकरागारावपथपश्यति
दिशंकृष्णा दंष्ट्रानिर्मग्नलोमूलः स्तनप्रस्थापवे
गवान् गतोप्यन्तः समुत्तत्रयत्रास्ते साभिसा
रिका प्रथमाहूलमार्गानसा लोकजारं योक
या निर्जगामसुरः स्वान्तेप्रियशोकिनस्मानसा व्या
ज्ञोपिपानयामासतनोनविशीलोऽथवः नास्मि
न्नेतोद्विजः सोपिगतोयमपुरीं तदा विषाचि
कोपभावनप्रामवान्नाकर्णागति तौदंपतीगते
नत्रधर्मराजस्यसन्निधौ तयोः कर्मविमृष्यात्र
किंकराना दिदेशसः तोगोरोयातनांचैवसह
तोस्थयतनावराः प्रतिपदेमहापीडावर्षाणाम
फतंतथा किंचित्कालेनचायातनौवशगतास
योनितौ तौदंपतीचसंजातौ योगाद्गच्छोद्वथा
च्छितौ निःस्वसंतोचरः खानौ पूर्वपापसत्रस्म
त्र चिंतयन्ताविनमतत्र वद्वसाजलपीडितौ हृ
ष्टसमारानातुराजादृत्य तेनरावलसा नेत्रस्वितौ
हृदेमाभासप्रामाद्दीर्घलोचना चक्राननास्म
केमोचयीनोत्तुनयपयोधरा हृष्टानांतूपसंपन्ना

प्रवाचगाननससदा । राक्षसउवाच । कात्वं
कमलपत्राङ्कितश्रीगमनेनव श्राद्देनेवदनं
कस्मात्वाङ्नानेकवरीकृतः कुत्रवागमनेभीरु
कृतस्तेचवपरीगाति: केवगुणेनवाभद्रेनवन
जोमयवपुः त्वदृशाविरूपानेनममसूषिके
लोचने त्वगेनस्वगमश्चान्तिकृतंमेमानसंमर्द
नीरस्यमहिमाकोयमेतदाचष्वमहेशि । प्रश्न
गउवाच । चन्द्रावतीहभोरक्षः वैकुण्ठस्थानं
वासिनी गोदावर्यास्नानेनप्रापंवस्वकृतेमर्थ
गतव्यन्तमयात्वोवैकुण्ठभवनंशुभं यत्रास्तिक
मलाकान्तः पाञ्चजन्यधरः जातानृत्येनपु
णेनतस्वर्वकथयामिते हिमालयेसंजाताक
न्यकाभृगुवंशजा समाद्वेगोचविधे वैसपत्रा
विधवानदा गोदावर्यास्नानवशान्तेतानासप्तम
तेमम नाहंकेरयाप्सुगोदेत्राभयाभक्तेनचतस्या
भगवद्विष्णुप्रीत्यर्थमन्यत्रसञ्चितंतया तेनपुण्य
प्रभावेनसंजातास्वप्सराश्रभा मान्हत्रंचगीतंच
कुर्वन्तीविष्णुसंनिधौ वैकुण्ठस्वर्गमगत्वगन्धर्वीव
हवत्तथा हाहाहूहूचगन्धर्वानारदप्रमुखास्त
था नार्यचिकंचकुर्वन्तिभगवद्विष्णुसंनिधौ वैकु
ण्ठस्वर्गमात्रगायन्तिचवरयक्षकसकु नासामध्ये
वमात्रीत्यार्थनेप्रथमोत्तमः गीतेनृत्येचवादे
चमेमेन:कमलापतिः यदासिंहस्थितेजीवेन
हामान्कंदमानसा नोवदामिचसमाख्यातेनमाध

गो॰ मा॰ ८

मेस्यात्म कोटिघ्नेनिष्कृतिर्नदृश्यतेनोत्रवल
माश्रुच: प्रीतिंतां स्पृहत्पाकृत्वायतिघ्नेनवश्रक
ये एकस्यास्तैवयात्रायाः फलंप्राप्नुहिमाश्रुवः
श्रीभैरवः । एतस्मिन्नंतरेतत्राविमानंचागतंशु
भं नोटस्थनीचसंजातोदिव्यरूपमनोहरो दि
व्यवस्त्रपरीतांगोदिव्यगंधानुलेपनो उपविष्टो
यामनेचशुभेयानेदत्तायके नंदनस्थमंगात्तत्र
गंधर्वेललितंजगुः नोटपनीयगानेनत्रयस्तथा
नात्रच्यवतितेवं देहवतीगतानंत्रयंतस्यानेयामि
दुर्लभं एतत्रेकथितंदेवियत्पृष्टोहंत्वयानघे
गोदावर्यास्तुमाहात्म्यंनवसंहितयकाथितं यः
शृणोतिकथांपुण्यांभक्त्यापरमयायुतः पापै
संत्यज्यमुक्तश्चयातिविष्णोःपरंपदं एतत्पुण्यं
रहस्यांचयःशृणोतिनरःशुचिः भावयुक्तोन
यैःतीर्थस्नानयात्रायाः फलमश्नुते ॥ ॥ इतिश्री
देवीयामलेसंहितायांश्रीभैरवीभैरवसंवादेदेवीश्री
रोपनीर्थस्नानमंत्रहेगोदावरीमाहात्म्यंसंपूर्णं

ॐश्रीगणेशायनमः ॐनमोनारायणाय ॥
ॐश्रीसनत्कुमारउवाच । शृणुव्यासविहिमवतो
नोदधयश्चात्रम दक्षिणस्यांदिशिवनेदिव्ये
वेत्रभागाया गोकर्णसेगागिवैगोद्भूतमाया
तथादिशि उत्तरस्यांविंध्यवनस्यानगांदिव्य
मेवच पश्चिमापनाशिन्यापूर्वस्यांदिशिगोधने

तस्य शृंगाणि पुण्यानि त्रीणि संख्यातयान्यपि पूर्वं
शुख्यातिरम्याणि ख्यातिनिस्पृशः मध्ये रुद्रः
स्थितस्तत्र दक्षिणे संस्थितो हरिः वामे तु भगवा
न्ब्रह्मा सर्वलोकपितामहः मध्यमस्यापि शृंग
स्य मूले संपुण्यमास्थिते ता क्षीरः परः पुण्य
क्षीरवर्णं च वारि तत् पूर्णेन्दुमंडलाकारं क्षीरोद
वर्णसंनिभं उपमन्युआश्रमस्तत्र सिद्धचारणसे
वितः तस्मात्क्षीरनदी पुण्या येन गंगा विनिर्मिता
तत्र स्नात्वा नरः सम्यक् शिवलोके व्रजेद्ध्रुवं तत्र
ब्रह्मसरः पुण्यं विष्णुलोके प्रतिष्ठितं येन पाषाण
संपृक्तं वैदूर्यं सहस्रपादकं तत्र स्नात्वा शुद्धदेहो
ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ~~तत्रैव~~ व्योमचक्रं तु पुण्यं
तीर्थवरं शुभं ~~[illegible]~~ व चाप्यत्र सिद्धादिव्योष
धीपरा हालाहलैः कृष्णसर्पै रक्षमाणा विषोग्र
तैः व्योकारं शृंगपृष्ठे तु तीर्थं मासिकयवाधिकं तो
र्थे को व्यापिर्व्याप्तं स्नानान्मोक्षप्रदं स्मृतं शृंग
स्य पृष्ठे पूर्वोक्त तीर्थं हरिपदं महत् यत्र रुद्रः स्थि
तो नित्यं देवैः सिद्धैश्च सेवितः तस्याधस्तात्पदं वि
ष्णोर्दक्षिणतम महाद्रिमत् क्रमता विष्णुनालोक
नाष्टेन गुरुरुणागिरिः ताडितस्तत्र संजातं पाता
लविवरं महत् कौलिन्यः पन्नगस्तत्र पूर्णयामा
सवारिणा विष्णोः क्रमणमाधत्ते क्रमसारं प्रच
क्षते तत्र भाद्रपदे मासि शुक्ले कादशके ह्याते
प्रायानि मध्यमाह्नो गाजाङ्कवीचानिप्राप्नोवे सर्व

22

नी॰ मा॰ ५२ पापप्रशमनीं कारेत्तु हि नरप्रभ। प्रविश्य तत्र
दं विस्तोस्तर्पयेत्सामरं जगत्। कृतोपवासो ह्याद
श्यां गंगाकौलिन्यसंगमे। स्नात्वा देवान्पितॄन्भ
क्त्या तर्पयित्वा यथाक्रमं। दानं दत्वा यथाशक्ति
विष्णुलोकं व्रजेन्नरः। ततः प्रदक्षिणं तेषां शृंगाणां
मनसा नरः। कृत्वा स लोकं तेषां ब्रह्मादीनां प्र
याति सः। ब्रह्मणो यागभूमिं तां क्रममासाद्य मा
नुष नरः समं गतो हि स्वर्गलोकमवाप्नुयात्।
स्नानं दानं तपः श्राद्धं कृतं तत्राक्षयं भवेत्। तस्मि
न्नगरे भगवान्विष्णुरूपी स्वयं स्थितः। सर्वकर्मैक
साक्षी तत्र सुरसत्तमः। तस्याधस्तान्महापुण्यं
कुमाराश्रममुत्तमं। कुमारधारां तत्र समाप्लुत्य
मानवः। प्रविश्य मेरोः पुण्यं गां स कृत्वा प्रदक्षि
णात्। कुमारधारामूलाच्च कौलिन्यसंगमस्ततः
महानदी विनिष्क्रान्ता कौलिन्या पापनाशिनी। पु
ण्डरीकमहायज्ञान्स्नाना देवफलप्रदा। तत्रापि
दोऽस्तु राजर्षिर्यज्ञाश्रमपदं महत्। कुमारतीर्थे तत्रा
स्ति कार्तिकेयकृतं शिवं। वैदूर्यमणिसंकाशं च
न्द्रस्फटिकसन्निभं। यश्च कुर्यात्प्रहृष्टे नित्यं शिशिरे
तौ निवध्यते। तत्र स्नानेन यः कुर्यात्तस्मात्स्वाश्रमं
पदं ब्रह्मणः। ज्योतिष्कायं तत्र ब्रह्मणः पुण्यसंज्ञितं
बीजानि सर्वसस्यानां यत्र यत्र समानि तत्र ब्रह्मणा स्थापितं
निष्पाद्य तत्र कोऽपि मार्गो नास्ति तेन च
पापानि तत्र पापनाशिनी। तस्यां स्नात्वा नरो भक्त्या
ब्रह्मलोकमवाप्नुयात्। कोऽपि मार्गो रोधनं तत्र कन्ते च

त्मपदेशेन नरणाथः कापिलं तीर्थं यत्रोपोष्यैकरा
त्रिकं स्नानार्चनविधानेन भवेदिह समागतैः त
त्राश्रमे ते रामस्य भार्गवस्य महात्मनः पुण्याश्रम
फलं नाम यत्र स्नात्वा समाहितः श्राद्धं कृत्वाश्वमे
धफलं लभते स्वर्गतिं व्रजेत् तत्राप्यन्यन्महापुण्यद
ङ्गितीर्थं सुनिर्मलं हृष्टं नीतं पुरा विप्रैर्मैत्रसुतेन
वारिणा तत्र स्नात्वा लभेतारोग्यं गाणपत्यं च मान
वः तत्रान्यदृणमोचनं तीर्थं स्यादृणमोचनं य
योः स्नात्वा तु लक्ष्मीवान् भवेत्स्वर्गं तथाप्नुयात्
नयोरथ स्नात्वा श्वेता च गंगातीरे नदोद्भवा निर्मि
ताशंकरेणैव जगतां हितमये पुरा तत्र स्नात्वा नरः
पुण्यो ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् कौलिन्यातीर
नद्योश्च संगमे लोकविश्रुते तथैव स्याश्रमे पुण्य
स्नानं दानमथाक्षयं रुद्रलोके गतिः पुण्याद्धी
वस्य पुनेयंथा स्नात्वा च संगमे तस्मिन्नाम सहस्र
फलं लभेत् कौलिन्यासंगमे सोमकुल्याद्धारभ्य च
महानदी कौलिन्या नामतो विद्याद्यावत्तीरन
दीगता विशेषेण गतात्वत्रानदी विदत्ववतीन
नः स्थिते च संगमस्याधः सामोगोरगमस्त्रिभम्
प्रानधारे महातीर्थं नदीमध्ये भयानकं गंभीरा
ख्यस्य नागस्य भवनं लोकविश्रुते दुर्लभमात्र
चाणेन यः प्रसादाल्लभेत नत् स तत्र स्नातमात्र
स्य पापस्तेने परमाप्नुयात् सुरापो ब्रह्महा नीच
नयाच गुरुतल्पगः महापातकसंयुक्तः लतपा

नौ॰ मा॰ पात्यमुच्यते नरसिंहस्तदाद्रूपोलेलिहानोभया
नकः जलमध्येस्थितोयत्रभूतानामनुकम्पया
प्रभावस्यात्रदिव्याचदृष्टस्तस्यायामहदृश्यते यत्रनरं
५२ न्नतंगस्यातीर्थेपापप्रणाशनम् स्नानसंस्मरणात्पुं
त्रपुत्रमोतोभवेन्नृणां यत्रदेवास्त्रिपिनरोहृल्लान्नृ
त्लेनितजले प्रजतंगस्यपूर्वेधेनदीबाह्येतट
ते शरभंगाश्रमपुण्योपृष्टेतीर्थशतैःश्रितः प्र
प्रकाशंतनतीर्थेदेवगंधर्वसेवितं दृष्टास्त्रमेथफ
लदेवमलोकप्रदंशुभं तस्माज्जानानदीपुण्याश
रभंगाश्रमादपि पश्चिमेभागेचनदीयानाविद्व
वनीप्रति पापिप्रभाविद्ववत्याः संगमेस्नातियो
नरः सप्तकुलानकैवौरोद्रलोकमवाप्नुयात्
शरभंगाश्रमेचानघदोस्तुर्थेविधनेमहत् तीर्थंना
मसरस्तत्रदृश्यतेनारकाः सदा वैधप्रजापतिस
त्रनिर्मितमतीर्थमादरात् स्थलपानस्यमार्कण्डेयपु
ष्टेदेवाश्रमेरपि तस्माज्जानानदीपुण्यानाम्नात
गावतीशुभा उत्तरांदिशमाश्रित्यगानाविद्ववनी
प्रति कपिलस्यगृहात्तत्रमाश्चाप्यसकलंस्थिता
विद्ववत्यास्तटेपूर्वेकापिलोभगवान्मुनिः सर्वं
जलमध्येहृत्याकल्याने . . . . ।विन्नश्च
तस्मात्तत्राश्रमथर्कामोसि . . . . तमोम
धात्रेषुषर्केनवाङ्कृत उविष्टोविष्णभंदनेयदि
कृष्णामिल्लभकानन सोवधानकृतंनेष्यविम्नाणं
केवलाव गृहमध्येमालाह्वपपयना रायणोविष्णुं

स्नाप्यमानेमहास्नानद्यानारावत्यादिवानिशं स्थितं
विच्छवतीमध्येसुखलिंगेजटाधरं सर्वलक्षणसं
युक्तंभैरवंवजलेश्वरं नाम्नापापक्षयप्रथस्थानेयत्रत
त्रास्थितोहरिः यस्यहरिविषयेपुण्यतीर्थेमपरसोभ
वेत् दृष्ट्वानेविलनाथत्रपातालगमनेप्रति दुर्गं
धास्त्रवेतहेमनत्रपुण्याचस्तूत्रिका ब्रह्महावह
गापस्तुतथाचगुरुतल्पगे गोघ्नोग्रहताडः पतितोना
स्तिकोवेदनिंदकः स्त्रिवीकुष्ठीमहारोगीदेवब्राह्म
णनिंदकः अपस्मृतिग्रहग्रस्तोभूतनेशाकि
गुहामध्येहरिंदृष्ट्वाविष्णुतल्पोभवेन्नरः तस्मिन्न
प्सरसांतीर्थेगुहास्यप्रक्रमोत्तमे योगीश्वरंयोगग
म्यं सर्वभूतादिमव्ययं सर्वदेहविनिर्मुक्तं सर्वे
न्द्रियविवर्जितं अलक्ष्यलक्षणोपेतंभावगम्यप
रापरं हरिंगुहास्यपार्श्वस्थंसर्वेशंपरमेश्वरं पतञ्ज
लिसकपिलः प्रविवेशगुहांगतं तंदृष्ट्वापुण्डरी
काक्षं स्थितदेहोबभूवसः वासुदेवात्तयासृष्टि
कदाचित्स्रुतवान्पुरा स्थानात्क्रुक्रपथात्पुण्यात्
प्रवंदनिर्घोषविनात् सर्वार्थदृष्टिश्रवदेपेतीर्थवले
कपविश्रुते नाम्नाप्रभासेविरजोनदीमध्येविव।
स्थिते उत्तराभिमुखीयत्रध्यंकाविच्छवतीगता
प्रशीतिस्सुसहस्राणिकिंकराणांचदेहिनां प्र
वेशात्तयातीर्थंरत्नांतिविच्छतान्यपि स्नानंचर
लेभंतस्मिन्कृत्वायातिपरांगतिं पितरश्चापिर
यांतिश्राद्धेनायांतिलोटकेः तस्याधस्तान्महा।

नी॰ मा॰ ५५ शृण्वं तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतं योजनानां सहस्राणि
दशानन्तरूपवान्स्थितं श्रमेणेमथ्यमानेन पूर्वं देवा
सुरैरपि समाहूतस्तेन तत्रार्थं वासुकिस्तथानघ
तस्मिन्काले हरेः पादो विन्यस्तो बन्धमस्तके
ततो हृष्टश्रमं गत्वा शीघ्रं वचक्रगदाधरः शिलाप्र
ष्ठस्थितो पादो नस्य सुनागसमाश्रयन् श्राहृष्यवा
सुकिरोषान्मथनेन न्ययोजयन् पद्याधि दृष्टप्र
नेनच्च विष्णुपादस्य रागशुभं तत्तीर्थं वरं पुण्यहर
वासुकिगोपितं रक्षणेमां मातः सहस्रयत्नः किंक
रकोटिभिः विनाजन्मान्तराभ्यासात्तत्र स्थानेन श
क्यते त्रिलोकसान्त्रीभगवान्दृष्टोपिन भासिद्धि
नः विज्ञाप्यतेपिंगलेन रोधयित्वा च तत्पुरं भग
वन्नहि तीर्थेस्मिन्स्नानकं पश्यमाश्रयेत् भ्रमणेनश्र
डयाफलं कं तु श्रवणेपापेस्थितं त्वत्प्रसादाद्वासो
तिपथे तं सहर्यम्मंडलं तथाकुरु जगन्नाथ यदीच्छ
सि जगद्धितं येन दीपमवाप्नोतिपितृपिंडप्रदस्त्व
यि शिलापृष्ठे स्थितो पादो विष्णोः संप्रज्यभक्ति
मान् दृष्टः पोचमसृनेत्वेमे त्रांश्चविन्नसत्वतोन्दि
यः हरितीर्थं महापुण्यंहृद्रस्यागोकरोत्पयं स्व
र्गद्वारपथाभ्यासमश्रुतः श्रुत्वैवस्तवन् स्वर्गाचे
त्रां शिलां गत्वा स्वर्गद्वारेणानेन च पूर्वं मासि महा
स्तत्र कृतस्नानो विधिवन्न शिलायोगेन दृष्टेन त
स्नानमहार्यविद्धिना ततः स्वर्गशिलां प्राप्य देह
त्यागमसंशयः मासा मादेवतीर्थं च पठेत्तोत्रे

समाहितः । ॐनमस्तेविश्वरूपायविशोकाद्रूप
धारिणे नमस्तेमोक्षमार्गायविष्णवेपरमात्मने
नमोहिरण्यनाभायहयग्रीवायतेनमः प्रजानांग
निवासायप्राणायनमोनमः यथाविष्णोर्विष्णो
कामोयथातीर्थमनामयं याचेयंतेनसत्येनवरं
देहंमस्तुत्सृजेत् भीतोस्मिनरकाद्घोरात्पाशेभ्य १
श्चाधनात्तथा किंकरेभ्योयमाद्दण्डैनरणाश्च
कालतः जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखशोकेभ्यप्
वच यदिसत्यानितीर्थानियदितेनोबधनोत्तयः
तेनसत्येनमाभूयोजन्मास्तुममकुत्रचित् लभेयं
शाश्वतंमोक्षंनहितस्मोःपरमंपदं तत्रप्रदक्षिणंकृ
त्वाशरवन्ताविशेज्जले शृणुवाभगवन्मंत्रंसस्मर
न्याहूयान्तरे नमोधर्मायदुस्तत्काशिरसाप्रप
तेजवान् नकार्योव्यवसायेनधर्मःसूक्ष्मोपिकुत्र
चित् कदाचिद्धितद्दोषेणविकल्पोत्पादितोभवे
त् तेनासौकृतपंचत्वाप्रवेशोक्षहर्षमण्डले नो
वंधंनरकक्लेशंनहिहितीर्थंनमोक्षदं लब्धाहारश्च
रभिक्षांप्रयत्नेनसमाश्रयेत् निस्पृहोनिरहंका
रोनिर्द्वन्द्वोनिष्परिग्रहः एवंसाहितीर्थानान
रोविद्ववनोभवेत् प्रारब्धीरनत्राश्वसंगमार
न्कोधिनात्वया हितीर्थोहिनिष्क्रम्यप्रयत्नपाना
ज्जलंपनेत् निर्मध्येस्वात्मनात्मानमग्नितीर्थंनरु
च्यते प्रणोमध्येवसेदग्निर्दीप्यमानःस्वतेजसा
यत्रज्वालासहस्रैस्तुनानावर्णैरलंकृतः स्वाने

दानेनतपःश्राद्धैर्मेस्पर्शेपितृतर्पणे फलंलभेत्तनरः
स्नात्वासम्भिरीरोदिवंव्रजेत् अग्नितीर्थस्यपूर्वेण
नदीपार्श्वेतुदक्षिणात् अपःप्रस्रवतेगायत्रना
वमहानदी विशोकायांतत्रास्तिमहापुण्यास्त्रि
संगमः तस्मिन्प्रयागतुल्येतुस्नात्वास्वर्गमवाप्नु
यात् तीर्थंपंचाश्वमेधंतत्रदधोदेवनिर्मितं पंचा
नामश्वमेधानांतत्रस्नात्वालभेत्फलं दशाश्वमे
धतस्याधोनदीमध्येहिनिर्मितं अपारागाधसलि
लेनंगोर्मिसमाकुलं ग्रीष्मेराकुलिनंतोयंप्रायोर्मि
गोविवर्जितं दशानामश्वमेधानांयत्रस्नात्वालभे
त्फलं पापसूदनतीर्थंतत्रतस्याधस्ताच्चविद्यते
यत्रस्नात्वासर्वपापैर्मुक्तोभवतिमानवः हयग
ग्रोमधुस्त्रैवत्रयोर्हा नवसत्तमाः वरंलब्धाननो
देवाञ्जित्वाविसस्माकृयत् कदर्थ्यमानेननो
विष्णुर्हयस्यचशिरोमहत् सुदर्शनेनचक्रेण
विच्छेदसरावस्यच मयस्यमंत्रमस्त्रंचजग्धानस
पराक्रमात् मार्थीपुरीम्हतोयःस्यात्पिशाचोजा
यतेनरः मर्कटोवाविहूपःस्यात्तस्माद्गंगासमा
श्रयेत् गयस्यनाभिरोदेवैः पितृतीर्थंप्रकल्पि
ते गयाशिरोमहापुण्यकल्पांतेनप्रणवेचनत्
गयस्यनाभिरोविष्णुः स्वयंविष्णुमकल्पयत् अ
विनापांचकल्पांतेयस्माद्विष्णुपूर्वमरः तीर्थंधस
गंसलिलेनयत्रसहोदःप्रवर्तते तीर्थंहयशिरस्तु
चदेवानामपिदुर्लभं नदीसाद्गंगामायत्रविशो

कापापनाशिनी ज्ञानवेदशिलायत्र विघ्ननेनोप
मध्यगा ब्रह्मिः शांतः पुनर्ज्ञातोयस्यागुगाढिनेरीतः
योजनानांसहस्राणित्रिंशद्रूपाण्यसातले सद्धर्लं
भाणानकिनो दैवैः पितृभिरागतो कृतश्राद्धस्सह
स्रेत्रमहाबोधाततत्फलं गयाकूपेश्राद्धपानक
त्वाचार्योफलंततत् श्राश्वित्यकृष्णपक्षायाश्राद्ध
नामफलेनैश्वयत् ज्ञानवेदशिलापृष्ठे सकृच्छ्राद्धे
नतत्फलं नभस्यशुक्लसप्तम्यांस्नानोविजेते ८०
श्रियः ततोऽष्टम्यांप्रभातेतत्तीर्थेहयशिरोव्रजेत्
यत्रयज्ञवराहस्तु नित्यंसन्निहितोहरिः तत्रस्नातो
पञ्चवैनविधिदृष्टेनकर्मणा एकाग्रबुद्धिः संमना
स्तर्पयेदमरान्पितॄन् श्राद्धंतत्रप्रकुर्वीत यथाशा
स्त्रमयत्नतः मधुनादधिसर्पिभ्यां गुडेनाथवि
शेषतः शृंगाटकैस्तथामांसैः पवित्रैर्विविधैः फलैः
मुनयैर्गीतिपवित्रैश्च शालीकैः स्वयमर्जितैः शुद्धैस्ति
लैः कृसरितलैरत्वथवायेनकेनचित् देवान्पितॄन्सना
तत्रश्राद्धेवतान्निभिः सह तत्रसंतर्पयित्वातुषु
च्यनेवकारणात्रयोगात् सप्तविंशतियाः प्रोक्तायोरा
नरककोटयः नास्तसंताप्यमानस्तापिनरोयमकिं
करैः पृच्छतिसंभ्रमादीनाः पलपांक्तिविधाधारः
र्षिपिनास्मत्कुलेकश्चित्स्त्रः पौत्रोथवाभवत् ब्रवर्ध
तीनांतयः श्राद्धंदध्याद्धयशिरस्यपि कोस्मत्कुलेवं
शोधवाभवत्पापात्स्नात्वानज्जले सतिलेमरसक्तसाद
स्यभोदानमर्हति लभश्राद्धंक्रियायामानचयाणोनाः

नी॰ मा॰ ५६

पितॄलोलया हृदस्मत्तज्जलं तेभ्यः प्रेतेभ्य इतिकीर्त्तये
त् स्वर्णवालुकायस्मात्तद्गृहीत्वा सरसः प्रमात्
प्रेतत्वमुक्तसर्व्वेभ्यः पितृभ्य इतिनिर्वपेत् दक्षिणेर्क्के
हरसंपत्रपाषाणाः स्निकनामतस्था तत्रसर्व्वपवित्रंस्ना
त्रुह्रदेदेयंचयावचेन स्नानेदानेतपःश्राद्धजपहोमश्च
नित्यशः कर्त्तव्यास्तत्रयत्नेन सप्तकोटिगुणास्तुते
श्रवतस्मात्तथोभागपतीर्थं ज्ञैभावसमस्तुते तत्रस्ना
त्वानरःस्वर्गंप्रयातिस्वगृहंयथा तदर्धस्तुक्रतीर्थेन
स्वेतद्वीपप्रदेमहत् विशोकायांननोनद्या स्नात्वा
शोकैःप्रमुच्यते सुजगोधमहातीर्थंनदीबाहसंतट
क्षिणे नागसर्वपथाकङ्कस्यलपश्रेलहते तत्र
स्नात्वागोसहस्रफलंप्राप्नुयाद्देवव्रजेत् स्वल्पोदकं
विहसरः स्थितदेवाश्रुसंश्रवे यत्रस्नात्वापदंविसें
श्रीतिपत्नफलप्रदे ब्रह्मतीर्थंविशोकायाः संश्रवे
विद्यतेनद्या ब्रह्मचर्येणगोवेणयत्रसिद्धाःस्वर्गगतैः
स्रोधियासस्वभीमोमस्याशचीकृत्यस्यकंथतो सौरीसर
स्वतीस्वाहालक्ष्मीनारायणप्रिया सरपत्याश्रम
स्तेनब्रह्मतीर्थंचकथ्यते कपिलानांगवांलक्षंदत्त्वे
नत्वलभेत्फलं दक्षिणेनविशोकायाः पार्श्वेपुण्ये
महत्स्वरेः पुण्डरीकेपुण्डरीकान्वक्तात्स्नानफल
प्रदं तत्रान्वनत्पूर्वेनस्नोयमुत्तरामिश्रवेश्रुभं पुत्र
मुंगमपनागस्यानिर्याणिभवनादपि यत्रस्नानाश्च
देवाश्वमंतिनश्रश्रुसंशयोः सरपत्याश्रमंगत्वा
कोमार्धंचंद्रदिशस्त्वाः तत्रपाविष्णनियंतोमुक्तवम्

लवनेतनः अरवमूलस्यनागस्यभवनेयत्रविघ
ने तीर्थेतत्रजराभोचस्नानात्कुष्ठविनाशनं त
स्मात्रदीविनिष्क्रान्ताअरवमूलाचनामतः विशो
कायांमहानद्यांगतापूर्वोत्तरांदिशं अरवमूला
स्थितापूर्वपश्चिमेतीरवाहिनी उत्तरेणविशो
काख्यानद्योःप्रणयंदनरं नरैर्कोणंमहाप्र
एयसमंतादर्धयोजनं वाराणस्याशतगुणंप्रवि
ष्टेतिमणीषिणः व्रतेदानेतथाश्राद्धेजपहोम
तपांसिच कृतानिश्रद्धयानत्रवर्धन्तेमरुवत्त्रणं
वालोयवानथादृढोयोयःस्नात्वाहिपीडितः प्र
ष्टमनानलनसेनभृगवाग्निनशनाम्बुभिः नत्र
योनिधनंगच्छेत्समोदेलभतेध्रुवं दिव्यस्त्रग्ध
मसंयुक्तोदेवगंधर्वपूजितः रथेनसूर्यवर्णे
ननानाहंसेयुतेनच नीयमानस्तुतिपदैर्गंधर्वा
प्सरसांगणैः आदित्यमण्डलंभित्वापरब्रह्मणि
लीयते नत्रधर्मःसदाकार्यःपापंचपरिवर्जये
त् नास्मन्नारायणस्यानान्निर्विघ्नमपरेभवेत्
स्नात्वातत्रअरवमूलायांगोप्रदानफलंलभेत्
णंस्नात्वात्तविमलांभसि जा
मदग्न्याश्रमेपुण्येविख्यातेमातृपर्वते सर्वतो
षोनिदग्ध्वानिड्लंभानिसंदेवोपि पेरावतेचश्र
मदेनश्चाश्रेयस्करंमहत् अग्न्यागारेगार्हपत्ये
धेप्रत्यमोदगंधमादने येणकातीर्थमासृत्यत्री
णपल्यानिहयनानिच यमसंचज्वरंश्चैवपापा

र्थं च सुशोभनं कुमारिले साम्बतीर्थं पंचान्यानि
स्थितान्यपि पूर्वेण वाधिकं तीर्थं दक्षिणे ऽक्षणामो
चनं पश्चिमे कपिलातीर्थमुत्तरेण पृथूदकं म
ध्ये तु सूदनं तीर्थं त्रिषु लोकेषु विश्रुतं प्रसिद्धती
र्थं पुराणानि त्रीण्यन्यानि वसंति च सुपुण्यं हंसती
र्थं च व्याधिमोचनमेव च उत्तरे ह्यन्यास्तथा वासे
षष्ट्यन्यानि भवंति च फलं स्नानाद्यथैतेषां राजसू
याश्वमेधयोः मुत्र यत्र पूर्वं वृत्रो नेपुराणाख्यानसु
ण सुवन्तन् ज्येष्ठः पुत्रो ययातेस्तु देवयान्यां च योभ
वत् यदुर्नाम दुराचारः क्रूरकर्मा सुमेदधीः ज
गतिमित्रं दुष्टात्मा पित्राणामस्तुनस्कारः स्तेखा
धियो महापापो मथुरायां बभूव यः कालेन सा
प भगवाञ्शंखचक्रगदाब्जभृत् जातो ह्यसिष्ठ
देवकांवसुदेवाज्जनार्दनात् हापयेन्नथक्रो
तो लोकं धीकलिफरास्पत प्रभिवस्तनो निघ्नो
निघ्नस्येहो बभूवतुः प्रसेनजिच्छत्रुजिच्चवीरौ
वंतो यपास्विनो तस्य शत्रुजितः स्वयं सत्वाप्राण
समोभवत् सकलौ चित्रेणापायेरथेन रथिनांव
रः पञ्चनायाऊणसूपपमांजलिः स्वयं मस्तवत्
तस्योपदिष्टतत्त्वविवस्वानग्रतः स्थितः प्रस्र
एमूर्तिर्भगवांस्तेजोमण्डलान्विधः प्रथराजा
विवस्वंतमग्रवाचास्थितं विग्रहः यथैव व्योम्नि प
णामिमं दान्वां ज्योतिषां पते तेजोमंडलिनं देव
नथैवाद्यायनः स्थितं कोविपाषोमम

पतच्छ्रुत्वातुभगवान्मणिरत्नंस्यमंतकं स्वकंदद
वमुच्याथभूमौसत्राजित्तवान्विभुः ततोविग्रहवंतंतं
ददर्शनृपतिस्तदा प्रीतिमानथतंदृष्ट्वामुहूर्तंकृ
तवांस्तथा तामाहप्रस्थितंभूयोविवस्वंतंतुशत्रा
जित् सूर्यह्रग्रिस्रवर्णांत्वांयेनलोकःप्रपश्यति
तदेतन्मणिरत्नंमेभगवन्दातुमर्हसि सतथेतिप्र
तिज्ञायतेनतस्मैदत्तवान्मणिं सतमाबध्यनगरंगतः
सूर्योनभस्तथा तेप्रसेनजितेभ्रात्रेददौप्रेम्णाचस
त्राजित् समणिर्विद्यतेयत्रवृष्ण्यंधकनिवेशने का
लेवर्षंभवेत्तत्रमहेंद्रःसस्यवर्धनः व्याधिरोगजरा
मृत्युभयेशक्तोभवेज्जनः प्रसेनान्मणिरत्नंतदु
मेच्छत्सदाहरिः सोत्वपूर्वंततोलेभेशक्तोपिनज
हारसः कदाचिन्मृगयायातःप्रसेनस्तेनभूषितः
तेपदीप्तमद्योरत्नंस्यमंतकमरीचिभिः मांसशोणि
तलोभेनसिंहस्तंनिजघानह अथसिंहंतद्रत्नेन
ज्वलंतंवीक्ष्यजांबवान् काकालिकजलच्छाभे
निजघानमहाबाहुर्वे तंगृहीत्वामणिंतस्मात्स्वबले
चाविवेशसः ततोनष्टेप्रसेनेतद्वृष्ण्यंधकमहत्तराः
मेनिरेकर्मकृष्णस्यघोरंतदितप्रभृतः मिथ्याशा
शाभिभूतोसौततोविस्मृत्वनगर्यां यत्रप्रसरजित्स्म
जाम्मृगयामकरोत्पुरा ऋक्षवंतंगिरिवरंविंध्यंच
विचरन्वने प्रसेनस्यपदंज्ञात्वाप्रकृष्टेगाढकारि
भिः प्रान्विष्यददर्शचाथऋक्षविकृहतनांतरे सा
सिंहंतंप्रसेनंचनरंरत्नेनवलवान् तस्यापिनाल

नो॰
ब॰
५८

भद्रत्वं प्रपन्नं तत्पदानि च विवेशाशनकै रेकोग्र
हास्तत्स्यमानवः शुश्राव मधुरां वाणीं सतनं यम
हेरितां धात्र्या कुमारमालाप्यन्तेजांबवनसुता क्री
डयंत्यामणिनामा रोदीरिस्त्रीरितो वेनप्रसेन
मवधीत्सिंहो हेतुनास्यायकथः जांबवानेजनयामो
हतवांस्तं च वानरः पूर्वजिनानां पुण्यानां प्रभावा
त्वयमागतं सकुमारकमा रोदीस्त्वस्येनं स्यमं
तकं तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा प्रविश्य बिलमंजसा
ऋक्षाधिपं ददर्शाथ जांबवंतं महाबलं ऋक्ष
स्य भगिनी ऋक्षीवानरस्य परामता जांबवंतस्त्व
जनयद्ब्रह्मणस्तु प्रजापतिः ऋंहृयांनस्यवन्मोक्ष
कपयेजनार्दनः बाहुभिः परिघाकारै र्दिवसा
नेकविंशतिं स्यमंतकप्रभाहृद्ये प्रकाशो हतं दि
शुवे प्रविष्टे तबिलं कृष्णे परतः सैनिकास्ततः
प्रसेनऋणं पश्य गता द्वारवतीं प्रति प्रसेनं सिंहं
हत्वास्त्वनिहतास्त्रीश्यांसिरे वासुदेवोपि निर्जि
त्य जांबवंतं महाबलं लेभे जांबवतीं कन्यां दिव्याभ
रणयोषितं व्याघ्रप्रहृताननत्वायी सर्वलक्षणसंयु
ता भगवन्तेजमायस्ता जांबवान थनमणिं सुतां जा
बवतीं चाथ विस्वकेमनायदत्तवान् मणिं स्यमंतकं
चाथ द्वी ह्वीत्वात्मविशुद्धये [illegible] नीयत्वराजानंस
भावोनिर्ययौ बिलात् एवं समणिमाहृत्य विशुद्धं
त्मानमच्युतः ददौ सत्राजितेनेत्व समंतमा त्वतसंनि
धौ इमांमिथ्याभिशस्तिंयोवेदकृष्णस्यधीमतः

सत्रमिथ्याभिशापेनकेनचिन्नाभिशस्यते वासु
देवाभिशापस्त्वनिशाकरमरीचिभ्रं स्यनसुत
थ्यामश्यापिमनथ्याणांपतेस्तुसः यतस्तुतथ्यां
चन्द्रस्यपदृश्याद्धीत्यसंफतः पादेदात्रेयिकाव
कंपाश्युवोटस्युवस्तुवा सिंहःप्रसेनमवधी
त्सिंहोजांबवताहतः सुकुमारकमारोदीस्तव
ह्येनस्यमंतके शमःकृतफरोस्तुर्यःकस्मिंश्चि
त्कारणान्तरे दुर्वासाद्येस्तस्नेनभिभविनासितर
स्विति ततःप्रसादितास्तेनशापभीतेनतापसा
गोणिनःकस्यचिस्तत्रोभाविष्यामीतिचेत्तुतः त
तस्तस्यकृतुर्भिनयःकृस्तस्यभविताविभोः पुत्रो
जांबवतस्त्राथदोह्यित्रस्तापसाग्रणीः सौंभोता
ममहावीर्यःसाहसीरणकर्कशः महेश्वरा
द्वंलब्धाकलोकृसस्त्वयासह संकटेवमहा
गभीजांबवत्यांततस्तुसः परिपूर्णेततःकाले
जातःपरबलार्दनः चतुर्भुजःसोमपुत्रवःस्तव
णिमहद्धाध्यकृतिः हलाञ्चणांवसुमालेरांकधे
वैस्तेवर्धितः द्विभुजोसन्यानयनः स्त्रीणांहृदय
नंदनः बालभास्करवत्तस्याभोबालभास्करद
र्शनः बालभास्करवत्सौम्योबालभास्करवत्पि
यः मध्याह्नरविवत्तीव्रलोदीप्तोमध्याह्नसूर्यव
त् वृद्धार्कवत्प्रणोनस्तुरागीवृद्धार्कवर्चसः
वृद्धोवृद्धार्कवत्त्रीरूप्योवृद्धार्कवत्तथा कृत्स
स्यायोपिनाशमःकृष्णीनन्नमयाततः तस्यानर्थ

मत्स्यायोनौ गर्भस्समजायत ततः सा पुत्रवात्स
ल्यात्कृतेन विहितात्मना जामदग्न्यात्रमे पु
त्रं पतनयत्नेन विसर्जिता तोयं धनोत्सङ्गगते स्तम्
भकाननोत्तमे प्रारोगभास्करादित्यैर्त्तमिश्रे
तुत्ताणनात् शोकराज्ञानमिश्रेन मोक्षामिश्रेत
जनार्दनात् इति संचिन्त्य दयाकृतेन विहिता
त्मना तपसा लब्धेन सर्वमिति बुध्या विचार्य च
प्राप्तो वैनतेयस्य पौत्रस्य हितायास्वयं इमं रोगि
भिभूतं त्वं जमदग्न्याश्रमं नय ततो यतिः प्रतिज्ञाय
गृहीत्वा तेन महाबले तत्राश्रमे विनिक्षिप्य गतो न
र्धिवरेश्वरः तस्मिन्नतिर्गतो रोगी पतितो गतवे
तनः स्वर्गलोकाय यथाकश्चित्तु तनानो पवित्रया
त संध्याकालेन ततो दृष्टस्तेन तपस्विनिना च सः
गृहीत स्नाप्य यथाविधानैश्चिकित्सितः सकर्मणा सत
मा राधयामास जमदग्निं महर्षिं वत्स रेणुकां च
महाभागां समं च जयन्तां वै भक्त्या शुश्रूषया त
स्यानपमाचरमेन च ततो बहुतिथे काले गते पु
पत्न्यां तस्यां रेणुकायां प्रसादाच्च लेभे स्वास्था
मस्त्वं तदेहेन महात्मनो पुनः प्राप्येव मानवः
लब्धासु लभमानो गर्भं जमदग्नेर्महात्मनः कया
दृष्टिप्राप्याभ्यस्य पुत्रः संजायते तेन वै तामेव तेप
यत्नाभिग्रहीपिस्मात्तु लेभः तत्कृत्वा पवित्र
प्रसन्नौ मुनिः प्रोवाच सारं यस्मिन्नाश्रमे तेन तं
व समहात्मनेदतः रेणुकायास्तु शुश्रूषोत्तकारिते

त्वमनेनद्वितः कालत्रयं तथा गङ्गेद्रष्टुं महिषवाह
ने ग्रहनौ वै सर्वेमायो निद्रागो विभावरी हाट
शानौतमानहणां मध्यस्यो केशवाङ्कुलिं तां हट्टा
ग्रामे ग्रामशतं यत्र लक्षयेन महात्म
ना दृष्टेमसं महायज्ञेन त्वमेजलदो भवान् ग्राम
मित्येवत्वया त्वानत्सर्वं हृतवांस्तु सः हिष्यनैस
वैयोगमाश्रित्य परमाद्भुतं भोजनस्मकरो द्रष्टुं पंचव
बाङ्मेरणोभनं वैस्ववैराग्यधैर्यकोपतादिस्मरी
वापरः हस्तमस्तमलेत्यैसकर्षणाट्वापरः द
धारणं स्वयं मेचवासदेवो यशाक्तिमान् गौरैः फ
णिफणाटोपैर्भूषितस्तु विषोल्बणैः वासुकिर्णा
मणिबद्धाहत्वा जलमध्येवपुः स्तनागानिमंयतो
पंरत्नोत्रसर्वरोगाजित् गोहिंद्रगानपितृवंपुर
णंकल्पावसानिकं स्मृतिसम्बन्धिनत्वयालब्धा
ज्ञानन्तु रोमग्रवान् मुनिप्रणम्याशिरसा हारिकां
तगच्छतः गच्छन्नस्य ततो निनाद वैराटकृष्णो महात्म
ना यत्र त्वामर्चयिष्यन्ति मनोवाक्कायसंयताः
तेषां संभावतज्ञानां सिध्यन्ते च मनोरथाः एवम
स्त्विति तस्योक्त्वा गत्वा चापि त्वं वेश्मनि श्रान्तः
माता पितरौ परौ निर्दृष्टत्रिमासवान् कदाचित्त्वा
द्र्वात्हृष्टवान्स्पृष्टेयगतेसति हारिकांसमत्रपा
मेघोरद्रष्टस्सम्बन्धि पापाङ्गमध्यपकोत्वया
दृष्टात्ममस्मनयत् स्मृत्वा मनोपविष्टतत्क्षणाद्
वेतनसत्वे ग्रहघ्न मीलिनादनेतेमहर्षेः स्नापवः

नी॰ बं॰ मा॰ ५८

नियतं क्रोशार्थमवह्नामाज्ञदैवोपहतबुद्धयः
सांभमासाद्य विविधैः स्तोत्रैर्णामभरणैः शुभैः स्तुवे
स्त्रीकामप्रवस्य रुद्रेरमिततेजसः महात्मने सराभो
किं जानीथ जनिष्यति तेषां तद्वचनं श्रुत्वा हृ
ष्टाहिनेनचक्षुषा स्वभावरोषणः प्राह विप्रल
ब्धेनैतेनतां हस्तेंधकविनाशायद्योगं प्रबलमा
यसे वासुदेवसुतस्तायं सांभोजनश्रेतामहत् येन
सूर्यस्य रुद्रेणाः सर्वैः सार्धं विनेत्स्यथ नस्यतद्वच
नेश्रुत्वा कालदंडोपमं चते निःसंज्ञाः शोकिताम्र
ताः प्रपानात्यनिताइव मेवमात्तिनिजल्पतः
प्रार्थयतः पुनः पुनः नत्राह्निलपतां तेषामवमन्य
वमानितः नाकिंचिन्काईवी सालत्वेवांतरधीयत
हृत्स्नोपिद्वारिकामत्य स्कत्वाङ्गः सहसाप्रद्य वि
घ्नमवदनं स्वित्यादिष्टमेवात्वविनयत सूतेमत
मिवक्रोधकदाचित्स्पृश तंप्रनेः सांभस्तनवभिमो
मेरायसंप्रसलंमहत् धिक्प्रनोनस्पृष्टवात्रोगीवे
नः स्यामसमरीमिव संजानमात्रेप्रसलं चूर्णीकृ
त्यतयादवाः सरस्वत्यां प्रभासेत्वसमुद्रेचविचि
क्षिपुः नस्माद्विधिवशाज्जाताः सर्घोरैः सर्वीय
धयः प्रभासेननतः स्नात्वाद्दत्त्वादानंचदेसयः
पानमत्ताः कृताहाराः कालस्यवशमन्यधाः पर
स्परंतमसंजातिकल्तेयंतः पुनः पुनः प्रयुक्तवतः कृ
तवर्माणमवाचजनसंमादि सोमित्रेभारतेयदे
यत्वांतनभवनाप्रवा नवक्रुद्धेनरद्वांशिमल्लेख्याना

यवदाचन नश्यनस्वचनंकृत्वाह्यादिक्यसस्तवाव
ह यत्नातंभवनागोह्वेशांबरस्यामहात्मनः प्रथमं
मयस्यंवनंत्कावेतिचनश्वरः एवमन्यानिरूपाणि
कीर्तयित्वापरस्यारे चक्रान्तस्थोमहायज्ञेपानम
ग्रावमर्षणे ननोकथाधिरेचान्येष्ठेष्वशः सर्वेषुल
यः नानाशस्त्राःसमादायसत्रुजानक्सकलानिच
वाम्हदेवोपिनान्हस्नीनूदाह्नाग्निवनंयथा कृ
नवमोदयस्तस्यप्रत्राज्जत्रुःसबांधवान् जरसा
लत्रकेनाथकृमः सागरोयाभि निहतःपुणोय
ह्मांचजहौप्राणान्विमृष्ठिनः ह्यात्रधर्मसमा २००
मायनत्रसाभोपिदारुणं कृत्वाकद्धरणमोच
दीत्वेजत्वाकलेवरं योगेनपरमादित्यंविवेश
हमहात्मनः एवंसंवर्तकादित्यःसाभोभत्वा
दिवंगतः पापस्यानमहायोगीहृत्तवमोमना
ननः रहस्यंप्रोक्तवांस्तस्यतत्सर्वजगदग्रये म
मंत्रंसर्वपूत्रानतन्पूजांचयथोचिता बलिपुष्पं
पहारैस्त्रस्रगंधधूपदीपकैः सगुसेकलशाद्
ज्योत्तोरःसंवर्तभास्करः वर्तलेमण्डलेचाथवय
चक्राकृतौसदा सिंहासनेमहादेवोविचित्रावि
कामेणा स्तवगीतादिभिर्भक्त्याह्योमजपसमा
धिभिः दक्षिणाभिययाशक्त्यादिक्षणाथाभिवा
जितेः प्रणयंतस्मिंवोल्कायस्वाद्धेतुद्यावय
गिरा एषाचिंतामणिःप्रोक्ताकल्पवृक्षोथका
मधुक मोक्षतत्साल्विकीसिद्धिमणिमाद्याः

नी॰ त्तराजसौ पातालपत्तवेतालसाधनी नाम सीतथा
ब॰ हृदानि भगवान्सूर्यः प्रसन्नः सर्वकामदः सूर्येण
सूर्यहृदेन स्नात मयानव हनंदायास्तथातीरे
५२ पुण्डरीकं महत्सरः सुरगंधराजहृदयं तीरे देव
5 ह्रदिनिर्मले पूर्वोत्तरे विशोकान्ते सत्तीर्थवरैः
सह गत्वा वेगेन महतागत्य स्थानं महाद्रिमत्त ना
मागतां पुरा हृष्टा विशोका शोकनाशिनी चन्द्र
स्य महानद्यः प्रणम्य विविधास्तुता तेभगाचवहने
दाचक्रौंचामंदाकिनीतथा तत्रपंचनदं तीर्थं म
202 लिभद्राभिराज्ञिने पापविद्रावणं तीर्थं नागोनं
दनपार्श्वतो स्थितो नागमहादेवस्य सहितो नित्य
मेवहि भूतनाथः स्थितस्तत्र तीर्थं चान्द्रार्कयोर
पि भूतेश्वरे महाद्रौ गत्वा तेन सान्निध्यालये शुभे द
क्षिणस्यां विदूरास्थितो महादेवो वृषध्वजः सान्नको
टिमयं पुण्यं तीर्थं तेन मकाल्येन यत्रस्तात्वाज
लेपीत्वा प्रच्यते ब्रह्महत्यया ज्येष्ठेश्वराश्रमः पु
ण्यः पश्चिमायां दिशि स्थितः उत्तरस्यां गोत्रमस्य
मुनेराश्रम प्रच्यते देवमेनापतिर्यत्र गांगेयो नि
त्यसंस्थितः शुनादिसिद्धेनास्मिन्स्तत्र चन्द्रकोणाश्र
मे गामे ऊरुतले प्रयागं च प्रभासे सागरस्तथा सा
गरस्यानि तीर्थानि गंगाद्याः सरितस्तथा पाता
लेचान्तरिक्षे च यानि स्वर्गे भवन्ति च शुक्लापियत्र
हृष्टपीने देवाः पापानां नाशनाः तीर्थमध्ये स्थितः
स्थूलो गिरिदूपीच पाकरः तत्रोपोष्य यजेद्देवा

त्विष्टात्विप्रास्नुमानवः प्रयतो दिनषेवधस्री
त्रिरेवच यःसमापैविंनिर्दकोत्रसलोकंव्रजेद्
वं नास्मिंस्तीर्थेनत्रैन्यस्कारोगोयातिस्नभोगतिं न
स्नात्वातीर्थजलंपीत्वा स्नानमात्रव्रजेद्दिवं नत्रसेव
स्नांस्नानंकृत्वाब्राह्मीनत्रैन्यजेत् ककोलाकूर
तीर्थेषुमालाकूटोद्भवेषुच नद्याश्चपापनाशिन्यं
तीर्थेवैपापनाशिनी तेषामेकैकशःस्नानाद्राजसू
यफलंलभेत् देवैःस्नानकरोपूर्वंतीर्थेदेवरःहृते
यज्ञोपवीतमात्राणिनयोस्तीर्थानिसंत्यपि श्रवन
धफलंतत्रस्नानमात्राद्देवेन्द्राणां विष्णुलोकगति
श्चैवदेवानामपिदुर्लभा मायारूपःकलियुगेपु
मेपरमदारुणे ब्राह्मणोवासुदेवेनस्थितोदेवसरो 202
निके घोरस्तस्त्रगाकारःपातालांतेमहावटः
यत्रश्राद्धेपितृभिस्तुकृतेभवतिचाक्षयं नदीसर
स्वतीचैवयस्यांस्नातोदिवंव्रजेत् पूर्वदक्षिणादि
ग्भागेस्थितादेवसरोंतिके विनतास्वामिप्रतनः
कद्रूस्वामिसमीपतः तीर्थयोस्तुनरःस्नात्वागोश
तस्यफलंलभेत् संध्यादेवीनदीयत्रतस्यांस्नातो
दिवंव्रजेत् संध्याप्रवाहिणीत्वन्यासंध्यातुल्यफ
लप्रदा प्रयस्कोतास्तमणाघःसेतिनत्रसमन्ततः
तीर्थयोस्तुनरःस्नात्वागोदानस्यफलंलभेत् त
त्रापिस्नरूपीनद्यांस्नात्वास्वर्गमवाप्नुयात् इन्द्रकू
पेनरःस्नात्वासर्वपापप्रणाशने चन्द्रमाश्चैमेदा
होयंस्नात्वांत्रिदेहेक्षुहात् कोमोदीनसभाय

नौ॰
बं॰
मा॰
०
५१
57

त्रेदेवानांविघ्ननेभुवि स्वयंभूर्भगवांस्तत्रसंस्थित
स्तापिपावकैः वासुदेवस्तुभगवान्नित्यंसन्निहितः
स्थितः तत्रतैस्तुसंपूजितोनगोसहस्रफलंलभेत्
इतिश्रीब्रह्मपुराणेश्रीसनत्कुमारसंवादेदेव
शिरोपज्ञाननीर्थसंग्रहेकाश्मीरमण्डलेनौबंध
नादियात्रामाहात्म्यनामसंपूर्णोभद्रपदपेमो ॥

203

ॐश्रीगणेशायनमः ॥ श्रीभैरवउवाच । श्रु
त्वाहोदेशकाद्यस्यमाहात्म्यमनुत्तमं हृतार्थोस्मि
नसंदेहः कीर्तनास्मिजगदीश्वर इदानींश्रोतुमिच्छा
मिहरिहराख्यंगणेश्वरं हरिहरपारकेग्रामेविख्यातं
परमेश्वर पूजनाद्यत्फलंप्रोक्तंदर्शनाद्यत्फलंल
भेत् स्नानाद्दानाज्जपाद्धोमात्तन्मेवदस्वविस्तरात्
श्रीभैरवः । शृणुदेविप्रवक्ष्यामिहरिहराख्यंगणे
श्वरं हरिहरपारकेग्रामेदर्शनाद्यत्फलंलभेत् ।
सकलवारणंपुराणंभूर्देवानांहितकाम्यया विघ्नार
मककोत्रपार्वत्यासहशंकरः विजयेशेमृतनायक
तेप्रतिमानात्रसंस्थितः विजयापारकेयेचमृतनाशक
पिशाचकाः तपत्रभगवंतंतस्तातेभिन्नेतिभिक्षु
रे प्रसाद्यपरयाभक्त्यासंतानमृतपानकैः प्रस्तु
तैर्देवेनेशाममदेपालितः स्कन्नः श्रुत्वाप्यमृतपं
नेनमृतानांविजयापारे गणकाद्याः परमाङ्गुजावे
वहुःशीलवायुः सकलपदमहेशानिसकलगाद
गतः स्कन्नः श्रुत्वानेशामावरणंदेवानांभगवान्

भवः परित्यज्य महाकोपादन्तर्धानमीयिवान्
अहन्तभावाडज्ञन्मृज्ञानतैवेवर्वाणिति प्रेज्ञभू
त्वा देवगणाः कालिकीकाङ्क्षेतोजसः अन्वेषण
परा भूवन्सर्वतः स्वरमूर्तिने यदा न ज्ञायते तस्य
गतिर्देवैर्महेशितुः समेत्य सर्वे तत्रैव ब्रह्मणो
भवनं ययुः दृष्ट्वा देवगणान्ब्रह्मा प्रहृस्येदमब्रवी
चह वदध्वं भो देवगणा इहागमनकारणं अवि
लम्बात्कारणमेषां सर्वेषामपि ज्ञलेभ श्रुत्वेतद्ब्रह्म
णो वाक्यं देवा भीतिसमन्विताः । देवा ऊचुः । २०४
अपराधः कृतोस्माभिर्महत्यागमनकारणात् क्रो
द्धैर्वाटः कृतः सर्वैः स्थलपवनसंयायः अस्मदा
गमनं ज्ञात्वा भगवान्भक्तकामदः अन्तर्धानम
गात्तस्य पश्यतामेवमानद न जानीमो धृताः
तस्य गतिं प्रभो महात्मनः तदर्थमेव भगवन्भव
न्तं शरणं श्रिताः श्रुत्वेत्वचनं तेषां देवानां विमुजे
पतिः उवाच देवदेवस्याश्वेनेन्तस्यापि वारणं वा
देन चैकदेशस्य ह्रणेस्य सर्वव्यापिनः गच्छध्वम
धुना देवाः पार्श्वं दक्षिणसंज्ञके श्रीशैलेस्य महा
वत्याः स्तदेग्रहास्यमीश्वरं वसलिंगस्वरूपेणास्थि
तं पश्यध्वमादरात् । श्रीभैरवः । श्रुत्वा देवाः ।
प्रभोर्वाक्यमुत्थाय ब्रह्मलोकतः समेत्य तत्र ययुः
स्तत्र पार्श्वं दक्षिणाराङ्कके संभुनागणपं तत्र कृ
त्वा त्रिविधविग्रहं सर्वविघ्नविनाशाय ब्रिकल्पा
मूलिनिवेशाय च देवास्तत्र प्रथमो कदेवा प्राप्य तत्र

हे॰ गं॰ मा॰ ५२

५२

गणेश्वरं निषेधकारणांतत्रनागणात्रवहेलया
कोपाद्रुद्रूचलद्देवोगणेशाःपारमात्ददत्‌ दृष्ट्वो
द्यंतंगणपतिंशस्त्रपाणिंस्तारिहा वज्रमुद्यम्य
तंदेवोभर्त्सयामासपार्वति वज्रोद्यमान्महादेवि
महागणपतिःप्रभुः क्रुद्धःपरशुनोद्गारंपर्वतंस
मुदीर्णवान्‌ तदापरशुज्वालाभिर्दग्धद्रुसच्चाने
त्रुथैः दग्धोद्गारंपरित्यज्यदेवाःपारत्रतस्थिरे
ततःकोपाद्गिरिङ्गगोबभूवगणपःप्रिये पाकोव
ज्जप्रहारेणपर्वतंसमुदीर्णवान्‌ तत्रोपलागिरे
लस्मान्मसत्रस्थयेहुच्छया सर्वंसमभवत्तूर्णंवनं
तदुपलैःप्रिये ततःप्रभृतिदेवेशाप्रथितोभुवन
त्रये ग्रामउपलवनाख्योत्रसर्वविघ्नापहारकः
यतःकोपेनगणपोहरिद्रत्वमुपागतः ततःप्रो
क्तःपुराविद्भिर्हरिद्राख्योगणेश्वरः हरिद्रावर्ण
स्तत्रमहापरशुज्वालया ततःसम्प्रार्थितोलोकेह
रिद्राख्योगणेश्वरः उल्लोलविषयेप्राप्यनागउल्लो
लनामनि देवाःप्रजापराग्रासन्दैत्यास्सुरवस्थलि
नि ज्येष्ठाषाढभवैःपुष्पैःशंभोर्भगवतःप्रिये उ
ल्लोलाद्रुद्रवायावेनदीपरमपावनी ज्येष्ठाषाढ
निनामास्याःकथितंतत्पुरातनैः ज्येष्ठाषाढातटे
पुण्येस्थितंहरिद्रागणेश्वरं दृष्ट्वाततस्सच्चातेजेतमंहा
पातककोटिभिः [illegible]णपतेर्दृष्ट्वाविघ्नसंघैर्नबा
ध्यते संकटप्राप्यमत्तोमहागणपतिंयजेत्‌ पु
ष्पैश्चसंकटाद्घोरादितिमच्यतेनतेपापे दर्शनात्प्रिये

२०५

शमनो जपात्संकटनाशनः सर्वकामप्रदो होमात्स
र्वपातकनाशनः ज्येष्ठाषाढे नदीं स्नात्वा पूजयि
त्वा विनायकं होमं कृत्वा विधानेन चानेन्तफलमाप्नु
यात् ग्रजे बलिमेवमपि बलिदाने प्रकल्पयेत् ना
स्त्रियं न च हीनांगेन षण्ढे बलिमर्पयेत् नैवेद्यबलि
दानेन मुच्येदापत्प्रपापदः संकटाद्दिन्नसंघाच्च मुच्य
देवनसंशयः स्नात्वा कृत्वा चक्रं त्वा वजप्त्वा ध्यात्वा
विनायकं मुच्येद्वारणात्पाशादिनि सन्ध्येवदामिते
पुत्रार्थी लभते पुत्रं धनार्थी लभते धनं कन्यार्थी लभ
ते कन्यां रूपशीलगुणान्वितं दारार्थी लभते दाराम २०६
नोवृत्तानुसारिणी विद्याकामस्तु श्रीविद्यां प्राप्नुया
त्रात्र संशयः इदं प्रमनेनामरूढमायुष्यवर्धनं द
देयुगं महास्तोत्रं कलिकल्मषनाशनं तस्मात्सर्व
प्रयत्नेन सदेदं स्तोत्रमाश्रयेत् इति ते कथितो देवि
महाफलप्रदं कलौ हरिद्रागणपतेः किमन्य
च्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ॥ इति श्रीश्रीसंहितायां उ
मारविषयोपज्ञानतीर्थसंग्रहे श्रीहारिद्रगणेशम ॥
हात्म्यंनाम पटलः ॥ ॥ ॐ ॥
ॐ श्रीगणेशाय नमः । ॐ नमः श्रीज्येष्ठा भगवते
ॐ श्रीभैरव उवाच । स्मारं स्मारं महादेव गात्तः प्राक्ता
प्रादुर्भावं महत् आश्चर्यभूतं सर्वस्य जगतः परमेः
श्वर कृतार्थोस्मि कृतार्थोस्मि चोद्धृतास्मि भवोत्र
धेः प्रधना श्रोतुमिच्छामि लक्ष्मीप्रादुर्भावं महत्
यच्छ्रुत्वा मुच्यते जंतुर्ब्रह्महत्यादिपातकैः ॥

जे॰
मा॰
५२

53

श्रीभैरव उवाच । शृणु सङ्क्षोभिणि वक्ष्येऽहं श्रीपादुर्भ
वसत्तमं यस्य श्रवणमात्रेण वाजपेयफलं लभेत्
सुरासुरैः पुरा देवि मथितः क्षीरसागरः मंदारं म
थनं कृत्वा कूर्मस्योपरि सुन्दरि रज्जुं कृत्वा वासुकिं कृ
त्वा पुच्छे सामरसुराः प्रिये वासुकेस्तु मुखेन स्थि
ता सुराः सुरपूजिते ममंथुरुदधिं देवि यत्नार्थे
सुरासुराः बलेन मथ्यमानाच्च समुद्राज्जज्ञिरे दिव्या
चत्वारि चापि रत्नानि कौस्तुभादीनि सुन्दरि त्रयाद
शापि देवैश्च प्रगृहीतानि सुन्दरि चन्द्रेण काल

206

कूटं प्रगृहीतं न केनचित् शक्रेणाग्र्यमृतं चास्य भ
गवतानन्तेनापि गृहीतं विष्णुना चापि कौस्तुभं श्री
रणीश्वरि भक्षितं कालकूटं च रुद्रेण सुमहात्मना
विषं भुक्त्वा महादेवो गणाढ्यो हिमपर्वते रत्नानि
न गृहीतानि दृष्ट्वा ते दैत्यपुङ्गवाः कालकूटस्य गं
धेन प्रमत्ता बभ्रमुः प्रिये दृष्ट्वा श्रियं कामयाना ग्र
हीतुमुपचक्रमुः गृहीत्वा तां श्रियं दैत्या ययुः कुरा॰
काशावत्मना तेपि प्राप्ता महादेवि हिमाचलमत्र
त्रमं तानन्तरुद्रं देवा विष्णुना सह सुन्दरि दृष्ट्वा
त्रयाणां सा तो द्वैवान्दैत्याः परमदर्पिताः लक्ष्मीसं
गोपने चक्रुर्भीताः सुरवरार्चिते पर्वतस्य गुहायां
तां श्रियं गुप्ताकृतिं व्यधुः गुप्ताकृतिर्यत्र दैत्यैः
कृता जलधिनन्दिनी सदेवाः प्रार्थितो चापि गोप्यं
कारङ्गीश्वरि गोप्याकारेण तं दृष्ट्वा महेनाविधि
नाकृते जपमालाध्यायमथ्यगायान्त्यां तां महेश्वरि

दग्धास्ते विघ्नांधेन दैत्याः संगोप्य च शिवेन दृष्टा
दलसरः पुण्यमिषकृतः स्नानमुद्यताः सस्त्रस्त
त्रमहादेवि पुले दलसरोवरे शैवलान्यंकितानदे
त्वास्तुत्वा पुष्करेलमध्यतः स्मृतिं शिवस्य तत्राश्वदे
त्याजलचरैर्बलिं दग्धभक्त्या महेशानि पुष्करज
भंजने रताः नत्वा तस्त्रैव ते दैत्याः पुष्करेलमत्रत्र
मे पुनर्दग्धबलिं दैत्याश्चर्चरीभिः पराशिवे यत्र
ते दैत्यास्संघसच्चर्चरीभिर्बलिः कृतः ततः प्रोक्तः
पुण्यादिह चर्चरीबलिः संस्थितः स्नात्वा च चर्चरी
तीर्थे पुण्यं कृत्वा विधानतः शुद्ध्यं फलमाप्नो
ति वाजपेयादधिकं ते स्नायमानान्दैत्यगणान्
दृष्ट्वा विघ्नः सहामरः शिवं परमया वाचानुष्टा
व जगदीश्वरं । विघ्नादय ऊचुः । ॐ शिवे।
प्रभुं शर्वमनंतवीर्यं त्रियंबकं विश्वरूपं महेशं
विश्वोद्भवं विश्वमाद्यं त्रिरूपं त्रिलोकेशं देवदेवं
प्रपद्ये १ त्रिधामेशमानंदवेद्यं त्रिनेत्रं ह्यावासमेनं
अवरं ह्यनंतमीशं त्रिधाभावितं त्रिदिवेशं विरूपं
भूतावासमेनं प्रपद्ये महेशम् २ मोक्षदमशि
पिविष्टं कपर्दिनं प्रांतशिवममरेशं महेशम्
भवेभ्द्रमाद्यदेवं सनातनं भद्रावासं शरणं प्र
पद्ये ३ सर्वावासं सर्वरूपं भवानीशं विश्वेश्वरं।
विश्वनाथं प्रपद्याग्र्यं हृष्टधन्वं हृष्टभाले हृष्टाख्यं
हृष्टाग्र्यं वैश्वारणं महद्रूपं प्रपद्ये ४ भूतत्रयं नेत्रज्योति
शोऽजको तिरेकं यस्यानीतं निर्गुणं निर्विकारम्

निरंतरंनिर्भरंनिर्विकारंशिवाद्वयंरूपमेनन्तपदे
५ गुह्यावासंपरमंज्योतिरंतर्यैभाव्यत्वंयोगिभिः
ध्यानगम्यं योगावासंयोगदेवोगरूपमात्मारामं
तंप्रपद्येमहेशम् ६ विश्वातीतंकारणातीतमीशं
लोकातीतंज्ञानगम्यंमहद्यत् तद्वैतत्वंसर्वमीशं
स्वरूपंतुज्यातीतंविश्वरूपंनतोस्मि ७ श्रीभैरवः ।
इतिस्तुत्वामहादेविभैरवंविश्वरूपिणः महस्य
दर्शनेनस्थोविस्मोरमिनतेजसः हृष्टानंदेवदेवेशं
भैरवंविश्वरूपिणः प्रणम्यदंडवद्भूमौभूयोभूयो
वरानने हृष्टानपतितंदेविपादयोः पतितंविभुं
प्रोवाचविस्मितोध्यानश्चोत्साध्यस्त्वणायारा
श्रीभगवान् । पुरैववृन्तानोदेवाद्यैदैत्यापानयउ
त्रमः इष्टैदैत्यैमहालक्ष्मीःस्थापिताग्रमहोपि
तो मंत्रमाविष्णुगंधनमोहितारूपेणमायया म
ल्लश्चचर्यैरीभिश्चवलिंदइंमहासुरा मोहिताः
त्वयमेवैतान्मोहयामिनसंशयः उत्पाद्यज्येष्ठा
भगिनीश्रियोदैत्यविनाशिनी ययासंमोहिता
मत्वामोहमेष्यतिसत्वरं इत्युक्त्वानंतर्धेदेवस्तत्र
विष्णोःप्रपत्यनः ज्येष्ठामुत्पादयांचक्रेविरूपं
दैत्यमोहिनी पीतांबरधरांगौरीमहत्स्लाकपा
लिनी दंष्ट्राकरालवदनांपिंगाक्षीघोररूपिणीं
उत्पन्नकाम्यनोदेवीमहादैत्यगणार्दिनी इष्टा
ज्येष्ठामहादैत्याः सर्वत्रवदनाः सदायधाः ममेव
णामेवमेमेवध्यानवादनः च्छेदैरीःस्फोट

यांचभ्रमोमोहितादेवमायया यत्रैवपूजितःशंभुः
चर्चरीभिःस्वरार्चिते चर्चरीबलेरितिख्यातोदेशःप
रमपावनः चर्चरीबलौकृतंस्नानंदानंहोममथा
पिवा अर्चनंवासहस्राणांनिश्चनंतफलमाप्नुयात्
ज्येष्ठायाःसम्मुखेदेविउद्रुद्रुवुर्दैत्यसत्तमाः केचि
च्चजटाःपादेबाहूकेचिच्चमस्तके केचित्क
पोलौदैत्यास्तुज्येष्ठायादैत्यदानवाः आलिलिं
गुस्तुप्रतःकेचित्रोषणःशिवे श्रीधन्यकाया
लक्ष्मीस्तुहृष्टादैत्यगणैःप्रिये समीपेदेवदेवस्य
महाविष्णोःस्थितासती जहासातिक्रमेहृष्टादै
त्यानांज्येष्ठयासह ज्ञात्वाव्यतिक्रमंतत्रज्येष्ठा
देवीभृशार्दिता तिरोहितास्वयंदेवीदैत्याना
मपिपश्यतां प्रादुर्बभूवतत्रैवभैरवोपिप्रः।
प्रभोः ततामभैरवेहृष्टामहालक्ष्मीःशुचिस्मि
ता दैत्याःप्रदुद्रुवुर्देविभ्रामितादेवमायया ह
तस्ततोदैत्यगणावात्याद्भवपरस्परं छेनोस्तो
विघ्नन्तेजगृहुर्दृषदंपराम् वदन्तोन्योन्यमीश्वा
निहत्स्तित्वल्यांशिलामिमां उत्थापयामःसत
तंपेषयामःस्वरान्यरान् इत्युक्त्वादैत्यसंघास्ते
शिलांजगृहुरोजसा इदृशुस्ताशिलाहलाज्ये
ष्ठान्वेषणतत्पराः गृहीत्वातांशिलांदैत्याःप
र्वतोपरिस्थापयन् यस्माद्गृहीतादैत्यैर्हृष्टैःशि
लाशिलापरा ततोहस्तशिलेत्याख्यादेशो
वैप्राप्तोभुवि दैत्यैर्हुरीकृतायत्रज्येष्ठादैत्या १२०

ज्ये॰ मा॰ ५५

दिनेऽपरा महेशः प्रोक्तो देवि ज्येष्ठारोग्राम उत्त
मः ज्येष्ठारे च कृतं दानं स्नानमर्चनमीश्वरि जप
होमावपीशानि स्यनंतफलमाप्नुयात् कृते हस्ति
लायां तस्नात्तं जगदम्बिके प्रनंतेन तद्भवेद्देवि फ
लमाभूतसंप्लवं दृष्ट्वा तद्दैत्या देवेशो भावे विस्मि
श्रियासह गृहीत्वा ह्यसि हृष्टदं कुम्भं खनः पि
ये दृष्ट्वा गृहीत्वा हृष्टदं प्रयातान्दैत्यपुंगवान्
भैरवः परमक्रोधमाजग्मे स्वरपूजिते जज्वाल च
महादेवि भैरवः परवीरहा जटाभूत्पाद्यहस्तेन
ततो जातो महागणः ज्वलत्केशास्त्रिनेत्रस्तु भुज
गाभरणो विभुः मुण्डमालाम्बरधरः कर्त्रीं च ड
मरुं दधत् शूलं वीणां महादेवि वादयंश्च महा
भुजैः भीषणश्च करालश्च ज्वलत्त्रिनयनो विभुः
न नाम देवदेवेशि शिवं विस्मयेन तया दृष्ट्वा वीर
शिवो देवि प्रसन्नस्त्वाब्रवद्वचः वीरवीर महावीर
दैत्यान्परमदारुणान् गृहीत्वा ह्यसि हृष्टदं माः
यातो दैत्यपुंगवान् भञ्ज भञ्जानि नादेन मर्दमर्द
च नन्दनाणान् दैत्यान्जित्वाम तत्समीप हैवाप एव
भैरव लक्ष्मीं दास्यामि वीरेण विस्मवे प्रभ विस्मवे
ज्येष्ठाम्बयं ग्रहीष्यामि श्रियो वै भगिनी परा ज्येष्ठे
शनाम्नायामस्यामि प्राप्यामि भुवनत्रये इत्युक्त्वा
भगवान्देवि वीरभैरवमुत्तमं लक्ष्मी मासोऽत्र प्राप
मा दैत्यान्यातिघयोगणः दृष्ट्वा यानं तवैनालं दै
त्याः परमदर्पिताः सिंहनादेन नाद्योच्चैर्यफार

भुशुण्डनायकाः दैत्याहस्तिशिलांशूलंवीरंप्रति
सगृधनाः दृष्ट्वासमुद्यतान्दैत्यान्हत्वावेतालउद्य
यौ डमरोश्चनिनादेनमोहयन्नाम्समोन्त्रिये क
श्चोवच्छेदयामासविषमत्रांश्चरान्समात् तेपिस
र्वैःप्रहरणैश्छादयामासरोजसा केचित्कुन्तैः
प्रहरणैःकेचिद्गतिभिराहवे जघ्नुस्तेमुद्गरैःके
चिद्भुशुण्डीभिश्चकेचन केचिच्चचिक्षिपुःशक्तीः
पाशान्केचिच्चयापरे प्रासान्माराश्चकतिचिद्ब
भिण्डिपालांश्चकेचन शतघ्नीभिर्महादैत्यक्रुध
श्चापरेरणे दृषद्भिःशैलशिखरैःपर्वतैरपिस ११२
हरे शूलिभिःपाशिभिर्दैत्यैश्चकफकथवीरमेज
सा दन्तैःकेचिन्नखैःकेचित्केचिच्चलगुडैःश्रिवे
लोष्टैःक्षेपणकैःकेचित्केचित्परशुभिस्तथा
कफफवीरवेतालेपट्टिसैःकरवेत्रकैः दैत्ये
कृपहतोवीरोसमोहमगमत्जिने दृष्ट्वासैन्यंतमो
पातोवेतालंविस्मृतासह विनयमहसानाले
वीरेचैतन्यमाहवत् चैतन्यंप्राप्यवीरेणःकरता
लैःपिष्टसह विलोक्यसर्वदेवानांदैत्यान्प्रतिस
मुद्यतः ग्रस्तत्राथकथसंघोसतान्दैत्यानोपरमाह
वे उवाचचपुनःप्रोभुवीरवेतालमादरात् वेतन
प्राप्यतेयस्मात्करतालेश्चभैरव स्यातिमेष्यसि
नस्मात्त्वंवीरवेतालसंज्ञितः वेनसीतरवोयस्मा
त्तालाच्चापिविशोषनः स्यातंदत्त्वंमयावीरतस्मा
द्वेतालसंज्ञितः जयस्वदैत्यसंघांस्त्वंपुनर्वीर

ज्यो॰ मा॰ ५६

ममान्तिके । श्रीभैरव उवाच । इत्युक्त्वा वीरवे
तालेन सोमासमहेश्वरि प्रहृष्टोपि हि वीरशोय
कथैर्दैत्यैदैनवान् चक्रनेकांश्चित्कर्ण्यावे मोहिता
न्निनदेन च पाशेन बद्धान्कांश्चिद्धे खड्गेन निरङ्कु
तान कांश्चिदारोपितान् शूले वीरशः सचक्रतेह
न्तोनसापिनादैत्या वेतालेन महात्मना योधाः
पलायनपरा राजन्सा जगर्दविवके पलायनप
रान्दृष्ट्वा राजन्सान्मदगर्वितान् चक्रनैदैत्यान्वीरे
शः खड्गैः परश्वधैर्हिंसैः चक्रैश्च भिण्डिपालैश्च
तोमरैश्च मुसलैस्तथा एवं तस्मिन्सपि वत्वत्कं दैत्या
नां परवीरहा ननाद सुमहन्नादं त्रासयन्भव
त्रयं दृष्ट्वा वीरेण श्रद्धं तं लं ते रणमूर्धनि नि
नदं तं महानादं त्वालानकथमोपमं त्रस्ताह
तावशिष्टास्ते वीरेशं शरणमन्वयुः हरेश्यिनां
दैत्या ज्ञात्वा ताञ्शरणार्थिनः कृपया वचनं
वीर उवाच परमेश्वरः । श्रीभगवानुवाच । वीर
वीर महावीर मा वधीः शरणार्थिनः जितास्ते
प्रणतायैवैते हताश्च न संशयः इति श्रुत्वापि
वीरेशो जघ्ने दैत्यगणान्शिवे तेनव्राः पादस्खले
प्रवेतालस्य महात्मनः तथापि पार्श्वे भितेव
शरणागतान् उवाच वीरमीशानो हृष्टोपि
वचो मम तस्मात्त्वां वरवधस्मान्नश्रुणोषि
यदः प्राहं कर्णधैवेभविष्यसि नसं
कन्धयस्मात्त्वाहिंभिः पञ्चवक्त्रण

तस्मान्महिषपादस्त्वं भविष्यसि न संशयः ग्रीवां चा
लयसे यत्त्वं वाक्यश्रवणसूचकां ग्रीवां च तस्मात्
हैव उष्ट्रग्रीवः स्फुटं भव मत्सम्मुखे त्वं ऊरुकंपमेव
वक्षसि चालनं यस्मात्त्वं ऊरुडवक्रो भविष्यसि स्थले
स्फुटं उलूकवद्दृष्टिवसेपि दृष्टिं नेत्रेपसे यतः
ममाभिमुखं मंथसे त्वं उलूकाक्षो भविष्यसि क्रोड
स्य पांभोर्वचनं श्रुत्वा वेतालः प्राहदरात् हसन्देव
गणैः सार्धं मायया शिवसन्निधौ प्रत्याल्हासमन्वितः
प्रोग्रस उष्ट्रग्रीवो ऊरुडाननः महिषाङ्घ्रिरुलूकाक्षो
वेतालः खरकर्णकः नमस्कृत्य शिवं विस्मितेय
देवं स्तुत्वा प्रीत्या परमया विष्टः पतितो दण्ड
वत्क्षितौ उत्थाप्य तं महादेवो वेतालं निजगाद ह
शृणु वीर प्रवक्ष्यामि गणेशाद्वरोद्यसि मम।
पुत्रत्वमापन्नो गणानामीश्वरो भवान् प्रहृष्टान्विघ
सेव्योस्त्वं सिद्धिदाता सन्तानस्यापि धनधान्यतथा।
विद्यांपसूंश्चापि वरान्ददत् शापानुग्रहकृद्देवो
मत्प्रसादाद्भविष्यसि एतेहन्तावशिष्टायेदैत्या।
घोरमदान्विताः तेचापि तव सेवार्थं मत्रतिष्ठन्तम
वेदा एतेषां पूजनाच्चापि विघ्नान श्यन्त्यनेकधा
ज्जपहोमाद्याश्च स्त्रियो देव्या दैत्यानामपि भैरव पूजना
द्विधिवद्वीरनिर्विघ्नाः सिद्धिमाप्नुयुः भोजयेत्प्र
दास्यन्ति जपहोमादैत्याभूपएवच तस्मात्त्वंचापिमहावीर
सिद्धिंप्राप्स्यन्त्यनुत्तमं विशेषतो मत्स्वरूपे भैं जे
नैवेल्लउत्तमं नागराजैः सर्ववर्णैरथापिसद्वीर

ज्ये॰ मा॰ ४ ५१

प्राप्तं येप्रह्लादस्यं तितभ्यं दैत्येभ्यएव च ज्येष्ठायैचा
पितेयोतिसिद्धिप्रमुहूर्वर्जिताः इत्युक्त्वावरदस्य
सौमासौदुम्बरस्पंदौ वीरेड्युमहालक्ष्मीमहा
वप्रहृष्टमानिरा वीरवीरमहागोरवेतालखरकर्णक
हरिसङ्केमैनेलाङ्कांतभ्यं दैत्येभ्यएव च ज्येष्ठायैचा
पिदास्यत्रैभीजनैवेत्सवत्प्रियं इत्युक्त्वाश्रीरीपीया
निविरामाम्बिकेनतु शंभुनाविश्ववेदज्ञामहा
लक्ष्मीर्महीयसी स्वयंगृहीताज्येष्ठावैस्यापिता।
सत्रभूमिषु पुण्येज्येष्ठोरकेयामेज्येष्ठेषाः प्रति
११९ नस्लदा इतितेसर्वंप्राख्यातोलक्ष्मीप्रादुर्भवोमहा
न् यस्यश्रवणमात्रेणवाजपेयफलंलभेत् इत्थे
षपटलोग्रस्योमहापातकहाकलौ श्रुत्वापठि
त्वाप्राप्नोतिनिर्विघ्नांसिद्धिमुत्तमाम् ॥ इतिश्री
श्रीसंहितायांफालकविषयोपज्ञानतोऽथसंग्र
हेज्येष्ठामहालक्ष्मीप्रादुर्भावोनामपटलः ॥
श्रीभैरवी । श्रुत्वाप्रादुर्भवंलक्ष्म्यास्त्वन्मुखाच्च
पराङ्मुखे कृतार्थास्मिकृतार्थास्मिनास्तिमेत्रविचा
रणा इदानींश्रोतुमिच्छामिश्रीपूजाफलमुत्तमं
कस्यांतिथौपूजनीयाविधिनाकेनवैप्रभो अन्तो
मासेपिटेवेश्याज्येष्ठायाभैरवस्यच येनैवत्वांनमा
त्रेणानरोमुच्येतकथंचित् पूजनेनचकिंपुण्यंप्रा
प्तेनचकिंफलं वदविस्तरतोदेवलोकानुग्रह
काम्यया । श्रीभैरवः । शृणुदेविप्रवक्ष्यामि
श्रीदिनेपरमाङ्गने यस्यश्रवणमात्रेणलक्ष्मीर्ल

त्रस्थिराभवेत् वैशाखेशुक्लपक्षस्यपंचम्यांजग
दीश्वरः विल्ववेदृक्षवालक्ष्मीमर्चयेत्तद्दिनेनरः
प्रातःकृत्याद्यदेवेशिस्नानंकृत्वाविधानतः नि
त्यार्चांनित्यहोमंचनित्यजप्यंचयत्नतः विधा
यविधिनादेविलानोलक्ष्मीसमर्चयेत् स्थंडिले
कृत्वाश्रियोदेव्याज्येष्ठायाश्चपिसहानयोः प्राण
दत्वापूजनीयाप्रेष्यधूपार्घचंदनैः दीपैश्च
वेदनैश्चैवदिव्याभरणभूषणैः फलैर्मूलैर्दीव
णाभिर्विप्रान्संपूजयेत्ततः ज्येष्ठायाःप्राप ११६
णेदद्यान्मन्त्रपूपान्महेश्वरि श्रियोदेव्याःपी
तमन्नंस्नेहाक्तंयत्नतःप्रिये द्विजेशान्पूजयेत्
त्रयोगिनीभ्योबलिंक्षिपेत् पुत्रभृत्यजनैःसा
र्धंपश्चाद्भुंजीतवाग्यतः एवंयःकुरुतेदेविल
क्ष्मीव्रतमनुत्तमं विघ्नास्तस्यनपश्यंतिसर्व
सिद्धिर्भविष्यति योनकुर्यान्महादेविमहाल
क्ष्मीव्रतंनरः ज्येष्ठादेवीनतस्यगेहेस्थिराभव
तिसर्वदा तस्माद्वैशाखपंचम्यांकुर्यादुत्सवमं
दद्यात् कुर्वन्सिद्धिमवाप्नोति धनधान्यादिसंपदः
विपन्नोपिमहादेवि श्रियउत्सवमाचरेत् धनपुत्र
पश्वंश्चापिसुदाराच्चाप्नुयान्नरः श्रापन्नोपिज
येलक्ष्मीपंचम्यांप्रापन्नैःशुभैः नेरुगोतिमवाप्नो
तिनदारिद्रंनचापदं पुत्रार्थीप्राप्नुयात्पुत्रंधना
र्थीतधनंलभेत् श्रापन्नश्रापदोमुच्येद्विपन्नोऽः
देवतःप्रिये सन्त्योहर्षिमवाप्नोतिस्त्रकोवाप्नो

श्रीः
मा॰
२
५८
58
२२८

भविष्यति बधिरः स्कन्निमाप्नोतिकन्याविन्दतिस
त्यतिं महापातकयुक्तोवाथयुक्तोवाप्युपपातकैः
पापाद्विमुच्यतेदेविपंचम्यामर्चयञ्छिवान् अर्च
येच्छ्रियमीशानिश्रीनाम्नापूपमत्स्यकैः ज्येष्ठादे
वीमपिनयालक्ष्मीस्तस्याःस्थिरागृहे नविघ्नाना
पदंतत्रव्याधयोनाधयोपिन भूताःप्रेताःपिशा
चाश्चडाकिन्यश्चमहाबलाः बाधंतेनग्रहास्तंवै
लक्ष्मीपूजांकरोतियः वर्षेवर्षेमहादेविश्रिय
उत्सवमादरात् ब्रह्मराक्षसवेतालाहरस्या।
ज्येष्ठयासह विघ्नास्तस्यप्रणश्यंतिसत्यमेवन
संशयः नकरोतिचयोमोहात्श्रियउत्सवमी
श्वरि नश्यंतिग्रहेतिगेहेवैज्येष्ठाभूतगणैःसह
विघ्नैःप्रेतैःपिशाचैश्चसत्यमेवनसंशयः तस्मा
त्सर्वप्रयत्नेनपंचम्यामुत्सवमन्वहम् अर्चयेच्च।
श्रियंदेवींपुष्पधूपार्घ्यचंदनैः वंदनैर्नंदनैश्चा
पिगीतवाद्यैश्चनर्तनैः हास्यैर्लास्यैःसद्विलासै
प्राप्नोतिविविधांश्रियं इतितेकथितोदेविश्रि
यःपूज्योत्सवोमया श्रुत्वापठित्वाश्रद्धयेतज्ये
ष्ठाभूतादिभीतितः पंचम्यांशुभनादत्रादैत्या
संमुसश्रीःस्वयं विस्मवेविधिनादेवितस्माच्छ्री
पंचमीस्मृता पतत्रेकथितंदेविश्रियोवंदनम
र्चनं ज्येष्ठाभूतापशमनंकिंभूयःश्रोतुमिच्छ
सि । श्रीभैरवी । वदस्वत्वंमहादेवयोगपा।
सनप्रक्रमं यत्कृत्वाप्नोतिमामोतिस्थानंप्राप्नो

निशाचनं । श्रीभैरवः । शृणु वत्से महादेवि
वेतालबलिमुत्तमं । अर्चनं चापि देवेशि यं ज्ञात्वा त्र
च्यते भयात् । वैशाखकृष्णपक्षस्य षष्ठ्यां वेतालम
र्चयेत् । बलिं दत्वा त्र देवेशि सर्वसिद्धिमवाप्नुयात् ।
नक्ताशी स्यात्त्रिनयो च पंचम्यां त्रिनमेव च । षष्ठ्यां
होममर्चनं च बलिं दत्वा च पारणे । एवं कृत्वा त्रितं
देवि वेतालस्य महात्मनः । सिद्धिं प्राप्नोति विपुलां
कामानिष्टांल्लभेन्नरः । पुत्रार्थी लभते पुत्रं कामा
र्थी काममाप्नुयात् । वित्तकामो लभेद्वित्तं स्त्रीकामः
स्त्रियमुत्तमं । राज्यकामो लभेद्राज्यं कन्या विंदति
सत्पतिं । गर्भिणी सूयते पुत्रं वरं च गुणवत्तरं । वंध्या
पि जनयेत्पुत्रं वीरेशस्य प्रसादतः । स्रवंती पानसं
फलास्तवमेव प्रसूयते । काकवंध्या च या नारी मृ
तवत्सापि या भवेत् । वीरेशपूजनाद्देवि जीववत्सा
न संशयः । मंत्राज्ञनयत्नाद्देवि जपन्सिद्धिमवाप्नु
यात् । विषमस्थो महादेवि वीरेशं शरणमन्वियात्
विषमान्मुच्यते सद्यस्त्विति सत्येन ते प्रिये । संकट
स्थोऽपि वा देवि निगडैर्बद्ध एव वा । स्मरणान्मुच्यते
सद्यो वीरेशस्य न संशयः । राज्ञा क्रुद्धेन वात्तमो व
ध्यार्थे जगदंबिके । वेतालमर्चयेद्रात्रौ वेदनं त्रात्र
सारतः । बलिं दत्वा त विधिवन्मुच्यते न विचारणा
कस्माद्वास्मिन्महाघोरे सर्वे प्रत्यूहैर्नो नराः । प्रत्यू
हृनेजुनः सिद्धिः सिद्धिहीने जनः सदैव कलौ विघ्न
विनाशार्थं भैरवेण महात्मना प्रकाशिता ना वीरस्तु

श्री मा ९०

त्रैलोक्याग्रहकाम्यया अन्यदेवस्य यो भक्तः का
लेन फलमाप्नुयात् वेतालभक्तो देवेशि सद्यः फ
लमवाप्नुयात् अन्यभक्तोपि देवेशि वेतालमर्च
येन्न जेत् त्यजेत्प्राप्नोति विपुलान्विघ्नसंघान्पदे
पदे वीरमर्चयेद्यत्नात् गाणपत्यसाधको विधिवत्प्रिये
पुष्पैर्दिव्यैस्तथा धूपैर्दीपैः कर्पूरवर्तिकैः भक्ष्यैः
सर्वगन्धाढ्यैः कुंकुमागुरुचन्दनैः स्तोत्रैर्नाभिर्ज्ञैर्न ।
भिर्वापि सुपवासैर्व्रतैर्वा स्तुत्वा तोषयेद्वस्त्वापि ति
लैर्बिल्वैः सघाकैरैः समिद्भिः फलमूलैर्वा मन्त्रैर्वै
दिकैर्नानाविधैः जुहुयाद्वीरमन्त्राद्यैः संसिद्धिमाप्नु
यात्क्षणात् दैत्यस्यापदे वैरिभिर्वा शत्रुभिर्विग्र
हे धर्मस्यापदे चापि राजस्यापदे तथा पूजयि
त्वा महेशानि वीरवेतालमादरात् तत्क्षणाच्च नरो
मुच्येत्संकटैर्विघ्नराशिभिः दुःस्वप्ने च रिष्टे च तु ।
निमित्ते महेश्वरि दिव्यान्तरिक्षभौमाले संभवापद
वे तथा अर्चयेन्महावीरपतिं सद्यो मुच्येत भीतितः
महारोगाभिग्रस्तो दीर्घरोगातुरोपि वा महापा ।
तकवांश्चापि वीरमर्चयेच्छुध्यते शक्तो वापि महा
देवि सम्पदैर्नालमर्चयेत् पूजयेत्तं प्रदेवं च सद्यः
सिद्धिमवाप्नुयात् नतथा स्याच्चेना स्त्री निःप्राप्नोति
परं भवः वीरार्चनाद्यथाप्नोति भवेत्सुरवराधिपने
पुत्रादिकैर्बलिं गोरोचंद्येद्वीरसत्तम बलिं दत्त्वा
तथा विधिवत्पार्ने सिद्धिसत्तम बलिं दत्त्वा तु विधि
वत्तैः कुंकुमासिन्दूरैश्चंद्यहो लिखसत्तम प्राणायाय

येहूंविबलिमजमविंनघा नस्त्रोषंदोबलिंदेयो
दत्वाविघ्नमवाप्नुयात् सिद्धिमाप्नोतिमनुजः स
घोधूतननोबलेः मंत्रेणेत्यगुमंत्रेणावेदनेत्रोद्ध
वेनच साधकोर्चनमादद्यात्सुप्रसन्नेनचेतसा
बलिंसंकल्पमनसाद्योवर्षांतेनददास्यति तस्य
विघ्नकरादेवाः पशुपुत्रान्हरंतिते तस्मात्संक
ल्पितंदद्याद्देवेभ्योबलिमुत्तमं शीघ्रमेवनद्या
द्वैविघ्नैर्नविनोयदि बलिदानादवाप्नोतिसिद्धि
मिष्टांचमानवः तस्मात्सर्वप्रयत्नेननविलंबेनका
रयेत् संकल्पितंबलिंबाह्यप्राप्यतेविघ्नसंचयः 220
जयंसिद्धिंचवृद्धिंचशीघ्रंप्रवेशुणोबलिः धने
घदिस्वदेहेतनदासर्वेविनिर्दिशेत् पेशान्यां
मंत्रसिद्धिःस्यादाग्नेय्यांविजयस्तथा भूतनाश्च
बलेर्याम्यांस्तुमंतकमादिशेत् नैरृत्यांतस
मंत्रेयंवायव्यांविघ्ननाशनं वारुण्यांधनवृद्धिः
स्यादुत्तरस्यांध्रुवोजयः एवंलक्षणमालक्ष्य
पशुच्छेदंसमारभेत् रक्तंचक्षेत्रपालेभ्यःस्व
हस्तकृततोषितः विप्रायकल्पयेद्देवियकृन्नव
एतच्चक्रके हृत्पद्मंयोगिनीभ्यश्चदत्वाप्रीति
मवाप्नुयात् बलिंदत्वातदेवेशियोविधिंनसमं
चरेत् पशुहत्यामवाप्नोतिचेतिसत्यंनतेशाप
थिः संकल्पविधिवदाचार्यायसमर्पयेत् प्र
दत्वाविघ्नसंघोस्यप्राप्नुयाच्चपदेपदे पशुहत्या
मपीपानानिमिद्धहानिचसन्दरे स्वार्थेपशुवः

वे॰ मा॰ ९
८१

धोर्हिंसायत्नेपञ्चवधोऽवधः इत्थंपञ्चवटः यो
ज्ञोवेदन्तेत्रात्रशासने इत्स्माद्देवमत्रच्छिद्रयस्य
तच्छोगिनीहरेत् तस्यसर्वत्रसिद्धिःस्याज्जयश्चैव
नसंशयः वायसाश्चापिदेवेशियोच्छेयहालिमा
हरेत् तस्यापिसाधकस्याशुजयएवनसंशयः
वृक्षेतत्पत्रेदेवेशान्योगिनीभ्योयश्चाददेत् ब
लिमहानिमाप्नोतिसाधकःशुभलक्षणे तस्मा
त्सर्वप्रयत्नेनषष्ठ्यांवेतालमर्चयेत् प्राप्नोतिवृ
द्धिसिद्धिंचगतिमंतेप्यत्रतमा तवेतालसमंस्था
नंदेविभूम्यंतरितलगे सर्वसिद्धिकरंदेविनभूते
नभविष्यति तदाप्रभृतिदेवेशिभैरवेणमहात्म
ना स्वात्मनःप्रवर्तोदत्तंस्थानंप्राप्यसरोवरे वेता
लोदेवदेवेशिक्रोशार्धंव्याप्यसंस्थितः योगप
लेकरणंहेविस्वाज्येष्ठारंसमंततः वेतालस्य
महास्थानंस्थानेप्रोक्तंपुरातनैः यत्किंचित्क्रि
यतेकर्मशुभंवाप्यशुभंतथा यस्मिन्घोरेमहा
स्थानेयत्नतल्लभतेफलं पुरश्चरणमात्रेणयः
कुर्यात्साधकोत्तमः शीघ्रंससिद्धिमाप्नोतिदेव
लिवर्णमेष्यति एतत्पुण्यतमंस्थानमेतद्घोर
तरंतथा एतत्सिद्धिकरंस्थानमेतद्वृद्धिकरंप्रिय
एतज्ज्ञानकरंचापिप्रमादादपितिष्ठति कलौ
मद्यस्यफलदंभुक्तिमुक्तिकरंपरं भूतमेतत्पि
शाचादिशाकिनीयक्षनायकं शुचीनांप्रीति
जननमशुचीनांतदेवहि इत्थंचमत्करंस्थान

मिरंश्रेयोविवर्धनं इहलोकेपरंचापिसर्वारिष्ट
निवारणं सर्वदुष्टप्रशमनंसर्वापद्विनिवर्तनं
सर्वारिष्टघ्नवेतालस्थानंदेविसमंततः एतद्यथा
महावीरेशउच्यतेविघ्नराशिभिः बहुनात्रकिमुक्ते
ननरःपातकवान्कलौ पापैर्विघ्नानवाप्नोतिन्त
स्माद्वेतालमाश्रयेत् पंचम्यामथकालस्यश्रेयो
र्थेनमिहोच्यते षष्ठ्यांवीरेशपूजाचकथितानि
वरानने ज्येष्ठकृष्णस्यपंचम्यांज्येष्ठेशार्चामयो
दिता तत्रापिपापणांदेयंमत्स्यानूपैर्महेश्वरि इ
तिवेतालक्षेत्रस्यमाहिमागहनापरा श्रुतोमहा
पापहरस्तवस्नेहात्प्रकाशितः इत्येषपटलो
गुह्योमहापापापहारकः श्रुतःसंपादितोवा
पिसर्वविघ्नापनोदनः ॥ इतिश्रीश्रीमहिमा
यांफालकविषयोपज्ञाततीर्थसंग्रहेश्रीवेता
लस्थानमहिमानामपटलः ॥ ॥ श्री
श्रीभैरवी । श्रुतंदेवमहादेवफालकेतीर्थसं
ग्रहं श्रावंश्रावमपीशानतन्नाप्नोमिमहेश्वर
ग्रामदर्शविहाराख्येष्वितितीर्थान्यनेकशः वि
लसच्छ्रवंचैवफलंमेहितकाम्यया । श्रीभैरवः
शृणुवच्मिमहादेविग्रामदर्शविहारिणी उत्पत्ति
चफलंचैवतीर्थानाममरेश्वरि पुराविहरमाण
स्यभैरवस्यकदाचन उन्मत्तरसमत्तस्यरवः ।
प्रादुरभूत्किल सचकारवशेसर्वंत्रैलोक्यंस
चराचरं विप्रचित्तिकुलोद्भवः प्रमत्तोनामदा ।

रुं मां १५

नवः दिक्पालान्वाहयामास विमानमिति विश्रु
ते एकत्रोपरिभागेन भैरवस्य महात्मनः दिक्पा
लान्वाहयामोद्याध्यायातो दानवाधमः । अमादि
ता देववराभयार्दिताः पिपासिताः स्वमनपराङ्मुख
खिन्नाः विलोकयन्तं परमभैरवं विचेतनाः समागदेव
र्गारयेऽर्णयज्ञदा । देवाऊचुः । ॐ नमामरौद्रं
नत्रमीश्वरस्याघोराघदन्याचनयाध्युघोरा घोराः
घोरांशानमांशान रूपोऽपि शिवेश्वरात्मा च सदाशिवो
ऽव । भुजाकाशांगेष्टमन्त्रमिषस्त्रोऽशिवात्मानो
परमो विश्वरूपो हिंसाशून्यो परमो परेशो यया
जीवञ्जगदायाति चित्रिष्ठ २ नो सर्वरूपा परमा
मघोरांघोराघोरांतत्रमाख्याहि देव यानेनत्रेण
गणमयेन सर्वे विमोहा महाकारुणा कृत्स्नपापा
त ३ निर्विसाये दीक्षितो भैरवाख्यानत्रेक्षिताः
शवणानेमहेशा उग्राभीमांशान्तमोदाकरुणानानेमो
क्षितो भवनात्कृत्स्नपापात् ४ येदीक्षितांसमया
नांश्चिन्ताश्वरुद्राश्रयाधर्मपरामहात्मन् नेमोक्षि
ताभवनापापासंगा येधावमाना अनुयान्ति धर्मं ५
ॐ नमस्तस्मै भगवते गिरिशाय कपर्दिने यस्यैवं
स्थूलरूपाख्यानत्रैवमचराचरा ६ ॐ नमस्तस्मै
भगवते भीमाय घोररूपिणे यं विदित्वा न जानाति
प्रमत्ताः सर्वार्थदर्शिनः ७ ॐ नमस्तस्मै भगवते
शितिकण्ठाय शूलिने यस्य सर्वे तनुः प्राणाः प्रा
मिनोयोगमयोनिवे ८ ॐ नमस्तस्मै भगवते घोर

रूपाय शंभवे यद्दर्शनाद्घोरदैत्याः प्रचलंति दिशो
दश ९ ॐ नमस्तस्मै भगवते घोराघोराय महात्मने
यत्त्रं यांति निर्विघ्नाः सामयाश्च पिशाचितयत्र १०
ॐ नमस्तस्मै भगवते घोराघोराय शूलिने यत्र
मन्त्रधावंति सर्वतो भयदीक्षिताः ११ ॐ नमस्त
स्मै भगवते परायपररूपिणे यत्पराख्यातिं त्रेया
ति धावंतः परमार्थिनः १२ ॐ नमस्तस्मै भगवते
त्वष्टभैरवरूपिणे विभ्रंतो यं प्रयांत्येव ज्वलनार्क
समप्रभाः १३ ॐ नमो भगवते नभंप्राणवादिस्वरू
पिणे गायत्र्युपासकायांति ये परार्थस्वरूपिणे १४
ॐ नमो भगवते नभंप्राणवायुस्वरूपिणे योगि
नो यं प्रयांत्येव यतयः संश्रितव्रताः १५ ॐ नमो 228
भगवते नभंभूताकाशस्वरूपिणे भूतेज्याया
ति यं देवं तं नमामि स्वयंप्रभं १६ ॐ नमो भगवते
नभंस्थाणवे स्थितिरूपिणे स्थितप्राज्ञाः प्रयांत्ये
व यं देवं निरवग्रहाः १७ नमो दीर्घाय ह्रस्वाय
ह्रस्वदीर्घायते नमः स्वरव्यंजनरूपाय मातृका
चररूपिणे १८ आदित्यान्ताय देवाय सूक्ष्माय
स्थूलरूपिणे शब्दब्रह्मप्रकाशाय प्रकाशाय च
ते नमः १९ वेदागमस्वरूपाय वेदागमविभेदि
ने वेदागमबहिःस्थाय वेधागमाविधायिने २०
यदेतत्स्मः महास्थूलं यदेतत्सूक्ष्ममुत्तमं तत्सर्वं
नेमहृद्रूपं प्रणमामि महेश्वर २१ भीमं यद्दैव
रूपं स्थाणुं चचलमेव च उग्रं कपर्दं यद्रूपं तन्न

क्षे॰ मा॰ १ ६२

मामहेश्वरं ॥ यन्त्वद्दिरेतं रंचैव ब्रह्महन्तृत्त्वम
ज्ञत्रमे स्तम्भः किं किंचनिन्द्रामोवैभवं परमेशितुः
॥ स्तस्त्विणमार्दिताद्देवाः प्रमत्त्र दानवार्दिताः
भैरवं समनुप्राप्ता भूयो भूयो नताः स्महे ॥ रुध
श्रीभैरवः । इत्थं स्तुत्वा भैरवाख्यानं त्रममत्रमहे
श्वरि भैरवो व्याकुलीभूतो ह्युग्रा दैत्यार्दितान्सुरान्
कपर्दः शिथिलीभूतो भैरवस्य महात्मनः शान
धारास्तु वहारि गंगायाः स्वरसृजिते नन्त्वोनोगय
स्तरोविन्द्रः पर्वते भैरवेशिवे नदेव यानधाराख्यं
तीर्थं ख्यातं महेशितुः देवान्प्रोवाच भगवान्माभै
ष्ट सर्वेऽर्दिताः निहन्मि दानवं मन्त्रैस्त्रिशूलेनेति
निश्चितं इतिप्रोक्त्वा महादेवः प्रगृह्य शूलमुत्तमं
शानधारोद्भवां गंगां नीता स्तरवेगात्वे पातालाच्च
ततः क्रुद्धः शूलं भूमौ निखातवान् प्रस्तरस्यास्य
निर्घातान्त्वत्रधारोद्भवा नदी शूलप्रहाराद्भूता
पातालादमरेश्वरि पातालाद्वि सृतं तोयं शानधा
रोद्भवं यतः गां गतेच ततः ख्याता गंगा पाताल संभ
वा देवान्प्रोवाच च पुनर्भगवान्स्तुतभावनः निष्ट
धमत्र देवेशा मम देशो विहारके प्रमत्त्र स्नानतो
वैममशूलप्रहारतः माभैष्ट हादिवं हृष्टा सिद्धधम
ज्ञतोभयाः सेमाः गात्वा भयं चात्र नाशयामि न संश
यः पैश्वर्यं मम पश्यध्वं स्तुतिरण्यस्तुतीयते मद्भयं
त्व स्तुति नोमि जरानाशत्पत्वं विश्रुते जरा स्तृत्तु विन्हि
नाचभीताः समारनस्त्रवे नेहपालयमामाद्यया

निसादाशिवंपदं स्तनिभवत्कृतो ॥ ॥ ॥

इति श्रीभृंगेशसंहितायां गोमगंगामाहात्म्यं समाप्तम् ॥ ९२६

65

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ चिद्विमर्शस्वरूपो
ऽयं सुन्दरीत्रिपुराभिधा प्रणालो नेत्रगोलादिस्तद्द्वा
राबोधनिस्सृतैः श्रीसुन्दरीप्रणालोऽयं देहो देवीग
णाश्रयः विकल्पध्वान्तसंदोहच्छेदमात्रमरीचिकाः
नमस्याः पंचवर्गस्या देव्योऽस्य भयसिद्धिदाः सदा
रविसहस्राभारश्मिचक्रोपबृंहितः हृष्यत्यस्य
नवच्छिन्नो देशकालाद्युपाधिभिः शंकरः सह
जानंदपरमामृतपूरितः नर्पणीयो महादेवसेन्
स्यादिस्वशक्तिभिः नानारूपरसाद्यैश्च विषयैर्देह
गोचरः वामे चान्द्रमसी नेत्रे दक्षिणे भास्करी शिवे
रूपोपहारगच्छेती शांकरी शक्तिरुत्तमा ननामा
सा सर्वैर्दिव्ये सत्पश्यन्तीमहेश्वरं वाक्शक्तिस्तथ
स्याश्चिदात्मानं परेश्वरी पदवाक्यविभेदेन शब्द
शासनकारिणी जिह्वाग्रे हव्यवाहाख्या नमस्या ।
विश्वतोमुखा शब्दब्रह्मस्वरूपस्य विवर्तोऽर्द्धवका
रिणी सदोदिताक्रमज्ञानोचितसंकल्पनात्रगा
मच्छास्यजननी देवीमातृकावर्णरूपिणी स्वरव
र्णीविशेषेण व्याप्य सर्वं व्यवस्थिता खेचरीनाद
मार्गस्थानामस्यांतकर्णान्तये चलनस्पंदनादीनि
देहयंत्रे करोति या क्रीडाश्रीदेवदेवस्य सा देवीवा
यवीपरा रूपाद्दक्षिणनासाग्रे वामे स्थूला जगद्गु
रे श्रुतिनयासमादायनपश्यन्तीमहेश्वरं जगदा
नंदजननी नानामार्गविधायिनी प्रजनस्यामहा
देवी वैरिञ्ची शक्तिरुत्तमा श्रमागमलसंघातन्या

शि॰ गर्भशुद्धिविधायिनी वैवस्वतीमहाविद्यायाक्रमार्गो
रा॰ र्गलास्थिता पद्मानारायणीदेवीनमस्यामोहृत्प
नि॰ द्मये देवैपद्मयेगतनाभक्तैः सर्वकर्मप्रवर्तिनी स्वामि
६५ नप्राणिपद्मस्थासेव्यैन्द्रीशक्तिमत्क्रमा अहंकारे १
६६ नारसिंहीवाराहीवीथैमास्थिता सबाह्याभ्यंतरस्य
पंचेन्द्रनानंदरूपिणी देहलीदेवदेवस्यनमस्यादे
हृगासनी द्वाभ्यांपिबतियः सर्वमग्नीषोमात्मकंज
गत् नासारन्ध्रप्रवाहाभ्यांद्विपः स्वत्यागणेश्वरः १
प्राणदेवोगणेशोयंज्वराग्निस्वरूपभृत् रजस्तमो
विनिर्मुक्तसत्वमार्गप्रवाहिनी समाधिस्थानेगर्भ
शुद्धविद्यामहायिनी विमुक्ताशेषसंकल्पस्वबोधा
नंदविग्रहा प्रतिभायम्भनास्तुत्यावैखरीतसरस्व
ती पिंडीकृत्यपद्यासर्वंशब्दंनेपारमेश्वरी ज्ञात्वा
दिमोहबंधेनसामायामोहिनीपरा एवंविधेपरा
मेशोमंडलेदेहनामनि गणाधिपतयस्तत्रमातरः
पंचभौतिकाः ब्रह्मादयोदेवगणामहेश्वरमुपास
ते स्वात्मस्वभावविमलेपुष्करेहृदयाश्रिते स
त्वमुक्तांबरोभूत्वाहृष्टंतंप्रविशेज्जनः प्रणमेद्देव
देवेशंमातृचक्रमशेषतः मातृचक्रात्मकंसर्वं
जगच्चिच्छक्तिसंश्रयः सर्वेषांकारणेशानामाथा
गशक्तिमत्क्रमा चिदभिन्नास्वभावाख्यास्वातंत्र्याः
ख्याविमर्शिनी एकैवपरमाशक्तिर्ययाशक्तः पर
स्वरः ब्रह्मकेशवरुद्रेशसदाशिवमुखाः यो
करोतिस्वमाहात्म्यात्परमानंदरूपिणी शक्तिम

222

स्वायसस्यापिलंदीर् सीताषापविट्रयस्यशाहे
ङ्ःविह्समीरिते प्रभुक्तानेवतस्छ्हं शृणुयाच्छ्वाचित्र
रः कृत्वापमादतोदेविवर्षोविघ्नकरोभवेत् त
स्माद्वैसाग्रिकस्याटोटधिकंफलंततः प्रापणा
नःकृत्तिमपिततःऊर्ध्वदसंशये तस्मिन्कालेप्र
वापापयेस्तत्रमित्रजनैर्धृतः भक्तापीत्वाप्रभाते
त्ववस्त्वासंगमवस्त्रकं फलंगृहीत्वागतवांबंधव
गेगृहंप्रति तत्रापिप्रापणंकिंचित्तन्नागच्छेत्तनिरा
शानः बंधुगेहाद्विनिर्गतः प्रत्यागच्छेद्यदाप्रिये त १२६
दावर्षंभवेत्सोपिदत्वात्वेपापशादिंतोजनः तस्मात्प्र
यत्नेनप्रियेबंधुगेहंव्रजेन्नरः प्रत्याव्रजेत्तनस्मा
त्तुगेहान्निर्गतःप्रिये रोगीभीतःकालकृतो
भवेद्वर्षंमहेश्वरि । श्रीभैरवी । कस्यपूजांनाहि
नैवेकृत्वाहवमवाप्नुयात् किंकिंकार्यंमहेशा
नकृत्वाकिंफलमाप्नुयात् । श्रीभैरवः । शृणु
देविप्रवक्ष्यामिनववर्षंमहोत्सवम् चतुर्मुखःपं
तुरासीन्नयापंचमुखःप्रिये हृतप्राकाशईशान
चतुर्भुक्तेमुखोभवत् एतएवभैरवोपिपंचधाप्रल
हरितः स्वंसंस्थाप्यचस्वस्कंदस्तस्यपूजांप्रकारये
नु तेसमर्पणविधानेनतस्नानैर्गंधलेपनैः पत्रैःपु
ष्पैःफलैर्वापिवस्त्रैर्नानाविधैस्तथा उपचारैरने
कैस्तुतथास्वस्त्ययनवाचनैः लक्ष्मीपुत्रार्चनैस्तथापि
धूपनैर्दीपिकाभिः ब्राह्मणान्पूजयेत्सुजादरादि
णाभूषणैर्वापि निशिपत्राणिपुष्पाद्यायनाच्चापात्रे

नव· पुरःप्रिये संपूज्य सूर्यं गणपं गणान्ब्राह्मणांश्च
मा· विप्र् वासुदेवनामसमर्चनेन तथा गंधानुलेपनैः उप
९ चारैश्चार्चयित्वा ज्योतिष्टोमसमवाप्नुयात् पूजयि
७५ त्वा तथा जामीं भक्ष्यभोज्यानुलेपनैः नर्तनैर्गीय
75 नैर्वापि हास्यलास्यादिक्रीडनैः मित्रबंधुगणैः
सार्धं मिथ्या मिष्टान्नभोजनैः प्रवर्तनैर्वंदनैश्च न
दनैश्चंदनैस्तथा ग्रामपालार्चनैः प्रणयैर्देशपा
लार्चनैरपि विनोदैरन्यैः प्रणयैश्चंदनैश्च विविधै
रपि कुलदेवार्चनैश्चापि कुलवृद्धानतर्पणैः
मिलित्वातिष्ठिपत्रस्य प्राप्नुयात्फलमुत्तमं एवं
२३० महोत्सवं कृत्वा कारयित्वापि संदेवि नववर्षस्य
मनुजो निरात्रफलमाप्नुयात् । श्रीभैरवी ।
भूतसृष्टिविसृजापादौ ततः किमसृजद्विभुः वद
मन्ये महादेव लोकानुग्रहकाम्यया । श्रीभैरवः
भूतसृष्टिं विधायापि स्वेच्छया चासृजन्मुनीन्
अत्रिं मरीचिमंगिरसं पुलस्त्यं पुलहं क्रतुं वसिष्ठं
चेति सप्तर्षीन्मानसान्ज्ञानिसत्तमान् नेदृष्ट्वातत्र
ब्रह्माणं चतुर्मुखं महात्मनः प्रणम्य मनसा भक्त्या
गिरयाप्यर्चयेत्पृथक् । सप्तर्षिपूजा । ओं रक्ते
पिंगांगं ततभ्रुपमश्रु चतुर्भुजं चाक्षचतुर्भुजं च
कमण्डलुं जपवटीं दधानं मस्तके चाभयं देव
पत्राः १ रक्तं वृपंरजमायदृधासिमत्तं जांतूनां
मर्जेनेनित्यघ्नं नपायं स्वयत्नेवमेकं का
र्यं सत्तं निश्चितं न्यापपत्राः १ प्रथोपि रक्तं जन

मज्जेनेत्वंकेशोपिशंगेननवभ्रमस्त्रं इधींधोपिस
जैनेमत्क्रचित्रमितिहृच्चयस्मारणंत्वांप्रपन्नाः ३
यस्माद्भूतैः मज्जेनसर्वतोमेप्रत्यत्वाभूतेकारणंसर्वं
नोपि वेनभूयतेजसोमेग्रावेनतद्धृच्चयस्त्वांपारणंवै
प्रपन्नाः ४ तेजोरूपैस्त्वंयभ्रविवेयदेतन्नृदेकंतन्व
वह्नेनेवतेजः सर्वैः मज्जोस्तृच्चयस्त्वेयनस्त्वत्वामेवा
नःपारणंवैप्रपन्नाः ५ मद्देशोवैपंचमयस्त्वकाले
शिरःसूत्रंग्रस्तद्रूपंविधाय ततपवशत्यतिष्ठंतिस
वैहृच्चयस्त्वांमित्यमेवप्रपन्नाः ६ एकाविद्यामो
घ्रनाणरूपाभिन्नप्रयोगासाचतुर्थीविभक्ता क
मेत्रानोपासनामंत्रकांडैश्चतुर्भिर्वैः हृच्चयस्त्वांप्र
पन्नाः ७ भुजेश्चतुर्भिर्धर्मकामार्थमोक्षाश्चतुर्व
र्णाश्चतुराश्रमाश्च उत्पत्स्यामिकर्मसंघाश्चतेषां
हृच्चयस्त्वांपारणंवैप्रपन्नाः ८ रसादिकंमवरह
स्पमेवगाचांसिद्धिंविधंतत्फलंच मत्रपदेति
हृच्चयस्त्वांपारणंभूयोभूयोदेवत्वप्रसन्नाः ९
स्त्रीभैरवः । इत्थंस्तुत्वामहादेविमुनयस्तेप्रजाप
ति प्रणम्योत्थायप्रोत्थायतूष्णीमेवावनास्थिरे
नात्रवाचततोब्रह्मास्तोत्रेणानेनतोषितः प्रसन्नो
वरदस्मास्मिहूणीध्वंवरमुत्तमं ततस्तेमुनयःसर्वे
मात्रेनतस्मात्मूर्तयः किंवरेणमहेशानभवहर्षी
नःप्रभोः त्वमेवास्तोककृपाद्यनवानुग्रहकारणः
स्त्रुत्वावचत्तनेबावैप्रतीनाभाविनात्मनो प्राप्तो
चक्रेदृष्टिकतीप्रजाःहृजयमाचिरं इत्याजमा

नं॰
मा॰
॰ ७६

76

232

स्नरादेविश्रुनयस्तेमहोजसः सहजैर्विविधास्तत्र
प्रजाः परमदर्शनाः । श्रीभैरवी । कस्माद्याश्चैव
शुक्लाद्याश्चद्विधा भिन्नाः कथं च ताः वर्णात्मकं न च ज्ञायते:
कस्मिञ्ज्ञे यथा गुनः सभारपात्रे हेमेश्च कास्मिन्नह
निमूर्तर हस्वप्रभृतिनाः ज्ञात्वा भावफलाभवंस्तत
वर्णात्मवयकरणात्फलमेवदर्शितस्तत्रान श्रीभैरवः
शृणु वक्ष्यामि देवेशि प्रश्नमेनं महत्तमं यज्ज्ञात्वान
शुनमोऽहमेवं यास्यासि सन्देहे द्वैधीभूत्वाः प्रजास्त
त्रक स्मशुक्लादिभेदतः कस्माद्याम भ्यदर्शिताः स
शुक्लानसमाश्रिताः वेदप्रादुर्भावदिनेसक्तालाः स
रण्डिते यस्मिन्नहनि सवस्याप्रादुर्भूतो जगत्यपि
नदिनेपवक्रयकस्तामोहोत्सवमनोऽइनाः सवसभा
रहीनास्ताश्रुनपवमहेश्वरि शुक्लेकृष्णेप्रतिपदि
स्वप्नमारभनःप्रभुः शुनीनसहवयत्रत्वपात्रसंभारद
र्शनात् इत्यंकारणसंभारैः दृगंधश्रुनिसत्वमाः
भूतैरेवभवेन्नदृष्टिः सर्वेन्द्रियसमन्विता यास्यानैर्दे
नोद्भवानांवायमानांफनात्रराः नमोरूपाभविष्यंति
मनेनेषांविवर्जयेत प्रशस्तफलबीजस्यदधिमिश्र
स्यभक्षणात् जेनासर्वेशुद्धत्वप्रजानेनावपीस
वि नस्मात्सर्वप्रयत्नेनदधिभोज्यंयथेनत्सदा फलं
चतुर्दशिकायकर्मंपरमारोग्यमाप्नुयात् शुद्धत्वंसतते
श्रापिसभावस्यापिसदोर । वदेदेहत्वंचविशुद्ध
भावंवलस्याहिंसहगोत्रमोक्ष धनेश्वशुद्धेश्वणी
रपाहिरारोग्यमाधकः परमप्रभावस्य मनोवचः स्वा

स्यमपोशभक्तिंहाषेश्ववृद्धिंधनधान्यवृद्धिं नव
वर्षोत्सवपर्वंचजेतः समामयाहृधिबीजस्यभक्ता
णात् संभारपात्रेदधिबीजभक्षणाग्रहृष्टमेनत्रस
णात्रप्रगायत् प्रजासर्गं नियतोयश्चजनः सवैफ
लमत्यमश्नुतेच शुभैः संभारैः सुचयनत्सौख्य
निरयाश्चात्सर्वमेवसर्वोत्यं उपादिणत्स्वाष्टिकानो
चसर्वान्संभारपात्रेणप्रजाः सृजेधमम् शुनपवश्च
ल्कादिनेमुहूर्तोत्सवंकुर्यात् शुक्लायामेवमेवमाघज्ये
यस्मात्स्वदृष्टप्रारभद्दिष्वकर्तोनस्मादिनेसर्वलोके
शुभात्ते वर्षोत्सवविधिवद्यश्चकुर्यात्सप्राप्नोति।
भोगसंघाननेकान् निराकृत्यारोगचयानजस्र। २३३
समाश्रयाद्योगमत्यमहेशी घोरैर्दुःखानकैः
नित्यः शोपापैर्विमुक्तःस्विदिवादिगामी तत्रभु
क्त्वाभोगचयमनेकंपुनः सचप्राश्रयाह्नानिसंगं
त्वात्वासुहृत्संनिर्गणावस्यतत्रनचाश्रयास्तुनराहृवि
मेव। इत्थंवर्षोत्सवकुर्याद्यः कश्चिन्मानवोभुवि
स्तविनाशकः सर्वोपद्रवीभवत्येवनसंशयः तदिना
न्तसमारभ्यदृष्टोयात्रिथिपात्रिकं तिथिवारंचन
क्षत्रंयोगकरणपंचकं दिनेदिनेपठेन्मर्त्योगंगा
स्नानमवाप्नुयात् नववर्षदिनेयस्तुशृणुयात्पठ
नेनयः इदंविमर्षपरमंसुहृष्टैर्वेचादिकारणं गो
कोटिप्रदानयज्ञस्यहृदयकोटेश्चसंहारे ऊरुदत्ते
चोपरागेसमयाहृत्रस्ययत्फलं तत्फलंसमवाप्नोति
कृत्वावर्षदिनोत्सवं प्रथमेथमहत्वस्यराजपंच

नव॰ मा॰ र ७७

पानस्यच यत्फलंलभतेमर्त्यस्तत्स्यपठनात्फले
प्रज्ञानवान्स्त्रीकामीकामानवाप्नुयात् आपन्नआ
पदोमुच्येद्बद्धोमुच्येतबंधनात् संकटात्संकटोमुच्ये
द्विषादादपिंडःविनः रूग्णोरोगात्प्रमुच्येतवंध्या
पुत्रमवाप्नुयात् ब्रह्मस्तुतिमिमांश्रुत्वाप्रणोपापं
पनोदिनीं श्रुत्वापठित्वामुच्येतजन्मांतरभवैरघैः
कलिकालेमहाघोरेइष्टंनवजलेपनं श्रुत्वा
वर्षोत्सवेपुण्येपनंतत्क्षणान्नोह्निनश्यति श्रुत्वावर्ष
दिनेपुण्येवर्षोत्सवमनोहरं: वर्षोनेप्राप्नुयाल्ला
भक्षाविहारिसमंततः फलक्षीः कालकर्णीचहू
रेतिप्रतिनरस्तरः हस्वभोगाचपंचापिप्राप्नुयाद्भुवि
दुर्लभं इतिनेकथितोदेविनववर्षमहोत्सवः प्र
तस्त्रपठितोध्यातः सर्वपापापनोदनः नववर्ष
दिनेयस्तु शृणुयादिदमुत्तमं सर्वपापविनिर्मुक्तो
यातिविष्णोःपरंपदं किंश्रोतव्यमिच्छासिदेवेशिहृद
येवर्ततेधुना ॥ ॥ इतिश्रीश्रीसंहितायांनव
वर्षोत्सववर्णनमाहात्म्यंनामपटलः ॥ ॥

ॐश्रीगणेशायनमः ॥ श्रीशारिकाभगवत्यै ॥
ॐश्रीभैरवी । श्रावंश्रावंमहादेवस्याराधनम
त्तमं ध्यानंपूजाविधानंचश्रुतंनाथोस्मिनसंशयः
श्रुतंनाश्रोतुमिच्छामिशारिकागिरिमुत्तमं यच्छ्रु
त्वामुच्यतेजंतुर्जन्मकोटिभवैरघैः । श्रीभैरवः ।
शृणुदेविप्रवक्ष्यामिशारिकागिरिमुत्तमं यच्छ्रुत्वं

श्रूयतेजंन्मसंहारणानककोटिभिः प्रकृष्टात्वमेमहा
पीठेस्थाणुवत्वामिपार्वति सर्वविघ्नापहंमयः कलौ
सिद्धिप्रदायकं प्राप्तेकल्येप्रदादेविवकोनामस
ह्लानवः सर्वबाधांस्तुतौंह्लोकान्विशेषात्कारणंपु
रे ननौवैब्रह्मणासर्वेमारीचेकश्यपंपरं प्रदस्कृ
त्यगनादेविमंत्रंचाहकंदत्तं हृष्टातत्रभवंशार्वंस
र्वंतंलोकभावनम् प्रणम्यदेवदेवमोनन्दश्वः पर
मेशिवं । देवाऊचुः । ॐनमोभवायदेवायरव्या
यशिवरात्मने नमोरुद्रायभूतायपशूनांपतयेन
मः नमोहिरण्यबाहवेहिरण्यकवचायते हिर
ण्यायसेनान्येदेवानांपतयेनमः गिरिशायगौरी २३२
शायशिपिविष्टायतेनमः नमःशिवायरुद्रायप
रुद्राणांपतयेनमः ॐनमःशंभवेत्र्यंबलोकाभ
यंकरायच नमोस्तुभूतपतयेगणानांपतयेनमः
ग्रंथकारेनमस्तुभ्यंकामारातेनमोनमः मृत्युंजय
नमस्तुभ्यंनमस्तेत्रिपुरारये नमःकालायरुद्राय
महाकालायतेनमः नमःपंचमुखायापिचैका
नेकमुखायच मोक्रुशोमायदेवायभवेशायनमो
नमः रुद्रेशायनमस्तुभ्यंगणेशायनमोनमः
सुरेशायनमस्तुभ्यमीशानायनमोनमः नमोवि
द्याधरेशायचित्रसेनायतेनमः योगाध्येमाविधा
त्रेचभूतानामार्तिनाशिने सर्वेश्वरायशर्वायशंभ
वेपरमात्मने सर्वात्मनेनमस्तुभ्यंभक्तवत्सलनमो
स्तुते नमामःशिरसादेवंरुद्रनामाष्टकेनवै ॥

शा॰ मा॰ १ ७८

श्रीभैरवः । इति स्तुत्वा महादेवि भैरवं जगदीश्वरं
शेष`` `` गात्रविनयेन सुरेश्वराः श्रुत्वा ते भैरवः
सौम्यं प्रोवाच जगदीश्वरः शृणुध्वं वो देवगणा वचो
मे मुनिभिः सह नलानलं महादैत्यं योधयितुं गच्छत भो
सुराः सनत्येत्सुखयं नत्र वेति सत्यं वदामि वः शा
रिकाख्यं नाम महादेवि महायोगेश्वरी शिवा सर्वेनारब्ध
भूलोके बकदैत्यविनाशिनी शारिकारूपमास्था
य सुमेरुशिखरेणाह रम्यं सुखदकल्याणियत्न
स्थस्वयमाशह त्वत्तेजसा समाक्रान्तं प्रकंपयेत्तते
ततः ततः प्रभृति देवेशि प्रद्युम्नशिखराभिधम्
सर्वदा सिद्धिदं लोके प्रख्यातिं च गमिष्यति इति
श्रुत्वा प्रभोर्वाक्यं गिरिजा गिरिपानेष्या पीठाना
मुत्तमं पीठं शारिकाख्यो गिरिं द्रह सर्वाभिः शक्ति
भिरपि समाक्रान्तं भवाद्विध नेयानि भगवान्माह ।
देवीनां प्राणवल्लभो गच्छेति त्वरया देवि सोवाच ।
जगदम्बिका तदाप्रभृति देवेशी पार्वतीता नाम सा
भवत् ॥ इति श्रीमहिम्नायां शारिकाशिवपरि ।
सदे प्रथमः पटलः ॥ १ ॥ श्रीभैरवः । तत
स्सा महादेवी रूपं कृत्वा महेतले
नत्वं चुरद्दीत्वा श्रृंगमुत्तमं तेन शृंगेन शारिकायाल
ंधमपातयत् सहुतं गोरिणा हारं तेन शृंगेन सा देवी भूमि
नाहि सप्तद्धाराभिरमारवाक्रमणाचववराननने उद्भूते
शिखरे हृत्कारमहाहारेनेनेष्या देवीकुञ्जजगत्
मानाशारिकास्वविभूतिभिः समनःशिवाय नैवे

श्री॰ मा॰ ॰ ८६

86

242

गाश्वरीश्वरि नविशंतिगृहेतस्मिन्निसत्येनने
शापे यत्रदर्शनमात्राणिमहापापहरंमतं दुःख
दारिद्र्यहरणंपूजनात्परिकीर्तितं स्पर्शनात्सौभाग्य
जननंवंदनाद्वरदायकं अनुलेपनदेहस्यशोधनं
परमंस्मृतं पंचायतनभक्तोपिपूजनाद्यंत्रनाय
कं सर्वपूजाफलंप्राप्यसौतेयातिपरांगतिं का
यशोदनपापघ्नेकालिदोषनिवारणे यंत्रराजेस
मभ्यर्च्ययातिसादाशिवंपदं अपिपापसमाचारः
कोटिहत्यार्दितःशिवे यंत्रेशंप्राप्तमन्यायपूजाये
त्वाशिवंव्रजेत् देवानांदुर्लभंयंत्रंसालग्रामशि
लोद्भवं अनेकजन्मसंभूतैःपुण्यैःप्राप्यतेसुंदरि
चक्रतिघोरपापानिपूजनाद्वंदनादपि दर्शनात्
स्पर्शनात्स्नानेचक्रमेतद्दहति योजनात्रायते
यस्माद्याजकंवीरवंदिते अतोयंत्रस्ययंत्रत्वंकथि
तंतंत्रपारगैः यमैश्चनियमैश्चैवयजनात्रायते॥
कं तस्माद्यंत्रमितिप्रोक्तंमंत्रतंत्रविशारदैः यसि
नस्तुमभक्तस्यत्रणादपिमहेश्वरि यंत्रमेतत्सुरावि
ह्निःकथितंअविघ्नलभं यंत्रपूजापरोयस्तुप्रातस्त
स्यायमहेश्वरि कलिकालेमहाघोरेसदैवअविघ्न
लभः तस्मात्सर्वप्रयत्नेनपूजयेन्महेश्वरी यंत्र
रूपेमहाचक्रेयातिसादाशिवंपदं बहुनात्राकि
मुक्तेनकलावस्मिन्दुःखहा योकोपिदेवता
मिष्टायंत्रेफलमवाप्नुयात् भूयोभूयःकिमुक्ते
नप्रलपेनमहेश्वरि देवतापूजयेद्यंत्रेसयःपरम

कायस्यउत्तमः नित्यंनिवसतेदेविपीठेप्रद्युम्नसं
ज्ञके मांसमद्योपहारेणपूजयोस्त्वमहेश्वरी यंत्र
पूजनसंसक्तोलोकपालोभवच्चिरं वरुणस्त्वात्रदे
वेशियंत्रेसंपूज्यचेश्वरी केवलैस्तुजलैर्देविजनः
न्मादिच्छान्तिर्भवेत् वायुरप्यत्रयंत्रेयोपूज्याविप्र
रसंहरीम् स्पर्शेनस्पर्शरूपोसौबभूवदिक्पानि
मेह्वान् कुवेरोनित्यशस्त्वात्रयंत्रपूजनतत्परः श्र
न्नाथीयत्नरूपोसौदिक्पालःप्रबभूवसः ईशा
नोत्रमहादेव्यायंत्रपूजापरायणाः सर्वैस्त्वंयेचस
वेत्रोदिक्पालत्वमवाप्सः ग्रहाणांनवकंचात्रय
त्रेराधनतत्परं दिक्पालेभ्योनरंपूजाप्राप्तसर्वेज्ञ
नामपि नागादेवगणास्त्वात्रयंत्रपूजापरायणाः २२२
देवानांवाहनत्वंचगत्वादेविमहेश्वरि यद्यत्त्वावि
भवंलोकेयद्यद्दिव्यंमहत्स्मृतं तत्तत्प्राप्नोतिसादि
त्यंश्रीचक्रस्यचपूजनात् असमर्थस्तुयःकश्चिद्दे
वभक्तिसमन्वितः गृहेपियंत्रपूजांवैकुर्वेनविधि
नाप्रिये तावत्तुपूज्यंयंत्रंवासालिग्रामशिलोद्भवं
... स्वत्रमेतत्कथितंपूर्वसूरिभिः तदभावेमणि
मयेस्फाटिकेतदभावतः सर्वधातुमयेयंत्रेपूज
येत्तदभावतः पूर्वंपूर्वेणतंपूज्यनेवीरपूजि
ते चक्रेनिष्ठानियक्तेहेसर्वदेवमयेयतः पूजितं
यंत्रमीशानिवसंतितत्रदेवताः नविघ्नाकालक
र्णीचविपदश्चस्यनेकधा ज्येष्ठापिशाचाःक्रूराश्च
ग्रहाभूतगणाश्चपि यत्रागत्समवेतालाःपामरो

श्रा· मा· ८५

खाः स्वधर्मत्यागिनो वर्णा भविष्यन्ति कलौ युगे तेषां
मुपायो ज्ञातव्यः इह कायेवर्णप इति उक्तास्तः सर्ववर्णा
स्तु भविष्यन्ति न संशयः मत्प्रसादाद्धुनेरत्वग्रीविनसं
न संशयः देवीप्रसादज्ञाता यान्निर्दिष्टाय महात्मने म
र्णीकलं महत्लाय चित्रग्रप्ताय वै नमः तस्माद्दत्रा विप्र
रीता वर्णापद्धतिकृत्वा मवने देवता हृज्ञाकायोस्मि
स्थितनमदा तस्मात्कायस्थ इत्युक्तो भविष्यसि कलौ
युगे चित्रग्रप्तोसि वत्सत मयात्वं वै यतः स्वयं तस्मा
त्वं चित्रग्रप्ताख्यो भविष्यसि न संशयः त्वदेहसंभवं
वंशमुत्पादेक्रमनागतं मम कायं तत्त्वेन मयोभ
वतमायिवं यथा गालोहिता काया निस्मृता नव ष्
त्रक मेवलात्रेति नाम्ना वै प्रथिता भुवनत्रये हिती
यायाभवज्ञानीलवर्णा त्वदङ्गता तत्कज्जलं भवे
त्वमृहितहलेवकेसिहः मिश्रितालाद्यानील
मर्णा तिष्ठाभिधावती लेवकानो हिताय याय भवेद्दे
घनप्रकाशिनः शारकांडेन यज्ञात्र कायते मार्जितेम
या तदेव लेखनी हृपंजायते मदत्रग्रहात इदं लो
हितकं भांडे कृत्वा हस्ते निगीयतां द्वितीये शारका॰
डे चतद्दिविता निष्ठत्रक दक्षिणप्रावशोनित्यं ल॰
लिख सर्वं शुभाशुभं वत्सत्वं तत्पश्यसि मत्प्रसादा नित्य
मेवहि मत्कालिन्द्रमानिष्ठमत्प्रसादाद्भविष्यसि सि॰
द्विवृद्धिमदत्स्तेषां भविष्यसि न संशयः । श्रीभैरवः ।
इति प्रसादितो देव्या चित्रग्रप्तो महेश्वरि यमालामन
मास्थितः तस्थौ विरमतं दिना तत्रतस्त्वरवो देवि ज्ञात

२२०

संभूतश्चित्रगुप्तोर्थयस्त्विवं प्रयत्नपोदेगिरिजेयंत्रप
जननन्तरः देवीप्रसादतस्त्वहेमो देवहामपरायणः श्री
विद्यादर्पणेनलेखोजपथ्यानपरायणः यंत्रेणपूजनेस
कोपरूपेदेवीमत्रत्रमो दृष्ट्वाचदेवीर्दृहेमोजहामादि
तिसंभवान् हासेदृष्ट्वादेवराजोवज्रमुद्यम्यसन्दीव
प्रहारवज्रस्यकायंतन्मषीवर्णोभवेत्तदा नत्कायधक्कां
देवीशणागतेपादतलेपरं शोणितेनाथमषीवर्णोदृष्ट्वा
नस्यरूपात्विना मेसमाजेमहादेवीनत्कायस्यमषी
चये चुरकांऽत्तनजानस्तनिर्बाधासनदाप्रिये शरमा
जेननेरेखास्त्रभवत्कायउत्तमे पतावात्स्वरूपेणमा
रभूत्तामसुहृदि निपपथस्तुततोदेवीप्राहप्रश्रितं
याहिरा प्रद्यापितेहत्कायेमलोहितंरूस्यापिंगलं
स्पर्शेनजानेदेवेषिभवेच्चनिर्बाध्यायतः श्रुत्वातस्य
वचासोम्याशरणमार्जयेत्पुत्र नत्कायविपरीतनाद्य
रेखासमभवत्प्रिये नाद्यम्लेच्छाचराणासत्कालिः
हृद्धिकराणि च ततःप्रोवाचतंदेवीपृच्छतेयदनागतं
प्रोवाचतंमहादेवींचित्रगुप्तःप्रतापवान् कांक्षति
हृतिमेदेविवदनानिर्गतानाहि नजानेकारणंकार्यं
निर्गताववदनानमे प्रोवाचदेवदेवीतंमाभैपुत्रकले
वरे वेदनानिर्गतासत्याकिंतम्लेच्छाणांपद्धति विप
रीतानाराज्ञानामुत्रकार्येहिनिहृति प्रगामिनेक
लौभ्रवविपहस्तात्सलंजंतवः बुद्धिहीनाःसिद्धिहीना
हृद्धिहीनाविजन्मनः दारिद्र्यशोकसंविग्नव्याधिपा
मार्दिताभृशं भविष्यंतिनसंदेहोवेदशास्त्रपरांमुखाः १४६

श्री· स्नावंद्वीदानिकंफलं योयोयांयांदेवतांतुपरिक्र
मा· मातिनित्यशः समस्तस्याहिसाहृषयेयानिनात्रविचा
● रणा पंचक्रोशस्यमहादेव्याः परिक्रमणेनतथा स
८४ जीवेनैवरुद्रत्वमहान्नन्दोत्तत्रसंशयः समस्तस्याहिसा
हृषयेयानिनात्रविचारणा महादेवाहृषिदेवापिकल्पे
वासुरपूजिते पूजयित्वाश्वेष्टदेवश्रापदंतेणपराय
णः सर्वसिद्धिमवाप्नोतिमत्रः फलानिसर्वदा नहि
प्रहिस्वलक्ष्मीस्तुदासीवतिष्ठतेगृहे मतिर्मेधास
तिः प्रज्ञाबुद्धिः सिद्धिर्नेतुरंतः सूर्येणपूजितंयंत्रं॰
चंद्रेणचमहेश्वरि तेजः प्रकाशसंपन्नः पृथिव्यांभु
वनत्रये अत्रागस्त्योमहाघोरंतपस्तमः शानंसमाः
यंत्रराजंसमभ्यर्च्यपरांसिद्धिमवाप्नुयात् क्रोधभ
हारकश्चापिमहेशोवीरवंदिते अत्रैवयंत्रमभ्यर्च्य
परांसिद्धिमगान्सवै लोपामुद्रापियंत्रेशमत्रपूज्य
शानेसदा श्रीविद्याजपसंयुक्ताउपाद्रूजाभवत्सुसा
ऊर्वीशोपिमहेशानिपूज्ययंत्रेशसन्निधौ निधीशो
ऽभवत्सद्यः शिवभक्तः शिवप्रियः शक्रेणार्चि
तेयेनयंत्रेवर्षशतंपुरा परिक्रम्यमहालक्ष्मीप्राप
त्रैलोक्यविश्रुते पुरादेवर्षयः सिद्धाः पन्नगोरगरा॰
क्षसाः नागाभूताः पिशाचाश्चविद्याधरमहर्षयः
संपूज्ययंत्रराजंतुसिद्धिंपरमिकागता वह्निनाप्यत्र
देवेशियंत्रराजंसमर्चितं सर्वाभिभाविकंतेजप्राप्तवा
न्परमेशिवे यमेनाप्यत्रयंत्रेणपूजितापरमादरात्
सर्वसंयमनंतेजःप्राप्तवान्धर्मसत्तमे विराद्युन्मल॰

प्राक्रिपीठात्मिकायोक्तावेदाद्यः प्रणवः परः यः क
रोतिसदादेविकलोपीठप्रदक्षिणं पदेपदेश्वमेधस्य
फलमाप्नोतिमानवः शृङ्गाद्यचालिनस्यापियावन्तःपा
शविंदवः तावत्कल्पंवसेद्देवि ममलोकेनिरामयः
सएवरुद्रः सब्रह्मासहरिःस्वयंसदाशिवः सधातास
विधाताचकर्ताकारयिताचयः यःकरोतिमहेशानि
प्रातःसन्ध्यायमक्रमं मण्डलेप्रणवाख्येचपरिक्रम
तिनित्यशः वेदपारायणंप्रत्यग्रामोत्येवनसंशयः
सूर्यवापादशोषंवापरिक्रमतिमण्डले रुद्रपुत्रीसखी
भूत्वासोंतेयातिपरांगतिम् प्रदक्षिणीकृतंयेनमण्ड
लंवीरपूजिते प्रदक्षिणीकृतातेनभूमिःसशैलवन
कानना प्रणवाख्यस्यपीठस्यपरिदक्षिणतःप्रिये
सयातिशिवसायुज्यंयत्रगत्वानशोचते स्वेष्टंस्वे
ष्टसमीपस्थंनप्रदक्षिणपरायणः सएवपूज्यःसश्रे
ष्ठःसज्येष्ठोलोकपूजितः त्रैलोक्यासर्वंपूज्यांतप
रिक्रमणानन्तरः सयातिपरमंलोकंयत्रगत्वानशो
चते अथवाकेवलंश्रृंगंभक्तियुक्तःपरिक्रमेत् रु
द्रभक्तोभवेद्योगीसोंतेयातिपरांगतिं यःप्रातःसन्ध्य
योयेनपूजयित्वाचनित्यशः प्रक्रमेतमहेशानि
सर्वेयांतिपरांगतिं गर्भयोनिविनिष्क्रान्तःपूजयित्वं
महेश्वरीं रुद्रपुत्रीसखीभूत्वासोंतेशिवपदंव्रजेत्
एकांतवासिनींदेवींसिद्धलक्ष्मींमहेश्वरीं पूजयि
त्वापरिक्रम्ययातिसदाशिवंपदं प्रदक्षिणेषुन
स्यात्रशृङ्गाद्यचालिनस्यच यावन्तःकणिकाःपा

शा॰
मा॰
॰
८२

श्रुत्वापि देवेशि नत्वा चैकशिलामना प्राणमुद्राचा
त्रदेवी पूजनीया प्रयत्नतः शिलास्त्वेकान्तसाम्रोज्ञाभव
दुर्गाप्रनाविणी आदित्यमहादेवीचाग्नः प्रत्येकं पूजयत्सर्थं
शिलैकरूपाह्यत्रैव पूजनीया प्रयत्नतः देवाः सिद्धश्चैव
गन्धर्वा यक्षराक्षसाः शिलैकरूपाः पूज्यास्तत्र
नित्यं प्रतिष्ठिता महत्त्वं हृदयं दृष्ट्वापि कल्पस्थापितं सं
शयः कर्तव्यं पूजनामन्त्रं सर्वासिद्धिमवाप्नुयात् इत्ये
षपटलो गुह्यस्तव स्नेहात्प्रकाशितः श्रुत्वा पठित्वा ग्र
न्थेन महापापनिकसंचयैः ॥ इति श्रीसोहंनाथाश्री
शारिकापरिच्छेदे पञ्चमपीठसर्वशिलादेवीरूपा
महिमानाम चतुर्थः पटलः ॥ ४ ॥ श्रीभैरवी
प्रत्यभिज्ञानपटलं श्रुत्वा प्रीतास्मि शंकर स्मारं स्मारं
महादेव विभवं पापनाशनं कृतार्थास्मि कृतार्था
स्मि निर्हेतास्मि भवाम्बुधेः इदानीं श्रोतुमिच्छामि तत्
प्रचारान्महेश्वर प्रसादः पटलं चैव वद लोकहि
तेच्छया । श्रीभैरवः । शृणु वत्से महादेवि रहस्यं प
रमाद्भुतं प्रस्थशक्तिस्वरूपस्य पीठस्य परिदक्षिणं
श्रोतुमिच्छामि यन्मोहादनेन स्थानमीश्वरि शक्तिस्थ
लाद्भजेन्नारोनारायागणाच चक्रकं ततः कालीं च ग
च्छेत्ततो ग्रमीनमीश्वरि प्रंनराशारमासौ ह्याद्यावद्धं
येनमीश्वरि दुर्गाजननिसत्याद्वावजेद्धंयासमंततः
पंचक्रोशपरीमाणं प्रदक्षिणं प्रदाहृतं कलोपाद्य
वशोधेन शक्तिपीठं प्रदक्षिणं ओंकारपीठमेतद्धे पी
ठं प्रधानकं परं इदमेव परं ब्रह्म इदमेव परा गतिः

त्रिशिलांतमहेशोचचतुःशिलां श्रीमतीचैकरूपा
न्त्रिपुराचित्रिशिलामता त्रिशूलांगात्रिकूटोल्कामुखाला
पित्रिशिलामता पंचशिलांतनफणीदेवीपंचरूपा
त्वरी उग्रतारामहादेविप्रोक्तासत्रापिलोद्भया ता
ताचैकशिलासत्रब्रह्मादिसिद्धिप्रदायिनी लिंगाकारा
महाकालीतथाप्येकशिलामता द्विशिलादक्षि
णाकालीप्रोक्तासाधकसंमता मातंगीत्रिशिला
स्त्रस्वरूपीचापितादृशी विनायकीद्विशिलात्र
शांविनीचचतुःशिला महाप्रभावतीसत्रप्रोक्ता।
पंचशिलाबुधैः महाफेराचैकशिलागौरीचैवचतुः
शिला भैरवीभैरवाकारातथाचैकशिलामता द्वि २६२
शिलातुबुधैःप्रोक्तामहाभैरवपूजिता महाभय
हरास्त्रत्रिशिलादेविसंमता सौम्याचैकशिला
देविमहारौद्र्यपितादृशी महाभैरीचैकशिलाने
त्रांपूजयेत्सदा द्विशिलादेवदेवेशीमहामृत्यु
विनाशिनी पूजयित्वाप्रयत्नेनमहामृत्युभयंह
रेत् चिविणयात्रानेकशिलाचित्रमायापितादृशी
अंबिकाचाप्येकशिलास्त्रपीठेप्रशस्यते वात्याली
वर्तेलाकाराशिलादृपानसंप्रदः स्वस्तिस्त्वात्रद्वि
शिलामहारात्र्यपितादृशी महेज्याश्चमहादेविप्रो
क्तास्येकशिलाबुधैः महालक्ष्मीमेकशिलांपूज
येत्प्रयत्नतः महामायास्त्रनित्यंपूज्ययेनचसं।
स्थिता योगमायास्त्रदेवीद्विशिलाप्रोच्यतेबुधैः
त्रिशिलात्रसदापूज्यामहामाहेश्वरीबुधैः ज्वाला

शा॰ गिरिसंश्रयैः श्रुत्वापठित्वासच्चोनश्चौरैःपातकसंच
मा॰ यैः ॥ इतिश्रीसंहितायांश्रीशारिकापरिच्छेदे।
८२ प्रथमस्तपोदप्रजामाहात्मावर्णनेनामस्त्रतीयःपट
लः ॥ ३ ॥ श्रीभैरवी । वदसत्यंमहादेव।
देवीनामत्रनिर्णयं शिलाकतिविधाःकस्यमन्त्या
भिन्नायनेभवेत् । श्रीभैरवः । श्रीशारिकाद्येक
शिलाह्यमावेद्विशिलामता टंकधारिण्येकशि
लातारावैवचतुःशिला पार्वतीद्विशिलादेविध्यन
नित्यंप्रतिष्ठिता धर्मण्येकशिलादेविन्वरिताद्विशि
लामता भुवनेश्यत्रवैप्राच्यांसर्वैःप्रोक्ताशिलोच्चयः
त्रिलोकेश्यत्रत्रिशिलास्वंबिकाचापितादृशी पं
कानवासिनीदेवीसर्वशक्तिसमन्विता शिलोच्चये
बुधैःप्रोक्तासर्वसिद्धिप्रदायिनी शीतलाचसदृशी
लाचबालग्रहविनाशिनी एकत्रसंस्थिताह्यत्रलिं
गाकारामताबुधैः सर्वसिद्धिप्रदादेव्याःपूजनीया।
प्रयत्नतः ज्वालवागेश्वरीह्यत्रद्विशिलांपूजयेन्नरः
त्रिशिलाशारदाचात्रपूजयेत्सर्वसिद्धिदां मंत्रेश्ये
कशिलाद्यांपूजयेन्मंत्रसिद्धये त्रिशिलावेदवेदां
गधारिणीमत्रपूजयेत् चतुःशिलांकाशदान्तको
शाकांत्वीयजेच्चिरं द्विशिलामत्रदेवेशीसर्वसिद्धि
करींयजेत् भ्रामरीमत्रदेवेशिपीठप्रान्तसंज्ञि
के शिलेकदृष्णपूज्यात्रभक्तानच्चेततन्त्वणात्
द्विशिलांपूजयेद्यात्रभक्तोवैभक्तवत्सलो महा।
पद्मामेकशिलांमहालक्ष्मीचतादृशीं महामाये

महापातकयुक्तो वा युक्तो वाप्युपपातकैः
स्नात्वा महापीठमर्चयित्वा प्रमुच्यते दृष्ट्वा ।
पानि मुच्यते नात्र संशयः अपमृत्योरपी
त्राख्यं कालोस्मृतो महाभयहरं पीठं प्र ।
वर्तकम् दुर्गोत्सवं सर्वसिद्धिकरं चैव सर्वसंपत्प्र
अत्र पुण्ये गिरौ रम्ये सिद्धिं प्राप्यते महादेवि पूजयेन्महाविका
नैश्वरे चात्र सम्पूजयेज्जगदम्बिकां मुच्यते भीमेश सर्वसिद्धिमवाप्नो
ति मुच्यते व्याधिसंकटात् स्नात्वा जन्मार्चयित्वा तु
देवीमत्र प्रमुच्यते पातकैः संकटेष्वपि सत्यसत्यं
वरानने पायसेनात्र यः क्षीरं सर्पिर्विस्थकनं प्रिये
शर्करैर्वा फलैर्वापि मूलैर्वा सुरभिसंयुतैः पायस ।
दीपयेद्यः जनस्यासिद्धिर्भवेद्ध्रुवं क्षीरेण स्नापये ।
द्यस्तं देवी भक्तिसमन्वितः सर्वसिद्धिर्भवेत्तस्य भव
भक्तिश्च जायते कुंकुमागुरुकस्तूरीचन्दनैः सुगन्धि
भिः सिंदूरागुरुकर्पूरैस्तथान्यैः सुगन्धिभिः
लेपयेद्योत्र देवेशीं स याति परमां गतिं सर्वसिद्धि
भवेत्तस्य सर्वं च कथितो मया मत्स्यमांससुरापञ्च
वक्रैर्विविधैस्तथा शालाज्यैरस्तु नागमूलैः पुष्पैर्ना
नाविधैरपि भक्ताभिर्मोदकाभिश्च वाः येनेयो पूज
येद्धिवा स याति दिव्यलोकं न यत्र गत्वा न शोच
ते सर्वविद्याम्बदेवि पीठं प्रोक्तं महात्मना सर्व
शान्तिकरं पीठं सर्वसिद्धिकरं परं यः शृणोति मह
शान्ति पीठमाहात्म्यमुत्तमं सर्वसिद्धिमवाप्नोति
सर्वारिष्टनिवारयेत् इतीमं पटलं गुह्यं शारिका

शा॰ विनाशिनी दुःस्वप्नशमनीं तत्रपूजयेत्सर्वसिद्धि
मा॰ दं उपासकैर्वर्धमैकैः स्थित्वात्रजगदंबिके सि
४ तापनः पूजयित्वामहादेवीं महेश्वरीं सिद्धसिद्धि
८८ मवाप्नोतिचेतिमत्यंवदाम्मिने माहेश्वरीमहामायें
योगमायांमहेश्वरीं तरुणानरुणाचात्रतथानीऽ
लसरस्वतीम् कामांकामेश्वरींदेवींछिन्नमस्ता
वरप्रदां जंबुकांजंबुकेशीच ``` प्रपूज्यवै
प्रयत्नेनसर्वपापेभ्योघोरेभ्योपिमहेश्वरि कपटा
न्मुच्यतेजंतु `` रेभ्योपिपार्वति बुद्धिस्वास्थ्यम
नःस्वास्थ्यंस्वास्थ्यमिंद्रियकंतथा भविष्यतिनसं
देहः पूजकस्यापिपार्वति ललितांमूर्धि ``
पूजयेत्सुरसुन्दरि कुलवागीश्वरींचात्रपूजयेत्
कुलकोत्तया शारदामत्रदेवेशिपूजयेदत्रसि
द्धये मंत्रीश्रीपूजयेदत्रमंत्रसिद्ध्यर्थमात्मनः वे
दकांत्रीपूजयेनवेदवेदांगधारिणीं कोशादं
कोशकांत्रींचपूजयेज्जगदंबिकां सर्वसिद्धिक
रीचात्रसर्वसिद्ध्यर्थमात्मनः तथाभ्रमरदृष्टासो
भ्रामरींचात्रपूजयेत् भक्त्यर्थंदेवदेवस्यपूजयेत्
भक्तवत्सलां भक्त्यर्थंदेवदेवस्यपूजयेद्भक्तव
त्सलां पूजयेदत्रदेवेशिसर्वकामार्थसिद्धये धा
मनश्चपरस्यापिसर्वमंगलमंगलां किंपुनर्बहु
नोक्तेनगिरीरम्येतसुंदरि सर्वदेवमयंसर्वशाक्तं
रूपंमहेश्वरि पीठप्रधानकेसर्वादेवतावैप्रपू
जयेत् सर्वकामानवाप्नोतिसर्वज्ञत्वंविचारयेत्

मे पूर्वेरीपूजनीयात्रविषसर्पसमाकुले ज्वाला
मुखीमहादेवीवह्निमाकुलसंकुले
यन्त्रेनसर्वसिद्धिकरीपरा पूजनीयाम
हारात्रीनिर्विघ्नना निगडेपूज्याराजभयेघोरेम
त्रसमर्चयेत् राज्यकामोश्रृंखलाकामेस्तवदीम
महेश्वरी पुत्रकामोत्रदेवीयोगिनीराज्यलक्ष्मीराजनीति
येत् वस्त्रकामः स्ववस्त्राचबुद्धिकामःमदाकिनीश्र
को यानकामोत्रचेशानिपूजयेन्नरवाहना स्वबुद्धि
गकामोमहादेविविषणामोषट्चक्रभेदिनी यो
गभयेदेविसुरसुन्दरीमत्रपूजयेत् चेतालस्यपदे
देनेषुकुसेचनस्याभये पूजनीयात्रदेवेशिमाते
गिनामचेश्वरी पशूनांमरणेघोरेरौद्रीशक्तिरत्र
त्रमा कालरात्रिमहादेवीपूजनीयात्रविघ्नना
विघ्नैःपरिहृतोदेविशाकिंवैनायकीश्रयेत् श्म
शानेभयवादिकोयजेत्श्मशानवासिनी एका
न्तवासिनीचात्रग्रहदोषेसमर्चयेत् त्रिविधेवा
कुनेचैवयजेत्त्रिभुवनेश्वरी गायत्रीचैवसावित्री
सरस्वतीनथैवच ब्रह्मवर्चसकामस्तुपूजयेत्तम
हेश्वरीम् परब्रह्मात्मिकादेवीबालात्रिपुरसु
न्दरी भजेदत्रमहेशानिभुक्तिमुक्तिप्रदायिनी
देवीपंचदशीचात्रमहात्रिपुरसुन्दरी सर्वपाप
हरांदेवींसर्वसिद्धिकरींपरां सर्वार्तिहारिणी
देवींसर्वलोकविनाशिनी महापापहरांदेवी
घोरपापकनाशिनी सर्वदुष्टहरांदेवींगोरराम

शा॰ प्रक्रमन्ते शिखरं महत् यक्षिण्या लक्ष्यते जेतुं महापा
मा॰ नककोटिभिः कार्यारंभस्य सिद्ध्यर्थं पूजनीया जयका
५८ ङ्क्षिभिः शारिकानाम सा देवी पूजनीयोऽन्तरे सदा
यस्याः पूर्वे सदा पूज्या दीर्घरोगैर्भिरन्तरे सपद्या
नाम सा देवी महारोगविनाशिनी कूष्माण्डवेताल
फेत्कारीकिनीभूतसंकुलैः डाकिनीशाकिनीभिश्च
ग्रस्तबालाननेकशः शीतलासर्पिणीह्लह्लजि
नाग्रहसंकुलैः पूज्या त्वेवमहादेवि शीतलानाम
नामतः मेघनीभूतच्छायाभिः ह्यनेकाग्रहभूत
कैः ग्रस्तैः पूज्या त्वेवदेवि शीतला देवता परा महा
दारिद्र्यैः क्षोभपरिभूतैः प्रयत्नतः दुर्भिक्षसंप्लवे
चापि पूजनीया महेश्वरी देव्याः पश्चिमभागे वै य
क्षिणी धनदार्चिता तत्रैव पूज्या देवेशि महामारी
समुद्भवे घोरे प्रान्तभये राज्ञी देवी नाम विशेषतः म
हाभये समुत्पन्ने घोरे वै शत्रुविग्रहे संकटे च महा
राज्ञी भैरवी तत्र पूजयेत् पूजनीया प्रयत्नेन भैरवी
भैरवार्चिता सेनानीभिश्च शूरैश्च दुर्गरक्षाभिरन्तरे
संग्रामिकैर्महाशूरैः पार्श्वनीनामा विश्रुता पीठस्य
दक्षिणे भागे पूजनीया महेश्वरी नागसमर्चनीया
त्रसंसारार्णवतारिणी देशोपद्रवसंभूते महाराज
भये तथा उग्रतारा च देवेशी पूजनीया सुरेश्वरी दे
शस्योत्पादने चैव तथा च शत्रुसंकटे उच्चाटने स्तंभ
ने च पूजनीया प्रयत्नतः तत्रैव दक्षिणा नाम कालि
कालोकविश्रुता महाव्याघ्रभये घोरे चौरशत्रुसमाग

द्रागेंधर्वाप्सरसोगणाः पूजयाफलदाप्रोक्ता अत्र
नित्यंव्यवस्थिताः नतन्त्यत्वंमहादेविनस्थानिका
शलामता यत्रदेवमयंप्रोक्तंमस्मिन्पुण्येमहागिरौ
कलौसर्वानिहरणंममसान्निध्यकारणं सर्वापराध
शमनंपरंभक्तिविवर्धनं देवीपीठमिदंप्रोक्तंश्री
विद्यायंत्रमुत्तमं दारिद्र्यदुःखशमनंकलौसर्वत्रसि
द्धिदं विद्याकामैःसिद्धिकामैर्धनकामैर्विशेषतः
मुक्तिकामैर्वृद्धिकामैःपूजनीयमनुत्तमं विद्यार्थी
लभतेविद्यांधनकामोर्थमुत्तमं तपःकामोमहादेवि
तपःसिद्धिमवाप्नुयात् तेजस्कामःपरंतेजःपशुका
मःपशून्लभेत् विनीतोविनयंदेविसच्छोदापत्रप्रा
पटः ब्रह्मवर्चसकामस्तुब्रह्मवर्चसमाप्नुयात्
पुण्यकामःपरंपुण्यंश्रीकामःश्रियमाप्नुयात् की
र्तिकामःपरांकीर्तिंयशस्वीयशउत्तमं रोगाद्विमु
च्यतेरोगीबंधोमुच्येतबंधनात् सर्वान्कामानवा
प्नोतिपूजयित्वामहेश्वरीं पञ्चम्यांशिवरात्र्यांपर्वणि
ग्रहणपर्वदेकलौ पूजयित्वामहादेवींसर्वसिद्धि
मवाप्नुयात् ॥ इतिश्रीसंहितायांशारिकापरिच्छेदे
श्रीशारिकाप्रादुर्भावोनामद्वितीयःपटलः ॥ २ ॥
श्रीभैरवी । कस्मिन्कालेमहादेवपूजनीयाविशेष
तः श्रीपीठसिद्धिदंपीठंकलौपञ्चमसंज्ञके क
दाकदाकुत्रकुत्रकाकापूज्याचदेवता अत्रपीठेम
हारम्येशारिकाख्यगिरौशिवे वदस्वत्वंमहादेवलो
कानुग्रहकाम्यया । श्रीभैरवः । शृणुसम्यग्वरारोहे

प्रा॰ ताराचनैरृतेपूज्यावायव्यांपार्वतीतथा पैशाच्यां
मा॰ श्वरिकापूज्यासर्वसिद्धिप्रदायिनी त्वरिताभुवने
स शीचत्रिलोकेशीत्र्यंबिका एकानवासिनीदेवी
७५ शीतलाचस्वर्णशीलका बालग्रहविनाशायमहा
79 त्रिपुरसुन्दरी पूजनीयाप्रयत्नेनगिरीशप्राणदेवताः
प्रिये महापद्मामहालक्ष्मीमहामायामहेश्वरि
श्रीमतीत्रिपुरावालादेवीपंचदशाक्षरी उग्रतारा
चताराचकालीदक्षिणकालिका मातंगीसुमुखी
चैवपूजनीयाःप्रयत्नतः विनायकीशंखिनीचम
232 हापद्मावतीतथा महाशुंभवरीशीचांगरेदक्षिण
तोयजेत् भैरवीचत्रिकूटाचमहाभैरवपूजिता
महाभयहरासोम्यानैरृत्यांदिशिपूजयेत् महा
गौरीमहामायामहामृत्युविनाशिनी नवदेवी
पूजनीयानैरृत्यांदिशिवैसदा यक्षिणीचित्रिणी
चैवचित्रमायातथांबिका पूजनीयाप्रयत्नेनवारु
णांदिशिवैसदा वात्यालीमेघमालाचपूर्वाहेस्वा
ज्ञेस्थिता पूजनीयामहेशानिसत्यसत्यवरानने
महाराज्ञीभगवतीधनदेनसमर्चिता पूजाफल
प्रदामोक्षाशारिकायानसंशयः महेज्याचमहा
देवीस्तुतैःप्रज्यावसर्वदा ज्वालामुखीतथाचैवसर्वं
पूज्यात्र्यंबिका नक्षणानक्षणास्यवमहाकाली
महेश्वरी पूजनीयाप्रयत्नेनसर्वसिद्धिप्रदायिनी
नारीग्रनारादेवेशिभक्तैरर्च्यामहागिरौ अनेकादि
व्योमस्थाश्चशक्तिनाश्चमहेश्वरि सुरादेवगणैःसि

सर्वदेवगणैः सह गिरिमस्तंभयन्नत्र द्वारे दैत्यप
नेस्तदा यस्माद्देशारिकयास्तंभयत्तत्र द्वारे दैत्यप
गिरिमस्तंभयद्देवी द्वारे दैत्यपने स्तुपं कल्पामहेश्वरि
देवर्षिगणो वै शारिकागिरिः [illegible]दा तदाप्रभृति
द्गिरावत्र महेश्वरि शारिकेश्वरी यस्मा तस्मात्प्रोक्तः पुराविद्भिः शा
रिकाख्यो गिरिर्महान् शारीभूतैर्देवगणैर्देवीप्र
स्तुतो महान् तदाप्रभृति प्रख्यातो गतो वै शारिका
गिरिः शापादस्मत्तकं यावत्सर्वदेवमयं यतः पी
ठनाम्नाद्यानेन तस्मात्पीठप्रदाहृते देवीनामुद्द
तं यस्मात्प्रकृष्टेन जगत्त्रयं ततः प्रोक्तं पुराविद्भिः
पीठप्रद्युम्नमस्तकं प्रकर्षेणाद्युतियानितरोत्र
विधिवद्रतः तस्मात्प्रोक्तं गतेन्द्रैः पीठप्रद्युम्न
मस्तकं प्रकर्षेणात्र देव्या वै ज्ञानमत्र लभेन्नरः त
स्मात्प्रद्युम्नकं नाम प्रोच्यते पीठमुत्तमं प्रद्युम्नोद्य
न्नेसोरैवेन रोद्धव्यावेनेरतः ततः प्रोक्तं महेशानि
प्रद्युम्नशिखरं महत् शिलारूपा भवन्त्रगोरिमा
नत्र पीयूषी यस्तंभयद्गिरौ देवीद्वारे दैत्यपने यदा
तदाप्रभृति देवर्षिगणो दैत्यसन्तानले तत्र नाश
गतो दैत्यः स्वयं दैत्यगणैर्हतः शारिकायत्र देवेशि
तस्यां च स्वविभूतिभिः श्यामा कामा च चार्वङ्गी त
था चटकधारिणी नागा च पार्वती चैव यक्षिणी शा
रिका षष्ठी पश्चिमे यक्षिणी पूज्या प्राच्यां पूज्या
श्यामा चैव कामा च सन्ने पूज्या नीया देवि प्रयत्न
तः दक्षिणे चैव चार्वाङ्गी ऊर्ध्वे चटकधारिणी १

कोभवेत् इतितेसर्वमाख्यातंयन्मांपृष्टोहमिहत्वया
प्रदक्षिणंपूजनंचवंदनंनर्त्तनंतथा इदानींदेवदे
वेशिकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि इत्येषपटलोग्रस्याल
वलेहात्म्यकाशिनः श्रुतस्सपठितोध्यातोयंत्रपू
जाफलप्रदः ॥ इतिश्रीसंहितायांशारिका
परिच्छेदेप्रदक्षिणादिश्रीचक्रमाहात्म्यंनामपट
लः पंचमः ॥ ५ ॥ श्रीभैरवी । वदस्वत्वंम
हादेवलोकानुग्रहणेच्छया शारिकागिरिमूलस्य
विस्तरंपरमेश्वर् पापापायसमर्पोणानत्वमस्त्वाद्भुवि
निर्गतं नत्वमासिनत्वमासिप्रणपथमेकथाश्रुतं
श्रीभैरवः । शृणुवक्ष्यामिप्रणयेवशारिकागिरि
संभवं यच्छ्रुत्वाश्रद्धयाजंतुर्जन्मकोटिभवैरघैः २२२
हरिणाजलनिस्सारेभवेरंध्रकृतेपुरा दैत्यद्वारेम
हाघोरंतीव्रणायाचक्रधारया तेनोक्तायवकोनि
त्यंबबाधेलोकसंततिं देवैर्विज्ञापितोदेविशिवः
कारुणिकोमहान् प्रोवाचपार्वतींतत्रप्रत्ययंत्र
रंध्रकं बकोनश्यत्येन्महादेवितलातलाविनिर्गतः
समेरुशिखरेणाश्रुप्रत्ययतत्रागान्वितः विभुपाग
कोदेवानांप्रियमाहरसुंदरि श्रुत्वेतद्वचनंसोम्य
शिवस्यपरमात्मनः रंध्रंसामान्यविधिनागत्वागि
रिसमंततः पादतःपंचकोणांतंमतंविस्तरतःप
रे कोणेशांतोत्तरंतेयंयोजनाप्रीतिरुद्रकैः ३
न्यायात्स्त्रंगमेरुस्यचेद्रुनाप्रत्ययोहिलं अकस्मात्त
निनंश्रुत्वापर्वतंदैत्यप्रगावः तत्रासेद्रुवनेशानि

शा॰ मा॰ ८७

शार्दूलस्तैस्तुकारद्व सशार्दूलस्ततो घोरः क्षोभयेद्भु
वनत्रयं शारावघोरश्रवणाद्बधिरं भुवनत्रयं निर्मितो
येन देशेन घोरारावो बहिः प्रिये सदेशः प्रथितो ह्य
पि बहिरारावसंज्ञितः बहिः श्रुत्वापि देवेशि घोरं
दैत्यरवं शिवे त्रस्ताः समभवन्सर्वे देवास्तु तगणा
अपि मूर्छिताः कालिनिर्जीवा दृष्ट्वा हृतानना यथा
दृष्ट्वा देवाश्च तद्गणांस्त त्रस्यान्मूर्छितानपि दृष्ट्वा
मृतास्त्राविन्यावं देवी तान्समजीवयत् देवाश्च त
गणास्त्वापि सदेशः पावनः स्मृतः अमृतवादी वि
ख्यातः सर्वरोगापहारकः तस्मात्सर्वप्रयत्नेन ब
हिरावसंज्ञिके देशेऽमृतवाद्याख्ये स्नानदान
जपादिभिः होमार्चनं दानैः प्रेक्षैर्गन्धचन्दनवन्दनैः
पूजयेज्जगदीशानीयां कां विशेषदेवतां अनन्तफ
लमाप्नोति यद्यदिच्छति पावनं त्रस्ताद्देवा दैत्यरा
वाकुमासमभवेत्तदा यत्र ग्रामा देवगणाः सदेशः
पावनः परः दैत्यरावपरित्रस्ते ग्रामे देवगणैर्यतः
पूर्वेन स्थानतः प्रोक्तो ग्रामप्राभिधा प्रिये दृष्ट्वा देव
गणान्सर्वान्त्रासात्सुस्तान्मनः शिवः अभयं दातुका
मो सौजहासोच्चैर्महेश्वरी तन्नाम भयहन्नाते दे
वाश्च प्राप्तुरोगमाः स्नानमात्रेभिरेकत्वं शारिका
भयहारिका । देवाज्जुवः । ॐ ह्रीं श्रीं ह्रां शा ।
शारिकां देवीं दुर्गतिनाशिनीं प्रद्युम्नपीठनिलयां
भक्ताभयवरप्रदां सिद्धासनां महावीरीं कोटिसू
र्यसमप्रभां शरणं नाम महाकालीं व्रजामो वारवा ।

दिनाय ॐॐॐकाररूपिण्यैशारिकायैनमोनमः
मायाबीजस्वरूपायैभवान्यैतेनमोनमः अनामरूप
रूपायैअमायैतेनमोनमः ॐआद्याकारगम्यायैदे
व्यैतेनमोनमः ॐमितिनास्वरूपायैइंदिरायैनमो
नमः ईश्वरसंस्थरूपायैऐश्वर्यैतेनमोनमः अर्थांगी
काररूपायैउकारायैनमोनमः दीर्घांगीकाररूपा
यैऊंकारायैनमोनमः ऋषिदेवस्वरूपायैऋंका
रायैनमोनमः उदात्तोदिक्तरूपायैॠबीजायैनमो
नमः जगद्वद्दिक्तलीनायैलृंकारायैनमोनमः दे
वसंहारिणीत्क्रायैलॄंकारायैनमोनमः दृषणो
ऽक्रासमाख्यायैएंकारायैनमोनमः वागीश्वर्यैच
नित्यायैवाग्वादिन्यैनमोनमः ऐंकारबीजसंस्था 222
यैकामाख्यायैनमोनमः सर्वधामाद्यार्थरूपिण्यैऐं
कारायैनमोनमः जगदोदार्यशक्त्यैतेऔंबीजायै
नमोनमः सर्वोपस्तंभनीशक्त्यैअंबीजायैनमोनमः
विसर्गशक्त्यैसौम्यायैअःकारायैनमोनमः ॐका
लिकायैकालिकायैकापाल्यैतेनमोनमः काल्यै
कराल्यैकंकाल्यैकान्तायैकामदायिनी कामेश्वर्यै
कामिन्यैतेकामकाख्यैनमोनमः कंदर्पिण्यैकरा
लायैकामर्म्यैतेनमोनमः कावालकुंडलाभेद्यै
कपालमालभारिणी करालायैचकालायैक्रूरा
यैतेनमोनमः कालिकल्मषनाशिन्यैकलहायै
नमोनमः कांच्यैकंकणधारिण्यैकिंकिणीध्वनये
नमः काशिवासजनानंददायिन्यैतेनमोनमः ॐ

भा॰ लायैकुलसृज्यायैकुलेशायैनमोनमः कुलदेकुल
मा॰ कुल्लायैकामदायैनमोनमः कुलाकुलपदोत्तायै
म कामदायैनमोनमः कौशिन्यैकेशदायैनेकोशाब्धेम
७८ तनेनमः कोकिलकुलहंसायैकलहंसप्रियबंधवे
कुलवागीश्वरीदेव्यैकूटासननमोस्तुते कूटायै
कूटरूपिण्यैकुवासायैनमोनमः कालायैकलकायै
कापालिन्येनेनमोनमः कालिकालनिमेषाद्यप्रका
शिन्यैचतेनमः कल्पायैकंक्रमादायैकामधायैनेनमो
नमः कूष्माण्डायैचकुल्लायैकल्पभायैनमोनमः
खट्वांगायैचखड्गायैखड्गधायैनेनमोनमः खर्परोत्सा
यैखरूपायैखवासायैनमोनमः खद्यायैनेखपद्या
यैखेलायैनेनमोनमः खचित्रायैखवासिन्यैखङ्गिन्यै
नेनमोनमः खड्गीराज्यभोज्यायैखविरांगखचर्म
खेशायैखण्डधारिण्यैखमूर्तयेनमोनमः गौर्यैगरुड
वासिन्यैगंभीरायैनमोनमः गंधर्वगानप्रजनन्यैगी
तल्पतत्परायैता गेयायैग्रामसंस्थायैग्रामकान्त्यैन
मोनमः ग्रामाग्रामपदोत्तायैगोरूपायैनमोनमः
गंगायैगारुडीमूर्त्यैगोविंदभगिन्यैनमः गणेशार्चि
तपादायैगणसंस्थेनेनमोनमः घोरायैघोररूपायैघो
रघर्घरनादिने घोराघोरात्मनेतेभ्यः घर्घरायैनेनमो
नमः घर्घरव्याघ्रनादायैघर्घरस्तनपायिने घं
टाननायैघोरायैघण्टायैनेनमोनमः घनायैघ
नरूपायैघनाकारात्मनेनमः घनाघनायदेव्यै
लोभनायैनमोनमः ग्रसंस्थायैचशून्यायैनादायै

नेनमोनमः चर्चायैचर्चनीयायैचर्चिकायैनमोनमः
चंपायैचारुरूपायैचामीकरात्विषेनमः चारुस्मि-
तायैचच्चैचकाचिनायैनमोनमः चामर्यैचर्मणे-
नभ्यंनमश्चामरधारिणि चंद्रायैचन्द्ररूपायैचन्द्र-
चंदनगंधिनि चार्विण्यैचमसायैचचक्रायैनेनमो
नमः चक्राक्षधायैचक्रिण्यैचक्रस्थायैनमोनमः
छमच्छमिनिशाद्यायैच्छर्विण्यैनेनमोनमः छत्रपि
यायैदेवेशप्रच्छत्रिकायैनमोनमः जयंत्यैजयरूप
यैजयस्थायैनमोनमः जंबुकायैजयायैचजजीविण्यै
नमोनमः जीक्षायैजीर्णवस्त्रायैजीरायैनेनमोनमः
जीर्णजीर्णस्वरूपायैजर्जिकायैनमोनमः जेमना
जस्थसंस्थायैजंबिन्यैनेनमोनमः जंबुकायैचजंबा
यैजंभीरभक्षयेनमः जगण्यायैजनिस्थायैजनन्यैने
नमोनमः जन्मिन्यैजनपारायैजरसेनेनमोनमः न
मोजगत्प्रतिष्ठायैजनपालनतत्परे जातायैजनग
भायैजनिष्ठंत्यैनमोनमः ज्वराग्निहारिणीजीर्णप्र
ज्वरनाशनतत्परे ज्विक्षायैज्वलरूपायैजालिका
यैनमोनमः जाम्यैजमिप्रियायैनेजम्पानंटकारेन
मः झूणान्यैझंझीरीस्थायैझंकारायैनमोनमः झण
झणाद्वेनेतभ्यंझंकयैनेनमोनमः नाटबिंदुस्वरू-
पायैसून्यायैपरमात्मने टंकखद्वांगधारिण्यैटंक
रायैनमोनमः टंकस्थानिनटैन्यायैनमस्ते टंकथा
रिणे टकंटायैचटास्थायैटक्करायैचनेनमः ठपा
द्यायैस्वरूपायैठठंकारिणिनेनमः डामरायैडंबरा

226

शा॰ यै नमो ऽध्वरचारिणे नमस्ते दंष्ट्रिण्यै दंष्ट्रिमायै न
मा॰ मो नमः छक्कायै छक्कावाच्यायै छंकारायै नमो नमः
छणान्छणास्तनायै नेत्र्न्यायै त्रन्यवासिनि श्राद्धमध्या
८५ नस्तूत्यायै णमस्यायै नमो नमः नमलनथार्यै नायै नेत
नीयस्यै नमो नमः नारिकायै चनारायै नारिण्यै ते नमो
नमः नारिण्यै नारद्रूपायै नारिण्यै ते नमो नमः नाना
रायै नतिसंस्थितायै तस्थ्यै ते सततं नमः तापिण्यै नप
संस्थायै तापिन्यै ते नमो नमः त्वमायै नर्पिण्यै त्वभ्यै नम
स्तेनर्पण्णां भसे ननायै नंन्वे नस्यै नस्यै ते नमस्ते नमः
नामसायै नरीयायै नवै ते सततं नमः त्वरायै त्वरिता
यै ते त्वरगारोहशीलिनि त्वंकारायै त्वचे सर्वे नत्वं ते ऽ
सततं नमः नन्नत्यदात्रवंधिन्यै नद्रूपायै नमो नमः
नारकायै च संस्थायै नमस्ते नास्त्वरूपिणे नोत्तलायै त
लाकोटिधनयै सततं नमः नर्जन्यै नर्जनायै नत्याग्रायै
सततं नमः संविन्यै संवद्रूपायै नमस्यायै च ते नमः
नमः प्रियायै नपासंस्थितायै नपस्ते नमः नपनानप
रूपायै नपः सिद्धिविधायिनि ॥

इति श्रीसंहितायां शारिकामाहात्म्यं संपूर्णमो ॥

ॐ स्वस्ति श्रीगणेशाय नमः ॥ अंबरीष उवाच ।
शृदेवराज कथं स्त्रीणां पापयोनिर्न जायते अक्षिशक्ति
प्रदं ब्रूहि व्रतं धर्मकारं परं । श्रीरुद्र उवाच । पुराकृ
तयुगस्यादौ देवर्षिर्नारदोऽभवत् तेन पृष्टो महीपाल
ब्रह्मा वेदविदां वरः । नारद उवाच । सुरवेनाथ त्वम
सि त्रैलोक्ये परिवेष्टितं तपो दानं च होमं च व्रतं किंचि
त्स्वकारणतो येनासौ मुच्यते जंतुर्नरकात्पापसंभवा
त् नरो वाप्यथवा नारीनद्व्रतं कथयस्व मे । श्रीब्रह्मा ।
शृणु वत्स परं गुह्यं व्रतानामुत्तमं व्रतं निश्चितं सर्वधर्मेषु
सर्वकामार्थसाधकं सर्वसिद्धिप्रदं चैव सर्वपापप्रणा
शनं विदर्भनगरे रम्ये चतुर्वर्णसमाकुले हर्म्यप्रासा
दशोभाढ्ये वेदिचत्वरमंडिते गृहधर्मसमायुक्तायत्र
नार्यो नरैः सह भृगुवंशसमुत्पन्नो ब्राह्मणो देवशर्माः
ऋषिस्तत्रैव नगरे वसते धर्मवान्सुधीः एकदा तस्य च
पितुः क्षयाहः समुपागतः भार्यामाह्वय संभूते सोभ
वेन्ममयैविके अपि स्मरसि किं न त्वं क्षयाहो मे पितुः
स्थितः पाकक्रिया प्रकर्तव्या प्रायः सुतेनगात्मना
व्यंजनानि च यात्किंचित्कर्तव्यं च व्रतसाधितं एवमुक्त्वा
प्रियातेन तथेत्यंगीचकार सा संध्याकाले च तेनैव
द्विजग्रामं त्रितस्तदा रात्रौ देववशात्सा च संभूता च र
जस्वला आत्मानं रजसाक्रांतं नाबुध्यत मनस्विनी
रजसाक्रांतया सर्वं कृतं तेन द्विजनादिकं तत्कर्मणः
प्रभावेन देवताः पितरस्तदा निःश्वासमुत्सृज्य तेनोनिरा
शा निर्गतास्तदा अथ कालेन सा नीता कदाचिन्नरस्य

चं॰ गोचरं तेनदृष्टेणस्मानारीचंडालयोनिमागता स्व
ख॰ तभार्यैस्त्वसौविप्रोनिजकर्मरतस्तदा स्नाताःपंचगृहे
म॰ तस्यगृहकर्मणितत्पराः स्वपचस्यगृहेजाताब्राह्म
५० णीपापसंयुता जातिस्मराभवत्साचपतिधर्मप्रभाव
90 तः जाताचंडालभवनेऽस्मवर्द्धतदिनेदिने षष्टवर्षा
तसंप्राप्ता प्रागतापतिवेश्मनि देवार्चनविधेस्तेगृहे
द्वारोपरिस्थिता बलिंचदत्तास्मग्रासाय तेभ्योद्विजे
नवै तस्मिन्स्थलेचसंप्राप्तामानेनंत्याजस्वदर्शनं हाहा
कारःकृतस्तेनस्तहृष्टस्यचनिरीक्षणे स्मरणंवास्यदेव
स्यभोजनंपरिवर्जितं पुनःस्नानेकृतेतेनदानेदत्ते
चमाक्षिनः त्रिरात्रोपोषणंकृत्वाचतत्रैकृतपारणः
मातंगस्यगृहेगत्वाब्राह्मणस्यचपुत्रकः तेनदृष्टःस
मातंगःकुपितेननिसंभ्रमात् किमर्थमागतापुत्री
नवास्माकंनैवेश्मनि प्रवदत्त्वंचमातंगोरमामिच्छति
मेस्तता तथोगृहेव्रजस्वामिन्प्रसादंकुरुमेद्विज द्वि
तीयेदिवसेतत्रमातंगीपुनरागता क्रुद्धास्याब्राह्मणाः
सर्वेदृष्ट्वामातंगकन्यकां तत्पितावाक्यमित्युवाचमातं
गःपुनराहतान् आयधंमांद्विजाःसर्वैकिंकरोमिसुतां
प्रति इत्युक्त्वागृहमागत्यविस्मयाविष्टचेतनः रज
भिन्नुश्रगेवद्धानाडितालगुडैःसह पुत्रीमादिवस
स्यांतेपत्रानस्याइगात्मना गत्वागृहमागतापुत्रमुहस्सुता
वतदुःखिता देपुत्रमामोमिभवान्किंविभुद्रस्तसंस्थि
तः प्रागताहंत्वजननीमहत्कष्टानिपीडिता । पुत्र
उवाच । ममनामतःकथंकष्टंसंप्राप्तंनववर्त्तंते केन

कर्मविपाकेन चण्डालीयोनिमागता । मातंग उ
वाच । तवद्वारि स्थितोऽत्र मातंगस्य च कन्यका
ग्रामो विदिशके पापे मातंगो विषमास्थितो शापिता
पितृवंशेन गता चेह दलवेश्मनि स्त्रीणां धर्ममजानं
त्याहूतं कर्म मया पुरा तेन कर्मविपाकेन नरके पति
तास्म्यहं तथा कार्यं त्वया पुत्र यथाहं मोक्षमाप्नुयात्
इति तस्या वचः श्रुत्वा तत्सुतः शोककर्षितः शास्त्रं वि
लोकयामास गौरीसंवादमद्भुतं व्रतं चंद्रनक्षत्रीयं ह
रपापप्रणाशनं मातृविमोचनार्थाय चकार विधिपू
र्वकं नभस्यमासि सिते पक्षे यदा षष्ठी च लभ्यते तस्यामु
पोषणं कार्यं चंद्रमालोक्य भोजनं रक्तचंदनपाकेन
लिखेत्सूर्यं गणाधिपौ गंधपुष्पैस्तथा दीपैर्धूपैर्नै
वेद्यैरपि रक्तवस्त्रैर्गणाध्यक्षं मोदकं चानिवेदयेत्
पूजानंतरं प्रकर्तव्या षष्ठ्या देव्यास्तथा पुनः नानापुष्पै
स्तथा दीपैर्भक्तभोज्यफलादिकैः धूपदीपैश्च सत्नैः पी
तवस्त्रैस्तु वेष्टिता षष्ठिदेवि नमस्तेऽस्तु प्रीता भव सुरेश्व
रि धूपपूजा प्रकर्तव्या चंद्रस्य विधिपूर्वकं श्वेतपु
ष्पैः षोडशाभिः श्वेतगंधानुलेपनैः अक्षतैर्मौक्तिकै
श्चापि त्वथ धूपैश्चंदनसाधितैः श्वेतवस्त्रेण संपूज्य दीरे
द्यान्निशाकरे अनेन विधिना यस्तु यः कुर्याद्व्रतमुत्त
मं सर्वसंपन्नसंपूर्णो मुच्यते पापराशिभिः पूजा
कृत्वा कथां श्रुत्वा ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः चंद्रोदये पुनः
कार्या पूजा चैव विशेषतः अर्घ्यमर्पयामास चंद्रार्क
रं स्त्रविस्तृतं मौक्तिकेनालिकेरं च दूर्वांकुरयादिसंयु

चं॰
ष॰
११५

91

कृतं चंद्रोदयेप्रदद्यात्प्रत्चार्घ्यंचैवनिशाकरे भाद्रे॰
मास्यसितेपक्षेषष्ठ्यांकुर्वंतियाःस्त्रियः व्रतमलभते॰
नारीस्सानारीनरकंव्रजेत् । अथचंद्रार्घ्यमंत्रः । क्षी
रार्णवसमुत्पन्नअत्रिनेत्रसमुद्भव गृहाणार्घ्यंमयाद
त्तंरोहिणीसहितोनघ अनेनविधिनाराजन्कृतंवि
प्रेणतत्कृतं व्रतस्यास्यकृतेदेवदत्तमात्रेयथाकृतं
तेनपुण्यप्रभावेनगतासामोक्षमाशुच एवंचंद्रनष
ष्ठीयंव्रतंस्वर्गकरंनृणां गोतमस्यप्रसादेनयत्फलं
प्राप्नुयान्नरः तत्फलंसमवाप्नोतिव्रतमेतत्करोति
यः संवत्सरकृतंपापंक्षीणंतनस्यतितत्क्षणात्
शूद्रदेहेनयानारीव्रतमेतत्समाचरेत् चंद्रलोकेव
सेन्नित्यंयावच्चंद्रदिवाकरौ सत्यंसत्यंमयोक्तंतेव्रत
स्यास्यसमंनहि विशेषेणप्रकर्तव्यंस्त्रीणांपुंसांसु
खावहं गणेशमर्चयेत्पादौसूर्यंषष्ठीनिशाकरौ
पूजयित्वाप्रकर्तव्यंव्रतंराजानिमंसदा तस्यपुत्र
धनारोग्यंकीर्तिमोक्षंनसंशयः ॥ ५५ ॥ ॥
इतिश्रीभविष्योत्तरेब्रह्मवीरभद्रसंवादेश्रीचंद्रन
षष्ठीव्रतकथामाहात्म्यंसंपूर्णमोंतत्सत् ॥ ॥

ॐश्रीगणेशायनमः । ॐनमोनारायणाय ॥
ॐश्रीयुधिष्ठिरउवाच । भगवन्योगिनांश्रेष्ठब्रह्मपुत्र
महामुने श्रुतानित्वत्प्रसादेनश्रुतिशास्त्रव्रतानिच
व्रतेषुनश्रुतोविष्णोःसर्वलक्षणसंयुतः जन्माष्ट
मीव्रतंकीदृग्ब्रूहिनारदतत्वतः श्रीकृष्णस्यकथं॰

जन्मकस्मिन्नहनि मासि च कथं कंसस्य च वधः कर्मणा केन तद्वद । श्रीनारद उवाच । शृणु राजेन्द्र यत्नेन देवकीनन्दनस्य च विष्णोर्भगवतः साक्षाद्चरित्रं पापनाशनं मया च पूर्वमित्युक्तं कंसस्याग्रे कथाधिप देवकीगर्भसंभूतः कंसहा संभविष्यति सर्वं मद्वचनं सत्यं जानन्न्नृपतिः खलः त्यक्त्वा सौहार्दमस्ररौद्रं चिन्तयन्नहृदि देवि धे तदा प्रभृतिजग्राह स वसुदेवं च देवकीं कारागृहे विनिक्षिप्य नानापाशैश्च कारसः देवक्यास्त्वष्टमो गर्भः समेहन्ता भविष्यति इति जानन्स जग्राह रक्षकोस्ते च धीमवान् । यतस्मिन्नन्तरे सर्वे कंसासुरविवर्जिताः इन्द्रादिदेवास्त्वागत्य भूलोके तत्र च भारत क्षीराब्धिं च तनो जग्मुर्वैकुण्ठभवनं प्रति स लक्ष्मीकं जगन्नाथं दृष्ट्वा कामधेनुं च पूजयन्त तमष्टुवन्देवदेवेशं माद्येपापहरं हरिं ततः सप्रीतो भगवान्वाक्यमेतज्जगाद ह । श्रीभगवान् किमर्थमागताः सर्वे शक्रमुख्या दिवौकसः कस्माद्भयं च संजातं को वा दैत्योप्युपस्थितः । देवा ऊचुः ॥ शृणु देव जगत्स्वामिन्नस्मदागमनं प्रभो कंसदैत्याद्भयं प्राप्तं स्वर्गभ्रष्टास्ततो वयं तं विनाशाय देवेशाभ्यात्पुत्रसमन्वितं यस्मिन्हते जगत्सर्वं सानन्दं च भविष्यति ज्ञातं भयं मया सर्वं कंसकेशसमुद्भवं पुरा मर्त्ये हतो वीरः कालनेमिर्महासुरः स कंसरूपः संजातः सर्वधर्मबहिष्कृतः केशी च तत्सहायी तत्संजातो भयवर्धनः तावद्धीनाशयिष्यामि कंसकेशी महासुरौ सुचिराद्देव भो देवाः सत्यं जानीत नान्यथा इति

ज॰ क॰ ५२ प्रसादिनादेवाहरिणालोकधारिणा जगत्त्रःप्रसादिनाः
सर्वेस्वर्गेऽमोक्षधिष्ठिर कदाचिदथकालेनमथुरायां
न्नृपोत्तम गर्भंसाजनयामासदेवकीपुत्रमुत्तमं तदाता
मसृणोकंसोदेवकीपुत्रसंभवं श्रानीत्वाचरणोधृत्वा
ममर्दचशिलातले एवंसप्तमितिःकंसोभगिन्यासुताह्
त्वतान् ततस्तोदुःखमापन्नौवसुदेवस्तुदेवकी पुत्र
शोकपरीतांगौपतितौदुःखसागरे भूयोभूयोदुराचा
रोहनद्भगिनिसंततिं एवंसप्तवपीनाबालकाः घ
तनेरेषु समयोवैसर्वधामयमनंतंप्रचक्षते प्रष्टम
स्यतगर्भस्यविधिंशृणुयुधिष्ठिर कृतवान्यानिकर्मा
णिमातुश्चीनत्रमाश्रितः निर्मलश्चतथाकाशःशोभ
मानाश्चतारकाः प्रसन्नाश्चदिशोवायुर्ववौविविधस्तु
पथत् तद्दिनेतज्जगत्सर्वंसानंदमभवत्तदा सानंदा
चभवत्पृथ्वीमृगशुभावगोःसह कंसकेशीवधार्थाय
धर्मसंरक्षणायच त्रैलोक्यस्यहितार्थायभूभारहरणं
यच मासिभाद्रपदेपुण्येरोहिण्यामष्टमीतिथौ कृष्ण
पक्षेऽर्धरात्रेचजातःसभगवान्स्वयं तस्मिन्कालेसमद्भु
तादेवीशक्तिर्महाबला नंदगोपगृहेजातायशोदा
गर्भसंभवा दुर्गादेवीवरारोहासर्वदैत्यनिसूदिनी
तयानिद्रावशंनीतंजगत्सर्वंयुधिष्ठिर वसुदेवोयतंत्ता
त्वात्तत्रावपुरुषोत्तमं ततःसप्रीतोभगवान्वसुदेवम
थाब्रवीत् ॥ श्रीभगवानुवाच । ज्ञातोस्म्यहंत्वया ।
तातदृष्टिंत्येयोपियोगिभिः ग्रुथमेवगृहीत्वामांगोकु
लेयाहिमाचिरं निद्रिणमानानतत्रदेवीमानयसत्वरं

नंदगोपगृहे जातां यशोदागर्भसंभवां एवमुक्त्वा सभया
वान्बभूव प्राकृतः शिशुः देवकीवसुदेवस्तु जातानाज्ञा
तैवबभूवतुः इति तस्य वचः श्रुत्वा वसुदेवो महामतिः
उत्संगे बालकं कृत्वा गतं मध्यरात्रेन तदा एतस्मिंन्नंतरे
भूपत्रुटिता लोहशृंखलाः प्रापोदयं तदा चक्रे दर्शि
यामास पद्धतिः कालिंदीतीरमासाद्य चिंतयामास
भूपतिः कथं पारं गमिष्यामि विघ्नमेतदुपस्थितम्
एवं चिंतयते यावत्तावत्सा यमुना नदी द्विधाकृत्वा ज
लेन स्मै मार्गं च प्रददौ नृप गत्वा तु गोकुले तस्यै बालकं
परिगृह्य च देवीं दुर्गां समादाय पुनरेव समागतः आ
नीतैव करोदाथ देवी भगवती हि सा श्रुत्वा तु लेखनं तं
स्याः दंत्यास्तस्य रक्षकाः तत्सर्वं कथयामासुः शीघ्रं
राज्ञे महर्षिताः श्रुत्वा कंसासुरो राजा क्रोधप्रज्वलि
तेक्षणः प्रेषयामास पुरुषं बालकानयने तदा आनी
तां कन्यकां हृष्ट्वा तस्याश्चरणमग्रहीत् शिलापृष्ठे वि
निक्षिप्तमतिं चक्रे सुदुर्मतिः आस्फोटनं तदा चक्रे मो
चयित्वा पदं तदा आकाशे घोररूपा सा स्थिता चाष्ट
भुजा भवेत् दिव्यरूपधरा देवी प्रोवाच कुपिता भृशं
श्रीदुर्गोवाच । किं मया हतया मंद जातः खलु नवो
नकः इतः तं तव पापिष्ठ शीघ्रं मृत्युर्भविष्यति इ
ति श्रुत्वा वचनं तस्या गच्छन्त्याः प्रतिवनं तदा कंसासुरस्य
संजातं भयं हृदि के धिकं ततः संवर्धे बालो नित्य
मेव क्षणे क्षणे शुक्लपक्षे यथा चंद्रो वर्धमानोदयः श
भः कंसोऽथ चिंतयामास कथं वधो भवेदिति पूतना

जं॰ कं॰ ५२

53

प्रेषयामासराक्षसींकामचारिणीं । कंसउवाच ।
यथेहत्वंस्तनेनैवोरेलिप्याचननयोर्विषं स्तनपानेन
लोकेस्मिन्सर्वबालान्विनिघ्नती दिव्यरूपवतीभूत्वा
ग्रामग्रामव्रजादिषु नथैवसाकरोत्तत्रशिशूनांकदनंम
हत् प्रतिग्रामंचरंतीसाप्रययौनंदगोकुलं दृष्ट्वाच
बालकंतत्रदिव्यरूपधरंपरं आदायस्वदौबालंस्त
नंसाघोररूपिणी तांज्ञात्वाराक्षसींघोरांतस्याराक्रमः
चापिबत् स्तनंतांपतितांदृष्ट्वागोपालाःपर्यंततंययत्
समेत्यशांतिंनचक्रुर्गोप्रक्षभ्रमणादिकं स्तनंचस्त
नांश्रुत्वाबालकस्यपराक्रमं केशिनंप्रेषयामासहय
रूपंमहाबलं तस्मादसहयोभूत्वागोकुलंप्रविवेश
सः हेषणंचक्रेशस्त्रकोखुरैरुत्पाटयन्महीं दृष्ट्वाचह
यरूपंतंदैत्यंसंचिंत्यकेशवः स्वयमेवसमारूह्यशा
स्त्रेचालयत्प्रभुः नीत्वातंरंगमार्गेणहत्वादैत्यंमहा
बलं मानंदंनंदयामासकेशवःपांडुनंदन श्रुत्वादैत्यं
हतंकंसस्तथाचकितलोचनः आत्ममृत्युंचसंचिंत्य
भयंचमहदाविशत् अक्रूरंप्रेषयामासविष्णुभक्तिप
रायणं आहूयस्नेहयावाचाकंसःपीत्रमथाब्रवी
त् । कंसउवाच । रामगोपालदेशेत्वंभागिनेयोस्व
भोमम प्रबोध्यमधुरैर्वाक्यैर्दत्वाबहुधनंतथा धनु
र्यागेसमाहूयभागिनेयौसमानय ध्रुवमयमवगंत
व्यंनयोरानयनायच सगत्वागोकुलेरम्येसक्रूरोपिहि
परंतप कृष्णाग्रेकथयामासमातुलस्यविचेष्टितं
अक्रूरउवाच । समाकर्णयत्वंगोविंदकंसोनाममहा

बलः यदिचेच्छोचतेनभंगंनत्वंमथुरांप्रति ॥
श्रीकृष्णउवाच । गच्छामिमातुलंहन्तुंप्रयामिम
थुरांपुरीं मातरंपितरंचैवमोचयामिनसंशयः त
तोगोपालकान्सर्वानाहूयभगवान्हरिः अक्रूरेण।
सहागच्छत्तयास्वजनैःसह प्रागात्यमुनातीरे
स्नात्वाचैवयथाविधि तावत्तेददृशुस्तत्रपुष्पमाला
भिरन्विता साचप्रक्षात्तदातेनकान्तकमललोचने
कुब्जिकोवाच । अहंकंसस्यसततंकुब्जिकानाममा
लिनी पुष्पमालांसमादायगच्छामिनृपमंदिरे कि
मर्थंप्रार्थयसेमस्येवदत्वंनरसुंदर । श्रीकृष्णउवाच
मह्यंपुष्पाणिदेहिकिंकरिष्यतिदैत्यकः अस्माक
मुपयोग्यानिपुष्पाणिनसुराद्विषां इत्युक्तानासमा
दायतस्मैदत्वावरंप्रभुः दिव्यरूपवतींकृत्वाकुब्जि
कायांनतोयथौ पुरद्वारेमहाघोरःकुवलयापीडोमहा
गजः गजरूपधरोदैत्यो(. . . . . रजकं
वस्त्र . . . वस्त्राणित्वंप्रयच्छनः नददौसोपिवस्त्रा
णिराज्ञाहीनाणिवनेचराः नहियोग्यानियुष्माकं
सहसात्विदमब्रवीत् इतिब्रुवंतंरजकंकृष्णःकोप
समन्वितः कराग्रेणाहननंकृत्वाशिरःकायादपाह
रत् तंहत्वारजकंकृष्णोवासांसिविविधानिच परि
धाययथायोग्यंगोपालान्हृष्टमानसः सूर्यप्रदीप्त
नमत्तीर्त्वागत्वाचमथुरांतदा कुब्जिकानत्रदृष्ट्वाते)
बालकस्यपुरास्थितः तंदृष्ट्वामत्तमानंगा[illegible]वनाका
रसन्निभं केयावाञ्छिंतयामासमहायकमभूत्तदा

जं॰ क॰ ५४

उन्मार्गचलन्तोदंतान्मर्दयित्वामहागजं राजमार्गे॰
समायातोदेवकीनंदनस्तदा चाणूरमुष्टिकोनाम्ना
मल्लौदैत्यौमहासुरौ वृषस्कंधौमहाबाहूचोद्यतौ
यमसन्निभौ । मल्लैःपौलैश्चवल्गुभिःशिखिभिर्नरजनैः
प्रेक्षणार्थागतनाभिः गोपालैःप्राकृतानामाहिव्यञ्जलि
पाभृताविस्मिताश्चोपमेयः क्रुद्धःकंसेनकालोभय
चकितहृष्टायोगिभिर्ध्येयमूर्तिर्दृष्टोरंगावतारोहरि
रमरगणैःपातुहर्षःस्वकृष्णात् । क्षणमात्रेणचाणू॰
रंतंमल्लंरोमहर्षणं कथ्यमानोननोयदुवंशानां
भयवर्धनो चाणूरमुष्टिकोहत्वाकंसमल्लहृदमाग
तः भ्रमयामासनेकंसंप्रासादोपरिसंस्थितं पादौ
कंसस्यजग्राहसर्वदेवनमस्कृतः किंचिद्विभ्राम्य॰
गगनेनिक्षिप्तोमोधरण्यांतले गतासुंपतितंदृष्ट्वा दै
त्यंदेवरिपुंहरिः सपुष्पवर्षंचक्रुस्तेजयशब्दंदिवौ
कसः प्रासाद्यपितरंचैवमातरंराजमंदिरे मोचयं
मासत्रिदशान्कंसासुरविनिर्जितान् आनंदःपर॰
मोजातस्त्रैलोक्येपांडुनंदन एवंजन्ममयाख्यातं॰
हरेस्तस्यमहात्मनः जन्माष्टमीमयाख्याताह्यपवे
तयकरोन्द्रप मुख्याशुपोषणंकार्यंरात्रौजागरणेन॰
च एकेनैवोपवासेनकृतेनकुरुनंदन सप्तजन्मा
र्जितंपापंनश्येन्नात्रसंशयः रोहिणीसहिताचैव
ह्यष्टमीपरिकल्पिते रोहिणीचविनाराजन्नुक्तंनिष्फ
लंतांव्रजेत निराहारश्चनंकुर्यात्स्नानंदानंप्रशस्य
तं चैवेदंषंसमासमाश्चवराश्यार्घ्यंप्रदापयेत ॥

अथचंद्रार्घ्यदानमंत्रः । क्षीरोदार्णवसंभूत अत्रिने
त्रसमुद्भव गृहाणार्घ्यंमयादत्तंरोहिण्यासहितानघ
प्रतिवर्षंविधानेनव्रतमेवंकरोतियः नरोवाप्यथ
वानारीयथोक्तफलमाप्नुयात् धनंसंतानमारोग्यं
सौभाग्यमतुलंलभेत् व्रतेनानेनचीर्णेनलब्ध्वावर्षं
त्रिविष्टपे भोगान्नानाविधान्भुक्त्वापुण्यशेषादिहा
गतः धर्मिष्ठानांकुलेजातोराजेनेचंद्रसूर्यवत् स
र्वकामसमृद्धोसौसर्वदुःखविवर्जितः सर्वधर्मरतः
पार्थबहुगोकुलसंकुलः सभवेच्चिरजीवीचपुण्य
वान्सर्वदासुखी यत्पुण्यंसर्वतीर्थेषुसर्वदानेषुयत्
फलं तत्फलंसमवाप्नोतिव्रतस्यास्यप्रभावतः य
स्येदंपांडवश्रेष्ठलिखितंतिष्ठतेगृहे हरेर्जन्मादिनं
पुण्यंसर्वालंकारभूषिते पूजितेपांडवश्रेष्ठजन्मो
त्सवसमन्वितैः परचक्रभयंतत्रनोकदाचिद्भविष्य
ति पर्जन्यस्तोयवर्षीस्याद्व्याधितोनभयंभवेत् तत्र
सर्वसमृद्धिःस्यान्नोपसर्गादिजंभवेत् यस्मिंदेपष्ठ
तेनित्यंनित्यंसंपूज्यतेथवा ब्रह्महत्यादिपापानि ।
नबाध्यंतेकदाचन शूद्रमांसंस्वरंकाकेश्यनेचन्दयम
न्नम समांसंद्विपराभुक्ते भुंक्तेजन्माष्टमीदिने जन्मा
ष्टमीदिनेचान्नंयस्तुभुंक्तेद्विजोत्तमः त्रैलोक्योपार्जि
तंपापंभुंक्तेनेनतसंशयः ब्रह्महाहेमहारीचसुरापो
गुरुतल्पगः एभिःसंभुज्यतेपापैर्व्रतमेतन्नकरोति
यः येनकृष्णेतिजानंतःकृष्णजन्माष्टमीव्रतं तेभवं
तिमहापापव्यालामहतिकानने नभस्यस्यासिते

ज॰ कृ॰ ★ ५५ 65

यत्नेन करोति यदाष्टमीं क्रूरनृपाः क्षारसुलोहिसं
नियमकिंकराः प्राजापत्यर्क्षसंयुक्ता सर्वदा चेयदा
ष्टमी जयन्ती नाम सा प्रोक्ता कुलकोटिसमुक्तिदा
न करोति यदा विष्णोर्जयन्तीसंभवं व्रतं यमस्य धर्म
पाशैः सहीन नारकीं व्यथां प्राप्नोति नान्यथा नेन कुलमेको
त्तरेण तु पतितेन नरके घोरे भुङ्क्ते जन्माष्टमीदिने इ
त्येतत्कृतमाहात्म्यं कृतेन मानवः सदा सर्वपापविनि
र्मुक्तः संभवेत्सर्वदा सुखी पुण्यकीर्तिं सुखं पुत्रं जयं
च लभते सदा इति विजन्मजं पापं व्रतस्यास्य प्रभा
वतः एकादशीसहस्रेण यदष्टमीपरिकल्पिते वं
नारुसम्पदा राजन्वनवासे विमुंच च व्रतेनानेन ची
र्णेन भक्तियुक्तेन चेतसा दुर्योधनं ततो हत्वा राज्यं
प्राप्स्यसि पाण्डव त्वं श्रुत्वा युधिष्ठिरो राजा नारदस्य
गिरः शुभाः भ्रातृभिः सह निष्कामस्तु चार व्रतमुत्त
मं श्रुत्वा देवराजापि व्रतस्यास्य प्रभावतः प्राप्त्वै
वततो हत्वा हस्तिनापुरमाययौ नारदोपि महाभा
गो विष्णुभक्तो यशस्वी मतो उपदिश्य तिराजानं स्ववि
मानेन ततो ययौ १ जन्माष्टमीव्रतमिदं नयनाभिरा
मं नो पापहा समदितिं दिततनन्दगोपाम् योदेवकी
सदयनो य जनो हृतस्य पुण्यवाञ्छितवाप्य समुपैति पदं
स विष्णोः ॥ जन्माष्टमीकथां पुण्यां यः शृणोति
हरिप्रियाम् मुच्यते सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स ग
च्छति ॥ ॥ इति श्रीभविष्योत्तरपुराणे नारद
युधिष्ठिरसंवादे जन्माष्टमीव्रतकथा संपूर्णा ॥

ॐश्रीगणेशायनमः ॐनमोनारायणाय ॥
ॐश्रानंदंजगतांनतोनमनंतंदेवःसविस्नुंजगत्क
त्वःसर्वकलाधरःस्वमनसामेकःस्थितेःकारकः
यत्पादस्मरणाद्दसौभगवतीवाग्देवतासंनिधिं व
क्त्रांतःकृतनेसदाविकसितेहंसीवपंकेरुहे १
इन्द्रनीलनिभंदेवंपीनवस्त्रविभूषितं देवानामा
दिदेवंचविस्नुमेवनमाम्यहं वैनतेयसमारूढंशं
खचक्रगदाधरं लक्ष्मीःपप्रच्छगोविंदंयत्कृतंतव
व्रतंमम एकादश्यांनिराहारेद्वादश्यांपारणेहं
ते त्वद्भक्तस्यपस्मरणंप्रब्रूहिमेमधुसूदन केनेदंच
व्रतंचीर्णंप्राप्तंकिंचततःफलं श्रोतुमेसंशयंदेव
छेदयाशुप्रसादतः । श्रीविस्नुरुवाच । श्रृणुष्वत
स्पयस्मरणंप्राप्तंमयाक्रिभावितः कथांतंवसमासे
नवम्येनक्षुरणमेप्रिये प्राकृतकरास्पादेगोदा
वर्याःसरित्तटे माललीनगरीरम्यास्यासीत्सज्जना
संभृता षड्योजनसुविस्तीर्णाभूमिस्थेवामरावती
शुभ्रभस्राविनैर्हीरैर्यंत्रा `` वध्यादिभिः ध्वजछत्र
पताकाभिःस्वर्णघटिकादिभिः प्रासादैःसग
वाक्षैश्चयकक्राहारवतीवसा नानाविधाद्भुतमयी
नानारत्नोपशोभिता । चन्द्राननावदनपंकजलो
लनेत्रारक्ताब्जपल्लवकरांघ्रिनखाधरोष्ठाः पीन
स्तनामदनविक्रालितालसारपः कामानंगायफवत
यःप्राथितास्त्वयस्याम् । षडंगागमवेदवादनिर
नाभाषाहपारागमाः संध्यास्नानजपादितर्पणा

ह० रत्नाविप्राः सदानापमाः ज्ञानालोटमधूकपूगब
क० दिरैलालवंगादिभिर्युक्तोद्यानविहारिणोब्रनथ
गायस्यां सदामाधवः मृजावलोपि सततं स्वरमाट
९६ देवभीरीम्न्दंगशस्तजधनिनूपंघोषाः वीणाविनो
दनकथान्तरनृत्यक्ताथस्यांजनाः सदाहितान्नपि
भक्तियुक्ताः तस्यां तु एष शरीरस्य नृपो रुक्माङ्गदो
भवत् संध्यावलीप्रियायुक्तोऽथ मान्नाख्यसनान्वि
तः तस्य तज्जात्रग्रथितोपमोभिनाभिकृदावतीवि
र्वनिमध्ये तत्रस्य नृपं प्रविलेविबाहोः पीनांसमा
सीदस्तनोश्रवक्त्रं घनन्यलावण्यस्थाद्रिमथ्यसं
नैरिवाङ्कैः स्फटिकावदातैः चक्रे दणाणास्य
षमकाणानिरंवरत्वादिवजानवस्त्राः । तस्या
समीपेनिवसत्तु ग्रामे प्यासीत्महाधनः सलक्षणा
ख्योगोपालः शोभावतीप्रियायुतः उभयत्र गार्जे
ष्टोत्तरथान्यादिसूर्पितः सुवर्णत्रिशस्तकाष्ठवंथ
भृत्यादिसंयुतः लब्धोपदेशाः प्रथमं धेन्वा लक्षणाद
गोचरे कामधेनुस्तु सर्वाभिर्वसन्त्यासीच्चतत्तद्गृहे
मापिकाइव्याधेनुः सम्यक्कल्पद्रुमोपमा सर्वंका
मार्थफलदा सदा पुण्यवतां जने साथगोसूथिका
धेनुरूपाचरति निनैपाः किंत्वस्याश्चविशेषोस्ति
स्नानशीलादिमानस्य यस्त्राणदर्शनेन मस्याः योगिना
सपिर्लभं देवैःसृजनमस्थाने मानमानस्यैसरोव
तं नानापुन्नागनागार्कीर्णनानापादपैरभिराजितं नाना
ड्डमलताच्छिन्नं महावनमलयोग्यपने नवरंभुक्तेसदा

96

स्नात्वा दशम्यां मासस्तृणादिकं एकादश्यां निराहारा
द्वादश्यां पारणे तथा तयोभयोः पक्षयोस्तां दृष्ट्वा गो
पोऽतिस्तुः खिन्नः सफलक्षणाख्योमतिमाश्रित्य तत्क्षणात्
तोऽभवत् एवमाधिक्यतां दृष्ट्वा गोपं धेनुः स्वाचनम्
मत्रश्चवाचा सहसा करुणार्द्रमनाः स्वयं । श्रीधेनुः
स्तनमाक्रम्य भक्तः स्वमेतत्कोऽस्ति महाव्रतं तत्कोऽत्र
णास्वं च सदाविस्मृत्य वोऽङ्कितं तच्छ्रुत्वा वचनं तस्याः
तनोत्पिब्धस्मितानन: कौतुकाविष्टहृदयो यक्षिणो
वचनोवरः । श्रीगोपउवाच । ममापि वर्तते श्रद्धा ।
करिष्येऽहमिदं व्रतं दीयतां देवि दामाय प्रभाविस्म
योऽङ्कितं सानतः प्रदृष्टोचाह्नो व्रतफलं किं विशेषतः
सभार्याय च गोपाय फलमाह प्रक्रमेण च स्वर्गमोक्षं
यथाकामं लभ्यते यस्य वासरे एकेनैवोपवासेन ।
देवः कोऽन्योऽधिकस्ततः यद्भक्तानां जनानां वै प्रनरा
वर्तनं कृतः दृश्यते पुनरावृत्तिः शिवोऽज्ञानप्रदो नृणां
तत्त्वैस्तविनां नृणां यथाकामप्रदोऽचिंतः सूर्यो रो
गविनाशाय मोक्षः कस्माद्वाप्यते तस्माद्देयं सदा
मृत्योर्ब्रह्मादीनां द्विवौकसां यस्माद्वाप्यते मोक्षः
तस्मात्पूज्यः सदा हरिः । याद्दृशानि विलाप्य सर्व
शामनी स्पृष्टा वप्रष्ठा वनी रोगाणामभिवंदिता ति
रस्तनीकृता नकरामिनी सत्यासाद्विविधापिनी भ
गवतः कृष्णस्य पूजाविधौ न्यस्ता वै चरणो विश्राक्षि
फलदानसमेत लस्यं नमः एकादशीश्च पवर्तिनीतिके
र्विभक्ताः सर्वकामस्य कुसुमैर्हरिमर्चयंति ते धीन

रु॰ कं॰ ८७

निर्मलपुण्यपङ्कवराजहंसाः संसारसागरजलस्पनतोत्ति
पारं । परिहरमनसा स्ववर्णविनाशं सहाशिपूजनमे
नदेवसारं यमभटकरपातिनो नराणां नभवन्तिहेम
शतैःस्वर्णविशुद्धिः । एवंश्रुत्वावचोधेनोःसभार्य
श्वचरस्त्वनेन प्रतिमासंसप्तश्रद्धान्मास्नात्वाशुद्धोबरो
भवत् ग्रामोपदेशगोपालःस्ववर्णाज्ञोनाकिल्बिषः
नत्रैवासीन्महाश्वाख्यःपौष्टिकोराजसेवकः पाल
यन्निजसेवार्थंसदाकुसुमवाटिकां सुविकासलता
कीर्णांदिव्यगंधोपशोभितां नानावर्णैःसदापुष्पैः
चंपकादिभिरान्वितां सत्पुष्पोपबकुलकीनकौ
कुसुमैर्भृशं स्वकामागतोनृपोनित्यंशिवपूजापरो
भवत् एवंश्रद्धापरेराज्ञिपुष्पफलानांसमुच्चयं क
रोतिकश्चिद्दुष्टात्मापुष्पाणांप्रत्यहंछलात् पुष्प
पहरणंसमर्थ्याविलोक्यभयविह्वलः गत्वाभूपांति
केचेत्थंमालाकारोव्यजिज्ञपत् राजन्कश्चिद्धिमे
धावीप्रविश्यनववाटिकां छित्वानयत्यक्षितोनित्यं
कुसुमानिसमंततः इत्येवंभ्रमचोराणांयत्कार्यंन
हिंचितानां श्रुत्वेन्द्रजालविद्यायाःप्रतीकारोनिरी
क्षितः नृपेणसहसालोक्यशास्त्रोक्तेनैववर्त्मना
सनसेप्रदत्ताज्ञादीयतांकेकसैःस्वयं वाटिका
याःसमंताच्चप्राकारपरिरक्षणं येनाद्भुतमसंस्प
शोभ्यलधीस्वविनश्यति एवंतत्कृतेनेनस्पर्शो
न्यकटिनाभवत् दिव्यश्रीदिव्यवसनादिव्यगंधोः
पणोभिता हरतोच्छिन्नपर्णोवचक्रवाकीस्तिनि ।

स्थिता । दृष्टा पौरजनैः सर्वैः पृष्टा कात्वं कुतश्चागता ।
कस्मात्त्यक्ता किमर्थं च वद सत्यं कथानकं तच्छ्रु
त्वा प्रत्युवाच सा जनस्याग्रे तिष्ठ विना प्रागान्याह
स्म पुरा त्रयं त्वा मे स्वयं कुलात् ज्ञात्वा मानि विचि
त्राणि शास्त्राणि पठितार्थमेवाह कृत्वा नैरञ्जना ख्याताव
गुलिकां तस्मात् नः सा दिव्य कौ कस्य स्पर्शात् हि
जाता ऽत्र चिरकृता । तच्छ्रुत्वा वचनं तस्या द्विजेनेत्य
भिमंत्रिता । रुक्मांगदस्य पुत्रेण दृष्टा सा तिसायंच
सा केनोपायेन गुलिका भविष्यति न वा धना स्वर्ग
स्थे बोधधीषु यमन्त्रजैः क्रियते त्राकिं विचिन्त्यता
मुपायो न्यायेन प्राप्तिर्भविष्यति तच्छ्रुत्वा वचनं त
स्य पुनः प्रोवाच सा स्वयं यद्यस्ति कश्चिन्मतिमान्य
दि कश्चिद्धृदयापरः ददाति चीर्णा मे कस्माद्धादशाः
फलमन्त्रमम येन पुण्येन च पुनर्व्रजामि नो दिवं ज
वात् । यत उक्तं च । छित्त्वा कोपानि विद्रुमाणि वि
फलं शाल्मायते यत्परं विज्ञेकेषनिमित्तमेवमालि
नेयात्तु स्वयं तत्त्वं यत्काकार्यपरोपकारविफ
ले भूभारभूतं वपुः स्वार्थी मतः क्रमनर्थसार्थसमर्थनं
मामाकन्तकस्य चित् वच्यः सपुरसाविदशाभिनंद्यः
कारुण्यपुण्योपचयाक्रियाभिः संसारसारत्वमुपै
ति यस्य परोपकारभरणेषरीरम् परद्रविणनिस्पृ
हः परकलत्रनिष्कोत्तकः परप्रणयवत्सलः परानि
कारबंधनमः परस्तुतिविशारदः परगुणापवादो
ज्झितः परानिहरणाद्यतो भवति भीरुपुण्यैर्नरः

ह. क. ९८

सोपदेशंसकृपणंवचः श्रुत्वासमंततो निवेदितं
नृपस्याग्रेसर्वंप्रागवस्थोदितं तच्छ्रुत्वाचनृपेणो
क्तंसहस्ताचगवेष्यतां केनचौरेणचौर्यंतद्दृष्टमा
त्वंव्रतेनपूरि इत्यादिष्टमयंयशोधर्मप्राप्त्यर्थंप्रेरितानां
सेवाद्युपदिष्टंतूर्णंतत्कृतंतैर्गवेषितम् निवेदितंनृ
पस्याग्रेराजगोपालकेनतत् सत्यत्वेनचौर्यं
नगृहीतंप्रार्थनांस्वयं तच्छ्रुत्वावचनंतेभ्यः प्रजाना
थोगृहीतवान् गोपालकस्यपुत्रस्यधनस्यचयश
स्विनः स्वयंतत्सदनंप्राप्यपूजांचाधायसासनाम्
ययाचेसंव्रतंचैकं द्वादश्यांस्वपरार्थिनः श्रुत्वैवंनृप
ध्वज्ञातंनत्वागोपालकः स्वयं वक्तुंप्रचक्रमेचैवं
नृपस्यस्तुतिपूर्वकं । गोपालउवाच । नमोस्तु
नृपरूपायलोकपालांशधारिणे लोकनाथाय
भूतानांसर्वोपद्रवनाशिने दुष्टानांप्रशमार्थाय
सर्वदुःखनिहंत्रेचसर्वसौभाग्यदायिने सर्वोग्रजन
विक्षोभकरायचनमोस्तुते नमःप्रतापनिधयेभीत
स्याभयदायिने क्रूरस्यचोग्ररूपायसौम्यस्यशुभ
रूपिणे दीनस्यचदरिद्रस्यनमोवैश्रवणायते प
रार्तिहरणार्थायकारुण्यनिधयेनमः त्वद्दर्शना
दहंजातोधीरोवीर्योयशोन्वितः किमर्थंमद्गृहंप्रा
मोदीयतांसाप्यनवचः । नृपउवाच । यत्त्वयापि
सभार्येणचीर्णंवैद्वादशीव्रतं तत्स्वैकंपरार्थाय
दीयतांममसद्व्रतं । गोपालउवाच । यदित्वमो
सिदेवत्वंमद्गृहेभ्यागतोस्वयं ततस्तद्दीयतेनाथ

व्रतं चीर्णं त्वया ह्यस्या एवं श्रुत्वा नृपेणास्य वचो गोका-
रः कृतस्तदा गोपः सबांधवो भार्यामवोचत्प्रयता-
मिति । तस्मिन्क्षणे सकलबंधुजनैस्तु साकं तद्भा-
र्यया पावितमेव सत्त्वमस्त्रं सर्वं जनं बहुविधं स-
परिक्षितस्य भूपस्य योग्यमपि तत्स्वरतस्तु कार ।
तस्मिन्व्रतं वणिङ्नाथो भुक्त्वा सह स्वाद्यमादरात् प्रीतः
सपरिवारोपि तेन साकं जगाम सः । दिव्यास्त्रियो-
निकेतं प्राप्य तद्दत्ते चोदकं ददौ संप्रेरितः स्वयं गोपो
भूपेन हृष्टचेतसा उपकारोपि साधुभ्यो ह्युपका-
राय वर्धते दुःखिताः परद्धः स्वपतिलोभान्नलभेथ
च विपत्स्वप्यसमावृतः सेतः स्वहस्तं सेनवः सा
श्रीवीरं फलत्प्रामेगते शोके तिरोहिते प्रोत्फुल्ल-
हृदया सापि वरं दातुं प्रचक्रमे भूयाश्चिरं देव
नवाश्रभाभमनसि वेत्सवी भवतः पारत्रिकस्य पुम-
हारविरोधिनी यावदिंद्रो दिवस्यायी यावच्चंद्र-
दिवाकरौ यावद्धर्मक्रिया लोके भूयास्तावत्स्थि-
तिस्तव आरोग्यं भास्करादिच्छेच्छ्रियमिच्छेद्धुताश-
नात् विज्ञानं शंकरादिच्छेन्मोक्षमिच्छेज्जनार्दना-
त् इत्युक्त्वा प्राञ्जलिश्चैवं पुनस्ते चाद्दिदेव पाति वंदि-
त्वा लेव गगनं गता प्राप्य फलाप्तमती तत उत्थाय भू-
पालो वणिक् च गत्वोतिके सत्वरं कामधेनोस्तस्य
याचे त्वं नत्वनम् । नृप उवाच । ब्राह्मणाद्येव नं
देवि देहि मे प्रीतचेतसः येनाहं भक्तिमास्थाय ए
जयामि जनार्दनं एवं श्रुत्वा नृपवचो धेनुर्वं नृपमव

ह० क० म ५५

99

क्रमे श्वेतच्छविधेयानदनुनिन्ननेनोदेवस्यैनौच
ऋषिर्न्यामापूज्ञासमासोदिनह रिमन्त्रनाश्रीयुते
नैवेद्यकान्या प ञ्चाद्ञ्चादक्रम्भेनिजकरकमलेना
नयेद्गन्धदस्य देवस्नानार्थंदानस्यनिवलिङ्ग्स्मै
रेवेयेश्चोपवासैः तस्मिन्दिनेप्यनशनोत्सवनृत्त
गीत वीणाविनोदनकथान्तरवाद्यघोषान् कुर्व
न्येनगन्तीस्नपयेत्प्रभाते देवस्यदेहमपियावण
मेवकुर्यात् इत्थंव्रतेकृतनरपेन्द्रयथानमशाक्त्यास
वत्सरान्तमथवाद्दिदशाहकालम् कृत्वासमर्थ
विभयैनलनपंणादिविप्रार्चनादिषुनमवेक्षनेत्र
नेच मासैर्मार्गशीर्षाद्यैः केशवनारायणमाध
वाख्यगोविन्दाः विष्णुमधुसूदनाख्यौत्रिविक्रमो
वामनोराजन् श्रीधरनामानस्मान्महृषीकेशश्च
पद्मनाभश्च दामोदरइतिशुक्लेनामान्याशक्त्यावित्ते
देवः श्रीश्चवागीश्वरीकान्ताक्रियाशक्तिविभूत
यः इच्छाप्रीतीरतिर्गानोश्चैवमायाधीर्महिमेतिच
कृष्णेनत्वायुतश्चक्रीवैकुण्ठोथजनार्दनः उपेन्द्रो
यज्ञपुरुषोवासुदेवस्तथाहरिः योगीशःपुण्डरी
काक्षः कृष्णेनामान्यनुक्रमात् रुक्मिणीचप्रिया
प्रीतिश्चुक्तिकीर्तिरिडश्चपञ्चमी नेपथ्याश्रीर्महिमाल
क्ष्मीःकान्तिश्चनवमीमता प्राप्तिःप्राकाम्यमेवं
चलघिमाद्वादशीमता
विधिवद्विधायपूजोपकल्प पञ्चोपचारविहितै
इम त्वः पञ्चमकृत्यनिन्नमाह्निकमेवंश्च
...नेलहरहकांस्यया

णालयविधानादिमत्सरवर्जनम् ध्यायन्हरिंतदन्नभा
वकथास्वभक्तैश्चिन्वकचादिमलमादिकक्षीट
कोशान् श्रमृन्नमृत्रुमपिभोजनमेवमोनीना।
न्वेन्स्तशान्नमधः पुनरेवतिष्ठेत् एवंयेनायथावं
येषुतंमन्त्रितेनतः उपदेशगरहीईवन्दपोनिज
पुरंययौ ततोराजामनुरहिष्याद्गुतःपारजनेर्हृतः
व्रतेकर्तुमारेभे द्वादशाब्देसमाहितः स्थाने
स्थानेमन्दिरेवामायेप्रानवींमरेवोरजन्याम् देहेदेहे
वालहृदेष्वयृतिमर्वत्रासीद्विस्वभक्तिप्रलामः प
कादपेपानभोजनाद्येजनेनमोदामिश्रुना येननमि
न्दिनेभक्तैमपापेनरकेव्रजेत् राजधर्मिणिधर्मि
ष्ठाः पापेपापाःसमेसमाः राजानमनुवर्तन्तेयथा
राजातथाप्रजाः अथकालेनमहतामतिचकेर
पस्त्वयम् विलोभयनेकन्तुभैःपुष्पैःपुराकृ
तैः तोराएकंकीमरनन्दोहरिपादमूलेकृत्वावका
रनवमायतनंचविस्तीर्णः रम्यनवंदृढनांपिनशो
लवणैस्तच्छन्नहमध्यदिकाध्वजचकच्छत्रम् ः
नासिनवमन्दिरेकृत्वानगरंप्राप्यचाम्बरान् भिक्षार्थंवि
स्तुभक्तानांभावमीदिनमानमता नामिन्दिरातिहि
नेविलोकनमस्वामीतिविख्याते तत्मेवकेषुःपूजार्थं
प्रदीपबहुजीविकम् अष्टमप्रहरेपुत्रयूपदीपनि
वेदनम् यतनेतनेत्रांस्यगीमनुभिवादनम् म
वैनताः प्रतिदिनेहमभक्तिपूर्णामतल्लायतन्ति का
नाश्यमनप्रविश्य देवालयेमनलदीपनिलानवहा।

ह॰ कं॰ म
२०

स्तागंधर्वैर्यक्षरक्षैर्वालिभिर्हीरैस्म सुराम
भावादृषिभिः पन्नगा यक्षाः पिशाचा गरुडास्तथा
ध्याः इति प्रदोषाय मर्कि करोद्यावजेतिनस्मा
दर्पितिरन्नाहुस्ताः । एतान्यन्तरे यांति नारायण
परायणाः नतेनत्रगमिष्यंति यैर्द्विष्टंति महेश्वरं
एवंगतेषुवर्षेषु नष्टबाधेषु सर्वतः श्रामोत्रेन।
प्रीतेन्तानावंतकालमेवहि ततोमेरुप्रतापो
पियमत्तैर्वातिहृःश्विनः प्रभुर्विद्योजसम्प्रायाहु
एडपाणिर्दिवंप्रति गत्वा तत्रैव विस्मोदेवराजे
नकेनच । श्रीयमउवाच । देवमकाड्ढृदृष्टा
यन्नपमामस्त्रिरीक्षी सतानात्रभवान्त्रग्रनयमा
विश्वदृष्टः स्मृतः तस्मात्रपोविनाशार्थं चोपायश्चि
न्यतां प्रभो तच्छ्रुत्वानेन दैत्यासौ मोहिनीमदृना
त्विना माधवेन संयुक्ता विहृष्टा मालतीपुरीम्
गत्वा रुक्मांगदस्तत्र सततं विस्मभावितः मोहि
नीयस्त्वया सम्यगेन भग्रव्रतो भवेत् तच्छ्रुत्वाच
क्रेरहृतां मोहिनीपुरीं । यामोहिनीमतिमताम
तिमोहिनीच समोहिनी विविधकामकलात्रभा।
वैः व्यामोहिनी निजजनानामजप्रभृत्यवैगैः शाक्रा
स्वयानतारिदिवात्रिदिवान्यपान । प्रवरुद्धारथा।
रेषाविश्वेषप्रथकाभिधे स्फाटिकस्याचलस्यैव
स्थितिचंद्रेस्थयंनदा स्थितायांनत्रतस्यांवैषट्
त्रस्यानि माधवः ऊर्ध्वमानि समस्तानि मत्रीक

तैस्सवक्रमे स्थाने स्थाने हिमजलफलं तेवाटिको ।
द्यानफलं प्रग्रास्फीनं त्वतिस्र भितंनापसोन्माद
कापि रम्यंकामंापिकारवफलं तेशाद्वलानीलपा
भि तत्तूत्स्यानफलभरफलं माधवेनोदपादि प्र
त्रोत्तरेस्रगजपौरफलं स्वदेवोकमांगदोद्गमवरो
मृगयार्थमेव निर्ययौसान्निजप्रगास्फटिकाच
लोर्ध्वमारुह्यसिंहमृगयूथहतिंचकार तस्मिन्
दिनेस्वनरमेवनृपोधिरुह्ययानंजवेनप्रतनः हृतय
त्वमागात् एकोपिसन्तुरगमकाभिधमेवस्वंग्रामे
वसंतविकसन्नवचूतशोभि । इत्थंसत्पल्ला
वत्पल्लावेपियत्ततः कोवेत्तिनहिधरत्वंप्रणयेरा
लोकियच्चिरं तावत्प्रहृष्टःस्वैष्वजपृष्ठोर्ध्वनिधि
नृपः प्रतापोग्रतरोयावन्मोहान्नावलोकिनः
तावद्विदग्धोधीरश्चनरोभोगीस्वस्यच यावन्न
पतितोभूरितमाविभ्रमभूमिषु प्राप्यचतत्रतदे
पोत्तृषेणहृष्टस्वयंतोऽच्छपल्ला दोलाहूणानवल्ला
मत्तपताकेवविलसंती क्रीडंतीतानतोद्दृष्टावे
भृङ्गानविभ्रमः मेनेचधन्यमात्मानंशृंगारस्यागता
गते क्रीडंतीमावभातेनत्रहारसत्ताविम्बिता द
णोत्तणोविपांतीवहृदयंमेदिनीभृतः लीलादेव
विमानेषुहंसालक्रांतिलज्जिताः तत्कटाक्षाजित
स्त्रक्षेनिसर्गंहृष्टगात्रलता तस्याः सेर्ष्याप्सरोनेत्रा
मालेवपतितावभो ललितयोः प्रोत्वितग्रसलितोलेप
लतल्लावली । उन्मादोडताविभ्रमभ्रमरकक्या ।

रा॰ हृद्धारांतर अन्यन्नटविस्रस्तमौक्तिकभरः सन्नः
क॰ स्तनांचलासि वक्त्रेन्दुन्नमनेननाम्भनकणाकारस्य
॥ कारामलो रम्यां हृन्नरसंभ्रमोत्थितनखनखेदंतविद्ध
९९ क्षिंध । क्रीडासंगतयोरेवं परस्परविलोकने न्यासः
शृंगारसर्वस्वमनंगेनार्पितं तयोः । भुवः समस्तोत्रधि
मेखलायावो ज्यारमाजात्रविलंबिबाहुः लीलागृहे
नैहृदयेवदन्तीनन्वीक्षणं क्रीडतिनैवविस्मः । रणो
त्सवत्ततनोः कण्ठेसोत्कंठाभुजबंधनं कस्यैषतरलं
पांगादोलोल्लोलकटाक्षाणि इत्येवंचिंत्यमानस्य
सोत्कंठस्यातिलज्जया कंठेपरावर्तस्यैव वाक्का
रगतागतं समावर्ततितोभूमौनष्टचेष्टोविवेनतः
प्रथमाभ्रनपानार्थी मृत्युभिः पित्रलोयथा सापि
तन्कालमेलापनन्यरासीन्कुलांजता हर्षशोकसम
रावेशाविवशानाककामिनी । नीरंगिकाकम्पन
वानर्पीतलेनिजासत्रपानैः प्रतिबोधितोनृपः किं
मद्यजानापथिकस्यनेमानिष्ठान्नासिकोचेतसिनष्ठ
दस्वमे इतिक्षणानयोक्तं तत्रपंचयन्तामनोगतं
एवंविधंनृपजस्याः सर्वंवक्त्रोपचक्रमे । नलच्यते
कालगतिःसवेगाचक्रभ्रमभ्रांतिविधायिनीयं सो
यःपितुः सस्फुटयौवनोद्यमानजेराजीतोनत्रः स
एव दृपंयमाः श्रोत्रंमनंगलोलांप्रत्तांप्रभावंक्षि
वंवपुश्च भ्रष्टानिकालभ्रमंसमग्रंप्रसादिहकिंज
स्कमिवावुजानो एवंविचिन्त्यमश्रोणा सर्वंतलावि
नृभिर्न सुष्मनेनमनसा ऊर्ध्वेरदहामणिमधि यद्य॑

१०१

स्यादेषोमेदेहस्त्वयाकौटिल्यभावतः तदान्यजन्म
निधानेभूयात्तवसमागमः इतितद्वचनंदीनंश्रुत्वा
प्रोवाचमोहिनी किंचिद्धसंतीविनतायनृपंकामार्त
रेनघ प्रमाणंत्वंधर्मविदूपोधीरोवीरोमहायशाः
कथमज्ञानशीलोसिलग्नामांप्रतिदुर्ग्रहः प्रविश्य
षोवभवताहत्वानेष्यसवोयदि तदालोकदृष्टयेगर्हो
वटकस्यभविष्यति । श्रीनृपउवाच । विषमम
स्तनमानेपुष्पवद्धेतिवज्ञे प्रथमपवनपातेच्युतम
त्रिस्थलंच विशीर्णतशालभवद्दागाजरागाग्रिमग्रे
गण्यायतिनविधानंसर्वेषामन्यथाधः । उवाचसा
त्वनेहर्षोत्त्रिनकोकिलयागिरा उपादेयास्मितव
चेत्क्रियतांवचनंमम दीयतामितिवागबंधोत्रस्य
विस्मशिवात्मकः एकदाक्रियतेसत्यनववाक्य
त्रपालनं तच्छ्रुत्वासनृपस्तस्यवामबंधप्रदोस्वय
हस्तेनहस्तसंस्पर्शाज्ज्ञातोवैवाहिकोविधिः सप
वनाभ्यांसंभोगयोगःकोपिरसान्वितः प्रभृत्युभा
भ्यामन्योन्यंसंयंवमहोत्सवे भोगान्भुक्त्वापिन
त्रस्यान्पुष्पमाल्यादिसंयतान् समंरत्नांस्वांपुरींप्रा
याद्रूपोहृष्टतयासमं तावत्पौरस्त्र्युच्चाङ्गानिनृप
सूर्यावलोकनात् कृतेसंज्ञावितान्यासन्याभिन्या
मिवसर्वेदा प्रामेतस्मिन्नृपेकस्मात्सभार्येदीमिसे
घ्रते तिमिराराविवर्जनैःसर्वप्राप्यनवंपुनः प्र
न्योन्यप्रीतिविवेभसंभजानितोत्सवे गतेकालेति
ह्यविनोमोहिन्यामोहितोनृपः सापितद्वतभोगा

रु॰ क॰ ९ १०२

102

यं नृपजामायावनीसती स्वकार्यसाधनोद्यक्तात्मा
मोहिन्या कालात्तस्मारिणी गतेकदाचित्तत्रानार्थमेका
दश्यां नृपे स्वयं स्वार्थोंसवधियोगाभ्राहृनाभूत्तस्
स्वात्तया बह्वाहारसमायुक्तमन्नं संसाधितं ततः
तद्दृष्ट्वागत्य भूपालो नचेष्ट उवाच ह कथं तन्त्सा
धितं चान्नमेकादश्यां विना त्वया समं संविघ्नभूतं
मे चोपवासव्रतोत्सवे नानाविधान्नमादाय प्राप्ता
माहासमिनाननी शनिकं वनेहृत्यस्य नृपस्यानश
नोत्सवे । मोहिन्युवाच । यद्येनमामकं सर्वमन्नं
न्नं भोक्तुं न वोचितं यदि सत्यं भवान्राजन्मयि स्नेहद
यापरः तच्छ्रुत्वा वचनं तस्यान्नृपो रोमाञ्चितो भव
न् उवाच निश्चितं नाथोंऽश्रम्यश्रयाः कृताः प्रजा ।
श्रीनृपः । कथं सुखेन जानामि परमं वैष्णवं व्रतं
एकादश्यामन्नभोजी पच्यते रौरवे नरः । येनराः स्व
र्गमिच्छंति स्वात्मानं प्रोद्धरंतिच तेह्यादशीं समा
भजंत्यावनं कुर्वंति मानवाः येनराः स्वर्गमिच्छंति
निरयं नि चानिराकुलाः शानयज्ञफलं येषां ते दृष्टा
हरिसेविनः प्राचारपूतः पुत्रोवाजायाशीलयुक्ते
यदि श्राद्धसुदर्शकदानेनायस्तुकुर्यात्तदशमुपयात्
एकादश्यां निराहारो द्वादश्यां पारणोद्यतो निशि
मैथुनसृनाभ्रीयाझींरं वालेकभोजनं जन्मान्तर
सहस्रेषु नरकं याति मानवः एकादश्यामन्नभो
क्ताधनावेरनयानरः वरं पुत्रवधोपकत्तः प्राणान्तं
मं करोमहम एकादश्यां न भंजाहं तदन्नपावितं

प्रिये संक्रान्तौ रविवारेच सूर्यपर्वदिनेतथा उपवा
सेनकुर्वीत पुत्रदारधनत्ययात् द्वादशीव्रतधारी स
हि विष्णुलोकं प्राप्स्यति सर्वपापविनिर्मुक्तो ऽसंनकाले
वपश्यति नियोगसमये विष्णोशंखचक्रगदाधरं
पश्यन्ति नराः कालपाशाद्धारमिवोरामे विष्णुले
केन पश्यन्ति किंकराभयविह्वलाः वक्तारो विष्णुभ
क्तस्य विष्णुलोकं व्रजप्रभो विष्णुभक्तस्यानियतम
बलायमाकिंकराः पुत्रमित्रकलत्राणि किं कुर्वन्ति
मृतस्य हि श्राद्धपिण्डप्रदानंच यो न कुर्याद्धनं हरेः
स्वयं व्रतं न कुर्वन्ति द्वादश्यां ये नराधमाः तेषां पुत्रक
लत्राणि नरकाद्धरन्ति किं सजातीयाकुलेयस्य
तस्याघोजायते मृतः सपिण्डः पितृकुले पयोदा
तानसपायः वरं प्राणपरित्यागः शिरसो वा निकृन्त
ने मृतबन्धवियोगास्तु माभूयाद्धनवर्जना नपस्त
स्वावनं कृत्वा प्राप्यते धीधनादिकं स्त्रीबन्धुमृतसंप
त्तिस्मिन्देहे हि किं फलं शरीरार्थं मृताजायापुण्यं
पुण्यफले समा ततस्त्वया पुनस्त्वोक्तं नपश्यभवान्य
हि प्रागुक्तवाक्यविभ्रष्टजनस्य नयमात्रं किं लोपः
सुरापते शौकारस्यैवानुपालनात् आत्मानं चावदो
नृपविंध्यः कृत्वा हि तिष्ठति सपवाहि पुमांल्लोके सा
धुः सत्यधर्मोज्ज्वलः यस्त्वलीकवचोमात्रमलिनो न
भवेद्यदि तत्कुलपापादपतनं स जो ऽभूत्तमस्वयं नृपः
भत्रीमेवाविनाथमौ नास्ति स्त्रीणां हि नत्वनः यस्मात्त्वं
नद्यपोथमैरत्ताङ्कृतममसत्य मोहिनीनष्टचःकृत्वा

रु॰ का॰ १०२

स्तुत्वा च समयं प्रश्रा प्रतिनेह्णीण्यमाश्रित्य प्रोवाच
विहस्तिनानना । मोहिन्युवाच । किं चिन्तयेऽत्र ह्लादहं
राजन्नवस्यान्योपायमेव ते यदि न कुरुषे कार्यं भूंश
स्वयं संहृतेन व्रते निजसूनवधः कार्यो ऋयः प्रियो स
हितस्य ते भवति हितेन तः प्राप्ता कस्य कृतेनस्य च पा
लने संकृतेन वचसो विष्णुः प्रीतो भविष्यति ते न त्वनः ।
इत्येवमाकर्ण्य च धर्मपत्न्या समं स हृष्टो ल्वानतघ प्रया
नः विष्णोः समीपं समेति गृह्य शाङ्गमापानयन्तं प्रवत
सूनस्य । एवंविधं ह्रतेह्लत्वा नृपस्याग्रे व जित्रपत्
प्रक्षिप्य तन्त्र ते मेतत् देव समयकादि स्वधया सूनवल्स
पद्मायेण प्रीयतां मम केशवः । विचार्ग्यातो वह्नि
जिह्वाकरालः कोपाच्चामिः कर्षितस्तेन दीमः भू
पालेन स्वसुतेन हन्तमेव यावच्चावन्तश्च वृष्टिः पपात
प्रत्यक्षो भूत्समस्य हृष्णो मगारि दैवः साक्षात्द्विनीलो
त्पलाभः भावान्वेषी समवेगः सर्वदः स्वामायान्यक्त
भक्तिप्रयक्तो जनेस्व । श्रीविष्णुरुवाच । भोभो राजन्
मा कुरुष्व मया से हन्ते पुत्रं मोहिनी मोहितस्त्वं प्राले
ब्धात्तो शक्रेन स्वांविजेत्रं मा स्वर्गस्त्रो द्यागनामीक्षत
स्यम् सम्यग्रेवं नानि हृत्वा स्यनो हृमामसख्यन्नो भक्ति
मालोकयंस्ते माचैवामितवाङ्मनः कायहृष्णानसमा
मत्रस्त्रोप्सितं त्वं हृणीष्व श्रुत्वैतन्नृपतिर्जेगाद हृष्टादितः
शोरि भव हृषीनाथ न्यो नास्ति वरस्तथापि भगवन्नृयो
न वाग्रे स्थितः त्वद्दर्शनस्य ममैव विष्णु भवने मार्थ प्रजे
भिक्षितं येनान्यस्य भवामि ज्ञानेन वशा स्या हृत्वा स्व

हृते । श्रीविष्णुः । तुष्टोऽहं तव भक्तस्य द्वादशीव्रतधा
रिणः वरं तदस्मि ते देवि सिद्धदानवदुर्लभम् तत्र कन्या
महादेव्यः पद्मपत्रनिभेक्षणाः रूपयौवनसंपन्नाः पी
नोन्नतपयोधराः हेमगौरैः स्वतेजस्काः सर्वाः सूर्य
समप्रभाः दिव्यवस्त्रांगसंछन्नाश्चन्दनागुरुचर्चिताः
सर्वलक्षणसंपन्नाः कुण्डलैर्द्योतिताननाः एवंविधा
मयादत्तानित्यमस्तुवासिनाः विमानकोटिसंछ
न्नाः कन्याकोटिसमन्विताः त्वाभिः क्रीड महाभाग
यावदाचन्द्रतारकं मत्स्वरूपोरसहितोभूयामद्भाव
भाविनः एवं प्राप्य वरं देवाद्विमानयानसंकुले गतः
पौरजनायकोविष्णोरायतनं ततः स राजा विष्णुभ
वनेश्वपनेस्थापि साधुभिः ओं श्रीकेशवो दिशत्व
वः श्रियमेव वाचं नारायणस्तदनुमाधवइष्टकांता
गोविन्द इत्यपि क्रियां भगवांश्च विष्णुः शक्तिं तथैव
मधुसूदनश्चाविभूतिं । दद्यात्त्रिविक्रमः प्रीतिं वा
मनः श्रीधरो रतिं हृषीकेशः क्षमां यां च पद्मनाभो
ऽपि ऐश्वर्यम् महान्तं महिमानं च दिव्यं दामोदरो वि
भुः नरकाद्विमुक्तिं च पर्यन्तेन रकान्तकः । यो
गाचयत्यपिशृणोति सबद्धभावो विलोकनं तं स लभ
ते परमेव तस्य कृत्वा वयः स विपुलं यशमेव पूर्णं
भोगान्निभोक्षितफलाभिमतानां स्वभक्त्या ॥ ॥
इति श्रीपद्मपुराणे कृते श्रीलक्ष्मीविष्णुसंवादे श्री
द्वादशीव्रतमाहात्म्यकथानं संपूर्णमो ॥ ॥
समाप्तश्चेदं कृष्णागारीकथामाहात्म्यमो ॥ ओं

104

ॐश्रीगणेशायनमः ॥ ॐनमोनारायणाय ॥
ॐनारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं देवींसरस्व
तींव्यासंततोजयमुदीरयेत् । युधिष्ठिरउवाच
एकादश्युपवासस्यचैकभक्तस्यवेनघा नक्तस्या
पिविशेषेणफलंब्रूहिजनार्दन । श्रीकृष्णउवाच
कथयिष्यामिराजेंद्रफलंचैकादशीव्रत एकाद
श्यान्नमात्रान्यत्किंनमस्तिमहीतले तस्मादस्यात्र
तेसर्वेकृत्याःभीमसेनकाः इतितस्यवचःश्रुत्वा
भीमोनिहितमानसः उवाचपरुषंवाक्यंक्रोधोप
हतचेतनः । भीमउवाच । कथमेषात्वयाकृष्ण
हतावेताम्रकारणे किंमयानेहितेनेहकस्यथेनमाव
इन्नान्नाव्रतकारणे इतितस्यवचःश्रुत्वाहासोवाचप्रवाचह
जोसिव्रते इतितस्यवचःश्रुत्वाहासोवाचप्रवाचह
श्रीकृष्णउवाच । भीमसेनमहाबाहोनशक्तिर्व्रत
धारणे यस्मिन्व्रतेमहाप्राणेचोपवासःप्रकीर्तितः
नागायतनवलस्यतेःदनशीलस्यवेनघा इकाभि
जठरस्यस्यततेणात्रिरूपोषिते इदंव्रतंलोलुपा
नांदृष्ठदेहनचेतसो यद्गुषाणांत्रोञ्जितानानसंभा
वांभवेत्सदा पतानितेमहाबाहोसंतिकर्माणिशा
श्वतं । भीमसेनउवाच । कृष्णकृष्णमहाबाहोत्व
हव्यःकोहिलोलुभः विसोदरेणापित्वयाहनि
कामहितानाथि सात्वीकर्माणिकार्येषुशा
लक्ष्यैवच एतज्ञात्वाकरंपूर्णंलक्ष्मीर्वेदामिय
लभ्यौ एनेनदेवदेवेशसमनासेभवेन्नव नवशक्तिः
कथंदेवममनासिमुपोषणे इतितस्यवचःश्रुत्वा

भी॰
पं॰
मां॰
५
१०५

राजावचनमब्रवीत्। युधिष्ठिरः। कृष्णकृष्णम
हायोगिन्ब्राह्मणगणवत्सल अनेनसूक्ष्ममतिनामि
थ्यामाकलहंकृथाः निकटस्थामहापुण्यामाघ
स्यैकादशीशुभा भुक्तानामाज्ञयाख्यातासर्वपाप
हरापरा पवित्रातःस्वहंतांचपिशाचत्वविनाशिनी
यदिप्रातर्नभवेदस्यक्रियतांव्रतधारिणा इतिराज्ञो
वचःश्रुत्वापुनःप्रोवाचमाधवः। श्रीकृष्णउवाच।
प्रसिद्धेव्रतेसमर्थोसौनभवेत्पाण्डुनंदन हठकारीय
तस्मात्कुर्याच्चैकादशीव्रतं इत्यंकृष्णवचःश्रुत्वा
भीमसेनोऽभवद्वृद्ध ततश्चकतिचिन्मासानेनरसा
भवेत्तदा माघस्यैकादशीप्रामाधनशुक्लांबरप्रजाः
प्रातःकालेदशम्यांचभ्रातरस्तेमहारथाः कर्तेकर्म
हिस्नात्वाकृत्वापाद्यतेनपृथकपृथक तेनभीमेनपवि
त्रेसाभिलाषंसर्वंजनं हृष्टांकंहादिकंतहस्तोदकैः
सरसैर्धृतं दशम्यांतेननक्तंचसविप्रंभोजनंतथा
भुक्तंतेनस्वयंतुस्पष्टंत्रिःषाण्मासिकोभवेत् तेपि
तेपिपयथाशान्त्रिःऊधकभव्यमनंइताः ततःप्रभात
समयेऊथःपूजांसभक्तिकाः तथास्यैकादशीरात्री
जपध्यानपरायणाः प्रथमरात्रेतसंप्राप्तेविशल्लोऽप्यैः
पिबेत्पयः ततेहस्तामसमासीनाहाहाकारमकुर्वत
भीमसेनोमहाप्राज्ञोमहासत्वःत्वथान्वितः उवा
पिपासानामाःलद्यंभ्याचवाततदा ग्रामास्थितैःपयःस
वैर्नयत्नंधेत्ररत्नकैः महासत्वोमहातेजाग्रामम

न्येजगाम सः ग्रामस्यनिकटंप्राप उत्तेनीरंचकार सः
भीमउवाच । इहगोपःकस्तुनाम्नाप्तेस्यत्रत्याहूतमोज
नाः तस्यतद्वचनंश्रुत्वागोपालीप्रत्यभाषत । गो
पाल्युवाच । आगच्छत्वमहाभागदुग्धंशुभ्रंतयान
येम् गृहांतरेप्रदास्यामिनात्रभर्त्तेकदाचन भीम
उवाच । अर्धरात्रेकथंगोपिगमिष्यामिगृहंतव
शंकांकुर्याच्चतेभर्त्ताकामुकःकोपिह्यागतः ॥
गोप्युवाच । इहमेनास्तिमेभर्त्तानभ्रातानचबांधवाः
तस्मादागच्छवैतूर्णंगृहाभ्यंतरमेवहि इत्येतस्य।
वचःश्रुत्वाभीमस्तूर्णंजगामसः प्रविश्यचगृहंत
स्याहष्ट्वातांविस्मयंगतः चंद्राननांपद्मनेत्रांश्यामां
गोपालिकांतदा । भीमउवाच । देहिदुग्धंपिवा
म्यद्यत्वथातोंस्यात्रयामिच इतितस्यवचःश्रुत्वा
रूपेणहतचेतना नवयौवनसंपन्नाभीमंप्रोवाच।
गोपिका । गोप्युवाच । अर्धरात्रेमहाभागकथं
व्रजसिमद्गृहात् प्रदत्त्वामेधनंभीमकथंदास्या
मितेप्ययः भीमोपिमनसातत्रकिंचिच्चिंतापरोः
भवत् । भीमउवाच । गोपालिकेत्वथातोंहंदे
हिहिमिकरंपयः तस्यदानेनमेप्रीतिःस्यात्तेधनं
प्रदोभवम् तस्यतद्वचनंश्रुत्वातयादत्तंनचाग्रहेत
करेणाद्दित्यमहस्तापापतयामासभूतले कामा
तेरक्ततोभीमस्तुक्रीडचतयासह पुनःप्रोवाच
तंगोपीचेत्विवेमेःधरामृते तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वा
कोपसक्तोमहारथः हतात्रिगृह्यवैदुग्धंभाःस्माः

भी॰
क॰
१०६

स्फोटयन्नुरसा भीमसेनो महासत्त्वोऽग्रजावसमु
देप्रति ततस्तस्त्वपुरेप्राप्य प्रविवेशाद्भुतं तदा प्रो
वाचभ्रातरंभीमोमयानीतेह्यनेपथ्यः । राजोवाच
त्वयानाथकृतंहिभीमयद्दुःनीतेतुभयंपथ्यः तदाब
धातैर्भीमोमैनमाप्यकल्याणंतदा उल्लोपितेनततः
मायात्मानार्थंचसरोवरे तत्रापिस्त्वकाग्रासमृ
णालानांसमंततः तस्मिन्सरोवरेभीमः सर्वतः प
र्यासित्तुतः सुवेनतनमस्सर्वांगः चरकं तु च भक्षयांतर्य
सम्मूलानिमृणालानिजघासचक्रधारिवितः पु
न्कायथास्मिविलत्रदलमेवनिवेशायत ततस्तेऽद
काः सर्वेपादंकृत्वासमाकुलाः प्रष्टुःकश्चित्समा
यातोबाध्यतोबाध्यतामिति येऽथमलेऽग्रः सरस्तीरं
कोसौबध्योभवेद्ध्रुवं ततः श्रुत्वामहानादंभीमसे
नेनिराकुलं प्रताडयन्नजानंतोलोष्ठलगुडपाणि
यः भक्षयथाबलंतस्मात्सरसोनिर्जगामसः ते
नेदृष्ट्वामहावीर्यंबाध्यतोबाध्यतामिति मृणालं
र्थंनस्वकीयमारात्तोऽस्मनामिति ततःक्रोधसमा
विष्टोवृत्तघनमूलपवेद्गुतं रुद्रवर्णिभयंभीमंदृष्ट्वा
तेविस्मयाकुलाः वेतालोनभवेदन्यःकश्चित्सि
द्धोभवेद्ध्रुवं कुर्वतःसंप्राप्यचैत्यंतल्लीमामन्त्रसमंत
नः ततोगाच्छन्महावीर्यैः क्लिन्नवस्त्रोमहाबलः
ददर्शपार्श्वेसर्वेषांदेवदेवंमहेश्वरं
वृषभवनमालाविभूषितं वेनतेयसमा
दापद्मादिभिर्युक्तं चतुर्भुजंपाणिवचक्रगा
हस्तंहृष्टः हृष्टोभीमोलज्जान

स्वस्थोभवत् भीमसेनेनततोहृष्टोलज्ञानसंमहोदरं
उवाचभगवान्भीमंसेनोपहासंसमयोचितं । श्रीकृष्णः ।
भीमसेनत्वयारात्रौसुज्ञामार्धकृतानघ साभिलाषेन
ध्यानेनममनत्योपनोभवान् इतितद्वचनंश्रुत्वाभी
मसेनोमहाभुजः स्तुतिपूर्वंमहद्वाक्यमुवाचपाण्डुनंदनः
भीमसेनउवाच । कृष्णकृष्णमहायोगिंस्त्वमाद्यःपुरु
षःपरः व्यक्ताव्यक्तमिदंविश्वंरूपेनेवसंस्थणोविभुः त्व
मेकःसर्वभूतानांध्येयःस्वात्मेष्टइदेश्वरः त्वमेवलोके
भगवान्विश्वरूपव्ययईश्वरः नमस्तुभ्यंभगवतेवासुदेवा
यवेधसे प्रात्मायोनगुणाष्ठन्नमहिम्नेब्रह्मणेनमः
नमःपरमकल्याणनमःपरममंगल वासुदेवायशां
तायपहृत्नांपनयेनमः इत्येवमुक्त्वाभीमोसौप्रणम्यदं
डवद्भुवि निपपातमहाप्राज्ञस्त्रस्तपूर्णाञ्जलेक्षणः ।
कृष्णस्तथाविधिंदृष्ट्वाभीमंनिपतितंभुवि उवाचमधुरं
वाक्यंभक्तेषुचदयापरः । श्रीकृष्णः । यत्कृतंतन्महा
बाहोत्वयाभीममहामते तत्सर्वंमहाप्राज्ञगच्छस्व
स्वगृहंप्रति इत्युक्त्वातमहाबाहोकृष्णोन्तर्दानमादधे
ततोभीमोमहाभागयोप्यगमत्स्वगृहंप्रति नाकिंचिद्
तरस्तस्येपानेतस्थौमहाभुजः ततःप्रभातसमयेस्नान
कृत्वायथाविधि दत्वादानान्यःकुर्वंस्तेपारणंब्राह्मणैः
सह यःशृणोत्विमांकांतांकथांपौराणिकींशुभां स
वैतेत्रिदिवंयातिश्रवणाद्दोनाकिल्बिषाः सप्राप्नोतिफ
लंसर्वमेनत्रास्त्यत्रसंशयः यत्फलंप्राप्यतेयज्ञैर्गंगा
स्नानादिभिस्तथा कुरुक्षेत्रादितीर्थेषुग्रहणेसोमसूर्ययोः

योः तत्फलं लभते मर्त्यो ह्यस्याः श्रवणमात्रतः । वसे
मोऽश्वमेधे महायज्ञे राजसूयादिभिस्तथा । श्रवणाद्राजते वा
पि स्वर्गलोके महीयते । शृणोति श्रावयत्येव पृच्छति च
महीतले । सर्वे ते त्रिदिवं यान्ति कथाश्रवणमात्रतः ॥
इति श्रीभविष्योत्तरे भीमसेनकथा संपूर्णमो ॥ ॥
ॐ नमो नारायणाय ॥ श्रीदिलीप उवाच । माघ
स्नानस्य माहात्म्यं श्रुतं त्वन्मुखतो मुने । सर्वेषां शुभदं
पुण्यं सर्वपापप्रणाशनं । सर्वेषां चैव मासानामुत्तमो ये
कथं मुने । इति मे संशयो जातस्तं छेत्तुं त्वमिहार्हसि ॥
श्रीवसिष्ठः । साधु साधु महाबाहो राजन्प्रश्नोत्तमं कृ
तं । तत्सर्वं कथयाम्यद्य येन माघो विशिष्यते । अस्मिन्मा
घे महापुण्या ह्यत्र मे एकादशी शुभा । भीमसेनेति विख्या
ता मासोऽयं तेन विशिष्यते । इति तस्य वचः श्रुत्वा सानंदो
हृष्टः पार्थिवः । प्रष्टुमावर्ततो भूत्वा मुनिं पप्रच्छ सादरं
दिलीपः । सा कथं मुनिशार्दूल चोत्पन्नैकादशी शुभा
भीमसेनेति विख्याता सर्वपापहरा परा । तद्वक्तुं त्वं हि मह
योगिन्नाख्यातुमर्हसि प्रभो । श्रीवसिष्ठः । राजन्नेत
न्मया पूर्वं श्रुतं धातुः स्वमुखात्पुरा । रहस्यं परमं सर्वं भीमसे
नकथोद्भवम् । तत्सर्वं ते महाराज वक्ष्यामि भक्तिमा
न्यतः । यस्य श्रवणमात्रेण पापा यांति सहस्रतः । आसी
द्राजन्पुरा विप्रो विष्णुभक्तिपरायणः । त्यागी धर्मरतो नि
त्यं सत्यवक्ता दयान्वितः । पुण्डरीक इति ख्यातो नाम्ना
हृष्टमना तपवान् । तस्य भार्या वरारोहा तारुणी नृपसत्त
म तयोः कश्चित्ते काले पुत्रो जातो नाम महाकृतिः । भीम

क्रीडापरोबाल्येनाम्नाभीमोऽभवन्नृप पंचेतस्यसमंसमय
तीतावैसमान्नृप सप्तवर्षस्यराज्ञर्षेबालकस्यमहात्मनः
भक्तिर्जातामनोहारेहरौपापप्रणाशने नतस्मिन्नापरःसो
भूद्विप्रपुत्रोन्नृपोत्तम नारायणंकथंपश्येसर्वपापप्रणा
शने प्रयाःकस्माद्देवर्षिंनारदंसदर्शह प्रणम्यदंड
वद्भूमौपपातन्नृपसत्तम नारदस्तुतथादृष्ट्वाबालकंविस्म
यमगात् उत्थापयित्वातंबालंसान्त्वंप्रोवाचसत्वरः । नारदः
किमर्थंवत्सवत्सत्वंपतितोधरणीतले प्रसन्नवर्षसिकिंमात्रं
स्वगृहात्त्वंनिराकृतः पित्रावापादनार्थंचदण्डेनाताडितो
ध्रुवं यस्मात्संरोदिषिबालत्वंदर्शिसूत्कारोपिच मत्तस्तु
र्णंगृहंगच्छकर्णंचेन्नगमिष्यसि क्षिप्रोयेनेनविक्रम्यक्ष
विकोनात्रसंशयः तस्यतद्वचनंश्रुत्वाबालकोभक्तिसंयु
तः प्रोवाचमुनिशार्दूलंपरिहासकरंमुनिं ॥ भीमः ॥
किमर्थंमुनिशार्दूलकर्णाच्छेत्सिममाधुना उपदेशंकुरुष
त्वंयेनपश्याम्यजंविभुम् वाक्यंतद्धिस्मितःश्रुत्वानारदःप्र
त्यभाषत । नारदः । मूढबालकवत्सत्वंकिमात्थत्वंप्र
तोमम उपमात्ववलात्त्वंवैनएडसप्रहृतिंनय बाल्येवा
क्रीडनंवत्सकंडुकैः किंपरंवद बालस्तद्वाक्यमाकर्ण्यप्र
श्रयावनतस्तथा बद्धाञ्जलिःपुरःस्थित्वाशनैःप्रोवाचतं
मुनिम् । भीमः । पृच्छामित्वांमहादेवसर्वदेवनमस्कृ
त नत्प्रपायंसमाचक्ष्वयेनपश्याम्यजंविभुं दृढभावेन
तोज्ञात्वातस्यबालस्यसमुनिः उवाचहासंयुक्तोनार
दोमुनिसत्तमः । नारदः । वत्सबालकपीडात्वंगच्छापि
त्वकमातृंधिप्र एकादशीव्रतंभद्रंकुरुत्वमनोहरं व्रते

भीष्म
क॰
[illegible]
१०८

नानेनैनैव तस्य देवो नारायणो विभुः प्रीतस्तेन भविनात्यर्थं
येन पस्यासि तद्वरं मार्गशीर्षे समारभ्य कार्तिकान्तं समाप
येत् दशम्यां नक्तभोजी च द्वादश्यां प्रातरेव च श्राद्धोवि
प्रांशु संपूज्य मिष्टान्नैः कंकादिभिः पश्चात्तमपि तच्छेषं
भुञ्जीथाः प्रमदान्वितः एकादश्यां दिवारात्रौ जातु भोज्यं
न किंचन रात्रौ हरिकथाः कृत्वा प्रभाते संपूजयेद्धरिम्
इत्युक्त्वा तु तिरोधानं चक्रे देवर्षिसत्तमः सोपि स्वगृहमा
गत्य पित्रोः सर्वं न्यवेदयेत् नोक्तवान तस्य तद्वाक्यमङ्गीका
रं च न प्रति कृतं तेन बाल्येन चोद्यमः क्रियते पुनः मा
र्गशीर्षे समारभ्य यथोक्तविधिना तथा पूजादिकं कृतं स
र्वं प्राप्ते त्वेकादशीव्रते माघे मासे यसंप्राप्ते सर्वपापहरे प
रे जयानामेति विख्याता तस्यां यद्दभवत्तप तच्छृणु
ष्व महावीर सावधानेन्द्रपोत्तम । श्रीवसिष्ठः । माघ
मासैकादशीरात्रौ प्राभायां नियमास्थिताः साधवो नियमे
स्थासंयुक्ताः पूजादिकं ततः संप्रामे पश्चिमे यामे मन्देहा
नाम राक्षसाः कश्यपस्य कुले जाताः प्रादुरासन्सहस्र
शः सूर्यं हन्तुं सहस्रास्ते क्रोधात्यिहितमानसाः त्रय
स्त्रिंशत्तु कोटीनां राक्षसानां नृपोत्तम समवायाः सहस्र
शो भोक्तुमेकत्र भान्विने ततस्तु ते सहस्रांशुर्भीतो गा
त्मस्य पर्वते उवास सूर्यो ह्येकाकी देहं शोषयितुं भयात्
ततो दीर्घेन मा रात्रिर्जाता तेन विना नृप सर्वे लोकाः स
मुत्पस्युः स्नानार्थं नृपसत्तम केचित्तु देवभोगार्थं मिष्ट
त्रं पेचिरे जनाः ततस्तमोधिके जाते यामे याते त्र पश्चि
मे ततउद्दीजनाः सर्वे लोकाः सूर्यमपश्यत ततः ध्व

धान्तिराजानाभुंजंतिस्मनराधमाः भीमेनतेननाभ्रातं
मुनिवाक्यप्रमाणतः एकोनविंशद्दिवसाःकालोया
तोऽल्पोऽन्नम सर्वैर्जनास्ततोऽभूत्सदेवाःसभियोऽभ
वान् बालकंचाब्रवीन्मानाभोजनंक्रियतामिति त
स्यास्तद्वचनंश्रुत्वाबालकःपुनरब्रवीत् । बालकः
नकृतैर्हिस्नानविधिपूजाद्याश्चनिवेदनं यावन्नैवोः
द्यतेभाग्यस्तावद्भोक्ष्याम्यहंकथं यथाशक्तिचदान
वंदानंविप्रायशांतिकं यावन्नकुर्यांकर्माणिताव
द्भोक्ष्याम्यहंकथं बालकस्यापिवचनंश्रुत्वाविस्मय
मायये पितातस्यततोवाक्यंतदुवाचससांत्वकम्
पुत्रपुत्रमहावीर्यसर्वेभुंजंतिदेशिकाः बालकस्त्व
महाक्षुद्रैभोजनंक्रियतेऽधुना तस्यापिवचनंश्रुत्वा
ततदेवाहपुनःपुनः नभुक्तंतेनबालेनस्यात्स्वयंतद
भूत्वप ततःसर्वेसमुद्विग्नाः सूर्याभावेऽल्पोऽन्नम
सबालकोपिविस्मितैवचिंतयन्नाहकिंत्वन तततस्तेवि
दग्धाःसर्वेविस्मृतीनाद्विपालकं शरणार्थंसमाक्रां
ताविस्मृत्वाकरंविश्वं जगत्सृष्टात्पुत्रदेवमवाङ्मन
सगोचरम् । देवाऊचुः । ॐनमस्तेसर्वभूतेशमह
प्रभुप्रपूर्वज नमस्तेसर्वयत्तेशसर्वलोकदयापर
येनेदंरक्षितंसर्वंजगत्स्थावरजंगमं सदेवोनोभया
त्रातुंभगवन्नर्हसिप्रभो श्रुत्वार्थेवचस्तेषांभगवान्
कमलेक्षणः प्रहृष्टोवाचसवदत्कर्तव्यंकार्यमेव
वः स्वापमाशीघ्रस्वलोकेशर्मवोभवतामिति ॥
श्रीवसिष्ठः । देवास्तद्वचनंश्रुत्वाप्रीत्याप्रागतस्त्वा

मने किंभूयादितिसत्वाभावात्मसत्वासत्वसमयेनि न
नोदेवादिदेवोसौभक्तानामुपकारकः आविरासीत्त
रलस्यबालकस्यमहात्मनेः नेहस्यात्तचतुर्भोऽजेश
खचक्रगदाधरं प्रसन्नवदनंदिव्यमालाभिःपरिमं
डितं उत्तस्थौसमहाप्राज्ञोबद्धाञ्जलिरभाषत ॥
बालकउवाच । देवदेवजगन्नाथप्रसन्नवदनेत्व
ए किमर्थमागतोस्यत्रपापिनोमेगृहेविभो ॥
श्रीविष्णुरुवाच । वत्सवत्समहाप्राज्ञपुण्यात्माभक्तिर्दृ
ढात्वयि यथाहमागतोस्म्यद्यएवंवदयित्वाहरानपि
भोजनंकुरुमहाकायाद्बालकोसिमहामने विष्णोस्त
स्यवचःश्रुत्वाबद्धाञ्जलिरभाषत । बालकउवाच ।
विष्णोदेवेशसर्वज्ञसर्वभूतहितेरत यावन्नक्रियते
स्नानंस्वाध्यायमर्चनंनव दानंविसर्जनंचापिनावद्धे
ह्याम्यहंकथं तच्छ्रुत्वावचनंतस्यशास्त्रार्थज्ञापितंप
रं विस्मितोभूद्धरिःसाक्षाद्भक्तानांत्राणकारकः उ
वाचतंजगन्नाथोबालकंभीमनामकं । श्रीविष्णुः ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठत्वंस्नानंकुरुसर्वंयथाविधि स्नानांतेदे
हिनमस्कृगायत्र्याचाभिमंत्रितम् नेननेक्रोधसंयुक्तः
संदेहानामरात्मसाः हृष्यविघ्नकरावत्सप्रदुर्वोदि
शोत्रा सूर्यश्चकुरुतेनैर्भिस्ददयंपूर्ववोद्विन नेन
केविह्वनादमयाःपुनरुद्धंतिनामराः नेनयाज्ञायते
हत्यासापिनश्यत्याददिणात् मान्वपेकादशीचेयं
जयानामेनिविद्युतो पुनःपरभीमसेनेनवत्रान्नाप्रवि
नायना प्रमाद्यःकुरुतेभक्तिःप्रवंसमाप्तंव्रतम्

स सर्वेषां व्रतानां हि फलमाप्नोति मानवः । यस्यापका
रूपाः सर्वा न समाः फलतो यतः । इति तस्य वचः श्रुत्वा
प्रणाममकरोन्नृप । प्रहृष्टोऽभून्महाबाहो सोऽपि नाराय
णो विभुः । तेनाकारि यथा विष्णोर्व्रतात्मसमस्तपुण्योत्तमः
ततः सूर्यसमस्तत्रस्थो यथा पूर्वं तपोत्तम । ततः संजात
हर्षास्ते सर्वे लोकाः प्रकाशतः । व्रतेनानेन पुण्योऽयं
मान्धाः सर्वोत्तमोत्तमः ॥ १५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
उत्तरखण्डे श्रीवसिष्ठदिलीपसंवादे भीमसेनैकादशी
कथामाहात्म्यं नाम समाप्तम् ॥ ॥ ॥ ॐ ॥
ॐ नमोऽनन्तस्वरूपाय ॥ श्रीयुधिष्ठिर उवाच ॥
भगवन्देवदेवेश शंखचक्रगदाधर । ब्रूहि कृत्स्नं जग
त्त्राणं तपो दानं व्रतं च मे । कर्मणा केन संसारादुत्तरा
त्यनरास्यहम् । कथं धर्मार्थकामांश्च मोक्षमाप्नोति मा
नवः । श्रीभगवानुवाच । शृणु वत्स महाबाहो मया
ऽद्य वचनं हितं । येन व्रतेन चीर्णेन यत्किंचिल्लभते नरः
ध्यात्वा यद्देवताध्यानं तपोदानेन तत्त्वतः । व्रतानां च
शिरोवर्तिष्यनंतं व्रतमुत्तमं । युधिष्ठिर उवाच ।
कथं तत्क्रियते नाथ विधिना केन केशव । अनंतव्रतमा
हात्म्यं सर्वपापहरं परं । श्रीकृष्ण उवाच । सर्वकाम
प्रदं नृणां स्त्रीणां चैव विशेषतः । शुक्लपक्षे चतुर्दश्यां
मासे भाद्रपदे नृप । तस्यानुष्ठानमात्रेण सर्वपापैः प्रमु
च्यते । युधिष्ठिर उवाच । कृष्ण कोऽयं त्वया नाथ ।
योऽनंत इति कथितः । किं शेषस्तक्षकोऽनंतो वासुकिः
किं फणीश्वरः । योगिभिः परमात्मा च यो ब्रह्मापि प्रण

अ॰
क॰
११०

110

यते कोयं सोनंतो देवेशावद मे गरुडध्वज । श्रीकृष्णः
अनंतइत्यहं पार्थ मम योनिः प्रकीर्तितः आदित्यादिग्र
होत्थः कालो योवाच पठ्यते योयं कालः प्रसिद्धात्मा
सोहं कालस्वयंकरः सृष्टिस्थितिलयानां च कर्ताहं ज
गतः स्थितः भूमिभारस्तमोनंतो दानवानां विनाशकृ
त् एतत्कारणमुद्दिश्य वसुदेवगृहोद्भवम् जानीहि
मामनंतं हि सर्वपापनिसूदनं योविधिः पार्थ गोविंदः
कृष्णो विष्णुर्हरिः शिवः ब्रह्मा च भास्करः सोमः पीतवा
सास्त्रियंबकः स्थूलसूक्ष्मोलक्ष्यलक्ष्यः सर्वव्यापी म
हेश्वरः विश्वरूपो महाकायः सृष्टिसंहारकारकः
एकाकाशस्वरूपोहं एकाकाशे च संस्थितः पूजयेन्माम
नंतं हि सोनंतं फलमश्नुते । श्रीयुधिष्ठिरः । अनंतव्र
तमाहात्म्यं विधिं ब्रूहि जनार्दन केन चादौ प्रकीर्णि
मर्त्यलोके प्रकाशितं एतत्सर्वं समासेन वद त्वं पुरुषोत्त
म । श्रीकृष्ण उवाच । आसीद्राजन्कृतयुगे सुमंतुर्ना
म वै द्विजः वसिष्ठगोत्रसंभूतो वेदवेदांगपारगः भृ
गुपुत्रीं सुरूपां च सर्वलक्षणसंयुतां दीक्षां नामोपयेमे
च शास्त्रोक्तविधिना ततः तस्याः कालेन संजाता दुहि
ता सर्वलक्षणा शीला नाम सुशीला च सर्वलक्षणसं
युता स्वकीया चापि तनया वर्धमाना पितुर्गृहे माता
च तस्याः कालेन ज्वरदाहेन पीडिता सिंधुनाम्नि नदी
तीरे मृता स्वर्गपुरं गता सुमंतुस्तु ततो येवान्यां धर्मपत्नीं
तु धर्मतः उपयेमे विवाहेन कर्कशाख्यां यथार्थतः
शीलापि च सुशीला च सत्कर्मनिरता भवत् स्वात्रृ

णां पितृगेहे शुश्रूषणमथाकरोत् गृहमण्डलशृंग
स्तंभभारोपशोभितं चतुरंगैस्सुवर्णैः सारक्तपीतसिता
सितैः स्वस्तिकैः पद्मशंखैश्च चित्रयंतीव सर्वथा तत्रत
त्रगृहद्वारदेहलीतोरणादिषु मण्डलानि शोभनानि
विचित्राणि चकार सा सुमंतुः स्वतनां दृष्ट्वा सुखीविज्ञायौ
वनान्वितां कस्मै देया मया शीला विचिंत्यैवं सदुःखितः
प्रविष्टप्रदद्मौ कन्यां मुनीन्द्रायान्वचिंतयत् प्रशस्तगो
त्रज्ञानाय कौण्डिन्याय शुभे दिने स्मृतिशास्त्रोक्तविधि
नाविवाहमकरोत्ततः निवर्तितो विवाहाच्च मोक्तवान्क
र्कशां द्विजः किञ्चिद्देयं सदाया दिजामातुः परितुष्टये
सत्वेन तत्कर्कशा क्रुद्धा निजसद्मार्थभूषणं उवाच स्वपतिं
क्रुद्धा न किञ्चिद्दातुमिच्छती भर्तुर्गृहीत्वा यत्किञ्चि
त्सुवर्णमौक्तिकादिकं मन्सर्वं पीठके कृत्वा बद्धा च दृढ
बंधने कार्पण्येन च पाथेयमत्यल्पमददात्तु सा जगा
म सा पितृगेहं कर्कशा ततः परं ततो गृहीत्वा पाथेयं स
मंत्रवत्सथाधिपः कौण्डिन्याय शुभां कन्यां बहुभक्त्या स
मर्पयत् श्वश्रूश्वशुरचारित्रं ज्ञात्वैतत्स महामुनिः य
यौ स्वदेशं कौण्डिन्यः पत्नीमादाय तूर्णतः कौण्डिन्यो
ह्यासयत्रेनान्वधिगच्छन् शनैः शनैः शीलां सुशीलाश्च
त्रेगपीनस्तनभराक्रान्ते नवोढां गौरवर्णां तां नयम्बुजान्त
स्तथा पथि मध्याह्नभोजनवेलायां समुत्तीर्य सरित्तटे
भर्तारं भोजयामास शुश्रूषां च चकार सा ददर्श च परं
स्त्रीणां समूहं रक्तवाससां चतुर्दश्यामर्चयंतं भक्त्या
देवं जनार्दनं उपविश्य पार्श्वे शीला पप्रच्छ स्त्रीकदंबकं

अनं॰ क॰ १११

सख्योः किमेतन्मे ब्रूत किमिदं पूज्यतेऽधुना । स्त्रिय ऊचुः
अनन्ताख्यं व्रतं पुण्यं सर्वपापहरं शुभं सर्वकामफलप्रा
प्तिहेतुभूतं मनस्विनि । शीलोवाच । ममापि वर्तते
श्रद्धा चरिष्ये व्रतमुत्तमं विधानं कीदृशं तस्य किं व्रतं कि
च पूजनं । अप्सरस ऊचुः । वयमप्सरसः स्वर्गादागताः
सरित्तटे पतन्त्रमनन्ताख्यं पूजयामो धनासखि ।
प्रस्थेन तण्डुलानां च गोधूमानामथापि वा अपूपिका
हृयं कार्यं पक्वान्नेन गुडेन वा पक्वान्विप्राय दानं भक्त्या
येऽर्धपरं स्वयं कर्तव्यं तन्नदीतीरे पुष्करिण्यां निजे गृहे
उदकुम्भोपरि स्थाप्यानन्तं तं विश्वरूपिणं कारयित्वा स्व
वर्णेन तद्भावेन वा कुशैः स्थापयेद्वेदमन्त्रेण कुम्भम
ध्ये विशेषतः पश्चाद्भिर्भगवन्देव शङ्खचक्रगदाधर हृ
मां गृहाण सूत्रैः सदानन्त नमोऽस्तु ते ननस्तेन विधाने
न पूजयेद्देवमीश्वरं गन्धैः पुष्पैस्तथा दीपैर्धूपैर्नैवेद्यस
फलैः यज्ञोपवीतसहितैर्मांगल्यसूत्रनिर्मितैः ब्रह्म
घोषेण सहितैः स्तुतिं कुर्याद्विचक्षणः पूजयेद्देवदेव
शंवर्षाणामपि च तद्रूपं अनेन मन्त्रदानेन यथाविभवम
र्चयेत् अनन्तनाथ नमस्तुभ्यं प्रलयस्थितिकारिणे पाल
यन्नादिकं पुण्यं कृष्णानन्त नमोऽस्तु ते अनन्त संसार महा
समुद्रे मग्नोऽहिमाभ्युद्धर वासुदेव अनन्तरूपे विनियोजय
स्वयमनन्तरूपाय नमो नमस्ते । अनन्तो भगवान्विश्वजि
तयेन चराचरं सृष्टिस्थितिलयानां च कर्त्रे तस्मै नमो
नमः अनन्तरोरकं बद्ध्वा भोज्यं समासहितैः ध्यात्वा
नारायणं देवमनन्तं विश्वरूपिणं अनेनैव विधानेन ।

शीलेसंपूज्यतांहरिः शीलेत्वयिव्रतंप्रोक्तंचेदंकृतम्।
सदानघे सापिकृत्वाव्रतंचक्रेहस्तेबद्धाचडोरकं प्र
भातेगतामापृच्छ्यनमस्कृत्यागतान्ततः पाथेयपोषभर्त्रे
चदत्त्वाभक्त्याश्रयाधिभिः सहैवकालेनेयातागोरथेन
सवल्लभा निजवासांतिकंप्राप्यसहभर्त्रादृदर्शसा प्र
तोलीकांचनमयींप्रासादंतोरणान्वितं मणिमुक्तादि
संपूर्णांगृहंगोधनसंयुतं धनधान्यैर्विविधैश्चहिरदै
रथैभिस्तथा भृत्यैर्मित्रैःसुपुत्रैश्चवस्त्रैर्नानाविधैस्तथा
व्रतेनव्रतमाहात्म्याद्धनधान्यैःशुभैर्युतं दिव्यवस्त्र
परीताधक्रीडंतीस्वेच्छयापुनः निषेव्यमाणाःकोटि
न्वःशीलयासहसोदरी कदाचिद्रूपविशेषदृष्ट्वाब
द्धस्वडोरकं उवाचकिमिदंबद्धंसितसूत्रंवरानने स
त्सुवर्णकेयूरकटकेषुमहत्स्वपि सैवमाहपुनः
कांतंडोरकंविसृष्टैवतं व्रतेनाप्यव्रतंपुण्यंकथितंपु
निपुंगवैः शीलाकरात्प्रादाहत्प्रसकोपंत्रुटितंतथा
कोनंतरूतिपापेनब्रुवतानेनपाण्डव क्षिप्त्वालाक
लेवह्नौकरोभ्रत्ताल्पचास्थिता भीतैवसहसोन्यायहा
हाकृत्वाचसत्वरं शीलागृहीत्वातंडोरंक्षीरमध्येवि
निक्षिपेत् सुप्रहोमूढधियानाथकिंकृतंत्वया
पनद्धनप्रभावाच्चसंपदोस्मान्गृहेस्थिताः ततोन्यतरे
रकेकृत्वाहस्तेबद्धेचशीलया इन्द्रजालोपमालक्ष्मीः
रकेकृत्वाहस्तेबद्धेचशीलया गोधनंतस्करैर्नीतंगृहंदग्धंचवह्नि
प्रभावाच्चागतानाततः गोधनंतस्करैर्नीतंगृहंदग्धंचवह्नि
ना दारिद्र्यपतितंघोरंनाशिकालेमहत्तरे कौण्डिन्येन
महद्दुःखंप्रासंदेवरूपणामनात स्वजनैःकलहोनित्यंवध

प्रे
क्र·
११२

त्यामात्यविनाशने ततोविप्रस्तमालोक्य कौण्डिन्यस्तम
मानसः हृष्टमनेनविधायाग्रजगामवनगह्वरं प्रनेताने
तद्देनाथदर्शनंदेहिमेप्रभो इतिब्रुवन्नजन्येवमग्रेद्विजो
द्विजोत्तमः एकस्मादाल्लोकेसप्राप्तिनेफलिनेनतं
उत्तरंगपद्धिभित्यत्रंहर्षितंकर्मभिर्येनैः नमपृच्छद्द्विजो
नेनः कुत्रविनष्टस्त्वयाद्रुम प्रत्युवाचमहाद्रुमोनानंतो
वीक्षितोमया एवंनिराकृतस्तेनगांददर्शसवत्सकाम्
देविलयानंतस्त्वंवीक्षितः सोब्रवीद्देवके
वीक्षितोमया ततोव्रजन्ददर्शाग्रेरम्यंपुष्करिणीद्वयम्
प्रस्तोन्त्यंजलकल्लोलैः पद्मैस्सलिलेस्तथा तेनपृष्ट
द्विजोनंतोकवाभ्यामुपलक्षितः श्रुत्वावाप्यावथाऽवा
हृष्टेस्थिते इष्टुपृष्टकौण्डिन्योमनंतोवीक्षितस्त्वया
ददर्शाग्रेगर्दभंजरंतथा तावपृष्टवन्सकौण्डिन्योनान
तंभगवान्हरिः एवाभ्यांलक्षितोनेवतावयोदृष्टभाव
त्वमग्रेद्विजोविप्रोनिपपातमहीतले तीणाफरिवाव
चप्रनः पुनः हाहानंतजगाग्राद्यदेहिमेदर्शनंविभो कृ
त्वमिहैहीत्युवाचतं दुःखिमाकुलविप्रेंद्रस्मनंतंदर्शया
मपहं इमांशिलांसमुत्सापाप्रविश्यानाद्विजाधिप स

प्रविष्टस्तु नगरीं ददर्शोग्रप्रभां ध्रुवं लसज्जाम्बूनदाका
रां दिव्यप्राकारतोरणां दिव्यांगनासहस्रैर्विराजमानामि
न्द्रपुरीमिव दिव्यसिंहासनारूढं शंखचक्रगदाधरं
पीताम्बरधरं लक्ष्मीवक्षःस्थलविभूषितं प्रात्मानंद
दीयामास तस्य कार्पटिनः पुनः पुनस्तोऽहमिति निःश्वस
समुवाच द्विजोत्तमं सानंदः स द्विजोऽनंतं नमस्कृत्य
स गद्गदः नमस्ते देवदेवेश पुण्डरीकाक्ष माधव
अद्यैव सफलं जन्म जीवितं सफलं च मे जगद्व्यापिज्ज
गत्स्वामिन् धन्योऽहं तव दर्शनात् तच्छ्रुत्वानंतदेवोपि द
दौ तस्मै वरद्वयं दारिद्र्यनाशनं नित्यं विष्णुलोकं तदत्त
ये पतद्वरद्वयं तस्मात्प्राप्तः स पुनर्द्विजः जगादशो
वं कौण्डिन्यो जगत्स्वामिन् कृपया सृष्ट्वा दृष्टो मया महाद
तोद्भवः पुष्करिणीद्वयं गौः सवत्सा खरश्चैव गजेन्द्रो
गिरिमध्यगः ब्राह्मणश्च तथा दृष्टः कथं तेवद मे प्रभो
श्रीअनंतः । योसौ दृष्टः स वै विप्रो बहुविद्यो भवद्द्विजः
न कस्मैचिद्दत्तौ विद्याशोकमानः पराभवं गर्वितः स
ततो विद्यातिरस्करणतत्परः तेन दोषेण विप्रोसौ
यातः सतरुतां वने उज्जयिन्यामभूद्वैश्यः स दृष्टो ब्राह्म
णाधमः अन्नैः पूरितं दिग्भागो निधानैः पूरिताविनिः
त्तद्याम बालकाहृष्टो जीर्णवासा सदारुहे तस्याः
त्तिसे षाग्रहिणी प्रत्यहं पादिल द्दाता हृतेसौ तेनपा
पेन दृष्टो भल्लात तदा पुनः निर्जने ह्रदराहिते निवसत्य
दुःखितः साप्यासीत्पृथ्वीनाम ब्राह्मणी कामतः
पुत्रपौत्रसंतानिनीं तयोः विवादा निजभर्तारं प्रपह
परा

न्यधनंभर्तुः पापापुत्रस्यमातृदौ तस्याह्नभतोन
ष्टोकाङ्गत्वादेशान्तरंमृतः तस्योमृतायायापेन
ताहृशीगौरजायत ग्राहृष्यमाणावेश्मतङ्ष्ट्वा
चपदेपदे हृकालिकात्वनवग्निवसन्यत्रङ्ःखिता
वाष्पोचनेपुराक्षृत्वानगरेक्वापिभूतले कस्यचिद्व
णिजोभार्येधनधान्यसमन्विते परस्परंप्रपोषेत्यै
भोज्यवस्त्रानुलेपनैः तेनकर्मविपाकेनतेवापी
त्वमवापनुः तातुभोभवताहृष्टोकाननेराजगर्द
भो तावभूताप्रगामित्रेविप्रपुत्रवणिक्सुतौ तयो
रेकः स्वदेहस्यस्योल्पमिच्छन्द्विजाधमः प्रभुक्तमी
तमोमासानिविनाभृत्यादिबांधवैः स्नानार्चनतपोदा
नजपहोमादिवर्जितः विंध्यपर्वतेस्थलवप्तस्तेना
सोवारणोभवत् द्वितीयोपिवणिक्पुत्रोद्यूतस्ते
येप्रलंपटः स्थूलस्फिक्स्थूलग्रीवस्तेनगर्दभ
तोगतः दृष्ट्वासमणदृपेणमोविद्विद्विजसत्तम
दुस्त्यक्तंतेमयापूर्वंविप्रगच्छयथासुखं तद्रूपेत्व
मपिप्राप्तेतेनतेयोनिसङ्गति निरीक्षमाणोभार्यांच
शीलयाप्रतिभाषिणं निकेतनंनिजंत्यक्त्वाहित्वा
बालकचापलं चरस्तनमनंताद्विवर्षाणितथैव
च धर्मार्थकाममोक्षाणांभोक्तायेनभविष्यसि
इतिदत्वावरंदेवोजगामादर्शनंहरिः कौण्डिन्यो
प्यागतोगेहंचकारव्रतमुत्तमं तद्व्रतंचरतोलक्ष्मी
विपुलानस्यवेश्मनि प्रागवह्निभूवसोप्यंचयनवा
ञ्छितमुत्तमं भुक्त्वापतनामहृदंपस्त्रीभोगान्विविधा

द्विजः संप्राप्यशीलयासार्धंजगामत्रिदिवंपुनः
देदीप्यमानेवपुषातेजःपुंजमयंवपुः तेनरूपेण
गगनेहृष्यन्तेद्यापिसाधुभिः अनंतेनव्रतधर्मेण स
म्यक्चीर्णेनपांडव सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलो
कंचगच्छति एतद्व्रतंवरंपुण्यंप्रतिवर्षंकरोतियः
धनधान्यसमृद्धोपि एतान्सोलमवाप्नुयात् अनं
तव्रतमाहात्म्यंवाच्यमानेनरोत्तमः शृणोतियमहा
त्मानस्तेयांतिपरमांगतिं इत्येनकथितंराजव्रतानंत
व्रतमुत्तमं यस्यश्रवणमात्रेणविष्णुलोकेमहीयते
संसारसागरसमुत्तरणंहिसम्यग्वांछंतियेशुभधि
योव्रतमाचरंति एतन्मयाकथितंवचनंहितमेवका
र्यंविभ्रंतिदंविणकरोत्वधिकोरकंच ॥ इतिश्रीभ
विष्योत्तरपुराणेश्रीकृष्णयुधिष्ठिरसंवादेश्रीअनंत
व्रतकथामाहात्म्यंसंपूर्णमोंनमस्तु ॥ ॥ ॥
ॐश्रीनरसिंहायनमः ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥
भगवन्सर्वधर्मज्ञ वक्ष्यपुत्रमहामुने श्रुतानित्वत्
प्रसादेनव्रतानीहशुभानिच यथनाश्रोतुमिच्छा
मिनरसिंहचतुर्दशीम् किंफलंतद्व्रतेचीर्णेभक्ता
नांभवविमोचनं कस्मिन्दिनेविष्णुनेहचावतारःकृ
तस्त्वदः पापहानिकरःशेषविघ्नहानिकरोन्व
णां किंनिमित्तंपुनस्तेनावतारोविहितोमुने संप
येमेमहाश्चित्वेनसंशयमुनिनायक त्वदन्तःसंश
यस्यास्यच्छेत्तानसमुपपद्यते । श्रीनारदउवाच ।
साधुपृष्टंमहाराजधर्मपुत्रयुधिष्ठिर भक्तानांध

नृं० चं० ११४

मेकामार्थमोत्सवं देवानगत्रमे ब्रह्मणः स्निहिकर्तमे।
पितरैतत्कृतेऽत्रा यत्तत्रेहंप्रवक्ष्यामि शृणुष्वैकमना
स्त्व पुरा देवगणाः सर्वे भगवत्स्तपराजिताः दितिपु
त्रेण घोरेण हिरण्योपपदेनच सर्वेकशिपुणा राजन्क्षी
रसागरशायिनम् विस्रंसनमाः शरणायथभीत्याति
पीडिताः तुष्टुवुः पुंडरीकाक्षं स्तवैर्नानाविधैः शुभैः
देवा ऊचुः । भगवंस्त्राहिनः सर्वान्हिरण्यकशिपोर्भ
यात् ब्रह्मणो मानसैः पुत्रैर्गतैर्वैकुण्ठविष्टपं शापेन।
भवतो यौतद्द्वारपालौ तव प्रभो त्वदिच्छयैव स्वामिंस्तौ
गतौ राक्षसयोनितां नाभ्यां जगज्जगत्स्वामिन्नायथित्वा
नरंकृतं हृताधिकाराः किंकुर्मः पाहिनस्त्रिजगत्प्रभो
योगीजहिमहादैत्यौ सहवेयेनपरंभवेत् ततः स्तुतः सु
रगणैर्भगवान्सर्वदैत्यहा उवाच सर्वान्देवेशान्सांत्वय
नश्लक्ष्णयागिरा सुस्थं यातसुराः स्याने भयमाक्रमत।
रिपोः यद्यहं न्यासरं घोरं सर्वपीडाकरं नृणां हत्वाघो
रं नारसिंहं रूपमाभीतिरस्तुवः इत्युक्त्वा भगवंस्तत्र प।
श्यतां वैतिरोदधे देवाश्च याताः स्वांल्लोकान्हृष्टचित्ता
स्तपेश्वर अथैकदानिषण्णस्य हिरण्यकशिपोः पुरा
सभायां संस्थितस्याद्यैर्ऋषिभिर्देवतागणैः ज्ञातं तो हि
परंब्रह्मस्वरूपं जगतां परं स्थितिस्थित्यंतकृत्कोन्योम
त्तोन्योऽस्ति जगत्त्रये प्रमादात्तग्रहीतृणां देवानां चकर
स्थितौ ममेश्वरोहमेवह्येकोन्योस्ति यात्रकीर्तने वालि
शैर्नृपाधिपशौविंसः कोन्योत्र चिन्त्यते इत्येवं हर्षवि
ह्वस्य स्वाधिकारान्धनान्जयः प्रह्लादोगात्तदीयां वैसः।

मतिर्बाल्यचंचलः प्रेषितोगुरुपुत्राणांसमीपेवाड्म
यामये पप्रच्छतेमहाभागमेकमारोप्यहर्षितः गुरोः
समीपेगत्वावैत्वयाऽधीतंकिमद्भुतं पद्यंश्रावयपुत्रे
हृयेनत्वमिःसुधोपमा भवेन्ममेतितंप्राहपुत्रःपरम
हर्षितः । प्रह्लादउवाच । ॐनमोभगवतेतुभ्यंवासु
देवायधीमहि प्रद्युम्नायानिरुद्धायनमःसंकर्षणा
यच इतिश्रुत्वाततोदैत्यःक्रुधापरमयान्वितः शंड
मर्कावाहूयसोजगादालंतदंभ्रारैः वाग्रूपःकिंच
वाभ्यांत्वपापाभ्यांकुलदूषणः कलंकरूपोनोगोत्रे ।
निशाकरतनूज्ज्वले शिक्षितोनत्रसंसारःसम्यगस्य
विधीयतां कथाभ्यामन्यथाद्यद्दैकवयोरस्यचैवहि
भवेन्मत्तइतिप्रोक्ताहूचतुर्गुरुपुत्रकौ अस्माभिर्बहुवा
रेणसंस्कारोस्यकृतःसदा संस्कारेणश्रुतंज्ञात्वाममति
र्यात्यस्यदुर्मतेः शत्रोर्नामपरोदस्ययोगदत्तातिपरं
प्रभो ततःक्रुद्धोबभूवात्रहिरण्यकशिपुर्नृपः ताड
यामासविविधैरुपायैस्तंसुतंपरम् विषाशनेनासिंधु
निमज्जनेनाद्रिपतनैः दिग्गजैर्दन्तपीडाभिरग्निदा
हादिभिस्तथा नागपाशैर्विषोग्रैस्तैरसाध्यैर्दुःखदैः
शरैः ताड्यमानोपितेनासौविसस्मारनतंमन्त्रम् प्रभा
वेनमनसस्तस्यनाक्रान्तिविकृतिर्ययौ ततःप्रोवाचतं
क्रोधिप्रनदैत्यवरःसुतं पापिन्पापः कुत्रविष्णुःसंते
लोभियंहृदिता इतिप्रोक्तःसुतःपिताप्रोवाचाःश्रुतवगो
हृस्मत । प्रह्लादउवाच । ॐजलेविष्णुःस्थलेविष्णुर्विष्णु
राकाशमंडले ज्वालामालाकुलेविष्णुःसर्वविष्णुम
यंजगत् इतिपुत्रेणसंप्रोक्तःसंक्रुद्धःसुरराट्तदा प्र
नःप्रोवाचततयेनाऽऽयन्तंभमद्भुतम् यदिविष्णुःसर्व

नृ॰ चं॰ क॰ ११५

गोप्तित्वयामूढेनकीर्तितः अस्मिंस्तमेकथंनास्ति।
कामैरूपप्रकीर्तितः इत्येवंरूपचिन्तयतस्तस्यैवंवदतः
पुरा प्रादुर्बभूवभगवान्नरसिंहोतिविस्मितनाम् ततस्त
प्रान्तोदसीचपातालभोगिरमानथा वैशाखमासेधर्मेत्रे
नक्षत्रेमाकृतनाभिधे संध्यायामद्भुताकारःप्रादुरासीदयं
करः तेजसाव्याप्तवान्सर्वादिशश्चविदिशस्तथा ता
नोददारनखैःस्वैरैवदसितनखाग्रणात् दैत्यंततःसुराः
सर्वेहृष्टचित्ताजगदन्यभुत् तपुष्पवृष्टिंविदधुर्व्योम्निभो
निसृक्षास्तनीषयाः स्वाधिकारान्ततःसर्वेलेभिरेदेवस
त्तमाः जग्मुर्निजान्निजांल्लोकान्हृष्टचित्तास्तुपेश्वर। यत्स
दृष्टंत्वयाराजन्सर्वंतत्तेमयापरम् कथितंनारसिंहस्याः
वतारकरणंनृप श्रृण्वन्नामसपरीवारोव्रतंतस्यकुरुप्रभो
अस्मिंस्त्रीलोकेव्रतंनृणांधर्मकामार्थसिद्धयः साम्राज्यं
विघ्नहानिश्चपापहानिश्चसर्वदा। सूतउवाच। इ
तिप्रोक्तोन्वयस्तेनपरिवारयतेव्रतम् चचारनारदश्चाः
पिसर्वांल्लोकान्प्रययौद्भुतम् इतिमाहात्म्यमेतद्योनार
सिंहस्यसर्वदा शृणुयात्रादिनेतस्यभक्तिश्चक्रोकरोस्थि
ते ॥ इतिश्री आदिपुराणे श्रीनारदयुधिष्ठिरसंवादे
श्रीनरसिंहचतुर्दशीकथामाहात्म्यंनामसमाप्तम्ः ॥
ॐ ॥ ॥ ॥ ॥ ॐ ॥ श्रीः
संवत् १९०८ फाल्गुणकृष्णद्वितीयायांमया।
विप्रवरनारायणेनेदंमाहात्म्यंसमाप्तिमकृता ॥ ॥

क॰ म॰ २ ॥१६

ॐनमःत्रिपुरसुन्दर्यै ॥ ॐनमःशिवाय
ॐश्रीभैरवी ॥ ॐश्रुतंभवत्प्रसादेनसर्वपा
यएामतन्नमं इदानींश्रोतुमिच्छामिद्विश्रा
मीतीर्थमुत्तमं कपालमोचनंनामकंएं
पापापनोदनं एकद्वित्रिसंख्यावाकिंत्रा
मेस्मिन्परमेश्वर महात्म्यमस्यतेत्रसर्वद
मेहितकाम्यया भैरवः श्रृणुदेवयमहाद
विश्रामेहिमंत्तकेपुरा त्रिसन्नकेचमाद्दहि
ग्रामेत्यघटस्थकिल ब्रह्मविष्णुमहीभृतो
कृतीमात्विकराजसौ स्पर्धयानामसेमृति
नामन्यतोमहेश्वरि । नदत्तानविनाशार्थंम
तिमेनाममौकिल तेजःस्वरूपामहसाभृत
दोषभवत्पुरा प्रसंवर्धनयावद्देनिशोथ्या
तमहेश्वरि वेपिताजननसंघात्कहुण्डासन्न
तिमेश्वरी सप्ताप्यारदेसीतावन्नाप्राप्तायंत
किञ्चन व्याप्तंजगत्त्रासयितेहृष्ट्वादेवगणाः
त्रिये ब्रह्मविष्णोः पेरागत्यासम्प्रगतुष्टुःप्र
वेषिताः देवाः किमिदंभगवन्ब्रूहिप्रका
ण्डप्रलयःकिम जगन्नाशनविभुरादेनतेजः
पुञ्जंमहेश्वरो ज्ञानीमोकाण्डप्रलयःकिमु
सुतोभयंहिनः भैरवः श्रुत्वातद्वचनंसोम्य
देवानाब्रवत्रः प्रिये ब्रह्मदत्तानजोदेवा
तेजोराशिःमहाद्युतः तदागच्छतयामात्र
भगवन्तंसनातनं द्रष्टुमाभैरवंदेवंकिमत

दितिनिश्चितं नाभ्यां समागतादेवा भैरवं भी
मरूपिणं तेजःस्वरूपं ज्ञात्वा तद्ध्यानेन दृष्टिम
होयतो ब्रह्मा जगाम सोऽपि पश्चादथ स्तोत्रैरेव
च दिव्यं सहस्रं वर्षाणां तेन जगत्पतिः स्तवैः
अनंतस्यान्तमज्ञात्वा अनन्तनिवृत्तस्ततः ता
नेनिहत्या विलहिभैरवं भीमरूपिणं अनि
च्छयेन निःस्पन्दविश्रुं परगिरे यत् श्रीभ
गवान् उं अपारपारे गहनावतारे प्रत्ताधेना
रेखविमर्शकारे ऊर्ध्वरपारे परमार्थसारे संसा
रवारं पारणं व्रजामः ।

रजःसत्वादतमोजा
प्रनाशं कर्तुं प्रवृत्तोन समग्रं त्वमीहक् हृष्ट्वा
गोरं रूपमेतत्तवेमं महोव्याप्तं दिव्यरूपं पर
यत् तदेतद्देवानमं सत्स्वरूपं प्रवर्तयथेन
नो हक्कवकाशं अहं व्रह्मापि वविष्णुः शम्भुर्यो
पाग्निः चेन्द्रः सोमयमाग्निवायवः कुवेरहेशा
अह्वश्रेनथेन हिदं जगत्नादटइत्येवसिद्धः
पिंडाकारस्य समवेतेयदाकं सर्वोवारं सर्वरू
पपरंतत् विन्वाचोमि त्यक्तरूपं चाविंदुंत्वा
यंतेत्वागवरेनपरेते विस्तासुपरमवरेरू
हीत्वायानिर्वाच्यं परमव्योमरूपं नपवके
लाहलवर्जिताः अभो वित्वाम हस्तेपरतःप
वंहि त्वहि मशांश्यानकोलाहलाद्ये वित्वा
उत्सद्यानि नस्यापिपारे महो विमर्शादवेरे।

क॰
म॰
४
६७

117

मृतमर्षोस्थानकोलाहलाये विस्तावुत्सङ्गोर
नितस्यापिपारे महाविमर्शोऽरवरोहनाये
पारं प्रपन्नास्त्वपरेहलोके विमर्शोपि त्रिवि
धोवप्रभौतेरूपंचोरंनामसंचारच्चारे रजस्पार
पित्वन्महेचोरस्तूपं विमृश्यंतिपरत्रताभिम
र्शोत् अवराणामेवविमर्शोशक्तिः स्याथका
लिकस्थितालोकातत्रपरेविमर्शोचगताविभे
धेनपूर्वलोकेपि · एवापरिष्टः तुङ्करप
रेपरमेपदेयविमर्शेस्तूत्वंपरमार्थरूपं आ
निर्वाच्यंध्यामविश्रुत्यमाद्येतेज्ञानंतेशरणं

262

त्वांप्रपन्ने मयाविमृश्यामहमोभिमानाश्च
नत्त्वउनंनमहस्त्वेवश अहङ्कारपारावहमाभि
मानिनावाच्यस्वरूपंमध्यएवोपयाते विश्रा
पितेभोत्रशरणापित्वय्येवाप्यहमिनोमध्यए
वापिधेति तस्मात्वांमध्यएवाभियातो अ
नभिज्ञोपतितोत्वन्महिम्नः अविद्वांस्तेपारम
स्यमहिम्नः पारमिच्छन्मध्यएवोपयाति अ
हंसमेत्यभिमानोसएवसर्वमहानाहमित्येव
मत्तः विद्वांस्तेपारमुपेत्यदेवमहिम्नोवेवि
श्वमेलोकंतत्र तस्मात्तेलोकोध्यन्यएवेतिम
त्वेलोकादपिमान्यएवेतिहृष्टः त्वामेवतस्म
त्स्यवननश्रामसिद्धियाश्चोत्यत्ततः सुविजित्य
परंपरार्थेपरमेमृडेस्तुत्वंगहात्त्वयस्यमाणं
त्वांप्रपन्नः श्रेष्ठाकृणाद्दोरमोहकस्त्वरूपंटिव्य

महाबोधकेनोप्रसन्नः प्रवर्तयन्तः परमस्वभा
वं स्वंत्वामेवं शरणं घोररूपं कृतोऽहं वेतनमद्रूपः
स्वरूपे सत्वांतरे गोराजसोऽप्यरूपः भवान्स्वरूपे
सत्वरूपो बहिर्वैनमोन्तरंगः स्वप्रसिद्धलोके प्र
ज्ञानत्वैमहिमानं नवेमे मध्येप्रसन्नाणामेवाभि
याति तावद्भयंतिकामक्रोधाद्योमोयावन्ना
यान्स्वमहत्तेजउग्रं तावद्भयंभीमरूपात्वत्ता
त्तावद्भयंरागद्वेषादिकेभ्यः यावन्नायान्वस्मा
हस्वप्रकाशं प्रप्रकाशाज्जंतरेवबिभेति स्वरू
पतोपितोदयन्नत्तमोन्तं प्रकाशरूपवैवाद्भुतज्यो
तिरूपं भवत्प्रकाशाज्ज्वलद्रूपोहमस्मि विना
शयान्विघ्नसंघाननेकान् भीतोस्मत्सोजंतरे
वाप्रकाशोरु उप्रप्रपतन्यातिमोरे यावद्भ
वन्महउग्रं नयातिहृद्भामहोमस्यतस्मादपेति
यस्मादेवं नोतिप्रवातिहृष्टस्थिरं नयातोस्वप्रका
शस्यपारं अप्रकाशोभवतोमोहरूपं तिमोऽप्र
मत्तोमध्यप्रवाभियातं यस्माच्छिरोव्रह्मणोने
वद्दृष्टं भवत्पादोनमयापिप्रहृष्टो अनंतस्यानं
तमेवालपंतो लोकेप्रमत्तोमध्यप्रवाभियातं
यस्मादपारस्य भवन्महिम्नस्त्वावारपवप्रमत्तो
नोस्तरेण संप्रत्यपतद्धोरमेतत्स्वरूपमस्महृष्ट
दर्शयस्वंस्वरूपं यन्नाविदंतिवेदन्ताः सोप्यार
तायेतियन्नाहं नतर्कयंतितर्कत्ताने शयिका
नाज्ञसांत्यपि सोमोमयंतियन्वसोमोमासायो

का॰ म॰ ११८

भिगामिनः तत्रयंतिनतत्रन्नायद्घोरंमहदुत्तमं प्र
सन्नायाशापहंघोरंमहोदधिप्रःकाशितं नहिवं
भैरवंरूपंदृष्टयोदृष्टयोनमामहं इतिस्तुत्वाभैरवंत
विलष्टैमाचिरंपतं उत्थायोत्थायपट्योभैरवस्य
पुनः पुनः प्रणम्यात्रैतजमुक्तकुलोमासमहे
श्वरि भैरवस्तेजउग्रंचहित्वासौमांवभुः स्थितः
उवाचस्तुतायावाचाविलप्यपरमन्तुरावितं विं
हष्पस्तेजसैतोवैत्वयाविसोवदस्वमं प्रद्युतंब्रह्म
णावापिचौरेनमासिचाद्भुतं विष्णुरुवाच। प्रद्युतंम
दुतेकितेद्दृष्टंपरमेश्वर नांतानमध्यनैवादि
र्यस्यकितस्यतेप्रभो। भैरवःउवाच। ज्येष्ठः श्रेष्ठ
स्त्वमेवासिसर्वेषामितिनःप्रभो दृष्टस्तेविस्मयः
कश्चिद्रूपंचारेत्वदृपके ज्ञात्वाप्रोवाचतंब्रह्मा
दृष्ट्वातंस्तेमयेतिच येनाःसमद्वंशोवस्यकेन
कस्य ``चाभिभो क्रोधमहारयांवक्रेज्ञात्वाब्रह्म
वचोहरः दृष्ट्वातंनतक्तवाचब्रह्माणंपुनरेवसः
येनुःशोवःकेतकाग्नुनदाग्रमाहरेणाव कर्नै
मुहयाब्रह्माशिरःकृतंमहेश्वरि शिरःकपाले
हत्यार्थैलनंहरवरंप्रिये तदाप्रभृतिदेवेशावि
ब्रह्मस्याशिरःवरे चचारतीर्थान्विवियविद्धयह
न्याव्रतंचरन् कामपंतन्ह्यादशाब्दानितीर्थेचम
णिकर्णिके ब्रह्महत्यागतानाहंस्मवालितंवक
पालकं कपालाद्विचवरेलग्नं नगतंहरपर्तु
ने पर्वविहरमाणस्यभैरवस्यहिमालये तत्र

नावाहिमानस्यग्राहिमाणस्यैवगणैः हतेपि
शार्दूलैर्यदैत्यैर्घुष्यमानस्यसुन्दरि तेत्रैश्चपोथ
णेनामपावयन्स्तपयाहृष्या ततः प्रचलितः
प्रणपाहिहरन्वृषभेणह महाराद्रसहृपातोह
न्योहल्लाघ्रराश्रिये कपालास्थिकेवलग्नाक्रोध
वक्रेमहेश्वरः कपालेमेगतेकाषपाङ्गणेवेम
णिकाणिके हत्यापिसागतातत्रकेयहिरत्रवा
गता इत्यक्रोधयाङलेनापिहरेणवृषभस्थितः
चोदितेऽचलहत्यांप्रतितत्रमहेश्वरि चलतोवृ
षभस्याङ्गुरःसवलितईश्वरि वृषलः खुरा
लत्रपृथिव्यांजगदम्बिके खुरात्वाईमवृत्तत्र
तीर्थप्रस्तनवान्हरः तीर्थेपितत्रकुण्डेवस्नात्वा
त्वपापवैहरं कपालास्थितपतितेकराद्वि
प्रेहरस्यैव हत्यासपारिवारापिगताहरंमहे
श्वरात् हृष्टाकपालंभ्रष्टंतपातितंस्वकराद्ध
रः हत्यांचहृत्वयातोवस्तीर्थेप्रोवाचसुन्दरि क
पालमोचितेमत्रहिहत्याचसमागता किमेत
दितिमेतीर्थवदमेहिनकाम्यया एतच्छ्रुत्वातुव
चनंतीर्थःप्रोवाचबाकरं कर्तरोमद्रुयादेवाहिः
कपालेमस्तहृते त्रिरपिचप्रहारेणतस्माद्धिरय
मोचिते यस्माद्धिमोचितेयत्रकपालंपरमेश्व
र तस्माद्धियामःकथितोमंत्रतत्रविप्राखदेः
कपालमोचितमत्रकुण्डेयस्मान्महेश्वर क
पालमोचनेनामतीर्थंभवत्वतेवरात् ज्ञात्वा

क॰ म॰
११५

119

२६२

सूर्यस्यतत्स्थानकंप्रभुः ओवाचसुन्दरि कपालमो
चनेनामतीर्थंभवत्तमेचिरे भ्रूणहास्यामगर्भ
स्त्रवन्तगर्भास्त्रवसुन्दरि स्त्रावपाताश्चनामोन
दिनजामासजाश्रपि पत्लजाः प्रेतभूतास्त्रा(
त्त्सापिमहेश्वरि त्वमाभवेत्तस्यविरंसुच्यते
प्रेतयोषितः अत्रयेषांकृतंश्राद्धंतेनत्यक्त्वाश
तेमम: नामहीनाश्चयेनष्टागर्भेनष्टाश्चयेज
नाः भ्रूणस्त्रावास्त्रपाताश्चनामोनास्तत्रकीर्ति
ताः तेषांनाम्नात्तमातावापितावाऽथवाहितं
हस्त्वापिंवप्रस्यहत्याघोरंसेवाम्भुचावलत्
बालगर्भास्त्रभ्रूणास्त्रनष्टात्वापतिताः हितो(
स्त्रीणांस्त्रावास्त्रपाताश्चसभवेतस्वनास्त्रिये ह
त्पालमोचमत्स्यश्रमोहोपायंगवेषयन् काष्ठप्र
णालिकांतेनजलंदत्तंयंयातत्था नामोनाकी
र्तिनालोकेतीर्थंप्रेतप्रणालिकाः नामोनानांदी
यतेयत्रतीर्थेप्रेतेप्रणालिकाः तेत्ससिभाजः प्र
नालक्षणतकल्पेनसंशयः कपालमोचनेयेत
श्राद्धंकुर्वंतिसुन्दरि सर्वोमसद्भावच्चमेयंप्रा
प्नुवंतिनसंशयः येत्तनमीनवालोकेकपाल
मोचनेनृतः तेसिद्धिभाजोलोकेस्मिंस्मिद्धिं
कथिताः प्रिये कपालमोचनेनामतीर्थेपरम
पावने यच्चंत्वकुर्वंतिमनुजाः पापंवापुण्यमेवा
वा नरदत्तंस्थामक्षयत्रमतंदेववरप्रद इत्यंती
र्थवरंप्राप्यसूर्यः परमविस्मितः त्रिनेत्रस्यानं

यथैते देवचक्रः शोभी भविष्यति इत्युक्त्वा भैरवं
स्तुत्वेयं तत्र तस्थौ जगदम्बिके शर्वोपि तत्र तीर्थे वै
स्वरूपी यत्राश्रमे विजहार महेशानि देव्या
महेश्वरः एतस्माद्वणद्वादशपादत्रमेवाभव।
कपालमोचनं नाम तीर्थं परमपावनं कपा।
लमोचने देवि स्नाने दाने स्वरार्चने श्राद्धे होमे
जपे चैव जग्धे तत्तद्य मानुयात् कुरुक्षेत्रगया
योश्च प्रयागे नैमिषवने हरद्वारे कनखले गंगा
सागरसंगमे स्नात्वा दत्त्वा यत्पुण्यमाप्नुयान्म
त्रजः प्रिये तत्फलं समवाप्नोति द्वादशपांशा २६६
वणे प्रिय कपालमोचने ज्येष्ठ स्नानदानज
पार्चनैः तर्पणैर्वन्दनैश्चापि दीपप्रदायवंद
नैः अक्षयं फलमाप्नोति शानकल्पं न संशयः
अनेकविधिना यो वै हत्वा विस्रब्ध लिङ्गिनः ।
मोचयेत्मन् ब्रह्महत्यात्तो यत्फलं लभेत् त
त्फलं लभते मर्त्यो द्विग्रामेपि ण्डमाहरन् प्र
तान्द्विग्रामके तीर्थे श्राद्धं कृत्वा विधानतः स्ना
ने दानम पोषणानि वा तद्यफलमाप्नुयात् ।
नेहं तिपितरस्तेषां शानकल्पं महेश्वरि ततः
पिण्डं विधिदैन्नदीयाद्दर्शपि वृश्वरि यद्याम
मे ज्वैत्तस्य पुत्र कन्तुक स्वशरीरतः तथा स्व
ज्येन स्नानं त्व पापकमा यदि द्वादशपांस्ना न।
मात्रेणा तीर्थं कपालमोचने यत्फलं समा।
वाप्नोति नरस्तत्क्षणानेऽपि भैरवुवाच स्त

कं॰ मं॰ १२

येणकाथिता त्रिः किं न ब्रह्महत्या महेश्वर कथं न ब्रा
ह्महत्यापीणो किं कथमेश्वर ब्रह्महत्यापहं तीर्थं
वदमे हितकाम्यया भैरव उवाच शृणु देवि प्रव
क्ष्यामि न ब्रह्महत्या यथा किल त्रिः शीर्णी च यथा
देवि तथा वक्ष्यामि ते प्रिये वृषभः प्रचचाल कौ
थे·· वप्रेणादिनाः ग्रामे त्रिसप्तिके नाम हत्या
हत्वा त्ववास्थिता तत्र दृष्ट्वा तमां देवि मनोसर
सि निर्मले तत्र स्नात्वा भव·· स्याच चाल तद्दे
प्रति चलं तीत तत्रतो दृष्ट्वा गणपाध्यवदत प्रिये
मापहि हत्यं दृष्ट्वा त्वामि हं शीर्णो भविष्यामि गण
पेनोदिता हत्या शीर्णा भूत्वा स्वयं प्रिये इत्येन
ब्रह्महत्या शीर्णा भूता स्वरूपिणां तः हि ग्राम
ग्राममापहि ग्रामे न जोग्रात्सौ ततः प्राक्रमि दं
तीर्थं हि त्रिमापहि संज्ञके ग्रामि फले सप्तहि
किमन्यच्छ्रोतु मिच्छसि भैरव्युवाच ॥ पुनर्वद
महादेव ग्रामे त्रिः सप्तके कथं हत्यानिवारि
ता तेन मापहि ग्रामके पिव भैरव उवाचः दृष्ट्वा
त्रैलोक्यं कलिले हत्यया कृतमोच्चाटि प्रत्येक
पुण्यगामा भवाद्ववृषभवाहनाः गच्छ ब्राह्मणान्
पुरे देवो हत्यां हरेदद्दशीर दृष्ट्वा हत्यां तदृ
नरयामजगामतो हरीकते ब्रह्महत्यापि वा
भूमिप्रदाहनत पदप्रहारादभवत्स्रोतो दि
सुनिर्मले तत्र स्नात्वा महादेवो हत्याहरं च चा
लद दृष्ट्वा प्रचलिता हत्या विचार्य मनसा शि

वः ममचापि ब्रह्महत्या न जहात्येव निश्चितं
इत्युक्तवत्यां महादेवी मा पृच्छि ग्राममध्यमं तत्रा
पि हृष्ट्वा हत्यां नाशुच्चैः शोणितमय्यामदत्त महा
गणपतिर्देवो हृष्ट्वा हत्यां मयः स्थितां उवाच
परमक्रुद्धो माइहैहि चरावसि उच्चैः शोणितज
लदो मा उच्चैः शोणित भविष्यसि इत्युक्त्वा करे जल
धृत्वा गणेशो राहसौ तदा शोकरोत्सेवनात्तत्र
विशीर्णमकरोत्तदा प्रकटीभूय हिये सा हत्या
गदसद्रूपिणी शिवाङ्गोत्तापलायात्सा नस्माद्वि
ग्रामसत्तकाः पुनस्तैः प्रकटीभूत्वा शिवस्या भ
इराटसौ तत्रापि मग्नास्तरसितस्मात्त्रिग्रामसं
ज्ञकः माइहग्रामेन ह्येव हत्या गदसद्रूपिणी उ
श्चैः शोणितमहादेवेन तस्यैकवटीस्मृता प्रकासि
तेन दिवसे हि त्रिमाइहग्रामके योयात्रां विधि
वत्कुर्यात्तस्य हत्याभयं कुतः त्रिग्राममेकवारं वै
यतो यात्रां महेश्वरि ततस्त्वेककवटी प्रोक्ता मे तत्र ते
त्रविधावदैः कृत्वाश्चैककवटी यो वै श्रावणद्वा
दश्यां दिने ह्यस्त्री प्रदक्षिणफलपुण्यमाप्नोति
मानवः कोटिहत्यासमं पापं तत्क्षणादेवना
शयत्येव सर्वं कृतं पापं ज्ञानतोऽज्ञानतः कृतं चयत्न
कपालमोचने तेन स्नानमात्रतः वेद
पारायणं पुण्यं कृत्वा श्चैककवटीं नरः प्राप्नोति
निश्चितं तेदे विज्योतिष्टोमादियागर्न्नै श्वमेध
सहस्राणां च राजसूयशतेन च यत्फलं समवा

कं॰ मं॰ [illegible] १८

120

२५६

मोति तत्स्नानेन लभेन्नरः । हयश्वैः पराकैः येन
पुण्यं न स्यात् पंचाग्निधारणैः । कृच्छ्रभिर्भूविय
जनैः यत्फलं समवाप्नुयात् तत्फलं सम
वाप्नोति हरिद्रामे स्नानमात्रतः । हरिद्रामे पि
महेशानि माहं हरिद्रामके पिच हरिद्रामे दान
फलं ज्ञेयं पुण्यं सोपि वा न गयायां पि
ण्डदानेन कल्पायुत फलमाप्नुयात् कपा
लमोचने तत्र मन्त्रपिण्डदानमाप्नुयात् ह
रिद्रामे गोसहस्रे कपिलाकोटिदानतः वि
पिवद्दे विद्दे प यत्फलं समवाप्नुयात् त
त्फलं समवाप्नोति हरिद्रामे स्नानतः प्रिय
माने पुरमलमासे नहृत्वा विसर्जलिं च य
त् फलं सहस्रमासानि दत्वा पिंडोदकं सा
चने तत्फलं समवाप्नोति नरो नात्र संश
यः कलौ विस्मिन्महाघोरपापवाववृ
ते कलपापपरे तीर्थमेव प्रकटीकृ त
कपालमोचने नाम कलिकल्मषनाशन
इति तत्र मया ख्यातं सर्वपापप्रणोदनं क
पालमोचने नाम हरिद्रामे पुण्यतमे
सर्वपापलोकहायामयाते प्रकाशितं
श्रुत्वा पठेन्नित्यं स्यात् सर्वपापप्रणोदनं
इति श्री मंहितायां भैरवीभैरवसंवादे ह
रिद्रामविषये श्रीकपालमोचनमाहात्म्यं
नाम पटलः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ॐ नमः सरस्वत्यै ॐ अथ श्रीसरस्वत्या महात्म्यं लिख्य
ते कैलासशिखरासीनं देवदेवं महेश्वरं क्रीड
मानं गणैस्साकं पार्वत्या सहितं हरं । नारदाद्यै
र्मुनिवरैः स्तूयमानं जगद्गुरुं सर्वेशं सर्वकर्ता
रं भक्तानां हितकारकं उत्संगवर्तिनी श्रुत्वा प्रण
नाम महेश्वरं भक्तार्तिहारिणी देवी सर्वसम्पत्प्र
दायिनी श्रीदेव्युवाच । नमस्ते देवदेवेश सर्व
देव नमस्कृत अप्रमेयगुणेशान जगत्त्रितयहे
त्वर जगत्सृष्टिस्थितिध्वंसपापौघप्रहकार
क भवते कारणेशाय सर्वगाय व्ययाय ते प
कालकामान्धकत्रासकारिणे फणिहारिणे भ
वाय भवसंतापहारिणे विभवे नमः नमो रु
द्राय त्रिनेत्राय सोमार्धशिरसे नमः सोमपीयूष
कलशवराभयकरायते ते हृत्पद्मासनमा
रूढज्योतिरूपजगत्पते अष्टमूर्ते नमस्तुभ्य
भयाष्टकविनाशिने भैरवाष्टकमध्यस्थ
षोडशविदायिने ब्रह्मविष्ण्विन्द्रनमितनमः ।
त्रिपुरघातिने सत्यानंदरूपाय नीरूपाय
गुणायते नमस्तेस्तु विरूपाक्षप्रसादाय यत्
रायच इति स्तुत्वा महेशानं वरदं प्राकरे हरं श्रीर
प्रसन्नवदनास्मेजं पप्रच्छ देवं तत्स्थलात् सारं भूतलम्
देव्युवाच त्रैलोक्यं देवदेवेश हिमाद्रिजनकोम
ध्याने सागरात्सारत्नरेषोम्भा स्थान मनोहरः
म नत्रापि सारात्कश्मीरराष्ट्रं

स॰ नानाविधफलैर्युक्ताद्दृष्ट्वैवंभवतः॥अतं चत्वा
म॰ रिंशच्च पंचापि स्थानानि यानि ते विभो षष्टि
? विलोस्त्र्यास्त्रीणिस्थानानि परमेष्ठिनः॥ द्वावि
१२१ शतिमे दीयानि त्वयोक्तानि समासतः॥ नाग
नोच महेशान स्थानानि सर्वैक्रमाक्रमात्॥
नीलादीनि मयास्वामिन्समासाद्भवतः॥ अतं
गणेशस्य कुमारस्य हृदयस्यापि जगत्पते बहू
नि संति स्थानानि पुण्यानामाश्रमाणि च वित
स्तायां महानद्याः सर्वपापहराशुभाः॥ सर्वेषां
चैव देवानां पीठानां च विशेषतः॥ अत्र त्वं मम
हादेवत्रं विजयेश्वरमुत्तमं नवप्रीतिकरं प्रभो
वाराणस्या यवाधिकं॥ कृतेत्रे त्वद्दानेन स्ना
नेन कपटेश्वरे॥ वेदाशीत्येकपानेन दर्शनाद्वि
जयेश्वरे॥ शक्तिस्यान्यरमेशानबहुधात्यमया
कृते॥ हस्तिकर्णेद्वयप्रेवे नागेसंकर्षणेन था
राधश्च ललितेश्वरपापानालः कृत्यितः॥ शिवः
व्यामम ध्येरवो ग्रामेयः॥ स्फटिकस्यापहृदं मे स
मत्र पृथिवीदानलभतेनात्र संशयः॥ तत्रापि
कपटेशस्य मध्याद्धृजटेश्वर देवं स्नापयित्व
यांति यानि तीर्थानि भूतले पुण्यमानीव
देवस्य हेत्रं मोतप्रदेशेषु पितृणां श्राद्धः
मात्रेणाचाकाचाः॥ पूलिनेभुमे भवानीभव
नीभीमाय ‥ गोविंदवने वपनं तत्र कृत्वी
णः॥ कोटियज्ञफलं लभेत्॥ गयायां त्वकृते॥

आद्येयस्तुर्णं परिकीर्तितं तत्र: स्नानतर्पणे ते
त्रेभास्वरस्य महेश्वर वराहनेत्रसम्भूतानी
लंडाम्लस्तुत्यिना दर्शनात्पापशमनी स्य
र्शनाद्दिव्यस्तारिणी स्नानान्मोक्षप्रदा देवी वि
तस्तात्र सुरेश्वरा त्रियोदशपाशितेपक्षेपाता
लादुत्थिता शुभा पुण्ये भाद्रपदे मासि याति
तीर्थानि भूतले स्नातुमायांति सर्वाणि त्रिं
शस्येरिव वाकैर महादेव महेशान सर्वज्ञ
परमेश्वर माहात्म्यं हि वितस्ताया भवतो वि
स्तराच्छ्रुतं तीर्थस्य माहात्म्यं श्रुतं समास
तो मया यत्र कल्याणकालेन तेनो रूपाहतवा
तया वदाभवं जगन्नाथ देवदेव महेश्वर १
आसीत्कृपानि थम्भाभिहूर्णो मन्वंतरातरे
षट् तत्र मतीसरो दृष्टं द्वितीयं मिवमानसं
हंसकारण्डवाकीर्णं चक्रवाकोपशोभितं
कमलैरुत्पलैरम्यैः सुगंधाढ्यैर्मनोहरैः
पुण्यतोयसमायुक्तं स्वच्छं साधुमनो यथा
कदाचित्तावमारुह्य प्राक्क्रीडन्प्रियासमं
स्तेसरसि उत्पन्ने आसीद्धर्षान्वितः परं पुण्ये
वेदमुनिवरस्याहस्तो विकमलान्वितं र
म्भोहंस्तु गणपावालीः दृढं तास्त्रकोमलौ वी
णावालीन्त विम्बोष्ठी हस्तास्वर्गपतेस्त्रियो
पादौ कामातरोद्भवः सन्त्रहोता मदानवः
प्रभवहेवदेवस्य जगन्नाथ महेश्वर ततपा

का॰ म॰ १२२

क्षेणतद्बीजं गामममहेश्वरं नद्योयं जोम
हावोद्येल्लतः शंभ्भाजलोद्भवः यैताम्रोपवे
नेक्षित्वाजलमात्मकृद्घलीलया स्वदर्शनेन
वक्रेणविस्तनाप्रभुविस्तृना ततः शुभ्रं स्रवे
जातेहग्गाभूमिमनोरमा कश्यपेनकृतेतत्र
नपस्तप्त्वा स्वदारुणं पावनेभगवाञ्शम्भो
कश्मीरा इतिमंडले काश्मीराहंस्वयंदेव।
तयैवेत्यं ममोदिते श्रवणोपिल्पनिता
नेताहं परमेश्वर दिव्यंवर्षसहस्रंत तनपस्
त्वाजगद्गुरो शारदेतिसमाख्याता दर्शना
न्मोक्षदायिनी दृष्टिध्यायानितीर्थानिता
निकाश्मीरमंडले कश्यपाप्रसन्नस्तदा
गतानिनवात्तया नेदितेत्रस्यमाहात्म्यश्च
तेविस्तरतोमया भवतापरमेशानभक्ता
नुग्रहकाम्यया यत्रवितस्ताशिवागंगाकोल
यप्रवाहतः नन्दीयत्रप्रगाभीष्टं भवतेव
रमाभगवान् उत्तरेमानसेयत्रज्येष्ठेश्यानेम
हेश्वर कौलासाद्पिजानेहं वरस्य विस्वदद
नायक शुभ्रेनारीश्वरंदेवंत्रिपुरलोकेषु
विश्रुतं यत्रेनारीश्वरोयत्रशम्भमासत्रीत
यभवान् संपन्नस्त्रिजगन्नाथगौरीश्वर इ
तिश्रुतः केटकोपि मन्तायातितिवल्लो
कंमतानतं भ्रमान्पत्नरमेतेचशम्भोविश्व
प्रकाशकं लिंगं स्वमय पत्रप्रिदृष्टंतेहीयते

पिब ५· चेद्वत्सरमेशानपत्योः शुक्लकृ
ष्णयोः तेहस्नानतो याति शिवंपरमका
रणं अन्यत्तत्रवरंविस्तोवीराह्नमिति विख्या
तं कोटितीर्थसमायुक्ता वितस्ता यत्र मान
दी यत्रस्नानान्नरो याति वैकुंठभुवनध्रुवं १
ख्यातमेतन्मयादेवमातान्वहदाद्विभा पत्र
एवंमन्यानि तीर्थानि तत्राणि सबहून्यपि
न्त्वत्रः स्नानानि देवेशमयाविस्तरतः तदन श्र
फनाश्रोतुमिच्छामि सन्ध्यामाहात्म्यमुत्तमं
येन श्रवणमात्रेण हयमेधफलंभवेत् क
थं सन्ध्यासमुत्पन्ना कास्मैध्या किंफलंलभे
त् दर्शनात्स्पर्शनात्स्नानात्पानाद्वापि नरः
तर्पणात् एतत्सर्वंसमासेन श्रोतुमिच्छामि
तत्त्वतः यदि मेस्प्रसन्नोसि यद्यहं प्रेयसी
तव यदीशानदयालस्त्वंसभक्तजनव
त्सल एतत्सर्वंसमाख्याहि कृपयापरमेश्व
२। श्रीभैरव उवाच। साधुसाधुमहेशानि
यत्त्वयोक्तं वचोमम यन्नकस्यापि दाख्यातं
सर्वश्रेयस्करंपरं सर्वेषांमुपकारायश्रृण
त्वंवीरवंदिते प्रवक्ष्यामि समासेन सन्ध्या
यास्तु कथानकं येन श्रवणमात्रेण सर्व
यज्ञफलंलभेत् यासागंगासमाख्यातानान
दी त्रैलोक्यपावनी सासंध्याख्यावरादेव
र्नीयामनीषिणा सम्यग्ध्यानरतापरमि

सं. म. ६
१२३

देवेशि सिद्धिरुपागता सप्तर्षिभिः पुरा प्रोक्तं सं
न्यासं तीर्थमुत्तमं यस्मात्सन्न्योषितेनापि
सप्तर्षिभिरनुत्तमा देवी भागीरथी नस्मात्सं
ध्याताध्यात्रयिनाशु वि दर्शनात्पापशमनी
स्पर्शनात्स्वर्गनाशिनी एतच्छ्रुत्वा वचः शं
भोः सर्वं विस्मयकारणं प्रोवाच पार्वती
देवं हर्षनिर्भरमानसं। श्रीदेव्युवाच। कथं
गंगा समुत्पापान्तकं शं सत्यान्तमागता एत
न्मे संशयं देवास्मिन्निवेदविस्तरात श्री
भैरवउवाच। गंगायास्तु समुत्पत्तिं कथयि
ष्यामि सुव्रते जगन्मातपुरा त्वं हिमसंपर
त्नी मेनोरमा प्रादुर्भूता रुद्रलोके नेत्रपिट
धतो मम ततस्तोयं संजातं ललाज्ञान
दिलोचने इनाशानमयैयेन दृश्येयो कामा
नको मया सोमसूर्याग्निनयनस्तदारुद्रः
त्रिलोचनः विमुक्तं मम नेत्रत्रं हस्तो विमु
क्तिनोत्वया नेत्राम्बुकरमेदारत्यागमुत्पन्नाद
पायानधी गंगास्ताद्दर्शनात्सोनमध्यात्स
मवरानने रुद्रलोकस्थिता गंगा स्नात्वा सा ना
मानि मे शृणु वैरणावरदा देववरिष्ठा
वरवर्णिनी वारिष्ठा चवरारोहा वरिष्ठा
सप्तमी स्मृता गंगा देताममाख्याता रुद्र
लोकावहा मता नीसोनतिमगणोमणाद
का विस्मृवेरास्थिता नीरगंगेनि विख्याता

विश्वप्रीतिकरी शुभा द्वितीया ब्रह्मलोके
या सा सत्येत्यभिधीयते ब्रह्मणा प्रेरिते य
ज्ञसमर्थेणान्तेथवच त्वत्तोयात्तसमा
यात्तसत्यलोकेनवात्तया स्वर्गे चैव प्रज्व
लत्रसंस्थिता सोममण्डले ततो हं संस्कृतो
देविल्लविल्लभ्रः सेवैः गंगानदी महापु
ण्यामन्यानुहितकाम्यया प्रवर्तीयम
हादेवमर्त्यलोके विसर्जेय ततो भुवो मध्य
गतेयामहर्षिविद्रिणा सलत्ययाजा
तोद्भायः सैवर्णेवर्ववर्णानि तस्यार्ध
भागे देवपित्वस्वमायमनोयथा ज्योति
षपि वैरम्मायोयस्तुत्रवतः पिये उ
तस्यान्नेमम्नृधीनेयातासास्वनेदीपूतः
ततोपि महम्नृधीनेपतितापावनीजग
तु भागीरथेन विख्याता यातालवणास
गरं ततः कालान्तरे देवि दत्तोख्यस्य प्रजा
पतेः प्रवर्तीणां गृहेलस्यसतीमन्मागिर
षीति दाक्षायणीति त्वां तस्माद्रुः पूर्वन
यत्रुमे ततस्तस्यावमानेनत्यक्त्वा देहम
मायिना हिमवलगृहे जाता पार्वतीत्य
भिधीयते मीनाया दुहिता सा त्वं मेनाक
भगिनी तथा तस्मिन्नवसरे जाता तारका
ख्यमहासुरः समागायास्तेदेवसर्वे
लोकपितामहे तेंद्राश्चतेकालेनपले

सं. मं. १०
१२५
125

पेस्तदाहतां ततस्तेषां स्वतपसा ब्रह्मणा च
महासुरं महता तपसा तेन प्रसन्नो हत
वानच ...... तेयत्रेमना शैरोचैत
इति श्रुत्वा वचस्तस्य ब्रह्मणो सो महासुरः
याचावै त्रिषु लोकेषु पूजेयत्वेन थाद्भुतः
समान्निकोलियोगाललस्मान्त्रसुमैव
न्मम इति तस्मात्संदेहस्य सोगोवृष्ठजा
पति ततस्समाधिमास्थाय हिमाद्रिशिखे
रे भवत् सममेवापमान्वेहि दैत्यासोः पि
तरात्तथा तत्रब्रह्मादिभिर्देवैः कामोमो
हयित्वेहि मां विमर्जितस्त्वतोयेनदृग्यो
महोवनाग्निना तेहस्त्वामहेशानित
पाकपीत्महाद्भुते प्रणोनिवृत्तप्रकानि
स्वयंश्रोतास्यपित्वया प्रणीतिसमाख्यि
तात्रिषुलोकेषुत्वेगता त्वयायत्रतप्ल
मंतर्स्रोतीपिवेततः प्राह कपमोर्वटे
श्रीपृष्टणानाद्भागमोतवं तस्योहंतपसाते
नदत्त्वतेट्ठणेनमया वरेश्वरथभेदत्वनुवत
ज्ञोसिमंदटे ततः ह्वोटाविर्याविनाभ
न्तानावृत श्रेगोचक्रोमयादेविमान्त्रिप्राभ
वमहेटोरि तपस्तत्वापित्वगोहततस्तइहि
मनागता ततोस्यानिमेयाः समयुतनोसा
स्तनामया प्रागतामस्मीपतेत्रुत्रनो
मसन्यतो भवाममाकूर्वसिपेनवनापसेन

तपस्विनो विरहेणात्वद्विवाहार्थं हिमालयपुरं
प्रति श्रुत्वा हिमाचलो वार्तां तेभ्यो वेदोपमं प्र
ति यथाविधिनगेन्द्रस्तोत्रारेभे कोनकश्रियं १
श्रयानामन्तसमीपे तमनोवेगात्रपस्विनः महा
कोशेश्रपातेनेव ब्रह्मणा साकमागता हृष्टामा
यान्ह हृष्टेन शिष्टाः हृष्टाः उत्तहलात् तेत्र
माभुनयप्राहयद्वक्रो हि हिमाद्रिणा हृष्टावतेप्र
मेत्रमां प्राहुः प्राञ्जलयश्शुभे यदित्वं ह प्रसन्नो
ऽसि नो भगवन्भवभञ्जन श्रूयतां प्रार्थितो यो नो
दीयतां मभिवाञ्छितं आदिसर्गे ब्रह्मलोके नेत्रे
पिदृयतीनव भवाग्नौ भवसंज्ञापहारिणी ह्वि
हारिणी करनेत्राद्वा गंगाजाताया यकवेयोऽ
या नागश्रुत् दृश्यासंख्यातानासांमध्यान्महेश्वर
यासंख्या ब्रह्मलोके नन वमी भगवन्भव त्वत्रे
देवदेवेपात्वदानाववर्तिनी तां तस्मन्यामि
धागंगां भूमावयां वतारय भाविना ख्यान संन्या
दिकं तेनान्यत्रे तोमनः इति तेषां वचः श्रुत्वाग
थनासर्वकं प्रिये श्रगौ हृत्तां मयाभद्रे तेषां मर
थेलतारिता श्रवयोः कवनेत्रोत्थानवमीपाव
नीशुभा दृष्टानात्र मामन्यावन्तो यात्रु नोऽस्त्वि
दैः ततोहं त्वद्विवाहार्थं तस्मात्कं हरहृदारे वि
ल्लनोचनत्थैर्ब्राह्म्याद्यादिदेवमातृभिः विद्या
धैरेस्तुगन्धर्वैरप्सरोभिः समं प्रिये हिमालयं
पुरं प्राप्तस्तावदपिप्रस्थमतंकं श्रावयोस्तत्रसः

स॰ म॰ ॥ १२५

मतः पाणिग्रहो यथाविधि ततः सर्वे समाया
तायत्र संध्यास्वरूपा वभौ तत्र तेषां मयाग्रेऽत्राव
स्थाहोनां तपस्विनो अपरोऽप्यलोकोत्तमेन
नोहितकाम्यया अस्मिन्नेवैरागमेत्तपावने
सावधानतः तिष्ठन्तेत्रिस्वरूपेण स्वयं भूरपि गव
त्स्वयं यं दृष्ट्वा तनेतायोऽति पवित्रस्य सनातनं ति
ष्ठेत्तजलरूपेण ऋषयः समभावनाः गायत्री
वेदमाता त्वनदीरूपेण तिष्ठति अश्रुत्थास्नान
मात्रेण भयाष्टकविनाशिनी चतुर्वेदस्वरूपोऽव
स्थाने दक्षपीणतिष्ठति अश्रुत्थास्नानमात्रेण
स्नानाद्यतपलं लभेत् विचक्रूटे विष्णुमाते
रूपं कृत्वेन्द्रियस्थितः अहं यत्रतनेसेयमाना
तात्र सविहरा उल्लास्कामहाकोशापावित्र
खिलं जगत् यस्याः कसंगमोहृयास्वऐरात्र
नयासमं यः स्वर्धते प्रयागस्य प्रख्यातं स्मृ
त्रये देवीवापेन भागेन जलरूपा महाजना ।
मडवेतिसमाख्याताद्य याहेवीसमानया एवं
कृत्वा पाणं मनेमगृहीत्वा मनुस्मितादव प्राञ्छं
जलिनः सर्वे प्राजापत्यास्तपस्विनः भगवन्
वदेव प्रासर्वज्ञा परमेश्वरं मौवेन्द्र जगन्नाथ
नाथ शरदकारक त्वच्छामनेभिज्ञामस्माभिरहं
नेतिवसासरमानु मन्त्याया कृपहारिणपापवि
शेषः कोत्रहरूपेण पतत्युन्वीवलेणामयात्रै
वरवीर्शनि साधकमाधपुस्तनिकृत्यामवद्या

नान्मया विशेषात्क्रियते त्वया: सन्ध्यायास्त्री
त्रहृष्यतो प्रातर्मध्याह्नसायं वा पर्वतात्मज
निष्यति यस्माकं संगमोयावत्सन्ध्यायं स्या
त्रि वै ततः एष एव विशेषस्यास्य महेश्वर
..णो श्रेष्ठमोयावद्दनो मभैरवदेव: स
तः प्रातः प्रसंध्यानपसा श्रीखेन निष्यतिह्या
श्रमे इत्सनाहं वचनेषा प्रसादेनान्यथोपि
नान् वैरमवरयित्वाव प्रत्यमोच्य स्वमाश्र
मे कैलासमागता याधीसमुत्पद्यतानोवहे
समाह्निकेनयेनासौ निहतस्तारकासुरः
एनच्छ्रुत्वा वचस्तस्य तच्चं सा परमेश्वरः स
त्यलोकेपकाराय पार्वती भक्तवत्सले ततः
पप्रच्छ तं देवं सर्वलोकमहेश्वरं सोमसूर्या
ग्निनयनं श्रीकंठं चन्द्रशेखरं श्रीदेव्युवाच
भगवन्देवदेवेश लोकानुग्रहकारक इच्छा
मित्वा ततः श्रेष्ठोमायावदोसमुद्भवे हृषो
स्य प्राग्ग्र महादेव भैरवदेवस्ततः श्रोतुं
त्वामेरमसन्ध्यां भगवतीम्बके यत्र देवा
समासीनं मयेत्वं वदावस्तरात् भैरवव
देवकोसौ ऊत्रासीत्कीदृशः स्वयं यस्मात्मा
यावद्दृश्चीनपनाहृषोमहामतिः येनानेला
भगवतीसन्ध्यावन्द्या जगत्त्रये तस्या वाक्यं
तनच्छ्रुत्वा प्रश्रयेन समन्वितः उवाच भग
वाञ्छंभुः सर्वगः सर्वहृद्धितः श्रीभैरव उवाच

स॰ म॰ १२६

वस्तामेतद्वरारोहे सावधानमनाः शृणु ॥ विस्त
राख्येन देवेशि श्रुतेनैव भवेन्नरः ॥ सर्वपाप
विनिर्मुक्तः सत्यं सत्यं वरानने ॥ भद्रेश्वरात्र
मंतावन्मार्गं वक्ष्मि मनापिनि ॥ शृणुष्वावहिता
भूत्वा जगत्त्रितयसुंदरि ॥ गत्वा चक्रधरं स्नात्वा
विनस्तायां समापिते ॥ पूजयेद्देवदेवं णोविलं
तत्र महामह ॥ यत्र सुदर्शनं प्राप्तं चक्रं मत्तो ज
नार्दनः ॥ संपूज्य तत्र हे भद्रे सहस्रैः कमलैः शु
भैः ॥ विजयेश्वरदेवेत्र ततो यायात्सुमप्रिये
यत्रायं दर्शितो लोकैर्मृत्युकाले शिवात्तया प्र
सादं मत्प्रसादे हि जंतोर्वेदेत्यवनेकः ॥ मत्प्रा
णस्य माहात्म्याद्यमे भंगेन पश्यति ॥ उष्णात्मा
वदनात्माच मवैव. मंब्रहिष्ठुतः ॥ अत्रकाश्चि
न्नरः स्नात्वा विनस्तायां समाहितः ॥ शिवलो
कं व्रजत्याशु ज्वलान्मुद्वरेतशातं ॥ तत्र स्नात्वा हि
तं संपूज्य महिंगभाविनात्मना ॥ दत्तेणाहि
यथाशक्ति दत्त्वा ये पूजयेन्नरः ॥ एवमुपश्चेत
नः स्नायाद्दिनस्तांतनिवासिनि ॥ मजेयपयस्य
तस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥ तोविनस्तांसत्र
लेप्यकालान्नेन गिरिंश्रमे ॥ हृष्ठुगावांमहस्र
स्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥ अनंतेज्ञलनागोलि
नन्मले समनोहरः ॥ तत्र स्नात्वा नरो याति प्रा
क्रमामोष्यमाश्वात ॥ पंत्यसल्याद्विरैवोना
गरास्यापमोचनः ॥ यस्य स्पर्शनमात्रेण पापतु

क्षिभिर्वेत्तृणां यस्य शाखाः पापभञ्जाः आम
वान्नाति शुभ्रमां अनेकाहो भवेद्धि वितेनानो
------ देवौघपावनस्तत्र हृषगण्डालि
वाहिनी नदी यत्रावगाहेन गंगास्नानफलं
लभेत् कंडुवारं ततो गच्छेत्तत्र स्नानेन मानव
वेत् चान्द्रैर्वैद्यो स्वेरणा निवर्त्य वेदफलं लभे
त् मुनीनामाश्रमं ह्येवं कंडुनाम महास्वरः ।
तपो विष्णुकरोत्यासीत्तद्वेषां नित्यं सदारुणः
स्तेनमार्गे हमायाता मुनिभिर्वृषवाहनः ।
अवरुह्य वृषात्तत्र यावत्सानि समीपगः ता
वत्तृगारिह्रूपं च हृष्ट्वा दैत्यं स वाहनः आरु
रोह भयात्तस्या वृषभाम ममस्तके ततोम
याद्दैत्यवरो ह्रेकारणानिवारितः तेनार्थं को
ड्वारस्य आश्रमे पार्श्वपात्यते भवनामावथा
तेनस्थयं देवात्रमरुद्ये गणाभिद्धे मुनिवे
रि स्यषाप्रार्थनाकृता तदाप्रभृत्यहेतत्र
सामिलिङ्गरूपधृत् अद्यापि यत्र हृष्ट्रेपतस
स्तुरेम ममर्थंते वृषभस्य हि पदाकं दृष्ट्वा
नात्यापसमुदनं ततो दक्षिणतस्तस्य मालिग्र
मः भियः शुभाः देवाः स्वपापवनोत्रत्वं वि
शालाक्षीभिर्गीयते तत्र स्नात्वा नरः सम्यक्
सालिग्रामार्चनात्फलं लभते चात्र संदेहो
विद्यते हि गणाभिद्धे दक्षिणेन वनेशालि.
नारदाश्रमयत्रमे नारदोनमपश्चीणांस्विर

स: म: मा: ५०

मत्रकानने मुनिनोहं विशालाक्षि प्रत्यहं जग
मे: शुभे: सेवकेन त्वया सार्द्धं गणेशेन तुरे
नव गणेशनन्दिरुद्राद्यैर्देवैर्न स्मेन्तदर्शन व
देवरयभद्रेतेयत्रमनसिवर्तते इत्युक्तोहि मया
तेन मुनिना प्रार्थिते .... त्रिषु लोकेषु भूयात्
न्मे देवाप्रतिहतागतिः ज्ञानं त्रिकालविषयं
विचरत्वेन थैवच पे .... मच्छृणितेहरः श्र
वणमेवच मध्यात्मेवं वेदोद्भवन्मेन्तक्षेनवेन
सा नारदं वात्रमम्भरूपमलिंगवततः शिव
कान्तापतेनोचभवतोनरोयात्स्वत्र मोगति ।
प्रवतोत्राश्रमे भद्रे भद्रेश्वरवटाश्रिते यहति
लेनपश्चात्तिवर्तते ऊर्ज्जटेश्वरः कामदातो
नागराजो राजसूयफलप्रदः स्नानेन देवि
वरदे भक्तानां भयनाशिनि भद्रेश्वरवटाश्रि
ब्राह्मणो वेदपारगाः त्रिसन्ध्योपासकः पु
नः सत्यवादी जितेन्द्रियः श्रुत्वानन्दहृदस्म
प्रकस्मान्नारदं श्रुतं पप्रच्छ प्रश्रयेन दं
कालते मुनीश्वरं भगवन्मे मुनिश्रेष्ठ त्रैका
लिकदोसि किं श्रुत्वाप्यागतिनो लिपुराण
मिति विश्रान्तं नेमाद्विनात्वेदोत्रसत्यहंम
निसत्तम वदोपायं भवान्मेयेन पश्चपद्म
तेष्ठमं परोपकाराय मतोविद्वतेनाहमा
पृष्टे इति श्रुत्वा वचस्तस्य नारदः सत्यवा
मुनिः प्रोवाच रतनामया मे हत्कालपूर्वे

रे गच्छ त्वं मठ्वानीं यत्र ब्रह्मा स्वयं स्थितः
सन्ध्या भगवती यत्र यत्र सनतपाश्रितः
वेदमाता स्थिता यत्र गायत्री ब्रह्मवादिनी
तत्र गत्वा विरिञ्चं त्वं समाराधय भक्तितः
सपत्नीकस्ततो ब्रह्मा सर्वान्कामान्प्रदास्य
ति इत्यज्ञाना देवाग्रं तत्रैवं नरधीप
ने ततो जगाम विप्रो सौ यत्र ब्रह्मा स्वयं स्थि
नः विरञ्चिदेवदेवो यत्र त्वं यत्रासि शुभानना
तत्रासौ ब्राह्मणो देवश्रेष्ठं दृष्ट्वा तपाः स
पत्नीकं चिरं कालं ब्रह्मस्तवेन पठन्स्तदा त
नः स भगवान्ब्रह्मा विप्रस्य दर्शनं ददौ ह
ष्टः स्वतन्त्रेश्वरः सौम्यारक्तवर्णः सुलोचनः
लम्बकूर्चः स्वतेजस्वी हेमसूत्रस्त्रगर्भजः
दण्डसूत्रहस्तश्च कमण्डलभयावहः ।
वेदसूक्त .... ऋद्धिसिद्धिफलप्रदः
तदा मम पार्श्वे गायत्री वेदमाता मनोरमा पं
ञ्चवक्त्रा भगवती दशबाहुस्त्रिलोचनः ज
टाकिरीटमुकुटा चैत्रिपदा स्फाटिकप्रभा
शतपत्राभयाङ्कपद्मपाशवरद्यानिहितिणीः
वामसब्दे च वरं ज्ञेकपालं कमलं करे: व
त्विषा नि भिर्वर्णैः विचित्राङ्कः सूर्पभितो र
क्तजालके सूरहारकङ्कणभूषिणी विचि
त्रवस्त्रपीठस्यो हसतानेनवरप्रदा ज्ञानवेदा
नृतिमोसमध्ये वन्दमोलसमप्रभा हेमाग

स. म. सं.
१२८
128

धातुलिंसांगादिव्याभरणभूषिता संस्थि
तः सर्वतन्त्रसंदीप्यमानः स्वतेजसा उग्र
वेणयज्ञवेष्टः शुद्धस्फाटिकसन्निभः त्रि
शूलकुंडलधारी च महाकायो महाभुजः (
स्थितः पश्चिमदिग्भागे सामवेदः सनातनः
रक्ताम्बरधरः श्रीमान्पद्मरागसमद्युतिः
स्वर्णामधारकं चैव लम्बभूषणभूषितः
अथ कालानलं नेत्रपामः स्थितो दक्षिणेन ल
घा पिंगलो लोहितग्रीवो हरिकेशो मह
नेत्रः तथा समर्थ्यो हस्ताः प्रज्वलन्पाव
कोपमः शवमालापिनद्धाङ्गः दंष्ट्राल
पालनः जपनः परमब्रह्मध्यानेन हृष्टाद्विज
न्मना सन्ध्याभगवतीनत्रवरामयलस्त्व
रा सितांबरधरा देवी शुक्लमाल्यानुलेपना
हष्टा तं विस्मया विष्णो ब्रह्मणा वरदं द्विजः
प्रणामप्रणिपातेन नमः चक्रे पितामहं त
ष्टाव स्तोत्रैकनादैरभद्रस्वरवहस्तुया नम
स्ते त्रिगुणायाजमहाशिवात्मने जगत्पते नमः
उद्याविलस्त्रहरचैव जगत्पते जगत्स्र
ष्टिपामीशापंचात्वमहेश्वरमिव पद्मावं इस
देहे त्वमेकोऽथ नवतां गतः तथा त्वं ब्रह्म
विभेदकृतिमिहैरपने विभो नारीव पु
षोऽव्यक्तिस्त्वमहेशमि महया त्वत्प्रवि
भवन्ना मित्वध्यानन्नापमव स्तुतिः स्वी

नावच्छेद्यं च यानाज्ञेषोजपल्लया नमेवट
जकः इज्योहिधाभावोनन्तेविभो ९९ इति
श्रुत्वा वचस्तस्य विरिञ्चस्य महात्मनः ब्र
ह्माप्रोवाच तेहृष्टो भट्टेश्वरवटोदितं उत्ति
ष्ठवत्स तुष्टोस्मि वरं वरय सुव्रत यदभीष्ट
नदास्मीति ------------------ उवाच प्रांज
लिर्हृत्वा नमस्कृत्य पितामहं भो ब्रह्मन्यदि
तुष्टोसि देहि भोष्टं वरं मम त्वादृशादितेनो
मे सर्ववेदवेदांगपारगः ब्रह्मोवाच विरिंचो
स्य महद्भाग्योहि सुतनस्तव १०० इति तस्य वचः
श्रुत्वा वरं प्राप्य कुलेमे भट्टेश्वरवटेनाम सृ
हृष्टोभून्महदान्वितः एवं दत्वा वरं तस्मै पर
वरेण संयुतः तत्राहटनिधिब्रह्मान्तर्द्धी
नरधीयत ब्राह्मणोपि स्वियामाकंदृष्ट्वा
माश्रमं ययो ततः स्वल्पेन कालेन भट्टेश्वर
वटः शिवे तस्मान्मायावटजैर्तेव्रस्पशः।
पावकोपमे ततो मोटेश्वरग्रामं ययोतेषघन।
मनः शिवे भट्टेश्वरवटं यं प्रसिद्धलसौः ह
सिद्धिदा वत्स वेद ----------------
---------- अथ यो भगवान्हरिः
लिंगरूपो स्वयं ह्यत्रापि वराग्रामधीश्वरः स
क्षेत्रापि दयाचारो

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ श्रीमार्तण्डाय नमः
ॐ सूत उवाच ॥ शौनकाद्या महात्मानो मुन
यो ब्रह्मवादिनः नैमिषाख्ये महारण्ये पनपले ३
मुमुक्षवः एकथाते महात्मानः समाजेव
क्रतूत्तमः धर्मार्थकाममोक्षाणामुपायेत्ता
तत्त्ववः कानि क्षेत्राणि पुण्यानि कानि ती
र्थानि भूतले कथं वा भवति शुद्धिर्नृणां पा
नकिनां कलौ उपस्थिते दारुणेस्य कलि २६०
कल्मषवृद्धये त्वणतणक्षीणमाणधर्माः
पापिष्ठहृदि कृत पाषाणा बहवो यत्र ज्ञा
तिमार्गप्रलोपकाः प्रादुर्भूता मतिहीना
विपरीते च बहुरूपे नष्टश्रद्धा अतिधर्मे पुन
किं परमेश्वरे लोभप्रतिष्ठानि ज्ञानमधर्मे
कस्मृतये एवं विलुलिते धर्मे सर्वे निरया
गामिनः एषामुद्धरणार्थाय क उपायस्तु
उच्यतां इत्येवमुक्तस्ते मुनिना वेदपा
नकः प्राह विसृज्य नमस्कृत्य विनयावनतो
श्रुतेः श्रीशौनकः। शृणुध्वमृषयः सर्वे
प्रश्नमेतं सुदुर्लभं मोक्षप्रदं मनुष्याणां क
लिकल्मषचेतसां तत्तमेव प्रवक्ष्यामि गुह्याद्गु
ह्यमिदं यतः त्यक्तकामादिदोषाणां विस्त
भक्तिरत्नात्मना गृहभक्तिरतानां च वक्ष्य
भक्तिसाधनं ब्रह्महर्षवतानां तदेस्माभावा
रहनात्मनो लोकानां बलहत्तानां न क्षीणा

मा॰ मा॰ १८ १३॰

दिव्यगुणमाः देवाग्रण्यं गुणमैते त्रैमस्ति काश्मी
रमण्डले सिद्धपीठं तथाख्यातं शिवेरहिम
वद्गिरेः शैलो विख्यातलेसार्वे तत्रापि हिमव
द्गिरिः तत्रापि मानिते तीर्थैः गुणं कश्मीर
मण्डल चत्वारिंशत्स्वरूपे वायतन त्रस्थानानि शू
लिनः षष्टिविलोमलथा त्रीणि स्थानानि प
रमेष्ठिनः द्वाविंशतिश्चतुर्गायाः सप्तएव
निवनत्रैव येषां दर्शनमात्रेणास्य घः पापव
र्षो भवत् सिद्धिर्थमोक्षकामानां मातस्यव
पद्येष्मिना किंवात्र बहुनोक्तेन मुनयः सि
द्धिदायिभिः तीर्थैर्विराजितैः गुणैः मिलि
शोपिन यत्रैव श्रोस्ति तत्र महत्त्वे मातोऽ
नामभास्वतः यत्र पानविनायाति हूते त्र
देविमुक्तये प्रथमे तस्यतेत्रस्य द्वारपालो
वस्थितः श्रनेन नामतनामग्याख्यो गण्यापूता
शनीश्वराः श्रनेन स्याश्रमे पस्य विलोरमित
नेजसः श्रनेकातप्रवेविप्राः शोषनामा म
हावली वसति सदालोकान्यावनार्थं हि
जप्रभाः तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पूजनीयो हि
नागराट् तत्रस्नानं प्रकुर्वीत दत्त्वा दानं द्विजा
नेय यत्स्नानमात्रमथवाप्यनेकालो भवत्
ग तत्रापि दानेन वै तेभ्यः स्नाने होम तथा जपः
उत्रैर्हिमवन्तु सौख्यं भकाश्मीरमण्डले श्री
पात्रं पूर्णमासामास्वत्वं तेन विप्राय कोट वक्रेण

गत्समारभ्य यावद्दैतनमस्तगमं मार्त्तण्डेना
मनवन्त्रे पितॄणां श्राद्धिकारणे स्वर्गेणादेव
नायस्य हरेत्यापानकोन्तृणां नाथापश्चिम
गमिन्याचाकायाः परिश्रमितं पर्वाभिश्र
मेनाभगोश्रिवादिभिरधिष्ठितं परितोरति
नेमाताहेवीभिः पञ्चाशद्भिः यस्त्ववर्षेषु
नेष्वैगयाश्राद्धं समाहृते दिनमेकं तु मार्त्त
ण्डेश्राद्धं पुण्यं तत्समं द्विपञ्चाशति वर्षे
ष्णिगयाश्राद्धानि कुर्वतः प्रकाहेन रविते
त्रेपुण्यं पनानि च तत्समं स्तूयपादेयरिष्टेन
यः श्राद्धे कृते कुमान् पितरो मोहमायांति
नमसृयोभिजायते सोमवारे त्वमावस्यायां१
विचारे षाणस्मसमौ नत्रमलिम्लुचे मासि स्तूय
देवेषपितृन्यजेत् अत्तयं चाप्यनेते च श्राद्धदा
नेत्रपेडूतं ब्राह्मणान्भोजयेत्तत्र श्राद्धकाले
विशेषतः श्राद्धारतनमहूपाश्रुवं ड्वैस्त्रि
शाकिनः सहृतंपायसं वेवहाविष्यं प्रजने
नेषा हिंसाकारं त्वयात्किंचित्तस्वैपरिव
नेयेन मांसंभक्षे त्वयोमाहात्म्यं धेते त्रेवदा
चेन तिरोधाः पितृरत्नस्य प्राणापेदत्वापयो
तिवे स्नानभक्त्यादिवंकालं नरवंछामजा
एव श्रेयते त्रहृतेपापं त्यधेते त्रावित्तपाले
स्तूयंते त्रहृतेपापं वस्त्रलेपनं कुर्याति श्री१
मातोदयेते त्रमस्मणोन रविशिष्टेन विजया१

मा॰ म॰ ॰ १२१

नामसाग्रे ज्ञापितृणां मिहस्मृतक्रये मलिम्लु।
चसहस्राणि दशाहारण्यानानि च श्रेष्ठोऽर्कम
मावस्यामेकाविजयसप्तमी यत्नमातोऽ
नाथस्यमासे चैव त्रयोदशी गयापिण्डप्रदा
नस्य वारणस्याश्च यत्फलं सूर्ये देवेऽस्ते
त्रेप्रयागे पन्नानाथत तत्फलं लभते मर्त्यः
सत्यमेव न संशयः अथमिकाणां पिण्डं च
पतितव्रतेनोनस्था श्राद्धं पिण्डप्रदानं च तत्रै
वत्नमलिम्लु स्मृतः येनामोहमाताः पित
रोयांति वै दिवं येषां श्राद्धविशेषानि पति
तानां विशेषतः सूर्ये तत्र मलने तेषां श्राद्ध
मतथ्यानोत्रजेन यत्नमानोऽनाथस्यम
सै चैव त्रयोदशी मासमध्ये प्रतिदिनं स्या
ने स्मिन्भोजयेद्द्विजान् गयापानगुणं पुण्यं
भवत्येवं न संशयः मलिलवे च यः कुर्या
च्छ्रोविसः वलिहुतं प्रत्नक्रियाभवेद्व
पितरो यांति वै दिवं मासमध्ये प्रतिदिनं य
त्वालं भोजयेद्द्विजान् द्वादशीमात्रं वि
तेषां गयादानगुणं फलं यद्वासारस्वते।
नाथतन्याये च त्र व हदपते मलमासे सूर्ये
त्रै द्वादशीतिथिदिने दिने अरण्यानामपिणु
नोपतितन्त्रविनीतथा श्राद्धं पिण्डप्रदान
च नैव कुर्याद्धि श्रुतिः तेषां मलिम्लुचे मा
सि न्दर्थे त्रेप्रयत्नतः सितासिताभ्यांपता

भ्यां यान्ति पितृश्राद्धकर्मणि तस्मिन्नस्मिन्त्रिविते
त्रैमासे चैव तत्रैव दृष्ट्वा श्राद्धं पिण्डप्रदानं च कु
र्यान्मातृगणपादयोः तेषां मलिम्लुचे मासि
सूर्ये तत्र विशेषतः विलु श्राद्धं कृत्वा पिण्ड
प्रदानात्तृप्यमानवः ऊक्तं तत्र प्रयागे वहर
हरेते चैव च मातृगणपादमूले च श्राद्धहीः
हेतोस्मरन् भास्करे यत्र सर्वस्वत्यागं गायत्र न
मङ्गमे मानसीट विकोणाशापेत्तके पिमंहा
भवेत् शृते तत्र हस्ते श्राद्धं पितृणां तु मिमात्रके
तु महामातृगणे तत्र स्वयं श्राद्धं न गच्छति
गंगायां भास्करे तत्र पितृमातृगणादये स
धर्मत्यां च यत्रैव वपने सम स्नानं देवस्था
न्र रूपाश्चैतन दोवहति पश्चिमा वपने तत्र
कर्तव्यं दीक्षा यत्नाधिके फले यावन्ति न
मारिणि तस्मिन्तोयपतन्ति वै तावद्वर्षसहस्रा
णि स्वर्गलोके महीयते तीर्थे समुपाध्ययोऽथ
मान्मातृगणे नैव कारयेत् बुद्धस्तस्यापि क्रियः
सर्वो तु तीर्थे शुद्धिर्भवेन्नरः प्रायश्चित्तगणाम्सरि
श्रेष्ठं केसोते पापसंचयः केशानाश्रित्य ति
ष्ठन्ति तस्मात्तान्परिवर्जयेत् गंगायां भास्क
रे तत्र मुण्डनं न करोति यः स कोटिकुलसं
युक्तो ग्राकल्पं रौरवं व्रजेत् तत्र पादमलला
मतीर्थे देवनिषेविते मत्स्यरूपधरैः श्रीदेवैः
स्नात्वा चक्रधरेऽपि तत्र देहसमया मत्स्यनाम

2 6४

मा. म. ५ १२२

गताः सविस्मिताः [illegible]
पुण्यं महत्फले देवी भगीरथीमनु विष्णु-
नाभिमलापहा पितृभक्तिप्रदा साता देव
देवी सर्वलोकपूजिता । सूत उवाच । इति श्रुत्वा तु
माहात्म्यं मानोऽरस्य मुनीश्वराः प्रोचुर्विस्म-
यापन्नास्ते सूतं पुनः । ऋषय ऊचुः ।
मानोऽरेति कथं नाम तेऽस्य स्यात् विशेषतः
श्रुत्वा माहात्म्यमेतस्य जाने कौतूहलं हि नः
शौनक उवाच । पतितः कोऽपि निर्दिष्टो लोके
पुण्ये त्वयात्र यत् नारायणबलि श्रोक्तो वि-
धिस्तथापि कथ्यतां भवता कामं तं श्रुत्वा
द्वितीयेन च जायते शृणुध्वं मुनयो दिव्यां क-
थामस्य तु नामिमां श्रवणादेव सर्वेषां पात-
कानां विशोधिनी मन्वन्तरे चाक्षुषे वै प्राक्-
द्वैजात्यवीजले इति श्रुतो विकटाक्षः विक्री-
डन्निभिः सह क्वापि यातेस्यापि तौ विलन्-
स्याश्रमकर्थितो पुनः पापपालानि लोलाप-
न्नमन्तरा श्रमे इति पुत्रेण नेनाथ लीला-
पद्मचेतसा प्रोच्यमाना मे वा दैत्येनारि-
तो बाल्ये दलया ततः स्तुत्यस्य विश्रान्ता पुन-
र्मोहितेन चेतसा कोपाद्गुपातितेन विक-
र्णेकोऽस्मैनराने प्रावर्तत राश्रमे श्रान्तो थितो
नन्दयापुनः सम्यातिविनायानिष्पन्नप्रापना
मूढचेतसा यस्यायलत्वमनाथ चेतनाइ

नाभिस्थः चतुर्दशमन्वन्तरेष्वस्य लोकेश
इवेलः विवस्वतो विवस्वज्जातो मानेलेमनुज्ञोऽ
नोत्रज इति दत्वाथ नन्दामंयथेष्टांगतयो
स्वयोः ततः सत्याप भीतो सोमपसादपय
स्तुं समतीतेषु मन्वन्तरेष्वेकालपर्यये ।
आदिकालेन तत्राभूत्न्वष्टस्यावरं तु गमे हि
कालकलनानामीन्वचस्तुर्थीनचेद्रमः न
नोहिरण्यगर्भेण कश्यपो नाम मानसः अग्ना
मरीचिपुत्रो भगवान् सर्वं जगतस्पृशः आदिति
प्रजापतेर्दक्षकन्या ब्राह्मणशासनात् उवाह
विधिवत्सूर्यं चतुर्दश विधिजगत् आदित्य
कश्यपाज्जातास्ततो गणितिर्ययादश तत्रापि
द्वादशैवाण्डमात्रासेवेदितास्त्वेन त्रियाद
यो जले लीनस्त्वा तेषां नो राजना यैव कश्यपस्य
नवितानेतदष्टहेवयोगतः तदारभ्याण्डजे
षेकस्मण्डमात्रिकाविधौ कृत्वास्वेदविना
भूतेत्यजेत्येवाण्डजास्त्रियः अण्डेभ्यो द्वादश
भ्यस्तजाता द्वादशभास्कराः यो मार्गोदीव
दलोकककर्मणां प्रयिकारिणः आदित्यश्च
विवस्वश्च गभस्तिर्भानुरेवच दिवाकरश्च स
विता पर्जन्यस्तपन भास्करो हर्यश्वस्त्वष्टा
निश्चैतेषां नामानि द्वादशो प्रभाकरोमित्र
काश्चावमरीचिमाली तपनो तथा सावनोहस्मग
हाचतथा तेजोवतोपरा पूषा धामा स्वधामा

मा.
म.
१९
१३२

वपद्मगर्भां नैवैव ब्रह्मा यावे तिस्मृता पुष्करे
अष्टादशाङ्गुलाय: यत्र त्रयोदशो हि सम्मं इतत्र
सतीसर: हिमवच्छिखरे गौरी लीलाला
लितपङ्कजं अम्लाना लोकतीर्थानि त्रैलो
क्यपत्र ऊर्ध्ववित् एकत्र समवायेन तानि स्थि
तानि त्वत्र प्रभु: लोकानां हृदये वैवस्वतो त्वकश्यप:
कृतेमाश्रमे सतीसरसि तत्रैव दृष्टमन्वन्त
रेश्वरा ध्यायित्सदृष्टेन त्वत्रैव विलस महे
श्वर: वरमेषेदृष्टो सर्व: कार्यं सम्यादना
यिन: नारायणोथ वक्रेणाहि धात्र त्वामहे
यं स्नावयामास सलिले शुभ्रं तमभव
र: श्वेतेकत्र स्वल्प जले गते एतमद्भुताकृति:
दृष्टशीकश्यपस्तत्रैतेज्ञाध्यानिदिगंतरं हा
सो हृदि त्वाने यावद्वन्दे इत्युत्सृज्य महा: अप्र
कांशपरं ज्योतिर्धरल स्वप्रकाशाके अप्रा
पितनिवितेनेति द्वानोध्यशालिना नर
यो त्रगम ज्वाला कालिका लक्ष्मणो यिनो प्र
भव हेवनाशाक्ष: सेवभगोयोगाभिया हि
तो यास्याक्ष ज्वालाया पाद्वशृङ्गी माभियाकला
भाक्षनी त्वन्नो यथाचन्द्रयो भानवीकला
पनापश्चात्सर ध्यानं तमेदाहा हारणायायुन: प्र
सभवत्रयोगाय: सेवयागेश्वरो सना श्रवि
मेष्टायसेविनिष्ठ लेतिसृष्टौ तिना सत्य
मेन: प्रवृत्तौ यत्र सन्यामामन्ये नामसना पर्वत

स्वात्मरंज्योतिः प्रज्ञः शक्तिः कलात्मनो दे
वीनाम भवस्वैकं द्वादशारं महाद्युतिः एवं
नेत्राख्यचक्रेस्मिन्भिन्ने द्वादशधा तदा मध्या
त्समुद्ययौ भास्वान्द्वैदसौ सम्यक्तापयन् भूता
एतत्वयतो ज्ञानतेन भानुरेउच्यते विरका
लेयतस्मात्रनिवोकारलतोजले वीरेश्वरीति
तेनासौ श्रुतिभिर्गीयते विभुः उद्भ्रान्तस्का
यस्मात्तत्त्वकारितितो मतः एषवीरेश्वरो देवः
परः परमकारणं परमादित्यस्यैष विख्या.
नः परमेश्वरः एतत्परमं धाम एतत्तत्त्व परम
परं एषा सा परमा काष्ठा एष विश्वेश्वरो गुरुः
एषभूतान्तराणां नाम्नासेवेतो ज्ञानभास्करः ने
षवेणीनवापरोहीनवापेवाकलात्मकः केव
लेपरमादित्योवेवोनित्योदितोरविः नास्तमे
तिनचोदेतिनपीतोन विकारवान् भिन्नेन
स्मिन्नए चक्रेयत्स्फुतसालिलेभ्यवि सैकाम
केतिविख्यातायिन्हणोमुद्धिहानटी कुरुप
यस्तनदाहृत्पातदार्ययेमुनीश्वरः वोधितेश
रणेयानोब्रह्माविष्णुमहेश्वरः ज्वालालिंगय
यामूर्ध्वं मुद्ययौ हौतयज्जगत् नेष्टमत्यिने
किंस्यान्मोहयवोहृत्प्रोमनः ॥ ब्रह्मउवाच ।
भवहृद्यमनापद्महृन्मेतद्द्योमिने त्वया
दित्यांप्रसृतान्नानिश्रुतानिमाकुप्रयोदशा एवं
नोयपर्यत्नाकामंडपन्नाहितंमुने नत्वयाविदि

मा॰ तेषु तस्माद्ब्रह्मणो पापोऽस्ति कारणं विकर्णांशुनिशु
मा॰ श्रेयं शुनःशेपनशापनः जातस्त्वद्वीजहेतिस्तां
२० तपोवीर्यसमन्वितः तस्माच्छापान्मन्त्रवीर्यप्राप्तः
सु॰ स्वेप्रयसवर्चसे । कश्यप उवाच । परमेष्ठिन्नमस्ते
ऽयमज्ञेऽब्रवदात्या प्रजाः स्रष्टुं प्रवृत्तस्य विता
सिंहतान्नतः अयं मे प्रथमः सर्गः कालस्य
वप्रवर्तकः तत्राधिकारे कालस्य देहि मत्र स्वय
स्यैव ब्रह्मोवाच । त्वया सृष्टाः शिनः सर्वे द्वादशो वाऽ
जातुके आदित्यास्ते त्वयि हृता वेदे लोके च कर्म
त तेषामेवानुसारेण हृत्वा सो कालवाल्यतां स
वत्सरो द्वादशाभिर्मासैः षड्भिर्वसन्तश्चा भानां सम
विंशतीनां कृता द्वादशराशयः आदित्यानां त
तद्रोगामामासाश्च अरदयः स्मृताः किमत्र कार्यं तेनाऽ
नेतहि संशारणेऽत्र विस्तृताप्यवमुक्तेन तत
लो विस्तृतानामह शोकरंशारणे जन्मसोऽब्रवीदत्र
कारणं अयादित्याप्रवर्तिजाने यत्ते प्रवर्तकः
तेषामेवानुमत्यावै कार्यमेतद्धि सिद्ध्यति ततः से
मिलिताः सर्वे देवाद्यप्यारदयस्तदा ऋषयश्च वम
दित्यानुचुः किं कार्यमत्राहि पत्येवमुक्ताप्यादि
त्याऊचुर्देवा यथा न्यनीन कालो वेला सोमासि
द्धितया सुनिहिता हिनः अतो यद परं किं वित
ष्टेप्य वभवानिति पमिन्नामेना धिकारः पूर्वस्य
नपरस्य वा चैत्राराधवस्य तत्रास्तु मानो उस्य जगत
ते: इत्येवंतनरादिस्य प्रयसिंडतदर्शनात ग

णिनोद्भावैनैः सर्वमेवमेवन्तदाकरोत् नदाग्र
ष्टनितद्ब्रह्मसिद्धांतगणिक्रमात् सौरं सैवन्त
वैस्यांतेमाननेशुणिजेनन्त एकादशांतविध्य
नेदिनानिप्रतिवत्सरं मासद्वयेसाष्टमासादि
नषोडशाकान्विते नाडीवन्तष्ट्यांतेवपतत्य
कोपिमासकः चांद्राच्चेन्नादशमासायकः।
मेषादिसंक्रमैः संक्रांतिरहितोमासोमलः।
मासस्तथाधिकः एवंविचार्यब्रह्माद्यादेवाः
कश्यपोतदा अत्रवनधिमासोस्मिन्मांचाएव
स्वभिष्यत्यतां चिरकालेयतोनेनभक्ताःसर
सियातना दययानापरंद्रष्टोवरमस्यमहाप्र
नैः अन्येषांमादिन्यैयानोस्वस्वकालेधिकारता
एतस्यसर्वमासेषुस्वकालात्संभविष्यति।
अस्याधिकारेणत्वैन्यहज्यहयोस्तैः सह स
र्वेषामेवदेवानांमषोर्वामत्रमासयात् इतिब्र
ह्मादिभिर्देवैरभिषिक्तोयदातदा अब्रुवन्विंत
नेदेशोवरंब्रूहियथेप्सितं ।मार्तंडउवाच।मया
पानकिमावेनचिरंभक्ताहियातनाः अतोत्र
हृतः कोहंयाचेकिमपिदुर्लभं मायापीकि
नोयेस्युरुपपातकिनस्तथा येके विन्यतिता
लोकेयेषामस्यागतिर्नेहि प्रायश्चितंनयेषांस्या
मेनन्संसर्गिणोयथा तेषांमासाधिकेमाससेवे
समविशोषणः दोषाद्धितुत्रिभिर्भवतात्कृष्यतां।
स्वविधिंतथा इतिश्रुत्वावचलस्यमानोएरस

मा॰
मा॰
म॰
स

महेश्वरः उवाच ब्रह्मादयो देवाः सर्वैर्देवर्षिभिः
सह ॥ ब्रह्मा उवाच । ये केचिन्मानुष्ये लोके लुप्त
पिण्डोदकक्रियाः तेषां त्वद्दृष्टेन पिण्डेन ।
स्याद्दिवाकर प्रसादतः परे सायं व्रते प्राप्ते मने
संशयः ये विश्वस्ता पितरो यथाविधिकृत ।
क्रियः तेषां पिण्डप्रदानेन भ्रात्रा अन्नप्रमाणः
अन्यत्र देशकाले वा मार्तण्डमलये विना क्रि
यते विश्वासघातादि विलम्भ सहनादि तत्रा ।
पितृव्यशोकातुराः सन्निधे यो विधानतः योतन
त्वा तिनाश्च क्रिः पतितानां च सम्भवेत् त्वदन
न्निमिमां भ्रूणं ये च श्रेष्ठं तिमानवः पितृमोद
प्रदेन सम्पद्माश्चमत्ययतां व्रजेत् मार्तण्डस्य सत
र्वत्र रूपैर्वर्णितिमतत्रमः किं मन्यसे इह मिच्छा
मि श्रुत्वा नत्र वोमि च । महादेव उवाच । त्वत्त्र
सादाद्वयं ज्ञातः श्रद्धाविमलमानसः श्रुत्वा
मार्तण्डमाहात्म्यं गतभारः इव प्रभो अधुनाश्रो
तुमिच्छामि सुते विलब्धलिप्सकर्म पातकाः के
च गृहीताः के महापातकास्तथा तथोपपात
काः के स्युः तेषां शुद्धिक्रमः कथं शौनक उवाच
ब्रह्महा मद्यपः स्तेनः तथैव गुरुतल्पगः पञ्चमं
हापातकिनो ह्येते तैः संवसेत्सम गृह्णाम
विश्वासो वैरं निशां स्वाध्यायाः ब्रह्महत्यासमं
प्रसधीनस्य वर्णास्मनात् श्वसन्मनुष्य हन्ता ।
पृष्ठे गृहस्थानस्य निवेदनं तस्य च कोऽस्य ।

व्रतलोपनं आत्मनोर्थे क्रियारंभो मद्यपस्त्री
निषेवनं तथैवानाश्रमे वासः परान्नपरिपु
ष्टता असच्छास्त्राभिगमनं आकरेष्वधिकारि
ता भार्याया विक्रयश्चैषामेकैकमुपपातकं
सखिभार्याकुमारीषु स्वयोनिष्वन्त्यजासु च स
गोत्रासु सुतस्त्रीषु गुरुतल्पसमं स्मृतं पितृस्व
सारं मातुः स्वसां मातुलानीं स्नुषामपि आचा
र्यपत्नीं स्वसुतां गच्छंस्तु गुरुतल्पगः गोवधो व्रा
त्यता स्तेयं ऋणानामनपक्रिया अनाहिताग्नि
तापण्यविक्रयः परिवेदनं भृतकाध्ययनादा
नं भृतकाध्यापनं तथा पारदार्यं पारिवित्त्यं वार्धु
ष्यं लवणविक्रयः स्त्रीशूद्रविट्क्षत्रवधो नि
न्दितार्थोपजीवनं नास्तिक्यं व्रतलोपश्च सु
तानां परित्याजनं धूमो विस्मरिते हि पंचपरावि
देनयाजनं वान्यहूपपशुस्तेयमयाज्यानां च या
जनं परद्रव्येष्वभिध्यानं मनसानिष्टचिन्तनं वि
तथाभिनिवेशश्च मानसं त्रिविधं स्मृतं पारुष्य
मनृतं चैव पैशुन्यमपि सर्वशः असंबद्धप्रला
पश्च वाचिकं स्याच्चतुर्विधं अदत्तानामुपादा
नं हिंसा चैवाविधानतः परदारोपसेवा च का
यिकं त्रिविधं स्मृतं इत्येवं दशधा नृणां पातकं
कथ्यते बुधैः ब्राह्मणं धिग्विस्वरेणापि कथ्यमा
नेषु नीचवत् गोमातृपितृकन्यास्त्रीगुरुब्राह्म
णघातकः विषानलपानभृग्वम्बुपाशाद्यैन्य

मा॰
मा॰
सी
१३६

136

223

नमादितः अनाचाररतोयस्तु आत्मघातकपर्वत
नवाग्रलुंठितो विश्रमन्पातितः शकटेहतः वापी
कूपतडागादिपद्भूमेसहस्रकैः वेतालाड
दकासर्पाद्वाखगाद्यैर्विषाहिषात् दंष्ट्रिभ्यश्च
पशुभ्यश्च मरणं पापकर्मिणां व्यापादयेद्यश्च
आत्मानं स्वयमम्बुदकादिभिः विहितेनुस्यता
शौचं नापिकार्यैरुकाश्रियः शृङ्गिदंष्ट्रिनख
व्यालविषवह्नितृगोजलैः आरणात्मविहितेष्वा
ऊर्ध्वं क्रोष्ट्रोम्रितोधमः प्रमादादपिनिःशंकात्
कस्मादपि चोहितः शृङ्गिदंष्ट्रिनखव्यालवि
षविद्युज्जलाग्निभिः चण्डालैर्दस्युभिर्वा वैरिभिर्हि
तोयत्रकुत्रचित् नस्पर्शाहार्दिकांयस्मात्
पतितास्तेमृताः नागानांविप्रयं कूर्वन्हतस्तेवि
षवह्निना निर्हीनस्तयोराज्ञोवारदोषणकु
त्रचित् परदारान्नतस्तु वध्यन्नात्यांतिभिर्हतैः
प्रसमानस्तु संकीर्णास्तु एगलायस्तु विग्रहे कृ
त्वोनः हितानं न वेतालादीन्समास्थिताः वो
र्याग्निविषदास्तु वपाषाणाः शूद्रवृद्धयः क्रो
धात्प्राणं विषं वह्निं प्रासं शस्त्रद्यनं जलं गिरि
वृक्षप्रपातं वा यं कूर्वंतितेनराधमः कृपणो लयति
विनोयोपि स्नानालेकारकादिनाः स्नावभवा
स्तपेके विलीनेव प्राणान्प्रमकाः शस्त्रैर्दंड
हतायेचयेचस्वकीयपादिनः महापातकि
नोयेचपातितानां मृतोतितः उत्कोपीरदात

वप्रेतेभ्यो यत्प्रदीयते नोपतिष्ठति तत्सर्व
मेतरिक्ते विनश्यति नारायणबलिः कार्यो
लोकगर्हाभयान्नृभिः तस्मात्तेभ्योपि दातव्य
मन्नमेवं सदातिणे नारायणं समुद्दिश्य शि
वं वा यत्प्रदीयते तस्य जन्मार्हं चैव तद्दे
न्नतदन्यथा तेषां पौत्रास्तु पुत्रास्तु दयया
समभिप्लुताः यथाश्राद्धं प्रकुर्वन्ति विस्त
रावैप्रतिष्ठन्ते तेषां समुद्धरणार्थाय बलिर्वि
धेः प्रदापयेत् यथा चैव प्रवक्ष्यामि नमस्कृ
त्य स्वयंभुवे विलुप्तश्राद्धे यदा कुर्यात्तदा कुर्वी
त वत्सरं द्वादशाहे यदा कुर्यात् अहमेकाहमे
व च वत्सरं तु यदा कुर्यान्न प्रायं विद्यहत्यते
यस्मिन्मासे मृतः प्रेतस्तस्मिन्मासे समाचरेत्
मलिम्लुचकस्तेनाने स्याप्यो यस्याभिपुत्र
ये त्र्याद्विभिर्वे शेदत्र कल्पेत्तनेकाद्दिषः ।
एवमेव द्वादशाहे विधिस्तत्रापि कथ्यते अ
क्षेयागमित्वा द्विलोः सूत्रकस्य नाम्नि कृत
शुक्लप्रतिपदारभ्य द्वादश्यन्तं समापयेत् ।
प्रतिपद्द्वादश्यन्ते हानिथिहानिर्यदा भवेत्
श्राद्धद्वयं यदैकस्मिन्दिवा तर्हि समेषजेत्
कदाचित्तिथिवृद्धिस्तु श्राद्धान्यपि पृथक्पृ
थक् चतुर्दश्यामापरो समनुज्ञां भूमिमाहुपे
तुयः द्रुमपद्मेनातपाकेलाविलोः द्रुमस्य
नाम्नितत्र तयेद संगमदिनेविपिनायंसा

मा॰
मा॰
स्व
१२०

131

मिष्यते अमावस्यायां पूर्वाह्णे स्नात्वा यथाप
येत्स्वकं नाम्नेवान्नमेघभाण्डे ससङ्गैर्विवन
र्णैः शुक्लैः प्रक्षालितैस्तन्नैर्विमलंगा
न्धकान्वितैः तिलाक्षतैस्सुकिंशुकैर्यवसर्ष
पमिश्रितैः शुभैर्वर्णैर्गुग्गुलतगरहविर्भिरेभिस
स्त्रियो प्रवणायनाभिमात्रेतोयेऽम्भसि तिला
न्वितं स्नानाद्दृष्टो तिसृभिश्चैव विद्यात्स्पृश.
यत्नतः नपर्यन्ता प्रेतनाम्ना दद्यात्समतिलां
जलीन् स्थूलमारोप्योपवासस्य नाकोपी
नमाहरेत् मृदाद्भिः करशुद्धिं कृत्वाचवित्था

२५५

ततः उदक्स्थितोयवकलशोर्विमुक्तैवस्नतं
तथा शास्त्रेतोः प्राणिहृत्पादैः सेवकैर्मित्रैः शुद्धे
दिवैः सज्जनैरपि कृष्णपक्षे जपमानस्तर्पयेद
पि नावैवस्वतापापद्मोद्विजैर्ब्राह्मणमथार्चे
येत् दक्षिणाभिः शुचैः सर्वैर्विधानैस्सम्यव
यजेत् ततः तिलोदकं दद्यात्प्रेताय स्वकं
विलवे सर्वपापनिर्मुक्तो विष्णुपादास्तवे
स्नतः नमोऽस्तु यात्प्रयत्नेन दर्शापिंडांस्तथा
ततः प्रेताय प्रथमं पिंडं यमाय व्यापिने पि
येत् (यमायपरमेकः) द्वितीयं धर्माय देवा
य धर्मराजव्यापिने ततः नारायणान्तरीय
न्मेसेदमस्तुव्यापिने शिवानववद्वत्तथैवं
वद्ध्नव्यापिने वैवेद्यै यमायपंचमेका
लपाशीव्यापकः यमिलो षष्ठं पिंडं भवा

यायचांतकव्यापिनेव्यमेतत् सममव्याधिह्
पायसर्वप्राणहराय च प्रेष्ठमेतन्ममद्रूपाय
परमेष्ठिस्वरूपिणे नवमंप्रयच्छामि पिण्डं प्रजा
पतिस्वरूपाय वै इन्द्राय दशमं पिण्डं विश्वरूपा
त्मकाय च इति विष्णुक्रियायां स्वदशपिण्ड
प्रणविधिः तिलहोमाद्विना न्स्याद्दृतैला
न्धवहविकान् इति गोभिसूत्रो विष्णुध्या
नाविपेज्जलेनैव पिण्डहूयाद्यामलोन्स्या
न्मध्यंव तिलमिश्रितं प्रेतऊर्ध्वं तनोध्येयेति
लाज्यमथमिश्रिते दीपंदद्याद्दहोरात्रंतोष्यो
यौतिलतैलतः तोर्ध्वंप्रणस्य विधिवत्प्रण २२६
मञ्चायतस्नतः निमंत्र्येन विप्रान्वैपंच सम
नवाथवा विप्रातपसमध्यज्ञान्वेऊलोत्पन्नान्सम
न्वितः ततोऽग्रागवर्णोऊर्ध्वन्त्र नगोत सममन्वि
ते प्रपरेहानि संप्राप्ते प्रातः स्नात्वा तु शौचितः
गवोत्थलवणं दत्त्वा प्रऊर्ध्वोस्वस्ति माधवे उन्म
नः स्वमनोमानी देवदेवमथार्चयेत् वामे
शान्तिः परं देवं शंखचक्रगदाधरं वेदाङ्गैः सं
हितो ब्रह्मा मैत्रेयी देवस्वेलवैः जितेन इति म
न्त्रेण सूक्तेन पौरुषेण च तस्यात्रकल्पे भ्या
स्नाप्य जप्येत्तं च कारयेत् भूमिजलं च तेजसे च
वायवे चाकाशाय च इत्यं विष्णोर्दिशि पाणि
पंचशोधनकारणं विष्णुं प्रणम्य तो देवं प्र
णं च शिवं यमे प्रेते च मनसि स्मृत्वा विष्णुमे

मा॰
मा॰
२४
१२८

वात्रपंचमे प्रतार्द्धिस्तत्रैस्यादेवाशिवोभूत्वा
शिवस्यच यमस्यैमादाधारप्रहेपितंस्तुपंच
मं ततः सर्वमयमंत्रेपूजांर्थेचावेयहिवि प्र
तिमासंविस्तुनोम्नानिवेपत्मायसेचर्ह तम
न्हहत्वाकृषे कूष्माण्डानितिलैर्यजेत श्री
रेभ्भंतवयदाऊर्थोवदाज्ञक्षोविधीयते मल्लि
म्लुचनेत्रातेकमेसंम्यासिहेनवे दत्वाहुतांशं
संदेवंविस्तुंनामाष्टकंयजेत जिनेतहृतिमंत्र
णस्तुत्वाविप्रान्प्रपूजयेत प्रवीवाहनपाद्या
र्घ्येर्गंधार्द्येत्रुष्पधूपकैः स्पर्शोपवीतस्त्रुण
त्रैस्टदकमर्वयेत विप्राणांदक्षिणाभागेउदग्र
ग्रासनानिव दघ्युद्दवस्वर्वाणि सक्मेनेवप्रद
क्षिणं श्रुक्रस्यविस्तुश्राद्धेमाविप्रादिवनिवे
पेत इदंविस्तवइत्यादिदस्ममव विस्तवे श्र
नमन्त्रमभिचार्यबहुधादाइतिहृये प्रणवंम
नसाध्यात्वात्सौहामोविधीयते इष्टापात्र
मिटंविस्तोविस्तुहव्यंजपोहिविधिः मंवेश्चस्त्रूदमि
स्तत्कात्वपोशानजलेनश्च हृंसोतिपत्साधिता
त्रांमत्रंत्वपहताः स्तुताः गायत्रीमधुवातस्तु
भोजनेवस्तवात्रोपेत मनोनिवेश्यविस्तोर्व
संवेकृयोरतेनहिनः श्रावाहनादियत्रोत्रै
वष्टैवेतनदेवेत स्मार्तोत्वात्वनानस्तवंल
सिंहस्थापयथाविधिः हविष्यान्नेनैवतिल
लाहिसहितेनच पंचापिपएप्रस्थार्द्धसंयुक्ता

दक्षिणाभिमुखः प्रथमं विष्णवे दद्याद्द्वितीयं
शिवायाथ यमाय सपरिवाराय चतुर्थं पि
तृभ्यस्तर्पयेत् विष्णुनामान्यहं तिलैः पंचमं दे
वताभ्यः पिबेत् विप्राणां च सर्वेषां दक्षिणा
भिः समर्चयेत् प्रकुर्वीत नमो विप्रेभ्यो दक्षिणया न
समर्चयेत् गवां च देवानां भूम्याश्च प्रतस्य सम
र्णस्य च तत् ततस्तिलांभो विप्रास्तद्धस्तेद्
भक्त्यान्विते मित्रबन्धुजनैः सार्धं पश्चाद्भुञ्जी
त वाग्यतः बहिर्गत्वा तिलाम्भस्तद्धस्तेद्भ
क्त्यान्विते दक्षिणाभिमुखस्थित्वाद्दद्यात्तिल
तिलोदकं यत्र क्व च संस्थानेभ्यो दत्तं सोपतिष्ठ
मानो ददाम्यहं मया दत्तं मित्रमस्तु तिलोद
कं अमुकामुकगोत्रस्य विष्णुश्राद्धे हुतेन पु
ण्येन पापस्य नश्यदं मत्स्ये तिलोदकं
श्रवणद्वादशमासेषु प्रत्येकं यो हि सुनुष्ठानं मा
र्गशीर्षादिमासेषु केशवं प्रथमं प्रार्च्य नाराय
णं माधवं चैव गोविन्दं विष्णुमेव च मधुसूद
नं त्रिविक्रमं चैव वामनं श्रीध
रं चैव हृषीकेशं तथैव च पद्मनाभं तथा
चैव दामोदरं तथापि वा मार्गशीर्षादिमासे
षु केशवाद्यान् समर्चयेत् श्रियो वागीश्व
री कान्ता त्रियापापविद्रुतयः इच्छाप्रीतिर
निरुक्तमासाद्यो मार्गशीर्षादिमासे क्रमेणैव द्वादशै
वकोनिता विष्णुप्रकृतयः पुण्यानि नामधेयानि

मा॰
मा॰
१४
१३४

द्मपद्मनाभस्तथैव च हिरण्यगर्भस्तस्त्वेव
त्मभूस्तथापरः लोकेशः पद्मजन्मा च वि
धाताकः प्रजापतिः स्रष्टा स्रष्टा तथा चान्यप
रमेष्ठिनमर्चयेत एते द्वादश ब्रह्मणो मासे
प्तद्वादशेश्वचापि गायत्री सावित्री माता च पवित्र
ता च ब्राह्मणी विश्वात्मा ह्यपि पत्नी शक्ति
स्त्रैव विधात्मकः धात्री समाहिता चाथ ब्राह्मी
त्द्वादशी स्मृता एवं द्वादश शाब्रीनां क्रमा॰
न्नामान्यूपूजयेत् शिवो रुद्रो वृषस्त्रैव त्रिने॰
त्रो वृषवाहनः अम्बकश्च महादेव उमापति
स्तथैव च हरो व्यम्बकश्रीकंठो भव ईशान ए
व च एवं द्वादशनामानि मार्गे पौषादि पूजये
त् गौरी कात्यायनी दुर्गा तथा चामा शिवा॰
भिया श्मशानी वेवापि पार्वती योगीश्वरी च प
र्वती रुद्रपत्नी भवानी च महाराणी च रौद्र
मात् धर्मराजा पितृपतिर्यमो वैवस्वतस्तथा
दंडवान्यंतकश्चैव श्राद्धदेवस्तु कालकः प
रेतराज् महिषस्थः कीनाशस्तु कृतांतकः
यमा द्वादशा मे ख्यातः पूज्यंते प्रतिमासकं
धर्मीया मे कालपत्नी मृत्युवेधंतकांतका॰
भयंकरी चोर्धकेशी नमो धूमिनस्तथैव च वि
हंगी महिषा चैव लोकसंहारकारिणी श
कुरुश्च धर्मपत्नीना विस्वाद्यपूजयेत् द्वा
दशेनानि नामानि कालिनानि श्रावि स्मृता ।

नाग्रे लं विलिखेद्धान्यङ्कुमत्कात्मजस्य च नि
वेदयेत्सुपद्मं हि नामतत्रैव निवेश्य च मलिम्लु
चेनैकपत्रं पञ्चकारणान्दूपहृत् नरकाद्धि: सम
भामासहिते तत्र प्रपूजयेत् अथ त्रिरात्रं कृत्वैव प
लासैव विधिक्रमा: नवम्यामेव पूर्वोक्तं कृत्वा
पञ्चकसाधने पूर्वोक्तविधिना दद्याहमुपि
ञान्यष्टाम्बष्ठ दशम्यां चन्द्रे मासि तिथिपानि
स्मारिकान्यजेत् एकादश्यां च चन्द्रेऽहोरात्रे
पेचन्तस्तथा मलिम्लुचाधिपतिनामहितान्त
रकारिणा तेष्येकराग्रय: ऊर्ध्वास्त्वेमासे शुद्ध
जयेत् एवं विसृज्य तस्थित्वाय: ऊर्ध्वाद्दात्मवा
तिने सम्पद्यते नितिप्रेनात्र कार्या विचारणा भ
ञानामपिय: ऊर्ध्वास्ति तृणां परमां विधिं स ते
षां मनुष्याणां मृत्वा स्वर्गे कल्पसहस्रं वसेत् अश्व
मेधसहस्रस्य वाजपेयशतस्य च फलं लभ
तेय: प्रेतान्नरकादुद्धरिष्यति पतितेभ्य: क्रि
योऽर्ध्वाद्यो विसृजलिप्तवं विसृज्य वा म
वाप्नोति नात्र कार्या विचारणा न ऊर्ध्वेतितपो
मोहात्पतितेभ्य: स्नाता: क्रियां इहनेङ: विर
नाभूत्वा मृत: नरकगामिन: न तेषां ऊर्ध्वत्रवि
निष्टि: सम्भवेदत्र कर्माणि नपवाल्पयफषो
नष्टा: प्रजा: स्वर्गरोगिणा: येतऊर्ध्वं तितेषां
स्मासारोपमन्तनिस्थिता लक्ष्मीश्च इहिस्तु धर्मा:
ञ्जामि हिस्त्वेवपदपदे नेनात्रयोद्धृता: सम्प

मा॰
मा॰
२५
ये॰

२५०

किंनरैस्तेननर्पिताः देवताः पूजितास्तेन
पितरस्वः शोधयिष्यति विष्णुर्ब्रह्मा च रुद्रश्च
आदित्यवसवस्तथा वह्निस्तस्माभिनंदति पि
तरस्वः शोधयिष्यति यथानिर्मथनादग्निः
सर्वकाष्ठेषु दृश्यते तथा च दृश्यते धर्मः पि
तृश्राद्धेन संशयः यत्नश्रेष्ठो यथा सूर्यो ग्रहस्व
त्रस्तु वेदमः तथा पापविनिर्मुक्तः श्राद्धकर्ता
न संशयः सहस्रजन्मकृतं पापं विष्णुश्राद्धे वि
शिष्येन पुत्रो वा भ्रातरो वापि दौहित्रः पौत्रक
स्तथा विष्णुश्राद्धस्य कर्ता च स याति परमां ग
तिं ॥ इदं मानोद्रमाहात्म्यं विष्णुश्राद्धसमन्वि
तं ये पठंति च शृण्वंति श्रावयिष्यंति मानवा
इहलोके यशः प्राप्यंते यांति परां गतिं वि
द्यार्थी लभते विद्यां धनकामो लभेद्धनं आयु
कामस्तथैवायुः स्त्रीकामो लभते स्त्रियं पत
त्वो विषमारोग्यं नवाध्यंत्वत्कृतात्मनो द्विजा
द्विजानां शूद्रदानां च श्राद्धमन्नं संशयः वद
तां शृण्वतां पुंसां सर्वपापप्रणाशने विष्णु
माधवन्नांतु मासं मुक्तीनां मत्स्यलोकके द्विजः ब
हुनात्रा किं पुत्रेण भूयो भूयो गुणोत्तरः श्रुत
श्च श्राद्धयात्रा स्तोत्रं वामित्तमन्त्रमे ॥ इति श्री
कामधेनौ वालिरेष्ट्रयपुराणे मातेंदुमाहा
त्म्यं समाप्तम् ॥ अथ श्रुत्वाम्भाद्येग्ग्वपनाविधिः
मानां पारमनंतमसमं पापां विवासं श्रा

२५२

द्विधिं प्रदानं च उद्यापनपूर्वकं तथा चोक्तं
भविष्ये ॥ माघेऽप्यारभ्य तेन विजयास
प्तमी दिने मलिम्लुचे न सततं प्रातःस्नायी
मानवः स्नानं कृत्वा मुण्डनं वपनं स्नानं स
मा चरेत्ततः श्राद्धं च उद्यापनं चाकार्यः शुलि
नेत्रुभे ब्राह्मणान् भोजयित्वान्न ह विष्णवे
न भक्तितः स्वयं उद्भूमसहितः पश्चाद्ब्रह्मो
पद्याविधिः ग्रहमेधसहस्रस्य फलमाप्नो
ति मानवः तथा चोक्तं सर्वेषु सर्वदा वै
यः उद्यापनेन हि जः पक्वविशालं चैव
क्रः स्वर्गलोके महीयते इत्यादि वचनात्तो
येन सर्वथा वा एवमवमनं कार्यं यत्र हिष्णा
लैप्ताङ्गं सर्वेत्र विनाशो वंशादिरूपं विष्व
मेव सापिस्तकस्य निषेधमाहस्फोतानेपो
ष्टिः जीवन्तो पितरो यस्य न उद्यापनेन तः
मातर्ये प्रमीतायां न उद्यापनं हि हि जः
यदि उद्यायात्र दातस्य पितृनाशश्च जायते
इति विधिः अन्यत्रापि ॥ जीवन्तो वा पितर
को नैव उद्यापनमुस्वंरमेवानरत्वयेण न
यो रम्यस्तम्भमस्य कालेन तीर्थे प्राप्ते नुं इन
चोपवासः इति मार्गे रमाहात्म्ये उद्यापनवि
धिः समाप्तः ॥ इति भद्रं ॥ ॥ ॥
॥ शुभं ॥ ॥ ॥ ॥
॥ ॥

२६२

मा॰
मा॰
४२
।४।

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीईश्वर उवाच ॥ ॥
ॐ एकैकेनैव मे ह्यानन महिमानन्तकं शृणु
मनेन तनागस्यैनकाहविणयेशिव भगा
सहस्रामिइस्यपत्रेनेशाणिवाभवव नया
मेवानलिन्यावैविलुदेत्रमत्रुत्रमं पिवोदे
वमहादेवोगोनमेतेत्रत्रुत्रमं कवेगणस्य
देवस्यहृनाथेस्मिनसंशयः इदानीं श्रो
तमिच्छामि मानोण्दविष्णोयमहत श्रीभैर
वः शृणुदेवि प्रवक्ष्यामि मानोण्दविष्णोयम
हत कमलस्य च नागस्य विमलस्य तथैव
च वाकायाश्चैव देशी मानोण्डस्यापि देव
वि फलं श्रीमत्स्य भवेनयश्चन्नाणुद्धनेम
वान ॥ पुरासिसृष्टतनः सहृज्जगस्थावरंजग
मे प्रभवन्मनसा देवि मरीचाद्यामहर्षयः
मरीचेः कश्यपो जज्ञे कश्यपस्यादितिर्दि
ति भार्ये मीदृहस्तेदहिताज्येष्ठाश्रेष्ठाश्चभग
तेः आदितिस्त्वापि देवानि मिश्रेवकश्यपं
स्ततः ह्मा प्रजापतिसृष्टादितिसेवापदेत
दा प्रद्यामासमोनेत्रत्नपोष्ठेवरवर्णीनी
नपस्त्रवन्वैकल्याणीयनविष्णुःप्रसीदति
विष्णोप्रसन्नेभद्रेत्वंपुत्रान्प्राप्यसतूत्रमं
आदितिंकश्यपेनोक्ताचबारहस्त्रितपः।
इस्वेनमस्मानावालाद्दानपस्तूत्रमं नाराय
णोमहेश्यानितमस्यादेवोनमोयवान् इष्टान

२६२

देवदेवेशं नारायणमच्युतं ब्रह्मणा च वरद

वन्दनादिभिः स्तवैर्विविधैः प्रसादयामा

सनन्दादिभिर्विष्णुर्वैश्वरं अदितिरुवाच स

र्वेश्वरं देवं सनातनं नमाम्यहं सर्वात्मकं विश्वमनं

नमाम्यहं हिरण्यगर्भं प्रभविष्णुमोक्षदात्रीं वि

श्वनाथमीशं शरणं प्रपद्ये अनादिरूपं परमं

परेशं परात्परं स्थं परमं परात्म सूक्ष्मं

हेतुं परमं पवित्रं देवं देवं शरणं प्रपद्ये।

परापराणां परमार्थसत्यं हृतं ब्रह्मा स्थूल

मीशं परात्परं पुराणमीशं पुरुषं महान्तिम

हतं मनन्तं शरणं प्रपद्ये १ गुणातीतं गुणज्ञ

नेत्रगोहीनं गुणात्मकं गुणव्यतिकरं देव

देवं विसृष्टं निर्लेपमहेश्वरं पुराणं सहितानां

धेरकारणं धारकं सतां अज्ञं सर्वं वेदे वेशं

प्रपद्ये शरणं हृदा अचिन्त्यं सर्वयातारं म

ज्ञानेन रूपिणं मायाशक्तिलिनं देवं प्र

पद्ये शरणं परं अव्यक्तरूपं विष्णुं व्यापि

कारहितात्मकं नष्टरूपं परमं देवं मनसा

परमार्थदं लक्ष्मीपतिं वासुदेवं वरदं वा

सवानुगं वासनारहितं कालं सर्वलेशगु

णं स्तुवे भगवानुवाच इति स्तुत्वादितिर्देव

देवं वरं पतिनादितिः उवाच देवदेवेशं

धरितं मान्वया ···· वर भद्रे प्रसन्नोस्मि

भक्तानुग्रहकारकः वरं वरय भद्रे त्वं यत्तम

मा॰ मनसि वर्त्तते तेनाहं संप्रवास्यामि देवतानां ।
मा॰ मपि तुल्यमे श्रुत्वाह देववचः सौम्यं विलिंप्रा
२८ हारिनः प्रिये श्रीनीलउवाच भगवन्देव
१४२ देवेश भक्तानुग्रहकारक भवद्दर्शनेन
देवकोन्योस्तु वरउत्तमे त्वत्तः प्रजापतेः का
हे तेजो बलसमन्विते त्वत्समानपि देवे
यान्त्वत्र भागान्पीस्वर इत्युक्तोपरमद्
वीश्वदेति निशक्तषोत्तमे उवाच स्तुहिति विं
शुमेध्य गम्भीरयागिरा श्रीभगवानुवाच श्री
नेते प्रसन्नोस्मि उग्रेशोष्यमवाप्स्यसि प्र
जापतिं गच्छ भद्रं भज स्वपरदेवनं एक या
मम सायाहि कश्यपं शरणं नत्या त्वेयाति
मे यान्तु त्रगणान्सर्वान्याष्यसि त्वत्तमे ।
तस्मात्वच्छ महाभागकश्यपं भजनिश्चितं
प्रतिनिश्चितं यापि भजनात्वं राप्ति विद्धि त्वमाप
ने इत्युक्त्वैवेति देवस्त [illegible] मनसोपि
वान् श्रुत्वा सोम्यं वचो विस्मरितिकश्य
पेनेदा जगामभजनार्थे सा पुत्रकामा प्रि
ये प्रिये कश्यपं तेनेपस्यनेद्ददृष्टा हिति
हक्तमा कामथानान्नमतो वेद दृष्टा देव
मनसा महाने नासिनेवीरेस्त्र देवपिता
कितं दृष्टान्तने महादेवेत्सोहपरमात्
नो वेत्समानाय देवेवीय हितिक्वा विं
सायं प्रहृष्टादवेवेयामारीचमद्यमागता

मारीचोऽस्मेरितिं हृष्ट्वा किं विन्त्रोऽत्रवीद्वचः
यस्मात्कामयमानात्वं परेत्रहृषमोऽस्मि व
न्ध्यागर्भो च तस्मात्वं भविष्यसि न संशयः ३
त्पुत्रोपरमो देवि स्यादिति कश्यपसत्तदा श्रु
त्वा तन्हृचो घोरं स्यादितिः कश्यपस्य च क्रु
द्धा च वत्रपाघोरं लिपापकश्यपं स्यादिति इत्थं
रेतन्ष्यमानायास्त्रदितेन पश्यन्मे जगाल य
दितेस्तत्र सैव नोऽप्रिवहुत्रमा दृष्ट्वा ज्वलितां तां
देवीं न प्रसादा कृष्णेन च कश्यपोऽस्यादितिस्त्रा
हृन पस्त्रो विरम प्रिये श्रुत्वा तत्तद्वचो देवी तो
पहृत्रा च सा यदा नदोस्त्या यस्त्वयदेवि संतत्व
यामास तोऽप्रिये श्रीकश्यप उवाच ॥ दिव्य द्वा
दशवर्षाणि नेपास्येयस्तेन च श्रासि स्वयो
दशोद्ध्वदेहशोषणानतया सवैद्या भ्रमा
संगो किं मंथैव च वर्णिनि मोभजस्त्वव वाता
हिडत्रान्त्रापरमत्रजत्रमाण् इत्युक्तेन पसाद
विश्वभोगानने कशः पतसुत्वा च वः सौ
म्य प्रियस्यापि दितिस्तदा भावित्वात पसोऽ
वीतीत्राउ परतामह स्तानोऽहृष्टा न दानत्रेद्
दितेहृत न पारणं स्वप्रसन्ने न मनसा कश्य
पोऽभ्यभजस्त्वतो काम्यया नो वाप्यादितिः कश्य
पः काम संयतः ॥ उभजेतां प्रियां भार्यां स
न च यो च स्तं दरं कालहृहा हाटे नो हृष्टा प्रि
यायाऽञ्जनौ प्रिये पट्टी स्यान्न त्वद्वनेत्ऽ ॥

मा॰
मा॰
१५२

म्यनोमहस्यामुरा उवाचब्रह्मर्षिर्निदेवकरूपपः
परयामुरा वरंवरयभद्रंते मेत्रायदभिवांछ
सि तद्वेहंसंप्रदास्यामिदेवानामपितुर्लभं
श्रुत्वातत्तद्वचस्तस्यप्रियंवरदहिजाग्रिये १
उवाचवचनदाक्षोत्सप्रजापतिपदाल्लिता वरंदा
स्यापिचेन्मह्यंउग्रंतेजोमयाद्भुत यथ्रजस्त
पराभूतोदेवाश्चापिप्रजापये स्कन्देन स्यावदे
देविहस्मन्नाहवचोप्रियो यस्माद्वादशवर्षाणि
चरितंदुस्तरंतपः अद्ययातेजस्तायकन्यास्त्वंम
मपासिद्वादश अयद्वादशवैवगर्भाभविष्यं
तिहिजोविनः अयभ्रूणपवेउग्राजोवेतेद्वा
दशैवते सर्वाभिभावितोभद्रेभविष्यंतितेनसंश
यः अथंयत्रपमानोतत्वयावर्षत्रयोदशं अ
नोत्वताएत्वहेविकालेप्राभैविष्यति इत्य
क्तोपारमहेवीकरूपपत्लपसेरतः दतिमाप्र
प्रसन्नासोक्षुत्वाप्रियाणिरिप्रियाम् कालेन
त्रषवेनत्रयाएहद्वादशालीलया देवमाता
महादेविकरूपपत्रप्रजापतिः केनविन्व
थकालेनसोवंतानतमथ्येत्र अएदप्राजन
यदेविकालप्राइभैविष्यति जानान्दष्ठान
चाएवान्दसलोकपितामहः श्रादित्यवादि
तियाहहमस्मयद्वयाणिता श्रोत्रयोवाव
दवउअप्रवस्यामिय्याएपनेमद्रुलेभाः का
लप्रनीतालीस्वयानंदेवकालितमानेसा का

लेनेन भविष्यंति तत्रासे जातिनस्तव तेज
साभिभविष्यंति सहस्रराक्षसदानवान् अ
थ मानौ एवं देवमध्यः सतो सदा सिशोभेत न
त्रैवायं च कालेन स्वर्गतानुद्धरति लक्षणान् व
भेदः पुण्यदस्यापि स्वर्गे दत्तं भविष्यति अ
सौ द्वादशात्रासे स्वर्गता मासाधिपः किल
अयं स्वर्गता एव जाः तत्र तेजसाभिभविष्यति
पतो लक्ष्दृष्टदेवादिस्थानं तत्रान्कालेन दत्ते
असिन्नकलियुगे घोरे महापातकिनो नरः
प्रायेण यजनिष्यंति पुनाप्रवनसेशयः अमा
दितो स्वर्गताय सा जीवंते नस्तत्र प्रमादिनः पा
पिनस्ते स्वर्गताः प्रोक्ताः पुण्यपा जीवंति पद्वहि
जीवंते च स्वर्गंते चाप्यने देवोति निश्चलं स्व
र्गता नोपापिनो यस्मात् द्वारस्य तनुलक्षणात्
तस्माद्ययं च ते पुत्रा स्वर्गता एव भविष्यंति
तस्मात्त्रिभवनस्यास्य लोकस्य ज्ञारिणी भव
देवानां जननी देव नप्रसादस्य किल्विषा स्व
षधाप्य ब्रह्मा तत्रस्य लोकपितामहः का
श्यपं प्राह देवेशि वधस्व ऊलर्थन इमं त्र
योदशं चापि एवं सतो मरसिद्धभने गत्वा निद
पभद्रेने ततः श्रेयो भविष्यति तत्र संपत्स्यते
ते अत्र मातां एवं नामनामनः प्राप्यते त्रिषु लो
केषु स्वर्गतो इत्यागमिष्यति इत्युक्ता कश्यपं दे
वि ब्रह्मा प्यातनायिमागतः कश्यपोपि हि न

मा॰
मा॰
३०
५५

हेविभ्रमनमेरुं प्रगृह्य वै मनोमवसिद्धुं तेणसि
न्नाहेतपद्मस्य ऐणगिरा कालेन द्वादशादित्या
जाताश्च रुभ्यपवच महातेजस्विनः प्रोक्ताः
सर्वे तेजोभिभाविनः तेषां हि यथकर्यं नामं
स्यानानिवदहेकिल कश्यपोनानदेवर्षि
ब्रह्मलोकपितामहः कदाचित्कालपर्यये
कश्यपो जगदे विभुं निष्कल्मषमलोत्र
ब्रह्माणं तेमवाविद श्रीकश्यप उवाच ॥
भगवन्सर्वलोकेश प्रसीद करुणानिधे श्री
गामिमिलिजगोनाथ दाहणेसिन्वलोयके
तपोस्थेजगादी ग्रान शणपस्थानेसमादिश
प्रायः कालियगोयन्न नास्मानभिभविष्य
ति एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य कश्यपस्य महात्म
नः जगादवचनं ब्रह्मा सर्वलोकपितामहः
हरमाराधयन्दिव्ये स्थाने प्रदास्यति श्री
नैतद्वचनं तस्य ब्रह्मणो व्यक्तजन्मनः हे
रमाराधयामास कश्यपः परया मुदा दिव्यं
त्रिवर्षदैवम्शितितापहारोजपत्नगः श्रीगङ्गा
तेन निष्ठेन्नवर्षमेकमहेश्वरि एवं स्तुतस्तु
मानस्य तुष्टेन पशुपतमे कश्यपस्य तदान
त्रदेवो दर्शनमायया दृष्टा देवं महादेव
न्नेश्वालिन मोस्वपि शिरःप्रणाम मस्तकेनस्तु
वन्वाचपुरुमेहः दृष्टात्मपातितं तत्र वृन्दाएव
त्रेमत्तगारचिते उस्याविनावरत्नत्रकश्यपं स्तुत

संतंचमत्कृतंशैवंयमीशंचशंवणेत्रियामप्रमेयपा
धेकालामेशंगीरिशंचाष्टमूर्तिं श्रीशंश्रीशंभो
रिशंविश्वरूपंधीशंश्रीशंधीरमीशानमुग्रं रु
द्रंस्थूलंमणुरूपंमहान्तंप्रपद्येमहाणंतेहर
ते वागीश्वरंवागवागधवंदेशवीरेश्वरंवीरयं
धीरवीं त्रियामनेत्रकृष्टंरूपमेकंप्रपद्येमहाणं
देवगुरे त्वत्स्वान्त्स्वनत्रमावयमवाग्नमगो
चरं यंनजानातियोगोपास्तेवत्तेवृणुविक्रमे
देवेवाग्भनसातीतंत्रियामात्मानमीश्वरं तेजः
पुंजमयमीशानंश्रेयोश्रेयोनमामितं इतिस्तुत्वा
महादेवंतेजःपुंजमयमीश्वरं प्रणम्यदंडवद्भू
मौपतितास्तुसुरगणाः स्तुत्वास्तुतिंमहादेवि
तेजःपुंजमयीश्वरः करंगयातोदेवोशितव्य
दर्शितमौर्यवान् करंगयातोयत्रेवदृश्यातेजः
स्वईश्वरः सग्रामःप्रार्थितोप्यापिकरांगेप्राभि
याघवः करांगेष्ठकृतस्तानंदानंहोमजपस्तथा
देवार्चनंतपश्चापिकृतमतष्यतोप्येजेत्तु तेजः
पुंजोप्यपवोक्तःसप्तवेगःप्रकीर्तितः ॥ अथ
मार्तण्डध्यानं ॥ ॐभास्वत्सुज्जवतुप्रसन्नवदनं
पीतांबरालंकृतं पर्यंकाभयपुस्तकैर्जपवटी
हस्तैर्दधानंप्रभुं सर्वतोग्निसमानकांतिममले
नेत्रत्रयोद्भासितं देवैभिःपरिसेवतंदृशमार्ता
नाथंतमः यस्मान्नृत्ताएाम्स्मृतस्तेजःपु
जोमहेश्वरि तस्मान्मार्तण्डइतिविख्यातोभा

200

मा॰ नोऽग्रस्तितः यत्र ह्रोरेमाहात्म्ये विमानोऽग्रः सम
मा॰ थिष्ठितः यत्र ज्वालाप्रकाशेन भूत्वा शृङ्गारोहिण
शू कोमलः यत्र व्योमं ननतेजः स श्रीक्रोधाम पावे
१५५ कः यत्र प्रतिष्ठितो देवीवीरेमानोऽङ्गनाष्टकः
विषयस्यास्य नामा भूत्वा तोऽग्रे तिनदा श्रिये त्र
ऽग्रस्य भवने यत्र तत्स्रोऽङ्गं भवनेऽपरं सेणाटनाम
हेशानि मानोऽग्रश्वस्य हेदरि ग्रामस्य भवने
नामख्याते जगति पावने भवनात्तत्र शक्तयस्य
म्हनानामपि भावनात् तस्माद्भवमित्याख्यां
प्राप्तिनो ग्रामसत्तमः द्रहे मानोऽग्रनाथस्य यतः
श्रीकण्ठरात्ते तस्माद्भवनमित्याख्यां प्राप्तितो
ग्राम उत्तमः तेन भ्योतस्य यज्वालामौ वै भगं
शिलास्मतो योगीश्वरीतिहृदयाख्यो मा श्रीक्रा
स्यतः श्रीवे शक्त्यास्यन्तं संजातो भास्वतैवम
हाकला भवानीटति णापाश्चात् ज्वाला समभि
जायते अग्रत्व एकहयन्त अनागहयमभूत्कि
ल वक्ष्याचुतिर्गेनावाकानदीषुण्यप्रवाहि
तो तस्मात्स्रोक्राषुराविह्निः चाकेति च वप्रदा
चाकांति कोरपापानि स्नानदानच मोच्यति त
स्मास्वाके तिनामास्याः प्रथिते भुवनत्रये चकि
नातिवपापानि स्नाता मानवादिणि तस्मा
स्वाके तिनामास्यानघावे प्राप्तिते भवि जल
स्यमलसेफक्रे कमलेमषुदाहृते यस्मान्म
लविहीनेन दाऽऽरवं र्समभूत्किल ततो विमल

मित्युक्तमणंदेवि ग्रंथमोक्षवि विस्तीर्णोयत्र
लोयेनेनिमरनेजगस्विवारिणि ननःसनागोवि
त्योनःकमलसत्वपारगैः मनसमोपमन्त्र
प्रामोहत्रस्नानावगुणपत्हृतन् नस्माच्छ्रीम(
नस्यभवनेप्रथितेभुवनत्रये मनस्यानोगाहन्त
हिंसंश्रीमनस्यभवनेशुभे मनसाहृष्पमन्त्रप्र
मोहत्रस्नानस्वगुणपत्हृतन् नस्माच्छ्रीमनस्यभ
वनेप्रथितेभुवनत्रये स्नानेदानेनपोहोमो
जपःस्वाध्यायएवच अनंतस्यात्महादेवि श्री
मनस्यभवनेशुभे इतितेकथितंवायश्रीम(
नस्यभवनेपरं इदानीदेवदेवेशिकिंभूयः(
श्रोतुमिच्छसि ॥ इतिश्रीरुद्रसंहितायां
मानोगविषयेश्रीमनस्यभवनेनामप्रथमः
पटलः ॥ १ ॥ ॐश्रीदेवी ॥ वरसत्वंमहादे
वयोगिन्याह्वमुत्तमं कस्मिन्.. महास्था
नेयोगिन्यःसप्रतिष्ठिताः कृत्यासुतःकथं
देवपूजनाश्चैवकिंफलं श्रीभैरवउवाच।
शृणुदेविप्रवक्ष्यामियोगिनीस्थानमुत्तमं
पूजनस्यफलंचापिलोकानुग्रहकाम्यया
उत्तमंतोगनायस्यनेत्राज्वालासमुत्थिता
ज्वालंतीपापसंगांश्चविद्रांश्चापिमहेश्वरि न
स्मात्ज्वालेतिविख्यातालोकेयत्रविशारदैः
भगीयन्नेत्रयोदेविसेवज्वालतिशाहिता भ
ननात्कर्मसंगानांपापानामपिसुन्दरि न

202

मा॰
मा
स्त्र
१५६

146

स्माद्दुर्गेति ख्याता भुवनेषु महेश्वरि श्रियः श्र
ख्यात्वा स्थिता यस्माच्छ्रीरिति समुदाहृताः भ
गेस्थितेति ख्याता भुवनेषु महेश्वरि तस्मा
न्मुग्रानेनेहं विमाता भगेशीविति सा नव
तैरपि सा प्रोक्ता श्रीमत्त्रिपुरसुन्दरी वेदवि
द्भिश्च गायत्री सावित्री च सरस्वती दुर्गा भद्र
भवानीति कालेति त्रिविधापि या भ्रामरी
संगलीना ख्याता बीजरूपाणि च ओंकारी
वनस्था माया कामाख्यापि च स्वन्तीरी शैव
विश्वेश्वरी विद्या विद्यातामन्त्ररूपिणी वट
रूपा विदानेदा विन्दुरूपा विद्रुमवा स्थूल
सूक्ष्मा तथा सूक्ष्मा सूक्ष्मतुष्टिप्रदा स्मृता भक्ता
नुग्रहमी हंसी स्थूला सैव बभूव ह त्रिनेत्रा चा
रुवदना सूर्यकोटिसमद्युतिः रक्ताम्बरधरा
नेन्द्रो समुद्भा चारुहासिनी शोभत्रिशूलखा

203

लैश्च सर्पपुष्पितबाहुका नागयज्ञोपवीताश्च
सर्वाभरणभूषिता सिंहासनासीन सुखे विह
रन्ती महेश्वरि भजनीया महेश्वाणि इशो भगेश
त्वोतिसा हृष्टा भगेशीत्वोत्तत्रपर्वतस्यां महेश्व
रि श्रुत्वैनं कोटिहत्याभिः सर्वपातकसंचयैः
गवां कोटिसहस्रस्य सम्प्रदानस्य यत्फलं व
इस्रयोपरागे च कुरुक्षेत्रे महेश्वरि यत्फलं ल
भते मर्त्यो स्नानस्पर्शनादेव तत् श्रकामो वा स
कामो वा देवी भगेशीत्वोपश्येन देवतादर्शने

तस्मादासवं ब्रं श्रयिष्यति पुरश्चरणमत्रैवेयः
कश्चित्कुरुते नरः सर्वाग्र्यां सिद्धिमाप्नोति नात्र
कार्या विचारणा गायत्र्युपासको यस्तु श्रेष्ठभ
र्गेष्ठिवोऽपि सिद्धिमाप्नोति मनुजः शीघ्र
मेव न संशयः चान्द्रायणैः कृच्छ्रपानैर्महा
सान्तपनैरपि जलहस्त्यार्थहस्तैश्च प्राजाप
त्यैरमोचकैः अश्वमेधैर्वाजपेयैर्ज्योतिष्टोमा
दिभिर्मखैः सहस्रैः कृतैश्चापि विधिना सुर
श्वरि यत्फलं लभते मर्त्यस्तदेकाहज
नात् महापातकयुक्तो वा पातकयुक्तो वा सूपपा
तकैः शुध्येत्वा च देवी योऽगणेभर्गेश्चिवो
ऽपि पातकैर्मुच्यते मर्त्यो ह्यपापारमेश्वरि देवि
पातकादत्र शुद्धः सद्यो भवति तत्क्षणात् सोऽन्या
दिलोऽपि भवेत्पूजयित्वा महेश्वरी सोऽन्यास्तु
जडीतिख्यातं शास्त्रे प्रवरं वर्णिनि भार्गवोऽपि
प्रणामात्सर्वथा त्रिपुरसुन्दरी पूजयित्वात्र भ
वने सिद्धिं प्राप्नोति विश्रुतः ह्रत्रान्सर्वथात्रा
पिशुक्रो यश्चाक्रोशवजनात् द्रा.... रुदसतो
यः सभर्गा समाश्रयेत् दारिद्र्यान्मुच्यते ज
न्तुर्वादृषिनसंशयः पुत्रकामं महेशानि
पुत्रपाभर्गौ समाश्रयेत् पुत्रमाप्नोति मनसो
वांछितं यथार्थकोटिजं धनकामो महादेवि
एवं भर्गां समाश्रयेत् धनदसं महेशानि दास
वत्संश्रयिष्यति पुत्रकाम महेशानि पुत्रं भ

मा॰
मा॰
अ॰
१८०

147

गांसमाश्रयेत् पुत्रांस्तुलानकामोनित्यंदिनान
पिशेभनात् स्त्रीकामस्तुमहादेविपुत्रंभ
गीशावांश्रयेत् श्रियांसर्वरूपांमामोनिमनो
हृत्वानुसारिणी कन्यास्तुशीलामाप्नोतिवा
त्रैपीवरांगनात् विद्याकामोमहेशानिभ
गोत्राणांसमाश्रयेत् ब्रह्मविद्यामयीशानि
श्राप्नोत्येवनसंशयः मोक्षकामोमहेशानि
त्रपर्णांभर्गांसमाश्रयेत् मोक्षमेवसमाप्नोति
सत्यमेवनसंशयः दर्शनात्स्पर्शनात्स्या:
स्तना.... स्वल्परि बलिदानान्तथाहोमाज
पाखुब्रह्मसलिलरि रक्षमर्थंसमाप्नोतिमन(
जोभवनेमिथे बहुनात्रकिमुक्तेनमनसाय
घदिच्छति मत्रजस्तदवाप्नोतिनात्रमेसंशवि
चारणा प्रधनात्सुखएवदेवीशिभवानीभागिनी
मम महामानोएवनाद्यस्यमेवसमहात्मनः
शुभायाप्तिरिता स्वालाभवानीतिनिगद्यते

202

भर्गस्यवर्धयंतीचवनीरूपाययतः स्थिता न
भवं.. पंनानीनाचरतणाष्ठेवपांगुना नश्य
स्तानतनीयाश्रभवानीनामयोगिनी भवा
नीष्टराह्याश्रामोजगतिवनीस्वेनस्ताझ्वा
नपोहोमः स्वाध्यायस्तुस्वाराविने स्नानंदाने
नीष्टरात्म्यश्रामेननेनाभवत्तुवं श्रेगीभ्यामास्वा

नामप्रादुर्भूता महात्मनः भास्वतीनाम सा देवी
पर्वतात्र स्थिता सदा यथैवै भासितं सर्वं जगत्स्था
वरजंगमं सा प्रोक्ता चतुराविद्भिर्भास्वतीनाम वै
कला ह्यनेन भासयेत्सर्वं सर्वेनाह्ननादपि भास्व
त्यासमीपे तु यात्किं विलोक्यते नरैः स्नानं दानं
तपो होमो जपः स्वाध्याय एव च नरस्तय भवेदे
विनात्र मतिर्विचारणा कर्णे यो नास्ति का याव
यज्वालानि स्मृताप्रिये भीमेन रभवज्ञस्यशु
ति भीमेति कथ्यते तया वाधिष्ठितं स्थानं भीम
द्वीपमिति स्मृतं भीमद्वीपे वयात्किं विलोक्यते
स्वर्णानि स्नानं ध्यानं तथा योगः स्वाध्याय
वाचेनं तथा नरनेते भवेदे विनात्र कार्या विचा 20६
रणां दैत्यानां दानवानां च भूतानां यत्त्वरास्सं
तेत्रे स्थितकरालाकाः प्रादुर्भूताः पुरा किल लो
कोर्हिस्राः पुरा देवा मार्तण्डं शरणं ययुः श्रीम
स्य भवने पुण्ये गीर्भिराज्याभिरैरयन् ॥ श्रीदे
वा ऊचुः ॥ नमो मार्तण्डनाथाय स्थाणवे पर
मात्मने भैरवाय स्वभीमाय प्रियायाम्नेशानमो
नमः स्तोत्रुरणाटराय गर्भोद्भरणाहतवे ते
जसां केतवे तुभ्यं हेतवे जगतामपि धीप्रणो
दाय भर्गरूपाय तेनमः ओंकारव्याहृतिस्थाय प
महावीराय तेनमः वीरेशाय नमस्तुभ्यं तेत्र
घाय नमो नमः वेदाङ्गोपाङ्गवेदाय वेदगर्भा
यक्षास्यवे विश्वामित्राय महर्षये यस्तपपरमा

मा॰ मा॰ रुध १५८

त्मने माहाभैरवरूपाय भैरवानंददायिने हि
विधज्ञानदेशाय महामोहविनाशिने मायांध
कारनाशाय वल्लीमिरभेजिने मंत्राय मंत्ररू
पाय मंत्रार्थविचारिणे मंत्रवाच्याय देवाय म
हामंत्रार्थदायिने यंत्राय यंत्ररूपाय यंत्रस्थाय य
मायने यंत्रेतियंत्रे नियमैर्यमिनां फलदाय
व श्मशाननिमिरंधसकारिणे क्रोशप्रहारिणे १
महापातकहंत्रे च महाभयविनाशिने भया
रावशीलाय भयानकरवाय ते भीभत्साय च
रौद्राय भीनाभयप्रदायिने तेजस्वीने तेजरूपा
य एतेजोग्राय ते नमः बीजाय बीजरूपाय भीज
भर्गाय ते नमः क्रोधभर्गाय देवाय लोभभर्गा
य ते नमः मोहाभर्गाय ते च अंतानभर्गाय ते
नमः चोरभर्गाय ते तन्मंभीतिभर्गाय ते नमः
विशोल्काय विशोल्काय तानभर्गाय ते नमः
नत्वभर्गाय देवाय मनोभर्गाय वे नमः दारिद्र
दुःखभर्गाय कामभर्गाय ते नमः हिंसाभर्गाय
नामिश्रभर्गाय जगदात्मने श्रीनिर्वामनाभ
गे नमस्ते भैरवात्मने ध्यायते यं भर्गेइति भर्गो
भर्गभर्गाय ते नमः रोगभर्गाय देवाय पापभर्गा
य ते नमः महापातकभर्गाय उपपातकभर्गा
ये महानिरयभर्गाय ते नभर्गाय ते नमः क्ले
शभर्गाय देवाय भीतिकष्टाय ते नमः मृत्युभ
र्गाय देवाय दरिभर्गाय ते नमः ध्यानाद्यावति य

दुर्गंधमितः संपन्नेन्द्रियः नाथायभर्गनाशाय
भर्गाय संनतेनमः देवदेवेशदेवेशानमलेल
विधामक महामातोऽएवरदस्वभयस्वत्र
र नमोवीराधिवीरेशाहूयं वेद्माति धामक श्र
ग्रिधामातिधाम्ने च महामातोऽएतेनमः वी
रातिवीरवेरेशाघोरघोरातिघोरक माहामा
तोऽएदेवेशघ्न्येघ्न्येनमोनमः ॥ श्रीभैर
वः इत्थं स्तुत्वा महादेवि वीरं मातोऽएमादरा
त् देवानां ष्टकं तेन स्तोमा तोऽएजगदीश्वरः
नेत्रोद्भूपत्रिनेत्रस्तु कराम्भोकमलेवहन् वरं
वाभयमस्याभ्योधारयन्नशनः स्थितः हृष्टदे
वास्तमातोऽएउरःस्थममरेश्वरि दएवस्पति
नाथमेो प्राणेश स्वरुद्रमद्रः उत्थापि जगदेशा
नि देवान्मातोऽएईश्वरः उवाच सान्त्वयन्वाचा
देवत्वहूएतोभवं रे स्थात्वा देवावचः सोमदेवः
प्रणतवत्सलं प्रसन्नुजगदेशानि विनयात
वयागिरा ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ भगवन्देवदेवे
पालोकानुग्रहकारक लोकोहितावयं देव
त्वत्पादपद्मशरणाश्रिताः श्रीमत्स्वभवतेश्रिन्ते
वैदेवविनिर्दितः दैत्यलोकविनिर्वंतिविद्येव
ह्वैवियेरपि नद्विग्राभवत्पादकमलेपारणोश्र
नः ॥ श्रीभैरवः ॥ देवानांवचनावेत्यन्त्वा
मातोऽएईश्वरः श्रोधमाहारयोवश्चैदेस्थान्त्र
तिमहेश्वरि कोपाज्ज्वलमातोऽएभर्गोत्रा

मा. मा. त्रु १५९

उक्तंत्ततः नेत्रास्यश्रोत्रनासाभ्यस्तैश्चकसमग
च्छत संयोगाद्योगिनीजातारकलासमममहेश्वरि
रक्तमाल्याम्बरधराच रूभूषितमस्तका त्रिनेत्रा
शीखचक्राभ्यां सर्पभूषितपाणिका एवं ब्रह्मोपद्मो
नयान्यासंपाधारयेतोग्ररःस्थिता योगदायोर
गिनीनामतेजोयोगाद्धयोगिनी हृद्गुरःस्थि
तोतत्रयोगिनीनामकेवलो मार्तोण्डःपाणि
नारस्यपादेनाभ्यहतस्थलो शैशवच(?)सदेवेशि
तेत्रेरतार्थमस्यारि दैत्यलोकविनाशायविक्षिप्त(?)
गतिवारय उत्पन्नोयोगिनीदेवः ततः पर्वत
मायथो मार्तोण्डपादक्रमणाज्जलंसमभिजाय
न तत्प्रभृति देवेशिपादस्थमभवास्त्रियेयो
गिनीस्वर्यायेपि पादस्थानिहतत्रमहेश्वरि दैत्य
लोकान्विद्रुतांयासेनीवीरशासनात् लो
कानांशोत्रभूताचसमयोगीश्वरीकला तेनैव
हेतुनातत्रलोकारिरभवद्यतः ततःप्रोक्तंस्तुथे(?)
पादस्थलंलोकारिमतितं लोकारीचकृतस्ना
नंचानेनपरमपावने अस्यंचभवेदेविधायहा।
हतमलतं श्राद्धं उग्पपहनं च जपःस्वाध्याय
पवच अनेनफलदं प्रोक्तं लोकारीविधिनाहि
ते. प्रयोगेस्नानकृत्लास्नातपाणारयमि(?)हत्रमा मा
हृध्यांचमहेशानिसंगायांतपणादपि ततम
लिंगाच्चमासिलोकारीतपणाद्दैवत् महाण
नवकफक्रोवायफक्रोवायप्पपानकैः स्नानालो

कार्त्तिके तीर्थे सत्योमुच्छेन संदेशे यत्किंचिन्मा
नवो देविलोकानां श्राद्धमाचरेत् तस्मः पितृ
गणाः प्रीता भविष्यन्ति न संशयः शतकल्पा
वन्तृप्यन्ति वर्धयन्ति स्वकान्वयैः शतकल्पाम
यो: कल्प: द्वौ कल्पाश्चैव च इत्युक्तं नगरे
शान्ति श्रृणुपतिहोतितानाद्वेय मनोवेशरावृदिन
मतवाहेतिवैगणा पितॄणां प्रसमीतार्थप्रस
न्नानविचारणा अस्माकं च कुले कश्चिद्दाया
दः स्यात्कदापि च प्रेपमानीपद्विषयेयः क
श्चिन्नपेयुभेः जलेलोकारितेत्रेवतिलद
भेसमान्वितैः मधुक्षीरायकैतैश्चैव प्रेपलोका
रिहेत्रके श्राद्धं वा विधिवद्दद्यात्तस्मःस्यामश
नेस्मः तस्यनःप्रवर्तितोस्यसदा-- दान्मतो
स्वर्गे माघस्थं प्रयागे वै गयायां च जाह्नवीनद्या
जकृतेत्रेनेमिषं वप्रणवाराणसीमपि इष्ट
रकं प्रभासे च माप्रयामेन गविघत प्रेपमा
लिंमल्लुवेमासिमातोपदेत्र उत्तमे श्रीमत्स्य
भवनेत्वेच यामराजेयतेद्दिता लोकाणीव
विपोषेणायनर्थ श्राद्धकर्माणि सत्रेमत्रेषव
यभवेत्तु एवं गोकोटिसंभवं शतकल्पचदाया
स्त्रिम्युत्रभवेत्तनः गयापिण्डेश्वमासान्तामि
मैलिनेः कार्यंतोभवेत् गवांकोटिसहस्रस्य
समप्रकरत्रस्य यन्फलं विधिनावेदविद्भ्यऊ
कलेत्रेपुष्टके वंद्रस्तयोपराणीवमालिनेमा

220

मा॰ स॰ गे॰ १५॰

सिवोद्भमे तत्फलमवाप्नोति लोकाशोपिण्ड
``ततः इति पितृगणा देवि प्रस्थे वा चन्द्रपुत्रकं
व श्रेष्ठा वसंति देवेशि पितृकामा मुहुर्मुहुः
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन लोकाशे श्राद्धमाचरेत् ।
सूर्यपादे च गंगायां मुक्तिपिंडं जले क्षिपेत् म
यत्नमाः `` तस्मात्तु तत्समं महेश्वरि धरित्र
मास्वपितरो भविष्यंति मुक्तिं तेसमः श्रोता भवा
ति देवेशि दायादान्वर्धयंति च श्रायकषायान
संतानैवुत्राद्यवस्थाने मेश्वरि स्नानदानादि
न्नहाव उद्यापनं त्याव प्रसन्नया श्राशेषविभ
वेसापि स्वगत्याच्यतन्ये श्वरि तेनायेनत देवे
सिंतश्राद्धकर्मणि नित्यशः गोदानेवाजिदान
गातिलदानमथापिवा विध्यारक्षं चदासी
व महिषी स्वर्णमेव च रौप्यं वाप्यथ तिष्ठं वा
दानत्रयमत्रयत्नतः शतयं फलमाप्नोति य
वदा भूतसंप्लवं चान्द्रायणादिभिः पुण्यैश्चा
तमासैरपीश्वरि एकांते रेणुकाद्वात्रे स्तस्यामा
सोपवासकैः यत्फलं च भवेत्पुण्यानि ते श्रेका
हतो भवेत् स्नानदानात्जपाद्धोमाच्छ्राद्धादेवा
र्चनादपि फलमाप्नोति मनुजो वरपावायुण
शिवे वहुनात्र किमुक्तेन नरः पातककोटिभिः ।
लो स्नात्वा लोकारिके तेत्र मुच्यते नात्र संश
यः इतिमे सर्वमाख्यातं किं भूयः श्रोतुमिच्छ
सि इत्येष परलोगैसा महापातकमुक्तिदः ।

अनस्तु परितो ध्यानः ३ उपदेशोपापनाशनः १
इति श्रीमार्तण्डमाहात्म्ये लोकाक्षिवर्णने
नाम द्वितीयः पटलः ॥ १ ॥ श्रीदेवी ॥ मलि
म्लुचविधिं ब्रूहि फलं चापि महेश्वर अथ त्रि
योदशो मासः किमर्थं मलिनः शिव मलि
नेपावनेदेशः उनः प्रोक्तस्त्वयानघ हृयेल
द्वादशैवेन प्रोक्ता मासाधिपास्त्वया त्रयोदशे
त्रमासे स्मिन्न मार्तण्डः प्रभुः शिव हृलेसि
शास्त्रज्ञालेस्मिन ज्ञनः उत्राविन्नया श्रुता
नोधाः परि श्रोतो प्रास्मिन्सेशायज्ञालके व
दस्यं महादेव लोकानुग्रहकारक श्रीभैर
वः ॥ श्रृणु देवि महादेवि विधिं मलिनसंभव
यः ज्ञात्वा नश्यते मोहः सर्वं यास्यसि सन्तति र
सांचिनवर्मिटे विभागेद्दत्वापनेश्वुपः मासः
समलिनः प्रोक्ता सर्वकर्मस्वगर्हितः दर्शि
ञ्चपोणीमासर्विभात्रनायत्रलंघितः सभा
नुमासः कथितो मंत्रतंत्रविशारदैः यावद्दा
त्रिंशन्ते मासान्मलः स्याद्एउसंभवः मलि
नत्वेच मासस्य प्रोक्तमेतत्त्वरानने नदएउम
लिने मासाहद्गुणा भीतो भवेद्यतः दर्शाद्यौस
मास्तन्यसंक्रमैचान्यमेवहि सभानुः लंघि
नः प्रोक्तो मासे मंगलवर्जितः प्रसणोयवट
पोस्युभानुमासीत्रमीचारि नेजसाभिर्भवेद
धमार्तण्डस्वविक्रमः ननलन्मासकेनत्स्य

मा० मा० ३६ १५१

मासेप्यस्मिन्क्रियास्सर्वाः ततःप्रणामं ऊर्ध्वं तिते
नोभिर्भवनादेवैः यतो ह्राहोपनयनमंगला
धापनादिकाः क्रियाविवर्जनीयास्स्युमलमा
सेन संशयः हिमवत्कृतिसम्भृतामलिम्लु
(5) चेन संशयः मासाधिपोपिमलिनोमतोऽ
भिभवात्प्रिये यतो भवेत्ततस्मिन्नुसद्दूःलि
समाचरेत् व्रतं चापि विशेषेणापसुप्रथ
नत्त्ययात् तीर्थयात्रामपीशानि विनामातृ
दैवक्रं वर्जनीयस्तु द्विविधो मासो मंगलके
प्रिये षष्ठ्याचद्विवेसेमीमासाः सर्वे मंगलवर्जिताः
द्विविधानां जनानां वसृतनःप्रोक्ताःप्रजातनेः ३
भेलस्यचरितोदेशान्यत्रापतेयदा प्राभि
293 श्रयैकतालिङ्ग्य पन्नत्रस्थपदमः नषष्ठिर्
वसोमासः कदाचित्संभविष्यति सर्वमंगल
कौकाण्यत्रैतेपिन्नसहरि दिवसाःषष्टिरिम
त्रोवर्जनीयेष्वत्ततेः ततोदेवमलिनःप्रोक्ता
सर्वकर्मसुगर्हितः ततोमानीउहिविषये प्रा
द्रयागादिकर्मणां मलिनोपिनिर्दिष्टश्राद्धंकु
र्यामानीदवेप्रिये पितरस्तृप्तिमायांति शु
कल्पेनसंशयः पावनश्चापि मलिनेवर्जये
प्रियेनदा स्नानंक्षामलिनोदेवितनःकार्य
नसंशयः स्वकर्मवशातोयस्य मलिनेसृहाति
रापतेत् प्रथुवानीनास्तोम्याप्य मलिम्लुच सा
मागमः आद्धकन्याविधानेनपित्रसमासर
शान्तरेत् मलिनापिमतो देवितस्यांमस्यसमा

गमे अष्टादशसमाद्यावद्धिधिनैव समाहितः श्रं
नैव क्षौरं स्मृतं प्रोक्तं वेदतंत्रविशारदैः तेत्रं प्राप्य म
हेशानि वपनं तु समाचरेत् अकृत्वा वपनं तीर्थे
नैव ब्रह्महा तु सः नाश्राद्धदिवसे ऽर्थोऽपि न हि चैव
जायते यावंति न खरोमाणि संकुंति श्राद्धमाच
रेत् तावत्कालं प्रयांत्येव तन्नपूर्वैर्नरकान्बहून्
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पूर्वं वपनं चरेत् श्राद्धं कृ
त्वा तु वपनं यश्चरेत्तानड लेभः स याति दारुणां र
लोकान्पूर्वैभिः पितृभिः सह अकृत्वा वपनं श्रा
द्धं यस्तु समाचरेत् महेशोऽम भवेत्तस्य सह पूर्व
पितामहैः तस्मात्पूर्वं तत्पूर्वं च वपनं स्वरसंर
रि रोमक्षिरोमक्षिस्याऽश्वमेधं ज्योतिष्टोममवाप्नुयात्
चतुर्यो पौति लक्षांश्च तीर्थयात्रा स्त्रियारुणा
न् प्रयाति क्रमशो देवि श्राद्धाद्दे वपनं चरेत् अ
श्वमेधसहस्रस्य वाजपेयस्य यत्फलं प्राप्नोति
मज्जेद्देवि पूर्वं च वपनान्नरः गंगायां भास्करे
तीर्थे पितृमातृगृहस्तये मथुरायां प्रयागे च व
पनं समाचरेत् पुष्पे चैमलिने मासि श्राद्धे व
स्तु समाचरेत् गयासहस्रगुणितं फलमाप्नोति
अफलं भवति देवि शिराविवारे च सप्तमी र
शुक्ला श्रवणासंक्रान्तिकरचतुर्दशिनामपि पु
ष्येणामहितामौस्थेनैतमांमस्त्वापि वा मा
स्रोऽपि विजयानामसप्तमी चतुर्दशा वइ
णैवकामोति देनस्यापि मन्दारि टालिपिइले
ऽर्थोर्वा भाति दे तस्यापि मन्दारि टालिपिइले
मा: प्रोक्ता मासांन्दते च उभमे श्रावण सर्वपार्वेणा

मा॰ म॰ २५ १५२

प्रोक्तमेतत्त्रिविधं बुधैः लोकारीमहापात्रेच सममर्थांश्री
द्रुमावरेत् तस्मानस्य भवेत्स्वगत्या पितृगणः
त्रिये यः करोति महेशानि लोकारिहेत्रगुणे
श्राद्धतर्पणमोक्षाणि सत्वमाप्नुयतेष्टानि पि
तृणांश्राद्धकर्तैव ऋणंभवति निश्चितं ग्रहणे
पिच लोकारीसमेत्सौपि हेत्तरि श्राद्धदानेन
थास्नानंकृत्वाप्नुच्छ्येतसैकरान् बहुनात्रकिम्
लोकारीयत्कृतंप्रिये स्नानंदानंजपोहोमाः १
स्वाध्यायोदेवतार्चनं तत्रदृष्टियतोयातियति
सत्येनतेचपि इत्यंकृतंमयाद्य सवयस्यटनेपि
ये मलिनस्यचमासस्यमाहात्म्यमपिहेटी।
अथ नाम्नापुरदेवेशि चाकायाश्चतीर्थे यः
स्नात्वामुच्यतेजन्तुः कोटिजन्मभवैरघैः चक्र।
धाराभिघातसंभूतितेरन्ध्रोभवत्किल प्रस्पृश
न्नतदाविस्तरंतद्धात्रेणस्वन्तरे तस्माद्धितेस्म
नलोयप्रवाहासरस्वन्तरे सपवपवनोजाता
मानोगशाविशार्थोकिल चाकेतिनाम्नाप्रथिता
प्रवाहासरसिधजः चक्रघातनाधोतिविस्ता
नानलोयप्रवाहकः सपवनाम्नाचाकेतिप्र
थितोभुवनत्रये चाकंतिचोरपापानिविसृज्य
पिमहस्यति स्नानानोमपिविधिवत्तस्मास्राके
तितेस्मृता सर्वाणितानिचपापानिहत्वापिचम
हान्तरे चाकेतिकथितानातस्मादेहमेत्रविशार
यात्रस्यपावनार्थंचतस्मास्राकेतिकथिता। १

ॐ श्रीमहागंगाभगवत्यै नमः ॥ अथ कंगामा
हात्म्य ॥ श्रीभैरवी ॥ ॐ श्रुत्वामापहिमस्य
माहिमानमनंतकं उड्डीशीतीर्थस्यैतत्रस्य हृतनाथो
ऽस्मिन्संशयः अधुना श्रोतुमिच्छामि गंगाउज्ज
टसंभवं यत्स्नात्वा च पीत्वा च कृत्वा नेत्रयस्य द
या अशिषितेपं कथ्यं उर्योकथयाग्रे महेश्वर किं
फलं च महेशान आत्रगेहस्य किं फलं केशवाप
स्यद्रूपदर्शनात्किं फलं लभेत् माहिषीपदे
चैव तथा अस्य मेरोवरे हंसद्वारस्य माहात्म्यं तथा
कौलमेरोवरे अप्लवबिंदुस्य माहात्म्यं नेत्रतीर्थे फ
लेन तथा नयाउज्जटमाहात्म्यं दर्शनात्किं फलं ल
भेत् वटसत्यं महादेव कृपया परमेश्वर ॥ श्रीभै
रवः ॥ वत्से उज्जटगंगाया माहात्म्यं शृणु शात्रमे ये २२६
नैवेद्यनमात्रेण सद्यो मुच्येत पातकात् हरउज्जा
कावटते यस्मात् उज्जटगंगिका अजाउद्दिलनाभू
मैगता यस्मान्महेश्वरि तस्मात् उज्जटगंगा व्योप्र
स्मिद्राहृथिवीतले अक्राउत्तहलाद्यस्मा देवार
यौनकांत्वया अटते भूमिगानित्यं तस्मात् उज्जट
गतिका ड्राकेलासाग्निविवेकोईमानसहृन्मेदैः
यमोदः प्रवभूवात्रमानसः कोपि हृंदवे गगा
याद्रुदृक्षत्रतथाक्रीडितामिच्छति विमर्षानत्
लहरीहृदयः कापुपमध्यतः द्रवीभूतो हृतनापं
अउज्जटानिस्सृताश्रिये अमोटलहरीजातास्थाने नेत्रमध्यात्क्षिप्र
राम्भकजलालिका निस्सृता

गं. मा. भं. १५३

वस्याद्भुतरूपिण्यो प्रोक्ताचाकाशगंगेति सा नरा।
काशान्निर्गता निर्गतत्वाच्चमनसो मानसं सरउ
च्यते पतितोद्धारणाच्चैव नित्यं चोत्तरादिक्स्थितैः
मानसोत्तरगंगासौ शिवसायुज्यदायिनी भगीर
थेनयानेता गंगा सा पितृणां कृते सा स्वर्गदाहि वि
ख्याता गंगांशान्तानसोदरा विशिष्टा सर्वगंगानां
गंगाचोत्तरमानसे श्रूयतां महेशान्यग्रिमस्या महा
पातकनाशिनी यापार्वत्या स्वर्थयेतोत्र हरमेरुतने
कदा शिवस्य क्रीडामनसो गंगा प्रादुरभूत्तदा।
कृत्वा स्वविग्रहं देवी निर्मलं चातिसुन्दरं तयापि
क्रीडं भगवान्कैलासोपवने शुभे क्रीडां देवीतनी
यातां गंगां दृष्ट्वांति विह्वलो दृष्ट्वा तया स क्रीडनेर
णानमपराजितं क्रोधमाहारयो चक्रे रेस्य तिम
हेश्वरी हरं जगाम गिरिजा क्रीडामाल्यस्य शोभनैः
कृडां देवीतत्यायेनो दृष्ट्वा गंगा ति विह्वला प्रेतेपं
मगमनस्पृष्यो मृत्कृते जगदोशितुः दृष्ट्वा देवो महेश
वांबभ्रवीहि गिरिजा प्रिये किंगतं किंवस्मयं त्वया
इसि विविधैः प्रिये माल्यैः करांदेहैः उहरिद्रैविल
तासि पुनः पुनः श्रुत्वेतं हि गिरिशस्य वचोतन्मे
महेश्वरः पार्वतीप्रस्तवाचेदं गौरीशं स्मरतो हरं
वयाविलक्रीडमानस्य वदनौ वाहि विह्वला मन
स्वयाकुलेनेय पार्वतीरचैवकस्यनी ऐमोद्वेदस्य
भवनिष्ठं कमारस्य काकवत् निर्लज्जत्वमेवा
सिमांनिर्लज्जांचदेवाथो श्रुत्वेतं हि गिरिशावाक्यं

कंप्रत्युवाचेश्वरीतथा काहस्त्वाजत्रसादेवि:
वदंतीत्वंनलज्जसे पतस्तुत्वंभगवंतोवदेवोऽदे
वेतिसंदरं करणाजयाहतंतेतजटाज्जूटमहे
श्वरः तद्धत्वंशिथिलंकृत्वाकटाहेसंजया
तस्मा द्भवंतोहंतस्वाकटाहेसोदेवदेवंमहेश्वर
गंगाजलहलाविष्णुजटाच्छुपपानहं पति
तांतांहदेहस्ताहसेत्यावावपार्वतो स्वयंप
तनिवेदेविप्रक्षन्नपापहृत्तरः तस्माद्गंगाख्य
येदेविपतितानवपादयोः प्रसन्नाभवदेव्यस्मै
गजटान्पतितासती प्रक्षन्नपापिनीगंगाजान्ह
वीनवपादयोः प्रसन्नाभवदेव्यस्यगजटान्प
तितासती। ज्ञयोयादपितस्याश्चोनरकानेकवि
धानि तरोवायदिवानारीप्रक्षंनंपापमाच 292
त् सद्यः पततिदेवेशिगंगायश्चेवइगीति संप्र
त्यवचनेभर्तदेवदेवीमहेश्वरी उवाचवचनेदे
वेहसंतीवाक्यकोविदा यस्मात्प्रक्षन्नायाप्रोढ
मेमपत्यास्वयंविर तस्माद्दत्तभूमिस्यादेवि
महाकान्तोभृशं गजटान्पतिनादेवसमावद
संदरि पुनर्गजटमारोप्यंनाहंतीवृत्तपातके
जटापीडभगावतापतितार्णोनले त्रिभिःमा
र्गैणतायस्मात्तस्मात्ख्याताञ्त्रिमार्गगा इत्यक्ता
वचनेदेवीक्रीडयास्वविरामह तथाशमाहरो
हस्ताभवान्याजनगाहविके गंगाप्रोवाचवचनं
सद्यः प्रीतिकरंप्रिये उत्तपभाद्रपदेमासिसितं

संस्थेदिवाकरे ग्रहणंमासटेवेशिपावयन्सनिला
न्वहून पुण्यभाद्रपदेमासिसिंहसंस्थे दिवाक
रे पतितास्थिसमापानात्पुण्याभागीरथीन
दी मलिनापिसरोभिस्तुसरिद्भिःसागरैःसम
श्रयान्तनात्स्वरत्सगेनाःपुनीहि स्वयंविरं
भागीरथीटेविकायाश्रेशभ्पनात्स्थेवाहि यः
कश्चित्स्नानवात्रैवभाद्रपदमासमहेश्वरि स्ना
नेदानेनपोहामोस्वाध्यायेवासिस्थेहपुण्ये क
रोतिविविदंवेद्दविनस्यपुण्यफलंस्मृतं। शान्तं
कल्पंमहेशानिकाश्यांवासीनयत्फलं तत्फ
लंलभतेमर्त्योदर्शनात्पुकुटस्य हि प्रयागेमा
घमासेहि स्नात्वावर्षसहस्रके यत्फलंलभ
तेमर्त्यस्तत्कटिनतःप्रिये स्नानात्पुकुटंग
गायाःप्राप्नोत्येवनसंशयः ब्रह्महाहेमहारी
चस्तुरापोगुरुतल्पगः नत्संसर्गीचपुण्यतस्तं
नेनात्रमहेश्वरि अविद्योवासविद्योवाप्यका
मोवाथकामवान् स्नात्वापुकुटगंगायांमुक्ते
नापिनसंशयः गोघ्नाप्यथकृतघ्नोपिस्त्रीघ्नो
मात्रघ्नएवच स्नात्वापुकुटगंगायांसद्योमु
च्यन्तसंकटैः ततःपरंलोर्ध्ववदंततःपुण्यमहे
श्वरि नानाधर्मानयत्नोपिजपोहोमाद्यपावे
ति यःस्नातिपुकुटायांपिपतितेजलमुत्तमे
बहुनात्रकिमुक्तेननरःपातकवान्कलौ या
मापुकुटगंगायाःपुकुटीनचयत्नतः हरद्वा

रक्षन्तरुण्यं वाराणस्याः सहस्रकं पुण्यं पुष्क
रं गंगायाः कथितं शिवशासने कांचक्षेत्रे
देशि क्षेत्रे गंगाभिधं तथा रामाराधनतीर्थं च
पुण्यं वै भावनेगिरिः केदारावापस्वरूपस्सभा
गे च सम महेश्वरि हृषक्षेत्रमपि तथा यत्र नित्यं
प्रतिष्ठितं माहिषोपरतिस्थापितं तथात्र ब्रह्मस
रोवरः हंसद्वारं क्रौंचरंध्रं प्रस्कंबिंदुमहेश्वरि
नैमिषक्षेत्रं महाकालक्षेत्रं परमपावनं तथा ह
रिद्वाराख्यं वागीश्वरीलिंगं महत्तरं पुण्यापुण्यकुट
गंगा च महापातकनाशिनी मायापुर्याः प्र
तपुण्याः माया तस्मात्प्रकाशिता अत्र यात्रा प्र 220
यत्नेन कर्तव्या मोक्षकांक्षिभिः नरो वाप्यथवा
नारी स्नात्वा गंगासरोवरे धर्मं परममाप्नोति
सत्यं सत्यं वरानने ॥ इति श्रीश्रीसंहितायां ल
हरिविधेयोपज्ञाननीर्थसंग्रहे हरमुकुटगंगा
माहात्म्यं नाम पटलः ॥ १ ॥ श्रीभैरव्युवाच ॥ यात्रा
श्रीमुकुटगंगायाः प्रभासेष्टपथा वद यां कृत्वा
मुच्यते जन्तुर्जन्मान्तरभवैरघैः । भैरवः । शृणु
देवि प्रवक्ष्यामि यात्रां मुकुटमानसे यां कृत्वापि
महेशानि गङ्गायात्राफलं लभेत् आदौ शुभेऽह
न्हि तत्र श्राद्धं कृत्वा विधानतः अम्भोजपात्रे वा
स्थौति स्थापयेद्विधिवद्द्विजः अभ्युक्ष्य पञ्चगव्येन
न्तसंयुक्ततिलसर्पिषः कृसराः सितसूत्रसंवेष्ट
तोमैर्मन्त्रैश्च वैदिकैः संमान्य विधिवद्विसंस्।

गं॰ मा॰ ९२ १५५

स्यास्त्वविनायकं ततो गेहाद्धि निर्गत्य गच्छेत्तु ।
गोत्रं चतुरिशं ततो विचारकुंडे स्नात्वा गच्छेत्ततो
म्बिके शम्भोरहद्दवने प्रणये स्नात्वा पादविचारि
णि ततो हिरण्यगंगायां स्नात्वा हाहाश्रमं व्रजे
त् ततः स्नात्वा महेशानि गंधवां श्रमं व्रजेत्
ततः स्नात्वा महेशानि षाडंगीकुण्डं व्रजेत् ष्ठी
रुषेण तत्र संस्नाय ततो ज्वालामुखं व्रजेत् ततो व्रजे
न्महेशानि वासालिग्रामकुण्डं ततः स्नात्वा व
ने देविकां ततो योगकुण्डं ततः स्नात्वा समभ्य
र्च्य कौकमानि च वारिणा श्राद्धं कृत्वा व्रजेत्तत्र
शत्रगेहे कुन्तः प्रिये ततो रामाराधनकं तीर्थप
रमपावनं दृष्ट्वा स्नात्वा च विधिवत्ततो भूतमा
हेश्वरं दृष्ट्वा ततो दृष्ट्वा प्रभाते विमलकुण्डे
महिषोपदृतीर्थे च यथा यथा हृदयसरः शुभं स्नात्वा
ततो महेशानि श्राद्धं कृत्वा गोहिरण्यदानतः हंसद्वारं
ततो गच्छेत् गंगां विशेषतः शम्भो वितस्तातः
स्नात्वा गच्छेन्नीलसरः शुभं ततः स्नात्वा महेशा
नि नन्दिक्षेत्रं समाश्रयेत् संप्राप्य वपनं कुर्याद्उप
वासं प्रयोजयेत् द्वितीयाह्नि वमे स्नात्वा यथास्थिते
पं समाचरेत् श्राद्धं कृत्वा तीर्थविधिवद्विप्रान्सं
पूज्य भोजनैः वस्त्रविधैः स्वल्पमूलैः फलैश्च व
र्गं च धनैर्दासीभिर्दानानि दापयेत्तथा प्रियेः
नवपिण्डं हृदयं गच्छेदपाण्यापायात्प्रिये सदा
नित्यसरस्तं यदगत्वानमापवते गंगाप्रतिकृते

कृत्वामन्त्रयन्त्रांमहेश्वरि पद्मस्थोनाम्बुजा।
समस्थांचनैर्भिस्तुस्तवर्णकैः होमैःस्तुश्रोम
नैवेद्यैर्ववस्त्रैराभरणैरपि गंगासंपूज्यविधिव
दाचार्यायसमर्पयेत् गंगायाःप्रतिमासाय
प्रभावाद्यन्मयार्जितं पुण्यंपतदस्तमेतासाय।
पितॄणांममचापिभो यात्रासाफल्यहेतवे
मयादानमिदंहस्ते इतिमंत्रेणचेप्सितंदत्वै
विप्रेहस्तमापयेत् पूर्वेकृत्वातयोयात्रांगंगायै
उद्दिष्टेनरः सद्यःसरुद्रोभवतिविश्वोजग
दम्बिके इतिप्रोक्तामयातेद्ययात्रापरमपाव
नी योऽसकृत्वापाम्भुयाजेत गंगास्नानेदिनेदिने
इतिश्रीश्रीसंहितायांहरगुरुर्यात्रावर्णनं। 222
नामपटलः ॥२॥ श्रीभैरवी॥ श्रीस्थितेपम
पीशानश्राद्धमपिमहेश्वर वदकेनविधानेन
हस्याद्वैपुण्यसत्तम नरःऊर्ध्वायथाशक्तिना।
तत्सर्वंवदविस्तरात्। श्रीभैरवः। शृणुवक्ष्यामि
देवेशिकृष्णभाद्रेनउत्तमे स्नात्वास्थौतिसमु
द्धृत्यश्राद्धंकृत्वाप्रयत्नतः भक्त्याकिंचित्स्वके
गेहेप्रतिष्ठेनततःपुरा श्रीघाडुपीनमस्कृत्य
नयाधयद्वविनायकं तीर्थंवारंककेपुण्यस्ना
यात्राविधिवत्ततः श्राद्धंऊर्ध्वायत्नेनहस्या
समुद्भवादिना यात्राचसफलंऊर्ध्वंहिपि
तोविधिनाततः यःकश्चिन्महादेविकरंके
नाम्बसानहि अभ्रत्वयाम्भनिवर्षविघ्नंगंगे
करोतिच। भैरवी। कथंकरंककेत्रामेनदी।

गं
मा
१५६

कारंगिकाभिधा स्तलिकामलादेवतस्तस्वयं
रूपधावर भैरवः । पूर्णदेविभ्राहूवेयद्भूते
हाथेवीतले यस्य श्रवणमात्रेणवाजपेयल
भेन्नरः दधीचर्षेस्तुदष्टाध्यानिचयेनप्रवा
ग्निरे देवैर्वज्रागिरिपतेश्वरनार्थमहेश्वरि
मकरंकः प्रभासे भूत्वा लिनः सेकतोहितः ।
विश्वनानाश्रंप्राप्तामः लिपेमेरुजटांमभि
रहीत्वामकरंकेनदधीचर्षेर्महात्मनः श्रा
गत्यग्रामोहरंविषयंतत्रहृष्टवान् सर्पाणा
कटंतेनस्वहृष्ट्वादेवः शिवः स्वयं प्रतिषेधयग
हन्मंतेविरमात्मिपुनः गहन्मानापितेप्राहभग
वेनंशिवेनदृष्टा यत्रयत्रवेनेदृष्टिः सर्पास्तत्रभ
वंतमा ग्रन्थ्याकटनेरोषाकरोमघाविवा
रयन् नेत्थस्त्रक्रोभगवनाग्रनः सर्पानचान
र ग्रातापयामासततोगणान्देवः शिवः स्व
य स्वपर्णोनिष्कालयन्तसंश्चन्याः प्रमथाइति
गणेर्निविष्टः ततोगहन्मांचस्वमालये न
गामन्त्वान्तवितः करंकंनभसस्तलात् य
स्मान्वकरंके देवाशिमतोनष्टोगहन्मता तस्मा
न्वकरंकोग्रामस्तुप्रथितोभुवनमध्ये तस्मात्
क्षेमगुत्पन्नंकरंकेनामविश्रुते तत्रस्नात्वाच
र्णीत्वाचगच्छेनग्रहाहृत्यया करंकोक्तिष्ठतो
नोर्थवेस्नानन्यामविर्णकया श्रादंहत्वाययों
न्नायेघ्रस्त्योत्त्रभुक्त्वाविरिणा यायामसफलना
मेनिमन्त्रमन्वनानने श्रीपद्यमानान्स्त्वधेनक

करंकेजलउत्तमे स्नात्वापीत्वाचभक्तिव
श्राद्धंकृत्वामहेश्वरि यःकरंकमहाक्षेत्रेस
मुल्लङ्घ्यन्योत्रजेत् स याति नरकं घोरं या
त्रास्यचनिष्फला तस्मात्करंकतीर्थेवै
यत्नतःसमुपाश्रयेत् स्पृष्ट्वास्नात्वाजले
तत्रशुद्धेनमधुपानकैः पितरस्तस्यसिमा
यांतितृप्तिंःकारंककैर्जलैः तस्मात्सर्वप्रय
त्नेनकारंकेनिर्मलेजले तर्पणंतत्रकर्त्त
व्यंपितृणांत्वमिहैनवे कारंकेजलमाश्रि
त्यपितरःस्वर्गिनःसदा आस्फोटयंतिनृत्य
न्तिगायंतिऊर्ध्वंतिसर्वेतः अपिनःसकुलेक
स्विज्जायेतीजगतीतले तीर्थंकरंकंत्रये
ततर्पयेनःसमागतान् इतिनित्यंमहेशा
निस्वर्गेपितृगणाःसदा सर्वतोगीतिकारे
विगायंतिचविशेषतः इतिसर्वंमयाख्या
तोहेत्रेकारंकमुत्तमे अथनाम्नाशृणुदेवेशि
पात्रगेहाभिधंपुरं ।। इतिश्रीश्रीसंहितायां
करंकनदीमाहात्म्यंनामपटलः ।। ३ ।।
भैरवः पात्रगेहाभिधंवक्ष्येशृणुपापभया
पहं यस्यश्रवणमात्रेणनविघ्नाःप्रभवंतिहि
उत्पापरशुरामेणकार्त्तिकेयोविनायकः स
यांचक्रेनतोरामउत्माश्रमकरोत्तयोः आ
थिकाज्ञालोचतुरासीद्यथिकाःपितयाश्चसः।
विघ्नानातापयामासगणेशःस्वस्मन्दरे

गं
मा॰
५५
(५०)

257

राममाहंनाशयंतविघ्नाश्चैतेनमयोदितःपा
शुरूताभवेन्नयत्रवाहैवैविघ्नकारिणः राम
रूपशत्रुभूतालेयभवंलब्धपानने रामोऽथ
येविघ्नंतस्योकेविघ्नंप्रवदंतिमे ईशोविघ्ना
पदेवांशिपाहपातिनमाहरन् मंत्रंजना
पविधिवशाहपातिनमाहेव नेनाहेणम
हेमानिभागेवोविधिनाततः विघ्नान्सेतो
भयमासशत्रुगेहस्थितांस्तदा रामणाहो
भितायासन्वाणेनशहपातिना यत्रास्थिता
महाविघ्नाःशत्रुभूनामहेश्वरि नस्मात्प्र
सिद्धायामोद्भूशत्रुगेहाभियःप्रिये शत्रुगे
हेजपोहोमोस्तपःस्वाध्यायएवच यान्या
नेत्यंमहेशानिसत्यंसत्यंमयोदितं नवि
घ्नःप्रभवेत्तत्रशात्रगेहेमहेश्वरि हृष्टावेश्य
पसंचानाःशल्पेवैवविवर्धते यःशत्रुगेह
स्ववर्यंसर्जितेस्वाध्यायाञ्चतस्त्वपमेलविधि
तः पितृस्तुसेतनक्वविंशुप्रशन्यसयातिसाध
श्राद्धकारिणः पितरस्तस्मिमायांतियत्राव
सफलाभवेत् शत्रुगेहसमासाद्यविस्तृह
जोकरोतिया मयातिविस्तृसमायजंयपत्रग
न्यानमेवावेने प्रायेगेहंसमामाद्यदरस्वयो
करोतियः मत्रसिद्धिर्भवेत्रस्यदेवदर्शनकं

माश्रयात् शुक्रगेहं परां गच्छिह्रामाराधनमीश्वा
रि यस्त्वाख्यानमस्त्वाच परं पदमवाप्नुयात् इ
तिनेकथितं देवि शुक्रगेहाभिधं पुरे कटंकम
पिदृष्टा नितीर्थे परमपावनं यच्छ्रुत्वाच पठित्वा
चगंगास्नानं फलंलभेत् ॥ इति श्रीआदिसंहिता
यां लक्षश्लोकेषु वैष्णवीपीठजातं तीर्थं मत्येहे शुक्रगेहना
ममाहात्म्यं पटलः ॥ ५ ॥ भैरवी ॥ वदस्वमम
हादेव रामाराधनकं पुरे देवदेवो महेशानोरा
मेणाराधितः कथं तीर्थं कथं समुद्भूतं कृपया
परमेश्वर श्रीभैरवः ॥ शृणु देवि प्रवक्ष्यामि या
मेणार्चितोयथा देव्यासहमहादेवो भैरवो मा
रसार्तिहा प्रहेजितासमानेन रामेणत्तमहा
त्मना प्रेत्यवत्तमहन्नमंतपः परमदारुणं नि
राहारो महाकालं कल्पासहमहेश्वरि सम्य
कस्मादयामास समाद्वादशाब्दन्तीव तेस्यैवंवने
मानस्य भार्गवस्य महात्मनः कल्पासहमहाका
लोदर्शनं समुपेयिवान् दृष्ट्वा देवं महाकालं
कालिकांगमहाप्रभुं भार्गवः प्रणितोष्टांगं दं
डवत्स्वरसृजिते हर्षगद्गदया वाचा भैरवं सम्
देवयत् ॥ भार्गवः ॥ कल्पान्तकालाग्निसमा
नभासंवर्त्तपुंजे कालिकयापरुष्टे कलाप
खङ्गांगवराभयाढ्यकरं माहाकालमनंतमी
डे । नमः परमरूपाय परामलस्वरूपिणे नि
यतिप्रामेदेहाय नन्तरूपायपतेनमः नमः प

ग॰ मा॰ भै॰ १५८

रमरूपाय परमार्थैकरूपिणे विषन्मायास्वरूपाय
भैरवाय स्वरूपाय कपर्दिने ॐ नमः परमेशाय प
रतत्वार्थदर्शिने विषन्मायाघयोशाय धीविविशा
यशंभवे त्रिलोकेशाय ऋच्छाहत्मायायाव्यक्तरूपिणे
पराकाष्ठादिरूपाय पराय शंभवे नमः ॐ नमः का
लिकांकाय कालांजननिभाय ते जगत्संहारकत्रे
वमहाकालाय ते नमः नमः उग्राय देवाभीमाय
भयदायिदायिने महाभयहते तुभ्यं सृष्टिसंहार
कारिणे नमः परपरानन्दस्वरूपाय महात्मने प
रप्रकाशरूपाय प्रकाशानां प्रकाशिने ॐ नमो ध्या
नगम्याय योगिहृत्पद्मवासिने वेदतंत्रार्थगम्या
य वेदतंत्रार्थदर्शिने वेदागमपरामर्शपरमानन्द
दायिने तत्रवेदान्तवेद्याय शंभवे विभवे नमः र
विधांप्रवोरकं यत्तत्परमं ज्योतिरुत्तमं तत्स्वरूपा
य देवाय परमज्योतिषे नमः गुणाश्रयाय देवाय
निर्गुणाय कपर्दिने अतिस्थूलाय देवायातिसू
क्ष्माय ते नमः त्रिगुणाय त्र्यधीशाय शक्तित्रितय
शालिने नमस्त्रिज्योतिषे तुभ्यं त्रिनेत्राय त्रिमूर्त
ये वाचामगोचरे देव मनन्तं चित्स्वरूपिणं भक्त्या
स्तवन्तु दृष्टापि नाजिह्नोस्मि महेश्वर कोन्यो माने
यन्माहिम्नि ब्रह्मादीनामपीश्वर वाचः प्रकृति
नाथत्वं मम कानत्रवर्णिना ॥ भैरवः ॥ इति स्त
नामहेशाने दंडवन्नाददयोः पतन्न महत्तुद्रः सा
वोन्याय नमः चक्रे समाभैवः श्रुत्वा स्तवं महार

158

226

कालोभार्गवस्यमहेश्वरि उवाचसोत्वयन्त्रामं
वाचापरमयानिशं । देवः । सोधभार्गवत्वेष्टो
स्मिभक्त्यापरमयापृष्टं शापेनचरमेनापिनप
लापिसत्वेनच इदंस्तोत्रंचयोनित्यंपठतेनिय
तःसदा सचाप्नोतिमहत्पुण्यंअश्वमेधादियज्ञ
जं इदंस्तोत्रंपठन्वीरःसाधकःसिद्धिमाप्नुया
त् उरस्तुरण्यमाप्नोतिवेदपारायणंफलं इमं
स्तवमधीयानःशुचिस्तद्गतमानसः यद्यन्मा
नसिकंयोद्धैतन्प्राप्नोतिसंशयं कामिनाकाम
देप्रोक्तंमकामान्तेवमोक्षदं बहुनात्रकिमुक्तेन
परंस्तवमनुत्तमं शृण्वन्वापिसमाप्नोतिशि
वस्थानमसंशयं श्रुत्वैतद्वचनंदेविभार्गवोहि
पदांवरः प्रोवाचतंमहादेवंभक्तिनम्रःकृतांज
लिः योगिनांयोहृदिगम्यंसमस्तपीपरंगतःप
देपदेमहाकालतस्मात्कोपरउत्तमः नथापि
याचदेवेशिअस्त्राणीविधिमुत्तमं इतिश्रुत्वा
वचस्तस्यभार्गवस्यमहात्मनः प्रोवाचवचनं
देवोहृद्यंयन्मयागिरा । देवः । इहैवसुगिरो
रम्येतत्याभारमहेदृढे अस्त्राणिमत्रःश्रीत्पव
सरहस्यानिचानघ भवतेनरतिचास्त्राणायत
स्त्वेत्रजसोपिच तस्मात्प्रोक्ताउराविद्धिभवतो
नामवेगिरिः भवतोनतिवास्त्राणीयतोभार्ग
वतेजसः तस्मादविष्यतिख्यातोभवतोगिरि
हत्तमः तस्मात्त्वंपराविप्रकुमारेणसमंतया

गं.
मा.
१५१

गोरक्षेनापिवासस्थाणिसांगोपांगानिभार्गव ऊ
मारान्हणपस्त्राथिषियोमेत्वंभविष्यसि इत्थंरा
माराधनकंतीर्थंपरमपावनं यत्रस्नानेजपोहो
मेस्वाध्यायेनपठनमे कृतेतिविधिवद्द्विजः सर्वं
तिपरमंपदं । भैरवः । इतिदत्वावरंतस्मै भार्गवा
यमहात्मने महाकालोमहेशानितत्रैवान्तरधी
यत तदाप्रभृतितत्रैवहृतेरामवैयन्महः श्र।
शिवत्वपरमास्त्राणिसरहस्यानिभार्गवः तदाप्र
भृतिदेवेशिरामाराधनकंपरं पावनंपतिता।
नांचमहापातकिनामपि रामाराधनकंतीर्थं
हृष्टाशुच्यतसंकटान् स्नात्वापिप्रतिमुच्यतेज
न्मान्तरभैरवैः रामाराधनकंतीर्थंपश्यन्स्नाति
नयानरः तस्यस्नानेनिष्फलंस्याद्गंगायाः स्व।
वरार्जिते तस्माद्रामाराधनकंतीर्थंपरमपाव
नं स्नायाद्यपरयाभक्त्यानरोगतिमवाप्नुयात्
इतितेकथितंदेविरामाराधनकंपरं यच्छ्रुत्वा
मुच्यतेजन्तुर्महापातककोटिभिः दर्शनाद्भव
नेस्यहरिः परमपावनात् मोक्षमाप्नोतिम
नुजइतिसत्येनतेशपे ॥ इतिश्रीश्रीसंहितायां
रामाराधनभरुनागिरिवर्णनानामपटलः ५।
श्रीभैरवो ॥ अथवक्ष्यामहादेविरामाराधना
कंपरं तीर्थंचपरमंपानभरुनागिरिगुत्तमं हृ।
नाख्योस्मिंहनाख्योस्मिन्नाख्योस्मिन्मंस्थितः हृ।
दानीश्रान्तस्मिन्स्थासिहपन्नेश्रमपोश्वर मोक्षो

मार्गेमोक्षाननतथाब्रह्मसरोमहत् हंसद्वारम
पौशानवद्भेहृपयाशिव ।भैरवः शृण्वत्
स्शिवस्येहंहृषत्तेग्रमहत्परे यद्दर्शनाद्वामो
निर्गात्स्नानंदिनेदिने ब्रह्माण्यभ्यसमानस
भार्गवस्यमहात्मनः कलहःसमभूद्विगणे
शेनसमंतदा कुमारेणवदेवेशात्तुरलोकल
हस्तन्पृत् तथाविमादमानस्यबाणास्यचष
यन्कृतो भत्सयंकांतिकेयंचगणेशमपिस्वर
रि तथाविवदतोदेवंप्रणगणपयोभृशं शिवयो
स्तुमिथोजातोहासःपरमहर्षतः शिवस्तुकथ 220
यामासभार्गवंगणपेनस्या कुमारंश्रपिवेशातो
गिरिंप्रहरतंभृशं तच्छ्रुत्वावचनंतस्यकुमारःश्री
हरस्तुतं श्रथंगिरिंप्रहृत्वात्तविरमझाणउत्तमः
हृष्टोगिरिंदृश्यंछिन्नंशिवःप्रोवाचभार्गवं श्रुंच
दर्शयविप्रेषंप्रहरगिरिमुत्तमं श्रुत्वेतद्वचनंत।
स्यदेवदेवस्यशंकरिं प्राहरद्भार्गवःशीघ्रगिरिंत
तमहस्त्रोरे छित्वातंगिरिशृंगंतंभार्गवोदरखिनः
स्थिये रामःप्रोवाचववचनेठर्षयन्बाणाउत्तम ह
षान्कबाणेर्केवयोः प्रभुहृनिवोपयास्यहं पर
स्मात्कृतोग्रसंघर्षोबाणानांप्रभफलन्यवे भा
र्गवेनहर्षत्तेत्रेना पिताव्यंमनेश्वरा हर्षहर्षनमा
त्रेणवाजपेयफलंलभेत् प्रभातेविमलेस्वुदेह
षत्तेत्रस्यक्षत्तरे दर्शनेत्कृतेयस्तु सयातिपर
मंपदं हृष्टेनस्तुवितेतस्यभार्गवस्यमहात्मनः ग

गं.
मा.
प्र.
१६०.

हासपरमेशानोविस्मितःपरहर्षितः हेसंते
नेमहादेवंहृष्टुदेव्यतिकोपितः हरंजगाददेवि
रिजाऽहत्वमिंवाभिरुन्नमे यमध्यानमाश्रयवि
भोगार्हस्त्वेनचकिंनव यत्त्वंरोशिहृयस्वैवेस्व
तेनोजानापिहृयेः मृत्वैनतन्जोस्मोहृष्टोहम
न्हृष्टेनलज्जसे यथेच्छंजरुणाम्भोत्वंगच्छवा
निरक्ताशिव एतच्छ्रुत्वावचोदेव्याः शिवःप
रमदारुणं रूपंकृत्वामहेशानिस्थेनधीनमहृ
देरा देव्यहृष्टामहादेवंपश्चात्तापमगान्ततः ।
तयासंतप्यमानात्तुजगामहरसुंदरि तेनमा
र्गेणसंतप्तामहिषीवदयोगताभ्यी यस्मादयोग
त्वीदेवीतेनमार्गेणसुंदरी तस्मात्तुगानृतः ।
प्रोक्तामाहिषीमार्गउत्तमः योगोसुन्माहिषिमा
र्गेणव्रजयन्तःसउत्तमः पदेपदेश्वमेधस्यफल
मामोतिसुन्दरि गंगायात्राहिगुणास्यात्रिगुणाव
महेश्वरि संतप्याल्पगच्छन्यादेवदेव्याप्रयत्नतः
समस्तंतःपदेतस्याश्वमेधस्मृहीदारे हृष्ट्वाव्रज
सम्लत्रपश्च्छजगदम्बिका किंत्वयादेवदेवेश
नहृष्टाःप्रामेकृतोत्तमः श्रुत्वैतत्सरसोवाचा
वाचजगदम्बिका नमयादेवदेवेशिप्राप्येहृष्टा
हात्तुत्तमः श्रुत्वैतत्स्मरमोवाचामन्दतेमाम्बिकाहृ
ते जगामपरमंसंतापंनम्रमानातिविवरेततदा श्रुत्वैतो
परमानन्दामिहदजगदम्बिका नेदाव्रजागवा
नैवमनहाभिःसमपद्यत उमंमहोदवंहिव्यमहा

तो॰

पातकनाशने ततोजगामदेवीसाहर्षेणहर
श्रुत्वाभिधं ददर्शदेवदेवेशंतत्रैवसरसिजि
ने दृष्ट्वाहर्षपरीताङ्गीसजलवस्त्रप्रभा हरमा
लिङ्गयामासहर्षनिर्भरमानसा ततस्तेनस
हितावृषाङ्गनाचमहेश्वरी पुनरस्नाताऽगत्य
तोहर्षनिर्भरमानसा तदाप्रभृतिसरोदेविविहितो
यंशीतलमहत् तदाप्रभृतिदेवीशिवभक्त्र
स्यसरोमहत् श्रुत्वानान्भवेद्देहिप्राणैःसदृ
त्रं तदाप्रभृतिदेवेशिविश्रोणामभवत्सरः दे
वःप्रोवाचहृष्टात्मस्मिन्सरसिसरोवरे पतिता
पावयिष्यन्तिहंसरोवरस्यैवचिरं यावन्नक्रिय
तेस्नानंश्राद्धंतज्जलउत्तमे श्रस्थाप्रभृतणवे
वतावङ्गापलेनहि यावन्नक्रियतेस्नानंतस
स्मिज्जलसमागमे तावन्नपात्रामापल्लभ
वेद्धवनसंशयः तस्मात्त्वमत्रतिष्ठस्वयावद्गङ्गा
वतिष्ठति पावयन्तिनाजन्तून्महापातकिनो
ऽपिच इतिदत्त्वावरंशंभुः तत्रैवान्तरधीयत नर
स्मादेविप्रयत्नेनस्नायाद्धंससरोवरे श्रुत्वातस
न्तंदेविकोटिजन्मभवैरघैः किंपुनस्त्वरणाय
तेवदतिमूढधीनरः स्नात्वाश्रद्धासमस्तोपपु
रश्चरणमाश्रयात् इतितेकथितंदेविहर्षदाते
त्रमुत्तमं महिषीमार्गमपीपापविध्वसनःसरउत्तमं
श्रुत्वापरित्वाप्रुच्छेनब्रह्महत्यादिपातकैः ॥
इतिलवविधेयोपजानतीर्थसंग्रहे हर्षदात्रमाहि

ग॰
मा॰
भ॰
१६१

॥ इति श्रीमार्गेशब्रह्मसरोवर्णनं नाम पटलः ॥ १८ ॥
श्रीभैरवी ॥ श्रुतं श्रुतं महादेव पुण्यं ब्रह्मस
रोवरं अथ भागवतीचास्मिन्न् नाथोस्मि नम
माय: अथ नाशोन मिश्चामि पुण्यं चास्य जनो ॥
थेजे हेमद्वारस्य माहात्म्यं तथा कौलसरोवरं
वद मे कृपया शंभो नेति देवेन्द्रतर्थेव च ॥ भैरवः
शृणु वत्से महादेवि महात्म्यमस्य तत्पुरं हेम
द्वारस्य पुण्यं वै श्रान्तात्म्येन संकटात् हिम्मवि
द्यायते देवि मन्ता हेमा प्रकीर्तितः हेमानां च य
तो देवै रक्षितं विषुवर्णितं ततः प्रोक्तं पुरा वि
द्धि हेमद्वारमिदं जनैः मोक्षद्वारमिदं प्रोक्तं स्वर्ग
द्वारमिदं परं ब्रह्मद्वारमिदं देवि शिवद्वारमत्र
मे देवीनां चतुर्थः प्रोक्तं श्रीविश्वाद्वारपुत्रमे न
स्नानं सर्वप्रयत्नेन हेमद्वारं व्रजेद्बुधः मोक्षप्रया
ति देवेशि नात्र कार्या विचारणा गर्भागारे न स
विशेद्या विशद्वै महावके येन शयाति हेमानां
द्वारे स्वरवराविने हेमानां गतिमाप्नोति मसना
स्य पत्रसंपाय: सन्यासिनो महाभागा जितेन्द्रिया
मनानन: योगगतिं प्रतिपद्यन्ते हेता
रः निर्ममा निरहंकारा जितनस्या मापुर्यामीन:
नानां गतिं प्रयान्त्येव घोरदर्शनकृतेनर:
नोदानपरा: साधकाश्च जितनस्थ्या नपसि
यान्त्येव घोरदर्शनकृतेनर: ननोसिद्धिप्र
चमवर्णं चापि कल्पेन्दे यैनरः गर्भागारं समाश्रित:
नरः विप्रयान्त्येव घोर

१६

२२२

दर्शनमात्रेण नरः बहुनात्र किमुक्तेन कालेमलप्रभ
यावद्धि हंसद्वारे समाश्रि मोक्षयाति नरोत्तमः यो
र्कलिंगं प्राप्य निकटस्थं विलोकयः ततः ।
सर्वं समुत्सृज्य हंसद्वारे समाश्रयेत् हंसद्वारं ।
प्रतीक्ष्यैव यत्किंचिन्निश्चयेतेन नरः तत्सर्वं च वृथा ।
याति नात्र कार्या विचारणा तस्मात्सर्वप्रयत्नेन
हंसद्वारं विशेन्नरः सर्वस्य फलतां याति चेत्यस्य
वरानने बहुनात्र किमुक्तेन श्रेयः श्रेयो महेश्वरि हंस
द्वारस्य पार्श्वे तु सिद्धिमाप्नोति मानवः हंसद्वारमि
दं प्रोक्तं पापिनां पापमोचनं शुद्धानां ज्ञानदं देवि म
मुक्तानां च मोक्षदं शिवद्वारकपाटस्य पाटने द्वार 228
मुत्तमं इति ते कथितं देवि गुणं वै हंसद्वारजं यः स्ना
त्वा शुध्यते जन्तुर्महापातककोटिभिः अथवा ह
णं देवि शिमाहात्म्यं समृकजपरं यः स्नात्वा शुध्यते
जन्तुः जन्मकोटिभवैरघैः यः स्नाति पावके जले तोये
देवी नेत्रसमुद्भवे मुक्तः संसारबन्धैः स्वर्गं प्राप्नोति च ।
महेश्वरि सरितोद्भवः स्वर्गमरणाच्च भुक्तः स्वर्गं ए
मोक्षं वसीश्वरीह यः स्नाति नित्यं गिरिजा हंसतोयेषु
कोटिशैवैव नः सदा प्रयात् तस्मात्सर्वप्रयत्नेन
नेत्रजं वा विचाश्रयेत् सर्वसिद्धिमवाप्नोति नात्र
कार्या विचारणा हर्षवारि महादेव्या नेत्रोद्भूतं म
हेश्वरि समाश्रित्य नरो याति परमं हर्षमुत्तमं ।
स्नात्वा हर्षोद्भवे तोये महेज्यः प्रीत लेश्मभे नरोत्तु
द्धिमवाप्नोति न मे नात्र विचारणा प्रतीतिम रसो

ग॰ मा॰ प॰ १६२

हीनधामस्मेन्होंगवाशिणि सतीर्थेऽस्मोहोभवतिया
त्रातस्यचनिष्कालता तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसरसोद्भवा
श्च यायात्कोलसरंदिव्यंकोलानांसिद्धिदंपरं य
त्समाश्रित्यदेवेशिकोलासंसिद्धिमागतः कालाव
स्मिन्महाघोरेकोलधर्मिणपवच स्नानंस्नानेनपश्चे
वव्रतस्याध्यायपवव यद्यत्रकृतेनतत्रतदानंन्याय
कल्पते भूयः किंबहुभाषितेनगिरिजेयःस्नातिष्ठा
कोऽश्व नोर्थेहर्षसमुद्रेवापिचतथाकोलसरस्पृष्टे।
नीरोगानभयंनशोकमपिवानोदासभावंप्रिये नह्री
त्वेनचकालमगमपिनोजेन्दुःकदाप्यामयात् इत्थं
प्रकाशितेनेयमयाउएपहितीर्थेजं महाफलस्य
हि दृष्टं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ ॥ इतिलहरविषेया
पजानतीर्थसेवहेहंमहाराज्ञकेत्रमहिमानामपटलः
भैरवी ॥ पुनर्देवमहादेवकिंकोलस्यउच्यते माहा
त्स्यमपिदेवशासर्वपापभयापहं भैरवः । स्नात्वाकौ
लंसरोदिव्यंतस्मिन्तीरेविरत्रेऽभ यज्ञात्वासाधकोदरः
विमत्रसिद्धिमवाप्नुयात् मार्त्हन्याप्रतमेतभार्गव
नमहात्मना प्रसितानेरिवरेऽपिपश्चारंचरितेन
पः निराहारोयतात्मामौनीवायुभक्षोजितेन्द्रियः का
लोसमर्चेनरतोबभूवसरस्तदीरे पणमाराधनत्ती
र्थेस्यभार्गवस्यमहात्मनः व्यतीतेस्वविरंकालेद
ध्वंवर्षपानेषुश नथासेतप्यमानस्यतपोघोरंमहा
त्मनः कालोजगामगिरिजेकालेदर्शनकांक्षिणः
नामहृष्टामहादेविरामःशोकंपरंययौ नथासेर

प्रोवाचतत्तस्यभार्गवस्यमहात्मनः शृणुतेनयथामा
नस्यवाक्यच्चग्राहाभारीविणी पुरश्चरणमातिष्ठ
मन्त्रसिद्धिमावाप्स्यसि पुरश्चरणहीनस्यकाउदि
विहभार्गव पुरश्चरणकृन्मन्त्रोमन्त्रसिद्धिमवाप्नु
यात् नजपोस्यपुरश्चर्यायःकश्चित्साधकोभ
वि नससिद्धिमवाप्नोतिवर्षलक्षैरपिद्विजः तस्मि
द्धामंपुरश्चर्यांकुरुनित्यंसमाहितः कालीदर्शन
मेवाप्यर्भविष्यतिनसंशयः इत्युक्त्वाविरमद्दा
णीदेवहूतस्यहन्तरि श्रुत्वात्देवहूतस्यवचा
नंभृगुनन्दनः चकारविधिवत्तत्वपुरश्चरणमुत्त
मं कौलधर्मेणविधिनाजजापमन्त्रमुत्तमं इत्थं
संजप्यमानस्यभार्गवस्यमहेश्वरि महाकालेन
सहितासृपामादर्शनमागमत् कालीदृष्टापुन
लेनकरालवदनाशुभा विस्रस्तकेशाभरणापा
शखड्गधारिणी नृमुण्डमालाभरणाकपाल
डमरुहस्ता दृष्ट्वातांनरारामोभक्त्यात्रिभुवनेश्व
री सहस्रैर्नामभिर्दिव्यैस्तुष्टाववससमाहितः।
स्तुत्याप्रसन्नाऽभवन्महादेवीततभार्गवं प्रोवा
चसत्तयावाचाभार्गवंजमदग्निजं वरंहस्यार
निष्ठामिपापौर्वभाक्षामिभार्गव प्रसन्नास्मितिद्वि।
जेन्द्रश्चन्वराराघनेनात्त्रनेन इत्युक्तोमातृहत्यान्तो
निर्गतांनपारीरतः ववन्धपाशैःसुपामेगौवहौ
गेनाहनदूर्पं पुनःप्रोवाचतेकालीरूपेणसि
नपमाऽऽने पिवामृतंप्रदत्तेहिमयानेत्रप्रसन्न

२३६

ग. म. ५ १६

गं. मा. ५१ १६२

163

या इत्युक्ता प्राहनत्वामांवृद्धांगेनहितेनतदा स्मरः
कौलंसमुद्भूतंजीवनेजलधर्मिणं कालीनमह
नेकाल्यावृद्धांगेनोद्धृतेयतः ततःप्रोक्तेरावि
द्भिःस्वयंकौलसरोवरे तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकौलं
सरउपाश्रयेत् सउपाश्रितदेवेभिर्ब्रह्महत्याव्य
पोहति कौलसरसमुद्भूतेतोयेपुण्यप्रदेकलौ ।
समज्जनामोतिविजपोवामृतसङ्गमे तदाप्रष्ट
तिरामोसोविरजीव्यभवत्प्रिये एषामापोन्यंवरे
दत्वातत्रांतर्धानमागता रामोपितत्रदेवेशम
सौपमगमत्ततः यःकश्चिदत्रमनुजःकौलसर
उपाश्रयेत् पुरश्चरणमामोतिवेदपारायणफ
लं मासपुष्योःस्नानतुणकाशीवासात्सहस्रकं
पुण्यंहितुणमामोतिकौलसरसिस्नानतः गवां

226

कोटिसहस्रस्यसम्यग्दत्तस्ययत्फलं उग्रहेवेद्रह
येश्रद्धयाप्रेविष्टपारोगे तत्फलंसमवाप्नोति ।
स्नात्वाकौलसरोवरे श्रावेद्यावासर्वविद्यावाप्यका
मीवाथकामवान् स्नात्वासिद्धिमवाप्नोतिस्ना
त्वाकौलसरोवरे प्रतीत्यकौलंयोगच्छेद्गंगात्रि
भुवनेश्वरी दृष्यादप्रेनमाप्नोतिगंगामायाभुवने
श्वरी नास्तिकौलसमंतीर्थंभुविदिव्यंतरवत्तगं
गंगायात्रातिफलदंमंत्रसिद्धिप्रदंवकलौ इतिते
सर्वमाख्यानंतीर्थपरमपावनं दिव्यंकौलसरो।
नामसर्वपापभयापहे अधुनाशृणुदेवेशानीन्द्र
हैत्रेमहत्स्मरः महाकालंनद्येशानिब्रह्महत्या।

निवारणं प्रश्नेनाभूयदा देव्या महाकालो महेश्व
रि तदा महादेवदेवेशो भृत्यमात्तापधान्हाय मेदि
न कश्चिदहमेतद्दर्शनं प्राप्तुमर्हति सावधानो भ
व द्वारि मा कश्चिद्विशतामिह तथेत्युक्त्वा ततो
नन्दी सावधानो भवत्प्रिये द्वारसंरक्षणे तत्परो गि
रौ हरमुखे तदा ततो देव्यत्र सम्प्राप्ता अन्वेष्टुं पति
मागता दृष्ट्वा नगजां तत्र पतिमन्वेष्टुमागताम्
नन्दी संप्राप्य मा विशस्त्विरं दध्यौ तथा प्रिये किं
निषिध्यामि देवीमीशमथवा जगदीश्वरं विचिन्त्य
बहुधा नन्दी निश्चयं चाजगाम ह देवदेवीमहे
शानी न निषेद्धुमिहार्हति मनया देवदेवेशपत्नी।
णामं त्र्यक्षस्वरः शुभे तस्माद्वारोहतां गिरिं हरद
र्शनलालसा इत्युक्ता देवदेवी प्रीतमस्तु त्वया।
यं तदा प्रोवाच विनयेनात्र भृत्यो वै नन्दिकेश्वरः
गिरिमारोहतु स्वयं देवदेवी महेश्वरी गिरौ श्र
हरमुखे पश्यन्तु स्वयमीश्वरी श्रुत्वा तन्नन्दिनो वा
चं देवी हर्षमुपागता पुत्र संजीव हि चिरं आशिषः
प्रयोजत इत्युक्त्वा गिरिमारुह्य दृष्ट्वा हरमुखेन।
दा सती विस्मयमापन्ना जहर्ष च मुहुर्मुहुः आ
लिलिंग हरं तत्र मुहुर्मुहुर्नन्दिनः हरो विस्मयमा
पन्नस्तया दृष्ट्वागतो मनो प्रोवाच नन्दिनं देवो दे
वदेवो हृषाकोपः यस्मात्त्वः स्वयं कृत्वा मदाज्ञं
प्रतिलंघसे तस्मादत्र गिरौ पुण्ये जडरूपो भवि
ष्यसि श्रुत्वा ततः प्रभोर्वाक्यं सरोषं कृत्वा महेश्वरि।

232

तदेवनंदिदेवेत्रंत्वप्रार्थितंभुवनत्रये क्रोधेनहाल
वर्णाभृङ्गेरोहरस्तुवेगिरौ तेनक्रोडेनदेवेशिश
मोनंदीमहात्मना तथाशमंत्वंनेहष्टानेटिने
जगदीश्वरी शिवंप्रोवाचगिरिजाप्राहरक्रुडर्घं
हषा यस्मान्निरपराधोवैनंदीशापःस्वयंविरं
तस्मात्वमपिदेवेशिमहाकालसरोवरे नंदिदे
सरोभूत्वाभविष्यसिनसंशयः इत्युक्ताजगदो
पानीक्रोधयुक्ताजगामह हरोयंतानध्यायोते
जहासवरदः स्वयं ममक्रोधोभवस्येवसरोभूत्वा
महेश्वरि नंदिनेत्रार्थमाश्रित्यकालरूपशिवरभ
वि तस्मात्वमत्रतिष्ठत्वमयासहमहेश्वरि इ१
त्युक्तादेवदेवेशाशिवाप्यंतर्धिमागता तदाप्र
भृतिदेवेशनंदिनेत्रंमहत्फले महाकालस१
पिसरोस्यभवत्प्रार्थितेभुवि प्रयागेनैमिषारण्ये
तथैवाकुरुजंगले दत्वाचकपिलांकोटिंविधि
वेदपारगे यत्फलंलभतेमर्त्यस्तत्रस्नानतः
प्रिये भूयोभूयःप्रलापेनकिंज्ञानंमहेश्वरि १
छोवेकलियुगेप्राप्तेनंदिनेत्रेसमाश्रयेत् नन्दि
नेत्रेसमंतीर्थंनभूतंनभविष्यति इत्युक्तेविमया
त्यानेफलंवैनंदिनेत्रजे महाकालस्येवप्राति
महापातकनाशिनं इतिश्रीनंदिनेत्रकालस
रोवर्णनंनामपटलः ॥ ८ ॥ श्रीभैरवो ।क्रोना
स्यपुत्रहीनास्मिनिहत्वास्मिभवार्णवात् महा
नेदेनिमग्नास्मिसिक्त्वावैतीर्थजंफलं भूयावद१

महादेव गंगामाहात्म्यमुत्तमं श्रुत्वापि हि न तृप्यामि य
थापीत्वामृतं नरः श्रीभैरवः। शृणुष्व देवि वक्ष्यामि
गंगामाहात्म्यमुत्तमं यच्छ्रुत्वा मुच्यते जंतुर्गंगास्ना
नफलं लभेत् शतकल्पं ब्रह्मचर्यं चरित्वा यत्फलं
लभेत् तत्फलं लभते मर्त्यो गंगायाः स्नानतः प्रिये
कृच्छ्रैर्महासांतपनैर्जलकृच्छ्रैरपीश्वरि स्नानान्मुक्त
रगङ्गायां पापकाद् स्नानतः प्रिये हरद्वारे प्रयागे च
नैमिषे च महेश्वरि प्रभासे पुष्करे चैव यत्फलं लभते
नरः तत्फलं समवाप्नोति गंगामुकुटसंभवां श्रव
णाच्च तत्त्वमाप्नोति गिरिजे नरः पृथिव्यां यानि
तीर्थानि तानि काश्मीरमंडले काश्मीरे यानि तीर्था
नि तानि हरमुकुटे गिरौ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पश्येद
मुकुटं प्रिये दृष्ट्वा हरमुकुटं देवि हरमाप्नोति यत्तज्ज
वे देवगोमेधयज्ञं च कृत्वा च विधिना प्रिये यत्फलं
समवाप्नोति मुकुटं दृष्ट्वा हरस्य तत् अश्वमेधे वाजपे
ये ज्योतिष्टोमे च यत्फलं तत्फलं समवाप्नोति दृष्ट्वा
हरमुकुटं प्रिये महापातकयुक्तो वा युक्तो वा उप
पातकैः गंगां मुकुटगां स्नात्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते
यस्यास्थीनि महादेवि महापातकिनः कलौ नि
धायाम्बुजिनीपत्रे संस्थाप्य ताम्रसंपुटे तिलैः शे
लैर्लाक्षादेविष्टितैस्तु सर्षपैस्तथा पूरयेच्च तथा
मुकुटे पंचगव्ये महेश्वरि सर्वच्छाविधिवत् होमेन
मंत्रमंत्रयेत्प्रिये नांत्रिके वैदिके वापि न यासं वे
ष्टयन्ति गंगामभिसत्प्रक्षिपेत्तु भाद्रपद्यां महे।

गं॰
मा॰
५३
१६५

श्वरि तत्रैव नरकोद्धारः समभिः प्रकृष्टं समं यस्यास्थी
नि महादेवानि गंगाम्भसि निमज्जयेत् स्वर्गद्वारक
वाटं च पाटयेत्स महेश्वरि मातृगामी स्वसृगामी भ्रा
तृजायागम्यपि पितृस्वसृमातृस्वसृगुरुपत्नी
गम्यपि स्नात्वोत्तरगंगायां सद्यो मुच्येत पातका
त् स्वर्णस्तेयी मद्यपः स्त्रीलोलुपः स्त्रीघ्न एव च गो
घ्नः कृतघ्नोपि पापानि सद्यो मुच्येत पातकात् प्रायश्चि
त्तं नृणां येषां न दृष्टं शास्त्रसन्ततैः तेषां मन्त्रमया दृष्ट
भा देह उत्तरे जले [भाद्रपद्यां तु शुक्लायां वर्षासु
भवेश्वरि काले उत्तरगंगायां कथितः शुभदः शु
भः यदा भवति वै कालस्तदा उत्तरमाश्रयेत् नवा
रो न यज्ञः कश्चिद्विषमो वा समोपि वा गंगायां वि
षमः प्रोक्तो यदा काले समागतः तदाश्रयेत्तदेवे
शि श्रुणं उत्तरं जले मलिनानि भवंत्येव महा
पातकिसंयुतः तीर्थानि जगतीस्थानि तान्यायांति ज
ले शुभे स्नातुमुत्तरगंगायां भाद्रपद्यां महेश्वरि
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन यो वै स्नात्वा कलिमध्ये कालेवा
स्नात्वा चिरस्थं च पौत्रे ह उत्तरं विव्रजेत् नयत्र कालोद
वेणि महाकालप्रभावतः कालभंगेन चाप्येव
निरयो वापि सुंदरि नभयं संस्तेन वापि मरणं वा
पि चेश्वरि यद दृष्टिज्ञानचाप्येवनास्ति इर्भितंजंभ
ये इति भ्यापि भयं नास्ति स्नात्वा उत्तरगंगिका
नातः पवनं दृष्ट्वापनीर्थनातः पर्वसुभं तदानेन
व्रतं श्रुत्वापनचोत्तेन पठनं समं उत्तरगंगायान

धूतंनभविष्यति सत्यंसत्यंमहादेविकलौघोरेतु
दारुणे स्नात्वामुकुटगंगायांनसमामामवज्ञाक्रि
या: तस्मात्सर्वप्रयत्नेनगंगांमुकुटजांप्रिये न
पृंपंतिदर्पेनात्रस्नानिर्यानांचकोटय: त्रिरू
णान्मुक्तिमाप्नोतिगत्वामुकुटजांप्रिये स्नात्वाच
तर्पयित्वातुदेवान्पितॄन्समाहित: पितृलोक
स्थितानायांचांप्रेतैपविधानत: तर्पणंवाप्रकुरुते
श्राद्धंवाविधिनाथवा अस्थीन्तत्रगंगायांप्रदि
पेतविधानत: तर्पणंवाप्रकुरुतेश्राद्धंवावि
धिनाथवा ब्राह्मणंभोजयित्वातुणेपगंगा
तटेशुभे इतिपितृगणागाथाप्रगायंतिमहेश्व
रि प्रेस्थितंगोत्रजेहृष्टाहरिंहरमुखंप्रिये अस्मा
दृगतितृस्यंतिमाथ्येतिपितरोमुदा भूयोभूय:
किंप्रलापैर्नर:पातकवान्कलौ गंगांमुकुटजां
स्नात्वासर्वपापै:प्रमुच्यते माहात्म्यमपिदेवेशि
श्रुणुष्वहरमुखेविगिरौ वर्त्तेमुकुटगंगायांनशक्यो
विस्तातंसम: ।। इदंमुकुटगंगायामाहात्म्यमसरे
त्तमे सर्वपापहरंदेविनवक्तेहात्म्रकाशिते इदं
रहस्यंपरमंनाख्येयंवेदनिंदके पाठकेनथा
हतेमयापेनब्रह्मघ्के चौरेहीनेउच्चालेचगुरुहति
दाप्रवर्तिनि गंगाभक्तिविहीनेचतथैववेदनिं
दके तीर्थनिंदापरेचापिनाख्येयंगुह्यमुत्तमं
इदंरहस्यंदेवेशिनवक्तव्यंप्रकाशितं गुह्यगो
प्यतमंचैवचेदसत्येनतेनपाप इतिगुह्यतमंप्रोक्तं

ग॰
मा॰
५५
१६६

166

ज्ञात्वाप्राप्नोति यत्तज्जं फलं पठित्वापि तथा गंगामाहा
नं दिने दिने इदं पठन्नरो मुच्येद्घोराद्देव कलिजाद्भव
न् स्मृत्वापि महेशानि वाजपेयफलं लभेत्
इति प्रोक्तं मया तेऽद्य फलं गुरुतरं प्रिये यत्पृष्टं
च त्वया देवि किं मन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ इति श्रीश्री
लेहृदयविधौ पजानतीछेसंपदे हरगुरुटंगंगामा
हात्म्यवर्णने नाम पटलः ॥ ॥ ॐ नमः श्रीगंगा
भगवत्यै ॥ अथ पौराणिके गंगामहात्म्यं लिख्य
ते ॥ श्रीसनत्कुमारः ॥ अथैशानदिशं प्राप्य स्वर्गं
षट्क्रोशमात्रकं प्रकाशेन महादेवं हिमाचल
गुहांतरे प्रसिन्नेश्वरानन्दो भगवंतं वृषध्वज
श्रावाव्य भूतनाथं त्वं प्राप्नोमानसं श्रीमतीस्य च व्यासः

283

भगवञ्छ्रोतुमिच्छामि नन्दिक्षेत्रकथां शुभां मा
हात्म्यं च समासेन नन्दिक्षेत्रस्य सर्वथा केन का
रणयोगेन भगवान्नन्दिकेश्वरः प्राप्य मस्तकं कथं
पात्रकं कथं वासि हिमागतः सेतेपण कथां दिव्यां
तेस्य माहात्म्यमुत्तमं वदस्व प्रसादेन त्वसिरस्य
वेमे प्रभो । सनत्कुमारः । पाराशार्य कथां शुभां
नंदिक्षेत्रसमुद्भवां शृणु समस्तः त्वदेवंत्रि
पयगाथं दृष्टाधे
तया वीरभद्रेणाविप्रध्वंसिते वेणिवा
ददृशु श्रीमतीदेहं विहायस्स्याकालानलात्विशा
श्रुत्वा मन्युना पित्रागता निजमतये रुद्रपत्नी
सा देवी हिमवतः स्वयं इहित्वं प्रपेदे
ईमति स वै जगतां मातर

कारुण्ययोगतः प्राप्य साजन्म भगवन्नचलेन्द्रा
द्धिमाद्भुतात् आराधयामास तदा तपसा नील
कंठं तस्मिन् हिमालये पुण्ये देवगंधर्वसेवि
ते भगवान्नपि शैलेन्द्रे तस्मिन्नेव महेश्वरः त
पस्तेपे महद्युक्तः प्रमथैस्तद्वियोगतः अथ का
लेन बहुना भगवतेन पिनाकिने प्रतिमासाद्या
मास तपसा पर्वतात्मजा निवर्तिते परिणयेक
दाचिच्चन्द्रशेखरः स्मितापूर्णमेति तामाह वृ
स्थितमानसः तन्मन्युना तदा भूयस्त्वं क्रोशाम
न्तेर्गिरौ तपोघोरं येन लेभे गौरीत्वपदसम्भ
वात् गत्वंत्या तपसा सिद्धो हरस्य परमात्मनः
देव्यानन्दमुदितया प्रोक्तास्थितावको भूषां मात्र
नन्दीस्वविनताप्रवस्ये तिहवांतिके कश्चिद्द्रे
नगतास्मिया वत्कृत्वा तपो महत् इत्युक्त्वाने
दिने देवीजगाम तपसे गिरिं मन्दरं रत्नकन
कमैथोद्भासितकन्दरं पतस्मिन्नन्तरे कृत्वादे
वीरूपं महासुरः अजानन्हरमाहात्म्यं तुङ्गग
त्वोमात्मसुतस्तवः आधिर्नामासुरः कृत्वा देवी
रूपमुपागतः निःशङ्कोथ विना देवीं देवो हरस्त्रा
वनेरिपुं हृष्टेव धंस्यामास रोषानलविद्युतया
लब्ध्वा पश्चाद्धवा देवो गौरीत्वमात्मनः पुनः ह
रान्तिकमुपागत्येपात्स्तोवाधिपाखिरात्त्विषं काले
न गच्छता देवीतुद्रादरूपं महासुरं श्रीभुनाक्ष
मातिस्मा केनेदिने प्रतिदुर्यंता उक्तमत्वा वले

नं. मा. ५५
६०

पेनमथिनन्दीमतिष्ठति यदानदामस्येनात्वांगत्वा
मृतमवाप्स्यसि प्रसादिनाथदेवेनभूयः प्राप्या
नन्दिने गिरीद्रतनया प्रीत्यामातेवतनयं निजे
प्रासोमकृष्णतावत्सन्तो मृत्योहरमजन्नसा देवेन
महिनाभूयो मोहयिष्यामि सर्वथा माकुज्यतो
विभुर्भूयो वीरकप्राप्स्यसि स्फुटं दृष्टमेतन्त्वयाव
त्समोसिमन्तोद्धृत्याकृपाः प्रासाद्यवीरकस्त्वापं
शिलादस्याद्यपुत्रतो पुनेनवेने दिगिरीसंस्मर
न्नसप्रात्मनः बालएवमशैलादिजेद्यानसु
रकंटकान् दानवान्विचरन्हन्तासमहीमिद
पुनिस्सतो प्रद्यसिद्धेपुनिगणेः शिलादप्रमुखे
हेतः नौवंधनंपरित्यज्यनन्दीचैनगिरिर्ययौ
त्रिनेत्रंशुद्धदांनस्थं सरोवेदृष्टनिर्मले प्रासाद
वीरकोटथ्योशिवेपरमेकारणे श्वेतजेलमा
याविश्वपशिलांदृष्ट्वान्तांशिरस्थले नसिन्सर्वासि
नन्दीशोध्यायन्मीशमवस्थितः एतस्मिन्नन्तरे
सर्ववासिष्ठप्रमुखास्ततः तेपिरेतिचिरंकालं
तीर्थवैचीरमोचने गिरिशंदृष्टुकामास्तेपार्व
त्यासहितेचिरं चक्रुस्तपोवसिष्ठस्य मुनेराय
तनेशुभे अथकालप्राणहरो भूतानां वीरका
लिकं अभ्याजगाम सनेदेषां ग्रसिन्नन्तेनमुनस्त्वकं
नरदेवस्याथभगवान्कपर्दीवृषभमास्थितः दृष्टुं
न्त्रिनमथ्यामादनन्तेजैलगुपास्थितः प्रालेरभ्या
पिवंपाभुरपण्यनं हिंगलादे चचारपृथिवी
सर्वांमहदेव्यावृषभध्वजः वीरकोपिपरंब्रह्मजा

पनेतर्जलेतदा अपश्यद्हृदयांतस्थं देवदेव
मुमापतिं नदंतरं प्रेक्ष्य कालपाशमहा
बधः तस्मिन्नेव ह्रदे रस्यादीनस्थ्याहृतंनमे
वहि अथाह रुद्र हृषदेवो नंदिनंदनलालसः
बभ्राम जगतीं कृत्स्नां सशैलवनकाननां म
हेंद्रं मलयं मरुं पारियात्रं च पर्वतं शुक्तिमंतं
रत्नगुहे विन्ध्यमन्दरमेवच हेमहं निषधं दे
वो हेमकूटमनंतकं नीत्वा हिमगिरिं प्राप
नन्दिदर्शनलालसः सलिलांतस्थितं मा
त्वा भगवान्नीललोहितः उवाच वीरकं प्री
तोऽस्म्यहं विद्याद्दर्शनात् वत्स प्रीतोऽस्मि त
पसा दुष्करेणाधुनानव अयच्छ स्ववरान्दैवंता
न्ब्रूहि यथास्वं अथोत्थाय जलांतस्थाद्वी
रको वीरवन्दितः अष्टांगप्रणिपातेन तोषया
मास शूलिनं । नंदी ॐ नमः शिवाय शावीर
यशंकराय हराय च कपर्दिने विरूपाय स्वर
रूपाय व्ययाय च अघोराय महोग्राय स्थान
वे ऋषभाय च व्योमरूपाय सौम्याय त्रिपुरघ्ना
य शूलिने नमो रुद्राय भीमाय भवाय भवभे
दिने नमः पशूनां पतये नीलग्रीवाय वेधसे
महादेवाय दांताय यमिने ब्रह्मचारिणे न
मः सेनाधिपतये सर्वमंत्रमयाय च प्रधाना
य कानिष्ठाय नमः कालांतकाय च भस्मनि
ष्ठाय शांताय गंगाधौतजटाय च जटिने व

ग॰ मा॰ ५५ १६०

डिने तुभ्यं नमः सिद्धसन्नताय च उग्राय प्रमथेश्वरा
य सर्पमालाधराय च ब्रह्मण्याय वासिष्ठाय मी
ढुषे पंचमूर्तये उमादेहाय शाक्राय नमस्ते दि
व्यवल्लभे संसारोत्तारसक्ताय सत्वानुग्रहशा
लिने नमोनंतस्वरूपाय प्रणतानन्ददायिने
त्र्यम्बकाय भवायाथ उमावरप्रदे नमः विलो
हिताय पिंगाय धूम्ररूपाय रोमशे व्याधाय व्या
मविश्वाय विश्वरूपाय योगिने सर्वदेवनम
स्याय सर्वदेहमयाय च अभावभावरूपाय भ
वानीताय ते नमः वृषध्वजाय दोमाय प्रमथा
नंदिताय च ब्रह्मवक्त्राय त्र्यक्षाय भगनेत्रह
राय च विश्वरूपानदेहाय प्रजासंहारकारिणे
नमो दक्षाध्वरध्वंसकारिणे टंकपाणये प्रजाप
तीनां पतये जगतां प्रभवे नमः सलिलेन प्र
मानाय संध्याय त्रुदिताय च नमः कपालहस्ता
य श्मशाननिलयाय च महास्थिमयमाला
य व्यालयज्ञोपवीतिने अम्बिकाप्रापटसं
मां पाहि मन्मथसूदन नापराधं मया देवक
दाचिदपिने नमः अन्येषां गतिरन्यास्ति त्वमे
वं मे गतिः किल त्वद्धीना देवरन्यामि नऊत्र
चिरनामयं निशम्य भगवानेवं सहदेव्याह
प्रथजः दृष्टैव तान प्रतिमानंदटिने लोकनंदि
ने अथोवाच महादेवं नंदी लोकान नमस्तु नः
प्राणपत्यलमस्माकं उमाकृपाणविग्रहः हि

मवाप्स्यसि विशेषेण यस्मिन्नाराधितो मया त्वंदे
वदेवतास्तेत्र ख्यातिं व्रजत भास्वतो पवक्रोड
श्रायतने दिनं कश्मलापहे स्मिन्ज्योत्स्नात्र भाद्र
दैः प्रक्षोत्रवेत्तिदं जगत् दृष्टमेतन्मयैवस्सदेव
पितृस्तैर्लोकवंदितः भविष्यति न संदेहो ह्यस्तपो
यत्र त्वयाहृतं प्रस्येतत्क्षेत्रस्य माहात्म्यमुत्तमश्रय
नमानसः यद्दृष्टं सर्वमेवेह पुराणेषु पृथक्क
थक लोकद्वारात्समारभ्य यावत्कनककेतिरि
ने नावन्महाक्षेत्रवरं भविष्यति न संशयः नं
स्मिक्षेत्रमिति ख्यातं वदंति विबुधास्सुरैः पुण्ये
यननगंभीरं भविष्यति शिलात्मज अत्र तीर्थानि
नि यावंति यानि चायतनान्यलं कथयिष्यामि
तनीस्थं समाधिपरमं दृष्ट्वा लोकद्वारं महत्त्व
ने प्रमथेश्वरं मंदिरं पुण्यमायतनं पूर्वं स्थितो
पपविहितं अत्र स्नातो नरो नूनं श्रद्धाभक्तिसम
न्वितः प्राप्नोति लोकं मत्पुण्यं गणेंद्रस्य महात्म
नः ततः पश्चिमे यायाभूता चलमुत्तमे नदी
यत्र महापुण्यानाम तीर्थे विमिश्रिता तत्रगो
यौ श्रमे पुण्ये यत्र गौरी स्वयं स्थिता लोकानां
नो हितार्थाय प्रथमं सर्वे गोपिना पुण्य भाद्रप
दैमासि वत्सर्षीन्नत्रपूजयेत् सुरूपदेवतां
गौरीमम वैद्रुत निस्तता भक्तानां चिंतितानां
मान्सात्र सन्नाप्रदास्यति पूजिता इन्द्रदेमिर
दैमहिषासुरनेन्द्रिनो पितृदेहिण्पयन्त्रत्रम

ग॰
मा॰
५३
१६५

जलदानादिकल्पितं पुंभिस्तद्व्ययद्गुणां प्रा
प्यते तेन हि विष्टरे गौरीरुद्रांगोत्तनिर्वत्यपयोष्ठ
रणीयैततः श्रारुह्यैतत्सर्वतं योमात्रिनाहार
क्रमेणतु नानौषधिलताजालदिव्यपादप
मंडितं शुभप्रस्त्रवणोपेतं भरताचलसंस्थितं
सम्यरत्नस्थानेदीप्रागोमहस्रस्यवतः फ
लं प्राप्नोति भरतपर्वतारोहणान्नरः तत्रैव
हिव्रस्य स्वरसरः कनकंपकजं प्राकाशितो
नरः स्नातोयत्रप्रस्यपरं व्रजेत् कार्यपतोर
थैतत्रैवस्फटिकपरिस्थितं यत्रोपस्पर्शविधि
नागोधाने प्राप्नुयान्नरः अथपूर्वोदिशिग
त्वाहृदयपतेशिखरोपरि मायान्मस्तुशिलाया
त्वचरणोप्तस्तूपकः यमभ्यर्च्यनरोयातिद
ग्धसंसारपंजरः मर्हंतिकमयत्नेनयन्मारैरपि
दुर्लभं नटथोविद्यतेवस्तुतोर्थकनकपंकजे
नाम्नाकमलकनंदीतिसंसारभयमर्दनं कुल
नागैर्गोपितेनत्रस्यपातेप्रतिष्ठिते अलभ्यंत्रि
दशाधीपैर्गह्वाणीकारेत्तभैरवं ततदासाद्यते
देवैः किंपुनर्मानुषैरपि रक्ष्यते विविधैर्घोरै
स्तोतात्दृष्टमन्याहिभिः तत्राप्यसपारीताव
नरोयातिशिवालयं पापशायिनसंस्वेदहस्तत्र
मलंप्रवीमिने श्रचेत्रैश्वयनीर्थैप्पुस्नात्वाधि
गतकल्मषः हंसद्वारेणयानव्यैकसेणोत्रव
मानसे हंसद्वारवृणाहृतेनामकीर्तिप्रकाशकं

अवश्यं त्रिदिवं याति नरः कालेन संयतः तटस्थी
त्यक्तः पुण्यात्मने कान्याल्लवेनर् विद्धयेकल्पि
नेष्वेतेषु स्नानो दिवं व्रजेत् तत्र याने च षंडे च
विमले स्वर्गमेव च अमरतीर्थमतुलं पुण्यमाव
तथ्रमे कपिलातीर्थमन्यच्च देवरामह्रदं तथा ।
गदाधराह्वे नदा च क्रमप्रगाः सरितो वराः नंदि
तीर्थे कालतोये च भयगा विस्तरस्तथा इष्टदकं प्र
भासं च केदारं त्वहिमाचले एतान्यन्यानि सर्वाणि
दत्त्वायतनमंडले तीर्थानि संनिनियतं येषु स्ना
नो दिवं व्रजेत् नंदिकुंडे नरः स्नात्वा नस्मीपंत्र
जेन्नरः कालोदके ह्यतः स्नानो याति वैवस्वतान्ति
कं नन्दितीर्थसमं नास्ति त्रैलोक्ये तीर्थमुत्तमं व
सामि नियतं यत्र सह देव्या त्वहं तिके पूर्वोक्ते पु
वतीर्थे पुण्ये ह्यहि मज्जति मानवः ब्रह्मावृत्तमेरु
द्राणां याति सायुज्यमत्यय चतुर्थीतः समारभ्य
तीर्थेष्वेतेषु मानवः प्राप्नुतः समं मौयावत्पाले
प्राप्नोति पुष्कले अश्वमेधं ततो गच्छेत्पुण्यमुत्त
रमानसं नीलोत्पलदलश्यामां सलिलौघपरि
प्लुतं यत्र भागीरथी देवी हरमौलिपरिच्युता ग
ङ्गामाली निपतति हिमवच्छिखरान्तरं तत्तीर्थ
मासाद्य तदा गंगा हिमवतः सुता श्वेतयोन पुण्या
तिष्ठ देवगंधर्ववन्दिता तस्मिंस्तीर्थवरे स्नातो न
गंगाजलपरिप्लुतः ब्रह्मलोकमसन्देहं प्राप्नोति
पितृभिः सह तज्जलेन दिवं याति पितृन्कालम

220

ग॰ मा॰ ५८

मत्वर्थं द्वेशोध्यमाना विबुधैर्वंदितास्संमार्गं विना म्न
तानां मस्थिनिचयेन तस्मिंस्तीर्थे विनिक्षिपेत् ह्रसं
हात्यपथान्याय्यमत्तुष्णाणां नरोत्तमः जान्हवीज
लसंस्पर्शात्स्नानात्त्रिदिवमुत्तमं मृतास्तेयान्तिनिय
तेयावदाष्टमिसंस्तवे जपितेप्रज्ञतेत्वेनमंस्नहा
त्म्याएवापि श्रुतयच्च सम्भवतिनत्रब्रह्मादिनाविर
थि जलेनहृजयेद्देवंतस्मात्त्रत्ररमानसं श्राद्धा
कवेवदेवमर्त्याः शिवलोकसमुत्सुकः तत्रश्राद्धं
पितृणांतु कृत्वातमत्वयतांवजेत् नरश्चप्रस्तर्पिता
यान्तित्रिदिवंपितरः सदा तत्रोपाव्यजनैमेकां
तपास्त्रिपंचसप्तवान् ब्रह्मलोकेनरः सम्यकल
भतेत्रिदशोत्तमं तत्रुणेपशवमेतवृन्नोकालेवात्र
मानसे वटनानानीमहृस्वणैदेवनह्रीराणाम्
लं नरः शिवपुरंगच्छेत्स्नानश्चात्ररमानसे परं
ध्यानपरोवस्थं यदासाधननायते नरस्तोपततो
यायादैरावणसरः शुभं यत्रस्नातोनरोयाति दि
वमिंद्रादिपूजितः ततः सुन्दसरोगच्छेत्त्रारकास
रएवच हृतनस्यचसरोद्वैवसरस्तत्पास्तथैवच
ततोविस्त्रसरोगच्छेत्उमाराससरएवच ब्राह्मंसर
स्तलभेदे यत्रपंकात्रयसदा शालैनायत्रतत्रैव
श्रामोतिसहस्रोत्तमः कालीशकानदीपुण्यना
स्नावगनकवाहिनी नियातिह्रस्वावहतियाम
देवामलोदकः नस्यालीर्थंसहस्राणिलस्या
एपिवहुनिपि वसंतियानिवस्नातेपावयंति

पद्मोदितं निर्गता सा पतस्तस्थैर्नदी कनकवा
हिनी मूर्ध्नि गांगेव जगतो तत्र शम्भोर्मेलापर
हा कालोदकेति सा ह्येवं ततः कनकवाहिनी ।
कथिता सर्वलोकेषु सर्वपापप्रणोदिनी तस्या
लेख्यकानेव कृष्णमसर्वैर्नैव कालजैः किञ्चमत्स्यैर
ल्पकोयैर्महाकूर्मैः सगण्डूकं वृषभाचलमासाद्य
पार्श्वे कनककेनोल्लितः वसेन्नत्र नरो गौरो रुद्रलो
कसमुत्सवः हेमनेदिजले स्नात तन्माहात्म्य
पबृंहितः रुद्रलोकेनरोयाति विश्रयविश्रलेन
मः स्नात्वा समस्तवः कुल्यां सलिले मानवोत्तमः
शृणोति नितिविलेपापसमरुल्लसम्भवं वरिलाः
बोधिते ये पिदृष्ट्यते दमाघमेघ सवितः गङ्गस्नात्
त्यमाटतात् चणकस्य सजैंनेदेवो मे पितावभक्ष्यं
वोरमोचनमासाद्य रात्रिमोगति तत्रैतेष्वनयत्र
श्राविसिद्धत्रत्रगनज्वरः स्वर्गमार्गप्रदेशे कृतांथे
वेरप्रमोचने स्नात्वा नरोदेवं याति ये पिपापहा
तोनरः श्रयापितत्रद्वष्टपते चीराज्यसमन्वकः
तत्रैयतपोयिष्यं तिपित्तं स्तसमतुजोत्तमः नित्यं
सन्निहितानत्स्मिंस्तीर्थमंत्रमहानदः नदीमध्य
गते गङ्गान्नमालश्वरउत्तमः श्राकर्णपते जनेसम्यापि
त्रयोत्तमतयं श्रान्तिते लाटकार्थेवभैरवेव
महालये श्राचम्यापित्रियनोत्र्णपर्यमासिनयो
सह तिष्ठामि स्तेर्थं तथेयावच्छीर्षान्यायतनानि च
नेपालितेत्रामिति ख्यातेनतत्त्वं सर्वतितं नत्रा

ग॰ सन्निहितोवत्सभविष्यतिमयासह अत्रैवपिष्टेश्वरः
मा॰ शम्भुः रत्नन्तीसत्तमोविभुः कासंगमनेनरः स्नातो
५८ ब्रह्महत्यांव्यपोहति नरोविधूतकथेवणाकेशा
१२२ इतिश्रुते शिवमभ्यर्च्यमत्रेशाद्दक्षिणेनमोक्ष
रः भिन्नाशिलान्तत्रयत्रः सलेमकांवसत्तयः
विधूयसर्वपापानिसयातिपरवोक्षिरं हुत्वा
नपोमहासिद्धिंलेभिरेभोगतानितत्र उत्कृता
निमुनीशैस्ततस्तत्रदर्शनलिलादिभिः तैःसार्धं
शिवलोकंतेयास्यन्तितीर्थेकनकवाहिते गर्भस्था
भगवान्साक्षात्प्रत्यक्षमत्रैवमे अत्रापिहिते
शाम्भवैर्नरैरित्युक्तोनरवसत्तथा नासिकतीर्थंवै
त्रिएवविरूटघ्रुपतिष्ठते केदारेशमतीर्थेवगा
णपत्यमवाप्यते वसिष्ठस्याश्रमेतत्रशाहितो
सरवन्दितः अस्याउपारेतिष्ठतितातिनन्दीश्वरा
तिके नभविष्यत्युरागोणगुह्यरूपमेवगुरेववाहि नि
यतंसर्वगन्धर्वैस्तगारूरेनसमस्कृतः नित्यंसन्नि
हितश्रीत्समरवन्दितः दर्शनात्स्पर्शनाथस्यत
त्रचत्रायिनात्मना ब्रह्महत्याशतैर्वत्सनश्यंत्यत्र
नसंशयः उत्तीर्थंनन्दिकुण्डान्तंस्वयंसत्सोदरेस्थि
ता भूतेश्वरइतिख्यातंनहन्त्वपापप्रणोदरः स्वय
मेवोग्रहीष्यामिभक्तांश्चैतपादितो भक्तकुत्स्व
कमेवाहंग्रहीष्यामिनसंशयः देवदानवगंध
र्वससमर्षिमहोरगाः इहार्चयंतिमांनित्यंनित्यस
न्निहितोहिया मनुष्याणांमहत्पापंसहस्रजन्मसा

ह्स्वकं स्थापयिष्यामियत्नेनतमसूर्यद्वोदितः
मर्त्तिकेमहापुण्येस्वतीर्थमितिविश्रुते सदा
वतिष्ठेतेतीर्थेसर्वपापप्रमोचने प्रस्नातेमनुज
लस्मिन्स्वतीर्थेलोकविश्रुते पीत्वोदकंचतत्रैव
स्नात्वापुण्यंमहत्स्मृणं साग्रेजलेपानेसम्पूर्णर
काद्यारयिष्यति सपत्नयाजीसर्वतामगयापुष्क
रेगतः समर्थेवेदयोदद्यात्पितृणांसोदरंजल
प्रलनःसोदरेमत्स्योभावंगापरिसुते जलानोश
नप्रज्ञार्थगाणपत्यमवाप्नुयात् नसमंसर्वलोकेषु
स्वतीर्थस्यहिजोत्तम विद्यतेयज्जलेस्नमाःपित
रोयांतिमस्तुरं ब्रह्माण्डाभ्यंतरेयानितीर्थान्यम
वेन्दिते नानिसन्निहितानीहस्वतीर्थेसर्वदेवहि 228
स्वतीर्थेजलसंसिक्तःपतीपतान्यनेनितियः दे
शांतरेचेद्दशोसोहनोभवतिनान्यथा फलार्थैः
सज्जनावापिशालिग्रणामाकन्नपुलैः श्राद्धस्वती
र्थैविदध्यात्तावयेत्ससपितृन्नरः त्रैलोक्यांस्तातरेपु
ण्यतत्रापितद्धिमाचलः सारंहिमवतस्तीर्थस्व
तीर्थलोकविश्रुतं नगंगानऊहतेत्रप्रयागसिंधु
सागरः नैमिषंपुष्करंचैवसहद्यसोदरामसः
स्वतीर्थोस्पुपरंनास्तिब्रह्माण्डतीर्थसत्तम स्वती
र्थेनिवसन्नित्यंस्वतीर्थसंस्मरन्सदा स्वतीर्थज
लसंस्नातोहद्युतीर्थस्वतनुत्तमं नरोयातिपरां
सिद्धिंयामासाद्यनजायते प्राप्तेनेद्विमहाकाल
देवोवदनमंदिरे श्लेष्मंभूतपतिर्हृष्टामस्पीवि

ग॰ मा॰ म॰ ८२

शृण्वेते पश्चिमे वदने वीरसमवत्स्यसि वत्सहे ।
भूतेश्वर सर्वभूतशरणो गत्या गतो विभुः श्रीकण्ठः
पूर्ववदने महाकालो दक्षिणे पश्चिमे नन्दिरुद्र
स्तदेवी सौम्यप्रतिष्ठिता भूतेश्वरस्य देवस्य नैर्ऋ
ते त्र महाबले हंसपते वदने चैते देवी पतिमहाशि
वः येहत्तान्ति नरः सम्यग्देवनेरीश्वरं शिवं ज्येष्ठ
स्याने फ्र वे लोकं शंभोर्यो संतिने विशान् नैलो
चने कौशन सकायानुपमल्लया हंसपने स्वपप
तेयस्त ज्येष्ठानाथः सनान्तिकः अथ किं बहुना
मैनने दिते त्रादनेनरं स्नानेन विद्यते शंभोस
त्यमेतद् ब्रवीमि ते स्नातः कनकवाहिन्या हृष्टा
ज्येष्ठं सन्नदिने नरः शिवपुरे श्रीमान्मोदते हर
वल्लिले यथाशक्त्या ज्येष्ठं योचयेन्नादिनासह
वित्तशाठ्यं विवर्जयित्वा सोने रुद्रत्वमाप्नुयात् य
स्त्वाभाद्रपदाष्टम्यां ज्येष्ठमभ्यर्चयेन्नरः शिवगं
गाजलास्नानमयाति परमां गतिं सर्वसंन्यिश्र
योज्येष्ठ विशेषविधिना यजेत् तस्यांपशाकन्त
वन्नं न तं षशतैरपि स्तोतोर्त्तयणगणानान्तया
वे वीरमोचने नद्या वनकवाहिन्यां नास्ति सत्य
ब्रवीमि ते पश्चिमां दिग्ंपु मासामासाद्य प्राख्यानोरा
जन मेदां ज्येष्ठस्यार्गनदी हृष्ट्वा ब्रह्मलोकमवाप्न
यात् संगमे हेमवाहिन्याश्चर्मसा राजन मेदा पु।
णं प्रकाशनेन तत्र स्नानोऽस्यात्रिंवत्रजेत् स्वर्ग्रतो
थै नरः स्नात्वा हर तत्साद्र विधिवल्ल वंशमाष्ठ
ज्यमासां तिनमरकत्यापिनाकिने अनेनै सालेन

स्नातः कर्कोटकमह्रदे नरो भगवंतीं याति सर्व
कामोपसेवितो ब्रह्मद्रेश्वरं गच्छेत्तीर्थे वितथ
नेदिते नेदीवस्त्रएउतं नो वसुधाणां कनकवा।
हिनो हेमनन्दिजलस्नाने मि श्रीकृत्य प्रयत।
नः सुरर्षिगणगंधर्वचारणाध्युषिते द्विज न
त्रस्नेनो नरः दिष्टं याति ब्रह्म सनातनं सवेणा।
पविसुद्धात्मा प्रसादाद्बिकापतेः स्नात्वा नो।
प्रतिपत्काले प्राप्नोति नरसत्तमः सुस्नातिष्टमभ्य
च्यपाद्मेश्वरं पूजितं शिवरात्र्यां निशावर्जे मन
निशः स्वभाविनः सत्त्वेनैव पापैर्णयाति हृदे
हृपतां। उत्तरे मानसं हेत्रे चीरमोचनमेवव हरे
श्वंसमासाद्य काले देहं समुत्सृजेत् विवसाथ
म्बेनायांति सनरः सेमाथे विना विदृप्यतानिविले
पापंप्रसादाद्बिकापतेः संगमे हमवाहिन्याः सि
व्योद्भु नरपुंगवः स्नातो हृदत्वमायाति मयावंथ
वहिष्कृतः तत्रैव द्वारपाले शंशिवमभ्यर्च्य यत्नः
भक्त्या परमया युक्तः सोनेहृदत्वमाप्नुयात् यः
स्नातः सिंधुसलिले लोकद्वारस्पटतिले सवि
सुधाविलेपापं मोदते दिवि देववत् रातिणा।
स्नाहिणि विभोपर्वनाग्रसकापाने तोलेणाचरु।
स्वयंभूर्वै येद्रुप्राणव्यातेनरः इतिनिविमनन्त
देवदेवस्य पांभा वतिनगविनसिद्धस्यानतीर्थाव
नाने कथितमसरहस्यं विहितं यत्नस्यधक्रा विव
मनरूकपातनाणाभूतेनवाणां ॥ इतिश्रीपार्वतीना
वेनोदितत्रसंशुमानामषष्ठोध्यायः समाप्तंगङ्गामा
हात्म्य ॥

१७५

175

अ
मा
१७५

175

ॐ श्रीगणेशाय नमः॥ ॐ नमः शिवाय
ॐ श्रीदेव्युवाच ॥ ॐ श्रावं श्रावं महादेव
हिमालयमनुत्तमं शेषं यत्तन्नागस्य स
र्यन्नेत्रस्य वैतस्या अधुना श्रोतुमिच्छामि
यात्राममरनाथजां रसलिङ्गस्य माहात्म्यं
कथाशुभ्यं महादर्शनात् यात्राम कृत्वा देवे ।
शायो लिङ्गं पशुपतिं प्रभो स कां गतिं प्रयाति
ह वदशीघ्रं दयानिधे । श्रीभैरव उवाच
यात्रामकृत्वा देवेशि लिङ्गं पशुपतिं यो नरः
स याति नरके घोरं तीर्थद्रोही भवेन्नरः कृ
णुदेवि प्रवक्ष्यामि यात्राममरनाथगां यो ।
कृत्वापि नरः पुण्यमाप्नुयात्तीर्थजं प्रिये श्री
दोषोऽशुद्धे त्रेतीशिवपारततः परं ततः पा
म्पुष्पुपद्दे दण्डे पुण्यगङ्गां भसिप्रिये पञ्चश्रे ।
मिकुन्दे त्रेणानायायादततः परं ततो गुवयामि
श्रीदेवीतिकामिकुन्दे त्रके ततो पस्पुष्पवज
लं महानागस्य सं दरि हरिद्वारगणपति
नेनास्नानाव जे सनः बलिहोम हाटकेश्वरेना
ताप्रायादततः परं वामाश्रमे हस्तिकर्णी ततो
पम्पापुष्पवजे तत् वक्रेश्वरं ततः स्नानाय ततो
देवकतीर्थके स्नानात् पुनः हरिचन्द्रतीर्थया
यादततः प्रिये स्थलकोटे ततः स्नानात्ततो
द्यमदेवी ततो गच्छेत्तन्सूर्यस्य गहवरे महे ।
श्वरि तत्र लम्बोदरीं स्नानं कुर्याद्देवमतान्द्रितः

226

ततः सूर्याश्रमं गत्वा सूर्यगङ्गाजले शुभे
स्नात्वा दत्वा च विधिवन्मुच्यते ब्रह्महत्य
या ततः मकरामासाद्य स्नात्वा तत्पादद्रू
लके संपूज्य गणपं यायादुड्डोरसिमहेश्व
रि हयशीर्षाश्रमे पुण्ये स्नात्वाश्वतरना।
गके वड्डोरसि पुनर्गङ्गामवगाह्यसुरेश्व
रि गच्छेत्सरलके यामे तत्र स्नात्वा पुनः श्रि
ये तत्रविल्वायते पुण्ये प्रणम्य विधिव।
द्धरिं नारायणं महापुण्ये तीर्थे तत्र पुरात
ने महाग्रामे मामलके गत्वोशोमसुपाश्र।
येत् दृष्ट्वा मामेश्वरं लिङ्गं स्नात्वा मामेश्वा
वारिणि स्नायाद्भृगुपतेः क्षेत्रे तोलगङ्गा
जलेन या स्यात्पुण्याश्रमे नदी पुण्या कोटि
जन्माघनाशिनी तत्र पञ्चतरङ्गिण्यां
जलेनरवगाह्यैव श्रावरूपपर्वते देविगर्भा
गारस्यमप्यतः श्रवरूह्यामरावयां स्नाने
भस्माङ्गलेपने विभूतिसितदेहस्य स्तूय
मानो दिगम्बरः श्रावरूहेत्यवेतगृहाम।
हापातकनाशिनीं प्रणम्य विधिवद्भक्त्या
स्वयालिङ्गं सनातनं नरो न लिप्यते पापैः
कोटिजन्मसमुद्भवैः दर्शनात्स्पर्शना।
च्चापि पूजनाच्चापि वन्दनात् अमरेशस्य
लिङ्गस्य मुच्यते सर्वकिल्बिषैः पट्स्ना।
नानि वितस्नायां शोभानि जगादेविके स

228

अ
मा
१२६

शरणस्थलस्यानिस्नानानामस्यानिसुन्द
रि त्वयोविष्णुभिध्यायायात्रास्तुनाख्यमर
नाथगा पर्वकृतेनानयायात्रोपपुरणेऽस्मि।
ऽस्मात्मके मयानिशिवसायुज्यमयत्र।
नान्निकृतात्मके ॥ इतिश्रीदक्षिणापा
शीर्षतीर्थसक्तृहेश्रमरनाथयात्रावर्ण
नेनामप्रथमःपटलः ॥ १ ॥ श्रीदे।
व्युवाच ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामित्व।
ऐणमामलकेशुभे देवेमामलकेनाम
महापातकनाशने कथंमामलकेना।
ममहात्म्यमाप्नतेफले यदिह्यहमनुग्र।
ह्याश्रयातेस्मितदावद ॥ भैरवउवाच
शृणुदेविप्रवक्ष्यामिस्थानेमामलेशुभे
यस्यदर्शनमात्रेणनश्यन्तेविघ्नराशयः
शुभाभक्तस्यकस्यचिन्नात्रासोभूदज्ञापहः
क्रीतोहंतपसातेनतदर्थंवकृतेनमया स्था
नेस्थलावाटिकायांमर्वेविघ्ननिवारणं
स्थलवाटामुणादेविश्रावणस्यमहेश्वरः
संस्थाप्यगणपंदेवंदास्यकल्याहृदयेशि
वेने तत्रतिर्णवविश्रमस्यदेवास्तत्रागमा।
न्सदा हृष्टादेवानामयानान्मामेतिव्र
वन्नाहुः मामागच्छतदेवास्तत्राक्रो
शंस्तस्तुतमेवहुः हृष्टाकोपानमीशाने।

ॐ श्रीभैरव्युवाच ॥ सरलग्राममाहात्म्यं ।
श्रुत्वा श्रीनाथ मे सुन्दर इदानीं श्रोतुमि
च्छामि तीर्थं विल्वापने महत् ग्रामे वि
ल्वापने पुण्ये तीर्थं नारायणाभिधम्
यदस्तु भगवन्सर्वं तन्मे त्वं कथयावद ॥
श्रीभैरव उवाच ॥ शृणु वत्से महादेवि
तीर्थे विल्वापने परम् यत्र स्नात्वा
ने जन्तुर्महापातकसञ्चयात् पुरा मह
र्षयः सिद्धा बालखिल्याभिधाः शिवे
चेरुस्तपो उग्रतरं नियमेनोर्ध्वरेतसः
निराहारा यतात्मानः पादाङ्गुष्ठाग्रसं
स्थिताः समाधिलीनस्य भवन्सहस्रं प
रिवत्सरान् विष्णुध्यानपरासक्ताः शा
न्तात्मानो महौजसः चिरेण भगवान्
विष्णुर्दर्शनमीयिवान् ततः समाधिमु
क्ता दृष्ट्वा ते भगवन्तं सनातनं उत्थायो
त्थाय सहसा प्रणम्य दण्डवत्स्थिताः नी
लजीमूतसंकाशं प्रफुल्लजलजेक्षणं
शङ्खचक्रगदापद्मपाणिं पापहरं हरिं
गरुडस्थं पतिं विष्णुं गिरा पापमेयतत्ययन्
ऋषय ऊचुः महाविष्णु प्रभविष्णु पुराणं

श्रे मा
१२२

मादिहर्षिभिरपि विदितं वरिष्ठं गरीयांसमच्छा
रमहं वसिष्ठं प्रपद्ये महः शरणं नाराशिष्ठम्
वेदात्मके वेदवेद्यं पुराणं वरं वरेण्यं वरा
देनाशरण्यं हिरण्यगर्भं आदिदेवाधिदे
वं हिरण्यबाहुं शरणं नाप्रपद्ये त्रिलोक
नाथं लोकपालीशमीशं लोकाधारं लो
कवेद्यं महेशं लोके द्वारं विश्वरूपं पुराणं
लोकात्मकं नाशरणं प्रपद्ये विनिन्याजं
जवनीपार्श्वं रूपं दलणं वालं तरुणं वेद
णं ना दलणं पुमांसं स्त्रीस्वरूपं दलणं बाम।
हानं टं शरणमुपैमि दिव्यं प्रमार्थं जाल
रागद्वेषादितं त्वहं हेमनः पदितणं प्रा।
णमध्ये दशग्राहपरिग्रहातिमत्तमहाघा
दं शरणं प्रपद्ये अनायनं मसविनारमजं शा।
पातनं ननवं नवं जायमानं वेदांतवेद्यं सां
ख्ययोगेन योगं रूपो रूपः शरणं प्रप
न्नाः॥ श्रीभैरव उवाच॥ इति स्तुत्वा महे
शानं महाविष्णुर्महेश्वरं प्रणम्य पतितो दे
मे पुनः कृत्वा पिता: प्रिये उवाच तां तदा
विस्मये च गम्भीरया गिरा उपमानेन त
स्मिवारयधं वांपुनः स्तदापि तुलैर्भविष्णा।
देवामरमहं लेभ कनानं वचनं तस्य वि।
कारमिततेजसः प्रत्युवाच महादेवबाल

खिल्यामहर्षयः वदवेनात्परः कोन्योवरः
श्रेष्ठोमहेश्वर तथापिवरदादेवाद्दणी।
मस्तीर्थमुत्तमं यत्रवामान्महाविलोमि
ह्रिप्राम्नुमनुत्तमा श्ववातेषांवबस्मोममा
नस्राक्रुपरिस्लुतः हर्षिपदाः समाथा
यगंगोसमुद्रवालयत् पावनेवाश्रमे।
तेषांमुनीनांभावितात्मनां मयंतस्योव
तत्रैवग्रामेखिल्याभियेयिना श्रद्भूतमे।
ध्रुवेतावदिदंपरमपावनं वालखिल्या
भिधंतीर्थंभविष्यतिनसंशयः इत्युक्तांतां
स्तदाविप्रागतोनैधानमच्युतः वालखि 262
ल्यायत्रवैरम्यपःपरमकरुण ततस्तत्र
स्थितोग्रामोवालखिल्यायतःपरः नारा
यणपदोद्भूतंतत्त्रेयदभवत्किल ततश्च
प्रस्थितेतत्रैतीर्थंनारायणाभिधं महा।
पातकयुक्तोवायुक्तोवाद्युपपातकैः स
यःप्रमुच्यतेस्नानात्तत्रैनारायणाभिधे
नारायणाभिदेतत्रेस्नानव्यमविशोक
या ह्योगकलियुगाहेविभीरुणाणउरुषे
णाह श्राजन्मयादिदेवेस्त्रीपीयतेमदिरा
मुरा मासमात्रेजलेतत्रपोनामुच्यदसंशा
यं चाभद्र्यभक्षणाद्देवितपेयस्यतपान्
तः पिल्यायनेप्रमुच्येतजलपाशणात्रसं
शयः नागोवाउरुषोवापिग्रामेखि।

ग्रे॰ मा १८

178

ल्वायनेपरे स्नात्वापीत्वाचविधिवन्मच्य
तेवर्षतःप्रिये मातृघ्नःपितृघ्नश्चभ्रातृ
जायाभिकामुकः भ्रूणहाब्रह्महावापि
व्यभिचारीतथैवच वृषलीपतिश्चपाके
शःपुष्कस्यापिसुंदरि स्नात्वापीत्वाचवि
धिवन्मच्यतेवर्षतःप्रिये रजस्वलाभि
गामीवसूतिकाकामुकोपिच गोघात
कःपितृहाचमातृहासुरसुन्दरि गरदो
ग्निदश्चैवशास्त्रपाणिर्धनापहः स्त्री
घातीबालघातीचमुच्यतेषमतःप्रिये
पुण्येविल्वायनेग्रामेतेचविप्रास्तूत्तम
स्नात्वाजन्मभवंपापंमुच्यतेदेविनसंशयः
प्रायश्चितविहीनोपियःकश्चिन्म्रियते
प्रिये पुण्येविल्वायनेग्रामेविप्रोवाने
चरोपिवा यातिविप्रापरंस्थानंयत्रगा
त्वानशोचते विल्वावनसमंतीर्थंन
भूतंनभविष्यति विल्वायनेपुण्ये
ग्रामेविप्रातेवसतुत्तम नरामुक्ति
मवाप्नोतिस्नानदानजपादिनेः
इतिविलनकेग्रामेतत्रनारायणा
भिधं इत्येतत्पातालगंग्यम महापा
तकनाशनम श्रुतापठितामु
च्यते महापातककोटिभिः ॥ ३

तिश्रीदत्तागणपाणीपतीर्थसंग्रहेश्रीत्रि
मरनाथमाहात्म्येविल्वावमान्यादिनी

पःपटलः २

देवोगणपतिस्त्वरन् स्वयंभूःसंभ्रमस्ततः
पातालादुत्थितःतदा मामेतिप्रवदन्देवा
ग्रहीतपरशुस्स्वयं मामेवप्रवदन्नेवमहा
गणपतिस्तदा सर्वेदेवास्ततस्त्वद्देहेभ्व
लीनाभ्यसंश्रये यतःप्रलीनादेवौघाई।
श्वरेसच्चिदात्मनि ततःसप्रथितोग्रामो
मामलाख्योजगत्त्रये मामागच्छतदेवौघा
भयाल्लीनाःपरेशिवे ततःसप्रोक्तोदेवै।
श्रीग्रामोमामलसंज्ञकः दृष्ट्वागणपति
स्त्वरात्पातालादुत्थितंप्रिये तदाप्रोवाच
तंदेवगणेशोवैशिवःस्वयं यस्मान्मामे
तिशब्दंत्वंकृतवानोद्वतैःस्वयं तस्मादत्र
विरंतिष्ठ विघ्नसंघान्विनाशने यःकश्चि
न्मानवोलोकेत्वत्रत्वांपूजयिष्यति सर्वा।
न्विघ्नान्विनिर्जित्यसिद्धिंसमधिगच्छति
सर्वान्कामानवाप्नोतिगणपस्यप्रसादतः
वर्षेवर्षेतयःकश्चिन्माघवेमासिनित्यदा
वर्तदेपूर्णशुक्लपक्षेपूर्णफलंलभेन्नरः
विनायकचतुर्थ्यांवापूजयेद्योगणेश्वरं
मामेश्वरसमीपेतस्यानंतफलमाप्नुयात्
तंपूजयित्वायोदेवमामेशंपूजयेन्नरः
सपुण्यफलमाप्नोतिनपुनस्तस्यपापंभवे
त् इतिदत्वावरंदेवोगणेशंपूज्यस्वयंहरः
पुण्येवैदारुकारण्येलीनोमामेश्वराख्य

258

अ॰ मा ३ १७९

या दृष्ट्वा मामेश्वरं लिङ्गं पुण्ये मामलकेन
रः पूजयित्वा गणपतिमश्वमेधमवाप्नुया
त् स्नात्वा मामेश्वरे कुण्डे दृष्ट्वा मामलके
विभुं नरो न लिप्यते पापैः पद्मपत्रमिवा।
म्भसा स्वयंभूं वै गणपतिं मामलेश्वरसन्नि
धौ यः पूजयेत् परं भक्त्या ज्योतिष्टोमम।
वाप्नुयात् विनायकं च मामेशं दृष्ट्वा श्रा
श्रीतिपुष्कले फलेव सोमयागमनरो नि
यमसंयुतः इत्थं मामलके ग्राममाहात्म्यं
गणपस्य ते कथितं कृपया देवि महापा
तकनाशनं इत्येष पटलो गुह्यो मया न य
प्रकाशितः श्रुत्वापि पठितं स्यापि वि।
घ्नमेयान प्रमुच्यते ॥ इति श्री अमरना।
थमहात्म्ये मामलेश्वरमहिमा नाम द्वि।
तीयः पटलः ॥ २ ॥ ॐ श्री देव्युवाच
श्रुता महागणपतेर्महिमानमनुत्तमं मा
मेश्वरस्य च तथा कीर्तितास्मि जगदीश्वर इ
दानीं श्रोतुमिच्छामि नदीलम्बोदरीं तथा
अनुग्रहात् प्रयातेस्मिन्नदा मे कृपया वद ।
श्रीईश्वर उवाच ॥ एकदा मे स्थितस्यापि
कैलासे परमेशानः हास्योभूद्देवदेवा।
शि स्वयं गणपतिस्तदा गणेशाकथया
मास स्वयं मां भगवान् हरः माकश्चिद
त्रैदेवापि नागच्छे
दित्यभाषत श्रुत्वा।

179

२६५

ना.

वाक्यं महेशस्य महागणपतिस्तदा निषे
यनादिना सार्थं ब्र्यासनं पालयन्प्रभोः दे
व्यासह महादेवः क्रीडालापपरोभवत्
तयोरेव निवसतोः कैलासे शुभमन्दिरे प
तस्मिन्नन्तरे देवि शक्रो देवगणैः सहा त्रि
पुरादिनोत्पाजगामद्रुष्टकामो महेश्वरं
स्वयं गणपतिस्तत्र न्यषेधयत्सुरपं तदा श
क्रः क्रोधसमाविष्टो वज्रघातं समापदे
हे कोरुणा गणेशोपि वाहुमस्तंभयद्दैः
स्वबाहुस्तंभितं दृष्ट्वा शक्रो गणपतिं त
दा तुष्टाव वाग्भिरर्थ्याभिर्दण्डवत्प्रणि
पत्य सः ॥ शक्रः ॥ अप्रमेयगुणानिम २६६
गणेशं स्वरसूजितं पार्वतीप्रियपुत्रवश्र
णमस्ये गणेश्वरं देवानामादिकर्तारमा
दिमध्यान्तवर्जितं विदवित्पदगम्भीरं ।
प्रणमामि विनायकं वेदान्तैः स्वरसिद्ध
स्वरागमैरपि सुन्दरं स्वल्पं प्रणतं हहत्
स्थूलं प्रणमामि गणेश्वरम् प्राप्तं विरुद्ध
यंदेव विमसुद्भव रूपिणे नवसारमहा ।
नवं प्रणमस्ये गणेश्वरं ब्रह्माद्यानव ।
स्त्रेयं शिवाद्यविबोधितं स्वप्रकाश
परात्परं प्रपद्ये विनायकं मोदकाहा
रपरं मसालमालाकरं परं त्रिनेत्रगण
वक्त्रं वतं प्रपद्ये महेश्वरं सदनं पार्श्वे

श्रे
मा
ध
१०.

वधारयंतेभुजहृद्ये रक्तवस्त्रांबरधरंरक्त
मालाधरंतथा विघ्नराशौरविकिरणेक
रोत्नेपमहम्मेहः अनन्तपरमेतत्वसारा
त्सारतरंपरं वेदागमडनिंघप्रपधेगण
नायकं अशेषमयेगुणायापिअदायवा
रवर्णिति विनायकायदेवायस्वयोद्गु
योनमोनमः ॥ श्रीभैरवउवाच ॥ इत्य
गणपतिःस्फनावाचेस्वरपतेः तदा प
रक्रोधमजहारदृष्टापसुपत्नवेश्वरं
मोवयामासतेबाहुंगणेशः परयामुदा
देवोपिस्वजगामाशुधामकामसमवि
तः प्रणिपत्यमहेशस्यहृष्टेमेत्रविना
यकं क्रोधसंहारकंनामस्तोत्रंगणपते
सदा त्रिःकालेश्रद्धयायुक्तोपठन्सर्व्वं
तमंकदात् ततोगणपतिर्दं विदृष्टित
ल्वपितेपिच भक्तास्वादुफलेनत्वपयो
गस्यामूलफलान् पीतागस्यामविघ्नेश
तदालम्बोदरोभवत् लम्बोदरोतितेना
स्माल्यातुहावरस्तदा शुक्लोदरश्चातत्र
गस्त्राहरोगणपतेःप्रिये तुमसणाहृतेन
सातुदारसुरस्तदा अवमन्यवतोग।
ह्नोनदाणपतिःप्रिये यस्माल्लम्बोदरो।
तस्यगणेशस्यविनिःसृता तस्मात्सा।
क्षपरोविश्रिमहालम्बोदरोनदी लम्बो

१४०

2५6

दर्शीनरः स्नात्वामुच्यते सर्वकिल्बिषैः गो
भूहिरण्यवासांसि लम्बोदरनदीतटे यो द
दाति द्विजश्रेष्ठे ह्यनन्तफलमाप्नुयात् ल
म्बोदरनदीतीरे यः स्नायात्परयामुदा सया
ति शिवसालोक्यं यत्र गत्वा न शोचते इति।
ते कथितं देवि लम्बोदरीनदी शुभा श्र।
द्धासुभक्तितः शंभि महापातकनाशिनी
इत्येषपटलो गुह्यः कलिकल्मषनाशनः
श्रुतोनुध्यातः पठितो महापापापनुत्तये।
इतिलम्बोदरीनाममहिमापटलः ॥ ३
श्रीभैरवउवाच ॥ शृणु देवि प्रवक्ष्यामि। २६२
भृगुतीर्थमनुत्तमे यच्छ्रुत्वामुच्यतेजन्तु।
महापातकपंजरात् भृगुर्मुनिवरो देवि प
रिशीलवने शुभे तपश्चचार सुमहद्वैरा।
ग्यस्तु शङ्करे दिव्यं वर्षसहस्रं तत्परिशील।
शुनेवने जगाम परमर्षिस्स नियतस्सपरा
त्मनि आजगाम तदा तेन विष्णुर्दर्शयितं
सदा सर्वैर्देवगणैः सार्धं भृगुः प्रोवाच
तं हरिं ॥ भृगुरुवाच ॥ विष्णो जिष्णो म।
हाविष्णो प्रभविष्णो जगत्पते अप्रमेयानन्त
गुणाभूयोभूयस्त्वतेनमः इतिस्तुत्वामहा
विष्णुं प्रभविष्णुं सुरेश्वरं दानवस्त्रीतापन्या
भूयोभूयो नमस्करोत् उवाचप्रणतंतं
तं भृगुं विष्णुः सनातनः सानन्दात्सुपरि।

क्षिनेशुभस्वन्दूर्धनितेंशुनि आलिलिङ्गःवा।
रंस्यान्यभृगुविस्तूमहेश्वरि नदङ्गःत्रसेदमवै
जलैःपरमपावनैः शृणुएतीर्थमभूद्देविप
रिस्तलवनेशुभे भृगोरालिंगनाद्यस्माद्धरि।
खेदसमुद्भवं शृणुएमत्र्याथिनेनतस्माद्भृगुती।
र्थमहेश्वरि भृगुतीर्थेनरःस्नात्वाददाता।
मृतंत्याद्विपन् वस्त्रवरत्नदीपंचदद्याय
त्नेनमानवः भृगुतीर्थेनरःस्नात्वाशृणुएपश्च
श्रोतमतुत्तमं भृगुतीर्थेमहाविस्त्रस्वेदोद्भूते
महेश्वरि स्नात्वापीत्वाप्रमुच्येतब्रह्महत्या
दिकोटिभिः आङ्कुरूपीतीर्थवरीभृगोप
रमपावने पितरस्त्रिस्त्रिमायात्रिशतंक
नमेशयः शुभेवैभार्गवेदेवेस्नात्वापी।
त्वाचमस्वरि नरोनलिप्यतेपापैःपद्मपा।
त्रमिवांभसि भूयोभूयः किमुक्तेननरः
पातकवान्कलौ भृगुतीर्थेसमासाद्यमु।
च्यतेसर्वकिल्बिषात् ॥ श्रीदेव्युवाच ॥
भृगुतीर्थस्यमाहात्म्यंश्रुत्वाप्रीतास्मिस्वा।
नर इदानींश्रोतुमिच्छामिनीलगङ्गास
मुद्भवं यच्छ्रुत्वामुच्यतेमर्त्यःकोटिजन्मा।
र्जितैः ॥ श्रीईश्वरउवाच ॥ शृणुदेवि
प्रवक्ष्यहंनीलगङ्गासमुद्भवं यच्छ्रुत्वा।
प्राप्यतेमर्त्यैरभिलाषफलंप्रिये एकदा।
कौटनसमस्मात्रावसमवरवासिनि देव्या।

घोरतमंतापैरन्यैःक्रीडनकैरपि अदितिर्गौ।
शुश्रुतःतस्यपार्वत्यावरवर्षाणि काला
ञ्जनार्थंवदनेमामभूत्तस्यस्वन्दरि काला
ञ्जनाकिंनेदृष्ट्वामखेदेवस्यपावती दर्श
यामासवैतस्मैत्यादपूर्वंविमलंतदा दृष्ट्वा
ञ्जनार्थंवदनेस्कन्देवोभगवान्हरः ता।
दाभिषेत्स्वदनेकालाञ्जनयुतेशुभे प्र
क्षालयामासतदावदनेगङ्गयाशिवे सवै
गङ्गासमुत्पन्नाकालाञ्जननिभाभवत्
नीलगङ्गेतिविख्यातामहापातकनाशि।
नी नीलगङ्गांनरःस्नात्वामहापापैःप्रमुच्य
ते नीलगङ्गाधारणस्पर्शात्वदनेसमर्गतोम
तो आत्मदोषादिसन्दोषावैनाशमानयति
परे नीलगङ्गस्यहृदेवापियोदद्यादङ्केस्वा।
के मयातिब्रह्मसदनेयत्रगत्वानशोचते
तथानीलजलेपुण्येमहापापप्रणाशने
नीलगङ्गानदीपुण्येस्नात्वानाज्जलेशुभेज
ले सयातिशिवसायुज्यं यत्रगत्वानशो।
चते इतितेकथितंदेविमहात्म्यममयोत्त
मे श्रुणोःदेवस्यनीलायामहापापप्रणा
शने इत्येषपटलोगुह्योस्त्रीणोपापप्रणा
शनः इत्यैवनादेविविमलत्वंप्रको
शितः इतिश्रीपरिशीलवनेभृङ्गतीर्थेनी
लगङ्गानामपटलः ॥ ५ ॥ भैरवउवाच

श्रं मा द ८२

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि स्याएवाश्रमवने म
हत् यत्कृत्वा मुच्यते जन्तुर्महापातककौ
टिभिः पुरा च चार स्तु महत्तपो हेमवते न
गे गिरिशाद्देहतनुजा विष्णोर्ध्यानतनुः शि
वः दिव्यं वर्षसहस्रं तु समाधिनिरतो भ
वत् तत्रैव पार्वती देवी हरसेवार्थमागता
सेवापरा हि हृत त्रवि देवी महेश्वरी स्या
एवं तं स्थिता यत्र महेशस्तपसि स्थितः
स्याएवाश्रमस्ततः श्रेष्ठो महापातकना
शनः स्याएवाश्रमसमीपे तु यः स्ना।
यात्स्वर्गवह्निते सयाति शिवसदने यत्र
गत्वा न शोचते स्याएवाश्रमे तु यो देवि।
श्राद्धं कृत्वा विधानतः पितरस्तस्य त्रिमा
यान्ति शान्तकल्पेन संशयः महापातक
युक्तो वा युक्तो वा ह्युपपातकैः स्याएवा
श्रमवने पुण्ये मुच्यते सर्वकिल्बिषात्
गवां कोटिसहस्रस्य सम्यग्दत्तस्य यत्फ
ले तत्फलं कोटिगुणितं स्नात्वा स्याएवा
श्रमे जले कुरुक्षेत्रे प्रयागे च गङ्गासाग।
रसंगमे स्नात्वा यत्फलमाप्नोति तत्स्या।
ग्रादे प्रीनात्प्रिये स्याएवाश्रमसमीपतः।
स्नानं कृत्वा विधानतः पञ्चमेधादियं।
तानाग्निदानानां पापं फले द्वौ महिरण्य।
वतं वा पामे पुण्यमाप्नुयात् देवार्चन

मत्रकुर्वंस्तिलतर्पणमेवच जपंचगुह्य
तेजन्तुः महापातककोटिभिः स्याएवा
श्रमेनरोभक्त्याकुर्वन्वैकिल्बिषापहं न
करोतिमहास्नानंदानंवाजगदंबिके
सयातिनरकंघोरंजन्मेजन्मेचपातकी
तस्मात्स्याएवाश्रमेभक्त्यासंध्यातर्पण
माचरेत् संध्याकोटिगुणंप्रोक्तंतर्पण
स्याद्दनन्तकं ॥ श्रीईश्वरउवाच ॥ रात्त
सास्त्वगुरादेवंदर्शनार्थमुपागताः दै।
वैः सार्धंचमिलिताःस्याएवाश्रमेसम।
मतः अहंपूर्वमहंपूर्वमित्येवंस्पर्द्धयाउ
ग कलहंचक्रिरेन्योन्यंगतास्वसुरसत्तमे
युद्धंचचक्रिरेन्योन्यंभुजाभुजिमहेश्वरि
गिर्यारोहणकालेतुदैत्याःपिष्टाःसुरोत्त
मैः पिष्टादैत्यास्तत्रगिरौलीनास्तत्रैव।
सुन्दरि दैत्यान्पिष्ट्वादेवगणाहृष्टाहृष्ट
मवाप्नुयुः यस्मिंगिरौदेवगणैःपिष्टाः
दैत्याःसमन्ततः सगिरिःपरमोदारःपेषा
ख्योत्रस्थितोभुवि ऊरुदेत्रेप्रयागेचगं।
गासागरसंगमे स्नानाद्यत्फलमाप्नो।
ति तन्मेषपर्वतदर्शनात् गिरेरारोहणाद्दे।
वियावन्तोरेणविंदवः तावन्तिवाजपेया
नि प्राप्नोत्येवनसंशयः नैमिषेच प्रया

262

3

ग्रं
मा
७
८६

183

गेवगङ्गासागरसंगमे वाराणस्यां शानगा।
णे सहस्त्रं कुरुजाङ्गलात् लक्ष्मीमानस।
देशात् पेषाख्यो गिरिसत्तमः पिनष्टि।
यत्र पापानि नरो नियतमानसः ततः
प्रोक्तं पूर्वविद्भिः पेषाख्यो गिरिसत्तमः
आरोढुमिच्छते यस्तु गिरेन्द्रं विसमं ततः
श्रीश्रीश्रीशितिकण्ठशाइममत्रमनुस्म
रेत् सबलभवनं याति यत्र गतवान् शोव।
ते महान्ति मेरुतुल्यानि पापानि यदि सं।
दधि नान्यस्य दर्शनाद्देवनाशमायान्ति त।
त्क्षणात् सयाति वशी वस्थानं यत्र ना।
स्ति कृताकृतं विधिनायो नरो देवि पेष
मारुहते नरः पापसंघान्सपि ह्यत्र पद
मादाशिवं व्रजेत् पेषदर्शनमात्रेणाद्भु।
ताः प्रेताः पिशाचकाः डाकिन्यायाश्च
सर्वास्ता नाशमायान्ति तत्क्षणात् नम।
स्करोति देवेशि पुण्यं पेषगिरिं नरः श्री
कण्ठपुण्यमाप्नोति सत्यं सत्यं वरानने इति
प्रोक्तो मया देवि पेषस्य महिमा गिरेः श्र
द्धेनानुध्यानः पठितः महापातकनाशनः
इत्येष पटलो गुह्यो प्रोक्तस्तव वरानने
स्कृतं सुपठितस्यापि प्राप्नोति सोमादियत्ना।
दः इति स्थाणवश्रमपेषमहिमापटलः

263

श्रीभैरव्युवाच ॥ येषो गिरिर्मया देव कृतो
भवदनुग्रहात् त्वत्प्रेमेना नागराजे सर्पगोना
सुमेरिते कृतार्थास्मि कृतास्मि कृतार्था
स्मि न संशयः अधुनाश्रोतुमिच्छामि ना
गस्यापि महेश्वर प्रभावं च समुत्पत्तिं कथ
यस्व प्रसादतः ॥ भैरव उवाच ॥ शृणुष्व
देवि वक्ष्यामि शेषस्य नागरूपिणः मा
हात्म्यं च प्रभूतिं च सर्वपापप्रणाशनं पुरा
कृते युगे देवि स्थाने वक्रे हिमालये शि
खरे वै महापुण्ये वामरेश्वर संनिधौ शु
नाशीर्दर्शनार्थं तपोर्थं सुरसुंदरि त्रिद
शास्तु गंधर्वा देवजातिसमन्विता प
तस्मिन्नंतरे कश्चिद्दानवः परबली दैत्ये
द्रोऽसौ महावीर्यस्तपोगर्वेण गर्वितः अ
त्रस्यामसहा देवानां रयामास शंकितः
ततो देवा महेन्द्रेण शरणं परमेश्वरं निक
टस्थं समाजग्मुः स्तुतिभिः परितोषयन्
देवा ऊचुः ॥ नमस्ते देवदेवाय शंभवे।
परमात्मने जगत्स्थितिविनाशाय हेतवे
नायवे नमः त्वं माता सर्वभूतानां त्वमेव।
जगतां पिता त्वं रुद्रः परेवास्थिततोन्ना
स्वद्गतये अनाथानां त्वं नाथस्त्वम।
गतीनां गतिस्तथा आर्तीनामार्तिहा

268

ग्रे मा
१८५

तैवैतन्मेवशरणं विभो इतिस्तुत्वाम
हादेवः प्रादुरासीद्दयानिधिः उवाच
श्लथया वाचा देवानां दुःखभाजिनो
सर्वं श्रुतं मया देवा दैत्येंद्रस्य दुरात्म-
नः मया संवर्धितो दैत्यश्छेत्तुं नार्हो स
रार्थिनाः तस्माद्व्रजध्वं शरणं शर-
णार्तिप्रणाशनम् भगवंतं चतुर्बा-
हुं शंखचक्रगदाधरं क्षीरसागरम-
ध्यस्थं शेषशायिनमेव च इति वि-
सृज्य तान्देवानंतर्धिं प्राप्तवान्हरः
ततो देवगणाः सर्वे हर्षसंपूर्णमान-
साः क्षीराब्धिं प्राप्य तत्स्थानं तुष्टु-
र्जगत्पतिं ॥ देवा ऊचुः ॥ नमोन-
मोस्त्वनंताय रूपातीताय वै नमः ॥
नमः सर्वस्वरूपाय सर्वातीताय वै न-
मः गुणेशाय गुणात्माय गुणाती-
ताय वै नमः सर्वेशाय च सर्वाय सर्व-
गाय वै ते नमः वेदाय वेदरूपाय वे-
दगम्याय ते नमः ध्यानाय ध्यानग-
म्याय ध्यानातीताय वै नमः जगत्

कैलैनमल्लंभंजगद्दैवैवैनमः जग।
न्यालनसंसक्तेविनायविन्सृह्रपायत्ता
एवंसूत्वानदेवेशः प्रसन्नोभूत्वयापरः
उवाचवचनंदेवासर्वेदुः खविनिवारणं
गच्छध्वंदेवदेवेशानाकंशोकहरंपरं ने
इत्युक्तलेहस्मिवाननूपंडुगासदम् इन
क्रानदायविष्णुभक्तानामार्तिनाशनः
पालालाद्रिराजेवैप्रादुर्भूतोजगत्प्रभुः
शेषचूडश्चतवोदुःसलक्ष्मीकोपिसाधु
यः आनायामासनदाशेषशानफणा
न्विने वानेपिवफणाोइतेमहत्ववदने 26६
न्त्रिया प्राणांस्तंपयनागेशायनः नेप।
वनाशनः एवंश्रुत्वाभगवतोवचनम
हृतापमम् प्रादुर्भूयवनेदेत्यंवाघुट्ट।
वेपचोदरणात् पुनर्वोनमश्शेषोवेश
भवत्र गिरिमल्लके पुनश्चवसतिं।
वक्रेनगोपरमयावने तदाप्रभृतिदे
वानिविघ्नास्मान्विनेवनदा पुनःश्री
वाचभगवाञ्छेषचपवनाशने शूत्र।
तिःफणोऽहंते भयंनाशायवालते
तदाप्रभृतिदेवेशिनागोभूच्छेषसंतक

श्रे
मा
८५

सश्रमोत्थभयो नागो वसिष्ठो यो गिरिसन्न
मैः यत्र स्नानात्‌ श्रमं याति सत्त्वेन मनु।
नाश्रिये श्रमेन लभे ह्लोकी देवाना।
मपि संदरि सत्त्वेनात्र ह्लनो लोकोत्त।
स्मान्नागो पि स्वश्रमः स्नानश्रमो पितु।
येश्रमो नागराजो पि सुंदरि यस्मा।
त्स्वेन लब्धो वै स्नानश्रमं त्रिदिवौकसः
यत्र दर्शनमात्रेण मुच्यते पापराशिभिः।
त दर्शनात्स्पर्शनात्स्नानान्महानाडी
मानपानतथा स्वाध्यायस्तुतिपाठाश्च
ह्यनेनैव फलमाप्नुयात्‌ कमलाभूजना
द्यत्र स्थिरां यामोति वैदिशाम्‌ स्मरणा।
दपि देवि सुमुच्यते पापसंचयैः बहुना
त्र किमुक्तेन नागराजस्य सुंदरि ब्रह्म
हा मुच्यते सद्यः पानाद्ध्यानान्मलस्य।
वै महायोगनमनामानमारुहेत्यवा।
नालमम्‌ यत्रारोहणमात्रेणानग।
स्युपमंदिरम्‌ इति मश्रमनागरा।
न महायोगसनामसमादिमापटलः॥
इति श्रीदीनानाथपंचाशमा पटलः॥
...पनीतमग्रहे॥

266

८

भैरव्युवाच येनोगिरिर्मयादेव श्रुतो भा।
वदनुग्रहात् अधुना श्रोतुमिच्छामितो।
र्थं चैवायुवर्जने कथं तत्क्षेत्रमित्याहुः पु।
ण्यं वैवायुवर्जने किमर्थं मठिकां तत्र ऊर्ध्वं
नेत्रस्तैः शुभैः वद मे कृपया शम्भो तत्र
तीर्थं च किं फलं ॥ भैरव उवाच देवैः स्वामि
ष्टादैस्तांस्त्वद्दृष्टतो नामदानवः श्रुवा।
समीमणो भूत्वा ववाधे देवतास्तदा वाधुना
परिभूतास्ते देवास्ते शरणागताः देवदेवं।
महादेवं तुष्टुवुः परया गिरा ॥ देवाः ॥ न
मो देवादिदेवाय शर्वाय शम्भवे भवे आ।
दिमध्यान्तशून्याय पराय प्रभवे नमः नमो
भैरवरूपाय भीमाय भयनाशिने भयान
काय देवाय मुञ्जमेखलिने नमः नमो
मृतस्वरूपाय मृत्युमृत्युविनाशिने क
लातिथिविभूषाय कालरूपाय ते नमः
शान्ताय श्वेतदेहाय पुण्यान्निवाहाय ते नमः
अमरेशाय देवाय भूयो भूयो नमो नमः
इति स्तुत्वा नुतिं प्रीत्या कृता परमदैवतैः
जगाद भगवाञ्छम्भुर्देवान्परमया मुदा।
श्रीभगवानुवाच श्रुतं मयाद्यैवमेव वा।
यं दानवस्य च अत्रैव मठिकां कृत्वा ति
ष्ठध्वमविशङ्कया मठिकास्थ देवेशा
ऊर्ध्वं वायुवर्जने इत्थं कृत्वा ततो देवास

262

ग्रं मां ८ ५६

टिकास्तत्र प्रसन्नैः स्थिताभक्त्यैव देवेशि
मटिकास्नस्यखाविताः वाग्गुः शशाम
समहादैत्यः परमदारुणः दृष्ट्वीयामास
नवृत्ररूपं दैत्यं पुरंदरः हृष्टो दैत्यमुग्रहा।
पमिन्द्रो वज्रसमायुधे अहनद्दानवं देव
स्तत्रैव वाग्वर्जने वाग्वर्जनना ख्याती।
र्थे ह्यतस्वर्गार्थिने अनेन पुण्यमाप्नोति वा
ग्वर्जनदर्शनात् महापातकयुक्तो वा।
युक्तो वा चोपपातकैः मुच्यते पातकाद्यो
गा दृष्ट्वा वै वाग्वर्जने वाग्वर्जनदेशे व
स्नानापीनाव संस्पृशेत् नेनेन लिप्यते पापै
महापातकजैरपि स्नाने कुर्वा च दत्वा ब
तिलानमपि सुंदरि श्राने तु फलमाप्नोति
पुण्यं वै वाग्वर्जने वाग्वर्जनदेशेतु कृ
ताश्राद्धमतिद्धितः पितरस्तृप्तिमायां।
ति शतकल्पं न संशयः मटिकांयेन कु
र्वन्नित्रैव वाग्वर्जने दारुणां नरके या।
ति शतकल्पं न संशयः कृत्वा त मटिकां
देविपूजयेद्विधिपूर्वकं अर्पयेद्देवश्री।
सर्थे दक्षिणाभिः समन्विता कृते वै पा
नको नास्ति जन्मासरणेष्वपि यो न कु
र्यान्महादेवि स्नानं दानं जपं हविः सया
ति नरकं घोरं तस्मीर्थं निष्फलं भवेत् ३
ति ते कथितं देवि तीर्थं वै वाग्वर्जनम

स्नात्वापठित्वामुच्यतेमहापातकपंजरा
त् ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ वदसत्यंमहादेव
शुक्लंचैवसरोवरं हेतुनाकेनदेवेशशु
क्लोद्भूतंमहत्सरः ॥ भैरवउवाच ॥
शृणुसर्वंश्रोणिवक्ष्येहेशुक्लोद्भूतंसरो।
वरं येनविज्ञानमात्रेणनरोमुच्येतपा
तकात् हनशोषांसिरद्धोसितिरोभूतानि
वैहृदे समाययाजलचरान्चोररूपसम
न्वितान् चिरकालेनतेनतत्रपुनर्देवान्व
वाधिरे कुर्वतोमुनिसंघानांविघ्नांश्चैव
समन्ततः एकदातत्रतोदेविस्वेच्छया
त्यागतौतदा दौत्यश्रवापितान्देवान्रा
त्रौसःपरमेश्वरौ मुनीन्परमकारुण्यादे
वोदेवमवावह दयालोपरमेशानपश्य
तान्मुनिसत्तमान् विघ्नितान्त्रात्तमोये
स्वपीडितान्त्वपिशंकर स्नात्वादेवीवचः
सोपिदेवानामनुषिसत्तमान् विलपवि
द्रीकृतान्दैत्येहुंकारमकरोत्तदा हुंकारे
णाहतादैत्याममास्तत्सरोवरे मन्नारव
ततोदेवीशशापसरउत्तमं मुनिविघ्नक
राश्चस्मात्तत्त्वमेदैत्यदानवान् शुक्लोभ।
वसरस्तस्मात्कृष्णकव्याविवर्जितं इति।
शप्तासरोदिव्यमयः शुक्लमभूत्किल ।
शुक्लोद्भूतास्ततःसरसोनिरीतंरक्तसांगणां

श्रे
मा·
९
८७
१८७
229

नाशयामास सहगणैः पाशाङ्कुशवरपाणि
भिः उदाग्रभूतिदेवेशि नष्टं शुकं समे
भवत ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ वद मत्त्वं महा
देव शण्णां पञ्चतरङ्गिणीं यां दृष्ट्वा मुक्ति
माप्नोति जन्मान्तरभवैरघैः पुण्यमक्ष
यमाप्नोति हयमेधादिकं प्रिये पुरा तेऽ
वलग्नस्यन्दमानस्य धूर्जटेः कप सि
षिलीभूतः पञ्चधा वसुरेश्वरि ततो वै
पञ्चधा देवी प्रादुर्भूता कपर्दतः गङ्गा
भगवती देवी महापातकनाशिनी या
पञ्चधा महेशानि कपर्दात्पञ्चधाभव
त मेव श्रीकाशिवाविद्धिर्नदी पञ्चतरङ्गि
णी न यः पञ्चतरङ्गिण्यां स्नानं कुर्याद
तन्द्रितः मुच्यते पातकैर्घोरैर्ब्रह्महत्या
दिकोटिभिः गोघ्नः कृतघ्नो देवी भ्रूण
हा गुरुतल्पगः स्नानादनेन विधिवत्
सर्वो मुच्येत सुन्दरि कुरुक्षेत्रे प्रयागे वा ग
गायां नैमिषे अथवा स्नानाद्दानाद्विधिव
यत्फलं लभते नरः तत्फलं समवाप्नोति
स्नानात्पञ्चतरङ्गिण्यां श्राद्धं विधिना
कुर्यात्पितृदानमथापि वा पितरस्तस्य
तृप्यन्ति यावत्कल्पान्तसम्प्लवः गाहिरण्य
स्वर्णमश्वान्मिथदानमेव च कुंकुमागुरु
कर्पूरहरिणनाभिमपीसरि यो ददाति वि

मेंऽद्रायमशेषं वा लोकमाप्नुयात् महापातका-
युक्तो वा युक्तो वा उपपातकैः समस्तश्च
तेजन्तः स्नात्वा पञ्चतरङ्गिण्यां आरुहेद्यत्र
शिखरं ततोऽमरकं व्रजेत् दृष्ट्वाऽमरके
तत्र शिवलिङ्गं महाभागं प्राप्नोति मा-
नुजो ह्यश्वमेधादियागानां महापातकयु-
क्तो वा युक्तो वा भ्रूणहादिभिः प्राप्येऽमर-
के दृष्ट्वा मुच्यते पातककोटिभिः ॥ इति श्री-
वातुवर्जनादिपञ्चतरङ्गिणीमहिमानाम
पटलः ॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ कोऽसौऽ-
मरको देव भवता कथितस्त्वयः गणाः क-
थं शिलीभूतो वद सत्यं महेश्वर श्रीभैरव उ- 222
वाच ॥ शृणु वत्से महेशानि वदीतेऽमरक-
स्य भवं येन कर्मविपाकेन शिलीभूतो ग-
णेश्वरः यत्कृत्वा मुच्यते जन्तुः विघ्नसंगैर-
नेकधा पुरानन्दिनशीलस्य पूजेटैः संध्या
याटेयोः प्रणमस्येवक्रीडमानस्य संध्याका-
लो भवत्यये संध्यातिवाहनात्तस्य चिन्ताम-
नसि चाभवत् चिन्तयानस्य तस्यैव देवो ह-
स्ववती सद्यः किमिदं चिन्तमेदेव का चिन्ता
भगवांस्तत्त्व वद सत्यं महादेव मनो मे शर्म
नाप्नुते इति श्रुत्वा वचो देव्याः प्रियायाः प-
रमेश्वरः प्रावदद्भगवान्देवी संध्याकालो
त्यगान्मम संध्यालोपान्मया चिन्ता प्राप्ता।

श्रे
मा
१८८

वमहतोप्रिये इति श्रुत्वा वचस्तस्य देवदेवा
स्य धूर्जटेः प्रत्युवाच पुनर्देवी भगवन्तं सना
तनं अयं महागणो देव डमरुकस्तिष्ठतु
संध्यायावेदनार्थं च चिरकालं महेश्वर इति
श्रुत्वा वचो देव्यास्तथेत्युक्त्वा महेश्वरः हास
येथं रुरुवे तत्र पुनर्देव्या सदालपत् तदाप्र
भृति देवेशि महाडमरुको गणः तस्यां संध्या
वेदनार्थं भवस्य सुरपूजिते एकदा क्रोडमा
तस्य शिवस्य तत्र जमत्ये गणः प्रमादान्नि
द्रायां लीनो भूत्तस्य रसुरारि संध्याकालः १
नस्तत्र व्यत्युगाम कपर्दिनः विस्मृत्य संध्या
लोपं स देवदेवो भवः स्वयं क्रुद्धः शशाप।
गिरिजे महाडमरुकं गणम् यस्मान्निद्रावा
शेनापि संध्यालोपः कृतस्त्वया मम तस्मा
त्त्वं तिष्ठ शिलीभूतो गणाग्रणे इति शप्त्वा
गणं तत्र देवदेवो हरः स्वके तस्योद्यानस्थि
तो देवि चिरं तत्र महेश्वरः तदाप्रभृति देवेशि
महाडमरुको गणः इह रूपो भवत्तत्रान्त
पर्वतरूपेति यः कश्चिन्मानवो लोके गण
डमरुकं पश्येत स याति वल्लमालोक्यमि
ति सत्यं वदामि ते यः कश्चिदपि वै शानि
पूर्णायां महेश्वरं पश्येत गर्भान्तस्समव्यते जन्त
रिति सत्यं न संशयः ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ गा
भीगंगाम्बकोदेव किमर्थं तत्र स्थापितः

किंफलं निःसृतानां च नराणां च कलौ युगे
भैरव उवाच शृणु वत्से महादेवि गर्भागा
रमनुत्तमम् यच्छ्रुत्वा मुच्यते जन्तुर्महापातक
सञ्चयात् पुरानन्दिनमासाद्य देवाविवा।
दिनोभृशं नैनैवज्ञास्तेन पुनर्दुष्पुस्तेपा
स्परं विनासैरस्ततो नन्दी प्रणिपत्य पुरो हरं
दंडवत्पञ्चाच विज्ञप्तिं चक्रे चराचरपूजिते भग
वन्करुणांभोधे लोकनाथ जगत्पते उद्वि।
ज्जामि भृशं त्वत्तो देवेभ्यस्तु निवेश्वरे पुन।
विज्ञापयामास हरं प्रणतवत्सले श्रुत्वा।
नन्दिवचो देवि हरः शीवाचते मुदा शृणु।
णष्टेतु भो नन्दिः किं कुर्वन्ति च ते सुराः गर्भ
द्वारमिदं समिकस्थापयाशु सम्मन्ततः यतो
निस्सरणे पुनः क्षिं न लभन्ते सुरासुराः इति।
तस्य वचः श्रुत्वा महेशस्य महागणः महा
प्रस्य समुत्थाप्य गर्भागारमकारयत् गर्भद्वा
रान्निसरति यः कश्चिन्मानवः प्रिये सया।
ति शिवमालोकं न पुनस्तस्य पो भवेत् य
कश्चिदपि पुण्यानि भ्रूणहा गुरुतल्पगः
मातृहा पितृहा वापि स्वर्णापो भ्रातृहापि च
सयाति परमे दिव्यं पदं सादाशिवं प्रिये म
हापापवनच्छेत्र समभमिच्छसि प्रिये नरा
श्रयस्व देवेशि गर्भागारविनिस्सृता स्त्रा।
नामरावतीनाम्नान दीपरमपावनी भस्मा

श्रे
मा
स
९४
189

ङ्:सितदेहाश्चबद्धवस्त्रविवर्जिता प्रलंपश्चि
वपंथ्यानंदेहिमेपरमेश्वर स्वरागोहिह्रिशिव
रंस्मक्काक्रोधादिविक्रिया नराश्रणाम्यदेव
भुगृहास्थेपरमेश्वरं गोलोवाकुंडजोवा।
पियःकश्चिदत्रनिःसृतः सभवेन्नगणोदे
विवेतिमन्यतेनतेशपे ॥ इतिश्रीडामरको।
गर्भागारनिःसरणोनामपटलः ॥ ॥
श्रीदेव्युवाच ॥ स्मारंस्मारंमहेशानश्रुतंपि
माहात्म्यमुत्तमं तीर्थानांचविशेषेणानि
स्तृणास्मिभवार्णवात् इदानींश्रोतुमिच्छा
मिपरमेशमहेश्वर कथंसत्परमेशाख्या
गुहाश्याप्यभवत्किल नदीचपरमादि।
व्याकथ्यमानामपावनी तत्संगमस्यमा।
हात्म्यंवदमेप्रियकाम्यया ॥ श्रीभैरवउ
वाच ॥ साधुसाधुमहाभागेशुश्रमेतत्
सुडलेभं हृतेनयाशूजितयाजेष्यतो।
हितकाम्यया शृणुएवन्मेमहातीर्थेस्यम
रेशास्यसुन्दरि यच्छ्रुत्वापिप्रमुच्येतम।
हापातककोटिभिः सदासदासीत्ततो
नैवनासीत्किंचनसुन्दरि नियतिरभा।
वत्तस्मात्परस्माच्चपरात्परः नियतेरहा।
मन्यत्रइतिशुश्रमसुन्दरि अहंमेसर्व
भगवत्सर्वेदेवाः सवासवाः ऋषयोपि
नरश्चापिगन्धर्वोरगराक्षसाः यत्र

222

नगणाश्चापि कूष्माण्डभैरवादयः मनु
ष्याजंतुकाः क्रूरादैत्यदानवपन्नगाः प
तेवान्येचबहवनत्यन्नानियतेः स्वयं चत
देशविधोभूतसर्गः प्राडरभूत्किल मृत्यु
र्मानग्रसत्सर्वा देवानपि सवासवान् दे
वास्ते मृत्युनाग्रस्ता व्याकुलाप्यभवन्प्रिये
समेत्यशरणंजग्मुः शरणंपरमेश्वरं त
ष्टुवुः परमप्रीत्या शंकरं तमनाशनं ॥ श्री
देवउवाच ॥ ॐनमः शिवाय देवाय वि
श्वेश्वरविभवे नमस्त्रिविश्वाद्धिकोद्धाय
प्रकाशानन्दरूपिणे परमार्थदशास्या
यस्याकाशे विश्वभानवे नमस्त्रित्वायवि
त्वाय वितिज्ञाय विदर्थिने विश्वंदना
शिनाशेषस्वान्नमोहाय शम्भवे विम
र्शिने विधिज्ञाय मुक्तिरूपाय ते नमः
विद्याय विशेषज्ञाय जय विश्वोपकारि
णे विश्वरूपाय देवाय विश्ववासाय ते न
मः निषेधज्ञाय देवाय तत्त्वरूपाय ते न
नमः नमस्ते सर्वरूपाय सूक्ष्ममार्गा
र्थदर्शिने नमो नियतिरूपाय तत्वरूपा
य ते नमः महत्तत्वाय देवाय सूक्ष्मतत्वा
य ते नमः नमो मूर्ताय देवाय नमो मूर्त
स्वरूपिणे मूर्तज्ञाय देवाय भूयो भू
यः नमो नमः इति स्तुतस्तदेवानां तु

श्रे
मा
टि
१५०

तिपरमपावनी ह्रोगम्भीरयावाचादे।
वांस्तान्सत्त्ववाचह किमर्थमागताह्ययं
माकुलाःसुरसत्तमाः कथयध्वंयतःस
र्वमदीयंमायिवर्तते इतितस्यमहेशस्य।
श्रुत्वादेवाःसवासवाः प्रत्युचुस्तेहरंस्तु
त्वप्रेमतोतिवलाढ्विनः यतःसम्हस्तुतै
श्रोत्रोनसेवेश्वलेनाहि तत्कुरुष्वमहा।
देवभक्तानामार्तिनाशन॥ श्रीभैरवउ
वाच॥ श्रुत्वादेववचःसौम्यंमहेशःप्र
त्युवाचतान् इत्युपायंकरिष्यामिसह
र्षदृष्टाणसुसत्तमाः इहैवास्तिसरसानत्रेह
रश्चद्रकलाश्रयं सपीत्यदेवानवदन्स्त
त्सभेषजपीड़नाध्यानिसृत्ताचयाघपा
रमिकाश्रियेसैवहृताऽनदीउत्पना।
स्रावैसमरावती येविन्दवस्तुनादेवि
शरीरेसृतविस्रवः तेभस्मद्रूपतांप्रा।
प्यवृन्ताश्चाशानतोगताः प्रेम्णातेषां।
महादेविशिवोपिद्रवतामगात् तेद्र
वाभिरन्याभिःशोणस्येमहेश्वरि तद्रव
मेघनदेशीयामामुख्यसमुद्रसंस्कुः
रमोप्याश्रयानतोमदेवानांहितकाम्यया
त लिंगरूपंहरोवोत्पदेवीलिंगरूपोभवत्कि
पुनःपुनःप्रणमतोदेवीभूतेनमहेश्वरि
तमतोभवेत्कामफलिकापरं

देवानुतिपान्तश्चाशेषोवाचसुरसत्तमः ह
रः परमया वाचा श्रृणुध्वं देवसत्तमाः य
स्मादवस्थितं ह्येमे श्रेष्ठमलिङ्गं दरीरहे तस्मा
त्स्मृत्वा तु युष्माभिर्ध्येयं यतनेमदनुग्रहात्
इहैव ह्य मया भूत्वा गच्छध्वं शिवपूज्यतां।
इतः प्रभृति मे लिंगं अमरेशाख्यमुत्तमं
पूजयध्वं परमकं देवास्त्रिलोकख्यातिमेष्यति
तत्रावदणुवन्नत्रलिंगं तदमरेश्वरम् देवा
श्च दक्षिणीकृत्य स्वस्वमालयमाययुः ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ इति दत्वा वरं देवान
मरेशो महेश्वरि तदाप्रभृति लीनो ह्यगि
रिदर्यं मे रहरः अमां सोमकलां दृष्ट्वा देवा
नां हितकाम्यया मृत्युनाशावकाराण्यु।
तस्माद्देवमहेश्वरः मृत्युहा नाम यतो दे।
विविधेषु णाकृताः सुराः ततः श्रोक्तं पुरा
विद्धि अमरेश्वर संज्ञतं भवरोगं च दहनं।
ति भक्तानां वेश्वरः स्वयं यद्दर्शनात्ततः
प्रोक्तं स्म अमरेशाख्यमुत्तमं अमां प्रभृति
पूर्णां च कलां दृष्ट्वा तिवेश्वरः ततः।
प्रोक्तं च तत्र जे भगवानमरेश्वरः यदि
स्मरमनाश्रेव जरामरणनाशने मां।
वैश्वर्ध्य प्रदं यस्मात्सोऽक्रम मरसंज्ञकम
इदं समयं लिङ्गं महाप्रेमसमुद्भव सा
मरसंप्रवदेदितवन्ने हात्म्य काशिने या

222

श्रे
मा
म
५८

त्रोक्तानादेवेशि स्नात्वा स्नानवतीजले भ
स्मनालिप्य चांगानि मोक्षमाप्नोति मानव
क्तनात्तानए वेदे वि गृहायोच महर्षिभिः
मरूपवकथितो नरः परमपावनः यस
वामागृहास्यं चमपश्येल्लिङ्गमुत्तमं सया
तिनरकं घोरं यावदिन्द्राश्चतुर्दश । यः
पश्येदस्महीनाङ्कारमलिंगमनामनं स
कृष्णीव भवेदेवि जन्मजन्मनि जन्मनि
यात्रामकृत्वा यो देवि पश्येदेत्यमरेश्वरं
सयातिदारुणान्घोरान्नरकानेकविंश
तिम् योकृत्वा तानए वेदेवि पश्येद्विरिग
हामरे रमलिङ्गं तीर्थद्रोही भवतीव ना
संशयः यो हृन्यश्रतियानेव नरो मरगृ
हान्तरं चतुराशीतिलक्षाणि नरकानि
प्रयातिवै यो दत्वा पुनरायातिस्वमरेश
गृहान्तरात् सयाति नरकं घोरं दारुणं ।
कालसूत्रकं भ्रूणहा गुरुतल्पी च स्त्री ।
गपीस्वर्णहारकः पतेत् दृष्ट्वा महेशान
ममरेश्वरमूर्तकं मुच्यन्ते तत्क्षणाद्देवि
महापातकिनोपि च गोमोममभक्तोम
पूपः मोन्यत्यागोविप्रमेवस्त्रहावालहा
पि गर्भघाती श्रावकृत्यानकृष्णसयो
लोभमोहाभिभूतः महाक्रोधी ।
स्वामिलेपी परजा

याभिगामी क्षिद्रुश्वेतोसाधुनिन्दारत
स्यदम्भाचारोन्ततवागल्पबुद्धिः दृष्ट्वा
देवममरेशाख्यंरूपद्वयीभूतंपर्वतरेव
मूर्ध्नितस्मात्पापमेघाग्निर्देविसत्यंसत्यं
नान्ततेवदामि चान्द्रायनमहाकृच्छ्रे
श्चान्तैःसान्तपनैस्तथा यत्फलंप्राप्नोति
यद्देवितत्प्राप्नोत्यस्यदर्शनात् कुरुक्षे
त्रेप्रयागेचनैमिषेकुरुजाङ्गले गवांकोटि
सहस्रस्यसम्यग्दत्तस्ययत्फलं तत्फलंस
मवाप्नोतिह्यमरेशस्यदर्शनात् सत्रै
ष्णतवासोभिर्हेमशृङ्गमवन्दनैः कर्पू
रैःस्वर्णपुष्पैश्चरौप्यैर्वापिमहेश्वरि पू
जयित्वामरेशाख्यंलिङ्गंदिव्यंसुधामयं
सएवरुद्रोभवतिनपुनर्मानुषोभवेत्
नारीवापुरुषोवापिपूजयेल्लिङ्गमुत्तमं
सयातिशिवसायुज्यंयत्रगत्वानशोचति
अमरेशमहालिङ्गंदृष्ट्वास्पृष्ट्वाकलौन
रः सयोह्यमरतांयातिसत्यंसत्यंवरान
ने पीत्वाह्यमरयात्रांत्वपतितोनतदोहान्तरे
सोपियातिशिवस्थानंयत्रनास्तिकृता
कृते दृष्ट्वाह्यमरनाथस्यपदंयस्यव्रजे।
न्हात् पदेपदेश्वमेधानांयज्ञानांप्राप्य
तेफलं कपोतास्तुगणास्तत्रदृष्ट्वाभा

श्रे मा ~~ख~~ १९२

नेणउज्वाद्वरः सपवरुद्रोभवतिजयेतिश
वदन्सुरूः ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ कपोताः
केगणास्तत्रकथंरुत्रस्थिताःप्रभो वद
मेकृपयाशम्भोलोकानांहितकाम्यया
श्रीभैरवउवाच ॥ शृणुसुश्रोणिवक्ष्या
मिकपोतायेभवन्किल याञ्जुनामुच्य
तेजन्तुर्जीवहत्यादिपापकात् यदाप्रवृ
त्तिदेवेशिमहाशमरुकोगणाः तदाप्र
भृतितत्रैवस्थापितास्तेगणामया तांउ
वावेदनार्थंचसन्ध्याकालस्यसन्दरि प
कदान्तस्मानस्यसेध्यायोवैवभजेदेः
स्वधयारुरुकुर्वन्सुवृत्तनत्तस्मरवन्दि।
ते परस्परंस्पर्धयात्रशाद्वंरुविंतिवक्रि।
रे ततःक्रुद्धोमहेशानोगणानशापदो
जसा यस्मात्करुरुरुशाद्वंरुर्वीणास्व
पंयामुहुः तस्मात्करुरुरुशाद्वंरुर्वीणा
ःस्वचिरंगणाः कपोतत्वपास्तोर्थेस्मि
न्विन्नसंमस्यावहारिणः इत्थंशप्तास्ततो।
देविरुद्रेणपरमात्मना कृताकपोतरू
पांस्तेतीर्थेविघ्नापहारिणः योदृष्ट्वा
नगृह्णानस्मात्कपोतान्गगनान्तिवय
श्वाकदेह्निरेतस्मात्तीर्थेद्यादृष्टोमहतोत्र
पेः तस्मात्तत्रदर्शनीयाःकपोताग।

ग्गमत्तमाः महापापहराः प्रोक्ताः यांत्रि
भिः पारमार्थिकैः स्नानैस्ताश्च कृता
चापि स्पर्शादेविसमन्ततः अमरेश्वरयेता
यातिततः प्रोक्तामरावती अमरावतीं न
रः स्नानात्सयोमुच्येत संकटात् कलि
कल्मषचोरनाशनेरसलिङ्गं सम्बदा।
हिते प्रिये पशुपाशविनाशकारकम
मरेश्वरनामकं परं यः करोति महापु
ण्यो स्वयां लिङ्गं संस्तुन्दरि सयाति शि
वसायुज्यमित्यं सत्यं वदामि ते सिद्धि।
लिङ्गमिदं देवि बुद्धिलिङ्गमिदं प्रिये
शुद्धिलिङ्गमिदं शोकहृद्धिलिङ्गमिदं।
परं इदं सवनं लिङ्गं महत्तेजोभिवर्धनं
कन्याप्रदं पावनं च परमं योगदं कलौ विना
ध्यानं विना दानं विना योगं यदीच्छसि तदा
श्रयस्व देवेशि लिङ्गं ममरसंज्ञकम् शरीरं
यौवनं द्रव्यं दारास्तु त्रान्नहृतया चञ्चलं स
र्वतो ज्ञात्वा ह्यमरेशं समाश्रयेत् यावन्न
मतेमृत्युर्यावन्नेन्द्रियविप्लवः यावद्देहे ज
रा व्याधिः प्रोथेते गदम्बिके तावद्देवामर
शाख्यं लिङ्गं रसमयं प्रिये त्रैलोक्ये यानि।
तीर्थानि स्थानानि जगदम्बिके अमरेशा।
शाख्यलिङ्गस्प लिङ्गं रसमयं प्रिये श्रा।
मरेशममालिङ्गं दिव्याम्बुस्पर्शनिलगो महा

अ मा म १९३

193

पापहं देवि सद्यः कल्मषनाशनं भूयो भूः
यो किमुक्तेन नरः पातकवान्कलौ अमरे
शसमाश्रित्य मुक्तः पवनसंशयः इत्थं माहा
त्म्यमीशानि पुण्यममरनाथगं श्रुत्वा प
ठित्वा मुच्येत ब्रह्महत्यादिकोटिभिः अ
पपानान्मुच्येत नत्वा भक्त्या स्मरणात्
वन्ध्यात्प्रमुच्यते बद्धो रोगाद्रोगी प्रमुच्यते
इदं पूजनं नैमीत्यं यो वा शृणोति शिवसंधनं प
ठित्वा पाठयित्वा वा मुच्यते सर्वकिल्विषात्
आयुःपुत्रदं कान्तिदं च कीर्तिदं जगदीश्वरि
धनदं पुत्रदं वापि कन्याप्रदमनुत्तमं इत्ये
ष पटलो गुह्यो गोपनीयः कलौ प्रिये श्रु
तो नु ध्यातः पठितो महापातकहा कलौ
इति श्रीअमरनाथमाहात्म्यं नाम पटलः

२६३

॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ श्रुतं श्रुतं म
हेशान मया रम्यमारम्भं नूतनं पुण्यममरना
थस्य रमलिङ्गस्य सम्भव कृतार्थास्मि कृ
तार्थास्मि कृतार्थास्मि न संशयः कीर्ता
स्मि जगदीशानेनातिनाम्नि महाशिवान्
जय शम्भो त्रिनेत्रेश जय भक्तकृपाबुधे ज
य शिव जय शान त्रिपुरासुरसूदन जय
कपर्दिन्भगवञ्जय शूलधराच्युत पिना।
कपाणे वरद जयान्धकविमर्दन जय भ।
क्तजनोद्दामकामनावरदेश्वर जय भक्ति

रसास्वादस्वादिनाखिलविश्वप जयद्यो।
गतिद्योरेश जय पापनिकृन्तन जय भैर
व भीमेश जय श्रीपरभैरव माहात्म्यमस्य
मेशस्य श्रुतं त्वन्मुखपङ्कजात् पुनर्वद
महादेव पुण्यममरनाथगं कास्मिन्का
ले स्मृता यात्रा महाफलप्रदा तया दर्श
नस्पर्शनाभ्यां पि पूजनादपि सुंदर श्रा।
द्धस्नानमराव्याः पञ्चनद्याश्च सगमे
दानात्किं फलमाप्नोति नरः पापपुतो क
लौ विशेषतस्य किं प्रोक्तं दानमस्युत्तमे
प्रिय यत्कृत्वा मुच्यते जंतुर्नरः पातकको
टिभिः फलेह्यमरणाथस्य विस्तरेण।
वदस्व मे ॥ भैरव उवाच ॥ साधु पृष्टं त्वया
देवि यतो भक्तिमत्वानये पुण्यव्यमरे
शाख्ये तीर्थे परमपावने यतः स्वदर्शया।
मास श्रावणे पापहरः स्वयं ततस्थकिथि
नायात्र श्रावणे पुण्यदायिनी श्रावणे
शुक्लपक्षे तु यात्रोक्ता विधानतः यः श्र
पुण्यपत्यां निमायां स्वयालिंगस्नानेन या।
ति शैवपदं सोपि पशुपाशविवर्जितः यः
श्रावणे महादेवि सपुष्पं गिरिमध्यगम्
लिंगममरनाथाख्यं समागच्छेच्छिवसन्निधौ
स्पर्शनाद्देवदेवस्य लिंगस्य जगदीशितुः
पापकञ्चुकनिर्मुक्तो याति शैवं परं पदम् वा

२६४

अमे
मा
~~८~~
१९५
194

णस्यादशगुणं प्रयागस्य शतेस्मृते
सहस्रगुणितं देवि नैमिषात्कुरुजाङ्ग
लात् सहस्रफलं देशोक्रमयात वृषि
पेच्छया दिव्यवर्षसहस्रं तु लिङ्गाद्य
प्रपूजनात् सुवर्णशतमुक्ताभिर्देवो
मेश्वरपैर्लयत् तत्फलं समवाप्नोतिर
सलिङ्गस्य दर्शनात् एकाहेन महादेवि
मृगकर्पूरचन्दनात् कर्पूरचन्दनस्था
पिपूजयेदमरेश्वरं आप्नोति च महाश
ण्यं समरेशस्य पूजनात् मुक्ताभिः स्व
224
र्णशतैस्सारैप्पैर्वामरसुन्दरि नरो मुक्ति
मवाप्नोति सत्यं सत्यं वरानने अन्यैस्त्वा
विविधैर्द्रव्यैः पूजयेद्यो मरेश्वरं धूपदी
पैस्तु नैवेद्यैः शतमाप्नोति यागणं आ
रात्रिकां महेशस्य चूताभ्यङ्गं करोति यः
तिलतैलाभिषेकं वा स याति परमं पदं
घृतगुग्गुलसंयुक्तं यो धूपयति सुन्दरि
सर्वपापविनिर्मुक्तो याति माहेश्वरं पदं
प्रदक्षिणार्थं यो देवि यावद्ध्यात्महेश्व
रे पदे पदे सम्मेयानां महस्रं प्राप्नुयान्नरः
योऽरागवश्य चरणमेकं मोर विमरेश्वर तं
आत्मा च हरिप्राप्य शरणं मरतिष्ठतिः
य एकरोति नमस्कारः शतानपमरमन्त्रियो
ततदत्यनो याति चान्तिमस्य न ते शपे व

कृत्वात्र किमु केन भूयो भूयो वरानने मा
नुष्यं दुर्लभं ज्ञात्वा देहं ज्ञात्वा जराकुलं सर्वं
वज्वलमाज्ञाय श्रयेद्देवं समरेश्वरं ततो
वर्हे हे ष्ठेलात् श्रेयेत् संगमसुन्नमे श्रा
द्धं कृत्वा विधानेन तर्पयेत् सिद्धदेवताः
मोदन्ति पितरस्तस्य सन्तृप्तिं च समन्ततः
श्रद्धया कुर्वन्ति दायादाः संगमे श्राद्धमत्र
मे गयापिण्डप्रदानैश्च प्रातकल्पं स्व
रेश्वरि गच्छन्ति यान्ति तृप्तिमिताः पितरः
स्तरशुजिते द्वोरखेत्रादिभोज्यैश्च ब्राह्म
णानां च भोजनात् नामानुवन्ति देवे।
शि मन्त्रपिण्डाश्च संगमे कुरुक्षेत्रेश
यागे च मकरेपि दिवाकरे प्रातकल्पम
हेशानि स्नानायफलमाप्नुयात् नदी
श्रोति नरोत्रैव एकाहस्नानमात्रतः
वृत्तमरोमहायोगी कुरुक्षेत्रेव तर्पणा
ते यान्ति पितरो यान्ति तो यान्ति सक्रः मे
शिये अमरावतीपश्चनयाः सक्रः मेश्वर
श्रजितेनागेवाषकुष्ठोवापियः कुर्याच्छ्रा
द्धमन्नमे पितरस्तस्य तृप्तिं प्रातक।
ल्पेन संप्रायः गोहिरण्यमवासांसि दो
मेरौप्यमपीश्वरि मुक्ताफलमणीवापि
यान्ति शैवं पदं परमान् विशेषतः पीठ
दानममरेशाप्यस्वरि दत्वा मुक्तिमवा

श्रं
मा
१२

श्रोतुमिच्छामि तत्त्वेन वरानने ॥ श्रीदेव्युवाच
किंविधं पीठदानस्य शिवार्थं भगवंस्त्वया
कथितं तन्महेशान वद मे हितकाम्यया
श्रीभैरव उवाच ॥ फलपञ्चकमादाय य
वान्निष्पन्नमहेश्वरि स्ववर्णभाण्डकं कुलालेप
यित्वा तत्क्रमैः कर्पूरचन्दनैर्वापि सुग
न्धैश्च महेश्वरि वस्त्रकोणे भसंस्थाप्य स्व
र्णानां वस्तु पूर्य मध्ये समस्तकं सुवर्णस्य
पयित्वा सरोज्ज्म अथवारोप्य मुद्राणां पञ्च
कं मनुजेश्वरि निष्कानां चापि देवेशि स्थाप
यित्वा सुरेश्वरि ग्रंथयित्वा गन्धपुष्पाक्षास्त
णाय समर्पयेत् आधारशक्त्यादिभिर्मंत्रैः
पूजयित्वा सवासयेत् वस्त्रैः पट्टपटैर्दि
व्यैः स्थाप्य यज्ञोपवीतकैः दक्षिणाभिर्भक्ति
पूर्वं मन्त्रमेनं समुच्चरेत् यात्रायाः फलदे दे
वोत्तमरेशस्याज्ञया पीठमयार्चितं दि
व्यं सर्वाभिरलंकृतं मृत्युञ्जय महादेव
भियास्मत्संसारसागरात् अर्पितं तत्स्वरूपाय
ब्रह्मणाय महात्मने इदं ब्राह्मणापि श्रेयस्व
रूपिणं चमसामनात् पीठं सम्परिनाय्यस्य म
हापापप्रणुत्तये यन्मयाऽकृतं किञ्चित्क
नेनैवाव ब्याप्य वा ब्रह्महत्यादिकं पापं त्व
लहत्यादिकं तथा गुरुहत्यादिकं पापं मा
तृहत्यादिकं चायत स्वर्णस्तेयादिकं पाप

सुरापानमपीश्वरि गोहत्यानृतभाषितं क्रो
धं लोभमथापि वा परदाराभिगामित्वं परोक्षा
दं परस्य वा भर्तुस्त्यागादन्यसत्त्वं कृतं चेत्स्यात्
सुरेश्वरि लघुमध्यं महत्वापि यत्कृतं पापमु
त्तमे तत्सर्वं नाशमायातु पीठदानान्महेश्व
रि इति मन्त्रेण देवेशि पीठं विप्राय चार्पयेत्
तथा मया प्रोक्तमिमं न तवानये दाने च पीठस्य
परं रहस्यं दद्यस्व देवेशि परं किमन्यैर्दानैः क
लौ सत्यफलप्रदैश्च इदं रहस्यं परमं नाख्येयं
यस्य कस्यचित् गोपनीयं विशेषेण कलौ।
सिद्धिप्रदं नृणां लक्ष्म्या कृतमिदं दानं पार्व
त्या च महेश्वरि सायुज्यमपि तत्स्यान्नेत्रान्न
नः परमेश्वरि ततो यायान्महायामे माम।
लाख्ये महेश्वरि पशूपहारैः पुष्पैश्च स्रजनी
यः प्रयत्नतः प्रसाद्य गणपं तत्र नानाबल्यु
पहारकैः प्रायान्नवदले गंगापदिं तत्रार्प
येद्बुधः षष्ठे स्याधारभूतस्य सादिभूताम्नि
वेयतः मकर्मणश्च तीर्थस्य यात्रां मम नि
वेदय षष्ठे ह्यहिमस्वरूपासि स्थिति प्रलय
कारिणि षष्ठे विस्तुप्रियासि त्वं शिवशक्ति
स्वरूपिणि तस्मात्मपापसंघात्त्वं हि वाय
हिस्वकं पदं गङ्गे प्रिया हि देवस्य शिरसि।
पूजिते: प्रियाः इतो देवदेवस्य यात्रां म
म निवेदय इति मन्त्रेण देवेशि यष्टिं गङ्गा

भसितिलिपेत् स्नात्वा पातालगङ्गायां तत।
तोयायात्स्वके गृहम् एवं कृत्वा तु देवेशि
नारी वा पुरुषोपि वा वेदपारायणं पुण्यं।
प्राप्नोत्येव न संशयः यात्रामेवं विधं कृत्वा
गुणाममरनाथजाम् मुक्तिमेव समाप्नो
ति विना चेन्द्रियनिग्रहैः इहलोके सुखं
भूत्वा सन्ते सायुज्यमाप्नुयात् इति गुह्यम
याख्यातं फलममरनाथजं यच्छ्रुत्वा मु।
च्यते जन्तुर्महापातककोटिभिः इत्येष
पटलो गुह्यो महापापप्रणाशकः श्रु
तस्य पठितस्यापि हयमेधादियागदः ॥
इति श्रीभृङ्गीशसंहितायां श्रीभैरवभै
रवीसंवादे दितिणामाशोपनीशेसंग्र
हे श्रीअमरनाथफलवर्णनं नाम पटलः
समाप्तः
॥

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ ऋषय ऊचुः
सच्चिदानन्दरूपेण भैरवेण कृतः पुरा
गृहाश्रमः पुण्यतमोरगणा विविधेषु
भः अस्माभिस्तच्छ्रुतं चैतद्ध्यानार्थेषु।
करेणाहि ध्यानेश्वरस्वरूपं तत्प्रकटीकृ
तमद्भुतं विस्तरेण तु माहात्म्यं च तत्क
वोक्तुमर्हसि स्कन्द उवाच ॥ उच्चैः श्रीग
श्रमे पुण्ये चाश्रयस्य विनायकः ब्रह्मह
त्यां शंकरो यामपसारितवान्पुरा वारा।
णस्याश्रमसंस्थो विश्वेश्वरसमीपतः
पश्चाल्लग्ना ब्रह्महत्या नैव नष्टा तथापि
च कपर्दी रमंडलं प्राप्य यदा देवो महेश्व
रः हित्वा मेमोचितस्तेन कपालस्तु करे
स्थितः पुनरप्यागता मामात्तब्रह्महत्यापि
वसा च दूरीकृता स्वरूपेण गणेशानन्दु।
नेपुरा शिवो निर्वेदमापन्नस्ततः प्रद्यु।
निपुणानक गृहीत्वा पुण्यतनरूपमरण्य
स्थितवानसौ गृहीते स्वात्मचिन्तार्थे गृ।
हाश्रमवने मुने पुष्करिण्यां गताः स
वैतश्चास्याः साधवः पर निर्वेदवशि।
वेहस्मानिर्विमायुष्यपार्वती मन्यागे।
कृत्ते पुरा भ्यर्थितोकिरचयेन हे निर्विम्न
दूरयांवो हसतेमावोत्तुवं विश्वेश्वरि
जगन्मातः प्रसीद परमेश्वरि शांकिवि।

२००

ध्या
मा
९८

नावेष्णुरोपिनध्यानंकर्तुमर्हति दंभो।
रुद्रदेवेशिसत्यागेवहिताभव शाप्यर्थं
पुणतताया स्वशामस्थानमिहावर रत्न।
क्रामुनिभिर्देवीशणताचसत्विनमभवन्
यत्रप्रदेशेनैकेनकंदरंमाऋरुशाकारि तत्र
शामेमाहेशाख्याप्रथितामुवनत्रये साप।
वोमिलितायत्रमहेश्वरपदार्थिनः साधु
पुष्करिणीख्याताप्रसिद्धातत्रजाह्नवी य
त्रस्थानेभवश्शाम्भुप्रेशानुस्मोभयामह
उपविष्टोमहदैनंतश्शामस्थानेप्रकीर्तितं
ततोऽगमनेकृत्वाध्यानचिंतोमहेश्वरः
शरण्यंपरमणीयवटस्थाध्यानात्ममङ्गते
गृहीत्वाकृतनामहेशानश्शूलहस्तेनपाणिना
स्वपंतत्रोपविष्टस्त्रगणेशानयुतोविभुः
विभुनार्यमवत्याचसर्वैर्देवैस्समस्ततः
ध्यानेश्वरवनेरम्यंगम्भीरंनिर्जनेशुभेश्री
वेवावेलवोवापि प्राप्तिमाहात्म्यकोपि
यः गत्वाध्यानेश्वरंवीतकलिकालभया
कुलं पुत्रदारादिपाशैस्तवदपंजमंदि
रपञ्जरं विहायबन्धुमित्रादीनस्थिराब
न्यकारणः ध्यानेश्वरंध्यानगम्यंध्यान।
स्पदमनुत्तमं आम्नायातीतमव्ययपरानंद
परोविभु स्थानमध्यमवंधुतत्सर्वविभ्रूषं
गतोऽस्थिरं प्राप्तिरूपजगत्सर्वध्यानात्मकं

शः ध्यानपूर्वमासक्तात्मनन्तस्य बोधना
त् सैव शोकविस्मृज्यास्तन्नारव्या चतुर्द
शी हरतात्त्रिविद्यो दृष्टपामब्वेष्टुं निर्ययौ हि।
पि: ज्वालालिंगविस्तकाशमायम्नौ नैव
दृष्टवान् सविरिञ्चो महाविष्णुरनन्तस्य
भाषणात् सत्यस्यकथनाच्चैवाप्यर्थं हारि
तस्वयः लब्ध्वा शिववरेणास्तु महाविष्णु।
शिवात्मयूत् यत्र लब्धमनन्तं चतुर्दशप्रा
तिथौ स्वयं स्वविग्रहस्य चततः सैवानन्तच
तुर्दशी पूज्या हरियै तन्त्र ध्यानसक्तमन।
स्कतः ध्यानेश्वरो ध्यानहविर्ध्यानसक्तोगा।
णापिपः सर्वदेवा ध्यानसक्ताः पूजात्मना।
चतुर्दशी दर्शनात्स्पर्शनात्स्नानाद्ध्यानाज
पपरायणः कर्पूरकुंकुमैश्चैव चन्दनैर्गन्ध
संयुतैः पुष्पाक्षतैश्च नैवेद्यैर्दक्षिणाभिरने
कशः ध्यानेश्वरं पूजयेत नरः श्रद्धासमन्वि
तः रत्नदीपप्रकाशैश्च पूजयेत्परमेश्वरं
विप्रद्वयं भोजयेत दक्षिणादानतः शुभ
वकं ध्यानेश्वरस्यार्थे ध्यानेश्वरार्थमेककम्
वस्त्रादिना पूजयेत मार्गे दृष्टिर्विधायिन
ध्यानार्थं यदि चेच्छास्यादस्मस्यकस्यचिद।
पि गृहाश्रमारण्यपार्श्वे नदा कुर्यात्रिवास
ने भवपञ्जरपाशाद्दि निर्गमस्तु भविष्यति
जपं पूजां परम्भयां कुर्वं भक्तिसमन्वितः

302

ध्या गत्वाश्रमारण्यवासोत्तमोत्तमे सिद्ध्यति चिरमना
मा त् तस्मादवश्यं गच्छेत पापविशोध्यस्यवाय
त्म मः नरो वा यदि वा नारी सायुधी भक्तिबोधि
१९९ वा ध्यानेश्वरं पूजयेत भवपाशाद्विमुच्यते
यः मोमृत्युरायामत्यो ध्यानेश्वरकथां शुभां
149 पठयेत्वा स गच्छेत शैवं परमनामयं सं पू
इति श्रीस्कन्दपुराणे श्रीसनत्सनातनकादि
263 संवादे काश्मीराविषये ध्यानेश्वरमाहात्म्यं
समाप्तिमो ॥ ॥ ॐ श्रीरस्तु नः ॥

सार्ध[illegible]शतानि ग्रंथपरिमाणं
६००

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ नमनाशेष-
विघ्नौघवारणं वरवारणम् ॥ कारणं
सर्वसिद्धीनां दुरितारण्यवारणम् ॥
ॐ अद्य स्कन्दं भुजं करामादर्शकलशा
न्वितानम् सीनपद्मासनां देवीं वितस्तां
शरणं श्रये पार्वत्युवाच ॥ श्रुत्वा भू
मीशविषये हर्षनारीश्वरं महत् तीर्थं
परमं दुष्प्राप्यं क्षेत्रार्थ्यासि न संशयः
अधुना श्रोतुमिच्छामि माहात्म्यमनु
त्तमम् ॥ विरहात्वस्य नागस्य योगिना
मपि दुर्लभम् यतो देवी भगवती वित-
स्ता पापनाशिनी तिस्मारिता महादे
वत्वया भगवा हि समया त्रैलोक्ये यानि
तीर्थानि तानि कश्मीरमण्डले कश्मी
रेयानि तीर्थानि तानि वितस्तानामहेश्वर
वसंत्यस्यां महेशान श्रुतं त्वं भुवनं पंक
जात्रत् त्रैलोक्यप्रक्रमादेवयन्मण्डलं प्रा
प्यते नरैः तन्मण्डलं समवाप्नोति कश्मी
रमण्डलसाह्वरः यावन्मण्डलं महेशान-
काश्मीरस्य प्रदक्षिणम् करोति विधि
वधन्नः तन्मण्डलं लभते नरः तन्मण्डल-
समवाप्नोति वितस्तायाः स्नानतः इत्ये
तेदिपि सर्वं न श्रुतं भवदन्तग्रहात् वि-
लोकनमहादेवमाहिमानमनुत्तमम्

त्वकलानांजनार्दन: सन्नापमकरोद्दे विव
पिण्डितार्थोविभीषित: ध्यनर्मेनसिनिश्चित्य
देवदेवोजनार्दन: स्वेनैवनेत्रपद्मेनपूज
यामिभवंविभुं इतिसंपूजयामासभवानी
पतिंमुमं स्वेनैवनेत्रपद्मेनतेनतुष्ट: शि
व:स्वयं उवाचवचनंदेवंहरिणीक्षेतिवरंम
हु: सप्रत्युवाचतंदेवंविजयेशंशिवंतदा
दृष्टेतवपदांभोजमस्मात्कोवरतनम: य
स्मिंस्तवपदांभोजेभूयान्मेभक्तिरुत्तमा इ
त्येववादिनेविष्णवेवाचजगदीश्वर: एवम
स्त्वितिदेवेशोवरंदास्यतथापिते अस्तुकामभग
वान्विष्णुरुरुश्वालामनामत: आविष्णुर्वै
महेशानिज्वालाचक्रमशोषत: नदेवचक्र
मभवद्दैत्यानकरणंमहत् तज्ज्वालाकुलिता
सर्वेजनादेवाभवन्सुर: तुष्टुवस्तेमहादेवं
वाग्भिस्तथ्याभिरीश्वरि तेषांस्तुत्याप्रस
न्नोभून्महेशोजगदंबिके ज्वालाचक्रेवित
स्तायांमातिपज्जगदीश्वर: तत्रैवचमहे
शानचक्रेनारायणोपिते आयुधंदानवानां
वदैत्यानांचविशेषत: उद्यानादभवद्दे
विवितस्ताजलउत्तम तीर्थंचक्राख्यमेत
द्धिवितस्तामध्यगंप्रिये तस्मात्तस्यायावि
तस्तायांचक्रतीर्थेविशेषत: ब्रह्महत्या
दिपापानांनाशायस्नानंयदीच्छसि वारणा

वि॰
मा
१९
२८

स्यां कल्पवासाद्यत्फलं लभते नरः तत्फलं स
मवाप्नोति वक्रतीर्थे विशेषतः कुरुक्षेत्रे
गवां कोटिदानाद्यल्लभते नरः तत्फलं सम
वाप्नोति वक्रतीर्थे विशेषतः वक्रतीर्थस
मीपे तु पातकान्यप्यनेकशः वितस्ता
दहते नित्यं शुष्कं त्यनमिवानलः यत्ती
र्थे कृतं पापं वक्रतीर्थे प्रणश्यति वक्रती
र्थे कृतं पापं वदक्के त्र प्रणश्यति अकामो
वा सकामो वा स्नायाद्वक्रेश्वरे प्रिये ज्ञानेश्वा
प्य महेशानि परं ब्रह्माधिगच्छति चांद्राय
णसहस्रैस्तु पाराकैः कोटिभिः प्रिये यत्फ
लं लभते मर्त्यो विद्यादानात्तथैव च वितस्ता
वक्रयोगे च स्नानात्तत्फलमाप्नुयात् मुक्ति
कामो मोक्षमेति स्नानाद्वक्रेशसन्निधौ कु
ष्ठी स्यात्र वितस्तायां वक्रतीर्थे विशेषतः
रोगाद्विमुच्यते जन्तुर्नात्र कार्या विचारणा
मातृगामी स्वसृगामी गुरुतल्पग एव च स
हृज्य विधिवन्नामे देवदेवं महेश्वरं तस्मा
त्पापात्प्रमुच्येत इति सत्यं वदाम्यहं कोटि
कोटिसहस्रैस्तु पातकं जगदम्बिके वितस्ता
वक्रतीर्थे च स्नानं दहति तत्क्षणात् गोहत्या
मातृहत्या च पितृहत्या वरानने दहेत्स्ना
नाद्वक्रतीर्थे तूलराशिमिवानिलः वक्र
तीर्थसमं तीर्थं न भूतं न भविष्यति कृपया

परमेश्वेनकलौघोरेमहेश्वरि भूतानांशुभप्र
हीनानांहितायप्रकटीकृतम् यथावज्र।
प्रहतःसर्वेतोदैत्यदानवाः विनश्यन्ति
महेशानितथापापान्यनेकशः चक्रस्ना
नात्प्रयान्तिविद्रवन्तिदिशोदश यथावि
ष्णोःपरेनास्तिह्यायुधंचप्रियंकरे तथाच
क्रेशसदृशंतीर्थंनास्तिचमहीतले तिलमा।
त्रेप्यचक्रदत्वामेऽत्यन्तफलंलभेत् शाकैरपि
महेशानिश्राद्धंकृत्वाविधानतः चक्रती।
र्थेस्यपितरोवसेयुश्चिरंदिवि तीरवज्र
ज्यभोज्यैश्चगोप्रदानेमहेश्वरि वस्त्राणा।
न्तर्पयेच्चक्रायथोक्तफलमाप्नुयात् श्रा
द्धमनसियःकृत्वाप्रयातिस्वर्गदायदि श्रा
स्फोटयन्तिन्दन्तिप्रीतास्तस्यपितामहाः
पुत्रकामाशुभानत्रपार्वतीजगदीश्वरी शु
जयिवालभेत्पुत्रंकुमारममितद्युतिं शची।
त्रिपुरासत्वोवक्रेश्वरसमागमे जयन्तं।
नामपुत्रंसालेभेशत्रुनिसूदनं व्यासो।
ष्यत्सुरास्त्वाबालत्रचक्रेशिवारिणा
श्रुकेनामालभेत्पुत्रंसद्ब्रह्मरूपिणम्
श्वकामोवासकामोवास्नात्वाममरेश्व
रि इच्छाद्भिःपरमांसिद्धिंतथामोक्षमभोप
सुभिः इच्छंभमानुषजन्माद्विजन्तत्रमा
नृपं नवात्रापिभारतंत्वेतेनत्रापिवमनोमर

तत्रापिजगदीशानि वितस्ताचमहानदी
तत्रापिदुर्लभोदेवि वितस्ताचक्रसंगमः
देवाअपिहिकांक्षन्ते वितस्ताचक्रसंगमे
अस्मिन्हिभारतेवर्षे न्नृणांपातकिनांकलौ
मोहवैदूरतेदृष्टिर्यतोनरकगामिनः वित
स्ताचक्रसंगंचभुवितिष्ठन्तिसर्वदा तथा
पिमनुजानित्यंनरानिरयगामिनः त्रैलो
क्येयानितीर्थानितानिचक्रेशसङ्गमे म
लेष्टवात्स्यंतत्रमहापातकिसंभवम् ई
दृंतीर्थंपरंगोप्यंदुर्लभंममकृतात्मनाम् र
हितंपार्षदैर्देविममनित्यंममसंश्रयं भक्ति
हीनेनरंदेविपार्षदाविघ्नयन्तिते तस्मात्सु
द्धेनमनसास्नातव्यंममविशोकया भूयो
भूयःकिमुक्तेनकृतंदेवेनशंभुना कथि
तंपरमंपथ्यंसंसारज्वरनाशनं इतितेक
थितंसर्वंविजयेशसमीपतः वितस्ताच
क्रयोर्योगंगोपनीयंमहेश्वरि इदंपठितंप
टलेष्वाष्कूनाभक्तिसमीपतः चक्रेशस्तोत्र
जंपुण्यफलंसर्वंसमवाप्नुयात् ॥ इतिश्री
भृंगीशसंहितायांश्रीवितस्तामाहात्म्य
वर्णनेचक्रेशमहिमावर्णनंनामपटलः
श्रीदेव्युवाच ॥ ८ स्मारंस्मारंमहादेवत्वन्मे
स्वांबुद्धिनिस्तृते चक्रतीर्थस्यमाहात्म्यं
कृतार्थास्मिनसंशयः चक्रतीर्थेसमस्ततो

समंतीर्थेनसंभूतेनभविष्यति सोमतीर्थेचयः
स्नात्वाकुर्याद्देवपितृतर्पणं गच्छन्तिपितरस्त।
स्यदेवेशिपरमांगतिम् राजयक्ष्मयुतोरोगी
यःकुर्यात्सोमदर्शने सद्यःसरोगनिर्मुक्तः
प्राप्नोतिपरमंपदं यःइमाविधिवत्स्नात्वा
कृत्वासंन्ध्यांतथेश्वरि कुर्याच्छ्राद्धविधानेन
तत्रदेविसुरेश्वरि पितरस्तस्यदेवेशिमहा
पापयुताअपि गच्छन्तिपरमेस्थानेयत्रनस्या
त्पुनर्भवः ततोवितस्तांदृष्ट्वातुविहङ्गोर।
क्षसांगणाः विशीर्णीकृतमुकुटस्तत्रवै। ३०८
वाजगामह दृष्ट्वाघोरसमायान्तंराक्षसानांग
णंतदा वितस्तायांमहानद्याःकालरूपोभ
विष्यवः प्रणामापितत्रहेदेविमहाकाल।
महेश्वरः शालिलिंगमहेशानोवितस्तात
टन्तमे विशीर्णीकृतमुकुटेराक्षसांगणा
मीदृवै जटालचाग्निवत्तत्रमहाकालो।
महेश्वरी ज्वालामालाकुलंदृष्ट्वाराक्षसांग
णास्तुतमः भस्मीभूतस्ततदृष्ट्वापपातवि
पिनाहतः महाकालस्वरूपोभूयत्रत्रया
महेश्वरः राक्षसाश्चततःशोकोमहाका।
लोमहेश्वरि महाकालेनरःस्नात्वामुच्यते
घोरपातकैः वितस्तायांनरःस्नात्वामहा
कालस्यसन्निधौ नलिप्यतेमहापापैर्ब्रह्म
हत्यादिकैरपि ततःसस्नौमहाकालोग्राप
गंगावने जले प्रणामाभवत्सापितत्रशेके

वि
मा
२५

कवितमेश्वरं ज्वालाकुलितमोशानं शिवक्रो
धसमन्वितं श्रोत्वा च देवी गङ्गा तां शमयैनवि।
वत्सां श्रुत्वा देव्या वचो देव्या नागेन सह मा
त्रिये अन्तर्हिताभवत्तस्यामहेशोक्रोधमो।
शित: नागेन सह तां गंगारत्नशृङ्गेनवैश्रि।
ये मिलितां वीक्ष तत्रैवाशापत्कदा महेश्व।
री यस्मात्त्वनादृत्य वचो मम नागेन संगता
तस्मादनेन नागेन सह शोणीभविष्यसि ३
पास्य च महाकाली महाकालस्य सन्निधौ य
नमाश्रुत्याश्रुत्वापश्रुत्वाजगदंबिके शा।
न्तिपरमेशाणंपत्नेमाशुज्यमेवच त्रय
स्त्रिंशत्कोटयस्सुदेवानाममितौजसाम्
कालमर्चितुमयान्ति स्वर्गयोऽप्यमयोरपि न
मस्करोति देवशिनत्र काली समाहिता सा
त्रमस्त्राभवत्कालीऽस्ति सम्बवदामि ते काले
शमत्रमंत्रज्यविधिना श्रयतानर: भैरव
रूपमासाद्यपरमानन्दनिर्वृत: देवतश्चो।
क्तविधिनाय: कालेशमर्चयेत सयाति
भैरवरूपं यत्र नास्ति कृताकृत श्रुणाशा।
पतेरादेवी नागेन सह संगता सक्तोतत्रा।
वितस्तायां देवी शापापरत्नये येन मार्गेण
मादेवी नागेन सह संगता गंगावनिति
विख्यातो देश: परमपावन: गंगावनि
स्मीपे तु वितस्तायां जले शुभे स्नात्वा श्रुभ
मवाप्नोति ज्योतिष्टोमादियागजम् गंगा

रवनौकृते पुण्यं मे कृतं त्वं भवेत्प्रिये पापमपि
महेशानि सत्यं सत्यं वरानने रत्नचूडोपि ।
नागेशो वितस्ताजलसंगमे स्नातो पुनः पु
नर्देव्याः शापपापापनुत्तये गंगानागोत
तः स्नानाद्भूतौ निर्मलोपि प्रिये मिलितो ।
तौ महादेवि महाकालेन वै तदा तदाप्रभृ
ति वै देवि ख्यातो रत्नसरो भुवि यस्तु वितं पा
पं प्राप्तस्थाने नागस्य तस्य हि तस्माद्रत्नशा
रोदेशे तथा गंगारवनौ प्रिये स्नानं दानं त
पो होमः स्वाध्यायस्वजपस्तथा श्रद्धया च भ
वेत्पुण्यं सत्यं सत्यं वरानने महाकालात्सम
पतियावल्लक्ष्मीदयनरः स्नानाद्दानाज्ज
पाद्धोमात्स्वाध्यायात्पितृतर्पणात् मुच्यते व
नरः सद्यो महापातककोटिभिः इति ते क
थितो देवि महाकालाभिधं परं वितस्ताया
जले पुण्यं तीर्थं परमपावनं स्नानापदिना ।
मुच्यते ब्रह्महत्यादिकोटिभिः ॥ इति श्री
वितस्तामाहात्म्ये महाकालवर्णनं नाम षट
लः ॥ श्रीभैरव उवाच ॥ ततः कृतं महादे
व महाकालाभिधं परं कलौ सिद्धिप्रदं ते दे
पुण्यं परमपावनं महालक्ष्म्याः परं स्थानमि
दं सर्वदा कलौ ॥ भैरव उवाच ॥ शृणु दे
वि प्रवक्ष्यामि लक्ष्मीतीर्थं परं महत् यत्स्ना

320

मुच्यतेजन्तुमहापातकसञ्चयैः भावक्षिगु।
खोज्ञातेमहासेनामहेश्वरिः ममतेजोंशसं
भूतःशुण्मुखः शक्तिपाणिकः इष्टाजा
तेतदातत्रदेवामुनिगणैःसह सिद्धामहर्ष
यश्चैवगंधर्वाप्सरसांगणाः श्रीणमुःपरा।
यात्त्वस्मात त्रतेवैप्रतुष्टुवुः इंद्राद्यालोका।
पालाश्चब्राह्म्याद्यामातरस्तथा सेनापते
भिषिषिचुर्ब्रह्मावविष्णुनामसह ज्ञातादेवी
तदातत्रपुत्रंजातेमहोदयं तुनोदवभवेभक्त्या
भृरुपत्रस्पमसकृति श्रमादेवाववस्तेनभैर।
वेनमहात्मना सैस्कृतिकर्तेमारेभेकलापुरा।
यत्नपूर्थिको तमेदेवाचप्रथमब्रह्मदीना
स्वयंभुवा पुण्यवैतस्तवा
रिणि लोकारिणापावसंगम्यवितस्ताजगदं
विके स्नातादृष्ट्वावस्पृष्ट्वाचपीतावाप्यव।
गाहिता कोटिजन्मोर्ज्जितंपापंहन्तिसर्यःक
लौयुगे तस्माल्लोकारिणायत्रवितस्तामहस
गता स्नातव्यापरमेशानियोरहृतिवकि।
ल्बिषं इत्येतत्कथितंदेविलव्ध्यात्वेत्रमनु।
मम भवान्याश्चसमाप्रातिश्रवणात्वत्नानस
फले इत्येषपटलोगुरुःकथितस्तेमहेश्वि।
ति श्रवापटिनामुच्यतेजन्मान्तरभवैरघैः
इतिश्रीवितस्तामाहात्म्येवर्णनेलक्ष्मीमेवा

नीलक्षेत्रवर्णनंनामपटलः श्रीभैरव्युवाच
॥ स्मारंस्मारंमहादेवक्षेत्रंपरमपावनं महा
लक्ष्मीभवान्याश्चकान्तायांसिनसंशयः य
स्याःस्मृतुर्ग्रहीतास्मितावितास्मिभूर्वोत्तपेः
यच्छ्रुत्वापरमंगुह्यंतीर्थयोफलमुत्तमम् इदानीं
श्रोतुमिच्छेक्षेत्रंलोकारिसंज्ञितं यत्सर्वज्ञेना
वेवेशावितस्तायांप्रकाशितं ॥ श्रीभैरवउ
वाच ॥ शृणुवत्सेमहेशानितीर्थंलोकारि
संज्ञितं यःस्नात्वामुच्यतेजन्तुर्महापातकको
टिभिः पुराकालेवकानामदानवाघोररू
पिणः कालस्वरूपाश्चन्याभौव्याप्यलोकेपुरा
स्थाभवन्तेदा लोकेशास्तेत्वदादेवियत्ताविप्र
सकारिणः अज्ञानान्याश्चहिंसाश्चविभ्रम।
द्यास्थितेनवं तदातेदैत्यलोकेपुराविनस्तात
टवासिनः ब्राह्मणान्भत्सयामासुर्योगवि।
घ्नकारिणः निःस्वाध्यायावषट्कारा।
स्तदातेब्राह्मणाभवं मिलित्वाचतदादेविश
रणान्विशरणंके भैरवस्यमहेशानिशाश्वाप
रमपावना स्तुत्वुःपरयास्तुत्याप्रलेमुर्देश
वत्सक्रुः ॥ ऋषयुवाच ॥ महेश्वरमहादेव
कामिकामिमहाप्रभो भक्तांस्त्वच्छरणंल।
यान्याहिनःशरणागतान् सर्वज्ञशंभोदेवं
शुभ्रदेहवराव्पोरव्र गंगाधरकपर्देश।
पाहिनःसर्वतोभयात् नीलकण्ठोपावे।

वि
मा
१४२

शान्तभवभस्मांगभूषणा एतोलोकमयात्रादि
शान्तास्त्वच्छरणान्तिके इतिश्रुत्वानदातेषां
ववोदीनमहेश्वरः उदसज्जलात्तस्माज्ज्वाला
मालाकुलोहरः तलात्तलान्महादेवि हाटके
श्वरसंज्ञकः महाकालाग्निरुद्रार्थं ज्वालाव्या
प्तदिगन्तरः तेदृष्ट्वात्तत्तुनयोहाटकेश्वरसं
क नयनानिनिमील्यैवतस्थुस्तत्रैवसुन्दरि
कालिकाकालगाक्रान्तलोकेशास्तरसुंदरि भ
स्मीभूतास्तदापेत्तुहाटकेशस्यज्वालया उन्मी
ल्यनयनान्युच्चैः प्रेक्ष्यतेमुनयोभवे तत्पदुः
परयाप्रीत्यादण्डवत्पतिताः क्षितौ संप्रेक्ष्य
तत्रतंदेवं प्रसन्नवदनाम्बुजं त्रिशूलगाढांग
यरंमुण्डमालाविभूषितं उमार्धीहितवामां
गंभूतिभूषितविग्रहं वन्दार्वशेश्वरंदेवं प्र
णामाण्डलवन्मुहुः देवः प्रोवाचतान्देवि
दण्डवत्पतितान्क्षितौ उत्तिष्ठतमहाभागास्त्रै
लोक्यान्मुहुर्मुहुः भस्मीभूतान्यपश्यतेमा
न्मायालोकाविरणाद्भुतः यत्तविप्राकरास्ते
मयैवविनिपातिताः तस्माल्लोकाविरिमा
ख्यंतीर्थंचैतद्भविष्यति माहात्म्यकारंतत्पू
तयस्पदर्शनमात्रतः तस्मात्सोकं पुण्यवि
द्धितीर्थं लोकाविमतितं कृत्स्नेत्रास्तुतत्र
णं प्रयागाश्वमेधादि वाराणस्यादि पुण्य
फलंस्यात्स्नानमात्रतः गवांकोटिस

सहस्रस्य स्वर्णकोटिप्रदाभवत्ः विपाको
टिसहस्राश्वफलदं तीर्थमुत्तमं हरिद्वारेश
यागे वा गंगासागरसंगमे यत्फलं लभते म
र्त्यः तत्तत्सममवाप्नुयात् भाद्रशुक्लत्रयो
दश्यां यस्मादत्रोत्थितः शिवः द्वादशपा
णिपिज्वालात्र उदमज्जज्जलान्तरे तस्मादत्र
विशेषेण स्नानं त्वमविशोकया स्नाना
दशगुणं पुण्यं दानाच्छतगुणं स्मृतं श्रा
द्धात्सहस्रगुणितमनन्तं जपतः स्मृतं अत्रै
व वरुणाशोकः स्नानात् शोकसमाप्नवान्
अत्र स्नानात् वरुणस्य स्याद्धि विद्यामवापह
अत्र नारायणः स्नानात् जगदात्मवा
न् चान्द्रायणैस्तथाकृच्छ्रैः सान्तपनैर्य
त्फलं लभते नरः तत्फलं समवाप्नोति
इह स्नानान्न संशयः अश्वमेधादिभिर्या
गैर्वाजपेयादिभिरपि यत्फलं समवा
प्नोति तत्प्राप्नोत्यत्र पानतः ज्योतिष्टो
मादिभिर्यागैः क्रतुभिर्भूरिदक्षिणैः य
त्फलं लभते मर्त्यः तदाप्नोत्यत्र दानतः
पितरो सर्वतो देवि नन्दयन्ति च मुहुर्मुहुः
अत्र लोकान्तिके तीर्थे दायादाः सलि
लादिभिः तर्पयिष्यन्ति नियतं पितृलो
कगताश्चापि श्राद्धमपि वदैतो द्वेणामि
श्रूत्वा लवणतर्पणं करिष्यन्ति रसन्दरः

३९४

पर्वतैः। सुसहची
उरवृधे।

वि·
मा
१५८

श्रोतन्निपितरः सदा नलोकारिसमंतो।
र्थेदिव्यवाभूतलेपिवा अनन्तरिदेवपि।
देवेशिनभूतनभविष्यति ह्रियाभवत्तदा
तेत्रज्वालातस्यमहात्मनः पकालना
परेणरेश्याविहूताहरेस्तथाः तस्मात्त्र
महादेविस्नातव्यमविशंकया तत्रस्ना
नाच्चपीडाचमुच्यतेब्रह्महत्यया तिलमा
त्रमपीशानित्यत्रमेरुसमंभवेत् अस्ताना
त्वानतोवापिभस्मोकर्मशुभाशुभं वह्वा
नात्रकिमुक्तेनभूयोभूयोवरानने नलो
कारिसमंतीर्थंनभूतंनभविष्यति इति
तेकथितंदेवितीर्थंलोकारिसंज्ञितं प
ठनाच्छ्रवणाद्वापिमहापातकनाशनं + इतिनीला[illegible]
+ शृणुत्वंवत्तोदेविगयोनामासदानवः
तपस्तपन्महाविपुलंशिवपूजापरायणः
तदन्तेरमहादेविवितस्ताप्रवचालह पू
जोपकरणंतस्यपद्मजंजलान्तरे दृष्ट्वा
पूजोपकरणमयंवेदेन्तपुंगवः क्रोधा
त्स्वांगुलीभिस्तामनयच्छीर्णतोनदीं
मार्गमलंक्ष्यदेवेशिनदीपरमपावनीम्
अचलत्स्ववनालेनविशीर्णाल्पभवत्ततः
दृष्ट्वानाकपुपपस्थांविशीर्णांचमहा
नदीं स्ववरेहिहागायः शुशोचब्रह्मा
दद शोकान्विनहरिंदेवनाकपुपपस्था

भैरवी श्रुतेलोकारितीर्थस्य महिमानमद्भुतं इदानीं श्रोतुमिच्छामि संगमं शैलगंगयोः। भैरवः। शृणुवक्ष्ये महादेवि वितस्ताशैलगंगयोः संगमस्य च माहात्म्यं सर्वपापप्रणोदनं + व

सुंदरि प्राद्रवंमेहरिर्दृष्ट्वागात्वसंक्षोभयसं
युतः चक्रेणाशाहरंस्तत्रहरिःस्विन्नोऽत्यु।
द्भुतरः स्वेदधाराहरेस्तत्रमिलिताववि
तस्तया ततस्तत्रैवसमभवत्स्विन्नायी।
त्वंमहेश्वरि श्रीहरिर्दृष्ट्वायतोदेविस्वि।
न्नोऽभून्मधुसूदनः ततःस्विन्नारिरि।
त्याख्यामलभत्तत्रशुभम् स्विन्नारिदे।
शेदेवेशिस्नानान्मुच्यतेसंकटात् स्वि
न्नारौचवितस्तायास्नानादानाज्जपात्त
था तर्पणाच्चतथाहोमान्मुच्यतेऽपिहि
बंधनात् यत्रवैपंचधाभूताश्चवाल्मी।
हानदी प्रणालैर्देवदेवेशिपंचनालमि
तिस्मृते पञ्चनालसमीपेतस्नानान्मुच्य
तेसंकटात् चक्रधाम्नेनचतदाहरिणा।
सुहृतास्वयं वितस्ताचस्वमार्गेणाप्रस
सारततःपरं अस्विन्नारेर्महादेविदृष्ट्वा
बलमसमतः स्विन्नारिक्षेत्रंश्रेष्ठंवैभु
क्तिमुक्तिफलप्रदं अर्वीबलात्समारभ्य
यावदाप्सितुसंगमं क्षेत्रंश्रेष्ठंमहेशानि
पंचनालाभिधंपरम् पंचनालेनरःस्ना
त्वाकोटिजन्मभवैरघैः मुच्यतेजगदी।
शानिइतिसत्यंवदामिते पंचनालेनरः
श्राद्धंकृत्वातत्रविधानतः तृप्ताःपीता

३२६

वि॰
मा॰
२५४
२५५

भवन्मत्रयावत्कल्पं महेश्वरि इतिते कथि
तं देवि तीर्थं परमपावनं स्वित्रारिपञ्च
नालाख्यं वितस्तायांच संगमः इति गु
ह्यः समाख्यातः पटलस्ते मयानघे श्रा
वणात्पठनाच्चैव महापातकनाशनः
॥ इति श्रीवितस्तामाहात्म्ये श्वेतसंगम
स्वित्रारिपञ्चनालवर्णनं नाम पटलः
श्रीदेव्युवाच ॥ श्रावं श्रावं महादेव वि
तस्तायाः परं महत् पञ्चनालस्य माहा
त्म्यं निहतास्मि भवार्णवात् अधुना श्रो
तुमिच्छामि शारदे पुरसंगमम् शारी
कृता यत्र नदी वितस्ता सिंधुना सह म
या सह महादेव महापातकनाशिनी
वेणी तत्र समावन्ना वितस्तायाः परं महा
त् यदि त्वहमनुग्राह्या त्वया ते स्मि महेश्व
र शारदाख्यपुरे देव वेणीतत्रैतदावद
॥ श्रीभैरव उवाच ॥ शृणु देवि प्रवक्ष्या
मि वितस्तासिंधुजे फले यच्छ्रुत्वा मुच्यते
जन्तुर्महापातककोटिभिः प्रख्यातो
पदानत्र ह्रीणालोकपारिणा गयास्
स्तनतस्तत्र शिवद्वजापरोभवत् पुराकै
लासशिखरे देवदेवी महेश्वरी गंगांकै
पपीनास्मि पपुपनिस्मिम महेश्वरि गंगा

विस्मयं यादेव्या क्रोधरक्तान्तलोचना प
श्यन्ति स्म घृणाः शंभोर्गणा विस्मयमाय।
युः पर्यो दृष्ट्वा तयोर्देव्याः शंभुः परम।
विस्मितः देवीमेकान्तमानीय स्मृत्वांव
चनमब्रवीत् त्वमेव मम प्राणेभ्यो जीवि
तादपि का प्रिया किमेतया महादेवि।
स्पर्द्धसे जडरूपया शंभोर्वचः समाक।
र्ण्य देवी स्पर्धां जहौ तया विक्रीडञ्छंभु
ना सार्धं कैलासे पर्वते तदा एकदा शि
वयोर्देवि कैलासाख्ये गिरौ वरे ग्रीष्मे गं
गांभसि स्नातुमभिलाषो भवत्तयोः मा।
मज्जन्तस्तत्र स्नातुं गंगायां जगदंबिके
स्नानाभिलाषिणो देवी परमानन्दनि।
र्वृतौ क्रीडन्तौ प्रविष्टौ दृष्ट्वा तया सार्धं म
हेश्वरः गंगातरंगस्वयुगलं जहार परमे
श्वरि कृत्वा स्नानं ततो देवी प्रजहास विष
न्नदी ह स मौनव्रतो दृष्ट्वा गंगा देवी महे
श्वरी आज्ञापयत्ततः सिंहं देवी गंगां जि
घांसया आज्ञप्तस्ततो देव्याः क्रोडोदा
हतकेसरी मृगवप्रसार्य गंगां प्राद्रव।
त्सिंहस्तदा दृष्ट्वा सिंहं तदा यान्तं क्रोध
रक्तान्तलोचनं वेपमाना धनिघ्नता श्च
द्राव ततो नदी सिंहं दृष्ट्वा वेपमाना ध
नतोवनरीयतः ततः प्रतानैः प्राक्ता

वि
मा
२४६

सिंधुन्नाममहेश्वरि सिंहेन्द्रहेवपापानिध
वैतिजगदंबिके यत्रयो दर्शनाद्देवततः
सिंधुः प्रकीर्तिता पुरातारकनाशार्थे
देवाः शक्रपुरोगमाः वाग्भिरद्याभि
स्तुवन्तोमेशिरेजगदंबिके तेषांकृतावा
वः समागत्ब्रह्मालोकपितामहः उवाच
ब्रह्मणायावाचादेवान्निन्द्रपुरोगमान्
ब्रह्मवाच ॥ शृणुध्वंवैदेवगणावचनं
वः कृतेमया वरदानेनहरोयंतारको
नामदानवः नमयाविष्णुनावापिहन्तेश
क्यः कदाचन यत्नेरुद्रांशसंभूतासेजसः
सरसस्तमाः हिमाद्रौममयास्यादेवः
परमयत्नवान् पार्वत्यपिवसेद्यायांतस्य
नित्यमतन्द्रिता तस्माद्यत्नध्वंदेवशास्त
स्याभावेनयेनसः ग्रंथशामुत्पादयेद्देवउ
तिमत्स्यब्रवीमिवः कृतांतवचनेतस्य
ब्रह्मणोमध्यकेजन्मनः ततश्चागत्यते
देवाः कामगेहंययुः पुनः कामोदृष्ट्वा
तेसंभ्रान्तोदेवाञ्छक्रपुरोगमान् प्रत्यु
द्गम्याभिवादनेपूजयामासतान्प्रिये
कामोब्रवीत्तान्देवांश्चागमनकारा।
णं प्रतिजानेहरस्यापि यंयत्रप्राकरोम्य
हं कृतानहं वचः सोम्यमाहरणादिवो
वसः प्रोच्चुकामवचः सोम्यप्राकामा

स्मरसुंदरि वक्ष्ये विश्रुतं तेनष्टः तारका
ख्येन वैरिणा दानवेनोग्रतपसा लब्धा
भिलषितदर्पिणा कृते रुद्रांशतो ने।
वजाते न शेपस्स दानवः रुद्रांशोत्पा
दनेनेतस्मात्तेप्यागमकारणं श्रुत्वा दे
ववचः कामोऽब्रवीद्देवान्समाहिता
न् गच्छध्वमालयान्स्वान्स्वान्कृतेजा।
नीतमस्त्रमाः पशोहृदं तत्राजेन समं
गच्छामि तत्र हृस्थाणवाश्रमे हैमवते स
मायेत्स्वालयान्मिते देवाः श्रुत्वा वच।
स्तस्य ययुः स्वस्वमालयम् कामो। 320
पि वयतुर्द्धेह्य वसंतेन समं तदा प्रत।
स्येहिमवत्कुक्षिं सिद्धचारणसेवितम्
नानावृक्षफलाढ्यं च नानापक्षिगणा
कुलं मत्तभ्रमरसंघुष्टं देवगंधर्वराजि
तं स्थानेव कारस्तु महद्भक्तसहितो न
ये स्मरेश्वरो गिरेः पादेषु एपदलसंस्त
टे प्राकरोत्तत्र वै शालां मारेणसंस्थि।
दरि तदाप्रभृति तत्स्थानं मारशालेति
कथ्यते मारशालासमीपेतुस्नानाद
लसरोवरे मुच्यते नरो महापापैर्ब्रह्मह
त्यादिकैरपि ततस्स्नानान्तं देशाय त्र।
स्याणमस्तपोचरत् तस्माद्धै मारशाला
याः समीपे स्मरसुंदरि स्नानाद्दानाज्ज

वि
मा
२५२

पाद्दोमादद्व्यंफलमाप्नुयात् गव्वास्या
णसमीपेन्तुकामः कमललोचने यत्तु
स्नज्यंततःकृत्वाविससर्जेश्वरेश्वरः वस
न्तस्थापियन्तुषःकृत्वास्वमनुनमे ध्रम
मारवनेतस्मिन्नफलवनपादपः श्रका
लेधप्रसनृतंवसन्नंप्रेद्वसंदारि नन्दी
वनेसमदोह्मशाशामगणासनमान् त
तोरुद्रोमहादेविक्रुसमेषघाराहूतः स
माथैश्चलितोदव्यांप्रेमहष्ट्यासुलोका।
यत् पुनर्दंदशामगवांश्वतुर्दिक्षुसम
न्ततः सचकर्षनमालोक्यपुष्पसम
राविंके क्रोधमाहारयाचक्रेमहाप्र।
लयजेमहत् समुत्पाघनतोवह्निमा।
लनेत्रान्महेश्वरि तेनैववह्निनाका।
ममस्मसात्करोत्क्षणात् दृष्ट्वाक्रोध
परीतान्तंपिनाकंदेवोश्वरःस्थिता भीताउ
मेदनगजापरिमानमुत्रांबोभुजा नारा
स्केभिर्देवदेव्याःसरोदिव्याबभूवह
उंगालभूतंततत्रैवकामरतिरवाविपत्
तत्त्वेपणामहेश्वानिस्मरस्तनदिमाभव
त् तत्त्वेपद्यातजादोग्या नदीपरमपाव
नी श्वसागारततःपुण्यामारोनामेति।
विश्रुता यत्तनाराश्चभिर्भूतंसरःपुण्य
महेश्वरि नारांख्यबभूवात्रप्रसिद्धंज

गदं विके यत्र मारस्य देहेनद्वियाप्युतेम
रोवरं तेमाराद्वमितिप्रोक्तमागमसत्तमैः
श्रातनैः देवनमालितायाल्लदेव्याने
त्रश्रसादजा ज्योत्स्नाभवत्तत्सलिलजि
ज्योत्स्नादेवीतिविख्याता दर्शनात्स्प।
र्शनात्स्वैवस्नानात्स्मरणात्संयोः न
रोमुक्तिमवाप्नोति मत्स्य मत्स्यवरानने
ज्योत्स्नायादर्शनात्त्रस्नानमाप्नोतिमा
नवः स्नानात्स्नोभवत्येवनात्रकार्या
विचारणा यस्माच्चनिर्गतातत्रमारदे
शान्महेश्वरि तस्मान्मारीतिकथितान
दीपरमपावनी गात्रिलक्ष्मीमहादेवि
मोक्षलक्ष्मीमपिप्रिये तस्मान्मारीति।
कथितामंत्रतंत्रविशारदैः मारीम।
मागतायत्रनदीभागेपरमेश्वरि शावल
नेदत्तोत्रजलस्पृश्योयतः स्वयं ततः प्र
त्यातिमगमस्वारदपुरमुत्तमं श्राद्धया
शुरितायत्रजलौघैः पितृदेवताः मनु
जेरपिवेशानि श्राद्धस्थानमिदं महत् क
शूपयः श्राद्धस्थानेदानवंतपसिसि
न मश्रुशोवततोविश्वविततास्मिकरो
मेदा शोचतेकश्यपदेष्टामासयामा
मतनदा मासे: प्रजापतेरस्मात्वा।

वि॰
मा
२५८

मापशादान्मुने रत्नः स्थिरः पितृबलिं
करोम्येवेनसंशयः शृणुकश्यपवक्ष्ये ह
वेणीतेत्रसमुद्भवं महिमानंश्याद्भुतंदे
वानामपिदुर्लभं निष्कलंपरमंदिव्यंद्वे।
त्रमेतत्प्रकाशितं मारीसिंधुवितस्तादि
त्रिजलंत्रिगुणात्मकं तस्मादत्रवयोनि
संस्नातिसोमसूर्यमादिने सयातिचंद्रमा
लोकामितिसत्यंवदामिते मात्रस्नाणं
शिवंवापिश्राद्धः १३गणाः १२ पिंडंद
त्वेवदायादेरत्नंयंयातियत्रनः तीर्थे।
ऊरुधृतंदेवाभीतानोवक्लेशनः तत
स्तततीर्थमिदं वितस्तासिंधुसंगमे श्रा
कर्षणाकृतोयागेब्रह्मणास्वरभूजिते
ततः श्रीकृष्णयागाख्यं सर्वपापहरंकलौ
श्वकर्षणंप्रापयतिज्ञानेपरमकंयतः
ततः श्रीकृष्णयागाख्यंतीर्थंपरमपावने
यत्रनित्यमहत्पुणानिज्योतिसंकर्षणात्
१३ शृत्वाख्याख्योवदाम्योयपितृदेवर्षि
तर्पिरः यत्रस्नानंजपाहोमः तपस्स्वा
ध्यायएवच दानंरमस्त्रयथंसंस्कृतो।
प्यनंतप्पलतोव्रजेत यस्मात्रिधानेदेवाना
पितृणांचमहेश्वरी इत्तमत्यतोयाया
तिम्नीनांचमहाकलौ यद्दर्शनाद्भव

न्मुण्यं यज्ञकोटिसमुद्भवं तीर्थराजे प्र-
यागाख्ये वितस्तासिंधुजे प्रिये स्नात्वा
मुक्तिमवाप्नोति नरो भक्तिसमन्वितः
तीर्थराजे त्वयवदा सन्निधौ या महेश्वरि
श्राद्धं कुर्यान्न स पुण्यफलेशोणोपि व-
क्तिनः पितृन्नुद्दिश्य यो दद्यात्सक्तुपि
ण्डं महेश्वरि मक्तो मक्तो भवत्पुण्यक-
पिलाकोटिदानजं इति ते कथितं देवि
पुरादाख्ये पुरे महत् वितस्तासिंधुजे ती-
र्थे महापातकहं कलौ ॥ इति श्रीवित-
स्तामाहात्म्ये पुरदापुरमहिमा नाम प-
टलः ॥ श्रीभैरव उवाच ॥ स्मारे स्मारे
प्रयागस्य वितस्तासिंधुजस्य वै माहा-
त्म्यममरेशान निर्वृतास्मि भवाद्भयः
पुण्ये श्राद्धपुरे देवि वितस्तासिंधुसंगमे
यत्तोयं वदाऽऽत्युक्तस्त्वयैव जगदीश्वर
कथं सा कपिला ज्वाला किमर्थं प्रथि-
ता प्रभो कथं सा हृदयान्ते पापपरीणाम-
मुपागता तत्सर्वं श्रोतुमिच्छामि कृप-
या वद मे प्रिय ॥ श्रीभैरव उवाच ॥ शृ-
णु सुश्रोणि वक्ष्यामि वदोत्पत्तिं महेश्वरि
यद्दि स्नानादवाप्नोति गोसहस्रफलं नरः
गयासुरः श्राद्धपुरे ब्राह्मणात्समभवत्य
त विघ्नकलाजगामाप्युपातालाद्घनला

तलम् पुनः पुनर्विघ्नराशिं कृत्वा तीर्थव
रेशुभे तलातलं जगामाशुहृतः जलस
माहृतः दृष्ट्वा तु मुनयः सर्वे गत्वा सम्यप्र
वाचन श्रमविस्मयमहाविस्मयतैरीशान
मोदिरे कृत्वा तद्वचनं ते धीमुनीनां भावि
तात्मनां श्रीवासुवचनैस्तेषां सान्त्वयस्तु
मयागिरा ॥ श्रीभगवानुवाच शृण्व
न्तु मुनयः सर्वे वचनं मम सुव्रताः मत्प्र
कृपातं संजाता यातद्वात्तमपशादः प्रा
प्राणान्हास्यतिसन्दृष्टः इति मत्वं वदासि
वः व्यथ्यंमा मुनिगणाध्येनवामान
सोज्वरः श्रीगयासुरस्यास्यापितृणां
बलिमाहरे इति श्रुत्वा वचस्तस्य विस्म
तामिततेजसः जग्मुर्यथागतं देवि मुन
यस्तुष्टमानसाः भगवानपि चन्द्रसदृ
होवाज्जगदीश्वरि जगाम सोऽपि तत्रैव वि
स्तासिंधुसंगमे गत्वासागमनं तत्र श्रुत्वाते
स्तस्थिवांश्चिरे तस्मिन्नवसरे तत्र गत्वा
सः पुनरागतः विघ्नपुत्रकृतवैस्तत्र तस्य मु
नीनां भावितात्मनां तेः दृष्ट्वा गत्वा सर्वोर
बिनिघ्नं तेन तपस्विनां जगाम तेन दावि
सुस्थकेशपरमात्मागिरिणा वक्रमहाराभि
हतो द्रावकृपिरेवमन वनुपापश्यन
दुर्दलो देवदेवो जनार्दनः गत्वा यावापि ते

जग्रेगात्वंसंभगवान्हरिः अनुद्भवस्तनस्तेव
यावद्देपात्रमूलकं तत्रैवरत्नःपातालेष्ठ
द्रावमहेश्वरि तत्रोद्भूतामहागंगापाताला
ज्जगदीश्वरि तत्रस्नातामहादेविमुक्तिभा
गीनसंशयः यत्रयत्रापतत्तस्यरुधिरंता
त्रमस्येव तत्रतत्रैवपितरःप्रीतांस्त्रिमा
वाप्नुवन् स्नात्वास्नानंतथाश्राद्धंबालकाभिर
पीश्वरि कृत्वाप्राप्नोतिमनुजःपुण्यंगोकोटि
संभवं भगवानपितेनैवमार्गेणानुप्रयास्यते
प्रहारैरर्दयामासवक्रगंगाप्रसमुद्भवैः वक्रप्र
हारैरंगभिःर्दितोगात्वमायमः संकर्षी
णाश्चिरोदेशोपपातव्यावकुलेन्द्रियः ततःसंक
र्षणस्यासौकोपजालाकुलेन्द्रियः तत्रवल्ला
कुलितःसोपिमनुजस्योपुनस्ततः वितस्ता
सिंधुजादोद्याद्रात्वमःस्वामनूपयत नशाश्रु
मतलोज्वालाश्रियेसंकर्षणस्यसा हृष्ट्वासांक
र्षणीज्वालापितृदेवर्षिमत्तमाः समाजग्मु
स्तीर्थवरंभीतापरमविस्मिताः भगवंतमहा
विष्णुवाग्भिरत्याभिरस्तुवन् कृत्वादेवनुति
देवोगात्वमेश्राद्धवस्तनः पुण्यश्राद्धे ॥
विवक्रेणास्याश्चिरोद्भवत शिरोयद्दत्तमस्तु
स्नानंदभूतीर्थमुत्तमम् गयाशिलाभिधंदे
विपितृणांतृप्तिकारकम् रुधिरस्यचयत्न
कृतंतीर्थभूतंगयाभिधं श्राद्धंतत्रचयोदद्या

वि-
मा
२५०
२५०
३२६

छाकैरपि सुरेश्वरि पितरस्तृप्तिमायांति।
शतशुल्कं न संशयः पुनश्चान्यायतोत्र।
ज्वालामाकर्षणीयतः महाविष्णुर्महादेवि
देवांस्तत्र समागतान् प्राह प्रसन्नवदनो मेघ
गंभीरया गिरा अयं गयासुरो घोरो रागात्समाप
शितो मया हतस्तेन कार्यमीशानाः कर्तुमि
च्छथ सत्तमा श्रुत्वा तत्तेषदा देवि महाविष्णो
र्वचः शुभं ऊचुस्ते देवदेवेशं कृपां कुरु ज
नार्दन देवास्तानाह भगवान्मा व्यथध्वं सु
रर्षयः इयं साकर्षणी ज्वाला नश्यमतिक
दाचन चक्रेण स्पृष्ट्वा ज्वालां भगवांस्त
जनार्दनः सैवादित्याभवद्देवि हृदनरूपा।
महेश्वरि तस्मादत्र प्रयागेतु वितस्तासिंधुसं
गजे स्नानं दानं तपो होमः स्वाध्यायः पि।
तृतर्पणं अक्षयं च भवेच्छ्राद्धं मतत्प्रवटा।
मन्त्रियो इत्थं वरं तत्र दत्वा देवर्षिगणसंहृतः
महाविष्णुर्जगामाशु वैकुण्ठं जगदंबिके
ततः शूली महेशानः स्थलेवेदमवाप्य यम
रुद्राद्वमयगणशापमतो तीर्थरत्नाकूरस्वयं तत
शूलोगणः सोपि तीर्थरत्नाचकार ह तस्य
नियोमहेशानि रुद्राद्वो नामवैगणः शू
लयष्टी तानी तीर्थं तत्र स्तजगदीश्वरि यत्रा
दानीर्थवरं शूलवाना नामवैगणः सपवत्र
मः प्रथितः शूलवानानामनामतः स्नानाप

यागतीर्थे वै शूलवत्सत्रियो नरः शृणु मा
प्नोति कपिलादानजं सरस्वत्यां स्नाने दा
नेन पो होमः स्वाध्यायस्तु शिवार्चने श्राद्ध
मत्यन्तामेति शूलवत्सत्रियो प्रिये सर्वे दे
वाः सर्वे ग्रामास्तीर्थानि सकलान्यपि मा
हात्म्यतीर्थराजस्य कलां नार्हन्ति षोडशीं
इति ते कथितं देवि तीर्थराजफलं महत् शृ
ण्वन्त्ये ये शृण्वन्ति तथाक्षयवटाख्यते इत्येष
पटलो गुह्यो मया देवि प्रकाशितः श्रुत्वा
पठित्वा प्राप्नोति फलं सिन्धुप्रयागजं ॥ इति
श्रीवितस्तामाहात्म्ये अक्षयवटवर्णनं नाम 322
पटलः ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ श्रुतं तावन्मा
ख्याहि देव वितस्तासिन्धुसंगमः अधुना श्रोतु
मिच्छामि फलमस्य महेश्वर ॥ श्रीभैरव उ
वाच ॥ शृणु देवि प्रवक्ष्यामि वितस्तासिन्धु
जं फलं यच्छ्रुत्वा मुच्यते जन्तुर्महापातकसं
चयैः सोमेन चैव शुक्लायाममायां स्तु सूर्यजि
ते यः स्नाति मानवस्तत्र तस्य पुण्यफलं शृ
णु गवां कोटिसहस्रस्य विधिवद्दत्तस्य यत्फ
लं तत्फलं समवाप्नोति स्नात्वा अस्मात्रात्र गोभु
वि श्राद्धं च सक्तुभिः स्वापि बालकाभिरपो
ऽपि पुण्येकेऽपि च यः ऊर्ध्वं तत्तस्य पुण्यं स्याद
नन्तकं गोदानं स्वर्णदानं च वस्त्रमश्वादियो

वि॰
मा॰
२५८

ददेत् तत्फलं कोटिगुणितं भवेदत्यासत्रिः
यो तीरंवंशराज्यभोज्यम्भवेद्वैवांमगुसंस्थि
तैः पितृनहिशुपयोविशास्तर्पयेज्जगदंबि
के पितरस्तत्रिमायोतिशुनकल्पनसंशय
ह्रच्छमेकेतवः ऊर्ध्वाचानमीस्यतुयत्रनः
मयातिब्रह्मसाउज्ययत्रगत्वानशोचति
महामेतपनेयत्रऊर्ध्वहैमकेसरवो मयाति
परमंस्थानंयत्रगत्वानशोचते यत्रयःस्नाति
मकरेरवौदेवि विशेषतः मयातिब्रह्मभ
वनेशुनराहृविडलेभं तत्लाकैवमहेशानि
मघाकेमिथुनेरवौ यःस्नातिविधिवद्देवि
मयातिपरमांगतिं गयापिंडसहस्रैकिपि
तॄणांपरितृप्तये यत्फलंपयेत्तत्स्नवावि
नश्तामिपुसंगमे दयायोवाल्लकापिंडंतमस
पुण्यंततत्समम्मे घोरेकलियुगेप्राप्तेस्त्री
नेरवुद्धिवर्जिते ज्ञनेवमसकलेदेविमहापा
परतात्मति भक्तिहीनेऊवैलेवछिद्रव
श्वनेवेतसि परस्त्रीपरद्रव्यादिलंपटेपयः
मेष्वरि परापवादनिरतेपरकन्याविचाति
नि मयपापरतेदेविसर्वधर्मविवर्जिते
पित्रोर्निन्दारतेदेविसर्वधर्मविवर्जिते
पितृमातृभ्रातृविद्वेषकारिणि
मिति स्वार्थमात्रपरभ्रातृजायाभिगा।
मात्रशुपक्रमरपायमेलोच।

कादिभिः देवाग्निपूजनतुद्विप्रप्रवृत्तेक
नभोजने दैत्यप्रायपथ्यामासलपटेधर्मा।
वर्जिते स्वकर्मत्यागनिरतेपरधर्माभि।
गामिनि देवस्थलेत्यागरतेपत्सूकपूज
केनष्टा सत्यास्नानजपासत्कसाधुनिन
दाप्रवर्तके दानधर्मविहीनेवषिष्ठोदर
रतेसदा गायत्रीजपनोहेवल्लेछविद्याभि
भूसिनि नरकाग्नेप्रदीप्तेवज्वलमानस
मंततः निरयाग्नेःप्रदीप्तस्यप्रतीकारोम
याधुनः गमनेदेवदेवेशिवितस्तासिंधुस
गमः दृश्यतेःकृपयातस्मात्स्नानंचसर्व
दाजनैः घोरेकलियुगेप्राप्तेजनानांपाप
कर्मणां प्रायश्चित्तविहीनानांनिरयाग्नि
रवनकः तस्मात्सर्वजनानांतुप्रायश्चित्ते
परंमतं वितस्तासिंधुजेवारिपापहारि।
ममप्रिये विद्धिदृष्टानिसर्वाणिप्रायश्चि
त्तानिसुंदरि नसंभवंतिगिरिजेनृणांकली
णायथांकलौ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनप्राय।
श्चित्तमभीप्सुभिः स्नानंचसोमयुक्तायां
ममायांसरस्वतिजिते सर्वपापविनिर्मुक्तो
यातिब्रह्मसनातनं नरकाग्निर्महाघोरो
वायुरत्रकलिस्त्वयं इत्यनेकंशीतंयस्यपरा
यंकेनशाम्यमिति महामेकधाणोज्वालाय

वि- मा १५२ सोऽन्तं गेऽप्रकाशते तद्वारिपूरः प्रामयेत्ति
ग्याग्निसमन्वितः कलिमप्युद्धतगहनेच्छे
त्तमिच्छसि तदाश्रयस्व देवेशि सिंधुवा।
रिजवासिकां यत्र स्नानान्नरो याति मुक्ति
मेव न संशयः भूमिस्थमपि तत्तीर्थं नरैः
किं हि न सेवते यत्र दत्तास्तिलाश्चापि मे।
रुतुल्या भवन्ति हि अत्र येदानगुणं पवल
भेद्वन न संशयः वितस्ता सिंधुजे वारि।
पापहारि दिवैर्नरैः न सेवितं परं शुद्धा
ते नराः दैववञ्चिताः मोहग्राहेण संतत।
ग्रस्तमेतज्जगत्त्रिये परब्रह्मात्मकं तेजो।
द्रवीभूतं न सेव्यते यो मकाले महेशानि
त्यजते च कलेवरं नारकं वत्ति न कोऽपि सु
लब्वा ग्राम वाणगणः सयान्ति भैरवं रूपय
च नास्ति कृताकृते मातृषंडलेभं प्राप्य
कलिं ज्ञानावर्जेयं स्वमायस्वपलेज्ञा।
तापीं त्रीसिंधुसमाश्रयेत् सर्वं तीर्थानि
देवेशि गंगाद्याः सरितस्तथा इंद्राद्या।
लोकपालाश्च रुद्रनेत्रसंयुताः ब्रा।
ह्म्याद्या मातरश्चापि गणा गंधर्वदानवाः
यक्षोरगमहानागा वेतालाजंबुकादय
स स्नातुमायान्ति देवेशि मकरार्केन सं

ष्टाय: त्रिविधोपि तत्र जगति प्रयागः प्र
कटीकृतः एको गंगायमुनयोः संगा
मः परमेश्वरि द्वितीयश्च महेशानि श्री
गंगालकनन्दयोः संगमः कथितो दे
वि प्रयागाख्यो महेश्वरि तृतीयो वि प्र
यागोयं वितस्तासिंधुसंगमः तस्मात्
सोमार्यमायां तु मलेपातकिसंभव श्र्वा
लयितुमायातावेतावपि वरानने पते।
त्रिविधे पुष्करश्रेष्ठे: पुण्यतमः परः
वितस्तासंगजो देवि प्रयागः पापहारकः।
लौ देवर्षिप्रयागस्य विप्रो
क्तः वक्ष्यामि तान्तत्स्नानफलं सिद्धि 322
वित्तये
स्नाने दाने जपे श्राद्धे होमे तपसि
वा -- पुण्यतरं तत्संश्रोक्तं यावत्सोमा।
बलौ नरः सर्वासौ नेतत्पुण्यं वितस्ता।
या महेश्वरि पुण्यं मुख्यं समायान्तेयावा।
प्नुवन्नरः पुण्यं गोरामहाश्रोक्तं या
वत्सोमावलि प्रिये तस्मादेतत्तीर्थं समं
दिव्यं भुव्यंतरिक्षगम् वितस्तासिंधुसं
भूतं न भूतं न भविष्यति स्नानं यत्र लभते
पुण्यमक्षयवटसंनिधौ स्नाने दाने जपे
होमः स्वाध्यायः पितृतर्पणं तपः पूजा
थवा श्राद्धमक्षय्यफलदं स्मृतं इतिने

वि- कथितं देवि तीर्थे आड्डश्वरस्य च —— ९
मा ऐ प्रयागाख्ये वितस्तासिंधुसङ्गमे ॥ स्तो
२५३ त्रपटलो गुह्यो महापातकहा कलौ ॥ श्रवा
पठनाच्छ्रुत्वैव ब्रह्महत्यादिकोटिभि क्ष
र्वा माहात्म्यमेतस्य तीर्थस्य सर्ववर्जित ९
ऐ आड्डश्वरे देवि वितस्तासिंधुजस्य हि प
ठनाच्छ्रवणाच्चैव तत्क्षणात्पापरमयानुद्रा जा
न्मान्तरभवैः पापैरिति सत्यं वदामि ते ५०
अत एव न्मरन्मर्त्यो महिमानमनुत्तमं ती
र्थराजप्रयागस्य वितस्तासिंधुजस्य हि फ
लं प्राप्नोति विकले वदपारायणे कलौ
इति श्रीवितस्तामाहात्म्ये भृङ्गीशसंहि ता
यां आड्डश्वरमाहात्म्यवर्णनं नाम पटलः
कृ. श्रीभैरव्युवाच ॥ देवदेव महादेव श्रीग
भीशाशिशेश्वर कृतार्थास्म्यनुगृहीतास्मि
मो चिनाम्नि भवार्णवात् यच्छ्रुतं तीर्थरा
जस्य वितस्तासिंधुजस्य हि प्रयागस्य म
हेशान माहात्म्यमनुश्रवाप्यजात् ततश्र
श्यत न्मास्त्व वक्ष्मा हात्म्यमुत्तमम् ॥ श्री
भैरव उवाच ॥ शृणु देवि परं गुह्यं वित
स्ताया फलमद्भुत् यच्छ्रुत्वा मनुष्या ते जन्म
भैवपाशैरुस्मात्राय स यच्छ्रुत्वा मनुष्यते जन्म
मे त्रस्मर्पनन्दाश्रिये वितस्तासिंधुनाका
लो त्रवकाणश्यमेतनः कल्पणोसम्न्यथाव
विश्राम्या प्रस

मुख्यैश्चो मुनिभिः सह कश्यपः स्नात्वा
प्रयागं तीर्थं वै विस्मयं परमं ययौ दृष्ट्वा
द्भुतं प्रयागस्य वितस्तासिंधुजस्य वै प्र
भावं साश्रमेस्यास्तान्दृष्टो देवि प्रजा
पतिः प्रभजध प्रयागं वै त्यक्त्वा कार्यं
महत्त्वकं यस्मादेतत्तीर्थसमं न भूतं।
न भविष्यति ततः प्रायात्सुनस्तत्र वि
तस्तां द्रष्टुमुत्सुकः स्मरंस्प्रयागमा
हात्म्यं वितस्ताहर्षायन्मुहुः इति प्र
भाम्यतां देवि साश्रमस्यान्तनोन्स्व
यं यस्मिन्मुनयः शान्ताः कश्यपे
न महात्मना सएव प्रस्थितो देवि ग्रामो
ल्लाश्रमसंज्ञितः यत्रान्तरास्थलवतो।
ह्ययुपस्य महेश्वरि कोटिलेन्नाम देश
स्य ग्रामस्य जगदीश्वरि ततः शोकोग्र
मराजोप्यत्र कोटस्याभिपः परः श्राश्र
मास्यपरेणारे ग्रामोप्यत्र कोटिकः य
त्र सीमा प्रयागस्य कश्यपेन कृता भुवि
बलिर्दत्तश्च तत्रैव मुनीभिः सह पार्वति
सीमाबलिस्ततः शोकोदेशः परमपाव
नः सीमाबलौ कृतस्नाने श्राद्धदानम
पीश्वरि फलं ददाति द्विगुणं गवां को।
टिसहस्रजं प्रयाकेलासमकुज्जेशकोः

वि॰
मा॰
ख्या
२५५

२५५

३२५

।नामममहेश्वरः देव्यासहमहादेवोग।
णैःसहसमुपागताः दृष्ट्वातत्रागतान्दे।
वानगणांश्चजगदम्बिके नोवाचकिंचि
द्भगवान्सातिकंभावमाश्रितः शुचि
नश्चमहादेवः सन्नातइतिचावभो
द्रवीभूतेमनस्तस्यश्चाशिवत्रैवबदिस्तदा
कार्द्रस्थावामस्किंस्तत्रस्वेदहृदयमश्रा
वमत् देवैःस्तुतोमहादेवोदेवानोवा
चकिंचन वेष्टांज्ञातांस्यविबुधाःश्च
युःस्वस्वमाश्रमं दृष्ट्वाचममस्वेदंत्वा
स्तुकिंभगवान्भवः गृहीत्वावास्तुकिं
तत्रप्रातिपज्ञविस्संदरि दिनस्त्व
क्षितोदेविवास्तुकिंःश्रयोनतः सर्पैः
परिहृतोदिव्यैर्वैतस्तंतटमागमत् क्री
डितायभवः मार्कण्डेयस्तुसंदरि
अन्वेषमानःसंहारवास्तुकिंनामसुप्रि
ये देव्यासहतदाप्रापगिरिलहरकंप्रि
ये गिरिंदृष्ट्वातदादृष्ट्वावैतस्तंतटमा।
श्रितं वास्तुकिंतत्रभगवान्प्राक्रोशात्स्व
रयागिरा प्रकृतामवसतावाचमेघगम्भी
रनिस्वनां विनयेवास्तुकिंस्तत्रश्रा।
द्ववापितोदिशाम श्रमितानतत्रतत्रि।
नद्रवीभूतमनस्सपतत् भवस्यपीतमा

सोयद्द्वमतत्तत्त्वणास्त्रिये तत्राजग्मुर्म
हासर्पानागाश्चसत्वरस्तुंदरि लेलिहाना
द्रवीभूतेशम्भोस्त्वदयमनंतः वातेना
गेनयत्स्वितेद्द्रवीभूतेमनोभुवि शंभो
स्तदेवमज्ञातेमानसाख्यंमहत्सरः मा
योनाशूयतेसम्यक्तानानानाचमहेश्वरि
ततःप्रोक्तेश्वराविद्धिमानसाख्यंमहत्स
रः मानेसम्यग्ववर्यतिस्नानानानाचम
हेश्वरि भैरवेचपरांभक्तिंनस्माद्वैमान
सेसरः सर्पैराहूरितोयत्रलेलिहानैर्म
नोद्भवे शम्भोस्तदेशः परमः महाद्भु
ताख्ययामतः सर्पाह्वरेमहानागेमान
साख्यसरोवरे दर्शनात्स्मरणान्मुच्ये।
त्कोटिजन्मभवैरघैः सर्पाह्वरेमहा
नागंदृष्ट्वावैमानसाभिधं मुच्येत्सपा
महादेविकोटिहत्यादिकैरघैः स्ना
नाद्दानाज्जपाद्देविश्राद्धाद्धोमाश्चतर्प
णात् अनन्तंपुण्यमाप्नोतिमानसेना।
गउत्तमे वितस्तादूरतेपापंजन्मान्तरे।
शानोद्भवे मिलिनानागराजेनमानसा
ख्येनसुन्दरि संगमेनागराजस्यवित
स्ताभुपदायिनी कपिलाकोटिदा
नस्यविधिरत्नस्यवैप्रिये संगमानसना

वि
मा
स्था ५५
२५५

255

गम्यकोजन्मशतोद्भवं पातकं हरते देवि
वितस्तास्नानमात्रतः दानाच्छतगुणं दे
संगेनागवितस्तयोः लभते मनुजो दे।
वि इति सत्यं वदामि ते नृणां महापात
किनां कलिकल्मषहारिणी वितस्ता
हरते पापकोटिं हत्यादिजं प्रिये अनंतं
फलमाप्नोति स्नानाद्दानाज्जपात्तथा
तपसो ध्यानयोगाच्च श्राद्धाद्धोमाच्च
तर्पणात् व्रतात्स्वविधिना मर्त्यः सं
नागवितस्तयोः इति ते कथितो देवि
मानसाख्यो वितस्तयोः संगमः परमो
दारो महापातकनाशनः इति गुप्तः
समाख्यातः पटलः परमः शिवे स्फूर्तो
नुध्यानतः परितो महापापहरः कलौ ॥
इति श्रीवितस्तामाहात्म्ये मानसरो

326

वितस्तासंगममाहात्म्यं नाम सप्तपटलः ॥
श्रीभैरव्युवाच ॥ ततः परं प्रवक्ष्या
वितस्तायां महेश्वर सर्वपापहरं देव
दमाहात्म्यमुत्तमं ॥ श्रीभैरव उवाच
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि वितस्तायाः फलं म
हत् यच्छ्रुत्वापि मनुष्येन गोचरैश्च पा
नैव प्रमसदिनरा देवी वितस्ता पाप
नाशिनी दर्शनात्स्पर्शनाद्वापि मह

पातकनाशिनी प्रसर्पन्तीतदा इक्ष्वाक
कुलपोवरवर्णिनि उवाचतातदादेवी
कश्यपः सरस्वति व्रजमाधुवणा।
लेनमाप्रसर्पवितस्तिके इत्युक्त्वासा
तदादेवीप्रससर्पउनस्तदा समुद्रको
टिसंभूतजलस्रोतेणसंगता वितस्ता
हरतेपापजन्मकोटिसहस्रजं स्नाणा
पातेमहाकिनाकलिकल्मषनाशि।
नी समुद्रवकोटयश्चनागसंगाश्चसं
गताः पञ्चाभिधेनसहस्राधुणपनजा।
गरेविके सपवप्रथितोयामः समुद्र
कोटिकाख्यया वितस्ताहरतेपापं।
जन्मान्तरशतोद्भवं समुद्रकोटिसंभू
तजलस्रोतेणसंगता पुनःप्रोवाचतो
देवीकश्यपोमुनिसत्तम माप्रसर्पप
रेशान्त्याव्रजसाधुवणालकेः प्राव्रज
स्वततः पुण्यावणालेनैवसंगता त
तः सदेशः प्रथितोनाम्नासाधुवणाल
कः साधुवणालेदेवेशिहरतेपापसं
चयं नराणांनीलपुण्यानांस्नानमा
त्रात्तसंशयः मुनयः कश्यपप्रोक्ता।
देवीसाधुवणालकेः मज्जस्वविवर
तोवटपपतेमुनिसत्तम इतिप्रकृता।

वि॰
मा॰
२५६

मुनीनांतुवाक्यंचमुनिसत्तमः श्रुत्वा
वचञ्चनदेवीवितस्ताकश्यपस्यः प्रिये
अजस्त्रंसाधुनालेनअमालेनचमाअज
१ भवतिचैवसत्यंयथापुनयश्चपरंनदी
इतिश्रुत्वाऽनन्तस्यकश्यपस्यमहात्
मनः अजस्त्रंश्रीअजस्त्रेनसाधुनालेन
सुदरि यत्राजस्त्रंगतादेवीसाधुनाले
नचैनदी सदेशः प्रथितोलोकेजन्तु
नः पापहारकः अजस्त्राख्येमहादे
विजलश्रोणिसंगता वितस्तावर्धतेपु
ण्यज्योतिष्मादियागजं पुनश्चनि
कवाचैनानदीपरमपावनी अजस्त्रं
साधुनालेनअजनेमसवाकृतः श्रुत्वा
देवीवचस्तस्यपद्मनागेनसंगता यत्रा
लेवाकृतस्तस्यपद्मनागेनसंगता त
तः संख्यातिमगमद्ग्रामोलेनालसंज्ञ
कः अलेनालेमहादेवि स्नानदानज
पादिभिः अनेनफलमाप्नोतिनरः पा
नकवान्कलौ बलिगतोभिदितंवैपु
राकपरवामनः हस्थित्वाणपरमात्र
तेरहिदानवमत्तम इत्थंपुनः पुनरपि
याच्यमानस्तनेबलिः प्रोवाचप्रहस
न्विनदाकपरवामने कियन्मात्रंप

देवस्तन्दीयतेह्रिमयातव पदेशैदयमे
विश्वधृक्संस्तुनराहत स्वपदेहिमिमा
नेनवामनेनमहात्मना दर्शनार्थंब।
लेतस्यसंगेवैप्रकटीकृते पदेमिमा।
नेनयतोदर्शयानेनवैबलिं मतत्सरा
यदभवतेनपद्माभिधंमहत् गवांको
टिसहस्रस्यविधिदत्तस्ययत्फलं तत्फ
लंलभतेमर्त्यःस्नानात्पद्मसंगेवरे प्रया
गेनैमिषारण्येगंगासागरसंगमे श्राक
स्यस्नानतोदेवियत्फलंप्राप्नुयान्नरः
वितस्तापद्मसंगेवस्नानात्फलमवाप्नु।
यात् अजस्त्रादीककात्रन्दिशालायामा
स्मृद्रवैः कुलेशार्यैवसंभूतेजलेप
रमयावैः मिलितायत्रवनदीमहापा
तकहारिणी रत्नचूडेवनागेशाविता।
स्नाश्रावदनदा ऋद्वैवाः स्वबभद्रतेसह
द्वारिकयानया कलिकल्मषसंयाते
तालयेस्वर्गलोकलौ रत्नचूडोपिना
गेशाःफ्रकानया : पद्मच : श्रार्यशाश्रा
मेतस्योवपद्मनागेनसंगतः यतःशो
षोविष्णुपादकमलेस्तुर्यैधारयन् ३
यितोबलिनातेनहृष्टःमानसोवरा
त् ततः श्रुत्वानैः श्रीकेसरः पद्माभिध
प्रिये वितस्तापद्मसरसामिलितमत्रसंर

वि-
मा
४४
२५०

रि तत्रतत्रददात्येवफलंयागादिसंभवं
इतितेकथितंदेविवितस्तास्नानजंफ
ले यच्छ्रुत्वापिनरोमुच्येतघोरैर्जन्मभ
वैरघैः इत्येषपटलोगुह्यउक्तःपरमपा
वनः पठितोपिददात्येववितस्तास्ना
नजंफलं ॥ इतिश्रीभृङ्गीशसंहिता
यांवितस्तामाहात्म्येपद्मसरोवर्णनंना
मपटलः ॥ श्रीभैरव्युवाच ॥ श्रावि
श्राविमहात्म्यंपुण्यंपद्मसरोवरे ना
न्यत्वाद्भुतंनिर्मुक्तंनतत्प्यामिमहेश्व
र इदानींश्रोतुमिच्छामिनिगिलाख्य
तटेमहत् ॥ श्रीभैरवउवाच ॥ शृणु
देविप्रवक्ष्यामिनिगिलाख्यतटेमहत्
पुण्यस्यपद्मसरसःफलंवैपरमाद्भुतं
शृणुमेपदेवामनस्यक्रामतःपृथिवीपुर
नोबंधनगिरेःपार्श्वमानिगिलदैत्यपुंगवः
दैत्येनसहदेवेशिपादमुक्तापयद्धरिः
विधातुंक्रमतस्तस्यलंबमानेमहेश्वरि
पादेदानवमालोक्यदेवाःसर्वेविसिस्मि
रे विक्रमतेविधायहिंसंतदाप्रोचुर्विपश्च
गः तत्पादकमलेकोयंलंबमानःप्रद
प्रपते वदतोदेवदेवेशमशायेवमनोघ्न
ते इतिश्रुत्वावचस्तेषांदेवानांमत्सुरसंदा
रि श्रीवाचनाहरिर्देवानन्वाप्यधर्ममहरो।

स्थिताः निगीर्णोनेनमेपादोदैत्येनकामम।
तोमहो अथसदैत्यापशादोलंबमानस्थम
न्तरे अनेनसोमोवभाषिपुण्यपमसरस्त
टे इत्युक्त्वाचस्वगान्देविप्रादिपदैत्यपुंग।
वे पुण्यस्यपमसरसः सोमार्थममरोत्तमे
मत्पादनलनिर्हृष्टदैत्यसोमाहृतेनदे
यत्नटमभवतेनप्रख्यातेनिगिलाख्यया
यतोनिगीर्णावापीदेवामनस्यमहेश्वरि
ततःसनिगिलाख्योयदानवःप्रथितो।
भुवि निगिलाख्येनदैत्येनसोमार्थेचक्र
नेनटे ततःप्रभृतिसंजातंतीर्थंवैनिगि।
लाख्यया: निगिलाख्येनटेपुण्यस्नाना
पमसरोवरे पुण्यमाप्नोतिमनुज्याया।
गजेश्वरसुंदरि वर्षंतावदवाप्नोतिनद
अमस्नानतोश्नुते पकाक्रस्नानमात्रेण।
दानेनवजपेनव तपसावपरंपुण्यंनिगि
लाख्येनरोश्नुते इष्टीप्रक्रमणायश्वपु
ण्यमाप्नोतिमानवः गिनिलाख्येनदा
प्नोतिस्नानमात्रान्नसंशयः रत्नचूडा
त्समारभ्ययावन्निगिलसन्नतः नत्वेत्रा।
ह्लादिकाप्रोक्तापुंसांमुक्तिप्रदायिनी ह्ला
दिकादर्शनादेवि महापातकसंचयः प्र
योविलयमाप्नोति तन्मानरभयोपिव
ह्लादिकादर्शनादेविस्नानाद्दानाज्जपा।

३८२

नास्त्येव श्लोकः

वि॰
मा॰
षप
२८

258 स्नान

पि मुक्तिमाप्नोतिमनुजइतिसत्यंवदामि
ते यः कश्चिन्म्रियतेतत्रद्वारिकायांसमन्त
तः जयाख्यः पार्श्वस्थस्यकौणिजपतितार
के निगिलेमरणंप्राप्यमपुनर्भूतयेप्रिये
निगिलाख्यभवेत्संगः कोटिजन्मार्जिते
र्हितैः प्राक्तस्यचवियद्दिस्सुः कृत्वानक्षत्रम
ण्डले बलिमुक्त्वाचनिलिप्यपानालेजगद
म्बिके नक्षत्रमण्डलंसर्वंसमस्तंजगदीश्वरि
प्रतिबिम्बितमस्त्रेवपुण्यपमसरोवरे नक्ष
त्राणांप्रतिच्छायायत्रदृष्टामहेश्वरि नक्ष
त्रमभवद्देविनक्षत्रभवनाभिधं नक्षत्रभ
वनेस्नानात्पुण्यपमसरोवरे प्रयातिजनने
देविपुण्येनक्षत्रमण्डले ताराणांप्रतिवि
म्बश्चनागद्वीपमहेश्वरि नागद्वीपेनरः
स्नानात्पुण्येनक्षत्रमण्डले प्रयातिब्रह्म
भवनेयत्रगवानप्रोचते नक्षत्रभवना

263

देविपुण्यपमसरोवरे स्नानात्पुण्यमवा
प्नोतिवाजिपेयादियागजे नागद्वीपेन
ष्नात्देविनक्षत्रभवनेपि स्नानाद्दत्वाचवि
पिवन्नप्रोवतिकृताकृते पुण्येनक्षत्र
भवनेश्राद्धंकृत्वामहेश्वरि पितरस्त्रिदि
मायान्तिकल्पानाप्रातमनन्तः पुण्येपना
तत्रभवनेस्नानात्पमसरोवरे निगिला
ख्यनरदेविमुच्यतेघोरपातकैः नक्षत्र

भवनेदत्वा तिलमात्रमपीश्वरि मेरुतुल्यंभ
वेत्तस्य देवि सत्यं सदाशिवे ताराद्वीपे नरः
स्नात्वा कृत्वा चाद्धादिकमन्ततः सम्भवेज्जग
दीशानि तारातपश्चिमे देवि नन्दत्रभ
वनेपुण्यं कृतं मेरुसमं भवेत् तत्रस्नात्वा
मदादेवि वाजिपेयफलं लभेत् पवने
काश्यने देवि फलं पद्मसरोवरे निगि।
लाख्ये महादेवि नन्दत्रभवने तथा इति
गुह्यतमः ख्यातः पटलः सुरेश्वरि प
ठितस्स्मृतो ख्यातो वाजिपेयं लभेत्सदा
॥ इति श्रीवितस्तामाहात्म्ये निगिला।
ख्यतीर्थमाहात्म्यंनाम पटलः ॥ श्री
भैरव्युवाच ॥ श्रुतंनिगिलतीर्थं वदन्त
प्रसादात्तम्हेश्वर अधुनाश्रोतुमिच्छा
मिस्तुरेज्याशुरसत्तमे यत्रस्नात्वाचदत्वा
चज्योतिष्टोमफलंलभेत् ॥ श्रीभैरव
उवाच ॥ शृणुदेवि प्रवक्ष्यामि सुरज्या
पुरसंभव तीर्थंतीर्थफलैर्युवसर्वका
मफलप्रदम् यथोक्तेनैवमार्गेणवित।
स्नानाद्यन्नरः यात्राष्टम्यांमहादेवि
सन्ध्याख्योनामनागराट् श्यमसंस्थिषम
नस्यश्चापुरीविषगणैर्वृतः ग्रस्तोष्ठा
कपोपत्रवितस्तांचमहानदीस्वात्मा
नंनिरितस्नानापुण्योचमुनिसत्तमः

३४४

वि॰
मा
भ॰
२५८

शेषवत्तं कश्यपं दृष्ट्वा सुरगंधर्वचारणाः
सिद्धाः साध्याः समाजग्मुर्विस्मिताः सहस्रे
हरिः प्रजापतिस्तावद्यानैः श्वेतस्रुग्युक्तै
सेंद्रः सर्वैर्देवसंघैरीशानो गणैस्तुवैः
सह सपवनागगणैः प्रशादाहितस्तामोदयि
ष्यति अथ ब्रह्मा कश्यपं देवाईश्वरोऽपरम
व्ययं वैदिकैस्तान्त्रिकैश्चापि सूक्तैः प
रमपावनैः स्तुत्वादिभिस्तु निर्वैरं योजय
कद्रुश्च तमे दत्वाशूलीद्रुतिसमयमुद्गोद
शीनमेघवान् रुद्रस्त्वाघरः सर्वैर्वसि
ज्वालासमुत्थिते शेषोऽमुसत्तु ष्टुतेन
स्तोत्रेण परमपावनैः शेषावच महा
विष्णु रुद्रो देवः सनातनः ततो नागे
मथाविष्णुग्रस्तायेन वितस्तिका दण्ड
यत्नामहानागमोदयिष्यामि माधुवः
अथ ब्रह्मा च महादेवः पातालं येथ तोगमे सं
प्राप्तस्तस्य नागस्य भवने सहसदृशी प्राप्य
दृष्टात्तेनागे दिव्ये स्वभवने स्थिते वद्धी
वानीतवास्तत्र यत्र देवाः प्रस्थिताः
निर्ष्णीन्य नागपाणिभ्यां वितस्तामोदयं
वलत शेषाश्च वचनः प्राप्य देवाहरेण
निहत अग्रशेषविषं वापि नागस्य स
नो वाहि पतनस्यो नरविवितस्ता प्र
सा उप्रायस्य रत्नेष्टः पा

मेश्वरि तस्मात्सोकेः सुरेज्यात्वोग्रामोज
गतिसुन्दरि सर्पोद्धितो महानागो वृश्चिको।
तोनिपपातह वृश्चिके नागराजेन तद्दृष्टा
शंभुः कृपान्वितः शिरश्छेदकरेणतेजो
वयामाससुन्दरि श्रवाप्यचेतोनागःश्रो
वाचपरमेश्वरि मयापराद्धं देवेशात्वमा।
स्वेतिमुहुर्मुहुः पादौस्पृशान्मेदशात्तस्या
नेदेहमेश्वर शम्भुस्तमवदद्देविनाग
राजेन्द्रयान्वितः स्यातत्वामेत्रनागशावि।
तस्माजलउनेमे मत्प्राणिस्पर्शतोनूनंवि
शानेनाशमेष्यति यस्माच्छेदकोरत्रवृ।
श्चिकेन स्नातवानच तस्माद्देवतवस्था।
नेचन्द्रतीर्थंभविष्यति श्लक्ष्णानागराज
नस्यानेदत्तावसुन्दरि मात्वयितासगान्म
वांस्वयामपरमेयया सुरात्रपिमहेशानि
सात्वयिताप्रजापति प्रफुल्लाविमनासा
केजन्मन्देवालयेप्रिये यस्मादनन्दिता
देवाः शम्भुनाथमहेश्वरि तस्मात्त्वयि
नमेनहैवंद्राद्वितोतीर्थमन्नम सुरेरिज्य
स्मृतायस्माकश्यपस्यहितायवै तस्मा।
दुश्चसिद्धोभूत्सुरेज्यपुरनामकः ज्यो।
निश्लोमादिफलदोग्रामः परमपावनः
स्नानादनावजन्नाचसुरेज्यपुरनामके
ग्रामेदेविविनस्नायामग्निष्टोमसवाप्नु।

वि॰
मा॰
५३
२९०

यात् महापातकयुक्तोवायुक्तोवासुप
पातकैः स्नानान्मुक्तिमवाप्नोतिवन्द्ध।
देवेनसंशयः नरसिंहाख्यतीर्थेवस्ना
नात्पुण्यमनन्तकं दत्त्वाचविधिवद्दवि
लभतेसुरपूजिते नरोमुक्तिमवाप्नोति।
स्नानाद्दानाज्जपादपि वितस्तायांवद्ध।
देवेसुरेज्यापुरमन्तिकेः सुरेज्यायाः सा
मारभ्यनारायद्वीपान्तमन्तिकेः शीक्रमेतां।
श्रद्दवेत्रमागमसेमेहेश्वरि ततोवित
स्तायययोप्रहारेणवसंगता दर्शनात्स्प
र्शनाद्वापिमहापातकनाशिनी तत्रस्ना
नामहादेविपुण्यंप्राप्नोतिपुष्कलं इति।
तेकथितंपुण्यंवेदाख्यतीर्थमुत्तमं वि
तस्तायांमहाग्रामेसुरेज्यापुरनामके इ
त्येषपटलोगुह्योमहापातकहाकलौ श्रो
तव्यःपठितव्यश्चमहापुण्यप्रदःसतैः
॥ इतिश्रीवितस्तामाहात्म्येसुरेज्यापुर
वर्णनंनामपटलः ॥ श्रीभैरवउवाच।
श्रुतंतवमहेशानमुखपद्माद्विनिःसृतं
माहात्म्यंचवेदतीर्थस्यसुरेज्यापुरसंज्ञके
इदानींश्रोतुमिच्छामिप्रहारेणवसंगतां
वितस्तांजगदीशानमहापातकनाशि
नीम् प्रहारतीर्थंदेवेशकथयप्रार्थितस्तु
मम प्रहारगांकेकथयस्वतीर्थंपरमपा

वने ॥ श्रीभैरव उवाच ॥ शृणु वक्ष्ये महा।
देवि प्रहारतीर्थमुत्तमं यत्स्नानात्मुच्यते ज
न्तुर्जन्मकोटिभवैरघैः शुराज्जनगिरौ दे।
वावायातो स्वनिवासतः श्रीतोऽस्वक्रीडसा
नौतौ स्नातौ गंगाजले शुभे तयाकज
लनेत्रेण तर्जयामास वै भवं प्रेक्षंतो भाव
शुक्लामासां गिरिजां गिरिशः प्रभुम् दृष्ट्वाक
ज्जलहीनं तं नगजा नेत्रमुत्तमं शोवाच रु
द्रो देवेशी नेत्रयोः कज्जलं कुरु सर्वथा या।
गभूषादिरहिता स्वरसुंदरि भर्त्रग्रासाउ 382
यैः शोकात्तथा भयच्युता प्रिये या स्वभर्तार
मुत्सृज्य परपतिमुपाव्रजेत् सा प्राप्नोति ह
हगोपावागोपावाहिमुखी भवेत् तस्मा
दुद्विजते भर्ता सर्पाद्वेश्मगतादिव सा या
ति नरकं घोरं यावदाभूमिसंप्लवं यावत्त
सेवामुत्सृज्य नियमव्रतमानसा साध्वा
युः दूरते भर्तुः पश्यन्निवृत्तन्थाप्रिये या।
भर्तारं परित्यज्य व्रतेषु रक्षमानसा सा स्वे
याद्भयप्रणतानारीव गेहे शोकदा सा।
याति नरकं घोरं कालं स्तुत्रमनंतकं नि
रयान्त्यगिमुक्तास्ता शुनी गोया याथवा भवेत्
सदाहास्य पादेवि वस्त्राभरणमंडिता सु
गंधस्रक्वरिमलामालये न स्वकं पतिम्

वि॰ प्रजापालनसत्काराच पशुश्रूत्यादिपालनी
मा भर्तुः प्रियंवदा याच सा देवि दिवि तारका
अ॰ या स्वभर्त्तारमुत्सृज्य देवपूजापरा भवेत
२११ तस्याः संगोपि देवेशि वर्ज्जनीयः प्रयत्नतः
उपवासपरा या तु नारी भर्तृसमन्विता श्रा
पुत्वं न पश्यते सापि यात्यभर्तृहरेश्वसा ट
हृदेत्रेकलत्रे च कीर्तिर्वैव यशश्च ह भ
वेत्सापि सत्ता देवि सत्यं सत्यं वदाम्यहं स्व
भर्तृपादजे वारि पापहारि विहाय या का
तन्नी तीर्थजे वारि तीर्थं ज्ञात्तिमतापि त
स्मात्सर्वप्रयत्नेन पत्युः सेवारता भवेत्
नारीह सुखमाप्नोति परलोके परां गति
म तस्मादाशु शानेनैव स्वनेत्रपरिभूषा।
य इति स्कन्नाव ओदेवी गिरिशान सुवाच
ह उत्समेक जलं देवनेत्रयोः स्वयमेव हि
स्कन्नादेव्या वचो देवः शाहहेल वत्ततः
त्रिशूलेनाङ्गजेनैव पदपारमहीधरं
तद्रजनशिलोद्धृतकजलेन महेश्वरः
शुश्रूषयतस्वयं तसौः पार्वत्या नेत्रगोल
के शूलप्रहारसंभूता नदी परमपावनी
मिलिता च महानद्या महापातकनाशि
नी यस्माच्छूलप्रहारेण समुद्भूता नदी
शुभा तस्मात्सा कामहेशानिप्रहारा गा

पुगतैः प्रहारेणततोदेवीमिलितासा
वितस्तिका तत्रस्नानाचदनाचमुक्तो
वैसर्वकिल्बिषात् गंगायांभास्करेदत्ते
प्रयागेनैमिषेप्रिये स्नानाद्यत्फलमा।
प्नोतितल्लभेत्प्रहरेऽपि प्रकर्षेणहरोयत्र
मुदितःपरमेश्वरि समस्तास्ततःप्रो।
क्तःप्रहरःसुरसुन्दरि प्रहरेचनरःस्ना
त्वामुच्यतेसर्वकिल्बिषैः मुक्तिमेवल।
भेद्देविस्नात्वाप्रहरसंगमे महापातक।
युक्तोवायुक्तोवाउपपातकैः प्रहरासंग
मेस्नात्वामुच्यतेदेवसंशयः प्रहरासंग
मेदेविश्राद्धंकृत्वाविधानतः पितरस्त
स्यमायांतियावत्कल्पंनसंशयः तिल
दानंचगोदानंहस्तीसंकल्पमेवच यः
करोतिनरोभक्त्यातत्रानंतफलमाप्नुया
त् श्रद्धास्थविधिनाध्यायोविप्रायद
देत्प्रिये तत्फलंनैवनप्रोक्तकल्पान्तमपि
सुन्दरि हस्तीसमागरोदेविसर्वलव
नंकानने दत्वाविप्रायविधिवत्प्रहरेण।
वंदर्हथयोः ऊरुदेत्रेचयत्पुण्यंलभ
तेमनुजोत्तमः तत्फलंसमवाप्नोतिस्ना
त्वाप्रहरसंगमे प्रहरासंगमेदेवियःस्ना
याच्चप्रहरमेवत सयातिपरमंलोकंशिव
320

वि
मा
५९
२६२

शिवस्य परमेशितुः उद्धरासंगमे दाना
त्पुण्यमक्षयमाप्नुयात् होमाद्यज्ञात्तथा
दानाज्जपाद्देवार्चनादपि नरो विमुच्य
ते देवि जन्मान्तरकृतैरघैः तस्मात्सर्व
प्रयत्नेन स्नातव्यमविशंकया उद्धरा
संगमे देवि पुरंदरमपीप्सुभिः इति ते
कथितो नद्योर्महापापनाशनः अथ
मे देवनद्यां काममुहृदवमहेश्वरि वित
स्तायां तीर्थं परमाद्भुतं वसिष्ठेनेडुपैः अ
नन्ताख्ये नरः स्नानान्मुच्यते सर्वकिल्वि
षैः महापातकजाद्घोरात्स्नानान्मुच्यते
नकिल्विषात् कपिलानां सहस्रस्य स
म्यग्दत्तस्य यत्फलं तत्फलं समवाप्नोति
स्नात्वा तीर्थ्ये पञ्चानन्तके अश्वमेधसहस्र
स्य वाजपेयशतस्य च फलमाप्नोति
मनुजः स्नात्वा तीर्थ्ये पञ्चानन्तके ज्योतिष्टो
मादियागानां फलं दृष्टुं सुन्दरि अन
न्ततीर्थे स्नात्वा हाटके नरः मथापि वा
यकारः सर्वापि मुच्यते महापातकसंचया
त् श्राद्धं कृत्वा पञ्चनमाख्ये तीर्थे परमा
पावने पितृस्तृप्तिमायाति शतकल्प
नसंशयः तिलान्पिबदनाच्च श्रद्धया
पापापि वा शिवे अनन्तफलमाप्नोति मनुजा

जस्सर्वतोत्कृष्टं अश्वमेधं दत्वात्र विधिना विमा
नमधिरोहति अप्सरोभिर्वीज्यमानः स्व
र्गं चानन्तमश्नुते गोदानात्र महादेवि वि
धिनानेन सुन्दरि अनन्तं स्वर्गमाप्नोति ।
सर्वं सर्वं च दानेन अनन्तं पुण्यमाप्नोति
स्नानात्तीर्थस्य नन्दके भूयोऽभ्ययः कि ।
मुक्तेन नरः पातकवान्कलौ स्नात्वा तु ।
किमवाप्नोति वितस्तायां नन्दके ॥ इ
ति श्रीवितस्तामाहात्म्ये नन्दतीर्थमाहा
त्म्यं नाम पटलः ॥ श्रीभैरव उवाच ॥
शृणुष्व नन्दनागस्य महिमानं सनन्दकं
वितस्तायां महादेव कृतनाथ्यस्मिन संश
यः श्रुत्वा श्रोतुमिच्छामि पुण्यं वारा
हमूलके यच्छ्रुत्वा मुच्यते जन्तुर्महापा
तकपञ्जरात् कथं वाराहमूलस्य नामा
भूत्सुरसुन्दरि वराहशिखरस्यापि ।
महात्म्यमपि मे वद कोटितीर्थस्य मा
हात्म्यं गोप्यं दस्य तथैव च अनुग्राह्या
प्रियाते चेत्तदा मे कृपया वद ॥ श्रीभै
रव उवाच ॥ शृणु भद्रे प्रवक्ष्यामि पु ।
ण्यं वाराहमूलकं यच्छ्रुत्वा मुच्यते देवि
महापातककोटिभिः पुरा दैत्यो हिर
ण्याख्यो देवीं पृथ्वीमुपाहरत विमलं

322

वि॰
मा॰
प॰
२१२

२६७

उद्धरसं

३२३

गह्वरूपेणमहस्वीमुद्धारयसिप्रिये सप्तवयसो
देवेशिशृमेवमांनुवाचह उक्तमेः पुरा
यमीन्विलवीगह्वरूपपृथुन नयावत्रवि
ंकालेपुण्येमत्यामसोवरे यत्तवकार।
विधिवस्पुण्यवर्षमहस्रकं नस्ययत्तव
गहस्महंवापरभवकिल नदेवनत्रसा।
ज्ञानेस्तुगवागह्वनामक ब्रह्मलाद्रय
प्रावत्रेयत्रयंस्त्रकामह पुण्यवाहः प्र
थितेनस्माद्वागह्वलकं वगह्वलेनाना
वपुण्यमाश्रोतिदानजं ॥ इतिश्रीवितस्ता
माहात्म्येवगह्वलवर्णनंनामपटलः ॥
श्रीभैरवोवाच ॥ वितस्तायामहापुण्य
माहात्म्यममसोत्तम श्रावंश्रावंकृतार्थोस्मि
कृतार्थोस्मिनसंशयः अधुनाश्रोतमिच्छा
मिशूलादेव्याः फलंमहत यज्ञात्वामुच्यते।
जन्ममहापातककोटिभिः ॥ श्रीभैरवा
उवाच ॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामिशूलजाफ
लंमहत यज्ञात्वामनुजस्यापिसिद्धिर्भवे।
निवाख्यिना पुराहिमालयेपुण्यशूलदे
शेलिशोभने सतेविरहमनसोध्यतपत्तप
ंस्वरः समाधिस्थोमहादेवोदिव्यंवर्षसह
स्रकं समाधिस्थंहरंदृष्ट्वानागाःपरमपाव
नः पार्वतीस्कंदहिनंभवसेवार्थमादिशा

त् उमासेवाङ्गतात्र भवं सर्वोपचारकैः उपाश्र
रदनन्येन मनसाव्यग्रया धिया समाधिस्थं भवं त्र
द्वदेवानां भवमाविशत् कुमारजननार्थं च।
कामो देवैर्विसृष्टवान् तत्कोपभगवाञ्छम्भुः
कामं प्रेक्ष्य पुरःस्थितं क्रोधाग्निनात्मनाङ्कं तेन क्ष।
तात्क्षोभयाज्जगत् प्रेक्ष्य क्षोभं तु गिरिशेन।
गः परमविस्मितः कुबेरस्तां तुहिनं शिलाभ
वहित्पत्रके पितृश्रुता परं वाक्यागता हरं महे
श्वरि शिलारूपाबभूवात्र पश्चिमे शृङ्गउत्तमे
प्रलये सौरके रूपं दधार भगवान्हरिः हिरण्यक
वधार्थं च शम्भुशरणाहेतवे हिरण्यवधं श्रु
त्वा शेषा दैत्यगणाः श्रिये पुण्यसतीसरोदेशान
स्तुर्निर्भयमश्रुत ज्ञात्वा वराहो देवशिदैत्यांश्च
त्रासरोवरे ततो निस्सारयेन्देवि हृति श्चयत स्तू
रकः सृष्टश्चास्तान्दैत्यगणांस्त्रेत्यानिस्सारयं।
जले चक्रेण घातयोरेणाविष्टदेशिशावं हरिः
चक्रप्रहारजाज्वालालाप्याकाशं समुपागता सैव
दृष्ट्वा पुनर्देवि शिलायां समुपास्थिता सिंहास
नावाणवापपाशांकुशान्तमस्त्काम रक्तंबरां।
कुंकुमाभ्यां स्त्रमाल्यानुलेपनाम् वेदार्यशोभवंशा
येत्रिनेत्रां चारुहासिनीं केयूरमुक्ताभरणाहार।
कंकणनूपुराम् शिलाहृष्ट्वानां देवी भक्ताभय
वरप्रदा विष्णुशिलावभूवात्र तोयनिस्सारणाग
तः ततो वराहो दृष्ट्वानां विश्रुतनामहाशिलाम
स्तवानानताच विधिवत्पश्चिमानाम्नुत्वायेवाह्यना सन्तु

वि. मा. २६४

अतोशिलांदृष्ट्वापार्षदावीर्यमाययु उक्तनाम्ना
पार्षदावीत्याशिलादेवीविशेषतः परिप्रदक्षनर
तांदेवींप्रतियपौहरिः शिलांदेवींमहाविष्णुः
प्रदक्षिणांपुनः ऊर्ध्वोभवत्तदाचक्रेणतदूर्ध्वमिवा
भवत् चक्रेणऊर्ध्वितंदृष्ट्वाविस्मयंपरमंगतः
तत्रादेवंभगवतीतस्यावेगंहरेःपुनः दृष्ट्वावा।
वहन्तिमायांमार्गेदेहिसुविस्मिते जलंनिस्सार
णेदेविवलितंमध्यंदरामृहे स्रवेतदवनेसोमा।
हेरेस्तस्यमहात्मनः उवाचविष्णुंदेवेशिगणोभ्यो
मन्त्रमेवच स्थानेनावत्स्यदेताशुश्रूवादनार्थंच।
लिततः वचसंस्कृतिदेवेप्रणाश्चेलजायाःस्मरह
रिः उवाचस्थानेदास्यापितत्स्यंगणोप्यपवच
पुण्यपवितस्तातेरवैतवस्थानेभविष्यति तदर्थ
स्वगणानोतेस्थानमात्रविरंभुवि स्वादनार्थं।
नवाहोरेदापयामितसंपुरायः इत्युक्ताशुलेजा।
विष्णुःपार्षिनानाउयतटम वितस्तायामहात।
धानगातममभवन्नतः तदर्थंस्वगणादेवितस्था।
तीर्थेरिस्तया जलेनमहनिर्यातिरक्षसापश।
दाश्रये तेरतः स्वादनाहारंदेव्योपपार्षगणवच
इनिहकरयालद्भवाहूनामहमाशिलो उर्थो।
ष्यतरमान तनटेनितिष्यतस्थिवान् येगणालि
शिलाद्रूपाणेपितस्थापयलटेशुभे पुण्यानमरसो
देविनिस्सारजलेनतः निस्सरत्तज्जलंदृष्ट्वा।
मन्त्रीभवदमृतः वचयामासैसततः शिलानां
पार्षदावीः इतःप्रहतियः कश्चिच्छिलाया।

खादनेहरेत् यावन्नपरिशुष्येद्द्रोणुष्येतवं
यनात् पुत्रधारयनेर्धीम्यैः पशुमित्रकलत्रके
मपूइः सपुत्रीपुत्रीविजयेवभविष्यति मोदते
स्कुर्मोदमाप्नोति पुत्रेच्छुः पुत्रमाप्नुयात् कामा
नवाप्नुयात्कामी शिलादेवीं समर्चयन् गणान्स
मर्च्यतत्रैवविविधैरुपचारकैः कामान्समग्रा
नाप्नोति पुनिमत्यं वदामि ते तीर्थरत्नसमानि
पुण्यदेत्रैववाराहके गणेशह्महादेवियावा।
दाहनमेकंवं उत्सुकास्तकरोदेवी ततोस्तुनवि
मागतः ॥ श्रीभैरव उवाच ॥ तदाप्रभृतिदेवे
शि वितस्तातटतन्नमे शिलादेवीतिविख्याता
विस्मनास्वप्रतिष्ठिता गणाश्चप्रानशस्तत्रती
र्थविघ्नापहारिणः वलिंदत्त्वात्रिलोकेभ्योऽप्य
पूर्णोभिर्वर्चयन्तितां तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पूजये
च्छैलजातटे वितस्तायामहानद्याः सर्वकाम
फलप्रदां स्नानात्शैलजासंगे वितस्तायाम।
हानदी फलंददाति विपुलं ज्योतिष्टोमादिया
गजं शिलाप्रहत्यमस्योद्रजातातीर्थस्सरित्त
टे विस्मेस्तदेवतीर्थस्पर्शनात्पापहारिणः
वधूत्रुमहस्मायस्मात्पापहारणमुच्यते तत्रस्ना
नावपीताचक्रनाश्राद्धमपोरिशी महापातक
निर्मुक्ताभविष्यन्ति सदानराः तत्राप्रीतास्त
पितरः पूतकल्पंतसंशयः तस्माद्वाराहदे।
त्रेवेतीर्थेपापहरंशिवेन महापापविनिर्मुक्तो
यातिब्रह्मसनातनं खादनार्थंगणानांवा

त्याहारोरात्रसाहृता वितस्तापितनः सिंहवा।
दनाहारसंज्ञिते स्नातानन्दिवादनाहारेस्त्रह्मापी।
नावस्वर्ची महापापहराशोकावितस्तासर्वसि
द्धिदा श्रावणेनटेष्यवीवीनेवापिविशेषतः
स्नातापीनावस्त्रावविनस्तापापनाशिनी वा
राणस्यादशगुणंप्रयागाश्वशुनेनरा कुरुक्षे
त्रात्वतगुणानिमिषाश्वशुनेनरा वितस्ता।
कथितादेविवादनाहारसंगता। इन्द्राभिषेके
देवेशितीर्थनाकोटयःपरम् शूर्पवाराहके
क्षेत्रेमिलितास्तत्रसंदरि वितस्ताकथिता।
शूर्पाकोटितीर्थेनसंयुगता। कोटितीर्थम
हादेवित्तनावैतन्तिकेजले खादनेपापहर
णंशृचानपापकोटिभिः। वितस्ताहरतेपाप।
यत्रतत्रावगाहिता विशेषतोवाराहेवतीर्थाना
कोटिभिःश्रिता तस्मात्सर्वप्रयत्नेनस्नायाहै
नन्तिकेजले विशेषात्तवाराहेवकोटितीर्थस
संगते स्नायाश्वरभीतीर्थं कुर्यात्क्रावमपोष
िसर्वपापविनिर्मुक्तोयातिब्रह्मसनातनं
योरांपापंदहत्येवैवितस्तासंस्थितानदी सिन्धि
नादेवदेवेशिसोमस्यापिधारमभिः चितेजो
मिश्रितायत्रत्रयोसमभवन्नदी त्रिमलेवि
णंश्चापिदहत्येवनसंशयः। गोदावरीयत्रपु
णापुण्यकेदारकेमहत् हरिपादमहाक्षेत्र
पुष्करंतेत्रमेवच त्रिसाकतीर्थानितथामि
लितानिवितस्तया स्नानापीनाचविधिव

इतिपापप्रणाशनम् ॥ देवाश्चापिचकौन्तेतिमानु
षेमेरुलेजने अपिमानुषकेजन्मभवेदस्माकमी
हशं अस्मिन्वैभारतेवर्षेमर्त्यलोकेविशेषतः
स्नास्यामिदेवजुष्टांतांवितस्तांपरमांनदीं कलि
कालकृतान्पापान्ब्रह्महत्यादिकान्यपि वितस्ता
हरतेनित्यंयत्रतत्रावगाहिता विशेषात्तत्रवाराहेच
मिलितातीर्थकोटिभिः इतिकौतस्तिदेवेशि
दिविदेवाहरहर्निशम् ॥ अस्मिंस्त्वपिमहातीर्थेवि
तस्तायांमहेश्वरि नस्नास्यंतियत्रवाराहेदैवे
र्वञ्चलीकृताः तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवितस्तांशार
णांश्रयेत् पापंहरतिसद्योवैपुण्यंवर्धयतेतथा ।
न मुक्तोत्पातकजातयोरेहितस्नातस्नानतः प्रि । 322
ये ॥ पुराचसुरभिर्यत्रर्षिर्देणसहचागता तीर्थाना
कोट्यश्चैवसर्वेदेवाः समागताः किन्नराः सिद्ध
गंधर्वाःपन्नगोरगराक्षसाः सरितःसागराश्चापि ।
विशेषिसमरुद्गणाः ॥ चक्राभिषेकेनचैवपुण्ये ।
वाराहमूलके शुक्लायांभाद्रपदादृष्ण्यांसिद्धिमेविश
कसूर्यति ॥ तीर्थानांकोटयश्चापिगतास्तत्रस्वयं ।
ष्यागते श्रियनाभद्रासनेशाक्रःप्राहदेवानुपस
मान् अस्मिन्दिनेमहापुण्येसन्निदध्युमिहेश्वराः
सर्वथाशुक्लकदादृष्णांकोटितीर्थेसुरेश्वराः स्ना
नाश्चयान्तवैनाकेतेजसावर्चसायुता इन्द्राभिषे
केनतावत्सुरभिर्हर्षसंयुताः स्खलिताचशिला ।
यांसानाकमेवाजगामह सुरभेःस्खलितायांतु
पादमुद्राचयाभवेत् तत्रैवकामयेन्वाव्याभव
द्भिरिजेश्वरं महापुण्यप्रदंयेन्वाःदेवपरमपाव

ने पुण्ये भाद्रपदे मासि वैकादश्यां विशेषतः
खलिनायाः गलत्पादे शिलायां सुरसुन्दरि। न
देवसुरभी तीर्थे जाते परमपावने। नयेनु सद्यपाती
र्थे दिव्यसुसत्मरितागम्। कलिकालमलध्वंसिन
भूतेन भविष्यति श्राद्धेनुतीर्थाहवीयितीर्थेना।
वन्महेश्वरि वितस्ताहरते पापं जन्मान्तरकृतं नृ।
णां ततः परं तु सामान्या वितस्ता परिकीर्तिता स
र्वपापहरा श्रेष्ठा पुण्या वाराहमूलके महापुण्य
प्रदा देवि स्नानदानजपादिभिः श्रावराहशिरस्ता
वद्दुःखकारणमन्ततः भित्राशेसम्यक्तोदे विधेनु ती
र्थी नमीरिता सीमावराहदेवस्य सहपुण्यपा
पयोः अर्वाचीनपराचीनतटयोरुभयोरपि अस्य
यं फलमाप्नोति कृतयोरिष्टकृष्टयोः वितस्ताह।
रते पापं भोर्वाग्रसमपीपतः ब्रह्महत्यादिकं पा।
पं सद्यः नपूतिः स्नानतः यः शृणोति महादेवि
वितस्तास्नानजं फलं सर्वपापविनिर्मुक्तो याति।
ब्रह्मसनातनं इत्येष पटलोऽत्यन्तमहापातकहारक
लौ श्रुतत्रयपादितोध्यानात्मुक्तिमुक्तिफलप्रदः
॥ इति श्रीभृङ्गीशसंहितायां श्रीभैरवभैरवीयम।
वादे उत्तरखण्डे श्रीवितस्तामाहात्म्ये वाराहमूला
दिचक्रवर्तनाहारशिलादेवीमाहात्म्यं कोटितीर्थादि
माहात्म्यसमुदायोनाम पटलः समाप्तम् ॥ ॥
श्रीभैरव्युवाच ॥ वद मे कृपया देव यात्रामाप
न्महद्विदं दानं च पूजनं देव वितस्तायां महेश्वर
॥ श्रीभैरव उवाच ॥ आदौ सम्पूजयेत्त्वं त्रपाटक

परमेश्वरं विस्तैर्विभूषणैश्चैव भोजनैः पूजनै
स्तथा ततस्तु पूजनं देव्या वितस्तायां महेश्वरि
प्रकुर्यात् क्षीरसम्मिश्रैः स्वर्णरोप्यविभूषणैः
वैदिकैस्तत्र संभूतैर्मन्त्रैः परमपावनैः कामैस्त
त्रेममास्याप्यनस्मिं देवीं समर्चयेत् अर्घैः ९
धूपैस्तथा पुष्पैर्दीपैश्चंदनवंदनैः दानमत्र प्रव
क्ष्यामि यद्दत्वा ह्यक्षतमश्नुते दानेन रहिते तीर्थे
स्नानं चैवाप्यसंस्मृते मत्स्या अपि जले स्नान्ति
नेहाते मोक्षभागिनः वितस्तिपरिमाणेन त
यवपिष्टेन कारयेत् त्रिशूलमादिरायां तस्म
णाखंडं प्रचारयेत् ॥ ब्रह्माविष्णुशिवात्मकस्त
मिच्छाज्ञानक्रियात्मकं इदं दानं त्रिशूला
स्पृहानमदत्तुयहात् इति मंत्रेण देवशिरा ३६०
नं त्रैशूलमुत्तमं यात्रासाफल्यहोर्णर्थैपाटका
यानिवेदयेत् इति ते कथितं देवि पूजावि
धिरुत्तमः सर्वसौभाग्यजननः सर्वसिद्धि
प्रदायकः ॥ इति श्रीवितस्तामाहात्म्यं स
माप्तम्
॥

॥ श्रीभैरवउवाच ॥ वितस्तायां महापुण्यं
माहात्म्यं मम श्रोत्रयोः श्रावं श्रावं कृतार्थोस्मि
कृतार्थोस्मि न संशयः अधुना श्रोतुमि
च्छामि शिलादेव्याः फलं महत् यच्छ्रुत्वा
मुच्यते जन्तुर्महापातककोटिभिः ॥
श्रीभैरवउवाच ॥ शृणु देवि प्रवक्ष्यामि
शैलजाफलमुत्तमं यच्छ्रुत्वा मनुजस्सा।
धुसिद्धिर्भवति वाञ्छिता पुरा हिमालये
पुण्ये शैलोद्देशातिशोभने सतीविरह।
सन्तप्तोप्यनयन्नपईश्वरः समाधिस्थो म।
हादेवो दिव्यवर्षसहस्रके समाधिस्थं ३६२
हरं दृष्ट्वा नगः परमपावनः पार्वतीं स्वा
दुहितरं भवसेवार्थमादिशत् उमा सेवा
परा तत्र भवं सर्वोपचारकैः उपाचरदन
न्येन मनसा व्यग्रया धिया समाधिस्थं भ
वं शर्वं देवानां भयमाविशत् कुमारजन
नार्थं च कामो देवैर्विसृष्टवान् भुको
वं भगवान् शम्भुः कामं शर्वं परं स्थितं क्रो
धाग्निना स त्वनङ्गतां कृतवांस्तेन भयं जगत्
शर्वं लोभयन् गिरिजो नगः परमविस्मित
कृतेस्तोनोदुहितरं शिलाभवदिहशर्वके
पितृकृतापराधात् गता — — महेश्वरि
शिलारूपा बभूवात्र पश्चिमे शृङ्गरूपमे
प्रलये सो कं रूपं धारयन् भगवान् हरिः हि

शिलादेवी

ण्पातव्यपार्थं वक्ष्मङ्गमाहेन्वे शि
वि- लापातव्यपायार्थं चक्रनाशेषादैत्यगणाः
मा श्रिये शूर्णसतीमरोदेशानस्यानिर्भयम
२५८ प्युत तानावराहोदेवेशिदेन्याज्ञ्बमा।
268 न्सरोवरे ततो निस्सारयन्देवस्तत्तिष्ठय
तमहकरः सहस्रान्तो दैत्यगणान्सेद
निस्सारयज्जले चक्रेणाशिनधारेण
विच्छेद शिरावराहोहरि वक्रप्रहारजाज्ज्व
लात्याकाशं समुपागता सेवहृष्टाप्र
नर्दे विशिलायां समुपास्थिता सिंहास
३६२ नारशेष्यापपाशांकुशालसत्करा रक्ता।
बरारक्तपुष्पारक्तमाल्यानुलेपनाम् च
द्रार्धशेखरां ध्यायेत्त्रिनेत्रां चारुहासि।
नीं केयूरमुक्ताभरणाहारकंकणनूपु
राम् शिलाहृष्टागतां देवीं भक्ताभयवरा।
प्रदाम् विप्रः शिलावस्तुवाचितोयनि
स्मरणेनतः ततो वाराहदृष्टान्तो विप्र
भूतां महाशिलां स्तुवानान्त्रतावविधिव
च्छिलामुत्सार्थवाहेना समुद्धतोशि।
लाहृष्टापार्श्वदारावीर्यमादधुः उद्युता।
न्यार्थदाञ्चीत्याशिलादेवी विशेषतः
श्रीमन्नृहत्तानामादेवी प्रतिपयोरति शि
लादेवी महाविमग्राहरदीगणापुनः
कारीभवनदाचकोनरदृष्टान्मिवाभव

न वक्रं तु क्रोडिनं दृष्ट्वा विस्मयं परमं गतः
स्तत्रादेवी भगवती तस्याव्रये हरिः पुनः
दृष्टोवाच महामायामार्गे दृढिस्तु विस्मि
ते जलनिस्सारणे देवि बलिनं भद्रदरा
म्यहं स्कन्देन तवचने सोमुद्र हरेमाहात्म
नः —— उवाच विस्मि देवगणेभ्यो।
मल्लमेवच स्थाने श्रावत्स्वे दस्यात्स्वावाद
नार्थं बलिनः वचः संश्रुत्य देवपूर्णाः
शैलजायाः स्वयं हरिः उवाच स्थाने रा
स्यामितुम्भं गणेभ्यः पवच पुरोपवित।
स्माने रैवेन तव स्थाने भविष्यति नटपत्र
गणानां नेस्थाने मेत्र चिरंभुवि स्वाद।
नार्थं न वाहारं दापयामि न संशयः ३
तुष्का शैलजो विष्णुः पार्श्विनानानुया।
नटे विनस्नाया महानद्यां गंगा सम्भ
वतनः नटपत्रगणा देवि तस्य स्तो
थीरिरत्नया जलेन महानिर्यौ निरात्त
मापश्रदास्वये नेटमास्वादनाहारं।
देव्या पार्श्वस्थ पवच इति स्वकरश्चाल।
त्यबाहुभ्यां महमा शिला उत्थाप्यन
रस्मान त्वनटे निदिप्य तस्थिवान् पा।
गणास्तु शिला रूपा नेपितस्य स्नटप्र
मे पुराणान्त सरसो देवि निस्समाराज
लेन तः निस्सारत जलं दृष्ट्वा प्रसन्नो भ

वि॰
ना॰
२६५

269

ॐ श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीनिवासंहा
रिंदेववरदंपरमेश्वरं त्रैलोक्यनाथंगो।
विंदंप्रणम्यादौरमवोचंपरीक्षितंशाभृह्मो
मोन्नृपतिजनमेजयः पप्रच्छशास्मवा
मस्यवैशम्पायनसन्निकात् ॥ जनमे।
जयउवाच ॥ महाभारतसंग्रामेनानादे
शनराधिपाः महाशूरास्समायाताः
पितृणांमेमहात्मना कथंकश्मीरको
राजानायातस्तत्रकीर्तय पाण्डवैर्यात
गोनर्दैर्नहतःसकथंनृपः काश्मी
रमंडलेवैवप्रधानेजगतिस्थिते वैश
म्पायनउवाच ॥ म तु काश्मीर को राजा वा।
सुदेवसमयेवीरे जगामसमायनेयोद्धंवत
गोबलान्वितः तत्रतस्याभवद्युद्धंवा
सुदेवेनदुर्मता यादवाश्चवासुदेवस्यन
रकेनोमहाभवत् ततःसवासुदेवेन
सयुद्धेविनिपातितः श्रुत्वंत्वीतस्य
पत्नीवासुदेवोभ्यषेचयत् भविष्या।
स्तत्रराज्यार्थंतस्यदेशस्यगौरवात् त
तःमासप्रवेपुत्रंबालंसोविदसतकं
बालाभावात्पांडुसुतैर्नानीतःकौर।
वैर्नवा वैशंपायनउवाच ॥ देशस्य
गौरवंचक्रे किमर्थंहिजसत्तम वासु
देवोमहात्मायरम्यभिव्यक्तकस्यस्थितं

नी॰
९
२०॰

वैशंपायनउवाच ॥ एवंदेवीउमासैव
काश्मीरानृपपुंगव आसीत्सरःपुण्य
जलंसुरम्यंसुमनोहरं कल्पारम्भप्रभृ
तियत्तुरामन्वन्तराणिषट् अस्मिन्मन्वं
तरेजातेविषयंसुमनोहरं शालिमाला
कुलंस्फीतंसत्फलाढ्यैःसमन्वितं स्वाध्या
यदाननिरतैर्यज्ञशीलैर्जनैर्वृतं तपस्वि
भिर्धर्मपरैर्वेदवेदांगपारगैः वैश्यैर्हि
निरतैःशूद्रैर्द्विजातिपरिचारकैः देव
तायतनैर्नानोपेतंसर्वतीर्थमयंशुभं हृष्टि
व्यान्यानितीर्थानितानितत्रनराधिप
कृष्णाश्रमसंसेव्यंशीतातपजलेशु
भं सहस्रंपरार्ध्यानांतत्रयानामकौ
विदं गोष्ठनागादिबहुलंदुर्भिक्ष्यातंक
वर्जितं सदेवमातृकंरम्यंपुण्यंप्राणा
भृतांहितं सर्वसस्यगुणोपेतमनातंक
बहुप्रजं स्त्रीभिश्चसत्कुमाराभिर्देवा
लयसमश्रियं इष्टैस्तुजनशालैर्मि
हिषद्भिर्विवर्जितं ब्रह्मघोषधनुर्ज्योष
नित्योत्सवसमाकुलं केलिप्रायजना
कीर्णंनित्यंप्रीतैर्जनैर्वृतं उद्यानारामं
संवाद्यंवीणापटहनादितं नित्यशो
रजनोपेतंसंतोषहृदयवल्लभं नानाफ
लफलोपेतंनानाद्रुमलतौषधम् ना

नाह्रगगणाकीर्णमिदं वारणासेविते
कश्मीरमण्डलेपुण्यंसर्वतीर्थसरिन्म
तत्रनागाह्रदाःपुण्यास्तत्रपुण्याःशि
लोच्चयाः तत्रनद्यास्तथापुण्याःपुण्या
निचमठाश्च देवालयमहापुण्यास्तेषां
वेवतथाश्रमाः तस्यमध्येननिर्याता
सीमान्तमिवकुर्वती वितस्तापरमादेवी
मातार्हिमनगोद्भवा ॥ जनमेजयउवा
च ॥ मन्वन्तरेषुसर्वेषुयदासीद्विमलं।
जलः कथंदेशस्तुतेजातंतन्मंडलमि।
तिप्रभो ॥ वैशंपायनउवाच ॥ इमम
र्थंपुराजातुगोविंदाख्योनृपोत्तमः
तीर्थयात्राप्रसंगेनबृहदश्वमुपागतं
पूजयित्वासनृपतिःपप्रच्छनृपसत्तम
गोनन्दउवाच ॥ मन्वन्तरेषुसर्वेषुना।
सीद्देशमिमंकिल काश्मीराख्यंवसु
वासिकथंदेशस्तुतेनरे नीलमतेबृह
दश्वउवाच ॥ राशिभोगेरवेर्मासः सौ
रश्वभिधीयते ऋतुस्तुमासाद्वौतेया
वयनंचऋतुत्रयं अयनेद्वेतथैवाब्दा।
महानान्नृपसत्तमाया द्वात्रिंशत्सहे।
स्त्राणिलक्षाणिचचतुष्टयं प्रोक्तेकलि
युगंराजन्द्विगुणंद्वापरंस्मृतं त्रिगुणंत

नी॰
१
२७१
271

तस्यात्रेताकृतेतेयेवर्तंगुणे वर्तुर्भगो।
कस्मस्तामवर्न्तरमिहोम्यते तस्मिम।
न्वन्तरेतीतेप्रजाःसर्व्याण्जङ्गमाः भू
लोकमाश्रिताःसर्वानाशमायांतिसर्व
शः प्रकाणैवंजगत्सर्वंतदाभवतिप्र
पते हिमवान्हेम— धीश्चनिषधोनील
पर्वतः श्वेतश्चशृङ्गवान्सकृन्माल्या।
वानान्यमादनः महेन्द्रमालयःसप्तः
शुक्तिमान्रत्नवानपि विंध्यश्चपारिया
त्रश्चनविनश्यन्तिपर्वताः प्रोक्तविनश्य
तेसर्वंजम्बुद्वीपमशोषतः तदाविनष्टे
लोकेस्मिन्महादेवःस्वयंप्रभुः श्रापो।
भूत्वास्वयंलोकेतिष्ठत्यस्मिन्समस्ततः
सतोदेवीस्वयंकालेतस्मिन्नौतरकरोति
वै मनुर्भविष्यस्तस्मिंश्चसर्वबीजानि
मायया तदास्थापयतेराजस्तांश्चना।
वंजगद्गुरुः मत्स्यरूपधरोविभुःशृङ्गे
कृत्वापकर्षति श्रीकृष्णेनावतोदेवस्
स्मिन्मस्तकपर्वते बध्वाव्रजतिभूपा।
लच्चविज्ञातांतदागतिं इदंशाश्वतं
पशुपदेशोस्मिन्रपपश्चिमे नौबन्धनमि
तिख्यातंपुण्यंपापभयापहं कृतनल्प
तदाकालेहतोनेतमनुस्तदा विद्या

तिश्रजासर्गंयथापूर्वमरिन्दम नौ:दे।
हैनसतीदेवीभूमिर्भवतिपार्थिव न
स्यात्तुभूमौभवतिसरंस्तुविमलोदकं
षोम्पजनायुतेरम्यंतस्थैनवविस्तृतं
सतीदेशमितिख्यातंदेवाक्रीडंमनो
हरं आकाशमिवगम्भीरंजलजैश्च
विवर्जितं शीतलामलपानीयसर्वं।
भूमिमनोहरं ॥ नीलमतेहृदखवा
व ॥ अस्मिन्नेवसतेश्चाघ्राराजन्मन्वं।
तरेकिल मारीचायदददौदक्ष:कश्य।
पायत्रयोदश स्वसुता:पार्थिवश्रेष्ठ
तासांनामानिमेशृणु अदितिस्तनया
देवादितेः दैत्यास्तथैवच पनायुश्चाया
सुतास्तुभद्राःस्तस्वरभौसुता: पल्ला।
श्चापदस्तास्त्रैवापशायास्तनयास्मृता
पेशावण्णास्तिराघ्रव: श्वावादशगाय
ना: मुने:प्रसवमुत्कृष्टंदिव्यमप्सर
सागणं कालायाकालकेयाश्चकाल
केया:सुतामता दानवाश्चदनोपुत्रा
क्रोधाया:कन्यकादश कद्रूश्चतन
यानागाविनतायास्तथासुतौ गरु
डारुणाश्चविज्ञेयौपक्षिणांप्रवरोत्त
प कद्रूश्चविनतायश्चैवस्पर्धमानेपर।

वि॰ मा॰
नी ६
२२२

स्यं विधानयोगात्सततं वक्रान्तुवैरमु
नमे कदाचिदुस्वत्सुक्तंते हृष्टे श्च: प्रव
मेहृयं स्वतेजगाद विनताकद्रुशादे
तथा स्थिता हालवालमहूमन्येनमश्च
विनते स्मदा इत्याहकद्रुविनतां पणमा
मीनयोस्तदा अश्वं श्रुतिमहीनाघदा।
समावेत्थमवैश्या श्रेरिता स्तततः शु
त्राः कादागतानतथाव्युः ततस्ते हृ
सवालेतं दृष्ट्वा तुरगमुत्तमं कद्रूर्जिता
स्वैवचसा विनता वारुदर्शनो दासीत्वि
तो भूविनतां गरुडः समहायशाः मो
चयामास शापाद्ग्नस्मो मे शक्रान्महाब
लः शाक्रालेभे वरं ले भे पन्नगानां वभ
क्षणं मातुर्वैरानबैपेन भक्षयामास।
पन्नगान् भक्ष्यमाणेषु नागेषु गरुडेन
महात्मना वासुकिः शरणं प्रायाद्देव
देवं जनार्दनं ॥ वासुकिरुवाच ॥ न
मोस्तुते देववरप्रमेयनमोस्तुते शार्ङ्ग।
गदासिपाणये नमोस्तुते दानवनाश
नाय नमोस्तुते पद्मजसंस्तुताय नमो
स्तुते लोकहितेरताय नमोस्तुते वास
वनन्दनाय नमोस्तुते भक्तवरप्रदाय
नमोस्तुते मत्स्ययदर्शनाय उत्निद्रनी

लनलिनद्युतिचारुवर्णां सन्नद्धहाट
कनिभेवसेनैवमाने ह्लीगोदकन्या
स्थितपादपद्मदेवेश्वपत्रोस्मिन चवरे
णपं परेश्वराणपरमेसनातनंतमादि
देवेश्वराणतोस्मिभक्त्या फणावलो।
रत्नसहस्रचित्रेशेषस्यभोगविमले
विशेषे लोकस्यसर्वस्यतुवित्तयान
शुभाशुभेस्त्वणमादिदेव स्वरपति
रतिचण्डभीमवेगोससङ्कुलमाशुवि
नाशयस्वनत्त ऊह्मुनिवरस्तस्तता
परंतां पवनबालेविनिवारयस्वना
ले ॥ ब्रह्मदत्तउवाच ॥ नमोहमा
सुकिंदेवोभगवान्भयविह्वले सती
देहेत्रुणपादेसरस्यसुरसन्निभे यमि
ह्नः सहितोनागैर्वसत्यमितविक्र।
म नाम्निसरसियेस्यानेक विंध्यंतिभ
जंगमा नस्यनस्यादिपशूर्वैनद्दति।
ष्यतिजीवितं सतीदेहकृतास्यानंति
हंतसुकृतोभय नहनिष्यतिनाग
स्तनागारिर्मसवाहनः सतीदेहेवा।
येनागावसिष्ठन्तिमहाबलाः तेषां।
राज्येमहाभागानंगीलवमभिषेच सु
वाकिस्मतथाचक्रेदेवदेवस्यमाषि

नी
ध
२२२
223

ते तत्रस्थानेवनागानामासीज्जकृतो
भयं ॥ बृहदश्व उवाच ॥ कदाचित्स
रस्तस्यतीरेम्बुरुहलोचनः शाकस्य
क्रीडसहितः पौलोम्यापार्थिवोत्तम
क्रीडमानस्यशक्रस्यतद्देशेकालचो
दितः संग्रहोनामदैत्येन्द्रः प्राप्तः पा
रमदुर्जयम् तमसदृष्ट्वाशचीरेतः प्र
च्युतंसलिलाशये सचकामवशो
न्मतेः शचीहरणलालसः ततः श
क्रेणसंग्रामेशतेसंवत्सरेगते वर्ष
मासीत्तयोर्द्धशक्रसंग्रहयोर्युधा सं
वत्सरान्तेनहतःशक्रास्त्रिदशप्रभुजित
जगामत्रिदिवंदेवैः पूज्यमानस्तदा
लयेः तस्मिन्सरस्यपतस्यसंग्रहस्यदु
रात्मनः प्रच्छन्नेपतितंरेतस्तस्मात्ता
तोजलेशिशुः कृपयासशिशुर्नागै
र्जलेतस्मिन्विवर्धितः यस्मादयंज
लेजातः तस्मादेशजलोद्भवः प्रा
प्यतपसालेभेवरंदेवात्पितामहात्
जलेमरत्वमायांश्चविक्रमंचातुलंत
था लत्रमायुष्टैतोद्भवत्यामास
मानवान् समीपमरसस्तस्यनाना
देशोद्भवास्थितान् दावाभिमारगान्

यारजाद्रुमण्डरशाकानवशान् उद्गण
न्मारवीनमद्रानमगिरिवहिगिरीन् ते
हन्यमानायापेनदिशः सप्राद्रवन्मया
तू श्रमेभूतेभुदेशेभविवचारमानिर्भय
॥ नीलमतेबृहदश्ववाच ॥ एतस्मिन्नेव
कालेतुकश्यपोभगवानृषिः तीर्थ
यात्राप्रसंगेनचचारसकलांमहीम् वर्षे।
स्मिन्भारतेवर्षेशुभाशुभफलप्रदे शुभका
रंदुष्करगमेब्रह्मलोकप्रदेशिवे प्रयाग
यागवद्रलेसर्वकिल्बिषनाशनम् पि
न्हाणमालयेपुण्येहयग्रीवमहात्मनः
सर्वदीपहरेदिव्येतथाचैवशारिकटम्
वाराहपर्वतेपुण्येपुण्येपञ्चनदेतथा
कालाञ्जनेसगोकर्णेकेदारेसमहाल
ये नारायणस्यचस्थानेसपुण्येबदरा।
श्रमे सुगन्ध्याघातकुम्भ्यांचकालिका
श्रममेवच शाकंबरीललितिकाश्रमा।
लिग्रामेप्रशूदके सुवर्णाख्येकद्को
टिश्रमेसमागतेदके इन्द्रमार्गमतङ्ग
स्ववापीपापनिसूदनी श्यामस्यामाश्र
मेषुण्येतथानन्दलिकाश्रमे जम्बुमा
गेश्यामापुण्येपुण्येवाराणसीतथा न
श्वेताद्रौदेवीगङ्गागगनसरवला
यमुनायमपाशमोचनकेदनमारिमो

ती॰
प॰
२०५

मरुद्वृधां पयोष्णीं तथा देवीं सरस्वतीं गो
दावरीं वैतरणीं गोमतीं बाहुदामपि वे
दस्मृतिं सुवर्णां ताम्रकर्णीं त्पलावतीं
सिंधुं सतमंदां शोणां पयोष्णीं च महानदीं
इरावतीं सरज्वां चरुर्गीं मतशिलामपि
कावेरीं ब्रह्मणीं गौरीं कम्पनां तमसां
तथा गंगासागरं सिंधुं च सिंधुसागरसं
गमं भृगुतुंगं विशालां च कुब्जाम्रं चैव
तं तथा गंगाद्वारं कुशावर्तं बिल्वकं नी
लपर्वतं तथा कनखलं तीर्थं तीर्थान्य
न्यानि पार्थिव तीर्थयात्रागतेष्वनाक
श्रुपपत्रगादिपः नीलो जगाम तदृशं।
तीर्थं कनखले तदा मगनापितरं दृष्ट्वा
पितुः पादौ निपीत्य च निवेदयनामथो
ये स्वधर्मन्भुजगादिपः पित्राहूय धर्म
पात्राय पूजितस्य यथाविधि स्नाहोद
ततदा हंसाको शर्णं मत इत्युक्तया उप।
विष्टस्तदा नागो विज्ञापयत कश्यपं
पितरं तपसां स्थानेयत एवगणनाधि।
प तीर्थान्यत्र चरामि हि प्रतीतोहं यमेवत्स
ल भवतस्मरस्मानाम :पुत्रश्रीहीं द्विजो
मम इवैरशोतत्र यावस्त्वन्दहितापधि
ज्ञानगादिशा नवमद्दृष्टानीर्थानि यास्यामि
ज्ञानगादिशा नत्रमद्दृष्टतीर्थानिमानि।

पुण्यानिमानद तथाचपर्वतेश्रेष्ठेहिमव
त्यचलोत्तमे विपाशापापशमनी शाश्व
यःप्रदाशिवा देवलोकप्रदास्नानेस्ना
नेदेवह्रदातथा तथोपापहरोदेवोहरश्च
ह्रिरेश्वरः तथाचसंगमःपुण्यःकरवी
रपरस्तुति तत्रदेवह्रदायातिविपाशानि
म्नगोत्तमा विपाशावांतथापुण्यसततं।
कालिकाश्रम इरावतीतथापुण्यासर्वं।
कल्मषनाशिनी देवस्याचविशेषणातथा
क्षम्याविशेषतः षष्टितीर्थसहस्राणि
वसन्त्यैकामिरावती ॐभावस्तन्दःपुण्या
दःपुण्योदादेवकीनदी नित्यमेवतथा
पुण्यविश्वामित्रामहानदः उद्दालकस्त।
महापुण्यसंगमाश्चहष्टश्चक्रश्चक इराव
त्यातथापुण्यादेविकायांतथैवच यैवदे
वीउमामेवदेविकाप्रथितानप्रभो मद्दाना
मनुकापार्श्वभवद्धिवतारिता यांहष्टा।
मानवःप्रतोभवतोहनसप्रायः इदमा।
गैसोमतीर्थपुण्यमेधुजनतस्तथा सर्वाणि।
विडतत्रैवहरस्यायतनंशुभं स्कंदस्याय।
ततत्रसर्वपापनिसूदनं उमापतिस्तथा
पुण्याह्रदतीर्थंतथैवच उगांहारंतपुण्य
देकोटितीर्थंतथैवच ह्रदस्यतीर्थंकाश्म
ह्यापञ्चनन्यासंतथैवच पुण्यहंसपदंप्रोक्तं

ऋषिकुल्यं पंचमानच सर्वत्रदेविकातीर्थे
देवेक्रोशचतुष्टयं यत्रस्तूपतडागाख्यं
पुण्यंसर्वमशेषतः श्रापगाचनदीपुण्या
नोमीतेषितभास्करा चंद्रोष्णुशीतलजा।
लाचन्द्रभागासमीरडुसा पुण्यंवगोद्भागा
यातीर्थेवैवंगिलामुखो शुकवमर्दलना
माचतथापापनिसूदनः गुह्येश्वरःशात
मुखइहिकापर्वपर्वच कदंबशालतथा।
पुण्यः क्षेत्रंचैवसमंततः यावच्छतमुख
तीर्थंयावत्तीर्थगुहेश्वरं तावत्क्षेत्रंसमंपु
ण्यंवाराणस्यायवाधिकं सर्वत्रैवसदापु
ण्याचन्द्रभागामहानदी माघशुक्लत्रि
योदश्यांपश्चयोगविशेषतः दृश्यंत्या।
यानितीर्थानिश्रामसमुद्रमगामिच चन्द्र
भागांगमिष्यन्तिमाघशुक्लत्रयोदशीमपु
ण्यंचस्नात्वापश्येत्शाकेदेवंचमंगलेश्वरं द्वि
तीयांचतथाभीमीनामाश्रमंपवंचच सती
देहस्यसरसःतीर्थंविमलःपदसरः क्रम।
सारेतिविख्यातंसर्वकल्मषनाशनं पा।
नान्यन्यानिवमनेतीर्थान्यनुसरास्तथा
येषांस्नानेनमुच्यतेपापात्मानोपिमानवा
॥ बृहदश्ववाच ॥ इत्युक्तः सतथेत्युक्त्वा
नीलेनमहदयायिना जगामतानितीर्थानि
जातेहः पूर्वमेवतु उशीर्षं यमुनादेवी

तथादेवीसरस्वती क्रमदेत्रंतथादृष्ट्वा
सन्नीतिर्यत्रविश्रुता तीर्थंसन्नयनंसे
वसन्नीतिभुविकल्पते दृष्टिव्यायानि
तीर्थानिय्यासमुद्रसरासिच कृतपत्ना
वसानेतुयत्रयातिसदानघ श्राद्धेयः
कृतेनेतत्राकृतलोदिवाकरे श्वश्वमेध
सहस्रस्यफलंप्राप्नोसन्तुनम मन्नीति।
तांतथादृष्ट्वावक्रतीर्थंतथैवच यद
थ्यंनारदोक्तीतागाथाचरतिभूतले श्रा
होलोकस्यानिर्वैयमादित्यग्रहणाश्रति
वक्रतीर्थेनपायोनंग्रहादशगुणांफल
तेदृष्ट्वावक्रतीर्थाख्यंतथातीर्थेदश
दके दृष्ट्वाविस्लपदंशुभंतथावामरप
न्यंट शातद्रुंतत्रवैतीर्थंऋषिगंगाव
निनगाम् अर्जुनाश्रममासाद्यदेवसु
दंतथैवच तुतीर्थंचमहाभागा विपाशा
पापनाशिनी दृष्ट्वान्सकलंदेशान्तरा
शून्यस्यकपूपयः दृष्ट्वासमुद्रविषयं।
शून्यश्रेवाचपन्नगं किमर्थंनीलदेशो
यमद्राणाशून्यतागतः रमणीयःस
देवैरभिंनापायवर्जितः नित्यपा
पृच्छतः ॥
स्यपनोपेतलत्समावृत्तंविदितंसर्वंयशो
नीलउवाच ॥ भगवान्पालितःसंग्रहसनोरे
पूर्वमयापिशुः

नी
७
२७६
276

स्योनाम जलोद्भवः सायलब्धावरान्यायो
ब्रह्मणोव्यक्तयोननः नमोगणायेनहा
ष्टीनदार्थं तस्मिन्निग्रहे समर्थो वरदाने
न त्रैलोक्याधिपतेः प्रभोः तेनेदं सक
लं शून्यं मद्देशीकृतं प्रभो खादता नरमां
सानि दुष्टेनाकृतबुद्धिना दार्वाभिसारा
श्चान्यान् जालन्धरास्ते शकाः खशाः तङ्ग-
नामाद्रवाश्चैव अन्तर्गिरिबहिर्गिरौ मद्र
पतेर्वैश्यवनस्तेन देशाः शून्यीकृताः प्र
भोः निग्रहे भगवंस्तस्य क्रूरबुद्धेर्जगत्प
ते ॥ हरउवाच ॥ एवमुक्तस्तथेत्यु
क्त्वा नानातीर्थेषु कश्यपः आजगाम
सतीदेशे विमले तत्सरोत्तमे तत्र स्नात्वा
जगामाशु ब्रह्मलोकं सनातनं पश्चाद्वि
क्रमनन्यकारस्तु हरेश्चैव नरोत्तम नीलेन
सहितः श्रीमान्नागराजो महात्मना तौ ग
तौ ब्रह्मसदनं वन्दनार्थं रिन्दम एवं कम
लयोनिं तं समागत्य तत्रैवास्थितौ वासुदे
वस्तथा देवाः वनस्थेव महामति तैस्तु सम्पू
जितो तत्र जलोद्भवविचेष्टितं कथया
मासतस्मै तौ तदा देवः पितामहः उवा
च देवो नागं तं केशवामिततेजसं नौव
य तं मयायामोचय -- तस्मिन्निग्रहे तत
स्तं केशवो देवो यानेयिम्यत्यसंशयं पत

ष्णुनाहरिश्चायातान्वैणपरवीरहा नम।
स्वयाहृषारूढोहरोदेव्यामहानघ हंस
यानगतोब्रह्मानागोनौमेघवाहनो ऋ
द्धैवकश्यपः श्चायाश्चनवोस्तुरंदरः
नतोदेवगणैःसार्धं सयातोयत्रकेशवः
यमोग्निर्वरुणोवायुःकुवेरोनिर्ऋतिस्त
था आदित्यावसवोरुद्राविश्वेदेवमरु।
द्गणाः अश्विनौभृगवःसाध्यास्तथैवा।
ङ्गिरसःसुताः ऋषयश्चमहाभागाग।
न्धर्वाप्सरसोगणाः देवपत्न्यस्तथासर्वा
देवानांयाश्चमातरः विद्याधरगणाश्च
द्याःसागराःसरितस्तथा मकरेणच
योगंगाश्चमैणयमुनानदी हृषारूढा।
शतद्रुस्तुमहिषेणसरस्वती अश्वारूढा
विपाशाचगजारूढाशरावती सिंहेन
वोदुभागाचसिंधुर्व्याघ्रेणपार्थिवदेवि।
कागवयारूढामृगेनसरयूनदी मन्त्रा।
किनीमनुष्येणपयोष्णीवाप्यर्जुनेनत नर्म
दानमयूरेणसारङ्गेनचगोमती गोदाव
रीचमेषेणतथाहंसेनकंपना वृकेनवा
रुकेराजन्कावेदुर्गगतेतथा नक्रेणत्त
मतीशुणासीताशुकेनबलाकया चमरो।
णावलोहित्यावलाःक्रौंचेनमसरः श्मा
दिनीजीवंजीवेनकृष्णादिनीऊ— टेनच

नी
८
२३
277

यावन्मयितु लिंगेन शोणाः सन्त्यगतः त
था मेघेन हकलवे स्नावभुवे स्माशशाकेन
व पताश्वान्यामश्चयानया: श्रयपुर्वीहदनै:
स्वकै: अनुजग्मुर्जगन्नाथं हरिरुद्रदि।
ह्दत्या नौबंधनमथ्यासायकेशवो वि
भावस्थित: देवानुयात्रनिनदप्रकृतादे
न्यापिदृष्टि: जलेनवध्यमान्मानोवि।
दिवानविनिर्गत: अनिर्गतेनेत्तु नदावि
ज्ञायमधुसूदन: नौबंधपवमुद्दिनोवि
वेशायसुरै:सह नौबंधशिखरेरुद्रो
दक्षिणेशिखरेहरि: उमरेशिखरेब्र।
ह्मातेषामनुस्नरासुरा: पवेतावि विष्णु:
सर्वैततोदेवोजनार्दन: अनन्तमाह प।
र्मात्मावदार्यदानवम्पति ऊरुभ्रलां
गलेनतुविदार्याथहिमाचलं इदम्सरो।
वरंदिव्यनिस्तोयंशीघ्रमेवतु ॥ नील
मतेहरदूतवाच ॥ ततस्ततनन्तु गिरिम
स्त्रिकाशु: ममयनेङ्गस्मसमानकानि
चवपतायच्चमहीदिवंचमस्तामयन्दे।
न्यगणान्समस्तान् नीलाम्बर:काञ्चन
बद्धमौलि: सहज्ञमानाग्निदृशमस्म्र:
विदारयामासमलाक्रलेनहिमाचलंशै
लवरंहम्यिव्यां विदारितेपर्वतराजरा
जेविनिर्ययौतन्जलमाशुवेगात् वेगेन

शाङ्ग्रेण च सर्वेषां नागानां स समाने कुटिलेस्त
रङ्गैः हिमाचलाभं गगने स्थ शाङ्गिः सैण
वयाने गिरिमस्तकानि संदीपमाने स
रमस्तुतोय प्राकारमायास जलोद्भवास्य
सथाब्रकारं सस्टे जससमग्रे महत्पुण्यमासी
द्भुवने स्तुवीर शम्भुस्तदा चन्द्रदिवाक
मेड्डौ जगाह देवोथ करद्वयेन चका।
शूमासी जगतीनिमेषाद्बलेन ततः सर्वम
थाथ कारं स्तद्वैन्य कारो हरिर प्रमे या
योगेन गत्वा वपोशरीरे देवेन षुडमव
कारसार्थं द्वेहेन चान्येन च षुडसेत्तत
विलोम्य देवेन च स्वच षुडयोरन्तु मेपर्व।
तमस्तकेस्य षडङ्कने देवगणाः समस्ता
स्त्वकेणादेव प्रवरः समाने शिरश्छेदे।
त्यस्य शिरः प्रसन्न ब्रह्मा तत स्ताषमुपा
जगाम ब्रह्मा विमुख प्राभुस्वयेषुश्च
गेषु च स्थिताः तेषां च नामदेयानि द
पुःस्वानि महीतले त्रिभुस्व शृंगप्रव
राशौलेन्दुस्य महात्मनाः स्तानेव च का।
मसागाव्य सरस्यः सिन्दरोमम दृश्णय
रविलत्रष्माके हृष्णास्तेन वचयत्रयः म
विष्णामोक्षव शैले त्रिदिवेव प्रयास्य।
ति ॥ बृहदश्व उवाच ॥ तेन तास्मिरावा।
गन्त्यपूषब्रह्मा विमुख महेश्वरि नौबन्य

शिवारेयस्तु समवन्द्य शंकरः दक्षिण
स्य हरिः पार्श्वे वामे ब्रह्मा प्रकीर्तितः
एतानि दृष्ट्वा मुच्यन्ते ये पि दुष्कृतिनो न
राः योसौ विमलपदो नाम क्रमसारो प्रको
र्तितः तस्माद् आश्रमे चक्रे ब्रह्मा देवस्सः
स्वयं पश्चार्धे वाश्रमे वक्रे कश्यपो भ
गवान् ऋषिः यस्मिन्देशे स्थितो विष्णु
विजयेश भवांस्तदा तत्राश्रमपदे वक्रे
महादेवः स्वयंभुः तस्यैव चापरे भा
गे स्थितस्तस्याश्रमे महत् चक्रारहलध
श्रीमान्वासुदेवसमन्वितः महादे
वाश्रमाभागे पश्चिमे च निशाकरो च
क्रतस्याश्रमो भगीपो सरस्याः देव पूजितो
पादोनयोजने गत्वा महादेवाश्रमाद्गिरि
शातस्तस्याश्रमे वक्रे नारसिंह इति विश्रु
तः अन्ये तु देवास्समासिविनो यथ्यपृथक्
पृथक् चक्रस्याश्रमम एतत्र ऋषयश्च तपो
धनाः आश्रमानि तथान्यः चक्रस्तो
र्थानेकशः गन्धर्वाप्सरसो यक्षाः
शैलेन्द्राश्च सगुह्यकाः कृतालयो त
त्र गतास्समस्तदेशास्तु भागपरमपवित्रे
॥ हरदत्त उवाच ॥ ज्ञातोदेवा स्तुजात स
तेः तदा च क्रमसद्दर्शनः च धाम देशश्च
स्यैतेन वक्त्राद्धरशंकरः चक्रहस्तो ।

जगाम यत्र देवो जनार्दनः तमुवा
च हरिर्देवं प्रहस्य शंकरस्तदा चक्रमत्र
य मे देवदैत्यसंघविनाशिनं प्रहस्य तु
मुवाचाथ हरिर्हासेन शंकरः स्वच्छंद
यं मया प्राप्तो ब्रह्मणो यदृच्छया प्रति
गृह्णादास्यामि तव चक्रं जनार्दन ए
वमस्त्विति जग्राह तत्र चक्रं मधुसूदनः
अस्मिन्नदेशे राजेंद्र यत्र वर्तसि सांप्रतं
नाट्यं परिहासेन तु कृत्वा देववरो हरिः
नाट्यशीं कारयामास प्रतिमामात्मनो।
स्तथा शंभोर्देव्याश्च राजेंद्र यथा ह्युव
मरिंदम नाट्यशं सविधानं तु कारयि
त्वा जनार्दनः जलोद्भवशिरस्यस्मिन्न्य
स्तवानाश्यद्धरिः उमामनुजगाहेल
यस्मात्सन्निहितावुभौ केशवश्चापि देवे
व सर्वकल्मषनाशनौ कृतदेवश्रुति।
स्थाने देवदेवजनार्दने ऋषयो देवता
नागगंधर्वाप्सरसां गणाः इष्टसर्वे
समाजग्मुर्जलोद्भवशिरस्यथ ॥ बृ
हदश्ववाच ॥ देवर्षिनागमुख्यैश्च
हृतैश्चथ कश्यपः उवाच वरदं विष्णुं।
देशोयं देवमानुषैः वसंतारमणीय
स्वपुण्यास्वभविता तथा कश्यपेश्व
तिनेवं नागावचनमब्रुवन् नवयमा

नी
९
२२९
279

षैः सार्धं वसामो मुनिपुंगव तानुवाचत
तः क्रुद्धः कश्यपो वै प्रजापतिः ममा।
वाक्यममादृत्य यस्माद्धृष्टं प्रवाधथ त
स्मात्पिशाचैः सहिता वत्स्यथेना त्र संशय
एवमुक्तो कश्यपेन नीलः प्राञ्जलिरब्र
वीत् पतेक्रोधवशाद्धलत्रविजाना।
त्रिकिञ्चन कश्यमपत्यमुवाचाथ ऋ।
षिः परमधार्मिकः वा— कार्णवमेध्य
तद्वीपः षष्ट्याजनायुतः तत्र सन्ति पिशा
चायेदैत्यपतास्मदा रुणाः तेषां तु नि।
ग्रहार्थाय पिशाचाधिपतिर्बली निकुं
भो नाम धर्मात्मा कुबेरेणानुयोजितः
वैत्र्यो यातिसदा याद्दपिशाचैर्बहुभिः
सह पञ्चकोट्या पिशाचानां निकुंभ।
स्यानुयायिनाम् गत्वा निकुंभस्तैः सार्धं
षण्मासान्युध्यते सदा तत्रापि कोटयः
सैव पिशाचानां तु गन्तमनो ये पिका
कोटिदशाकानाशमायाति ते सदा प
त्यौकुमभयो नीलषष्ठिमीमेः सदेवा।
त निकुंभः पुनरायाति पञ्चकोटिस
मावले शुक्राश्वपन्दाञ्चद्रषापानित्य
देव प्रमादतः हिमाचलेतु षण्मासा
न्मसादावसते सदावी ग्रयप्रभृति ष।
ण्मासान्तमस्य हवमतिमेया दत्तातम

हिताल्लेन समैस्यनेह वत्स्यथ षण्मासा
न्ताननैव स्मार्थं निकुंभ निर्गतो सदा एव
मुक्तस्तदा नील: पितरं प्राह धार्मिक:
नित्यमेव हि वत्स्यामो दारुणे: दारुणा।
श्रिये एवं ब्रुवति नागेन्द्रे नीले विस्मयमा
पन्न मुनिर्वाकंत्व भविता नीलपंकजा।
न्तद्युगं तत: पूर्वं सहितामनुष्यैरेवव
त्स्यथ अल्पवीर्या: पिशाचाश्च भविष्य
न्तीह सर्वदा वीर्यं येनागामिष्यंति षण्मा
सान्बालकानेवं नागस्य यस्य येस्याने
निवसिष्यंति मानवा: तेते सं पूजयिष्यं
ति पुष्पधूपानुलेपनै: नैवेद्यैर्विविधैर्य
वै: श्वेतादानै: सशुभनै: नयाक्रैव स
दाचारं पालयिष्यंति ये जना: तेस्मिन्दे।
शे निवत्स्यंति पशुधान्यधनैर्युता: क:
प्रजापतिरुद्दिष्ट: कश्यपश्च प्रजापति:
तेनेदं निर्मितं देशं कश्मीराख्यं भविष्य
ति कं वारि हलिना यस्माद्देशाद्स्माद
पाहृतं कश्मीराख्यं तथाप्यस्य लोके ना
म भविष्यति ये वा मामैव कश्मीरा यस्मा
त्स्माज्जगव विशोकेत्यभिविख्याना
हं हितावत तथा मया स्तोत्रं धयारिणोभ्र
ताहद्भतीर्थे निवत्स्यति वासुकेनागरा
जस्यतास्मिंस्तीर्थवरे सदा वसतिर्भवि।

नी
२८
280

तानागानत्रसंस्थेनेव शुजय ममांशाः सत्व।
नागेंद्रनागानामीश्वरेश्वरः तस्मात्ताविफ
लोकुर्वन्ममहस्तात्दिनशपति नागाना।
मालयंनागनाग्राभोगवतीशरी योगी
भूतासनागेंदुस्तत्रोहापिक्तनालयः
श्रयानेनशरीरणभोगवत्यात्ववासुकिः
पालयन्वसनेनागांस्तवमेहमदानघ
एवमुक्तानदाविभुः त्रियथावीप्सितोग
ति देवर्षिर्नागगंधर्वाः श्रयशुस्तयथाग
ते नानादेशसमुत्पैस्तुतनेः श्रवृतिमा
नवैः षाण्मासान्वसतेदेशः षाण्मासा
न्मिथिनाशरैः कृतामनुष्याराजेंद्रया
व्यमस्यापिसंग्रहः आसायास्ताविनिर्य
तिवेश्यामायातिसंवेदा ॥ हृदस्तवा
व ॥ एवंनिविष्टाकश्मीरहृस्ताश्रीन।
स्तु कश्यपः आराध्यशंकरंदेवउमादे
वीमवाचदयत देशस्यपावनायस्तत यदा
नेनपार्थिव सावितस्तेतिविख्यातान
दीयायपत्राणाशिनी आराध्यकेशवंदेव
तथालक्ष्मीमवाहयत देशस्यपावना।
यस्मात्साविशाकेतिकीर्तिता अदितिर्दे।
वमाताचकश्यपेनप्रबोदिता त्रिकोटि
नामनोधृतानदीदेशप्रमर्पति शाकप
त्नीशचीयाचमाचकश्यपबोदिता ना

ब्राह्मणैपथ्याजातादेशेस्मिंयावत्स्वद्नी दि
नस्पंदृवतीजाताऋषीर्वचनकारिणी
मर्मशायमुनादेवीविनस्तायैवमर्पयत्
एवंकश्यपवाक्येनदेवदानवमानतः
देवपत्न्यस्तथाशुभ्राः सरिद्रूपत्वमाग
ताः तथाकश्यपवाक्येनतीर्थसागर
निंनगा काश्मीरायांसदाजग्मुःसावि
त्र्येवमहीपते एवनागेन्द्रकश्मीराज्ञा।
श्रोवेवस्तुनेनरो सन्तुत्यक्तामहाभुजपाह
रमार्यामत्तोशुभा काश्मीरायांतथारा
जावयास्तेयाहरोराजः तस्यावस्तानक
तेव्यामनतेभूतिमिच्छता॥ नीलमतेदे
शनिवेशोनाम ॥ गोनंदउवाच ॥ कथ
मतीशचीगंगा अदितिर्यमुनादिभिः
मरिवमिहसंशाश्रायावदीवोकरीषिणी
॥ बृहदश्व उवाच ॥ कदाचित्कश्यपंदृष्ट्वा
यनुदैत्यःप्रकीर्तिताः नास्तवबोदया
मासकश्यपोभगवानृषिः कश्मी
रनामसुभगोदेशोवैनिर्मितोमया तं
दशेमंभुदानेनभावयध्वंशुचिःस्मिताः
अदितिश्चदितिश्चैवशचीगंगाचनिं
गा एवमाकर्ण्यभाषमनोमानवकरी
षिणी आरादयामासतदामन्येचनतः।

नी
म०
२८।

शंकरं श्रुत्वोवाच हरो भार्यीकृत्कश्यपप
भाषितं तच्छ्रोत्वच हर्षिं देवी समुवाच शास्त
त्रुर्मम यदा तदा सूनपवा किंमया तत्रा।
कारणं ॥ कश्यप उवाच ॥ पिशाचैः
सहसंपर्कस्तत्र नित्यं यदान्तरेण तदा।
तेषामतिपापानां सततेनायसमर्पयति श्रद्
ज्यासर्वदेपुपेषु उगावाराम लेहीना पा
पेक्षते बयुक्ते वेतन्मे गुरुतरं मनं तथैव
पापेनैतेषां शामनीयं वरानने ॥ नी
लमते ॥ इति तच्छ्रुत्वाविदितामा कश्यपया
परयाभुता उवाच देवी मतीरेवाकृतं वद
निमानना रमानतलो नदीतुं पंकरिष्या
मित्वगाहरो कुरुशूलप्रहारं तं नीलवेश्म
समीपतः यत्रासौ ज्ञातलमुख्यवशाक्या।
भोः शैलधारिणि तेन शूलप्रहारेण।
निष्क्रम्याहरमानतलात् फलमार्गेणाया
स्यामियावन्मिथुमहानदः तस्याव।
क्रेहरेदेवतस्याचकोमतीशुभा तस्य
नामवितस्तेति कृतवांल्लोके कारः स्वयं
विनाक्लिमात्रंगतेन शूलेन कृतवान्
हरः रमानतलगतायेन विष्टानामा।
मरिष्टगा तस्माद्धितस्तेति कृतेनमेन।
स्यास्वयंभुवा ततस्तत्सर्वदेशोभुजा।

नः शृणुष्व पार्थिव सती देवी नदी भू
त्वा कश्मीरायां विनिर्गता महापात
कसंघघ्नास्तस्यास्तानं तदा जनः श्रा
जगाम भयात्तेषां शूलखातान्निजनात
रसातले जगामाशु ततस्तामेव कश्यप
पः प्रसाद्योन्मज्जयामास पंचहस्तस
मोपतः पंचहस्तस्य नागस्य भवनात्तो
विनिर्गता गव्यूतिमात्रमायाता ह्रक्रा।
नेघ्नस्तोऽदर्शवे सा बहुशाकृतस्तेन
स्तनर्थानुगता पुनः भूयः कश्यपवा
क्येन वोढूनानिनुगोमुसा नख्यक्रान
क्रोशमात्रेण प्रदद्दोऽदर्शीनतदा मित्रा।
स्त्रोगामिना दृष्ट्वा ततो दर्शनमागता
भूयः कश्यपवाक्येन नरसिंहाश्रमे।
शुभाः उन्ममज्ज नदी विशेस्तयमाना
महत्त्वयाः क्रोशमात्रेण तेनोदृष्टात्र
स्तिंग्रेन महानदी अन्तर्धानं जगामाशु
ततस्तामाह कश्यपः नमोस्तु ते सर्व
नराजकन्ये नमोस्तु तेऽऋषिवंशज
हे नमोस्तु तेस्तु हरमौलव्रपवित्रा।
मावेवरेण्ये सप्तापनोयेसुरयोषिता
मि श्रीक्रीडमानाभिरूपे नीरे देव।

नी
सु
२८२

द्दिनायेकृपरहूतनतेस्तुशीननोयेविम
लेविशोके येषांहिभौनाश्चपलायसि
नेवहृशीनादेविविमुक्तपापाः हता
नगास्तेगनसर्वपापाघोंभासयन्नः श।
भयामहत्या सम्राविंदगयस्मयथाशु
विवेतनृदर्शनादेविनस्याशुविवं स
र्वंपविन्नभवनीद्दनेहत्यापमहेशानि
कृकृश्चमादे पापानोंपावनार्थायप्रा
र्थितासिमहानदि नस्मान्त्वावयपा
पानिमाश्चनोंशाश्चजाश्वग एवप्रसा
दिताभक्त्याकृष्णपेनमहात्मना उवा
चकृष्णदेवीतेनथावादिननदा श्र
यनपापमंयुक्तान्नादेपावितमुत्तसहे।
नदश्चभयश्चभौनत्मोशार्ङ्ग-यनश्चि।
या शङ्कादिपावनेद्यनस्वैलोक्यमा
पिमाभवेत अदितिस्त्वादितिश्चैवया
वगंगामहानदी अन्याश्चसर्वासरि।
तःतस्मामाप्यनविश्रुति केवलप्रा।
र्थयस्वायतल्मोकेशावबल्लभा तस्मा
मवचनप्कनानश्यायौभगवान्किल
गोविंदमारायितेस्यतोद्दीपविहाय
सा गोविंदस्तवीनत्मोगच्छनंदा।

विमार्गं केशवेनैव मुक्तानन्तलक्ष्मीशो
कस्मात्विना उवाचवाक्यं प्रथमंगन्ता
नत्वमतोविभो पश्चान्ममगन्तायास्त्वा।
फवनामहरिष्यते एवंसशोकांवितस्ता
यकश्यपस्तत्रब्रवीन्मुनिः त्वमेवपरमा
शक्तिर्विष्णुर्भिमूर्तिभिःस्थिता त्वौरी
रकन्यापिविरजोपवित्रेमंगलास्पदे त्वमे
वदेविकश्मीरात्त्वमेवोमाप्रकीर्तिता
त्वमेवसर्वदेवीनामूर्तिभिर्दैविसंस्थिता
वैनत्वंममसत्ववतोयमिश्रमहाहृता।
क्षुन्तयथानयास्तु स्नातस्यदंमस
पिपापमस्ताः मयोविमुक्ताविमलेभ
वत्त एवंस्तुताकश्यपेनोविशोका।
समंपयन चिंतयामास चतदाभर्तृवा
क्यंफवमया कर्तव्यं ऋषिवाक्यंच
किंविचारेणवैमम नदोश्वराजगामा
शुकश्मीरंवाक्यमब्रवीत् व्रजशी।
घ्रयावदिह त्वत्तोदामहीस्थिता
यावत्साप्रथमंदेशेन भावयतिसुंदरी
तावद्भावयतीयेन तवनाम भविष्यति
तस्मात्त्वहवनेफवाविशोकासमप।
यत तस्माद्विशोकेतिनदीसन्तनेक।
थ्यतेजनैः मनोजवापिकश्मीरांस
यदैवस्यवदयन लक्ष्माविवेशिन।

नी
खं
२८३

श्रुतासतीवश्रुतविस्तरा प्रीतिमार्गेणावो
नस्थो यो म्याश्रमसमीपतः श्रावो बिले
नशून्यतादिशोकाबाप्यनन्तरं आजगाम
विनतो वरदर्शी शरनास्थितो दृष्ट्वा विन
तागतमन्तरामाजगामयोगवनस्थावि
शोका पूर्वागतानानन्दाविनताजया
हतामतितिमयथा ॥ इद्दष्टबा
व ॥ कश्मीरांतन्दाकुद्दाविशोकात
शापत्सभो उपशीर्णान्रनेनायनयाय
स्मादहबले सतीवत्राविनायसमाधु
याममविवहिते समानेशायपुणाभाव
जनः खलुरतेरतः अद्भजनो योलोके
शमलवानकर्मेव्रतया यन्मेमानहते
मन्यानमेत्रोऽशत्रजायते येवाहमेवक
श्मीरे सतीदेवीनमशायः सतीलक्ष्मी
समतानपावयमीततोजने जगामह
लमार्गेणमस्तमहसंहिता श्रीदितिदे
बमानानविकोटीस्याभिविश्रुता सं
योगमाहितोरव्यानतनुः शाशावितस्तया
ततः शाची शाक्रपत्नीनाम्ना शाक्रपथा
नदी ततस्यन्दवनीनामाऽदितिदेत्याव
गात्रप वक्रमेणमादेवी गर्भकाति
थमतिहगाः जगाम गगयामायमया
गमिधुनमह वैनस्तमभाः महमेन्य

केनयुक्तं यथा द्वौ रसवाशृतेन लावण्ययु।
क्तं च तथैव हृदयं स्थूलेन युक्तं च यथा श्रुतस्था
न् श्रोत्रं यथा स्याद्धिनयेन युक्तं यशं यथा
स्याद्दविनेन युक्तं हृता धृता नारूहजयैव
राजन्कामं यथा स्यान्मनसोपपन्नं रत्नं।
यथा स्यात्कनकेन युक्तं माधुर्यं यथा स्वा।
द्भुतेन च वीर समानयुक्तं च यथैव ला।
भं तथा तु स्मात्त्रतदा च हृव नयनस्य स
नाद्वे गंगा सा हि नयत्रिता बहुमाना।
मुनेर्भक्त्या सेना शेन मवर्धयन् वित।
स्तां तु सरित्श्रेष्ठा सर्वकल्मषनाशिनी
गंगा सिंधुस्तु वितस्ता या वितस्तो यमुनान
था स प्रयाग समो देश स्तयोर्यं त्र संग
मः गंगा तोय मया द्यापगंगा तु यमुना
ब्रवीत् प्रयाग पदं तेनाम नयामेवर।
वर्तीति कश्मीरायां तथा नाम मयाचा
यदं तेनैव नाम ब्रवीम्यतो गंगा भूयपव
मयानव हृते यानाम सम्भगे यदा हसि
पुनर्दत्ता ॥ बृहद्रथ उवाच ॥ इति तथ्य
मतो ज्ञाता नाहं समागीतं सिंधया हिमा।
लयान प्रथयोपाटिता न्यापरं नदी ११।
नत्वा तु महाभागा स्तुवि:शेषाचकश्य
पः श्रवणे हंसमा गोणा गानत्यासभगन
या श्रन्यथा देश पर्वतायेमरान्न सुपया
सिति भूयो भूय स्नायमाना कश्यपेन स

नी ए
२८४

रिषुस क्रोधाश्मनो विनिष्क्रान्ता हलमार्गे
ण तेन सा नाम्निदेशेप्यसत्राः पिहृष्यते।
कलषानदी ॥ कपषवाव ॥ वित
स्तायामारिहूपादेविरसवेनात्मजे
नयास्विनोपराशुर्वीछुवेपत्म्यासिनोन।
दी श्रद्धिवस्तासिभइतेनदेहाध्यगिल्ली
नदी श्रीभुनोध्धासिरुद्राणीसवप्यासि
शयार्थिता नध्यापितशुगीरायेपापिष्ठा
स्वर्गताश्रपि दृष्टारमतेस्वदेहसुपमा।
नेनथ्यामिभिः विस्मयेतेनराजगसुः
दृष्ट्वातेदेवमात्मनः स्वर्गताः मोषवी
मायांक्रोशमोजलमध्यगा नवोहारेः
नरगार्श्चर्दविमाकतवोदिनेः शोनेः।
शोकरजेनृणां नारकोग्निः प्रशाम्यति
प्रदीपादीपिभिर्दविनश्यावतिभिश्चमि।
भिः त्रिसप्तनारकिवह्निं नृणां शामय
सेढिजे स्नानेयत्तकरिष्यन्ति तवपुण्य
गलेनराः ब्रह्मलोकंगमिष्यन्ति महापा
तकिनोपिते यामीनुयातनाघोरेभुं
टीनरवादिता स्वयोपितेनपश्यन्तिये।
स्नातस्पमहत्तव नवभक्तस्याविप्रस्य
नित्यकर्मानुतिष्ठतः मोहदमुनयः।
शुक्ताम्पनेलोकाः स्वर्गेद्विद्वः श्रुतिप्रभाव
सर्वदेवानां सुमारेश्वाभिनोनदी देवा

नोवंदृष्टितिर्देविदेवानांभारतीतथा त्वमि
प्रसर्वदेवानांनिनगोवंसदाभुवि प्रमा
देकुरुष्वमेदेविनिगच्छभवनादितः प्र
वितस्तेनमनसादेशसाम्यहितेरता
श्रयंदेहाद्वसिवंदेवपत्नसिनोनदी
सिंधुगंगासितेयावज्ञावतीयाहिमे।
स्थिता पतितेशाकरस्त्रिकोनापराद्रि
तिस्तनः सिंधुसंगमनेनाशुव्रजस्व
स्वपतिशिवं निशम्यैवंपुनर्देवीसम्मा
रोक्षेयथास्वयं स्थितोसोकण्ठनाम।
तुगमनेसतिमादये ततोवेगेनमहता
सोमतमिवकुर्वतो हिमाचलस्यश्य।
यौतोयसूपेलेपपानदी तत्रसंगता।
देव्याह्लमयासह्यपार्थिव तथासरिद
गभिस्वशतशोथसहस्रशः स्वराज।
कानांमध्येनमात्राणांचैवभागशः भो
गशस्यमतिक्रम्यगंगायासहसंगता
पश्चाहिपापशमनीवितस्तानिनगोत
मा कश्यपस्यतवाक्येनलक्ष्म्यासहग
नाद्रिति श्रदितिश्चादितिश्चैवशचीच
मनुजेश्वर तपनस्यसुतायाचयावग
गासरिद्वरा ॥ इतिनीलमतेवितस्ता।
जन्म ॥ बृहदश्वउवाच ॥ एवंसमस्ता
प्रयोगाकापूमीगायांचवतुर्गाम पूर्णो

नी
ए
२८५

वन्तर्युगे तस्मिंकृतायान्यादिसंग्रहे श्राव
णुज्यमतीतायांनिर्यच्छमानवाबाह्रि का
श्यपस्युदेवाख्यो हृद्रोब्राह्मणपुंगव
ननिर्जगाम निर्वेदाख्योदितोर्थेनभावि
ता क्रोडनिमित्ते च भयानेनदा रुज्जव
द्धनेत्र पश्चापद्विणान्तपदारकाः का
न्यमानापिशाचैस्तु निर्वेदं परमययौ
हिमेन शीतेनन तथापिशाचैः संपीन्यमा
नोद्विजस्रेष्ठवर्यः वध्यमतत्रैव विह्
छवेनाश्रमस्ययोयत्र स नागराजः य।
स्मिन्देशेवनत्रेन हृलदूर्वैनिवेशितं न
त्रनीलस्यवसतिः पूर्वमेवसुभाविता
यतस्मिन्नेव कालेतु नीलोनागपतिर्वि
भुः सेव्यमानोनिकुंभेनपिशाचेनमहा
त्मना नागैश्चान्यल्वणैभीमैः पर्यंक
वरमाश्रितः श्रात्मगिरिवरस्याथोयन
दास्यमहात्मनः नागास्तु नागराजानं
नागकन्याश्च भूरिशः उपासंतमहा
त्मानं कश्मीरायां कृतानलयाः केचि
त्तुवंतिराजानं केचिद्धोजंतिपन्नगाः
केचिद्रामनगताः पशुपासंतिपार्श्वि।
के तेषामध्यगतेनोलं नीलाञ्जनचयो
पमं मुकुटेनार्कवर्णेन कुंडलैश्च विरा
जितं विद्युद्वर्णेन चामरमेकेन।

शोभिते चंद्ररश्मिनिकाशेनन्तथादीनां
शुकेनच वितानेनविचित्रेणकिंकिणी
जालमालिना तथाफणाशतैर्भीमैस्त्ना।
त्रभिस्सविराजिते रत्नोज्वलेदीप्तरत्ने
ज्वलामालासमाकुले तंदृष्ट्वाचंद्रदेवा।
स्तुनीलोयमभवन्मतिः नूनंप्रसादत
स्तेवभुजगाधिपतेःप्रभोः सोपसर्पोहि
सोनागेकुनाप्राप्यतनेपुरः जानुभ्याम
वनिंगत्वानदास्तोत्रमुदीरयेत् ॥ इति
नीलदर्शनं ॥ चंद्रदेवउवाच ॥ नमस्ते।
नागराजेन्द्रनीलनीलोत्पलद्युती नील
मेघचयश्यामनीलतोयकृतालय फणा
नांचशतैर्नागणोभसेरत्नैर्भिःसदा सप्त
सप्तिरिवार्चिष्माक्रांतमेतंगभस्तिभि
वेनीलनीलाद्रिविनीतपापेंदेवप्रदेव
रपिहरूपमेस्वैः नागेंद्रभोगेंद्रसिवांस्त्र
रस्येयध्यानेनविपुद्धिरिवाम्बुनाथ वेनी
लयत्तेप्रसिवासनस्येवेदार्थविद्भिर्वि
विधैर्विधानैः संसारकार्यंभुमनागहृ।
द्विराज्यमेमोदफलायविप्रैः नागो।
न्द्रनीलाद्रिरिवामरेंद्रैर्विज्ञायसेत्वंथमि
वासुरस्य वंनीलनीलाद्रिसिवज्वले
नभक्तस्यकार्याणिसमापयंन दृष्ट्वेम
यादृत्तमिरापतंतसर्वस्पजंतोर्वसमेय

नी॰
ए
२८६

तोय स्तनस्तेनमोत्नयमेनिरः एवात्रा
यस्त्वविश्वस्यनमोनगेंद्र नेनीलनीरोय
दयप्रकाशोविडौजसेविभुरिवामरेश
वियेवियानारसमोवमोशानवासुदेवश
णतःसदेव नोनीलनीलांबरनीलनेत्र
माकाशवत्सर्वगतस्तुरेश ध्यानानतो
येप्यजितेन्द्रियोवानागेंद्रमुख्येततवप्र
सादात नीलनामेववेदार्थज्ञ उर्वदाः।
सनातने धैर्यवस्त्रोमसुद्रणाकामि।
णांवाथसायत नत्वकाशायतोब्रलानि
कलानिर्मलपरं स्तस्तोव्योमनिर्दिष्ट
सर्वगात्रैरकृत्रिमं श्रकिंचन्यावदस्तव
मतिस्त्वस्यनोष्टयोः श्रर्थाप्रयान्न
हार्थनतहृतस्यान्तरस्यच कद्रुवसुदृ
स्त्वणनागराजेंद्रशोभिता नयानराजते
न्यर्थनथाविपोतमेप्रभो नोयहिमशो।
करवतस्यामुवामिधार्मिक प्रजापतिक
श्यपोदिसर्वभूतपिताप्रभो नयानुशाम
नेस्यर्थपत्रेणान्यन्नधार्मिक नर्थयमेस्व
मन्यवत्सावमनतप्रभो देवासुरविमर्द
श्वानप्रोश्चमस्वसुपाः नयाविनिहता
दन्यादेवब्रह्मणाकारकाः वरदस्त्वव
रेणपन्नवराविलदाविभो मन्त्रानुक
पोमसर्वदेवदेवजनार्दने नमस्यातिन।

वितस्मासियथानागः सर्वाम्ब्रकिः प
नदस्तेमत्वानागयस्याप्सुर्वस्पनिमरा
यनदस्यासिभक्तानायनेप्राउनिविक्र
नः नागानांनागतिर्निसंदेवानामिव
वासवः भक्तिमानसिमेनित्यंनस्यज्ञा
नामिथामिक ॥ नीलमतेनीलस्तोत्रं
॥ नीलउवाच ॥ स्वागतंतेद्विजश्रेष्ठ
दिष्ट्याप्राप्तोसिमेन्तिकं श्रवणीयोसि।
विप्रेंद्रहातिथिसत्तमनोमम वरंवरय
भद्रंतेयथेष्टमनसिप्रियं इहंवसेत
यापश्यनत्रास्सुखंयथासुखं ॥ चंद्र
देवउवाच ॥ अयमेववरोदेयः त्वय
नागेंद्रसत्तम वस्यामिवरदेवतन्मेवं
दातुमर्हसि कश्मीरायांजनैर्नित्यंव
सतोभीमविक्रम क्लिश्यतेहिमसदालो
कैर्निष्क्रमन्त्यविशन्त्सुनः एहाणीह
नेतान्स्वक्ताप्रशाणिविविधानिव व
सन्तुनत्वत्प्रसादेनवरमेतद्वृतंमया नी।
लउवाच ॥ एवमस्तुद्विजश्रेष्ठवस।
निहृनरासदा पालयन्नस्तमहाकं।
केशवान्मयाभ्युक्ते ॥ नीलमतेद्व
हदस्वपाद ॥ एवमुक्तातदानीलोब्रा
लाप्यनिवेशने नीनासंपूज्यसंभो।
ज्यब्राह्मणासयथाविधि कश्मीराया

नी॰

वसन्त्यर्थमाचाराणिजगादवै द्विजश्चो
वाम्नषण्मासान्न्वुवीनीलनिवेशने
वैश्यांततोयुनीतायाशाविशान्तमवैनोज
नः राजावीर्यादयाख्यश्चदृष्ट्वा चैवे।
कुभिर्हतैः प्रविष्टेनजनेनतस्मिन्द्विजो।
नीलेनयोजितः उवाचनोश्चमहितो।
यथावीर्योदयन्नृपं तस्यसर्वयथावृत्त
कथयामासमाद्विजः राजापिसर्वलो
केभ्यकथयामासपार्थिव नीलोक्तं।
वचनेकुर्वन्नतः प्रभृतिवैजनः उवा
सनतेरष्टः कश्मीरायाञ्जनात्तयः
कृतातुराणिग्रामाणितीर्थान्यायतना
निच गृहाणिवविचित्राणिद्वावास
वसतिजनः ततः प्रभृतिदेशास्मिन्स
त्याहितानेहिमम जनस्तुनीलवचनं
पालयस्येवनिमदा ॥ वैशम्पायन उ
वाच एवमुक्तः सगोविंदोवृहदश्चेन
भूभुजा पप्रच्छभूयः तस्मिंजातकौ
तूहलस्तदा कान्याचाराणिनीलेनव
दत्तवाय भार्गव श्राश्वान्तानिवैतानि
कथयस्वमहाद्युते ॥ वृहदश्वउवाच
॥ गोकमपोदस्थितेविप्रनागः पर्यंका
माश्रितः उवाच यतदाराजस्तच्छृणु
श्वसमाहितः ॥ नीलउवाच ॥ प्रणि

पञ्चमीके शुभे पक्षे शरत्कं हरिम् कथमौ
गायां वसनस्यार्थे वस्त्राम्बराणीनव श्राव
भुज्यनिष्क्रमस्तु नित्यमायानिकाश्यप
हृत्वापिशुणवान्संख्यामेवालकाग्रीवगाव
हूत् भूजार्थेनस्यकर्तव्यः श्रजिनाख्या।
गृहात्तथा शुभैः स्नानाद्युलिमैख्या।
मांवबालैर्विशेषतः नभोमन्त्र्यं दिवा
वापितदिने शुक्लैः सदा केवलं भोजन
देयं बालान्तरजनस्य च महालेपश्च संख्या
नैः भूजनेयस्तदारूढाः षड्द्वारे येननः शा
भैसेशस्त्वात्यहूताशनं रुद्रं चंद्रमसास्कं।
दे नामसत्योनेदिनेतथा भुजनेयाश्चमा
त्यादिनेवेयाश्च पृथक्पृथक् ततः शु
ज्यानिष्क्रमस्य कर्तव्याक्रमरेणतु श्री।
दिसपुत्रो रेवदः माघैः भूजाश्चमानवैः
भूजनीयाश्चस्तरभिः गोमद्भिः शुक्लैस्त
था येषां वच्छागताः सन्ति तेषु भूज्याद्
नाशनः गेरभिकैस्तथा देवः भूजनी
योजलाधिपः पयांसतिकरीदास्त्वते
श्च भूज्याग्गणाधिपः कृत्वाग्निहवनप
श्चात्पूजयित्वाद्विजोत्तमान् शुभ्रज्यवा
न्नानः भूज्याभोजनश्चमासवर्जितं सार्ध
मित्रैस्तथाष्टेन्यैर्दारापत्यादिभिस्तथा

नी
१५
२८८

वस्त्रव्यावनिशामेवंवज्रेणार्घरत्नैर्वरैः
शंखवादरवोन्मिश्रैः गीतवाद्यैश्च सर्वश
नेयाभवतिराजेन्द्र तथा श्वेतणाके शुभैः
नथाप्रभातसमये स्वानुलिप्तैः स्वलंकृतै
र्वह्निंहुत्वा च कर्तव्यां मंगलालम्भनं तथा
भोक्तव्यं सह मित्रैश्च क्रीडितव्यं यथासु
खं सप्तम्यां तथा रात्रौ द्वितीयायामनं
तरम् कर्दमेनानुलिप्तांगैः क्रीडितव्यं
यानरैः सुहृदः कर्दमेनापि लेपयद्भि
रितस्ततः कामार्थवादिभिर्वेश्यालिंगा भिः
थैश्च भोटकैः भर्त्सीगम्यविशेषैश्च विवि
धैश्च सम्भाषितैः अश्लीलैर्वदमानैश्च या
क्रोशद्भिस्तथा द्विज तस्मिन्नहनि सर्वो
ऽनिकुम्भस्यानुयायिनः पुविशन्तिन
गन्तव्यं पिशाचा घोरदर्शनाः यस्त्वेवं
ऽकृते तस्य स्वपनाज्ञोनेदानते नभास्वा
वस्यगाक्षतिशुपते चापि कारणम् त
तः स्नानैश्च कर्तव्यं केशवस्यार्चनं नरैः
मस्तुज्या विप्रान्भोक्तव्यं तत्तुलिप्तैः स्वलंकृ
तैः मित्रानुजीविभिः सार्धं रात्रावपत्यादि।
भिस्तथा ततः प्रभृति षण्मासान्
पुमस्त्वमानवैः यभिः सन्निहिताः कार्यो
रात्रौ विशेषविघ्नतः रात्रौ दीपप्रदानतो

मासमेकं वहिस्तदान यावत्कार्तिकमासस्य
स्य पौर्णमासी द्विजोत्तम पश्चात्तु कौमुदीना
मतिथिः कार्या शुभप्रदा ॥ नील उवाच ॥
ततः पश्चात्प्रतीते तु कार्त्तिके मासि मासि कापि
वत्सु पर्वणीय यथाविधि तस्यामेव ----शृणु तन्मया
दिवानभोक्तव्यं बालान्तर जनैर्विना स्नात्वे
व सम्यक्प्रातः पूजयित्वा केशवं हरिं दीप।
वृक्षास्ततो देया देवतायतनेषु च चत्वर
थ्यामुद्यानेषु नदीपर्वतवेश्मसु वृक्षा।
मूलेषु गोष्ठेषु चत्वरे चापणेषु च वस्त्रैः।
सुवासिता सर्वकर्त्तव्या द्विजश्रेष्ठाभिता।
दीपमालापरिक्षिप्ते प्रदेशे तदनन्तरं स्वा।
लंकृतेन भोक्तव्यं द्विजेन्द्रनववाससा सु
हृद्भिर्ब्राह्मणैः सार्धं वृष्टिभिः स्वानुयायिभि
ततः प्रातर्द्वितीयाह्नि स्वानुलिप्तैः स्वलंकृ
तैः क्रीडितव्यं ततः पूतैः श्रोतव्यं गीतवा
दितं विशेषवस्त्रभोक्तव्यं पूर्वोक्तैस्तैः।
जनैस्सह तस्मिन्युते जयाय सुतस्य संवत्स
रः शुभः तस्यां रात्रौ तु कर्तव्यं शय्यास्था
ने सुशोभितं गंधवर्णैस्तथा पुष्पै रत्नैस्त्
वाभिलंकृतं दीपमालापरिक्षिप्तं तत्राप्य
पनृपवित दयिताभिस्सहितैः नेयामा
चलिषणभवेत नवैस्सुवस्त्रैः पूज्याः स्वसु
हृत्सम्बन्धि बान्धवाः ब्राह्मणाश्चैव वर्णा

श्रवेद्रदेवयात्राविधि ॥ नीलउवाच ॥
नी प्रकादश्यानन्तरात्रो शुक्लपक्षस्य मानवः
सोपवासो हरिं देवं नृत्तगीतैः विबोधये
२ त् मध्यान्तशोभपयैकेशेनस्कंदमदार्कभिः
२८५ नाम्नारक्तकूटराजतैश्चित्रैर्वापि निवेशयेत्
तल्दम्यानामगमानैपादीनदानस्मनकार्ये
त् कार्तिकस्यानु शुक्लानेकार्यं तस्या विबो
धने यथा तथा भगवतः शृणु वैशुनिघ
गव प्रकादश्यानकर्तव्या रात्रिजागरा।
णं तथा गीतैर्नृत्तैस्तथा वाद्यैर्ब्रह्मघोषे
स्तथैव च वीणापटहशब्दैश्च शङ्खनिना
दैश्चवाचनैः नकथाश्रवणैर्श्चान्यैस्तथा
स्तोत्रप्रकीर्तनैः प्रत्नायप्रदानैश्च मू
ल्लिशोभाभिरेव च पुष्पधूपप्रदानैश्च नै।
वेद्यैर्विविधैस्तथा दीपदानैश्च विविधै
र्वाद्यैश्च्याभिरेव च मन्त्रैरङ्गैः पुराकैश्च
पारमानैः फलैस्तथा इक्षोर्विकारैश्च पुना
मृद्वीकैर्भक्ष्यदानैर्मैः क्रष्यकस्य मञ्जी
धामार्जन्यालवनेनच रक्तस्य चेणरक्तेन
वर्मनेनमितेन च ग्रलक्तकेनबीजैश्च।
कुङ्कुमेनसुगन्धिना सपूज्यप्रतिमां ता।
त्रो द्वितीयेह्नि निर्गतः स्नात्वा नदीजले
पुण्ये प्रतिमां स्नापयेत्सुभाम उत्थितानं
प्रायास्वर्वैर्व्याविनिर्मितानं यदिवि

इतिविख्यातस्त्वतिमात्रलक्षणोत्तमम् पंचरात्रवि
धानेनवेद्यामावाहनंतुयः आसनंतस्यायथा
शक्त्यास्नानंप्रयतेययथाविधिः आदावाज्येन
तैलेनमधुनातदनन्तरम् दध्नाक्षीरेणचतथा
पञ्चगव्येनचाप्यथा उद्वर्तनेनततोदेयमाषचू
र्णंततःपरं ततोमसूरचूर्णैश्चततस्त्वामल
कानिच रोध्रंकालीयकंचैवनगरंकणकंत
था सिद्धार्थकंप्रियंगुचततोवैबीजपूरकं
सर्वौषध्यस्सर्वगंधासर्वबीजानिकाञ्चनम्
मंगल्यानियथालाभंरत्नानिचकुशोदकम्
हस्तिदन्तोद्धृताशृङ्गवृषशृङ्गोद्धृतातथा नदी
तीरात्सगोस्थानाद्वल्मीकात्संगमाद्ह्रदात
इन्द्रस्थानात्परमस्तथासर्वतमस्तकात्
एतैःसंस्नाप्यदेवेशंदद्याद्भोगांश्चनाशुभं त
तस्तुकलशान्देयायथाशक्तिसलंकृताः जा
तीपल्लवसंछन्नाःफलपूर्णाश्चकाञ्चनाः पु
ण्याहवेदशब्देनवेणावीणारवेनच सूत
मागधशब्देनतथावंदिस्वनेनच एवंसंस्ना
प्यगोविंदंस्वनुलिप्तंस्वलंकृतं सवाससंपू
जयेतजातेपुष्पस्रङ्मेलैः धूपंचमरजोदथ
दीपंदद्यात्सुशोभनम् ततस्तुपूजयेद्देवंपरा
मान्नैःसुशोभनैः महारत्नप्रधानैश्चपूजो
भागवतस्ततः ततोभिपूजनंकार्यंविप्राः
पूज्यास्ततोनरं वासोभिर्भूषणैःरत्नैर्गोभिर

नी॰
स॰
२५॰

वैर्गन्धैश्च यत्नैः यथाविभवतो विप्रभोक्ता।
व्यंतरंतरं त्रयोदश्यां ततः पूज्याः जनाय
रंगजीविनः मल्लमल्लादयो नृत्तस्वविनस्या
नुरूपतः चतुर्दश्यां नभोक्तव्यमधुनापय।
सापिवा पंचदश्यां ततः पूज्यो देवदेवो जना
र्दनः पौर्णमास्यां ततः प्राश्य न भोक्तव्यं तदा
दिवा ततश्चंद्रोदये प्राप्ते पूजने यश्च कृत्ति
काः कार्त्तिकेयं तथा ब्रह्मा वरुणं च हुता।
शनं माल्यैर्गंधैस्तथा धूपैर्भक्ष्यैस्तथा वस्त्र
था परमान्नैः फलैः शाकैर्वह्निसंतर्पणैस्त
था इक्षूणां च विकारैश्च दीपवृन्दैः सशो।
भनैः कुल्माषैर्लोपिकाभिश्च द्विजानां परि
पूजनैः एवं कृत्वा तदा पूज्या मासदत्तं तदी
पकं शृंगाद्रिर्यत्नदत्तं पटकेन तु कारयेत्
तस्य स्थलं तु कर्तव्यं ततो वै चक्रनाभिनम न्नी
रेण पूर्णं तु कृत्वा मत्स्यं तु सिकतामयं मुक्ता
नीतं स्यमेतस्मिंस्तच विप्रन्यवेदयेत् वलीव
र्दं ततो दद्याच्चैतं शक्त्या विशेषतः सर्वस्वप
रस्य सर्वांगान्य समाविंते सर्वास्वस्मिन्द्विजे दया
कान्तु रेमोपतिष्ठति याम्यमार्गे हि कान्तार।
नेन याति विपश्चितः यावन्ति रोमकूपानि।
तस्य दानस्य कापुणपे तावद्वर्षसहस्राणि स्व।
र्गे मोदन्ति तत्प्रदाः पूजयित्वा ततो विसर्जक।
माल्यादिभिः स्वयं भोक्तव्यं गोरसमापायसं स्वयं

वाप्यनन्नं देवोत्थापनमेतद्धि कर्तव्यं स्यात्उने
बुधैः दिने दिने च स्नानं च तदा तो मे स्व शोभन
ले पूजनेयो हरिर्देवो ब्रह्मणाः सकुलाशनः
वर्जनीयं तदा मांसं यत्नादपि कश्यपे देव
दानयन्यद्वान्यपि शाचा सह रात्रैः वर्जयं
ति तदा मांसं मांसादादिन पंचकं पर्व सद्
ज्य देवेशं सर्वकामसमन्वितं श्राद्धः परमा
साय विष्णुलोके महीयते स्ववित्तशान्याक
ने व्योम पुष्कं कन्नमेव तत् श्राश्नोति दफलं स
र्वे वित्तशाठ्य विवर्जयेत् ॥ इति नीलमते
देवोत्थापनम् ॥ नीलः ॥ कार्तिकमास
मतीतायां स प्राप्ते प्रथमे हनि कश्मीराणि
येष्यात् पूर्वं कश्यपेन महात्मना तस्मात्तत्र
दिने कार्यं तत्सर्वं तत्र मानवैः स्नापितैः
स्वानुलिप्ताङ्गैः सुचित्रैः सुजनाहृतैः श्रो
तव्यं गीतवाद्यादि तथा सेव्यं च मंगलं पा
नं च पानपेः पीयं वस्त्रधार्यं तथा नवं ॥
इति नीलमते नव संवत्सर प्रवेशः ॥ नी
लः ॥ तस्यातिनोधमायाति मार्गशीर्षे भा
स्करः स्वयं पश्चपवविधि कार्या त्वया
माघस्य सप्तमी च आषाढस्य सप्तमी चैव शो
विजयकादिभिः सप्तमी त्रितयं चैव
एवमेतद्धि ज्ञानं सप्तम्यः सर्वा समन्वयं
लोके महीयते ॥ नीलमतसप्तम्यः ॥

नी॰ म॰ २५८

नीलः ॥ भूमिमासीत्ततोग्राम्यमार्गशीर्ष
समानवः रक्ताशुगीपूजयेच्चंद्रकुल्मा।
ल्मादिभिस्तथा अन्नैर्भक्ष्यप्रकारैश्च दीपदा
नैस्तथाफलैः लवणानां प्रदानैश्च वह्निपू।
ज्याभिरेव च पूजनेब्राह्मणानां च सुभगानां
तथैव च रक्तवस्त्रयुगं देयं सुभगाभ्यो ब्राह्मणी
तया स्वमापितृस्वसायाश्च मित्रपत्नी च।
याभवेत्तु भवेमचावकर्तव्या पूर्णमासी वि
चक्षणैः कार्याश्चान्याश्च शक्त्यावानवा
कार्याद्विजोत्तम कौतरूपमवाप्नोति सौ
भाग्यं विपुलं स्त्रियः स्त्रीभिर्विशेषतः का
र्याः पौर्णमास्यस्तथा द्विज ॥ नीलमते पौ
र्णमास्यः ॥ नीलः ॥ यस्मिंस्तु वास
रे विश्वश्यमं पतते हिमं तत्र पूज्यस्तु हि।
मवान्केमन्नशिशिरागतृभौ ममपूज्यावक
तेव्या स्नानेनाचमस्वाप्यस्य फलपत्रैश्च दा
तव्यो नैगमेत्रुरुश्च तथा तुकपुष्पाणि दे।
यानि भूपंजगनजगुभम बलिः कार्यश्च यो।
यत्नेन कुल्माषेणा द्विजोत्तम कुल्माषभो
जनं देयमहूतं ब्राह्मणेभ्यश्च तत्सर्वं च सा।
दा कार्यं गीतनृत्तसमाकुलं विशेषेण च
भोक्तव्यं भोजनं च यथेष्टकम् ॥ नील
मते नवहिमपातः ॥ नीलः ॥ नव
स्तुमध्यः पातव्योमधुपैः पतिते हिमे

श्यामादेवीचसंपूज्याशुभ्रधूपानुलेपनैः
अन्नैर्भक्ष्यफलैर्हृद्यैःस्वाचान्तैःस्वलंकृ
तैः हिमघ्नैश्चविप्रेभ्यश्चगुरुप्रावारणा
स्तरैः मित्रभृत्यान्नसंबन्धिसहितेनच।
यथास्वंच भोगाविशेषश्चकार्योश्रो।
तव्यंगीतवादित्रं द्रष्टव्यंचबलीन्नतं
पूजनेयास्तथास्त्रियः नीलमतेमया।
पानं ॥ नीलः ॥ पौषकृष्णाष्टमीका
र्यंश्राद्धंशाकोद्विजोत्तम माघकृष्णा
ष्टमीमांसैःफाल्गुणस्यसिताष्टमी अ
पूपैःकारयेच्छ्राद्धंनित्यमेवसमाहितः
नवमीचसितासवसर्वेणाश्राद्धन्तुकार
येत् श्राद्धकृताप्रयत्नेनब्रह्मचारीव।
सेन्निशं ॥ नीलमतेष्टकात्रयं ॥ नी
लः ॥ पौर्णमासीतुपौषस्यपुष्ययुक्ता
यदाभवेत् गौरसर्षपकल्केननदाभ्य।
स्तादितोनरः घृतेनस्नापनंकुर्यात्स्व।
प्तगीरस्यमानवः ततोविशुद्धितःस्ना
तःसर्वौषधियुक्तैर्जलैः नारायणंतथा
शक्रंसोमंपुष्यबृहस्पती पूजयित्वाच्य
माल्यादिनैवेद्यैःघृष्यकाष्ठकं मंत्रैस्त
थोक्तदैवत्यैःकृत्वाग्निहवनंद्विज शुद्ध
तोवरसंवीतःस्वाचान्तःस्वलंकृतः
पूजयित्वाथविप्रान्मंगलालाभिपूर्व।

नी
म
२५२

के घृतपायसमश्नीयात्संजयित्वाद्विजो
त्तम ॥ नीलमतेपोषीनाम ॥ नीलः
घृतेनस्नापयेद्देवंश्रवण्यामथसूदनं
हरंभक्त्योद्धरेद्देवंयदासप्ताङ्गमायणां श्रा
ज्यंदद्याद्यथाचास्यकृताशीलेनया द्विज
श्राद्धोऽपमथाज्येनघनकृत्सादयेन्नरः
श्राद्धेऽप्याज्यंतथापत्न्याःसजल्पामासत्रयं
ऊर्ध्वः ब्राह्मणेभ्यःप्रदातव्यमिथनंशक्ति
तस्तथा तत्राण्यहप्याप्नमवार्थंयथाशक्त्या
द्विजातिषु एवंयःकुरुतेसम्यक्कस्तिश्च
नयितिष्ठति छायामिदीप्तिसौभाग्य
लभतेचात्रमांगतिं ॥ नीलमतेउत्तराय
णपूजा ॥ नीलः ॥ पौषांतुसमती
तायांकृष्णायांद्वादशीभवेत् तस्यांतु
पोषितस्नानस्तिलैर्देवान्तिलोदकं कु
र्वातिलैस्त्वनैवेद्यंतिलैर्होमंतथैवच
तिलाश्चदेयाविप्रेभ्यःसर्वपापघ्नंतथा ॥
इतिनीलद्वादशी ॥ नीलः ॥ तस्या
स्त्वनंतरंअग्नन्यांतुकृष्णाचतुर्दशी अना
कांघुतिनेकालेस्नानेवाशीतलेजले
वित्तस्नायांविशेषाकायांवंद्रवत्यामथा
पिवा तथाहृद्येपथ्यायांवात्रिकोसांवा
द्विजोत्तम सिंधुप्राप्यस्यवाभगणाक्रमा
देवमराश्चिच यमस्यानामदातव्यःस

न्नसप्तजलाञ्जलीः एकैकस्मिन्द्विजश्रेष्ठ
तानिनामानिमेशृणु यमायधर्मराजाय
मृत्यवेचान्तकायच वैवस्वतायकालाय।
सर्वप्राणहरायच स्नात्वापूजाकर्तव्या
धर्मराजस्यवैतदा पुष्पधूपैस्तथागन्धैः कृ
सरेणचपूरिणा वह्निपूज्याचकर्तव्याह्व
नघृतैस्तथातिलैः कृसरोभजनीयाश्च
ब्राह्मणाश्चसदक्षिणाम् एवंकृत्वानरःश्रा
द्धंमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः महापातकयुक्त
स्तत्रभवेतद्विजोत्तम महापातकिनोमा
त्राःप्रायश्चित्तेविनाकृतः ॥ नीलमतेना
गरात्रि ॥ नीलः ॥ श्रवणेनयुतासैवयु
द्धिपंचदशीभवेत् तस्यांस्नानादिकंसर्वं
श्रवणेपरिकीर्तितं ॥ नीलमतेश्रवणामा
वस्या ॥ नील ॥ माघमासिसितेपक्षे।
चतुर्थ्यांभवेद्द्विज उमासम्पूजनंकार्यंन
स्त्रीभिःसौभाग्यमीप्सुना दीपात्रमाल्यधूपैश्च
प्यांद्राकेनगुडेनच कुंकुमलवणाभ्यांचकुं
कुमाञ्जनकंकतैः कुंदपुष्पैःसमानीतैः।
प्रयत्नाद्दीपिकश्यपे पूज्यास्तस्मभगास्तथा।
योषितपतिव्रताः यासांजीवन्तिनाथाश्च
सततंप्रभृतिपश्चिया तथैवाग्रजमामि
सप्याजेष्ठेचकारयेत् सर्वास्तत्रथीश्रद्धा
वांस्तत्रथीत्रतपस्फव कारयेत्ततोब्रह्म
ब्राह्मीकुर्यादद्विजोत्तमः ॥ नीलमतेचतुर्थी ॥

नी
रवे
२९२

नीलः ॥ पौर्णमास्यां तु माघस्य श्राद्धं का
र्यं तिलैर्नरः काकानां भोजनं दद्यात्सघृ
तं बलिसंयुतं ॥ काकबलिः ॥ नीलः ॥
माघ्यां तु समतीतायां मघास्यां तु दिनत्रयं
कार्यं स्वल्पमहीमानं विधिं तस्य निबोध मे
वस्तव्यं शान्तिसंख्यायां तेनायां रघुनंदनः ह
रिभ्रंशुष्मा भविता रामो दशरथात्मजः त
स्मात्कालात्परं कार्यं महीमानमथाल्पकं त
स्मादेवापरं कार्यं महीमानं तथाद्वहं श्वा
श्वस्यां सर्वं समस्तं च तुः कार्यः प्रयत्नतः
तेनाशूर्पैस्तथा पूज्या द्विजाः सर्वे विबोधवाः
रामपत्नी तथा पूज्या सीता देवी प्रयत्नतः
नवम्यां पिष्टभोज्येन मधुयुक्तेन भोजयेत् ब्रा
ह्मणान्यथाशक्ति पूजयेन करीषिणीम
बहुप्रकारसंयुक्तं दशम्यां सोदनं ततः कार
येत्तेन संपूज्या द्विजमित्रानुयायिनः आत्म
पूज्या च कर्तव्या शोभनं गीतवादितं मंगला
लभनं कार्यं नित्यमेव दिनत्रयं ॥ नीलमते
महीमानम् ॥ नीलः ॥ सैव चैत्रवणो
पेता यदा स्याद्द्वादशी द्विज सोपवासो हरिं
देवं तस्यां संपूजयेद्द्विजः तिलवस्त्रं तथा
तस्यां पूर्वां माधवमकारयेत सर्वं तद्दत्तयं
याद्द्वादशी ॥ नीलः ॥ नीलमते प्रव
णायास्यां स्कमस वनदेशो तस्यां तु समतीता
तस्यां पूर्वोषितः

स्नानाद्गजयेत्तमहेश्वरं हीनकेवलहीनेन्तुलिं
गंसंस्नापयेद्बुधः देवोत्थानविधानोक्तैः
द्रव्यैश्वविधिनातथा संपूज्यगंधमाल्यादि
रक्तवस्त्रानुलेपनैः नैवेद्यैर्विविधैश्चान्नैः
र्द्विब्राह्मणतर्पणैः भक्ष्याराविंततःकार्यं
नृत्तगीतैःप्रजागरं श्रोतव्याश्चिवधर्मश्चप्रा
प्रभावाश्चनथाकृताः पैष्टक्ष्मपशुवःकार्या
नैवेद्यैशाकरसेच पंचदश्यांचसंपूज्याःत
त्रापिद्विजपुंगव कुल्माषलोपिकामिश्रभो
क्तव्यंभोजनंतदा तस्मिन्मासिकृष्णपूज्यो
देवःक्षमवतर्दशी यथ्थयापूजनीयास्या
त्सुषमासेष्वनवा संपूज्यरुद्रलोकस्या
गणपत्यमवाप्नुयात् ॥ नीलमतेशिवरात्रि
॥ नील: ॥ फाल्गुणस्यतुमासस्यशुक्ले
पक्षद्विजोत्तम महोमानेयथाकार्येनथा
मेयदतःशृणु श्रनग्रभिस्तथाम्पानैरे
स्नातेरलंकृतैः प्रदषमसयेदेयादीपका
स्तुहिमोपरि देवतानांपितृणांचभोक्त
व्यंतदनंतरं द्वितीयेहनिमय्यात्नेथान्य
याभैसप्तोमनैः पूजनीयागृहाविश्वदे।
वागारविशेषतः तदामोतांचसंपूज्या
गंधमाल्यादिभिस्तथा अन्नेनतुरवभोक्त्व्य
भोजनंचविशेषवत् ततसर्वैश्चैवकर्ते।
व्यंगीतनृत्यसमाकुलं नित्यदानमपक्षा

नी॰ २५४

द्वैकृतेनतस्मिंदिनेसदा नान्यत्किंचित्प्रदात
व्यंलत्रग्राह्यंश्रयत्नतः द्वितीयेहनिकर्त
व्यंप्रतिकर्मतथात्मनः मंगलालभनंका
र्यंतत्सर्वंचविशेषवत् आश्विनानांद्विजा
नीनांशिल्पिसर्वेषिनांतथा तस्मिन्नहनि
दातव्यंग्रासंवैचाप्युपायनम् सर्वेतुसर्व
पेपेयंब्राह्मणैःपानकाशुभाः शय्यासृया
नेवकर्तव्यंसुरूपगंधाभिवासितं तस्मिन्न
हनिनैकार्योविमुखःकश्चिदेवतु स्त्री
भिर्भाव्यप्रहृष्टाभिःसुवस्त्राभिस्तथैवच
स्वाशिनाभिःसुगंधाभिःस्वानुलिप्ताभिरे
वच भूषिताद्भिर्विनाभिश्चकौडितव्यान
वैसह ॥ नीलमतेमहीमानवर्णनं ॥
नीलः ॥ फाल्गुणान्तेततोराज्ञोशानैव
द्वौदयेशुभे कृत्याकार्याशशांकस्यपार्थ
णाश्चाप्यनन्तरं गीतैर्नृत्यैस्तथावाद्यैरात्रौ
कार्यःप्रजागरः द्वितीयेह्नितनःप्रात
र्देह्नादेयाद्विजोत्तम नरकानोनटानो
वचारणानांतथैवच नीवदेतनडवेकार्य
यावत्स्यात्कल्पंचमी भोजनेपर्पटप्रायं
भोक्तव्यंदिनपंचके प्रतिकर्मतथाकार्यं
स्त्रीजनस्यतथात्मनः ॥ नीलमतेफाल
गुणी ॥ नीलः ॥ तस्यामेवतुपंचम्यांक
र्मीगातरजस्वला यस्माद्भवतिकर्तव्या

तस्याः पूज्या ततो द्विजः रम्या शैलमयी कार्या
कश्मीरानां च पूजयेत् अभ्यंगावस्त्रदानेन नैवे
द्येन च निवेदयेत् पुष्पधूपाद्यलंकारेन दातव्यारि
नत्रये नैवेद्यं गोरसं सर्वं वर्जनीयं द्विजोत्तम
स्त्रीभिस्तु पूज्या कर्तव्या न मनुष्यैः कथंचन
स्नाप्या स्त्रीभिर्भवेद्देवी कुम्भपत्राम्भसोत्तता
श्रेनेनरा द्विजे स्नाप्या सर्वौषधियुतैर्घटैः ततो
गंधैः स्तनाबीजैः ततो रत्नैस्ततः फलैः स्ना।
पयित्वा च ततो देवीं गंधमाल्यैः प्रपूजयेत् वस्त्रा
लंकारणैश्चान्नैर्विशेषैर्गोरसम्भवैः मांसैः
पैष्टैस्त्रिकोनैश्च तथा तम्भुलशालिभिः क
नैवेद्यं देवपूजनं वंचनां चैव दापयेत् वह्निपू
ज्या च कर्तव्या कर्तव्यं द्विजपूजनं सुस्नाता।
भिः शुल्कमाभिस्वाशिताभिर्द्विजोत्तम स्त्री।
भिर्भाव्यं सगंधाभिः सुवस्त्राभिस्तथा दिनम्
भोजनेश्वरणीयं च तथा मित्रहृदे द्विज तत्रो
वाद्यं च मधुरं श्राव्यं सुवासिनः सुरव ॥ नी
लमतेरागी स्नापनम् ॥ नील ॥ ततः प्रभृति
कश्मीरा तत्र स्नाता द्विजोत्तम गर्भिण्या
त्वतः कार्यं कृष्यारम्भमतोऽपरे दिने देवं जनि
र्दृष्ट्वा तत्र कृत्वास्तु हुतः पूजयेत्पृथिवीं
देवीं गोपुत्रांस्तराभिर्हय जलदेवं महादेवं वा
मदेवं दिवाकरं ओषधीश्च निशानाथं प्रजे
शेन्द्रौ प्रमतम रामं सलक्ष्मणं सीता शेषं च।
पराणीयं ब्राह्मणं कश्यपं वह्निं वायुम्

नी
र
२५५

गनमेवच माल्यैर्गन्धैस्तथाधूपैर्नैवेद्यैश्चपृथ।
क्पृथक् वह्निसंपूजनंकार्यंततोब्राह्मण
पूजनं ब्राह्मणानांततोदेयादक्षिणावित्तश
क्तितः ततस्तुवापयेद्बीजंकृषीवलगणान्
वितः स्वाशितस्सुसंवस्त्रास्सुस्नातोलिप्तस
ल्लेपनः बीजंसुवर्णतोयेनकृत्वासुवर्णंचवा
पयेत् भूपाह्वंद्विजश्रेष्ठेणावायशाह्वेनसू।
रिणा फलेनवाहयेद्भूमिंश्वेतंशाक्रुवाणाश्रु।
भा स्वलंकृतेनभोक्तव्यंदेवमध्येतथाद्विज
सुहृद्भार्यान्वितैःसार्धंवायशाह्वेमनोहरैः
ततस्सर्वैर्वेदकर्तव्यंगीतनृत्यसमाकुलं ॥ नील
मतेकृष्यारम्भः ॥ नीलः ॥ फाल्गुनस्या
स्यतीतायायाद्विजैकादशीभवेत् तस्याः
स्त्रीभिर्भवेत्पूज्याछन्देदेवीउमेस्स्तितः मनुष्ये
स्तनकर्तव्यानस्याःपूजाकथाञ्चन ब्राह्मणा
वर्जुनेनस्त्रीभिःपूजामवाप्नवान् जलोद्भवा
नामासेनभक्ष्यभोज्याववैस्तथा माल्यधूपैश्च
विविधैःकुंकुमेनसुगन्धिना एवंसंपूजनंकृ
त्वाद्वादशिपापूजयेद्बुधः द्वारेणादेविनिष्का
ल्यगवादेनप्रवेशायेत् प्रवेश्यमेतायथाका
मस्यापयेत्ततोद्विज ॥ नीलमतेछन्दोदेवीपू
जा ॥ नीलः ॥ ततस्त्ववरंशीप्राप्यतामेव
द्विजपुङ्गव संपूज्याशाकरंकार्यंगाजोसमदूड
स्त्वं तस्यांविप्रचतुर्दश्यानिकेमःशाकरंत
दा संपूज्ययतिधर्मात्मामात्तयानोमहाबल

तस्मात्तदा च कर्तव्यं निशि नित्यं प्रजागरः प्र
जा च देवदेवस्य शंभोः कार्या प्रयत्नतः पूजनी
यो निकुंभश्च पिशाचाधिपतिर्बली पिशाचा
नां च दातव्या बलयश्च सु संस्कृताः हृदन्तू
लेषु गोष्ठेषु गृहेषु विविधेषु च चत्वरेषु ।
रथ्यासु चत्वरेषु नदीषु च शून्यालयेषु सर्वे।
षु गिरीणां शिखरेषु च अट्टालकश्मशाने।
षु राजमार्गेषु काश्यप नोरात्रिरक्षणं कार्यं।
बालकानां गृहे गृहे पंचालीसहितैर्नीयाः क्री
डुमार्गैर्निशान्तसमा ब्रह्मचर्येण गीतेन वाद्यै।
र्वाद्यैर्मनोहरैः ॥ नीलमते पिशाचचतुर्दशी
॥ नीलः ॥ ततः पंचदशीं प्राप्य तस्यां संवत्
सरस्य तु श्राद्धं कृत्वा प्रदातव्यं पुनामते यथे
च्छकं ॥ नीलमते हस्यामावस्या ॥ नीलः
चैत्रशुक्लसमारंभे प्रथमेहनि काश्यप पिता
महस्य कर्तव्या तदा पूजा विचक्षणैः पुष्पैर्ना
नाविधैर्गंधैर्वस्त्रालंकारधूपनैः कृताशन
नैर्ब्राह्मणानां चनर्तकैः ॥ नीलमते।
ब्रह्मपूजा ॥ नीलः ॥ तस्मिन्नेवाह्निक
र्तव्या महाशांतिर्द्विजोत्तम श्राद्धेन रक्षणा
र्थाय प्रियस्तत्पापनाशाय च तस्मिन्नेवाह्नि
कर्तव्या पूजा कालस्य काश्यप तस्मिन्का
लस्य गणना प्रहीता सर्वमेव तु तस्मिन्नहि
वे ह्यस्मिन् ब्रह्मणेदं जगत्तदा सृष्टं यदेह्नि।

जेश्रेष्ठःस्तेवमनुश्चक्रम पूजनीयास्तथादे
नी वाब्रह्माविष्णुमहेश्वराः गृहत्त्वंशांतिकर्त्ते
~~२२~~ व्यादैवज्ञविधिपूर्वादिना पूजनैयागृहासर्वे
२५९ नक्षत्राणिचमानद कालस्यावयवास्सर्वेये
४९७ चसंवत्सरादयः कालकल्पाश्चभोपूज्यामन
वश्चचतुर्दश अनीतश्चभविष्याश्चनेषांना।
मानिमेशृणु स्वायंभुवोमनुःपूर्वंमनुःस्वारो
चिषस्तथा वैवस्वतोकसावर्णोब्रह्मसावर्णि
एवच भद्रेशादक्षसावर्णीरामाभौत्यस्तथै।
वच संपूजनीयदेवेन्द्रास्तथाब्रह्मचतुर्द।
श विश्वभुक्चविपश्चिच्चसुचित्तिश्चशांतिपि
स्तथा विभुर्दनोजवश्चैवतेजस्वीचतथाव
लिः अद्भुतश्चतथाशांतिर्वृषोदेववरस्त।
था ऋतधामाचदेवेन्द्राःशुचिश्शक्रश्चतु।
र्दश पूजनीयाश्चतथापूज्याःकर्तव्याद्विजस
त्तम पंचसंवत्सरापूज्यापूज्यंचैवायनद्वयं
ऋतुषट्कंतथापूज्यंमासाद्वादशदाप्यथ
द्वौपक्षौतिथयश्चैवपूज्यापंचदशैवतु करा
णाश्चमुहूर्ताश्चराशयश्चतथैवच मरी
चिमत्र्यंगिरसौपुलस्त्यंपुलहंक्रतुम भृगुंमा।
नंकमारंचमनकंचसनंदनं धर्मंवाविहंस।
त्यंचकामाश्रीवन्हनाशनं वसवश्चद्वालोक
पालांल्लोकालोकनिवासिनः सुधामानं
शंखपादंकेतुमंतंतथैवच तथाहिरण्यरो

मातृदिक्कपालांश्चैव पूजयेत् शाक्तायान्वाम्न
णांश्रेष्ठदत्वमत्रमस्तथैवच सतीख्यातिस्मृतिः
स्वाहास्वनसूयानयास्तथा प्रीतिर्क्षमावसं
भूतिःसंयतिश्चाप्यरुन्धती कीर्तिर्लक्ष्मीर्धृ
तिर्मेधापुष्टिश्श्रद्धाक्रियामतिः बुद्धिर्लज्जा
वपुःशान्तिपोष्टिःसिद्धिस्तथारतिः अरुन्ध
तीवसंध्यापौलमीभानुमेरुदशी सकल्या
वसुहूतीचसांख्याविश्वाचकाश्यप अदिति
र्दितिर्दनुःकालादनायुस्सिंहिकामुनिः
कद्रूक्रूधाइराप्रावाविनतासुरभिःखशा
पृश्नाश्वश्वतथाहृल्याःसुप्रभावतथाजा
या बहुपुत्रस्यसेवुज्यात्सपत्नीद्वयंतथा
पत्नीवतुष्कमंगुलस्यपूज्यंगारिष्टनेमिनं कृ
हिंनिदितथाहृब्रह्मायणेशाम्भूक — वरम शु
एवपमानेयीपूज्याभद्रकालीसरस्वती दे
वोपदेवदेवांगाविद्यास्थानानिक्रमन्तश
नागान्पतान्सुपर्णांश्चतथैवगरुडारुणौ
जंबूशाककुशक्रौंचाश्शाल्मलिद्वीपप्लव
व गोमेदःपुष्करश्चैवद्वीपाःपूज्याःप्रथा
कृष्यक लवणात्क्षीरश्चाप्येवदधिमण्ड
सुरोदकः तथैवैक्षोरसोदश्चपुण्याःस्वा
दूदकस्तथा भद्राश्वकेतुमालश्चवर्षश्चे
वइलावृतः हरिवर्षःकिंपुरुषवर्षभार
तस्सितः भारतस्यतथाभेदाःपूजनीय

नी॰ श्चयेनवा इंद्रद्युम्नकसेरूताम्रवर्णोगा।
रु॰ भस्तिमान् नागद्वीपस्तथासौम्योगांधर्वोवा
२९१ रुणस्तथा अयंचमानवद्वीपस्तथासागर
संवृता: चत्वार:सागरा:पूज्यास्तथापा।
तालसप्तका: रुक्मभौमा:शिलाभौमा:पा
तालोनीलमृत्तिक: पीतभौम:श्वेतकम
लितिस्तथा कालाग्निरुद्र:शेषश्चवारा
हश्चतथाहरि: भूर्भुवस्वर्महश्चैवजनश्चत
पसासह सत्यंलोकास्तथालोका:पूजनी
यादिनोत्तम पृथिव्यापस्तथातेज:पवनं
पंचपूजयेत मनोबुद्धिस्तथात्मानमव्य
क्तंपुरुषंतथा हिमवान्हिमकूटश्चनिष
धोनीलपर्वत: श्वेतश्चशृंगवान्मेरुमाल्य
वांगंधमादन: पर्वतप्रवर:पूज्यायोना
नामानसोत्तर: महेंद्रोमलयस्सह्य:शु
क्तिमान्हृतिमानपि विंध्यश्चपारियाया
त्रश्चकैलासश्चनगोत्तम: भागीरथीपा।
वनीचह्लादिनीलादिनीतथा सीतावक्षा।
श्चसिंधुश्चसप्तगंगाश्चमानच सुप्रभाकां।
चनाक्षीचविशालामानसोह्रद: सरस्व।
त्यागणासावभस्तवैरुविमलोदका भक्ता
यानितीर्थानिवितस्तायाश्चनिनगा:
प्राचीवनस्पतिर्गौरीपूर्वागौरुचिराकृति:
सिनीवालीकुहूराकातथाचानुमतिःशुभा

आयन्ति नियन्ति श्रोत्रामन्तिर्वेलाच यथारिणो
देवो धाता विधाता रो सप्तवन्दानि चाप्यथ
पेरावणोवसुराभिसुध्वैः ध्रुवसमेवच था।
न्वन्तरयक्षं वैवैवशास्त्राणि पस्त्राणि चाप्यथ
विनायकंकुमारं च तथैव च विनायक
गणो विघ्नराव: स्कंदश्च नेगमेषस्तथैव
च मरुतश्च ग्रहाश्चैव रोगानामधिपोज्व
रऋषयो बालखिल्याश्च कश्यपागस्त्यना
रदः तथैवाप्सरसा गणा भूजादेवाश्च सो
मपाः आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवास्तथा।
थाश्विनौ भृगवोङ्गिरसः साध्या मरुतश्च म
हाबला: धाता मित्रोऽर्यमा पूषा शक्रोंऽशो व
रुणो भगः त्वष्टा विवस्वान्सविता विष्णुर्द्वा
दश भानवः धनो ध्रुवश्च सोमश्च आप।
श्चैवानिलानिल: प्रत्यूषश्च प्रभासश्च
सवोष्टौ प्रकीर्तिताः अंगारकेनत्याहिर्बु
निरृतिश्चोग्र-पवच अजैकपाश्चाहिर्बु
धूम्रकेतुश्चजंनतथा वाहनेश्वरं हूस्व
कपालमप्यकं किणाम् एकादशैते विज्ञे
या रुद्रास्त्रिभुवनेश्वराः क्रतुर्दक्षो वसु
सत्यः कालः कालोधुनिस्तथा कुरुवा
मनुजो विश्वेदेवमानाश्चतेदश नासत्य
दस्रो विज्ञेयो अश्विनौ वदतां वर भुवनो
भावनश्चैव सुजन्यः सुजनः क्रतुः स्था

नी
मु
२५८

नः सवश्च सूर्यो वरदस्तथान्यश्चबंधकः अस
वश्च व्ययश्चैव भृगवो द्वादश स्मृताः आत्मा
ह्यायुर्मनो दक्षो मदः प्राणस्तथैव च इत्येते
गिरसा पुत्रा द्वादश देवा महाबलाः मनो मदा
प्रशाणश्च नरो पालश्च वीर्यवान् दितिर्दे
योनयश्चैव हंसो नारायणस्तथा विभुश्चा
विश्रभुश्चैव साध्या द्वादश कीर्तिताः एक
ज्योतिर्द्विज्योतिश्च त्रिज्योतिज्योतिरेव च ए
कशक्रो द्विशक्रश्च त्रिशक्रश्च महाबलः
ऋतजित्सत्यजिश्चैव सुषेणः सेनजित्तथा
अग्निमित्रोऽरिमित्रश्च पुरुमित्रोऽपराजितः
ऋतश्च ऋतवान्धर्ता विधर्ता वरुणो ध्रुवः
विधारणो नाम तथा देवदेवो महाबलः ई
दृश्चाप्यदृश्च ईदृग्गमितासनः क्री
रः समकृद्धः समरश्च महायशाः धा
ताह्यश्चायन्तु भीमश्चाभियुक्तः सदा महा पु
तिर्वसुरण्यो यशो वामः कामो जयो विरा
ट् एते वै कोनपंचाशन्मरुतः परिकीर्ति
तः ४९ विश्वकर्मा तथा पूज्याः सर्वशि
ल्पप्रवर्तकः आवाहनं च संस्थानं आसनं
विक्रादन्दभी मधुज्याविधिवद्वस्त्रं गंध
माल्यानुलेपनैः दीपधूपप्रदानैश्च नैवेद्यै
र्गृहत्यवरथक एतेषां पूजनं कार्यं पूज
नीया विशेषतः नद्यो नागास्तथा मासौ

पः स्यात्संवत्सरप्रभुः ग्रहोभविष्यद्वर्षस्य
तथा मासस्य वारकः दैवज्ञवक्त्राद्विज्ञेयमा
सवर्षं च वारकं एतेषां पूजनं कार्यं बहुग्रथ
मस्तोत्रकैः फलवेदान्तथा ज्ञात्वा नानागवर्षस
वारकं ह्यस्य पूजा प्रयोक्तव्या भक्तभोगप
ष्पैः सदा ततोग्निहवनं कार्यं सर्वेषाम
नुपूर्वशः ॐकारपूर्वकं ब्रह्मसूक्तेनाद
तायवैस्तिलैः नाम्ना पृथक्पृथग्दिक्षुपदेया
विप्रेभ्यो दक्षिणा ब्राह्मणान्भोजनीयाश्च
सहितं सविधिं वाथवाः विप्रेषु वस्त्रभोज्य
व्यं कार्यं च महदुत्सवं पूजनीया द्विजश्रे
ष्ठास्तस्याः पातिथिका द्विजाः यत्तथान्यो
ऽवसरेषु पूज्याश्च द्विजपुंगवाः फलवे
दविदश्चैव इतिहासविदश्च ये याचकाः पू
जनीयाश्च दक्षिणाभिर्मुदा द्विज श्यात्म
शोभा च कर्तव्या पुष्पालंकारधूपनैः क
थितेयं महाशान्तिः सर्वोपद्रवविनिसूदनी
सर्वोत्पातप्रशमनी कलिदुःस्वप्ननाशि
नी धैर्यप्रदा पुष्टिकरी धनसौभाग्यवर्धि
नी व्याधिशत्रुप्रशमनी राज्यराष्ट्रविव
र्धिनी मंगल्या च पवित्रा च लोकद्वयसु
खावहा चैत्रमासस्समारंभो योमयाभिहि
तास्तव ते सर्वं ब्रह्मसदनं तदा यातिहि
जोत्तम ब्राह्मीसभाकामरूपाविशेषणा

नी॰
६
२५९

सदा तच्च धारयन्नचलं रूपमनिर्देश्यं मनोहरं तस्माः सभार्यो ब्रह्माणमनिर्देश्यं विमथुनं यथोक्तक्रमेण मनसा तिलपिष्टेन कृत्वा च विधिवत् सम्पूज्य लिङ्गिनो गन्धपुष्पैर्महाद्रुमैः ताः रत्नवाससां न्यायेन पुनः कृत्वाऽश्चिनजगद्गुरुं उपानत्पाति देवेशं देवानामपि सहस्रशः उपवासेन कारं भाभिश्रके शीतले भुक्ता विष्णावी च हतवीचं पञ्चतुलातिलोत्तमा मानवस्यामलाम त्वा प्राप्यान्येन तथेनरा: तदापि तामहादेवः सर्वदेवसमागमे यह नं कोमान्नष्ये शहादीक्तत्र पालकान् कृतोपासां जगद्भर्तेयोनिश्यानान्यतः परं स्थानि स्थानि द्विजश्रेष्ठ लक्ष्म्याद्वै लोकः ॥ नीलमतेनवसंवत्सरः ॥ नीलः चैत्रमासि सिते पक्षे पञ्चम्यां द्विजसत्तम श्रियस्तु पूजनं कार्यं प्रोक्ता श्रीपञ्चमी तु सा सर्वेषां पञ्चमी पूज्या चैत्रमासि फलं तदा यस्तु संपूजयेत्सर्वे पञ्चमीतु करोति णी नामोत्विमुक्तेन लक्ष्मीर्याव जीयद्द्विजोत्तम विष्णुलोकसमाप्नोति देहमेदे द्विजोत्तम स्कंदस्नानं कं च कर्तव्यं पूजामाल्यैरस्त्रपुष्पिभिः गन्धालंकारवासांसि कुंकुटैव निवेदयेन गंडामसंख्यां रुवन्नेव यव मनोहरं प्रवर्षयेत पुष्पाद्यभिषेचने

षास्तुकामनः यःकरोतिगृहेतस्यविरो।
गाःसर्ववालकाः ॥ नीलमतेचैत्रषष्ठी
॥ नीलः ॥ तामेवनवमींप्राप्यसोपवासोनरः
शुचिः संपूजयेद्भद्रकालींधूपपुष्पान्नसंप
दा सर्वांवानवमींपूज्याभद्रकालीमहेश्वरी का
र्यसिद्धिमावाप्नोतितस्यांपूजयितानरः ॥
नीलमतेचैत्रनवमी ॥ नीलः ॥ एकादश्यां
तुचैत्रस्यशुक्लपक्षेद्विजोत्तम तस्यांपूज्यःप्र
कर्तव्योवासोवासुनाणांगव धूपमाल्यैकारशू
पायैश्चाकैर्भक्ष्यैर्विविधैस्तथा धूपैर्भक्ष्यैर्विवि।
धाकारैर्वाद्यैःपूज्याद्विजार्चनैः ॥ नीलमते।
वासुपूजा ॥ नीलः ॥ द्वादशीयांतुचैत्र
स्यशुक्लानित्यमपोषितः वासुदेवस्यकर्त
व्यापूजाद्विजयथाविधिः ॥ नीलमतेचैत्र
द्वादशी ॥ नीलः ॥ चैत्रशुक्लत्रयोदश्यां
कामदेवंतुपूजयेत् पटस्थंविविधैर्माल्यैः
गंधैरूपैर्वस्त्रैस्तथा आत्मशोभानुकर्ता।
व्यापूजनीयाश्चहस्त्रियाः श्रेयस्काविनि
र्दिष्टापोषाकार्यानवाद्विज द्वादशांशोत।
तोयस्यकुंभप्रपूजयोभितं अनकायुतितेन
कालेस्नात्वास्यान्नवारिणा दयितात्वद्वि।
जश्रा र्हलस्वयंकामेनकपुष्पपे ॥ नीलमते
मदनत्रयोदशी ॥ नीलः ॥ चैत्रमासस्यसि
तेपक्षेपञ्चदश्यांद्विजोत्तम योर्हशत्वानिनि

नी॰
पु॰
२..

ॐ भक्तपिशाचान्बालकान्वै तस्मात्तेषान्त
मध्याह्ने प्रकैकस्य गृहे गृहे पूजा कार्या प्रय
त्नतु यथावत्तन्निबोध मे पिशाचं मृन्मयं।
कृत्वा काष्ठे च द्विजसत्तम गंधमाल्यैस्तथा व
स्त्रैरलंकारैश्च पूजयेत् भक्ष्यैश्च लोपिकापू
पैर्मांसैः पानैस्तथा विधैः आयुधैर्विविधाका
रैश्छत्रोपानहयहस्तिभिः नृभिः शुष्कान्नसं।
पूर्णैस्थालीभिर्भक्ष्यपूर्णैस्तथा कुद्दालपिटके
चोभे तथा तस्य निवेदयेत् गेयमानन्दवाद्यं
च तन्त्रीवाद्यं च वादयेत् तस्मात्तु व्रजनेका।
र्यं द्वितीयेह्नि कापुण्ये आरोढव्यं भवः
शैलसमीपस्थमिति स्थितिः गृहमागत्य।
कर्तव्य उत्सवं गीतवादित्रैः सुहृद्भिः सह।
भोक्तव्यं भोजनं तेन विशेषतः ॥ नीलमतेपि
शाचव्याख्यानम् ॥ नीलः ॥ उग्रनामस्य
रात्पूर्वशाखाशाकेणाकापुण्ये विश्वावसो
ः मंत्रपुत्रकामस्य रोपस्थानवर्जिता स्थावरन
मतुशाशाद्दिमवत्स्वचलेतमे बहुधामावि
मकामीनिकुम्भो निर्गतो बहिः यदाजाता
उग्रादेवी उग्रापुष्पोपशोभिता उग्रावटं ततो
गत्वानारी पुत्रगणान्वितः सर्वा समस्ता।
नुलिंगाः सवितः सुसमाहितः उग्राम
स्य जनं कुर्यात्पुष्पैर्गन्धैर्विविधैस्तथा निवे
दयेच्च विविधान्भक्ष्यभोज्यान्सदीपकान्

ऽवटेनततोगणाभोक्तव्यंतुविशेषवत् ऽभु।
ष्येततः पूज्याद्विजस्त्रीमित्रबांधवा रक्तवस्
त्रनिबद्धानि ऽभक्ष्याणिकारयेत् विप्रया
दात्मनाबालेस्त्रीशूद्रयाद्विशेषतः श्रोतव्यं
गीतवाद्यादिद्रष्टव्यंनर्तनंतथा ऽभक्ष्य
समायुक्तंपानपेयंविशेषवत् ऽदेवशु।
दातव्यातथाश्रेयंतिदेवताः ऽसहस्रयो
दयाकेशवायसमाहितः तस्यतुष्यंतिदेव
शः स्वर्गलोकंचगच्छति ऽयथाप्रजेयेद्रुद्र
ब्रह्माणंशिवनरविं शुभंकरीश्रियंदुर्गां
सर्वास्तुष्यंतिदेवताः ऽनागेभ्यदयितादे
यितामेविशेषतः ऽवदंतुयः पूजांकरो
तिममकश्यपे ऽभक्ष्यैर्भक्तेनतुष्टिर्दि
प्रजायते ॥ नीलमतेऽमञ्जरीपूजा ॥
नीलः ॥ शुक्लेवैशाखमासस्यतृतीयायां
द्विजोत्तम तस्यांकार्यंयवैर्होमयवान्दद्या
द्विजातये यवैसंपूजयेद्विष्णुंभोक्तव्याश्च
तथायवाः गंगासंपूजनंकार्यंतस्मिन्नह
निकश्यपे जपंहोमंतथाश्राद्धंतपःस्ना
नादिकंचयत् अक्षयंसर्वमुद्दिष्टंदानंस्व
ल्पमपिफलं सिंधुतीरेप्रयत्नेनद्वितीयाया
मपोषितैः तृतीयेयत्तुकर्तव्यामनुजैस्तु
यथाविधि ॥ नीलमतेअक्षततृतीया ॥
नीलः ॥ विसृष्टेवोजगन्नाथः श्राभ्रवस्त

नी
म
२९

कलौयुगे अष्टाविंशतमीभावोऽनुयोनाम
जगद्गुरुः पुष्ययुक्तेतिशानाय्यैवैशाखेमा
सिकापुण्ये तस्मात्कालादथारभ्यकालेमा
विमतःपरम् शुक्लेमसृजनंतस्यपथाका
र्यंतथाशुभ्रए सर्वौषधैःसर्वगंधैःसर्वरत्ने
स्तथैवच बुद्धार्चास्नपनंकार्यं शाक्यामै
श्चैवनैस्तथा सुधासितावकर्तव्याः शाक्या
वासःप्रयत्नतः कविश्चित्रभूतकार्योऽस्यै।
सादेवस्थानास्तथा नृत्यंचैवतथाकार्यंया
वत्प्राप्ताभवेत्सदा दिनत्रयंचकर्तव्यमेवं।
विधिविद्द्विज पुष्पवस्त्रादिपूजांचदानं।
दीनजनस्यच ॥ नीलमतेबुद्धजन्मोत्सवः ॥
नीलः ॥ पौर्णमास्यांतुसंप्राप्यवैशाखस्य
द्विजोत्तम मात्रयुक्ते द्विजे कार्यं नदाब्राल
णपूजनं तिलैःस्नानंतिलैर्होमस्तिलैः प्रा
शनं तथैवच मात्रादानंतुकर्तव्यंदीपदानं।
सुरालये तिलादेयाश्चविप्रेभ्यभक्त्यापियत्न
थ्यातिलाः माघकृष्णे द्विजश्रेष्ठ एकादश्या
मुपोषितः द्वादश्यांसकलःकार्यो वैशा
ख्योक्तोमयाविधिः वैशाख्यांपूर्णिमास्या
न्तु बाल्यानान्यत्रभगवान् लोके युक्तौ स्थितिः।
हैकमेरवैयदृश्यवतारः श्रीयतांपमैराज
नियश्यामनसर्वत्रैस्यु यावज्जीवंकृतंवा।
पेनत्वणादेवनश्यति ॥ नीलमतेज्योति

नीलः ॥ ओषधीनांततोराजासंपक्वाकृतेय
वाः यवान्नेनतदाभ्यर्च्यादेवतापितरस्तथा
ततोनुलिप्तःशुक्लैश्चनववस्त्रासायथाविधि
वीयब्राह्मणघोषेनयवान्नंप्राशयेन्नरः ॥
नीलमतेयवाग्रायणम् ॥ नीलः ॥ ज्येष्ठा
तस्मततीतायांयाद्विजेंद्राष्टमीभवेत् तस्यां
विनायकःपूज्यःसगणोमोदकोत्करैः भ
क्ष्यैर्माल्यैस्तथागंधैःकुल्माषैर्नवधूपिणा
गीतैर्वाद्यैःसमधुरैःब्राह्मणानांचतर्पणैः
सर्वासुर्वैपूजनीयःतष्टमीषुविनायकः
कार्यसिद्धिमवाप्नोतिसोपवासस्तुपूजये
त् ॥ नीलमतेविनायकाष्टम्यः ॥ नीलः
॥ आषाढयोगंसंप्राप्यस्वातियोगेद्विजोत्त
म वायोसंपूजनंकार्यंगंधैर्माल्यैर्द्विजार्चने
भूरिणापरमान्नेनसक्तूनाविविधेनच सम
न्नाभिर्विविधैश्चैवभक्ष्यैस्तथापरैः ॥ नी
लमतेस्वातियोगः ॥ नीलः ॥ आषाढस्य
क्षपत्रांतेकर्तव्यंदिनपंचकम् देवश्वाप
नेब्राह्मणस्संगीतवादित्रैः एकादशीव्रत
दक्षिणायनहोमंचकारयेत् निशाद्वयंततः
कार्यंरात्रिजागरणंतथा द्वादश्यांपंचदश्यां
वाद्विजमान्नेनपूजनं त्रयोदश्यांचकर्तव्यं
नैवेद्यादानंयथाविधि यनेचशय्यादानंवा
येनगांगजीविनः होमान्तेसैत्काकितस्य

यतः कार्यं महात्मनाः प्रस्वापे च प्रबोधे न सु
जितेयेन केशवः ॥ नीलमते प्रस्वापनम् ॥
नीलः ॥ आषाढे तै वैष्णदेवं नक्तं प्राप्य पां
डितः विष्णोस्तु पूजयेद्देवान्वायुरूकं विधि
ना तथा ॥ नीलमते वैष्णदेवपूजा ॥ नी
लः ॥ सकुंगोरसं समिश्रा ब्राह्मणेभ्यः प्र
दापयेत् हिमं च शर्कराचैव च शाकं हरित
कं तथा छत्रोपानहमाल्यादि दद्यात् दिनायन
वासरे वारियान्यस्य संपूर्णं चेन तोयेन मा
नद ॥ नीलमते दक्षिणायने ॥ नीलः
॥ आषाढ्याम मतीतायां यदा स्याद्द्विज रोहि
णी तदा तु कश्यपः पूज्यो देशस्यास्य प्रवर्त
कः गंधमाल्यादिनैवेद्य ब्राह्मणानां च पू
जया तस्मिन्नहनि रोहिण्याः पूजनीयाः स
वत्सकाः ॥ नीलमते रोहिणीसंयोगः ॥
नीलः ॥ ततस्तु श्रावणीं प्राप्य वितस्तासि
न्धुसंगमे स्नात्वा संपूजनं कृत्वा देवदेवस्य
शार्ङ्गिणः सप्तिवाद्यादि जापस्याक्रीडि
तव्यं यथा स्रावं विशेषवस्तु भोक्तव्यं नते
वद्विजपुंगव सामधुनि स्यात्प्रातव्यः तस्मि
नहनि काश्यप स्नानस्य श्रवणेपु क्षिः स
र्वेस्मिं सर्वदा भवेत् ॥ नीलमते श्रावणी
॥ नीलः ॥ श्रावण्याम मतीतायां यास्या
त्कृष्णाष्टमी द्विज तस्यामुत्पद्यते देवो मानु

ष्येमधुसूदनः भागवतारेतीर्थेहितस्मात्तु।
द्विजसत्तम अष्टाविंशतिसंख्यात्ने द्वापरान्ते।
ततःश्रुतम् तत्राहनित्तुकर्तव्यंतस्मात्काला
त्सदापरम् पूजनंदेवदेवस्यदेव्याश्चैवयथा
विधि देवकीं च यशोदां च नंदादींश्चैवद्विजो
त्तम गंधैर्माल्यैस्तथाभक्ष्यैर्यवगोधूमसंभ
वैः मगोरसैर्भक्ष्यभोज्यैः फलैश्चविविधैः।
स्तथा एवंसंपूजनंकृत्वागात्रौकुर्यान्महो।
त्सवं रात्रिजागरणंकार्यंतव यस्माद्विजसत्त
म अनर्कोदिनितेकालेस्त्रियःकौसंभवास
मः नदीतीरेशुभरम्येविविक्तेसरसेपिवा
नयेयुःप्रतिमाःसर्वागीतवाद्यैर्मनोहरैः त
स्मिंनहिनिभोक्तव्यंभोजनंयवसंभवं धृत
मित्थ्यविकारैश्चमरिचैश्च हृतेनच ॥ नी।
लमतेकृष्णजन्माह ॥ नीलः ॥ ततःपंच
दश्यांप्राप्यकृष्णांमिष्टतसंयुता पितृणांत
र्पणंकार्यंश्राद्धंकार्यंप्रयत्नतः सुभाषितो
बर्हिषदःअग्निष्वात्तास्तथैवच क्रव्यादश्चा
पहूतश्चआज्यपाश्चसुकालिनः सर्वेपितृ
गणाःपूज्याःषष्ठ्यांप्राप्यांन संपदा तिलैःकार्या
प्रयत्नेनश्राद्धेतस्मिंद्विजोत्तम ॥ नीलम
तेमाघमावस्या ॥ नीलः ॥ प्रोष्ठपादस्य
मासस्यशुक्लपक्षेदिनेदिने पूजनीयोमु।
हूर्तश्चमतीदेवीतथैवच पटेकृत्वातुसर्वे

नी
सु
३०३

णायथाशक्त्याद्विजोत्तम देवस्तेनैवविधि
नास्तत्पूज्योमहेन्दिना ब्राह्मणानांतुक।
र्तव्यंपूजनंगोप्रजीविना भक्ष्यैरन्नैःफलैर्द्द
लैरन्नैर्वस्त्रैःसधूपकैः महेंद्रःसगणःपू।
ज्यःसाधुपक्षसमवाहनः इंद्रध्वजस्ययाम।
प्येशुक्लाब्राह्मणपंचमी तस्यांमेपूजनंका
र्यंगंधधूपानुलेपदा माल्यवस्त्रोपहारैश्चव
जिब्राह्मणार्पितैः शेदणादानैश्चविवि।
धैर्द्दिमिशोभाभिरेवच तस्मिन्नेवाह्निकर्त
व्यस्थापनानागस्यचाप्युत ॥ नीलमतेशेष
पंचमी ॥ नीलः ॥ ततस्तुनभसःपक्षेश्राद्धं
कार्यंदिनेदिने चतुर्दशींवर्जयित्वाश्यामा
कैस्तुविशेषतः शस्त्राणिनिहतायेतुते।
भ्यःपक्षेचतुर्दशी सर्वपक्षेभवेच्छ्राद्धंप
रमेवाहकेशवः त्रिभागहीनपक्षंवाते।
नापिद्विजपुंगव विनशस्याद्गुकर्तव्यंत्रि
योदशसंमदेवरि पापाकारतियोवैयोपि
वैवायनोभवेत कर्मजीवीभवेद्योवातेना।
पिद्विजपुंगव यथाकथंचिद्धार्स्तुकर्त
व्यस्यात्रयोदशी अत्रगाथापितृगीताति
वोयगाद्गुतोमम अपिनःसकुलेजायेयोनो
दद्यात्त्रयोदशीम पायसंमधुसर्पिभ्यांवर्षा
सुचमघासुच ॥ नीलमतेश्राद्धपक्षः ॥
नीलः ॥ श्रीउपक्षस्ययामप्येचतुर्थीद्वि

जसमम् दिक्पालपूजनंकार्यंप्रयत्नेनयो।
सदातुष्टैः आयुधानिचपूज्यानिराज्ञोऽत्र।
गोगृहेतथा स्नानाश्वभानेसंपूज्यसर्वा।
ण्युक्तानिकाश्यपे भक्त्यातुशान्तिकर्मे।
ण्याकिंचिच्छिष्टेदिवाकरे नीराजना
ख्यासाशान्तेयाशालिहोत्रविवक्षणैः ज्यो
तिषांपलकायाम्बकल्पेप्याथर्वणोत्तव
अतःपरंपूजनीयाजनायेगजोविनः।
॥ नीलमतेमहानवमी ॥ नीलः ॥
कन्यामध्यमनुप्राप्तेसहस्रकिरणेद्विज
गच्छतेसोपवासेनपूज्यौगस्त्योमुनिर्भवे
त् पुष्पैःकुंभैःसकूष्माण्डैर्घवैर्धान्यैर्हि
तेनच जातीपमाल्यलेख्यपत्रैः चंदनेन
सितेनच पंचाहृषेणावस्त्रैर्धवरत्नैःसा
गरसंभवे छत्रोपानहद्रौणैरश्वपादुका
भिस्तथैवच भूरिणापरमान्नेनफल।
मूलैःस्तुपाभभनैः अनप्रकारैर्भक्ष्यै।
श्चवह्निब्राह्मणभोजनैः संवत्सरंत
स्यागेनफलस्यैकस्यकाश्यपे अगस्त्यपू
जोक्तत्येवंदेवंपूजयेन्मदा तेनसन्
प्रीतेपप्रपेत्रदागस्त्यमहामुनिं मोका।
नभीष्टानाप्नोतिहृष्टागस्त्यमुनिंनरः
नीलमतेअगस्त्यदर्शनम् ॥ नीलः ॥

धान्येपदेसितेपक्षेदिनेदैवज्ञबोधिते दे।
नी वाग्निंतुसमभ्यर्च्यजलमग्निंद्विजांस्तथा
~~स्व~~ द्विजातिपूजनंकृत्वादैवज्ञस्यचपूजनम्
२०५ नववस्त्रपरीधानः स्वनुलिप्तः स्वलंकृ।
304 तः स्रग्वीश्चवीशुभवःश्रुक्लोब्रह्मचोध्व
रःस्मरः शृणुत्वाथ
मध्येब्राह्मणामालिख्येतस्यानंत
वभोगिनं ततोलिख्येतदिक्पालान्स्वांस्वा
दिशामवस्थितान् तेषांतुपूजनंकार्यं।
धूपमाल्यानुलेपनैः वस्त्रैरन्नैपलैर्भक्ष्यै
र्विविधैस्तर्पणैः शुक्लपीतास्तथाया
नाःसर्वसस्यसमुद्भवाः ब्राह्मणानांश।
दातव्याष्टमंवैपूजनस्यच स्वयंचयाना
भोक्तव्यागात्रौनंतदिवातुये: दिवाथ्या
नास्त्रवसंतिरात्रौवदेपिसक्षेप्य ग्रल।
दमीकोविधारेणकापिर्थेषुसदास्थिता
॥ नीलमतेधनदचतुर्थी ॥ नीलः॥
तामेवपंचमींप्राप्यस्नापनीयाकुमारका
: अलंकृतास्तकतेथ्याप्राप्यतामेवस
प्तमीं यात्मपूजयानरैकार्यास्त्रीणांबाल
जनस्यच ततस्तामष्टमींप्राप्यक्रीडित
व्यंतथासदैव सिंदूरकर्दमाक्तांगैर्नर्तता।
वाद्यघोषैःसौः स्नानासपूजनीयानरै

वीनामातशोकिका शायासनंनिवेश्येप्सा
सोत्तरच्छदनेशुभम् पुष्पानधूपनैसर्वैर्भो
ज्यैर्गुरुसंयुतै उमायाःपूजनंकारयेत।
सासौभाग्यमोप्सना धूपानदीपमाल्यै
श्चव्रघातेनगुडेनवा कुसुम्भलवनाद्यै।
श्चकुंकुमाञ्जनकोकिलैः आरामसत्थग
तानलयोर्ह्रदोपशोभितम् ॥ नीलमते
गोरीव्रतनवमी ॥ नीलः ॥ ततस्तोये
त्वैवतस्त्रस्मातश्चदिनपञ्चके दशम्या।
दौ द्विजश्रेष्ठयदाहारेणसाधुना वित।
स्ताजन्मदिवसात्र्यहंश्वर्वेत्र्यहंपरं वित
स्ताजन्मदिवसेनोवब्रह्मन्त्रयोदशी
पूजनीयावितस्तास्मानथ्यातेदिनसप्तके
गंधमाल्यैस्तनैवेद्यैदीपदानैःसशोभनैः
स्नानकाभिविचित्राभिरूलकैस्तैसका
कैः फलैश्चविविधैब्रह्मन्वाद्मिब्रा
ह्मणतर्पणैः कर्तव्यंस्याद्विशेषेणवित
स्तासिंधुसंगमे वितस्ताजन्मदिवसा।
द्यहत्वंस्यादिनत्रयम् प्रेत्यादानचैक
तेव्यपूजनीयानदादयः ॥ नीलमते।
वितस्तोत्सव ॥ नीलः ॥ वितस्तोत्स
वमध्येपिशुक्लायाद्वादशीद्विज सोप
वोसोहरिंदेवपूजयेतविचक्षणः प
पाफवाविनिर्दिष्टाशेषाकार्यानवारि

नी
द्वा
३०५

305

ने समहत्सपि च कीर्तिता तस्यां जप्यं त
था स्नानं दानं श्राद्धादिकं तथा प्रोक्ता।
वान्द्वादशगुणास्वयं मे मधुसूदनः श्र
वणश्रवणसंयुक्ता द्विजसा द्वादशी यदि
भवत्यं महती नाम तस्यां सर्वमथाक्षय
तस्यां स्नाताऽनरः सम्यं नदी ह्रितय संगा।
मे फलमाप्नोति यत्प्रोक्तं सन्निहिताऽविधि
ग्रहे उपानहौ तथा छत्रं हूजाकुंभं तथै
व च वस्त्रयुग्मं तदा नाद्ययः श्रयच्छति
वै तदा शोषाण्यपि दिवं कत्तोऽथ्यातस्वीप
महीयते ॥ नीलमते द्वादशपः ॥ नी
लः ॥ सैव चेच्छ्रवणोपेता यदि चेन्त
मात्रडादशी तस्यसुरिच्छन्ती लोकाया
वदिन्द्राचतुर्दशी तस्मिन्नहनि संस्ना
पयितस्तासिंधुसंगमात् स्तुतिकाश्ना
नकालेतु स्नानं तत्संततं तेयां संगमे।
स्नानं जपं तेनाप्नोति नरः सदा ॥
नीलमते महाद्वादशी ॥ नीलः ॥
अथाश्वयुक्तेतु कार्या तु देवपूज्या विधीय
तः नवमुक्तविधानेन सर्वोपकरणा
दिभिः पूज्यास्स भगास्तत्र यास्यन्ता
पापतिव्रताः यासां जीवंति नाथस्य
तयरतथुतिय स्वयः यष्ठे वा वा युष्ठ।
जेमासितस्यामाचेवपूजयेत् यथामा

वेतथान्येष्वेवतुर्थीत्रितयंतथा ॥ नील
मतेचतुर्थीत्रयं ॥ नील: ॥ आषाढशुज्यो
शुक्लपक्षेस्वातिनामेगते:शशी: यदात
देवैश्चवसेत्पूजाकार्याप्रयत्नत: पूजा।
नीयश्चतुरगायदिस्मानवमीद्विज शांति
स्वस्त्ययनेकार्यंतदातेषांदिनेदिने याम्यं
वल्गानकंऊष्णंचवामिडार्थ्यकानिच पंच
रंगाणास्तरेणतदाबध्नीतपंडित: वायवै
वीणशीते:मीरे:शाक्रैमंत्रेश्चवैष्णवै: वै
ष्णवैस्तथाग्नेयोद्दोतव्योग्निर्दिनेदिने त
रगायत्रनीयश्चपुरूषै:शस्त्रपाणिभि:
नाशनेवाहनेचैवतदातेषांविसर्जयेत ॥
नीलमतेअश्वदीक्षा ॥ नील: ॥ तत:
शक्रमनुप्राप्तेनदत्तेतुनिशाकरे ऊर्ध्व
देशावर्णोपम:पुष्पदंतोथवामन: सु।
प्रतीकोञ्जनेनील:पूजनीयागजोत्तमा
नमस्कृत्ययथासोक्तंविधिंनागेभकार।
येत ॥ नीलमतेहस्तिदीक्षा ॥ नील:
॥ ततोस्या:पूजनीयाभद्रकालीयथा।
विधि उपोषितैर्वस्त्रधूपैर्माल्यैर्वरस्त्रादि
भिर्द्विज दीपरत्नैस्तथाभक्ष्यै:फलैर्मू।
लैस्तथैवच आमिषैर्विविधै:शाकैर्वे
क्रिश्रानानतर्पणै: बिल्वपत्रेणचतथा
चंदनेनचूतेनच पानकैर्विविधाकारै:

नी
~~५~~
२६
308

मसैः शिल्पिजनैस्तथा भूषणाभाभिर्नृत्त
गीतैस्तथा तिजागरणेन च दुर्गागृहे तु सत्का
नं पूजा कार्या तथा द्विज स्वकानां शिल्पिभा
ण्डानां कार्या शिल्पिजनेन च वाद्यभाण्डा
नि वान्यानि कवचानि तथैव च आयुधानि
वं हृष्टैर्मंगलालङ्कृजनं शास्त्रोयादृपिसं।
युक्तेश्चास्त्रेणानाभिमंत्रितम् शास्त्रिनोपा।
स्त्रिनान्मश्राफलवेचविदस्तथा शृङ्गनीया
श्वकर्तव्यस्त्रीभिर्गत्वाफलद्रुमम् देवीमद्रू
रूपशुष्पादिदीपधूपार्चैर्मंपदा दवान्निर्पि।
ष्टेशपेन यस्तेन पिष्टैरभिनिर्दितः सम्पत्संव
त्यविज्ञाणां यथाशक्ति जनस्य च दातव्यं।
भोजनं विप्रवर्यैस्तैः पुरागपि श्रेष्ठमावा।
चनश्याचावचनदशुपात्मथैव च नवम्यांम
थदातव्यं शुक्लपदैस्थनेन तो यथाशुभ्या।
कृता देव्यास्तथा भोक्तव्यमशत्रः ॥ नील
मते कार्तिकाशुभ्या ॥ नीलः ॥ एवमे
वप्रदातव्यं गृहे देवा विवृतात्मः ब्रह्मन
मवन्स रम्यादिशूपनपिष्टं विवर्जयेत ॥
नीलमते गृहदेवाशुज्या ॥ नीलः ॥ य
दा पकं भवेद्वात्वावाटेचैव मशाभनं ग
तदास्त्रीमहायेन भूस्यामित्रान्वयेन च श्र
नलिनैः कृत्वानेन स्वाविनाच मवामसा
द्वातावरेचम शृङ्ग्या पामादेवी दिनात्।

म उष्णपूपानभक्ष्यायैश्रीमद्गणानां च तर्पयेत्गोः
ज्ञत्माघेणाग्रभूतेनघृतेनमधुना तथा आत्मगण
नां च दानं च ग्रदद्यात्प्रथमतो द्विज ततस्तत्र
ब्राह्मणेभ्यश्च दीक्षावहुसंयुतं कर्तव्यमुत्स
वं चानुगीतनृत्यसमाकुलं ॥ नीलमतेपूपा
मादेवीपूजा ॥ नील ॥ शनिमघस्तत्र
श्रवणराज्ञः स्नानं विधीयते ज्योतिशास्त्रोक्तवि
धानेन सर्वकामफलप्रदं जन्मतत्तगतेच
न्द्रे सर्वे नैवं तथा द्विज चन्द्रस्य पूजा कर्त
व्या न तत्र शुद्धयो तत्र देवतायाश्च
उष्णाम्बुपानसंपदा विप्राग्निपूजनं कार्यं
नृत्तं च गीतवादित्रैः संवत्सरस्याथ कार्यो
लक्षहोमो महीक्षितां कोटिहोमस्तथा
कार्य एक एव द्विजोत्तम तयोर्विधानं विज्ञे
यं कल्पेष्वाथर्वणेषु च नित्यान्येतानि कर्मा
णि निमित्तेषु परणि च समन्त्रं सदा कार्याणि
संवत्सरगुणादिभिः ॥ नीलमते राजकर्मा
णि ॥ नील: ॥ अभिषेकाह्निकर्तव्यं तत्र
तिसंवत्सरं नृपैः अभिषेकाद्विजश्रेष्ठ यथा
पूर्वं तथा सदा परीक्षाः सोपवासस्तु जुहुया
ज्ञानवेदमि गणांश्चैव शतिरायशतहुवर्षगा
णातुभो आयुष्यमभयैचैव तथा स्वस्त्ययनं
परं वेसवानि च मंत्राणि मात्कानि च यथावि
धि सावित्रब्राह्मगोदानानि वारुणानि निर्यैव च

नी
शु
२०७

नगरं च तथा कार्यं पताकाध्वजमंडलं नीर
जस्कं तथा कार्यं राजमार्गं जलैः शुभैः पौ
स्नातैः सर्ववस्त्रैश्च भविमंगलमालिभिः ग
नव्यं वारमुख्याभिस्तथा राजनिवेशनं पौ
रमुख्यैस्तथा वाद्यैर्गणमुख्यैस्तथैव च
शोभनीयं च नगरं मार्गं च नटनर्तकैः रा।
जस्नातः पुनः स्नाप्यः पंचगव्येन धार्मिकः
कृतात्रगौप्यसौवर्णस्थापनीयस्तथा च।
टैः नीयमप्यर्घमादष्टः सौषधैस्तथा युतैः
शुद्धैर्विल्वत्रविशाणागणमुख्यैर्यथादिश
पश्चाद्दक्षिणतो प्राक् उत्तरेण यथाक्रमं
स्नानकाले च कर्तव्यं महाकलकलं तथा
वादित्रशंखघणाहं स्नानविद्विजैस्स
ह मामंतैस्तथा भार्याफत्रचामरपाणि
भिः राजः स्नातः पुनः स्नाप्यो मृत्तिका
भिर्यथाक्रमं पूर्वं तो — मृदारात्तात्शिरः।
संवेदयेत्तदा शुण्यो वर्णौ च वल्मीकाच्छ
त्रस्थानाच्च कंधरा राजवेश्मग्रहद्वाराद्वा
दयेत्तत्शोदयेत् देवालयमृदास्यं हृदं।
लिणं च तदा भुजं गजदन्तोद्धृतमृदा हत्पृ
ष्टं गवमृदा पार्श्वे वैश्याद्वारात्कटिं चास्य ऊरू।
क मृत्तिनी मृदा गोस्थानाश्वतथा जंघे पा।
दौ चैभामृगौ मृदा पौरः स्नातोः सर्ववस्त्र
भाव्यमंगलपाणिभिः मृद्भिः स्नाप्यश्च स्ना

प्यो राज्ञा सर्वौषधैः शुभैः सर्वगंधैः सर्वरत्नैः
सर्वबीजैस्ततः परं सर्वपुष्पैः सर्वफलैस्तथा ।
गोरोचनाङ्कुरैः ततो भद्रासनगतं तीर्थतो ।
यैः शुभाम्भः यथाशक्तिः समानीतैः पराक्र
मपरो हिते स्नपितस्त्वभिषेक्तव्यो देवज्ञव
चनानैः ब्राह्मणैर्विविधैर्वैश्यैः शूद्रैस्तु
स्त्रियैव मुख्याभिर्वीरमुख्याभिः वा ।
निविभश्च यथोचिते ततः स्नातो बलिं नागाः
कृतदेवतपूजनः आबद्धमुकुटः स्रग्वी
वस्त्रपटैर्विभूषितः मंगलालभनं कृत्वा
दृष्ट्वा पूर्णाहुतिं ततः पूजयेत्प्रयतोगेन देव
तां सपुरोधसं यथाशक्ति द्विजांश्चान्यान् नभ
यैवैवचोषयेत् आगतान्स्थानगान्सर्वान्वि
पूजयेत्तथा पपून् मोदयेद्दद्भुतान्सन्दा ।
नो लोकस्य केदकान् व्याघ्रचर्मान्तरेस्थितः ।
दासि हासनेशुभे उपविश्य भवेद्राजा स्वयं
पूर्वपूर्वाश्यमा पप्रपेर्थकृतांसर्वाः स्वयंमङ्क
लपाणयः छत्राग्र्यायवर्मशूज्यगजस्रगत
गगने श्रावण्वालकृतेनागोविसर्जयेत्तं
वयं श्रुक्रम्यनगरं सर्वश्रवाशुपवनतथायाद्
सामन्तपौरमुख्यांस्थापनेनार्चंविसर्जयेत्
॥ नीलमते संवत्सराभिषेकः ॥ नीलः
॥ नित्यं राज्ञां समुत्थाय पूजनीयाश्चराः द्विजा
वह्निसंपूजनं कार्यं दृष्टव्यं वदनं घृते श्रोत

नी
श्री
२०८

व्यो तिथिनक्तं कर्तव्यं वैषभाषितं सभास
दैनद्रष्टव्यो वाव वहारस्तथासमः विमान
नानकर्तव्या कस्यचित्स्वकदाचन स्वभेदा।
रोदितव्यस्त्वनिमंत्रालणागाव उर्गानादा।
पूर्णदेवस्यपरचक्रभयंविना स्वभेदेनेहनश्ये
तिवद्धहलानगायिपाः नित्यंसन्निहितादे
वाः कश्मीरामंडले द्विज तेषांभक्तिः सदा
कार्यानागानांबलतोभुव भूज्याः पिशा।
चाश्चतथाबलिशूर्वैणाकर्मणा देशानु।
कारः कर्तव्योजनः कार्यः स्थपिहितः श्र
गतश्चजनः सर्वः पूजनीयोदिगंतरात् दंडे
पनाय श्चतिमः कार्यः सर्वस्यकश्यपे नोश।
देशेभवेराजाव्यवमतेवनकस्यचित कार
येततथाराज्यराजन्यशास्त्रोपदेशतः ॥ नी
लमतेराजधर्मः ॥ नील ॥ निष्क्रम्यनि
गतेब्रह्मंस्तथादेवाप्यनागते षण्मासम
ध्येकर्तव्यायात्रादेवगृहेमुखे संवत्सरेस
हकार्यंदेवतानांगृहेगृहे यात्रांसमवेय।
थाब्रह्मंस्तथामेघदंतःस्मृणा विनायक
गृहेयात्रावनस्थांसप्रशस्यते षण्मासंकुमार
स्यगृहेसन्तस्यांसविनस्तथा दुर्गागृहेनव
म्यांचपंचम्यांश्रीगृहेतथा ग्रहस्यांवावा।
नेदश्यांमहादेवनिवेशने शाक्रवेश्मनि।
चाष्टम्यांपौर्णमास्यांकलाश्वृतः पनदस्याव

तेष्यां च पंचम्यां वरुनस्य तु चतुर्दश्यां च तु।
थ्यां वा कार्यं यमनिवेशमति पंचमी द्वाद
श्यां चैव पौर्णमासीं तथैव च सर्वेषामेव ना
नानायात्राकर्मणि इतः शुक्लपंचदश्यां। नै८
शश्यां सर्वदेवेषु कश्यप सर्वास्तु कार्यंति।
थिषु तथा तिथिनिवेशाने यात्रां तु कर्तु।
कामेन पूर्वमेव दिने शुभे विनायकपते पू
जा कर्तव्या तु मोदकोत्करैः द्वितीयेऽहनि कर्त
व्या ग्रहशान्तिस्ततो परम् तृतीयेऽहनि कर्तव्या
गंधर्वाणां च पूजनम् चतुर्थेऽहनि कर्तव्यापि।
शाचानां पूजनम् पंचमेऽहनि कर्तव्यं स्नाने। वै९
नागस्य पूजनम् षष्ठेऽहनि च कर्तव्यं दीनानाथ
जनस्य च एवं तु यजनं कृत्वा यथावद्दिनसप्त
के ततः स्नपनं कार्यं विधिना येन तच्छृणु स
र्वथा तत्र कर्तव्यं विधिं ते देवता इह एवं तु।
यजनं कृत्वा ऊस्तमोकरशोभिते ततो वा स्ना
पनं कार्यं कल्पशाखाविधानतः पुण्याह।
गीतघोषेण सभगानतेनेन च ततो वा स्थाप
ने स्थाप्यं पीठे तु पुरःसरैः आनीतव्यं च म।
हता विभवेनोदकं शुभं तीर्थात्सन्निहितेन।
जे गजहस्त्यधिरोहितं अश्वयाने च गोयाने।
नरयाने तथा पुनः प्रतिमां तेन संस्नाप्य स्ना।
पयेत यथाविधि राजाभिषेककथितं कार्यं
च नगरे विधिं शान्तेष्य यात्रादिवसे कृत्वा गा।
नं तु कारयेत वस्त्रमाल्यैस्तथा रत्नैः पताका।

नी
पं
२९
३०१

भिरलंकृते आरोप्य प्रतिमां तत्र तत्सत्रुपोता।
थापयेत् कूटागारस्थ वोढ्वोत्सवरैर्गौभिरे
वचा बलिभिः पुष्पैर्धूपैर्माल्यावस्त्राय।
लंकृतैः नृपेणमोनगंतव्यः सबलेनाथ।
हृष्टतः प्रधानेनाथगंतव्योनोपहीनेनतथा
परे धूपप्रज्वाचदातव्यास्यानेस्थोनेनतथाप
रैः त्वोटिनोत्कृष्टशृङ्गैस्सजयवाद्यस्वनैस्त
था पथास्वनेननगरंभ्राम्यत्कूटंगृहंशुभं
ततःप्रविश्यप्रतिमांदेववेश्मनिकाश्यप
महोत्तममुत्सवंकार्यंगीतनृत्तसमाकुलं द्वि
तीयेह्निदातव्याश्रेद्धारंगोपजीविनाम् ने
पथ्यशुल्कमायतनेदेयंमल्लादीनांद्विजोत्तम प्रे
क्षाकालेचकर्तव्याप्रेतकानांचपूजनं म
नुष्याणांद्विजश्रेष्ठतांबूलकुसुमादिभिः
गेयनेविकरोद्रव्यास्तभक्ष्यफलसंयुतं भू
तानांवल्यष्टपुष्पानांप्रेतकानांद्विजोत्तम ॥
नीलमतेयात्रोत्सवं ॥ बृहदश्व उवाच ॥
श्री इत्युक्त्वासनागेन्द्रोब्राह्मणानेयस्विनम्
एतत्स्वयत्नेकर्तव्यामारोग्यमायुष्यनेप्सभिः
विनष्टमस्याकरिष्यन्तियेजनानीलभाषितं
तेषामारोग्यमायुष्यंपनेवभविताबहु देहमे
देशमिष्यंतिदेवलोकेनसंशयः पुत्रपौत्रा
न्त्थतेषामस्वगोत्रपनभागिनः भविष्यत्या
यषोपतानात्रकार्याविचारणा नवापिवि।

दितंराजन्सकलंनीलभाषितं लोकेदेशा
धिकमनः श्रुत्वाऽरुण्यथाऽत्रावं तत्सर्वं
अहराजेदमम वाक्येनमानद नीलवाक्यं
नक्रियतेभवतोहोतनकल्मवः श्रुतिह्यत्रि
रनाह्यह्यिडर्भिक्षमरणेतथा अकाले ।
जन्मरणंराजन्देहेऽस्मिकारणे हिमस्यैवप्रप
तेनन्दूरिवैवोपजायते तस्माच्छ्रान्यंतलो
कानोवद्भूणोनीलभाषितं तत्कर्तारोभवि
ष्यंतिपश्चाधान्ययनेर्भुना नेवापिविजये
शाश्वत्सर्वत्रैवभविष्यसि वैशंपायनउ
वाच एवमुक्तोऽपिगोनंदो ह्यहदस्थनन्द
मिपः श्रावर्तयन्समुच्छिन्नानागाद्यान्काल
दोषतः तस्मात्सर्वलभद्राणामपुरायानि
पातितः नीलोक्तंवचनंराजाकाश्मीरम
कलेयदि करोत्यकालेमरणंनैवतस्योप
जायते ॥ इतिनीलमतेऽयाचारमाहात्म्यं
॥ जनमेजयउवाच ॥ काश्मीरकस्तुगोनं
दो ह्यहदस्थेनभाषितं श्रुत्वोवाचमुनि
श्रेष्ठ ह्यहदस्थनराधिपं ॥ गोनंदोवाच ॥
प्राधान्येनतुयेनागाः काश्मीरायांह्रुताल
याः नामतस्तत्समाचक्ष्व श्रोतुमिच्छामि
तानहं ॥ ह्यहदश्वः ॥ नामनागाधिपोनी
लोवासुकिस्तोपतक्षकः कंबलश्चनगो
नागोकार्कोटकधनंजयो ऐलपत्रोऽस्तने

नी· म· २१०
310

नश्चनागौनंदोपनंदकौ उलिकः श्वेत।
शृंखश्चपलाशः रैवित्रिमो बडिः हैलिहा
लः शृंखपालो नागः चंदनंदनौ नागौ
नीलमहानीलौ नागौ वानिकपिंडकौ
द्वौपद्मौ द्वौमहापद्मौ द्वौकालौ द्वौचका।
ख्यपौ द्वौसमुद्रौ समुद्रानौ द्वौगजौ द्वौवृ
जनकौ हस्तिकर्णौ वभौ नागौ द्वौहस्तौ
वामनावुभौ महिषौ द्वौवराहौ द्वौकृपत्रौ
द्वौचपत्रगौ पानीयश्चापनीकश्चकन
कादः कलंगकः अर्जुनः पौण्ड्रीकश्च
धनदोनडकूवरः खैडः शृपालः खीरे।
शालाहगैलौ दिरस्तथा खेडश्चफरथा
ख्यश्चजयनौलौमस्तथा हृदनौ द्वौ।
हपार्श्वश्चसनामः पंचहस्तकः प्रचुर
श्चायकश्चस्तः सालोघलेश्चरेघषः उगो।
लमाहूनीमध्याग्नगागोजंथिलपछिलौ
स्थारौशृषिकाभश्चपिशिनादोघंटदन
नारायणोनिरुद्धश्चवासुदेवोजलोन्यम
पात्रश्चमानसश्चैवनन्थैवोन्नरमानसः
कपालीचनागसंकर्षणस्तथा शृतधारः
किलोश्शरोहिरण्यपातोथ शालिकः श्री
खफलोफलाफश्चनागः कानसस्तथा
सफकोदेवपालश्चगौनागेंद्रोथफलाफ
कः चंद्रस्तयोरुभौनागौस्थूविस्थूलकौवि

भूरथः फलदास्त्रकुमारश्चाश्विनीवैवज
योजयः चूडावृःकोफणावायुःवक्रो।
वैश्रवणोपमः मङ्कनागोनान्यारोना
गःशूर्परकिंपुनि शमलोलोलनोवभ्रु
भिन्नुर्भिन्नमुरोरुरुः तित्तिरिर्हस्तिभद्र
श्चनागोग्रहपतिस्तथा अपराजितपंडि
तकौषतिन्नजंयोष्टकः नागोहिमर।
मश्चैवनागःफलरसोपरः त्र्याचनागो
ग्यमरोनागोनीलमुरोविहा अशीला।
त्रोतिपालश्चशङ्खादोयमकास्तथा अ
निष्टःमणुद्वोदेवःखणश्छोविभीष।
णः मोहनिकःप्रियस्वामीकुमारोवेदनो
परः कलापश्चरणात्रेतोनागाश्चसूरण।
स्तथा कदंबश्चापदोवालीविभूतिका।
लकुंजरः रुवश्चकथरःश्वश्रोदेवोदहार।
कोतरुः अन्योपंकुस्तथोकुष्टीकानोव।
पिरकैणदकौ अशागपादःकिनवाःस्तू।
करःश्रमवोकटो साथीयःप्रातपादश्च।
योगःप्रातमुखोदूहः अतिनिद्रोतिबद्ध
भुगिवन्मनादःस्त्रीराजरः कामपोदोवि
शालादःमवतोदोदयनकः भवोरोप
मेलटकोदैत्यराजःपदुगलः गंधर्वोष्ट।
नराष्ट्रश्चकदृमोदेवदानवो नतत्रोमघ
कुःपीतोगोतमःमत्तुभोजिह्वा उगःशि
खिरःवासीवग्रीवासःप्रोधरःखगः लो
गलीबलभद्रश्चमहहपःपंचहस्तकः का

नी॰
मा॰
२११
311

मद्रुणोपरीकर्णः सप्तशीर्षो बहूत्पर: सुनेत्रो
बहुनेत्रश्च हस्तिमानेगंदोहर: हवक: पा
टर: पाठ्यो मलो विमलको मटा नाग: श
तमुखश्चैव विशाशोदधिवाहन: गुह: सु
माली माली च माल्यवानान्तन:पर: [illegible]
त: मनको भीष्मका पुमीरोमपुवालिशो भी
माको भीममनादश्च नागोहालशबालवो म
हेन्द्रद्रथामान: शालीयोमालियस्तथा
महस्तद्युतिमान्विभूतिकवनामसौ शोव
लो बहुरूपश्च भद्राश्च: चोत्तरीयक: मणि
कण्ठ: कलोलश्च शूलवालोथ तृपर: कु
शकुंशोतलपाश्चश्वट: सुभ्रोविनारण: श्र
र्विंदमल्लारो विभुमाम्भसितोवट: सागरो
होतथा गागो वैतस्तोयामुनातुभो विज्रोप
चित्रसुरभिभूतलाम्रचारिणौ उपचित्र:।
केकनश्च नागोनारदपर्वता विश्वावसु:।
पारिजातोनागन्नलल्लोलजल्वस: नानाश्च
मालिकस्वामी शृंगिजिलश्चक्रुरस्तथा श्र
लकोबहुरूपश्चकेशपिंगलसमसौ लंबा
कर्णोगशुलश्चनाग: चोमाउकस्तथा श्रा
वर्तकश्चंद्रमरोनाग: कादसुरस्तथा ले
बकोथवत्तवैरशुभ्रकारत्वितयंतथा पलि
गानोविगानश्चावंशोभोगीजरात्वित: ना
गोजावररवोधोपात्रमित्रोसमदंभो पंक
श्चकिंदमेरम्भोवहुभोगोबहूपर: मन्त्रो
भतोवहनश्चकारोभिविनतोप्रिय: ताम्र

करोथराजनोवनमालीसभावकः नागोज्यो
तिषिकोवैयोधारोमारोजनार्दनः न्यग्रो।
धोऽम्मगोछथोवलिभक्षोवलिप्रियः
श्रृंगारकःशनैश्चरोनागःकुंजरकोद्भयः
कलिहन्तोत्कटिकेकोगौनौवाहुहस्त
नी वारकस्तंकरःकेतःस्तनपारोगवा
द्भुभौ श्रजकर्णश्चकर्णश्चविष्णुना।
लोयरोगुरवः उग्राणोरोचनोहासीन
त्रनोगायनस्तथा कुंभटश्चस्तुभाटश्च
बहुपुत्रोनिशाचरः मयूरःकोकिला
स्त्रानामलयोयवनप्रियः कोटपालो
महीपालोगोपालापाटलस्तथा राजा
धिराजोविनितःस्वर्गोविमलकोगाक्ष
वक्रहस्तोगदाहस्तस्थूलोमाषोमगस्तथा
नागश्चित्रकरोवाथा -- वकपतिस्त।
था शीतांतोयवमालीवराबणोराद्व।
साहुतिः यज्ञयातानथाहोताभोक्ता।
भोगपदस्तथा एतेप्राधान्यतोराजमा
गीशाकीर्तितामया एतेषांयत्सरीवारं
पुत्रपौत्रादिकैवयत् नतच्छक्यमयाप्य
राजन्वक्तुंवर्षशतैरपि सर्वेषामेवनागा
पुण्यानिभवनान्युत सर्वेवरप्रदानश्च।
सर्वेनोलमनञ्जजाः सर्वेतिदयितानाराज
न्यास्तस्यमहात्मनः द्रिंश्तानानस्थाने
वदेकस्मोगयोनिवेोयतान् पूर्वस्मा

नी
मत
३१२

दिशिगजेंद्रनारीविंडसरस्वनः उत्तरेणत
थाराजेंद्रशेऊस्थुनरमानमः पवेनागरसृ
स्त्राणाम्रपुनान्सर्वुंधानिच नार्तजनमा।
येनुक्तावस्त्रोहगनव्यथाः येतेकास्त
मयानागः तेषांमध्यात्ववरेगलः पकोवि
वसितोगज्ञानोलेनामिततेजसा स्थाएं
ष्वरेगलेराजमहापद्मस्यधीमतः तृतीय
स्यनुयदमेनत्रजातेजलाशये योजना।
नामविस्तारसमुद्रमिवचापरे छदना
पतंतेयस्यमहापद्मेनपार्थिव नीलस्या
नुमतेपूर्वविद्यागघात्रराधिपात् नील
मतेमहापद्मप्रवेशः ॥ गोनंदः ॥ भ
गवञ्ज्ञोतुमिच्छामिपुण्यप्पायतनानास्
दम् कश्मीरेषुचदेशेषुदर्शनेनसुप्रकीर्ते
य ॥ वृहदश्वः ॥ विनायकेंतुगांगेयवि
ष्टनेवधनदुमान् नेतहष्ठासर्वकल्याणी।
सिद्धिमाप्नोतिमानवः तथाविधिका।
स्यवरंतत्सदतिपापाद्भिम देशेतुकाष्ठ
मात्रेणहष्ठाकार्याणिमाधव थंजस्वा
मीहितिभ शालोवारः श्रीविनायकः
उतेके गोतुदावामोभीमपाःसोमसुवस्त।
ण्या भद्रेश्वरोमहास्थम्महागानववेपि।
णो पोलस्त्याणिनिवासोचजयेश्वरमद्रे।
स्वरो पकेकवामेभ्योहष्ठान्तुगणेशस्सुमा
दितः कार्यसिद्धिमवाप्नोतिपुण्यफलं।

मुपाश्नुते आयामेपेपौलस्त्यं दृष्ट्वास्कंदं
नराधिप पात्रकेङ्के नरः स्नात्वा कौमारं ।
लोकमाप्नुयात् सालीवरं गौरमीशं वि
श्वामित्रेश्वरं तथा सौनामिकं वसिष्ठे ।
शं मारवं मेस्वरेश्वरं स्कंदेश्वरं विशाखे
शं पौलस्त्यमपरं तथा दृष्ट्वा कुमारमे ।
कैकं फलं गोदानजं भवेत् पौलस्त्यति
ल्लिनं शाके भरद्वाजं कृतं तथा काश्यपं ।
कंठमागस्त्यं वासिष्ठं च शानकं तम् दृ
ष्ट्वा स्वर्गमवाप्नोति गोसहस्रफलं लभेत्
अर्कौ रागि रसीं दृष्ट्वा शतिसा श्राप्नुयाद्दि
वं तेजमेतु नरः स्नात्वा दृष्ट्वा श्वेनाधिपं ।
यमं स्वर्गलोकमवाप्नोति तिलधेनुफ ।
लं लभेत् स्नात्वा वटकरीतीर्थे दृष्ट्वा स्व
र्धस्तं तथा सर्वपापविनिर्मुक्तः स्वर्ग
लोके महीयते श्वेताधिपं वासिष्ठं च स
नेगशं तथा यमं दृष्ट्वैकैकमेतेभ्यो ।
मुच्यते सर्वकिल्विषैः नागराज्ञा विशे
षेण दृष्ट्वा ह्येता महाबलाः दृष्ट्वा तमा ।
चिंतं देवं विक्रमादित्यमिति श्रुतं नाप्नो ।
ति सर्वकालेषु भयं राज्ञसमं भवं दृष्ट्वा
नवरात्रं देवराजं च बलिना कृतं सर्वपा
पविनिर्मुक्तो ब्राह्मणं लोकमश्नुते माघ
मस्योत्तरे कस्थले महापद्मजलाशये स्ना

नी मं ३१२

313

नाहष्ट्वैवमभवनंशुनस्येनविनिर्मिते गोदा
नफलमाप्नोतिव्याधिभिश्चविमुच्यते दृ
ष्ट्वावरोश्वरंदेवंविनतात्मसमीपतः क
पटेश्वरपार्श्वेवद्दृष्ट्वागमस्त्येननिर्मिते सो
तारिगौतमस्वामिसोमुरवंसुरभीकृते दृ
ष्ट्वैकमप्ययेनभायनवानभिजायते दृ
ष्ट्वाशशांकमाजात्मस्वंचंद्रेणविनिर्मिते
वेंद्रलोकमवाप्नोतिनरोनात्रसंशयः
मणिभद्रंतथादृष्ट्वाधनवानभिजायते
कामदेवमगस्त्येनपर्वतोपरिनिर्मिते दृ
ष्ट्वासुखमवाप्नोतिरूपवानभिजायते ९
लस्यनिर्मितादृष्ट्वाकेशवोनोपवृंहिते
धृतिश्चितोकेशवेनविमलोकेमहीयते
भीमादेवींतथादृष्ट्वाश्रियमाप्नोतिनुत्तमा
न् तथाकापिजलींदेवींतथादेवींसुरेश्व
री भद्रेश्वरींगौतमेशीदेवींकौलशिलाम
पि तथायोगश्रियंनाम्नीगवाल्लींचंडिका
मपि दुर्गांगौरीसविजयांशाकनींवल्ल
वासिनीं ॥ नीलमतेदेवायतनानि ॥ गो
नंदः ॥ कथमाराधितोदेवंनंदिनावर
नोवर निंतमाग्निहितोदेवोयेनभूतेश्वरे
स्थितः ॥ बृहदश्वः ॥ शृणुराजन्कथा
दिव्यांसर्वकिल्बिषनाशिनीम् नंदिनं
निभूपालयथ्यावनामनोरमा शिलाद

स्मपुत्रोभूत्सर्वगुणविवर्जितः तेनवर्षशता
नेभूमौशिलादुःखेनशायित नंदिपर्वत
मासाद्यमहादेवःप्रसादितः पुत्रार्थेनतुन
दानस्यदेवदेवोनुकंपया पुत्रार्थेनशिवं
प्रादान्सर्वगुणैर्महाबले दीयमानस्तपु
त्रेवनन्दीशोवाचशंकरं अनुग्रहाद्विज
स्यपुत्रोहंभविनाशभो किंत्वयोनिभ
वेदेवभवेयस्त्वत्सेवकः चिरंधनचवत्
स्येहमनुष्येत्वद्विनाकृतः तमुवाचहरोदे
वः स्वहमत्वनुकंपया उमाविवाहेशार्नो
सिभूतगणानांगणोत्तम अन्तर्जितेनमानुष्ये
तेनासिभवनाथवे तेनदेवशरीरेणमत्स
मीपमथैष्यसि ततःप्रभृतिमानुष्येवत्स
मेवंगणोत्तम वत्सगतेमत्समीपेवशाकाम
नयथासुखं वत्समेकिंचमानुष्येभूत।
प्राणवलात्कृतः तत्रापितेहवत्सामिशा
काम्येनगणेश्वर देवंभूतेषरेनंदीनित्यंवस
तिपार्थिव शाकाम्येनहरोदेवःत्याभुत्त्व
कंपया ॥ गोनंदः ॥ कथंजातशिलाद
स्यनंदीपुत्रत्वमागतः कथंचस्वशरीरेण
गाणपत्यमवाप्नुयात् ॥ बृहदश्वः ॥ अ
योनिजःशिलादेनशालाद्रुणायनानंदा स
शस्त्रस्तंशिलामध्यात्पुत्रोनन्दीशःशिवभ
तेप्राप्यतनयंविप्रःशिलादोहर्षमागतः
संस्काराणितुपुत्रस्यसर्वाणिकृतवान्तदा
क्रियमाणेषुपुत्रस्यसंस्कारेषुतदाद्विज स

नी॰
ऋप
३१५

त्वाशुष्मन्तुग्रावस्त्राल्लोभ्यः स्वयंस्नुते मा
नेनोदेवतानायनवाहप्रियकाम्यया आरा
ध्यशंकरं देवं दीर्घमायुप्यामि जीवितं एवमु
क्तासपितरंशाशानुज्ञस्ततः परं जगामसहसा
नदीनपसोहृनतनिश्चयः तस्यश्टगस्यपूर्वा
र्धेसरोस्तिविमलोदकं कालोदकमितिख्या
तंसर्वकिल्बिषनाशनं तोस्मिन्दीर्घिशिट
लाशिलांसूर्धन्यनन्वितैः आराधयामास
हरंरुद्रंजापरतोजले तस्यवर्षशतेरुद्रंजप
तःसलिलेगतं ततोवर्षशतेपूर्णेदेवीदेवा
सभाषत पुत्रोमेभगवान्नद्रीकालोदेनप्य
तेनपः वरदानेनतेदेवयोजयस्वाशुमावि
र एवमुक्तस्तदादेव्या वाराणस्यानराधिप
देव्यासहतदादेवोमार्गेणाक्षितिगामिना
प्रदेशोह्मषभारूढोनवाहस्पनकेनवित
सुत्र्यागमतिक्रम्यतदायोध्यामहापुरीम्
पुण्यवनेमिषारण्यंगंगाद्वारमतःपरं स्था
नेस्थानकृदेत्रेनथाविस्तुपदंशुभं शतद्रुं
चविपाशांचपुण्यतोयाशरावती देवि
कांचद्रभागांचतथाविष्णुपदंसरः विशो
कांविजयशोचविनस्तामियुसंगामं एता
न्सर्वानतिक्रम्यत्र्ययौभरनेगिरिं तस्य
मूलमथासाद्यदेव्यावचनमब्रवीत् ३८
वितिष्ठतावत्सहद्याम्याम्यतःपरं हृषभं
माहिनादेविपर्वतेनाभिहितयः पश्या करोत्य
गरंतेनतस्यमहत्संगापफलोत्पस्नुते पश्यावंता

समर्थासिस्तुक्रमाराससिदैवियत् आरोढुं
तस्ययास्येद्दमेकएवापिसत्वरः तस्मादे
शान्तहृतस्तुगतेदेववरःपश्चा महेशा
गात्वमस्तत्रेष्टोदेवस्यायतनोभवत् आरुहो
ह्ययदाशैलपश्चाद्देवोमहेश्वरः तदाद्द
हिमगाच्छैलोमहतोभूरिदक्षिणः वर्ध
मानेततस्तावाश्रांतःक्रुद्धोमहेश्वरः रूप
कृत्वामहत्त्वोरेपदाम्र्धन्यताडयात् ततः
प्रभृतियच्छैलेमेरुपृष्ठेप्रकीर्तिते मेरुपृ
ष्ठशरीरेणःपृष्ठासर्वेणमानवः मुच्य
मेकीर्तयित्वातस्मात्पापात्प्रमुच्यते देवे
नताडितःशैलोरूपमात्रुषमास्थितः प्रां
जलिर्देतदेवेशमुवाचकृपणोत्सवं ततः
प्रसन्नोदेवेशःशैलमाहकृपान्वितः मम
पादप्रहारेणनिर्गतेयजलेनवै कृपणी
तीर्थमित्येतद्वियास्यतिपर्वत मेरुपृष्ठ
गिरिस्पृष्ठासोमरूपमथास्थितः अप्स
रोभिर्यतोयत्रतीर्थमप्सरसेहितत् ततो
ब्रह्मसरोनामतद्वातीर्थमनोहरम् हंस
रूपधरःशैलेपातयामाससत्वरः हंसरू
पेणयच्छैलेवनेच्छिद्रंमहात्मना हंसद्वा
रमितिप्रोक्तंसर्वकिल्बिषनाशनं दृष्टा
तीर्थमहादेवस्तथावातिकपिंडकौ क
पिलातीर्थमासाद्यसरट्टशोपितामहम्

नी॰
षट्
३१५

देवैर्हतेमहाभागेजयंतस्तृषिभस्सदा हंस
रूपधरेहृष्टाब्रह्मादेवमहेश्वरे हृष्टातत्र
णातेदेवंब्रह्माणंजगतःप्रभुम् प्रणम्यशा
क्रःप्रोवाचयतस्तृणमहीपते ॥ शक्रउ
वाच ॥ नमस्तेदेवदेवेशजगत्कारणकार
ण त्रैलोक्यनाथसर्वज्ञसर्वेश्वरनमोस्तु
ते नमोस्येनेवपश्यामिजगत्यस्मिंहिका
रणं त्वयासर्वमिदंव्याप्तं त्रैलोक्यंसचराच
रं त्वयाधृताधारयंतितथैवापोरविलोज्ञा
गत् शाहृयोनितथाकाशंजगद्धारयतेप्र
भो वीर्येणतेमहाभागत्वंचशक्रस्तथापर
त्वंतुद्दिस्त्वंतथावात्मासर्वस्यास्यप्रकीर्ति
तः अव्यक्तःपुरुषश्चैवरजःसत्वंतमस्त
था इंद्रियाणींद्रियार्थाश्चभूततन्मात्रस
तकः ज्ञानाज्ञेयंतथाद्रेत्वेत्वंत्वः परमे
श्वरः ध्यानाध्येयंतथाध्यानेयज्ञान्मिविवि
धानिच सर्वमेतत्वमेवैकः त्वतः किमपरं
प्रभो यन्नतोस्मिमहाभागपतन्मेसंशयंप्र
महत् ॥ नीलमतेहृहृदश ॥ एवमुक्त
स्तुशक्रेणब्रह्मावचनमब्रवीत् एषात
गहितोधामश्शाबीपरमपावनी तपसाम
दताघम्नायद्वत्तोस्मिशतक्रतो त्वंचसर्वै
स्सुरैःसत्वंकनमस्कृतात्रमादय एवमुक्त
स्ततःशक्रःसर्वैस्सुरगणोर्वृतः त्वमावदे

वदेवेशं त्रिपुरान्तकं हरं प्रसादमतुलं लब्ध्वा
स्वयं प्राप्तस्तेन शंकर ॥ शंकर उवाच ॥
नमस्ते देव देवेश मया व्याप्तं जगत्त्रयं ज्येष्ठा
नाम महीं विद्धि नो याम्येन ऋषिकेशवः नमस्ते।
विनिर्दिष्टा या अभिव्याप्य जगत्त्रये व्याप्नोति
नतयास्या यराजसी नेमगाह्वरो लोकान्न
निष्क्रान्तान् नित्यकार्यं न विद्यते योगश्रीतन्त्र
मास्याय सा त्रिकोणे महीश्वर पालयस्यावि।
लेदेव त्रैलोक्यं सा दिवस्थितः कालाख्या
ता समीकृता जगत्संहरसे तया तृषह्नपथ।
योयमीवाहनतनुपागतः वामार्थं गायना।
कार्यं ब्रह्मचारी यदा भवान् तावत्तत्र निश्चति
ष्ठानैवमिष्टो भगवानृषिः कृतो देशशुभे
तस्मिन् सदा च्युत भूतले सन्निधानं करिष्या
मन त्वं नित्यं वयं द्विज तत्रापि सन्निधानमेनि
त्यवित्तानमहेमि ऋषिकोटिसहस्राणि
मम भक्त्या द्विजोत्तम तत्र संस्थापयन्ति सम्प्रे
ष्ठितेसदेव त्वं ब्रह्मन्दिव्येन तोयेन शुभेनो
त्तमानमातः ते षान् तत्प्रभावेन भक्त्या च मा।
म पार्षदः सोदरश्च नागमस्यानन्तरमान
सः स्वयं प्राप्तो महाभाग तत्र स्मसि नित्यदा
यस्माद्देशात्तयायाति दक्षिणेन महानदी
हिरण्यतोयपूर्णजला स्नाना कनकवाहिनी
ज्येष्ठेशो वगतेश्च तेवं सम्प्राकाम्यतो द्विज स
त्समीपमया स्यात्तदेहे तान्येन पञ्चक एव।

नी॰
भू॰
३१६

मक्तावदेवेशोनन्दिनेप्रणतेस्थिते शृङ्गंवि।
सर्जयामाससोन्तर्यित्वासुरारिहा नन्दिनेच।
समादायदृष्ट्वावोनरमानसे नस्यैवसरसो।
न्याशेशृङ्गंत्रैलोक्यविश्रुतं हरमुकुटमिति
ख्यातेमानरोहनुदाबिनः नत्रसन्निहितो।
नित्यंदेवदेवोमहेश्वरः ज्येष्ठेश्वरसमीपेत।
वसिष्ठोपिमहायशाः सर्वैर्देवगणैस्सार्धं।
यक्षेभूतेश्वरंहरं नस्यैवपश्चमाहात्निसवका
गयनंदिने एवंकृतेयथादेवाययथागतम
िंदम समस्कमीर्थीनिवनथाञ्जरघयस्वत
पोयनाः एवंहिब्रह्मशापेनहरस्यानुयदे
नव नत्रसन्निहितोनेदीनस्योन्याचमहेश्वा
नंदीश्वरस्यचाभूर्तिर्दुराचारैर्न्दृश्यते भूते
श्वरंतथाहृष्ट्वासुच्यनेसर्वकिल्विषैः स्ना
त्वाकृसरेरुगारूपेहृष्ट्वाभूतेश्वरंहरं ज्येष्ठेश्वा
रंनंदिनेचगणपतिमथावाप्नुयात् ॥ इतिनी
लमतेभूतेश्वरमाहात्म्यं ॥ गोनंदः ॥ क
पटेश्वरमित्युक्तेदेवदेवस्यशूलिनः पुण्य।
मायतनंतस्यसमनुत्पत्तिवदस्वमे संशयो
मेमहाब्रह्मनकपटेश्वरकीर्तनात् किमर्थं
भगवाञ्शंभुः प्रोच्यतेकपटेश्वरः ॥ बृह
॥ पुण्यहमहतोनीरेकृतदेवेनगणपिप
ऋषिकोटिःसमुत्तस्थ्यस्तपःपरममास्थि
नाः दृष्टदेवेश्वरंकृतदंतत्रसुत्यापरमेश्वरः
नानाहमभगवान्स्वनेकरमोगेडुनमाश्रुगाः

व्रजध्वं यत्र नागस्य भवनं विपुलं महत् क
पटे तत्र दास्यामि दर्शनं भवतां महत् एतत्स
र्वं निशम्याथ कलशक्रा परस्परं कश्मीरा
संहिता जग्मुः शंभुदेवादिहस्तवः तेप्राप्य
तस्य नागस्य भवने जलसन्निधि तपश्चपति
जलैकाष्ठैः सर्वतः परिवारिते तत्र काष्ठा
निसंचाल्य कौलेत्रृषिसत्तमाः स्नानस्य
त्राययुः सर्वैः स्वशरीरेण रुद्दतो वासिष्ठोब
लेण स्वैको नाम्ना गौरपराशरः तस्त्रोनव
तकाष्ठं पस्पर्शातिरुद्ददलात् तत्रस्थः शो
षयामास निराहारः कलेवरं तमुवाच हरः
स्वप्ने किमर्थं द्विज लिप्यसि स्नानमस्त्रप
काष्ठानि शीघ्रं त्वं व्रज रुद्दताम तमुवाच द्वि
जो रुद्रं श्चयन प्रांजलिस्थितः सत्यरुद्रतमा
मायहृपमेतं जगद्गुरु किमदृष्टेहि देव ।
शेषनास्ति मे मनसो धृतिः कपटे भवने दा ।
सेतयोकं दर्शनं प्रभो तदा प्राप्य तयास्यामि
तव भोत्स्यामि शंकर तमुवाच ततो भूयः शं
करः प्रहसन्निव दन्तुत काष्ठरूपेण मयाते
पीतदर्शने तेमां देहेव संप्राप्ता रुद्रबं ततथा
द्विज तवापि कनेतुपमावरं दहियथेप्सितं
तनं वरय भद्रं ते रुद्दताच नथा वज ॥ गौरपारा
शरः ॥ वरमेहीयते देयते देवममकामोग
ताधान ऋषिभिस्तेयथाष्टः काष्ठरूपो ।

नी
म
३१७

महेश्वर तथात्वंदेहिसर्वस्यजनमेहनिदर्शि
ने सर्वकालेजगन्नाथलोकाह्निख्यातिपा
प्सना ॥ बृहदश्वः ॥ एवमुक्तायगौवि
स्मृत्तदार्थ्यानिमेश्वरः रामोपिदृष्ट्वद्रूपाग्नं
न्द्रार्थामवतारयत् मध्येचकारतोभक्ता
ख्यांचीमानतहृष्टयोः तोहृष्टाफलमाश्रि
त्रिभुङ्गीकस्यमानवः रामोपितपमादी
शोवाजिमेधमहाकृतौ दत्वामहींकश्यपाय
महेन्द्रसर्वतेनतः एवंरामेणयमंतदृष्टकू
टात्रगोत्रमात् स्वाश्रमस्यसमीपेतश्चानी
नाश्रतिमाशुभा ॥ नीलमतेश्राश्रमस्वामि ॥
माहात्म्यं ॥ गोनंदः ॥ देशास्यास्यसमीपे
ततीर्थानिवदतोवर कथ्यायस्वामितश्चत्ता
नस्मिंस्तीर्थफलंचकिं ॥ बृहदश्वः ॥ श्राक
ष्टडकूटेनगोसहस्रफललभेत् वितस्ता
मधुमत्योश्चसंगमेत्रिदिवंव्रजेत् इन्द्रकीले
महाकृत्यगोसहस्रफललभेत् कृमुनारी
नदीप्राप्यस्नातोमुच्यतकिल्बिषैः कृस्मा
वितस्तासंयोगेगोसहस्रफललभेत् तथा
मधुमतीनैरंशांडिलेननिवेशितं दृष्ट्वाडु
गमवाप्नोतिकाममेवयथेप्सितं तत्रैवशा
ण्डिलीनामनदीपापनसूदनी तस्यांस्नातो
दिवंयातिधूतपापागतकल्मषः शांडिलीम
धुमत्योश्चस्नातोयःसंगमेनरः सर्वपाप

विनिर्मुक्तःस्वर्गलोकंसगच्छति राजवासे
हरिंदृष्ट्वाकार्यमाशेनाभीप्सिते राजोविनिर्म
लेशाप्यस्नात्वामुच्यतेकिल्बिषैः तस्मादेवीउ
मास्नात्वाप्रथमंतत्रजोवतो दृष्ट्वातगौरीशिवा।
स्वर्गंचेन्द्रलोकमवाप्नुयात् ऋषिमासीद्भास
जन्नीलोत्पलसमप्रभा मानवतपसालोभेगौरं
वर्णीमनोहरं हंसपदेपितांशेलेसज्योत्स्नमि
वमानद पर्यंतिमानवानित्यंतनत्रमहद्भुतं
नेललोकभूजैलोपुण्यामवगाह्यदृष्ट्वाकृत्यकृ
तन्त्यफलमवाप्नोतिगोप्रातस्समहीपते तयो
स्तुसंगमेस्नात्वावाजपेयफलंलभेत् मधुमत्या
तयोश्चैवस्नातस्यन्तपसंगमे कथितंमुने।
भिपुण्यपश्चदानफलंस्मृतम् तथाप्रभावमा
सायमधुमत्यामनोहरं सर्वपापविनिर्मुक्तोरु।
द्रलोकेमहीयते उत्तरेमानसेस्नात्वागोमहस्त्व।
फलंलभेत् पितरस्तर्पितास्तत्रकामान्याच्छंत्यां।
भीप्सितान् हरपुण्यपनरोगत्वाद्दशगोदफलंल
भेत् शारुत्वदशावाप्नोतिराजसूयफलंनरः
तत्रगंगासरिच्छ्रेष्ठाचंद्रभागाप्रतिष्ठिता यस्या
स्नानस्यपुण्यनेसर्वपापान्संशाये राजसूयम
वाप्नोतिगंगासागरसंगमे देवतीर्थेनरस्नात्वा
भवत्युत्तरमानसे बालाखिल्यकृतेगत्वातत्र
तेजामहर्षिभिः कालोदकेनदिकुंडेशाव।
चक्रोगदास्तथा पंचमकपिलातीर्थंतीर्थं।
वाणिकर्णिकाको तीर्थमप्सरसांपुण्यमस्त।

नी
मा॰
३१८

णः परमेष्ठिनः ह्रपतीतीर्थमासाद्य शुक्लैकं
गोष्ठानं लभेत् कालोदकं यत्र याति नदी मा।
नससंभवा तत्र स्नानं समुद्द्यते सर्वपापान्।
शोषतः देववधूस्तथा पुण्याः पुण्यसूर्यस
मप्रभे तारामरण्डदस्सरः पुण्यं कालपथकम
हत् ब्रह्मणो गाय भूमिवत्तत्र पुण्यं महीयते
वेद्रतीर्थं देवतीर्थं तीर्थं ब्राह्मणाङ्गुष्ठिका
दृष्टैकैकमथैतेभ्यो गोशतस्य फलं लभेत् दे
महारं तु समागम्य स्वर्गमाप्नोति मेशाय सिन्धोश्च
भवमासाद्य राजसूयफलं लभेत् पोलसेरो।
कमवाप्नोति स्नानाद्विद्रुमरसिपि मनुवायो
नरः स्नानाद्गोसहस्रफलं लभेत् संध्यानाम न
दीं दृष्ट्वा मुच्यते सर्वकिल्बिषैः ब्रह्मह्रदयातं।
नामेति साधु भोत्स दृढव्रतं तत्राग्नितीर्थं दृष्ट्वै
व वह्निलोके महीयते नदी चित्ररथा पुण्या।
दृगनदां तथा दृष्ट्वा गोदावरी वैतरणी तथा
मन्दाकिनी शुभा चन्द्रभागा गोमती च सर्वा।
पापभयापहा दृष्ट्वैतास्ववाप्नोति गोशतस्य
फलं नरः यत्र चित्ररथा पुण्या मन्त्रवाच महा
नरो एकोभवस्य स्नानस्य तत्र न शपति किल्बि
षं स्वर्गलोकमवाप्नोति पुनाति स्वकुलं नरः
तथा चैता महानद्यः कथितास्ते महीयते ता
न्तसंगमात्पुण्याः सर्वस्वर्लोकदर्शिनाः वि
त्रकूटो गिरिः पुण्यमाद्य यत्र विवाहिता तत्रा।
तलेपने पुण्ये येन तिलभक्तजन्तुर्नरः रूपमागेवा।

भवतिमभगंगैवजायते पंचगव्यसरस्तत्रपं
चगव्यसरोऽथच तत्रात्मेपवज्रपालक्षण्प
तैलसरस्तथा उद्धर्तनसरःक्षणेक्षणेपचस।
ममोसरः सिद्धार्थकसरस्तत्रनथामलक
वारिणा मधुपर्कसरःक्षणेक्षणेपश्रुसूद।
कंनथा एकमेकमथैतेभ्योदृष्ट्वामलोक
मान्नुयात् वित्रकूटमथारुह्यस्वर्गलोके
महीयते तीर्थसप्तकचेनामसर्वकामफ
लप्रदं अश्वमेधसहस्रस्यराजसूयशतात।
स्यच गवांशतसहस्रस्यश्रेयान्सप्तकचेव
तः श्राद्धदानेनथाजप्यस्नानेहोम्येनथा
येने सर्वमक्षयतांयातियत्कृतेनत्रपा।
र्थिव वस्त्रापदमथासाद्यरुद्रलोकेमही
यते छागलेश्वरमासाद्यकाममाप्नोत्यभी
प्सितं रुद्रमान्नुचरोभूत्वातेनैवसहमोदते
परोक्षीत्रमवंप्राप्यगोसहस्रफललभेत
वल्लभाणायागमूमितंदृष्ट्वानत्रमहीपते
स्वर्गलोकमवाप्नोतिकुलमुद्धतेस्वकं तत्र
तीरसरोरम्यंदृष्ट्वामुच्येतकिल्बिषात स
मारश्रमवंप्राप्यस्नात्वाहकमचतुर्दश्यां स।
र्वपापविनिर्मुक्तोरुद्रलोकेमहीयते स।
निकृष्णानितीर्थानिकथितानिमयान
व सर्वपापहर्त्तृणिकिंभूयःकथयया
मिते ॥ नोनंदः ॥ तीर्थानिद्विजमुख्या

नी॰ ५॰ २१५

निकुम्भीरायांवराश्रमे तेषांस्नानेनवपुण्यं
नपश्यादस्यकिल्बिषं हरहस्थः ॥ निस्त्र
नामरमःपुण्याश्रमसारान्महानदी कौ।
शिकन्यानामयास्नानेपुण्डरीकफलप्रदा ना।
थादीरनदीपुण्यागोप्रदानस्यफलप्रदा नयो
स्समागमेस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् पुण्य
फलमवाप्नोतिदेवमग्रस्यमानवः कौडि।
नीसहसंयोगंयप्रयातिविशोकया तत्रस्ना
नस्यराजेन्द्रवाजपेयफलंलभेत् हंसतीर्थे
नरःस्नात्वायज्ञमाप्नोतिगोवसे तत्रसंनि
हितेनित्यंवासुकिर्भुजगाधिपः देवलो
कमवाप्नोतिस्नानादेवसरस्यथ अग्नि।
तीर्थेनरःस्नात्वावह्निलोकंप्रपद्यते नदी
सरस्वतीनामयस्यांस्नातोदिवंव्रजेत् पू
र्वेदक्षिणभागेतुस्थितादेवसरस्मितु वि
नतास्वामिपुरतःकदुस्वामिसमीपतः
तीर्थयोःतरनरःस्नात्वागोदानस्यफलं।
लभेत् संध्यादेवीनदीपुण्यायस्यास्ना।
नस्यमानरः विपतिकल्मषंदेहान्स्वर्गलो
केवगच्छति प्रत्युहेधेविनिर्दिष्टापृहस्त
स्यमहीपते लोकेपुण्यहितनामसर्वपा
पदंपरं कपोतकेनरःस्नात्वागोप्रदानफ
लेलभेत विमाश्रमेन्द्रसिहस्यपुरतःपा
थिवोत्तम विनतोन्मज्जनेनपुण्यंपविमलो

केमहीयते स्नानसध्यानपारिणंगोसहस्र
फलंलभेत् वितस्ताध्यानपारिण्यासंगमेपा
पनाशिनी पुण्यफलमवाप्नोतिवाजपेयस्य
मानवः वितस्तासिंहनातत्रप्रविश्यध्याना।
पारिणी सप्तसिंहनागनाशीछेविशोकायत्रनि
नगा धौम्याश्रमेनयोर्योगंराजसूयफलेस्मृते
वतैदेनेरेहस्राकन्यादानफलंलभेत् प्राप्य।
हर्षपथ्याजंतनंलभेद्दुस्मवर्णाकं त्रिकोटीश्रा।
मेवप्राप्यमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः प्राप्यजन्म
वतीवंद्रचंद्रलोकेमहीयते देवतीर्थेनरःस्ना
नादेवाःपित्रोपिजायते त्रिकोटसेतुनरःस्ना
नादेवलोकेमहीयते स्नानाद्धर्षपथ्यायावश
क्रलोकेमहीयते वेदवत्यानरःस्नानादश।
गोदफलंलभेत् नदीहर्षपथ्यापुण्यनयावंद्र
वतीवया संगमयत्रनप्रोक्तंराजसूयमनीषि
भिः त्रिकोटीसंगमाद्दूत्यावद्वीप्येश्वरंहर
तावल्लेत्रंसंमज्जयेवाराणस्यामहीयते रुद्र।
लोकमवाप्नोतिस्नानान्नकपटेश्वरे विषले
गल्पदेपुण्यफरुद्रलोकेमहीयते विजयेशा।
ग्रनस्नानाद्वितस्तायामहीयते रुद्रलोकम।
वाप्नोतिफलमुद्धरनेस्वकं पिंगलेशाग्रतु।
स्नानाद्विष्णुलोकेमहीयते रवेउपश्चाश्रमे
स्नानाफलमेतरुदाहृते पौण्डरीकेनरस्ना
नागोप्रदानफलंलभेत् पुष्पीरकेनरः

नी॰ स्नात्वागोशयानफलंलभेत नद्याकनकवा।
प॰ हिन्याःसंगमेयातियोनरः नद्याकालोदका
३२॰ ख्यानदीयत्रैवसंगता नयोफलंविनिर्दिष्टं
320 राजसूयाश्वमेधयोः स्नात्वाश्वमेधमाप्नोतिवि
तस्तासिन्धुसंगमे शेषपयोविशेषेणपवमा
द्रुमंनीषिणः पावतीर्थेनरःस्नात्वापौण्डरी।
कमवाप्नुते आपगायोनरःस्नात्वाजलमुद्गर।
तेश्वके वह्निहोममवाप्नोतिस्नात्वामरसि।
मानसे शाणाख्यातविशेषेणनात्रकार्याविचा।
रणा वाजिपेयमवाप्नोतिमहापद्मसरस्य
पि हिरण्यवेनदीख्यापाहरमुगाद्विनिसृता
स्नात्वातस्यामवाप्नोतिसप्तिहोमफलंनरः
महापद्मसरःपुण्यंहीरण्यायत्रगच्छति अश्व
मेधफलंतत्रपौर्णमास्यांविशेषतः बहुरू
पेनरःस्नात्वाविष्णुलोकेमहीयते बहुरूपे।
वकेयुतंफलमनेनगोत्रम शतंश्रृंगमती
तीर्थंतीर्थेवैश्रवणस्यच तीर्थंख्यातेनद्या
राजेभुजंस्वामिसमीपतः वस्तुनामशक्र।
द्राणांसाध्यानांमारुतामपि विशेषांचैव।
देवानांभूतगणाचनगाधिपं तत्रैवांगिरसो।
लेशांकंमुनिभिस्तत्तदर्शीभिः रशगोदक।
वशमालाचविनसाघाचगच्छति गोशत
सफलंतत्रअन्येकेकथितंतख्या नदीकला

रुणेनत्रसंयुज्येतवितस्तया तत्रस्नात्वाजलेश्री
वैष्णवीतेमानवोत्तमः विगाह्यपुष्करंतीर्थंम
ग्निष्टानफलंलभेत् तीर्थंवराहमासाद्यवि।
तस्तोमभिमानवः विष्णुलोकमवाप्नोतिन
रोनास्तित्रसंशयः नंगतीर्थेतत्रैवउतंक
स्वामिनंजले रामतीर्थेभृगुतीर्थेतीर्थमा।
ह्नि-रसेनतथा दृष्टैकैकमथेनभ्याद्शागोदफ
लंलभेत् सर्वेःसरिद्वरापुण्याःसर्वाःश्वस्त्रा।
वणास्तथा इमेवराजेन्द्रतथासर्वेपुण्याः।
शिलोच्चया सर्वाश्चऋषिकृतास्थाचौसरासि
विपुलानिच सर्वेत्रैवमहीनाथपुण्योरेभवि
शेषतः सर्वेचसंगमापुण्यानागानांयेजला
शयाः स्वर्गाणातदानस्यफलंप्राप्नोत्यसं
शयं इतितीर्थानिपुण्यानिवितस्तायांविशे।
षतः सर्वेत्रपावनीदेवीवितस्ताकथितान्
प तस्यांस्नानादिवंयान्तियेपिपापकृतोनरा
वह्निहोममवाप्नोतिस्नातस्तस्यांनराधिप
दृष्टाद्युमेवितस्तायायोम्बशासिंधुसंगमे
वराहतीर्थेपापघ्नीराजसूयफलंप्रदे सदै
वपुण्यप्रत्कैव त्रयोदशुणांविशेषतः यत्र
यत्रवितस्तायांगाजासंतमस्तकः स्ना।
नात्रयोद श्रीष्णुक्षोत्समुच्यतेसर्वकिल्वि
षैः अहर्दृष्टमानवःस्नातापानकंपुन्यूर्व
कं स्नानेनेकनसलिलेशिरशिरेणाविपा

नी॰
पु॰
३२८

इति ग्रनर्कभ्युदयेकालेसकलेशिशिरेयदि
नद्यस्नातोनरोराजंकामानाप्नोत्यभीप्सितान्
स्नात्वायथावद्विधिनासमभ्यर्च्यहुताशनं वा
लेभ्यश्चदानंवाक्षमेरच्युतंशुनं स्वर्गलोकम
वाप्नोतियावदिन्द्रश्चवृत्रदेश एवमेवहरंशू
लीनित्यस्नायीनरोपिप मोक्षोपायमथा।
मायतनमोक्षमवाप्नोति काश्मीरकानांतो।
यीनांफलंतेकथितंमया सकलेनोलवाकं
वगम्यामिसहावीभव इत्यार्थेप्रयत्नेनय
न्मयाभिहितेनव स्कतैनत्फलमाप्नोतिदश
गोदानजंनरः ॥ वैशंपायनः ॥ एवमुक्त्वाम
गोविंदंहृदशोमहीपति यमार्थ्यतीर्थया।
त्रार्थीजगामाभीप्सितांगतिं बहुमेनेतथात
मानंगोनंदः समरप्रियः समंप्रशासवसुधां
राजाशास्त्रानुसारतः ॥ जन्मेजयउवाच ॥
भूयोवितस्तामाहात्म्यंकथयस्वद्विजोत्तम
तच्छ्रुत्वैवभविष्यामिद्विजेन्द्रगतकल्मषः ॥
वैशंपायनः हरस्यदयिताभार्यासतीदाक्षा
यणीशुभा सैवोमाकथितारा जन्माश्चैव
शिनी मनुष्याणांसैवोक्ता यमुनापापना
ये कश्मीराकथितादेवीवितस्तासैवनि।
नगा पातालादुत्थितादेवीशूलखातांतरं।
शिली स्नानस्नोयवैनलं स्वयमात्मान।

मात्मना सर्वैस्वर्गेश्चनुशास्त्रायथातेसोमपा।
यिनः नयज्ञैर्दक्षिणाबद्भिस्तर्पितादेवता
स्तथात्रस्त्रिसमृयिगच्छन्तियथानत्सलि।
लैशुभैः पात्रतीर्थैयथाकालेस्वयानैर्वि
विधैकृतैः यथातर्पयन्तिपितरः श्राद्धेशु
द्धैस्त्रतैर्जलैः गानागैर्बहुविधाकारैः स
रिद्भिःसततगतं तीर्थैर्देवस्त्रऋषिभिर्गं
न्धर्वैर्यक्षराक्षसैः अभिगच्छन्तमेयावी
जन्मसाफल्यकारणात् स्नानमात्रवित।
स्नायीजानातिवरुणेनरं जलाधिपेन।
स्नानस्यनरकेपतनेकृतः पापानांनरके
घोरेपततोऽकृतात्मनः हस्तमात्रप्रदादे
वीवितस्नास्थनिस्तदनी स्वर्गारोहणनि
श्रेणीमनोरथफलप्रदा वितस्तायोगवि
शुपन्तियेयास्यंस्पतिमरावती हंसद्वारस
युक्तेनचक्रवाकोपशोभिना विमानेना।
र्कवर्णेन किंकिणीजालमालिना देवग
मगणाध्येनवीणामृदङ्गवादिना पुलि
नैर्विविधैर्युक्तोपशोभलविभूषितामृ
गाकुलागवबहुलाहस्त्यादिनादिता
सिंधुत्रिकोटीवनथाविशोकापुण्यान
दीहर्षपथ्याशिवाच पुण्यासुरावाचरः।
वतीस्वर्गयापुण्यारक्ताकिल्बिषनाशि
नीच कलाराणिपापहराचहस्मानदीस

श्रवणाममृतस्यापि नदीपरोस्मीवतस्या।
त्रश्रवणाश्रयोति दिव्यांवराह्णो वितस्ता गं।
गानदीशंभुजटाकलापोवतीर्णा देवनत।
थाविभिन्ना शोभाम्लोकेन्वपवेदभा।
गाश्रयोतिश्रवणामश्नातवितस्ता नीथा।
निश्रवणानिमघामिराजेन्द्र यस्तटाविविधा
श्रकृपाः त्रयोदशीभाद्रपदस्य शुक्लाश्रा
योतिसर्वंवरदावितस्ता कस्मात्तिशा।
क्तिन्वपतेत्र वक्त्रेदेवीगणान्वर्षशानैरने।
का भन्यामयोक्ताश्रुतिशामकेश्विद।
क्तिऊकथात्वसदान्ववीर श्रुत्वावितस्ता
माहात्म्यमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः श्रुत्वा।
नीलमतंसर्वंदशापेतुफलंलभेत ६ नै
वमुक्तंजनमेजयस्यवाक्यम्शिष्येणम
हात्मनेन द्विजेनयद्भूतंभौत्यात्स।
मत्रणात्मैःखलुभारतैव सर्वत्रनैतद्धि
षयोपयोगंनदानवक्त्रेभगवान्महात्मा
मनीलयोबहुविस्तरोपिजनप्रियेभारत
शोभवेद ॥ नीलमतेवितस्तामाहात्म्य
मेशांत
॥

श्री पातेहादपा ९॰॰

पत्र पत्र

ॐश्रीगणेशायनमः ॥ ॐभवपीननया

का॰ कथ काशिवासिजना--वा

२१२ ग----- निजयनिकाशीकाशितत्ता

नेशः शि

ग शीविकानां निवसतिरियमायाज्ञांभज

ध भजधं स्मरतनमतशुद्धांशुद्धयेकोनं

यधं युगानियुगा

मानुवध्र्वधर्मासनातनाः युगेषु लोकचरितं

क्रान्तिमस्माभिरादिनः युनःक

पेवर्णयग ऊः कलिनाः

धर्ममिश्रेणवर्जितास्त्र पिसज्जनः ॥ स्तउ

वाच ॥ ससनस

रव्यगाः प्रभुदेवडसंसेव्यस्तदा।

नाभेरजायत पर्मेश्वात्मेमहाकल्पत्रेलोकाव।

वनागरे

स्वयंभूसमजायत आत्मानंपरंवापिनवेत्ति।

सयदामहान् नदाभगवतापोक्तोमांभजस्वेति

विदएउवत जयदेवजगन्नाथननांजाना।

मितस्तः श्मीदतानवरद ननामभु।

नउवाच ॥ मातेमातेव्यथाकाचित्त्वहिकर्म। ॥ श्रीभगवा

णिजायता ऊरुष्मरतोस्तहि

लउवाच ॥ अजस्ममकाशक्तिःस्तहिसर्व ॥ श्रीब्र

वेश्वर हरिस्मामत्वामतलेययास्तुष्टिःप्रवर्त

ते

इहाएंदुहिणासहस्राभ्यामसडलेभ येनस्तस्या वेदान्

प्रयत्नतोनकदाचित्सराभवः ॥ सूतउवाच ॥
तेवेदःससर्जविवि
धाप्रजाः स्थावराजङ्गमाण्डजादिचतुर्विधान्
भगवच्छक्तियुक्तस्य
जगत्त्रयम् प्रविर्भवतिना।
यासेवरान्स्रष्टाप्रकुर्वतः ववःसृष्टिक्रमंप्रव।
त्यामिसत्तनुपमन्वयः यथा
यथाब्रह्मा।
करोदरेः कृष्णद्वैपायनात्सात्वाच्छ्रुतेजैमिना
पिव वैशम्पायनपलावैयःश्रुतेवऋषिभिःपरं
सनकादीन्ब्रह्मनिष्ठान्मरीच्या
दींस्तुकर्मगान् तद्वत्देवदैत्यादीनसृजज्ज
दौ
गदीश्वरः
सृष्टधर्मान्विभक्तवान् युगादिमध्यधर्माः।
कलिधर्मान्पृथक्स्थितान् व्यभजद्देवदेव

कामयया सम्यमाहूयभगनहृष्टंतंनिरूप्ययमः
कथमास्तुवदस्वेतिसमयस्तववर्तते ॥ सनत्कु
गउवाच ॥
ध्येप्रवर्त्तन्तेविषयेष्वहृष्टग्जनाः सर्वेनिवृत्ति।
धर्मस्यसर्वेसत्ताहारिप्रियाः सर्वेस्वमनसःप्रा।

धराङ्कुरावाः नियन्त्याकथ्यंतेभ्रनेभ्रधर्मेभ्रमन
माः ष्णोवेनि हन्तमसावृत्यिचजनेनकेसका
प्रकषकाः
लादि
प्रशान्तमात्रंभगवधराज्ञरावेन्तद लिदेवापिक
नोस्मदादयः ॥ ब्रह्मोवाच ॥ गच्छलोक
श्रुङ्गमेःसप्रवर्त्तनं।

कालपष्टानेलोकान्प्रवर्तयतिसर्वदा भगेशपिवस
का॰ वैष्णवसर्वा
मा॰ भवन्पवशपंसततेभूणपंषूणपजनेःक्रुतः
३२५ स्तुतउवाच ॥ दपमाक्रुतियर्मीथियुगानांक्षयतो
324 पदान
दपैरभिभूयते सत्यंवैराग्यवद्भलेज्ञानसंपूर्णांविग
हं यज्ञोपवीतनाद्यमा
मेवाचकं त्रेताटततनुस्मार्झिर्जहस्त
वकरोहष: धर्मश्रुवंनकम्पापिप्रियधर्माप्रकीर्ति
ता द्वाप
रखट्वांगपाणिप्स्वरयन्तुर्धर: लक्ष्मीर्लेखितोद्गां।
नाभुणपपापात्मक:कद्ध: कलेस्वरूपंश्रृणु
शीघ्र
परश्दंयत् विचारहीनाश्रप तस्माथो
य: कलौयुतस्तेसर्वविरागहीना:
कलि:कलहत्त्ववल्लभ:वा
मेनशिश्नं दक्षिणेनजिह्वा।द्दनानने
च पाणिनापामरेस्त
ब्रह्मणोगेहसन्तिवयंस्तद।
न्मद्यन्यावस्थित: स्थितश्रवंमुवाचैनंब्रह्मणप्र
वरामन:
भूर्भुर्नाकिंन्तत्त्वसिकलेमहु: गच्छका। स
मवेक्ष्योयपरमभवभावनेभांस्वन् ॥ कलियुगउवा
च
ण वाचकंदंभमात्सर्यदंभप्रियजनप्रियं
वल्लभं परदारपरद्रव्यपरद्रोह कलह
वर्जयतिमत्प्रभो ॥ ब्रह्मउ

वाच ॥ पापात्मानस्तयन एकांतयोगस्त।
त्मासक्छलेनोदरपूरक: त्मा
गमाश्रश्शुभाशुभे नयियेसावधानास्तुष्णपभा
र गुणपात्मानस्तयाद्विधा भविष्यंतिजग
नेवांतमेवसार्याच्यंकुरूक्षम
मणुासनात्
कृतेविरा: स्वल्पमपुविंधिनादिकृत्यिष्यंति।
नाभारतेखंडेकस्यंया
स्वामितच्छेद ॥ब्रह्मउवाच॥कलियुगउवाच ॥
विभेमिशात्रवर्गेभ्य: स्थितिर्ममसदुर्लभा
दुर्जेयस्यापिपापिष्टैर्जने: देवदे
शात्रवस्तववदकि।
वस्तु
शात्रवेस्फुतेधने: नेकाला
दैंयेरहं शिवनामसहस्रैर्नामगं
एवंधायशात्रवर्गेम।
गावर्षानसौच
मानयंतपदेनोहनसर्वे
न्यपिकछणानिममत्नोभकराणिदि संतिदेवे
री सत्संगदानतीर्थादिकथावि।
भव।
सो:शिव
तिप्राप्नोपिहि तदाममभयंभूरिजायते
शाकमेहंवदामितवसंनिधौ यदाशृणु।
हृष्टात्पपामि।
त
भगवन्वेदसिद्धांतविद्विष:
दंभिकामपि वर्णान्याहतविसांस्तषु
स्वामिभीरवैर्यविर्थकै:
उन्मूलितंमाशिष्ठति जितेंद्रि
येर्विमुणरागद्वेषविवर्जितै: सद
सुविभि

का॰ २२५ 359

तदनारतं ॥ ब्रह्मोवाच ॥ तवप्रभावतेषांहिप्रचारो
विरलःसदा भविष्यतिनसंदेहोगच्छतिष्ठयथासुख
म् ॥ कलिरुवाच ॥ ममतेषांप्रभावस्तुविरुद्धः
केनहेतुना उन्मूलितुंसमामिच्छंतितेकिंनानुग्रहमप्य
हो ॥ ब्रह्मोवाच ॥ त्वंकालमलरूपस्त्वंकोमलेषुहित्व
विद्यते ततवोनिर्मलास्तस्मात्तःकलहप्रवाहे यदा
यःप्रबलस्तिष्ठतदासयतनेनपरं तेषांप्रचारोविरलस्त
वप्रौढोभविष्यति विवेकिनांसमीचीनस्तुविचारव
तांसतां धीगाढत्वकलौजन्मवाञ्छतिभगवत्पराः
॥ कलिरुवाच ॥ केनांशेनवसम्यक्त्वंशोकंभगव
नामम तमहंश्रोतुमिच्छामियस्मामितववचोऽनया ॥
ब्रह्मोवाच ॥ येऽधिमातेऽस्मिन्येशुद्धःशुद्धिसंपादि
तानरैः तेनेषांकलिदोषोऽस्तिलोभादिजनि — —
वित येभजंतिमहात्मानेऽपिशिवंवापिजनार्दनं न
तेषांवत्सतोदोषःकाशुपांनिवसतामपि गुरुसेवा
पराणांवापितृमातृद्विजन्मनो गोवैसलवमहाशो
वतुलसीसेव्यनामपि उपमज — — — वाधतेन
कदाचन गुरुसेवापुराणानांश्रवणंचेत्त्राणंभवेत्
सर्वाणिसाधनान्येवभवन्तिहिशनैःशनैः स्व
कृतैःशास्त्रपरतागुरुसेवाचजायते सारात्सारवि
वेकस्तुततोभवतिवस्तुतः आत्मसारंविदित्वातः
काशीसमेवतेऽस्तो काशास्वमेविनायांतलभ्यते
शाश्वतंपरं अतःस्वकृतहीनानांनशर्मचकलेम्म
ये भयात्समनोनभवेत्कलौस्वकृतननत्पराः ॥ का
लिरुवाच ॥ गुरुशब्दस्यनान्यार्थोवदलोकेऽस्येस्वर
कोगुरुः किंचवानस्यस्वरूपंकस्यवागुरुः ॥ ब्रह्मो
वाच ॥ गकारःसिद्धिदःप्रोक्तोरेफःपापस्यदाह
कः उकारोविष्णुरव्यक्तस्त्रितयात्मागुरुःपरः ग

लोकेषुतेज्ञानिनाथुक्तोविस्नुनावसमन्वितः वर्णाद
यात्मकोमन्त्रस्वल्पवर्गाफलप्रदः गुरुःपितागुरुः
मातागुरुर्देवपरःशिवः शिवेरुष्टेगुरुस्त्रातागुरौ
रुष्टेनकश्चन ॥ कलिरुवाच ॥ देवदेवमहाप्राज्ञ
सर्वधर्मसमोगुरुः त्वयोक्तःसकलाध्यक्षःशिव
एवगुरुःकथं ॥ ब्रह्मोवाच ॥ गुरु —— नश्रवणे
भवेत्कस्यापिकुत्रचित् शास्त्रस्ययस्यश्रवणात्
मुच्यतेपातकान्नरात् अत्रार्थेसंप्रवक्ष्यामिकथां
थांसर्वार्थदायिनीम् यांश्रुत्वागुरुभक्त्याचयथमे
नचयतोभवेत् अस्तिगोदावरीतीरेमुनेरंगिरसः
—— आश्रमःसर्वविख्यातःपुण्यद्रुमसमाकु
लः तत्रतत्रायस्तत्रतपत्येतनुपतन्नसम् तन्मु
ख्येवेदधर्माविप्रर्षिःपैलात्मजःकृती तस्यशिष्यास्त
बहवोवेदवेदांगपारगाः तेषुसन्दीपकोनामशि
ष्योगुरुःपरायणः श्रुत्वाशास्त्रंपुराणानिनिग
मान्याप्यसहुरोः नैष्ठिकोन्यवसद्गेहेगुरोःसेवार्थी
माहृतः एकदातत्रगुरुणास्वकार्यार्थमहात्मना
आगच्छसन्दीपकेतिगुरुणाहूतएवसः आगतोभग
वणीवेतिवदञ्छुश्रूषुर्न्नरंमहत् ॥ वेदधर्मउवाच ॥
ममशिष्येषुवत्सत्वंमयिभक्तिसमन्वितः विद्या
येवदमस्त्रेष्टपदिकर्मन्दतमोऽसि पूर्वजन्मसह
स्रेषुयान्यघानिकृतानिमे तानिसर्वाणिहिक्षाने
ष्कालितानितपोबलात् वाक्कायमानसादीनिमो
चनविघ्नकराणिच कानिचित्तेषुशिष्टानिभिक्ष
व्यानिमतिर्मम अभुक्तानिनिनश्यन्तिकदाचि
दपिध्रुवं पापद्वयस्यभुग्यप्रज्ञोगराभ्यतेमया श्रु
ष्कृमावेनयाकार्याबद्धवत्समहात्मने अथवान्यो
हृत्योशिष्यंमेवार्थमहमादरात् ॥ दीपकउवाच

का॰
९
३२६
326

अकृतानि समायान्ति क्षेत्रितानि व्रजन्ति च पातकानि पाप
दहनं किमर्थं दुःखमहसे ॥ वेदधर्मोवाच ॥ जी
वतामनुजेनेह प्रायश्चित्ते कृते न चेत् तस्य हृद्भिभजे।
ते त्र पापानि विविधानि हि देवान्दर्षीन्मनुष्यांश्च न
तर्जति कृतानाविपत् तस्मात्पापक्षयायाश्रु यतितव्य।
व्यं विजानता ॥ दीपक उवा ॥ करिष्यामि गुरो सेवां।
यथाशक्ति विधानतः आज्ञापय त्वं गुरुश्वोत्तमं को।
वेनमां भवति ॥ वेदधर्म उवाच ॥ अहं कोष्ठी भविष्या
मि वत्स हीनश्चक्षुस्तत्र न मच्छरीरं पालय स्ववर्षाणा
मेकविंशतिं ॥ दीपक उवाच ॥ विद्यमाने मयि
शिष्ये कथमेवं प्रभाषसे कुष्ठी कुरु मामेव हन्त पा।
पार्थमेव च आरोपितो मया स्थिर सि पापं वत्स कृशाली भ
व ॥ वेदधर्म उवाच ॥ न शक्रायन शिष्याय पापं य
च्छति केचन पापभोगस्तु कर्तारं वा पतेन्यं न कुत्रचि
त् अतो मयैव भोक्तव्यं वैष्णवं कृत पापं परो भव भोगादपि
महकष्टं कृत पापं मयो भविष्यति न यमो का पिशाको गु
ढं शरीरं देवसुर रुंदैः समाप्य सर्वं प्रारब्धं मोक्षं प्राप्य
मि पुण्यतो ॥ दीपक उवाच ॥ एवमुक्तमेव गन्तव्यं।
ते चेदेव सुर रुंदैः मया तस्य रोगं भोजमेवकेन।
शिवार्थिना ततस्तोमहितो विशोकाशु गतास्थि
तोऽस्त्व मणिकर्णिपत रेकल्ली कम्बलेश्वरसन्निधौ।
स्नाता देवशाम मभ्यर्च्य विशेशं शिवया सह आरब्ध
भोगा दस्तु मे तत्क्रमो भीके भवत्क्रमे कुष्ठरोगं समासाद्य
तेजान्यत मपि शभुः स्थितः परम दुःखतः आत्मो
वितः श्रुयविं सत्र निष्ठीव मपसारयति द्विजः भि।
तिनाबानमाराय भोजयेत्सतकरूंकु जितेन्द्रियोपि स
ऋषि वेदधर्मो तु नेन्द्रियः जातो रोगव शात्तमायुरा।

साधुवत्गुणागतः कदाचित्सर्वमानेतमत्रं भुंक्ते कदाचन
स्वल्पमश्नाति क्रुद्धोऽस्मि दृष्टेनेति वदन्मुहुः कदाचिद्दत्त
तानेति कदाचित्पापपूरुष वदत्यनाश्चितं सर्वं महारोग
ग्रस्तश्चितः पापीनैव नरकाणां वाणीमयः कटुकभाषिणी
दैन्यमात्सर्यपरमा शुभाशुभविवर्जिता दैन्यस्य दुःखद
स्यात्रमहापातकदूषिणः अन्यानि दुःखपापानिक
लोनार्हेति विघोडशी निरंतरं वेदयमीशिष्यदोषपराय
णः दैन्यग्रस्तो वदत्येव देहि देहि दिनो दिने एवं सो
ऽभ्यर्थ्यमानः सेवते गुरुमीश्वरम् यथा यथा मनस्तस्य
मिष्टान्नादिषु सस्पृहं तथा तथा शुभितं तत्र पश्य।
तिस दीपकः पशुपत्यं शुं सर्वगतं जनार्दनं गुरुं गिरिश
मत दीपकः कृती कृतिस्मृती पुण्यः खलु पार्वतीशः
स एव साक्षादिति च विचिन्तयन् न तीर्थयात्रां न च देवा
यात्रां स्वदेहयात्रापि न लोकयात्रा अहर्निशं ब्रह्मदृशी
गतु यो गुरुं प्रसन्नो न हि सेवया सन्तत भिक्तिनेव बहुतरं।
नचेद्देवतत्स्वल्पमेव किल भक्तयत्यसौ न स्वापित्यपि
कदापि दीपकः सावदानहृदयः सारार्थहकु यथ
गुरुः प्रार्थ्यते शुभाशुभं न तत्समानीय समर्पयत्यसौ
एकाग्रबुद्ध्या परमादरेण स्नेहेन चालस्यविवर्जनेन
न निष्ठुरेण नापि वदत्यनश्चितं नास्तु दीपकः खेदयतो
पिनो गुरो नादीनवादीन विरागहा इतिदीसो प्रहृतो
तपं विचिन्तयन् कदाचिदेकाग्रमनाः समीपकः
सेवापरो व्यजनमसंहृतः ददर्श विश्वेश्वरमग्रतः
स्थितं वरं प्रदातेति प्रहृष्टमनःपुनः ॥ श्रीभगवानु।
वाच ॥ गुरुभक्त महाप्राज्ञ वरं ब्रूहि मनागतम् गुरुभ
क्त्यान यावत्सन्तोषितोऽस्मि जगत्प्रभुः ॥ दीपक उवाच।
मृत्युञ्जय महादेव प्रसन्नोऽसि यदीश्वर गुरुं देवाग्र
न वेद्यि नाहं जानामि किंचन उत्क्रामि गिरिशं दीपः

का॰ ५ ३२२

श्रीगुरुं पर्यपृच्छत अविमुक्तेश्वरो देवो ददाति वरमुत्तमं
श्रीगुरो राजयोर्देवं प्रार्थये रोगनाशनम् यद्धात्म्यन्मम
मे कार्यं भगवंस्तद्वदस्व मे ॥ वेदधर्म उवाच ॥ तत्रा-
क्षो रोगनाशाय देवदेवस्त्वयानघ मन्त्रतोपानकं श्री
यं भक्त्या शुद्धेन वा यथा देहरोगनिहन्तार्थं कोदेवं प्रा
र्थये यच्छिव संसाररोगदहनं मनोमलविशोधकं इति
श्रुत्वा गुरोर्वाक्यं गत्वा देवस्य सन्निधौ प्रणम्य नवरं देव
हत्वा सोऽस्तुत्वा चान्वहः पुनः पुनः शिवेनोक्तो न दृ-
ष्ट्वा निवरं वरम् शंकरोपि निजस्थाने जगाम सगणः
परः शंकरोपि मया सार्धं स्थितो निर्वाणमंडपे उ-
वाच सर्वदेवानां शृण्वतां मधुसूदने नारायणा-
विदाद् मसाध्यानन्ददायक गुरुभक्तिर्विविधा मे दृ-
ष्टा सन्तोषकारिणी ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ को गुरुः
कस्य वा शिष्यः कुत्र दृष्टो ह्युपध्वज कीदृशी वा
गुरोर्भक्तिः श्रोतव्या मा विशेषतः ॥ श्रीविश्वनाथ
उवाच ॥ शृणुष्व महदाश्चर्यमेकाग्रस्य जनार्दन
बालेन दीपकेनाद्य मा कृष्णो गुरुभक्तितः गोदावरी
तीरवासी वेदधर्मा महातपाः काश्यां महात्म्यवि-
ख्यातो विरक्तः सर्वविस्तत्व तस्य दीपकनामास्ते।
शिष्यः शान्तिविग्रहः एतादृग्गुरुभक्तस्तु न दृष्टो
न मया श्रुतः गतो वा न हृदा तेन हृत्वा नि गुरुप्रिय
श्लोभितोपि बहुधा गुरुणार्थैर्वैरपि निश्चयस्त
हृदयो नान्यत्प्रपश्यन्हं विना गुरुवेदहमाराध्यन्द-
पीनः करोत्यलं सेवां सकलशास्त्रेषु सर्वतो गुरोः
नम दोषमोचयन्सर्वापि तीर्थ ह्युपाद्धिजा-
न सर्वं पश्यपश्यति सर्वात्मा गुरोर्गुरुनरो भक्तः कि-
वहत्सेनम विमा श्रुत्वायोगपः सदीपकः दीपया
वभव शान्तनाशको गुरुवल्लभः यमं ज्ञानादि सक

तेगुरौसर्वैर्विभाव्यसः भक्तिंकरोतिविविधांगुरु
पादाःजयोःकृती इतिश्रुत्वाशिवस्तुष्टोहिसः
सकलत्रस्सकृत गुरुशिष्यसमीपेह्यागतोत्यिका।
प्रवल्लभः दृष्ट्वावादीपकंविप्रःसेवन्तंगुरुमा
त्मनः यथोक्तंपूजाकरोनाशुद्दृष्टीश्रेननापिकं
प्राह्ययवोक्तवान्देवोवरंब्रूहिनिजेच्छया॥ दीप
कउवाच॥ वासुदेवनमस्तेस्तुशंखचक्रगदा।
धर कयाभक्त्याप्रसन्नोसिमर्त्यबालायनहृद ता
मात्मतत्त्वंजगतामधीश्वरंभजन्तियेसाधनकोटिः
कोटिभिः नवाप्नुवन्त्यपिसर्वगंहृदेतेपिस्वमा
त्मानमथोद्भजेपरं अहंवनाथःखलुबालवा
वालोयावज्जनिस्मरणनास्तितेमे तथापिदान्तं।
प्रवरान्वरप्रदःसमागतोसीतिमहद्धिविस्मय
श्रीभगवानुवाच॥ गुरुभक्त्याप्रसन्नोस्मिअदया
वदमेनच गुरुभक्त्यामयापूज्याःपालनीयाप्रय।
त्नतः॥ दीपकउवाच॥ वेदवेदांगतत्वांश्चप
ठित्वाश्चविचारितं अयमेवपरोदेवोह्ययमेवपरं
तपः अयमेवपरंतीर्थंयत्प्रसादान्मयेक्षितं ता
नेसर्वात्मकंशुद्धंपरमानन्ददायकं अतोगुरुंवि
हायान्यप्रार्थयेनकथंचन यदिदेयोवरोमह्यं।
गुरुभक्तिंप्रयच्छमे गुरुस्वरूपंजानामियथात।
दयदिशुपतो॥ श्रीभगवानुवाच॥ ज्ञानेनयानि
जगुरोःस्वरूपंब्रह्मदंपरं तथापिवत्स्यैवात्मत्या
त्रवतानसुखप्रदम् सद्बुद्धिलौकिकीयत्नप्रय।
छतिसमानभाक् यस्तुधर्मोपदेष्टास्यात्सगुरुस्त
ततोधिकः वेदान्यःपाठयेत्सांगांस्ततोपिसविशि
ष्यते वेदार्थप्रापकस्तस्मात्ततोपिसमचिन्तकः
सत्स्वरूपंयतःशुद्धंप्राप्यतेश्रवणायतः स्वयं।

का- ५ ३२८

तावाश्रावयतिमद्गुरुस्त्वमेवहि यद्वचोभिः सुधा
मुग्भिः प्लावितहृदयंसततम् नविमुञ्चतिमांप्रीत्या
याद्गुरुस्त्वमेवहि शुभाशुभप्रदर्शयन्त्यः कृत्यवा।
कृत्यमेववा मार्गामार्गौविरागादिरहस्यंमप्रकाश
येत् यदाममशिवस्यापिवात्सल्यंवात्सल्याद्धि
गुरुश्चहोभवत्तस्मात्सेवनेमद्गुरुर्नदा ॥ दीपकउ
वाच ॥ महावरस्त्वयादत्तोगच्छदेवयथासुखंव
कृतार्थोस्मिगुरुस्तावावत्प्रसादाज्जनार्दन ॥ सू
तउवाच ॥ इत्युक्त्वान्तर्हितोविष्णुःसद्गुरुंपर्यतो।
गायत् श्रुत्वातस्यैवगुरुणाकृतासंवादमद्भुतं गु
रुष्टोदीपकोथकिंगुरुकेस्वामिभिः शुभं ॥ गुरु।
रुवाच ॥ वत्सदीपककेनत्वंसंवादंकृतवानसि
किंवाप्राप्तंत्वयातानानिवेदयममाग्रतः इतिपृ।
ष्टःसद्गुरुणाशिष्यःप्राहकृताञ्जलिः ॥ दीपक
उवाच ॥ विष्णुनाप्यहंहीनोस्मिशिवेनचसुरैर।
पि वरार्थंकोवरोयाच्यः किंवरेणवरेनवा अय
मेववरोस्माकंतवपादाब्जार्चनम् सर्वदाममसि
ध्येश्वस्त्वयानत्प्रसादतः ॥ सूतउवाच ॥ एवंगु।
कागुरुंशिष्यस्तत्सेवातत्परोभवत् गुरुश्चापकदी
नात्तोदीसर्वाङ्गस्वरः श्रभवद्धर्मयरमः कृतार्थी
कशिवंश्रायः दीपकश्राहमेसत्पृष्टः क्रोधादिमल।
वर्जितः ॥ वेदधर्मउवाच ॥ तेभ्योहंकर्मपाशुना।
डिकृष्टान्यारब्रमंतितान् ममाराध्यपितीर्थेहंका
शिवासपराश्रयः नकाशिकायांपतितोपियमं
कृदुःखंसममाप्नोतिममप्रसादात् इतिश्रुतिर्नाज
गदीश्वरस्यमहानुभावस्यशिवस्यानित्यम् ॥ इति
श्रीब्रह्मवैवर्तेकाशीमहात्म्येप्रथमोध्यायः १
सूतउवाच ॥ कदाचित्तत्रप्रमत्तोभूद्वेदधर्मामा।

हामतिः शिष्यायस्यविनीतायवरस्दानमवितयत
॥ वेदधर्मउवाच ॥ दीपकागच्छभद्रंतेवरंदावरस्व
व्रत वयाहंतोषितःसौम्यसेवयादययातया एव
मेकाग्रचितानोश्रद्धयाहृष्टप्रासविनाम् गुरुः सा
वीमहाभागसिद्धयोष्टौभवन्तिहि नदेवःपर्वता
ग्रेषुनदेवोविश्वसत्सनि देवश्चिदानन्दमयोस्य
दिभावेनदृश्यते यत्रकुत्रहृच्छाभक्तिर्यदाय।
स्यमहात्मनः तत्रतत्रमहादेवःप्रकाशमुपग।
स्युति अहोतवमहाभागंपश्यतोहंतवानघ ॥ दी
पकउवाच ॥ त्वंसाक्षात्तपसोमूर्तिर्धर्मवेत्तायथा
मनुः पैलापुत्रोभाष्यकर्तावेदार्थाखिलपारगः
वत्साद्राजरजोभिर्मीक्षूतेविषयवासना यत्रतेतत्र
तीर्थानितत्रदेवामहर्षयः निवसन्तिसदाब्रह्म
न्काशींत्वंकिमिहागतः ॥ गुरुरुवाच ॥ आदौ।
त्वमेवचात्मानंपश्यवत्सविचार्यच बहुकालव
द्विसेवाकृतातेममसर्वत्र देवोनकश्चित्तेदृष्टः
सेवादीर्घयापिहि काश्यांस्वल्पेनकालेनदृष्टो
देवउमापतिः तथालक्ष्मीपतिःप्रीतःपशुपते
त्रमहोशुभाम् अन्यत्रयःकृतोधर्मःसंगाअज्ञा।
दयायुतः अनेककालसंपाद्यःससिद्धेत्रदत्तणा
त्रवेत् वर्षायुतसहस्राणियेसेवन्तेहरंहरिं ने
त्रदत्तणात्प्राप्नुवन्तिवत्सनमिवधार्मिकाः का
श्यांकृतेस्वल्पमपिध्रुवंस्यात्तुल्पेनरंशुणपमपिव
मावत् शिवःशिवःश्रीहरिरत्नहारीविपिर्वि
पिः सर्वजनेषुनूनं ॥ दीपकउवाच ॥ यदिशुस
त्रोमिहशैयदिदेयोवरोमम महिमानंकाशि।
कायावदसप्राणाश्चिने मन्यमेतनवशोकंमे
आद्यर्थसर्वथाहिनत अन्यत्रबहुकालेनसर्वथा।

का० मैः सकृतैरपि विस्मरद्धीने दृश्यते दृष्ट्वा वानन्दका
७ नेने अन्याश्च देवताः सर्वैर्दृश्यन्ते धर्मवन्मार्गैः कका
३२५ शीकेन रविना कथमाश्चर्यकारिणी महाप्रभावा
महती महादेवहरिप्रिया कथं जाता महानंदरूपि
णी रूपवर्जिता ॥ गुरुरुवाच ॥ धन्योसि वत्स भद्रं ते
यस्य ते मतिरीदृशी यया वशीकृताः सर्वे देवा वि
श्वमहात्मना शृण्वंती वा काशिकायां स्थिता ये ।
विद्वांसर्वान्पापनाशं वहन्ति ते देहान्ते नारकं श्रा ।
प्यशुभं केवलं शान्तवस्यैव सत्यं वासः काशीस ।
ज्जनानां प्रसंगो गंगास्नानं पापकर्मापहानिः १
णप्रीतिः स्वेच्छया लाभसौख्ये दानं शमन्यानप्रति ।
ग्रहमत्र श्रद्धावतेय समस्तं वयोगाभ्यासे स्वस्य
किं काशिकायां यदेमालाद्विश्वनाथ शंभुनाथ ।
व्यामायैश्री शुपते सर्वकाले कालात्ययनास्ति
यत्र यत्र पापभयं नहि जन्मान्तरसहस्रेषु कृतं का ।
शुपतिदर्शनात् नतेत्र महिमानेकः समग्रवर्णा ।
यते त्वमः तीर्थानि यानि लोकेस्मिन् जयंनामग
हाम्यहो नाशिता सर्वाणि तु अर्थं काशीमायाति ।
नरः तस्यापि यगतिः शोकान्न मायत्नैः न चान्य
तः स्मरन्ति ये नराः काशीं यत्र कुत्रापि संस्थिताः
तेप्यघौघविनिर्मुक्ता भवन्ति ज्ञानभागिनः
न्यत्र ब्राह्मणानां तु कोटिसंभोज्ययत्फलं वारा ।
णस्यां सुदकैन भोजितेनेन तदाप्यते यस्तोति स्म
जन्तरं तं वित्तमहानिशा सर्वपापप्रशमनं ते न तत्प्रकृतं
श्चितं कलौ युगे कलौ विशेषाद्देवः कलौ वा
राणसी वरी कलौ भागीरथी गंगा दानेक लि १

गेमहत ॥ दीपकउवाच ॥ अन्यत्रयेहतानांजीवास्ते
षांदेवायदिप्रभो कौकंमध्यपतेद्यत्रनेषांकागतिर्ह
यते ॥ गुरुरुवाच ॥ अन्यत्रपतितानांतजीवाना
कौकस्यदि वाराणस्यांप्रपततितिनरकेनपतन्ति
ते अस्थिकेशनखमांसंयदिकाश्यांपतेदिह म
हापापास्तदास्वर्गंयांतिसाहस्रवत्सरान् पुनः
काश्यांसमासाद्यमुक्तास्युःसर्वजन्तवः ॥ शि
ष्यउवाच ॥ अहोमहात्म्यमतुलंकाश्यपःपापा
प्रानेःकृतं महानुभावःऋषयःपंडिताश्चद्वु
दयः वसंतिकाश्यांनकथंतपसःफलंहरपि ।
तौ केशवेनमहाश्रुण्याश्रुण्वद्दामोक्षदामदा
तच्छ्रोतमहमिच्छामिविस्तरेणाशिवसात्मना ॥
गुरुरुवाच ॥ शृणुवत्समहाश्रानकथांपापपनो
दिनीं यस्याश्रवणमात्रेणमोक्षभागीभवेन्नरः वा
राहकल्पेयद्वृत्तंतद्दामितवानघ कदाचित्स
थिवीमग्नाप्रलयाब्धौतलेगता महर्जनस्तपोलो
कवासिभिस्तुजनार्दनः उवाचवमहाविष्णुः ।
किमर्थंसंस्तुतेनहम वदस्तन्मयापायदृष्ट ।
यःस्वार्थमुत्तमं ॥ ऋषयउवाच ॥ देवदेवजगन्ना
थदीनानाथाश्रयाश्रये सर्वज्ञस्त्वमदाप्रस्तनवा
ग्रेमधुसूदन विज्ञाप्यमस्तिविश्वेशमहीमग्नाम
हांभसि नस्याउद्धरणेयत्नंकुरुजगदीश्वर
स्त्रत्राकारंतकिंज्योतिर्जलातर्थंप्रकाशितं नि
मग्नायापरगणातननिमज्जतितत्कथं किमेतच्छा
स्त्रेतब्रह्मवेदांतमतरूपितेनापत्रयाप्निरूपा ।
नांजीवनेच्छत्रतांगतं दर्शनादेवभगवन्नतार्थी
स्मजगद्गुरो वारंवारंतवाघ्रउत्तमजन्मजना ।
दैन परमात्मस्वयंद्रूपपिताद्भयेणप्रपद्यसि ॥

विष्णुरुवाच ॥ वाराहेरूपमास्थायपृथिवीमुद्ध
का· राम्यहं श्वेतोवेताकियंकालेयावद्दैत्यसमागमः
८ दैत्यंहत्वानिमग्नांगामालोक्यषष्ठेजलोपरि ततःश्र
३३· वर्णेनाथमीवर्णाश्रमनिबन्धनः छत्राकारपो
ज्योतिर्दृष्टपतेगगनेचरम् तत्परंपरमज्योतिःका
330 शीतिप्रथितेक्षतौ ॥ ऋषियाऊचुः ॥ देवदेवज
गन्नाथविश्वनाथजगन्मय वासुदेवमहादेव
वह्निरूपनमोस्तुते तत्स्वरूपाकथ्यंकाशीक
थंवाराविनातया भूमौभुवननाथेशाकिमर्थंवा
दृश्यकारतः ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ कस्मिंश्चिन्म
हाकल्पेकौलेयमर्थपरायणाः साधनानिप्रकुर्वं
तिमोक्षार्थंतपश्चारुभिः तथापीड्रियवेषस्यात्
श्री देत्रविज्ञोभवन्तिहि आगत्यसर्वैःविज्ञप्तःकथ
मुच्यामहेविभो नानातीर्थैस्तपोभिश्चव्रतैर्दानैर्जे
पैर्हैषैः कृतैरपिमनःशुद्धिःनहृष्टेपतन्त्राणामि
हु मनःशुद्धिंविनादेवनमोक्षोयमंडलेभः क
थमुच्येमहिवयंउत्तराङ्गवमागतान् ॥ विष्णुरु
वाच ॥ इतिश्रुत्वावचस्तेषांजनानांकृपकमिं
णा सदाशिवोमहादेवोलिंगरूपधरःप्रभुः या
याम्यातोलोकमुक्त्यैप्रादेशपरिमाणकः लिं
गरूपधरःशम्भुरुदयाद्दिगगनः हृद्धिमास्था
यमहतीपञ्चकोशात्मकोभवत् आपातालादा
विष्टंङ्व्याप्यवोर्ध्वमवस्थितः ममेष्टदेवोदयितः
परमात्मापिनाकधृत् दृष्ट्वालिंगपरानंदज्योतो
रूपस्वनिर्मले छत्राकारकृविन्मानिपुञ्जाकारं
त्रिकोणकं नमाकाशीब्रह्मरूपाविष्णुनाभुव
नत्रये ॥ शिवउवाच ॥ इत्युक्त्वाऋषिमुख्येभ्यो
भगवानादिरहस्कारः रहस्यारमहादेवोमहीममा

महाभागासि ॥ गुरुरुवाच ॥ एवं विप्रैर्महाभागैः प्रा
र्थितो ब्रह्मर्षिभिः शुभा इमां कथां कथितवान्का।
शीमन्देहपातानघे गुरुभक्तो विप्रभक्तः शिवभ
क्तस्तथैव हि यस्य काशीकथायां तन्मतिर्जाता।
विमुक्तिदा अन्यत्किञ्चिद्धरयमानवयाद्देनोषितः
शिष्या महत्यासेवया प्राप्तपापिष्ठलेभयानिशा।
॥ दीपक उवाच ॥ जितेन्द्रियाः पापविवर्जिताश्च
श्रान्ता महान्तो मधुसूदनाश्रयाः अन्येषु तीर्थेषु
विमुक्तिभाजो भवन्ति काश्यामपि को विशेषः।
॥ श्रीगुरुरुवाच ॥ अत्रैव वर्णयिष्यामि कथां
पापप्रणोदिनीं यच्छ्रुत्वा मुच्यते जन्तुः काशीवा
सफलं लभेत् अस्ति नाहिष्मती नाम नगरी नर्मदा
तटे तत्र कश्चिद्द्विजवरो विष्णुशर्मेति कीर्तितः
तस्य पुत्रौ महात्मानौ वेतरागामनद्विनौ अग्नि।
शर्माभवज्ज्येष्ठः सोमशर्मा ततो लघुः तावुभौ च।
त्वहं तीरे कथाश्रवणतत्परौ रेवायाः श्रवविस्मे
कैकथाभूविराजितौ बल्लवाडसममभवत्तके
दाविन्नत्रवन्धनुत कथं बन्धविनिर्मुक्तिः कथ
प्राणिसर्वं नरणां कथं निविघ्नताभूयानपमस्ता
पहारिणः यत्रतीर्थविशेषेण स्वल्पेन कृतेन भ
वेत् यत्र नारायणः साक्षात्स्वपते चानुभूयते य
त्र देवो महादेवः सोमः साक्षात्कृपानिधिः एवं।
प्रभूसमावाप कथयन्ति द्विजातयः ॥ सूत उवाच
एवं परस्परं संलापं कुर्वतो द्विजर्षभान् दृष्ट्वा मृ
कण्डुतनयः स्मितवचनमब्रवीत् ॥ श्रीमार्कण्डे
य उवाच ॥ अहो माया भगवतो विष्णोर्मोहकारि
णी अविमुक्ते विद्यमाने बल्लविप्रशिवाश्रये पु

गच्छंतिगतनाशंचभोगंमोक्षंचमोहितं शृण्वन्तःश्र
का॰ द्धयःसर्वेश्रुतिस्मृतिनिरूपितं काशीसमंभुवि।
५ क्षेत्रंनभूतंनभविष्यति तेऽग्निशर्मावनस्थासो।
३३१ मशर्माविचारताः शास्त्रीफलंविलंभेनशीघ्रतव
विचारतः॥इतिश्रीब्रह्मवैवर्तेकाशीमाहात्म्ये
331 द्वितीयोध्यायः २ ॥दीपकउवाच॥ विचा
रनिष्ठौद्वौशास्त्रीफलभेदःकथंतयोः किंवावि
चारस्तत्तयोःफलेवाकिंसमापतः॥सूतउवा
च॥इतिशिष्येणसगुरुःपृष्टःशास्त्रफलंतयोः
शीघ्रंविलंबंचतथासोमशर्माग्निशर्मणोः॥
वेदधर्मउवाच॥भ्रातरौपरमस्निग्धौकदाचिन्न
र्मदातटे उपविष्टौमोक्षपरावूचतुस्तौपरस्परम्
॥अग्निशर्मउवाच॥सोमशर्मन्महाप्राज्ञगमि
ष्यामिहरेःपुरीं वाराणसींमोक्षदात्रींविश्वेशा
दिभिरन्वितां त्वमप्यागच्छशीघ्रेणयत्रमोक्षःप्र
लभ्यते॥सोमशर्मोवाच॥मयारेवातटेभ्रातस्त
प्यंतपउत्तमं मोक्षादिसिद्धयोयेनप्राप्यन्तेविजि
तेन्द्रियैः रागद्वेषविहीनानांचित्तचाञ्चल्यवर्जि
नाम् सर्वत्रकाशीविज्ञेयाब्रह्मज्ञानरतात्मनां
॥अग्निशर्मोवाच॥मार्कण्डेयमगस्त्यनारदस्य
काशिसंश्रयः तथापिस्वबलेनैवमोक्षंसाधि।
तमयतः गत्वाकाशिकानोकामजत्वोपारदा
यिनी मयायत्समर्थेनवीतरागेणधार्मिक न
काशीमहत्त्वमानानागर्भवासप्रदायिनी गर्भवासा
दिदुःखानिपापानिचमहान्त्यपि दालयतेवा।
निर्लेपानामपिसेविता कलिकालःस्व।
यंतीतलाःकायःजवपरात्मटके काश्यपवशार

ण्येशुद्धाप्युद्धिदामलिनात्मनां इत्युक्त्वाथ नरं विद्वा।
र्ग्निशर्मामहामतिः जगामकाशींधर्मादिमाथने
पूर्णांविग्रहाम् काश्यामागत्य धर्मज्ञानवाथमे
परीवपुरी धर्मकूपजलेस्नात्वापितृदेवक्रियाशु
भाः करोत्यप्रत्यहंविद्वानग्निशर्माशिवप्रियः
स्वधर्मविद्धर्मरतोऽभिमानहोमानविवर्जितः स्वयं
पृष्टवन्कथांश्रावयन्काशिकायांऊर्ध्वहर्षन्का
र्ययन्वासमापवचोमनःकायगुणोपदेशाधर्मस्व
श्रीणायन्नाश्रमतनुः वसत्यपूणाशीवनाम्नतत्परः
पापानिद्वःख्याधिविवर्जितःकृतौ एवंस्वधर्म।
निरतोह्यग्निशर्माशिवार्चकः प्रापवाराणसी।
शुद्धः शुद्धिदांसाधुसत्तमः प्राणोत्क्रमनकाले
नभवान्यान्भवःस्वयं व्याचष्टेतारकंब्रह्म।
स्थितिनस्सस्ववर्णायम् अहोनिश्चयवान्विप्रः।
काश्यांसद्धिसमाहतः प्रापसोपरमात्मानंशाश्व
तंक्लेशवर्जितः एवमेवमहाभागाममतेत्रीनि
वासिनः अग्निशर्मायथाप्राप्तः प्राप्स्यतिपर
मंपदं यत्नएवंवसेत्काश्यांयावज्जीवंजितेंद्रि।
यः यथाग्निशर्मणाप्राप्तंब्रह्मसनातनं।
।।वेदधर्मोवाच।। इत्युक्त्वाभगवाञ्छुभगानेन्द्रगह
नैवंदैवसदृश्यामाससोभाग्यकाशीवासि।
नाम् ।।दीपकउवाच।। भगवञ्छ्रोतुमिच्छामिसो
मशर्मकथांपुनः यथानेनतपः प्रापगतिं।
तांकथयप्रभो।।श्रीगुरुरुवाच।। सोमशर्मावि।
प्रवर्यस्सदाचारविपुलतपः शुद्धिकूटेश्वतीर्थेषु
तथात्रैवातस्नात्वान् काशाहारःफलाहा।
रोवायुभक्षोजलाशनः जितेंद्रियमनोबुद्धि।
विजितात्मासदात्मवान् बहुप्रकारामहतीमि

का॰
१०
३३२

डिंशापयदृच्छया ह्यदर्शनहर्षाच्छ्रवणोत्स्वर्गा।
मतिः अन्याश्चासिद्धयः प्राप्तास्तेनापरैः समजायत
माननयतिततो लोकाक्रम्य देवतागणाः सोमश
र्माणमत्युग्रशासनं गर्वेण गर्वितं केचिच्छपति विश्व
स्तमनुदृष्टान्ति केचन केचिद्दृष्टिरुद्रकृतस्ते यतिनं
केचिद्देवतन् पुत्रपौत्रादिसंपन्नं करोति कमविस्फु ः
टं निगृह्णाति गृह्णाति लोका लोकैस्सुसेवित
गर्वपर्वतमारूढो नृपश्रपतिपुरः सतः नानावि
षयसंभारसंपन्नैः स्त्रीभिरन्वितः दिवानिशं वि
स्मृतात्मगतिस्तापसस्तुमः मद्यभोज्यपरोनि
त्यं भोगभोगाप्यगर्वितः नजातमानयत्येव पि।
तृदेवा गुरूनपि कदाचिद्विज्ञानरेकाशाश्वितं दी
नयियाश्मरन् नाश्रितेजन्मसद्ध्यानाहो नेनानि
त्यदर्शिना तपःफलं मया प्राप्तं यस्मात्सर्वं वशी।
जगत् भोगान्भुक्तान्तत्स्वात्मे प्राप्स्यामि परमां ग
तिं अथ कालेन पाहूतेकालं धर्ममुपेयिवान्
स्मरन्नानाविधान्भोगान्पवन प्रापतापसः जा।
तोऽस्माच्छमहीपालः सिंधुनीरेतिलोलपः पुनर्य
थेष्टावरणानरकेपरिपातितः अनपवतयोश्री
त्रोविरुद्धगतिरार्दितः कृतानयाकाशिवासि
निवारयवलावले यस्मात्सनिसमारोप्यवर्तते
कामकारतः केदतेसममहापापोवृतंतेसोमश्रा।
मवत् सोमशर्मा महाभागस्तपस्वी कुलशीलि।
फक तपमासिद्धिमासाद्यासिद्धा भोगान्समा
प्यच भोगेविषयतादात्म्यतादात्म्यान्नरकं गत
स्ततः कलोतपाविधायतद्दानादिकाः क्रियाः
सोगाभवतिनहन्ताः कृपालेरपिरेद्दिभिः तस्मा
काशीवदिकतोसहकृताशतिकारिणी स्वात्मा

संभावितोयस्मात्तस्मान्नरकेगतः नरकेपश्यमा
नस्यभ्रातृस्मरणमागतम् संभ्राताकाशिका।
यास्तिष्ठत्येवविरक्तिभाक् सयन्मायेनमहताप
रलोकःसमायितः इतिस्मरन्नेवससोमशर्मा।
शान्तःसर्वंप्रापमनोन्तकूले विचारयामासकि
मेतद्भूतं कस्यप्रभावात्सर्वशुष्यतिह ज्ञानाका
शीश्रद्दयायेवदन्तितेषांपुण्यवतिनोकश्चिदत्र
नानायेन्तापमानेस्वभीमेयंत्रास्ताहंमोचितोमा।
वेराशीः काशीकाशीतिकाशीतिवद्रूपासे।
समद्विजः नपश्यतीहनरकान्वहुमानान्स्वय।
कृतान् ।। गुरुरुवाच ।। यमहतेस्तदाश्चर्यंट
ष्टाविज्ञापितोयमः श्राम्यमानोप्ययविश्रान्त।
शान्तिपरिपश्यति श्राक्रन्दरहितांजातःश्रमत्र
वदनःस्वर्वी केनपुण्यविशेषेणमथ्यशास्त्र
धकारिणा ।। यमराजउवाच ।। नजानाम्यहाम
पापुण्यहल्मपुण्यविचारयन् श्रानीयतांसोमश
र्मामामाग्नेसनरंभटाः इत्युक्तायमदूतास्तेयम।
नयानतनाटहात् आनिन्युर्वालणशीघ्रकाशी।
काशीतिजापकं ।। यमउवाच ।। अभिमानति।
येविप्रकिंस्मरस्यत्रमन्हदे वदनेयातनावद्यःस
माप्निकथ्यमागतः ।। सोमशर्मोवाच ।। नास्म
मानोहमानिशायातनास्वाविविचित्रा स्मृतवान्भा
नस्वीयमभिशर्माणमासमितं तेनोक्तं सर्वमेवा
शुकाशीयागच्छयाम्यहं मयापापात्मनाकाशी
निर्दिताहंकृतात्मना स्वमामथप्रकटितनया
वस्तुस्वरूपया अभिमानकृतैर्यमैस्तपोभिस्तीर्थ
स्वश्चैतेः सेच्छवंप्रापयनादोनरकेविनिपातितः
नपापंवृतहत्यास्याग्नपापंगोवधः स्मृतं देहाभि

का॰
११
३३३
333

मानस्यधमकलौनार्हतिभोः द्विजो नाश्वमेधःपरं
शुश्रूषणं तुलादानानां धिसंभवम् गोसहस्राद्विजेभि
र्यथाहंकारवर्जनात् अहंतपसो गुणात्मा
जितेन्द्रियगणस्त्वहं अहंधीरोव्रतीशान्तः सा
धयिष्ये परं पदं मनस्यभिमतिं कृत्वान्तकाश्रा।
न्तरमात्मनः स्थितोसत्संगनिरतः शान्तश्चोग्र
हियानतनाम् ॥ धर्मराजउवाच ॥ गच्छकाशीं
मुक्तिदात्रीं भजस्वात्मावगुन्तेशिवं स्नाहि भागीर।
थीं रम्यां सप्राप्स्यसि परं पदं ॥ गुरुरुवाच ॥ धर्मरा।
जाज्ञयाजातो विप्रः कोलापरे शुभे नाकृणंश्राप्य
सवन्मार्गतो वाराणसीं पुरीम् स्वशर्मणः स्वतः
सोधमवान्पुरीं शिवभक्तिमान् धर्मेश्वरप्रसादेनं।
शान्तः काशीं विमुक्तिदाम् अहंकारादिदोषाणां
नाशकर्त्रीं रणामिह धर्मेशः कोनसेवेत कृतन ः
मापुसन्नतः सोमशर्मकथां दिव्यां सरवमोदफ
लप्रदां श्रुत्वाविमुच्यते जन्तुरहंकारादिबन्धनात्
॥ इति श्रीब्रह्मवैवर्ते काशीमहात्म्ये तृतीयोध्या
यः ३ ॥ दीपकउवाच ॥ अथाहं श्रोतुमिच्छामि।
कलिधर्मस्यनिर्णयम् यच्छ्रुत्वामुच्यते जन्तुर्जे
न्मान्तरभवैरघैः ॥ गुरुरुवाच ॥ तीर्थेषु देशेषु वस
नान्तरणानि हि श्रद्धास्वतीर्थेषु कदाचिदत्र देशा
नरकामदेवतायानि गत्वावनत्राप्यपरायशुभाः
कलौकलुषचित्तानो गुरुभार्थः परोहिमः क।
याकथाचित्सुरूपः ऊरुरवमरणाधमः सत्यवा।
दीजनेद्रष्टः श्रोत्यतेपापवानपि कलौधर्मः स्व
विरलोयज्ञार्थीयत्रतिष्ठति राजानोनिर्गुणाल।
ब्राः परदारपरायणाः नव्रतीनांवेदवेदार्थिनि।
ष्ठः प्रतिग्रहार्थं च नियमनिष्ठः विक्रीमवका।

न्यासस्वतान्यरस्परंकृत्वा गुपेद्वैव विवाहकारिणः व
र्णत्रिधर्मेनन्तधर्मनिष्ठानिन्द्रियाणि वेलुपापकारिणः
देवान्गुरून्मित्रयत्तादिसर्वान्स्वपवर्यतीयतुलोलुपाः।
द्विजाः आहारमैथुनरताः परमादरेण ब्रह्मस्वसंग्र
हपराः परवादरताः नशास्त्रीरणपराः परमा।
दरेण कुर्वन्तिधर्महननेह विनार्थमेव वैश्याश्चैव
नपराः वणिजोऽन्यपापायधर्मादिकार्यकरणे परमान्न
निष्ठाः आहारमैथुनयतनानि सदादरेण लब्धा निश्चा
स्त्रविशुद्धवापलमपथ्यभक्ष्याः वैश्याः कालेन हि भव
ति कृषादिमुक्ता येषां भवन्ति नहि तेषु दृषः करा।
वित्त शूद्रादिहृतयत्र मेहि द्विजदेवनिन्द्याः विप्रद्वि
षः परमुदारपणावुड्यम शिल्पमेव पति नित्यमत्र
यतः स्वपूज्यालोके यथंस्वावकर नन्ति इष्टकाले।
शूद्रा विशुद्धा न हि तिष्ठकाले द्विजादिवेषाः स्र
तिनुत्यागश्च प्रशस्त्रार्थवादेजनवेववकाश्च कलौ भा।
विष्यन्ति निरंकुशास्ते कलौ लज्जादयावरा निरस्य
शुश्रूषवैरिणः दुर्भगा भूरितर्षाश्च सर्वे वर्णास्तथा
श्रमाः कलौ न विप्राः समयः स्थिताः क्वचित्स्वप
प्रजाभक्षणाविनलोलपाः व्रतादिहीनावटवो न
शुद्रागृहस्तद्वयः खलनष्टकामरताः वने न वासो
वनवासिनो हि यनाथिनः प्रव्रजिताः कलौ युगे
दृष्टाः स्त्रियो विपुलं भजन्ति बालात्वयानी बहवाक
मर्याः वक्रोक्ति निष्ठा निवरस्ति नित्यं वीर्यादिवीभत्स
निषिद्धकर्त्रीः पाषाण्डयस्थगुणाविप्राः त्वत्रियाव नि
नोमताः वणिजः कूटक तीरसंपदः पापदेन व
पतिस्मृत्वान्निनिन्द्वा भृत्यास्वयाधिलोत्तमं भृत्यो।
विपन्नं पतयः कुलागमस्वापयस्विनीः पत्नीपदेप
रिस्यज्य मर्यादवंभजन्ति हि गुरुवाक्येन कुर्वन्ति शी

णांहासिपरानराः शूद्राः प्रतिग्रहपराः निर्णयज्ञा।
का॰ स्तपस्विनः नानावेषविडम्बयेनोलोकान्वञ्चाटवैः
१२ शनैः प्रायश्चित्तंकरिष्यतिपापकृन्नापिनोजनः
३२४ धर्मवन्नाम्नधर्मज्ञाश्चपिकृत्योत्तमासने स्वमानार्थे
पत्नपरामहत्त्वद्विजसमाः शूद्रप्रजाः कलौपापसू
334 लाश्चनोद्धःखसमन्विताः नित्यमुद्विग्नमनसोदुर्भि
क्षकरकर्शिताः निरभ्रेभूतलेसत्त्वद्यौपिदसुभया
पदि हीनाः वासोन्नपानशयनव्यवायस्नानभूषणैः
हीनापिशाचसन्दृशीभविष्यन्तिकरैःप्रजाः का
किण्यपथ्येजीवनेसम्यजन्तिस्नेहहिताबन्धुभिस्त्य
ज्यमानाः रागद्वेषाक्रान्तदेहाः पतन्तिकूपेभवत्वे
भदयन्नोभ्रियन्ते पितरौमातरौचैवनसेवन्तेकदा।
चन पुत्रदारपरादीनामैथुनादिप्रियाः सदा
कलौकृतघ्नाः पाषाणानपकारविहिंसकाः उपका
रेपिकृपणाः प्रतीकारविवर्जिताः उपकारेमहा
हतिसल्पापकृतिवर्जिताः निर्लज्जाविमुखाःशिव।
यादौहिनःपापनिश्चयाः ॥ इतिश्रीब्रह्मवैवर्ते।
काशीमहात्म्येकलिवर्णनेनामचतुर्थोध्यायः ४
ऋषियऊचुः ॥ सूतस्कन्दाकलेवमान्तुस्यत्रेभ।
यमयनाः कथंतरिष्यन्तेलोकाःसंसारार्णवंदुस्त
तरं कलिस्त्वमाश्रतेस्तत्रसत्येवदिनेदिने सर्वश
ममममपन्नेनशापान्तेनगृहः शिवः स्मरणाद्वासदे।
वस्यजायतेनैवकीत्रविन तेनः वक्तः परंपुण्यमये
नयश्रणामहेवयं प्रकाशयपरंज्ञानमज्ञानशोतेना
ज्ञानम् ॥ सूतउवाच ॥ कलौतुवर्णाश्रमधर्मत।
न्यराः संशामहमन्त्संगविवर्जितास्तथा श्वेतोमहा
पापमयोहलाहलेकलौशरणाकिलकाशिकैव
ग्रत्रैवेदाहरन्तीममितिहासंपुरातनं महासेनस्याण

तस्य वामदेवस्य विभोः संवादः सुमहानासीत्
काश्मीरमेव कलौ युगे आसीच्चन्द्रार्धयो राजा महासे।
न इति स्मृतः काश्मीरं तस्य रिनः पापः पापसंसर्गी।
दूषितः परदारपरद्रव्यपरः परमकोपनः क
दाचित्कस्यचित्सो न सत्यसः क्रूरमतिः कामी।
कलहकृच्छूरः कलहप्रियवल्लभः प्रजाद्रुपा
नैमित्तस्थाकृचौरजनप्रियः अन्तौ हिरण्यपतिस्मो
थगतो जेतं तं स्वपोतरं तेन राज्ञाभवद्युद्धं जितस्थाश्च
सुमेधसा प्रतिष्ठानपतिस्मोऽथ सुमेधः शिवभ।
क्तियुक् अविशुद्धप्रियश्चैव वत्सविशुद्धजनप्रिय
स्वमेधा स्वल्पबलवान्महासेनो महासेनो महाबल
नथापि नाहितेन धार्मिकेन सुमेधसा महासेनः
पलायापि भये त्यक्त्वा न संजहौ काश्मीरं भीतोऽदुः
खितो लज्जितः पुनरागतः वामदेवं मुनिवरं प्र
च्छ भयकारणं ॥ महासेन उवाच ॥ वामदेव व
द बलकथमत्यर्थमहं जितः परैः स्वल्पबलैः द्वे
ष्टुः शूरोऽहं सर्वदिग्जयी ॥ वामदेव उवाच ॥ महा
सेन महाराज कलिदोषोऽयमद्भुतः येन वै कलवी।
र्यो हि सेपनः पापमहसे नथैर्य न कुलशीलेन च य
मैंयषोभगो कलिप्रवर्तये कापि विपरीतकरः स
दा प्रविष्टो भारते वर्षे न स्यात्तद्यनदार्ष्टभिः
स्यात्तव्यमेव वै काश्मीरे यत्ननो धर्मवर्तिभिः श्र।
न्यायप्रवर्तिनां काश्मीरं कलेरपि महद्भः सदा वै काश्मीरा
पातककृद्भिः लोकविध्वंसकः शूद्रः कथ्यं नने।
परा भूतिर्देवधर्मेण निरूक यथापि पजदौरान्त्य
भज सोपीत्यमादरान् जयोयशः स्वादेवं धर्मात्मा।
यते च कलावपि ॥ महासेन उवाच ॥ कलिप्रवे
शः काश्मीरान स्पृयने प्राप्तवनः सदा काश्मीरजस्य

वसमकलिदोषात्पराभवः कथंजातः काशिका
का० यांस्थितस्यापिविशेषतः यत्रविघ्नानसन्त्येवनत्र।
११ विघ्नासमागताः॥ वामदेवउवाच॥ पापात्मदुः
२२५ खसमयेकलेर्वैशोनविद्यते कथयस्वात्मनाथ।
३३५ इदेवत्रतनिरक कलेस्वरूपंशृणुमेयथा
कालात्मकस्यच पप्रपकाशेणमहाभागाःसा।
न्यधर्मपरायणाः दानैर्व्रतैस्तथानियमैःस्वाध्या
यैश्चैवसंयुताः तेषांकलिनप्रभवेद्धियमानोपि
सर्वतः कलिर्भवतिवामेत्रपापदः स्वायकेव
ले पापाज्ञैतः प्रवर्तस्वयदायाजिस्तुखेसुख
॥ महासेनउवाच॥ कदाचिद्धस्तगाश्च्युः का
रणपापनविद्यते अत्यग्निपावकानानकेदा।
चित्स्वदहन्तिच॥ सूतउवाच॥ इत्युक्तासमहा
सेनः सेनाकृताविनिर्गतः सप्रभसविजेत
ग्रामभूत्पवलवाहनः अभिमानमहाज्वाला
दग्धदेहइमाधमः नेदेवगुरुवाक्यार्थोग्रहीश्च
[illegible]विनाशनः शतस्येधार्मिकेशेकोधार्मिकेषु
विगर्हितः अन्याभक्तस्तमेथा शाशिशोरुयो
गयुतंम स्वमेस्येनहतः प्रापमहासेन्यवयोयनः
ब्राह्मणान्मृत्युविधिपवकाशीनाथसमर्पव
तेत्ररत्नाकरान्सर्वान्भेमृत्युपशुद्रयान्वितः प्र
स्थितः शिवनामांकसनाहादिभिर्यान्वितः
शिवनामाकिनेभातिनकलिस्तत्रविद्यते शि
वादपालिकः सौम्यः शिवकोर्तनतत्परः न
विस्मरतिमेधावी शिवंशिवबधूपरा आरभ्य।
वद्धकालमकालिनायोरभोक्ता श्रवेदसमा
रब्धः शिवेनापरिरक्षितः॥ सूतउवाच॥ क
लिनाद्वापरेणापिविचारः समजायत विस।

प्रजापतिदेवेद्वापरंकलिरब्रवीत् अहंवन्तंउ
गेप्यत्र समर्थः सर्वंकृत्स्नकृत् नियतेनवशोन्मा
ह्मात्मापयन्नमप्युत इत्युक्ताद्वापरंसोयप्रति
ष्ठानपतिंगतः ॥ कलिरुवाच ॥ एषकष्ट
महत्तावन्मनीत्वमवलोननत् करिष्यामि
यथाराज्ञोवृद्धिमेमपराभवेत् मयिप्रहतेलो
केभ्राकृदेहः कहरिःशिवः धर्मादीनाक्रो
याकत्वंवर्णाश्रमनिबंधना इत्युक्तोद्वापरंसो
यप्रतिष्ठानपतिंगतः क्लिद्वंकलिर्महायत्न
माश्रितोपिकदाचन संवत्सरत्रयमात्रस्थि
त्वाराज्ञोगृहेकलिः जगामसहसातोशेववना
यकृतोयमः नानेसमनालेभेशाकलस्यस्वेम
यमः काशीत्युक्ताकाशिराजः श्रमःप्रोच
स्वमेयम ब्रह्मवाल्मणधर्मपरादोधानहला
नृशणास्त्यजत् पुत्रायमजःपापात्मासया
जन्ममिनेरयत् अहंकाशिपतेराजासर्वश्च
रनमस्कृतः अहंस्वमेयमतस्त्वजिनान्यास्त्व
जयेपरान् अभिमानमहाद्रूमश्रावाक्रो
यंसपुनः पुडवकारंकिंचित्सप्रतिष्ठानट
पेणाह प्रियनाप्रियतोराजाप्रतिष्ठानपति
कृपाः वदनिर्यंमहासेनोमहाबलपराक्र
मः ततःस्वमेयमाराजाप्रतःशिवपराप्रव
क्रोडेनममहानीवतीर्थव्याजेननिर्गतः य
त्रयत्रमहासेनःप्रयातिविरतःशिवतः नत्रा
नत्रमहातीर्थकाशीमद्भिःप्रवर्तितेपवा
तीर्थापपनोकातिकृतोराजास्वइमेनाः द्वा
१कोशापमकालेनान्तकृःभौतःपलायितः

का॰ १४ ३३६

336

निष्पापेद्धारकं गङ्गा कलिना च विनाकृतः । सं
सारकाशिकाः पुण्या परमानन्दरूपिणी । का
यं यामेशुनः काशी ब्रह्मादिसुरसेविता । नय
मां देवदेवेश द्वारकानाथ केशव । स्वबुनीनी
रवमतिं काशीकामहृदयासता प्रस्यहृतनपि
नानदेवं देवकिनंदन प्रार्थयामास नियतः
काशीविरहकातरः काशीं प्रस्थापय वि
भो द्वारकानाथ केशव ॥ गुरुरुवाच ॥ म
हासेनोदितैः प्राप्य काशीं दृष्ट्वा विशुद्धिनः
नगरुप्याप्य वल्लुठफाकाशिञादिमासचम
नवापरापि नंदस्टदेवब्राह्मणस्वकं गवी
श्रामं गर्कं पापं महाविषयलोलपं निवेयरा
ज्यं पुत्रायकुलं निवासे शासत्रियो स्थितावैराग्य
वहृतः सिद्धिं प्राप सद्गतिं भो कलिद्वापरयो
र्वारः स्पष्टां हृद्यावहारतः महासेनस्य यो
विप्राकथा वै पापहारिणी श्रुत्वा पठिता मु
क्तेन दत्ता नाश्वमागरात् ॥ इति श्रीब्रह्मवै
वर्ते काशीमहात्म्ये पंचमोध्यायः ॥ ऋषिया
ऊचुः ॥ सूतसूत महाबुद्धे श्रुतं वचनः सनात
न ब्रह्मज्ञानं जीवपापश्छेदने मुक्तिदायकं
परं नैक नहि स्थानमोक्षादि न तं शुभानन विना
मास्येन योगेन विना ज्ञानं विना मखैः वि
ना तपोभिरत्नदानैः विना तीर्थपरिश्रमैः कल
वपि सर्वाजीवलोमज्ञानं सकलमेव च प्राप्नुयुर्मो
क्षमलं भिन्नायास्यं पंचवदस्व नः ॥ सूत उवाच
शृणुत ऋषयः सर्वे ब्रह्मज्ञानस्य कारणं
कदाचिन्नारदः श्रीमान्नारायणाश्रमम्

नारायणं महात्मानं पप्रच्छ जगतो हितं ॥ श्रीनारद
उवाच ॥ भगवञ्छ्रोतुमिच्छामि नृणामाशु शु
भं परम् वद किंचिद्धि विज्ञार्थं येन शुद्धिर्भवे
त् ॥ श्रीनारायण उवाच ॥ शृणु नारद सर्वेषां
मोक्षोपायं सुदुर्लभं वाराणसीति विख्याता न
गरी स्वर्गरोपमी मया हरेण हरिणा द्रुहिणेन ना
नलेन च ॥ अनिलेन गणेशेन भवान्या कौशि
भिश्चैः यक्षैः किंपुरुषैर्नागैर्गन्धर्वैरप्सरो
गणैः सिद्धचारणगंगादितीर्थयज्ञादिभिः
सदा सेविते यं महेशाने परमानंदकादिभि
रदमेव पुराणेषु पृष्टः पार्वत्या भगवान्भवः पापा
नाशाय महाद्धि सर्वलोकेन मोचनम् ॥ पार्वत्यु
वाच ॥ दीनानाथैकशरण देवदेव दयानिधे
पापिलोकान्भवदसान्महत्कैः पापप्रणाशके
आगमय्य शीघ्रं ये प्राप्तः काशीतीर्णैः क्षणेन ते
येऽपि स्थित्वा सुकृतिनः तेऽपि शीघ्रं परां गताः पा
पकृताश्च नाये च तेषां मुक्तिः कथं भवेत् कृप
या देवदेवेश प्रायश्चित्तमघोषतः ॥ श्रीमहा
देव उवाच ॥ शृणु पार्वति वक्ष्यामि यज्ञोऽपम
म सर्वतः पुण्यवद्भिः पापवद्भिः कर्तव्यं का
शीवासिभिः न कोपि दृश्यते मनुजो विना पा
पशरीरभाक् कुर्वन्नपि महापुण्यं पापसंस्का
रनश्वरेत् ब्रह्महत्यादिपापानामन्यपापकृ
तानि किं काम्यपापमपि न संजन्यदि पापकृ
दत्रहि प्रायश्चित्तं च यत्कृतं नामसर्वाघ्नेन च न्य
नात ॥ इति श्रीब्रह्मवैवर्ते काशीमहात्म्ये पा
लोऽध्यायः ९ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ आप्यथमेन उ

का- १५ २२० 337

गंगस्त्वयानिगदितंविभो वाराणस्यांकृतैःपापैः
मुच्यतेयन्नरःसकृत् कृपयात्वंपुनर्ब्रूहिकलौव
विहितंनिष्कृतिः कलौकलुषविज्ञानाकथंमेः।
कथयरंपदम् ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ शृणुलो।
कहितेदेवित्रिलोकानामुद्धितोपरम् प्रायश्चित्त
त्रयवर्षमकाश्यपनःमानिषमलनाम वापीकूप
तडागवादिजीर्णोद्धारकृतानरेण प्रभवेत्समहा
पापकाश्यपमपिकृतेहियत् आपोनाराइतिप्रो
क्ताआपोवैनरसूनवः अयनंतस्यताःपूर्वंतेनना
रायणःस्मृतः तेनेश्वरेणहरिणाकृतंपापप्रणा
शनम् यत्रयत्रजलंकाश्यपामुद्धृतंस्वकृतंपि
रः तत्रतत्रमुदायुक्ताःपितरःपर्युपासते का
श्यपोरुदमयासर्वेजनवःश्रुतिवादिनाः तेपि
वन्तिजलंयत्रतत्रगङ्गादितीर्थवादिनाः तत्रएव
तेभयावक्ष्येश्राकवर्षशतेरपि आसीद्धमेप।
ष्यानामवणिक्कश्चित्सुधार्मिकः कुलस्तम्भ
स्वात्मपच्चेनेनरवातःश्रवानितः तत्रगावो
मनुष्याश्चपिबन्त्यम्भस्तृषार्दिताः प्रत्यहंतौ।
स्यस्वकृतेवर्धतेचंद्रमायथा स्वल्पमथमेमन्व
ष्याणांहलेभोविषयात्मनो कालेनामहता
तत्रटीभिन्नकरपीडितः हरिदत्तनामवाप्यो
ब्रह्मणोत्तरवासिनः बालेणानयतःकापि।
विपनार्थंमृणोवनिक्क मडनेदरिद्रदलनिप
तितमःपुनःपुनः बालेणानवणिग्यथा।
स्निबालागामनम ॥ इदानीनयतनेकिंविद
नत्रयपरीमाणामनम ॥ बालेणाउवाच ॥ शृ।
नत्रयपरीमाणानिश्रानाहेमदाहितन नोच

महागोमहात्रां नांश्रथितिं यावत्तःपरं नकारि
णोबद्धयनैर्गभीरोनिर्मलोदकः विशुद्धो
भगवद्ध्यानद्वागलोकसन्निधौ श्वपच।
मोचयन्नमाहृणालघ्नौव्रजनेरभवान् ऊरण
युक्तामृत्युनैवेन्तश्रपन्नेनरकाणीवं जना।
श्चैवजनस्यापिगृहीतायनसमन्नः नरके
परिपश्यन्तेऽऋणगुक्तानतायमाः किंश।
नश्चास्तणास्यानुमात्रस्तबाहुनोहिंयः
ब्रह्मणाय नकर्तास्मिनसंशाय
सर्ववान्तुषिकोगतासेतयितादिजान्बहू
न् आनयामासदेवेशियत्रयमंपश्योवनि
कृ द्विजेः ह्यैवनिर्विश्रोकष्यताद्वा
नकारनम् यदर्थंवयमाहूतानश्चनाय
दिशामहे ॥ यमंपश्यउवाच ॥ अहंत्वणो।
ब्राह्मणास्युनिकाणात्तुश्रुतत्रयम् दृष्टी
नेत्यवहारार्थीदेवानंशुनैःशनैः प्र
मोविनिमयेनास्यस्ववर्णास्यनद्रागजं
स्वकृतप्रार्थ्ययस्मैवतद्विचार्ययथोशता
यथाकथंचित्स्वकृतेनयाशुद्धौविधीय
ना ॥ ब्रह्मणाऊचु ॥ साधूक्तंयमंपश्यत
आरणभीत्यामहात्मने स्वविचारितमस्मा।
भिर्वक्तव्यंस्वटत्वेवत्त अस्मानाहूययमो
पृष्ठोनश्रोष्यातिवचोहितः शिरस्तस्य।
विदीर्येनविशेषः पार्वतीपतिः ॥ यमं
पश्यउवाच ॥ यन्नमिदेवैर्वक्तव्यंतन्मया
गात्यमेवाहि अत्रप्रमाणंभगवान्विशेषः
पार्वतीपतिः ॥ ब्राह्मणाऊचुः ॥ मा।

का॰
१९
३३८
338

नयंतमत्युष्णायेनसमयीमहनीशिलां इतिश्रु
त्वास्ववतिभिर्वीणाप्रमेपथः तेणाव ग्रा
नयामासविश्वलोकेशोत्युब्राह्मणास्त्वने
नितिप्यनोतद्रागेत्रनिमग्नास्त्वत्रणावपि
यावत्सत्रुष्यैः पत्तुभिः पथिकैर्थापितज्ञा
ले पीतेनतत्रनपर्याप्तःपुन्मजन्मनतास्त्विय
इत्युक्त्वासाशिलाविप्रैः पातितातज्जलेशुभे
वृक्षः शिवकथांश्रुण्वाकाशीवासिजने
र्हृताः तेणाद्रैरोगास्तृषिनासंवत्सासमुपा
गता तयापीतेजलेत्तःप्रासामवस्थ्रणउपा
वेति साशिलाज्ञाषिपुरव्यानोग्रभोवाज्ञा
लमध्यगतः जलोपर्यभवच्छीघ्रंपश्यंतोस्म
वेदहिता यथात्स्वौफलशुक्तंगच्छतीत
पुणीयथा तथालघुतराजातापश्यपमेश्य
णास्व सर्वेलोकास्तनेटछ्राशशास्वज्ञा
षिपुंगवान् यशवेदर्शीनेश्रुणपज्ञाषिभिः
स्वमात्मभिः ग्रहीनटइमस्माभिः कु
तोविनमहाश्चते श्रुणपत्सलम्नजानंति
सर्वलोकाः कथंचन ॥ श्रीमहादेवउवा
च ॥ कायणोकिंविजलेयस्तुसपादितम
नमयं तुतेषांपापलेशोपिकापुपामपि
कृतः प्रिये ॥ इतिश्रीब्रह्मवैवर्तेकाशी
महात्म्येसप्तमोध्यायः ॥७॥ श्रीपार्वत्यु
वाच ॥ देवदेवमहादेवभक्तानामभयप्र
द काशीवासः स्वगृहेनः पापिनांपनतो
भिनां प्रायश्चित्तनरैर्देवदस्वयादिमतामे
प्रायश्चित्तविहीनस्यपानतनाजायतेफ़व

विभीमिदीनान्मनुजाटष्टापांसत्वपरंसुखान्
नानपुण्यरदेवेशिशुभान्यष्टापारैशहान् ॥
श्रीमहादेवउवाच॥ साधुदृष्टंत्वयादेवित्वेत्र
पापकृतान्नणां निस्तारस्याय्याप्यामश्रृणोश्रा
यश्चित्तेनयेनाद्दि प्रायश्चित्तविहीनानांया।
तनानाबहुदुःखदा तस्मात्सर्वप्रयत्नेनप्राय
श्चित्तंसमाचरेत् जैगीषव्योमुनिश्रेष्ठस्तप
स्वीमत्परायणः तेनदृष्टोहमागत्यशिष्या
र्थेनहयात्मना स्तनाम्नावैदिकैःसूक्तैः
स्मातैःपौराणिकैःशुभैः प्रसन्नमाञ्जुनि।
ज्ञानाववनंचेदमब्रवीत् किंविदिसत्त्व
कामोहंदेवदेवदयानिधे आज्ञापयप्रवेरा
यतःसर्वजगन्नाथ्रतः मयावोकावदस्व
तित्वमेवमहः प्रियःशुचिः श्रेयस्त।
वनास्त्यपिनिर्वाणयापियासुनो यस्त
मांसर्वभावेनभजतेकोपिमानवः ततः।
स्यादेयमस्तीहत्रैलोकेसचराचरे ॥ जैगी
षव्युवाच॥ श्रयममहराचारःशिष्टाःपा
परताःसदा कामपाचसन्नोपिसदाहकृत्या
कृत्यनैवानियत् शिलितोबहुदास्माभि
र्वहयानाद्दिनोपिदि परदारपरद्रोहरतः
परधनापहृत् पिशुनःपाननिरतोवै।
श्रपाहहानिवासकृत् पितृमातृगुरुद्रो
हीविप्रमित्रद्रुगेवच ॥ किंबहूक्तेनदेवे
प्रापापानिर्वचनेमया नशक्यतेलज्जया
स्यकर्तेमहामर्णापमो मयानिकाक्षि।
तेःपापश्राद्धमात्वानिनोगतः ॥ श्रीम

का॰
१०
२२५
339

हादेवउवाच॥ अत्रैवेदाहरंतीममितिहासंपुरा
तनं ऋषिः कृष्मांडतनयोमेऽपरःसंगदोषतः
बालएवममत्तेत्रपापंचरतिवेदवित्। पित्रा
निवारितोमात्राभ्रात्राश्रोत्रियवंशजः परदा
रपरद्रोहपरद्रव्यरतःसदा परापवादकुशलो
वेदवादविवर्जितः यथायथावयस्तस्यप्रवृ
द्धिपापस्वकर्मतः तथातथापापरतःसत्सं
गविमुखःसदा क्लित्रैर्दितैःपवित्रैर्नैमहतो
राजवेश्मनि प्रविश्यधनमादायचौर्येणस
विनिर्गतः वेश्यागृहेतेनवित्तंक्षिप्तनयामह
दिवानिशं रमतेमेरूपोविप्रःपितृवित्तवना
शकः कदाचिद्भ्रममाणोसौतृष्णार्तःसमप
श्यत मञ्चायस्तामात्रपात्रगृहीत्वापीतवान्स
ः जलबुद्ध्यापानकंतत्ज्ञातंतेनेदंविचारतः
किमेतद्धिमयापीतमितिवेश्यामपृच्छवा।
न् तमाहसामयानीतंसुरापात्रंमयेपारखादत
त् वरस्थैसंरक्षितमायथाधुनःपिवसत्कृतस्कृत
रंतिवेश्यावचःश्रुत्वापिपिबापमहत्कृते
वेश्यासंगेनमदिरापीतावान्मणस्तुना म
रुपसतनोमित्रैर्दूयमासीन्स्वदेःशिवतं वे।
श्यान्सरवान्सुरापानेनसस्पृकृताजगन्नृतः
श्रोत्रोविप्रस्ततोस्माकंसंगोवेश्यारतस्सदा
सुरापानेनतोजातंतेनतस्त्वंकिंकरिष्यसि
श्राद्धंदयावःपापंनेस्ववर्णदेहिनोवद न
तयेस्तुकार्पूनर्वेश्यागारंगनाप्रविश्यसः
स्ववर्णायावयामासमनाययामासतेनवया
॥ वेश्योवाच॥ बालकममलीलायाःस्वा

देशान्नापि मूर्खवत् स्ववर्णीयावसे किं वेलत्तमा
त्रेकियन्मम बुभवेबुस्वनेलत्तवद्भ्यः शास्त्र।
मयामे वंमयापाठितोदेवोदत्ता शास्त्रयेमेयत्न
कामशास्त्रं त्वयामूर्खपठितेन कदाचन रतिली
लानजानासि मम कंदर्पमोहिनी गच्छस्वरवे।
नाशुनावृयावहास्यानसन्निमे नाद्दीयष्यन्तिस।
वीस्तानिलजैत्रास्तगणायमं वेश्यागृहानतस्य
गांत्वयितानिपिपासितः पितस्मकाशमगम।
सातस्मृपियकाम्यया ततस्सौदारको प्रोक्तो सि।
त्रेवपरिकल्पितो वदतौ देहि कनकमस्मद शा।
वमाशुततः राजगृहाय दानीतस्तेयेनासाभिक
त्रम इति श्रुत्वा पितातस्य महकृच्छ्रवसमन्वितः
उवाचदारकौभीतः कौयवौकनकंमणी कोप
वमौकथयमेगः कृतौनेनदुरात्मना तडिशएव
कृत्रास्मियदर्थं वापावस्थितौ ॥ दारकौऊचतुः
॥ अद्यैकं विन्दस्यपुत्रामपारकोनाश्चितस्त्वयि मे
त्रीत्रयाणाममस्मात्रादेवादोषत्रयात्मिका विभ
ज्यभागाः सर्वे प्राप्ता इति विधिः नत्कृतः अने।
नवेश्याभवनेनिलिप्तसर्वमेवाहि सानप्रय।
लिप्तमनेवश्याचादविवादिनौ अन्नःपरंराज
गृहंगमिष्यनेवन्नमेवाहि देहि दापयवास्माकंथ
नेप्राप्तेसहइः खदम नोचेत्तवात्मजः सायोद्य
लश्रोनोभविष्यति रत्नपुत्रंतथास्माख्यस्वात्मा
नमपिवानेव ॥ लभ्माणएउवाच ॥ आगच्छत
मयासार्थं राजराजस्य समन्त्रिणौ पुत्रेनौनागमिष्या
मि शास्त्रयं य पमेतोयथा राजभिः कृतदारा।
स्तशुद्धिनिमलिनानराः अनिर्वेशाकृताः पा.
पागच्छन्तिनरकेकृताः ॥ दारकौऊचतुः ॥ १३

समर्पयसुतेकिंमर्थेवंगमिष्यसि राज्ञोहंविवादा
का· र्थेनगमिष्यकरोवन ॥ कृष्णउवाच ॥ त्वयासह।
२५· नसेवन्यथस्तुकानीयतेमह: नोचेदहंगमिष्यामि
340 राजवेशमस्वनिश्चितं ॥ दारुकोउवाच ॥ त्वयास।
हत्वमेवंयोदेहिमित्रदुहृशठम् अस्माभिरेवकर्तं
वांतजेष्ठमिष्टलज्जित: ॥ कृष्णउवाच ॥ पु
त्राच्छादिजश्रेष्ठ द्विजे:कृत्यनयाकृते प्रायश्चि
तविधायासुराजारत्वेनवान्यथा आगमत्वंत्वया
वत्सयाहिनोवयथास्वरत् नावमाहंतवपिता
नस्वतस्त्वममागवान् ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥
जैगीषव्यविसुनिश्रेष्ठेनविश्रामंत्रपः समर्पित
स्तयो:पुत्र:स्नेहमुत्सृज्यदरत: धार्मिकाणा
यते:पुत्रे:कलत्रै:किंप्रयोजनं यस्मतंयहशीला
स्रयतस्लोकाभिमंत्रिय: पुत्रोभ्रतापितावा।
पिय:कोशुपापमाचरेत् त्याज्यएवसपापा।
त्माभवेत्संसर्गजाघ्रभयं नेतीवातोहरदेशाता।
रयामासतः क्रमात् सतामपमानोरुच्छांत्वपा
पमृत्युमवाप्नुते मृतोयमितिकौन्तेयज्ञायपत।
स्तोविषमस्थने पश्चात्तापेनसमन्वेत्सिंगम
तं तथा नमस्काश्रितस्य तेभीनागतोमिद्रष्टुं वा।
पेले नचोपिवातंतेनारात्रिदु:खितात्वयितो
पा पश्चात्तापपरीतोपुनरन्वेषिमगतो मृतो
वाजीवतिमवाजानादेशान्यतावदू यावद्दिवा
रात्रपरीवागतावभिमगमे तावद्विजस्वतोमी
म्यवाशावलिंगमनतोहंने पंचक्रोशात्मका।
शिवमाहात्म्यवेदिनः प्रदत्तिणंप्रकुर्वंति।
सगनवलितःमदा नमिमोदनकदमप्रामति

धौयात्रिणः स्थिताः सोपितत्रस्थितोविप्रोमेह।
पोमेरथोभवत् रात्रौजागरणेतेनकृतंनृत्यंशि
वाग्रतः सर्वैःश्रोत्राहितैःसाधुसाधुसाध्विति।
स्वाध्विति अथपरमशैवस्यकृष्णाणस्यतत्रम
हृषः पुत्रः शिवव्रतपरः साधुनृत्यतिगायति
ननस्यचेष्टितंकोपितन्मध्येवेत्तितंमतः अतप
वाहूतः सद्भिः भक्तिरसावहिर्गता सोपिवाह
विवित्रागः सर्वेषांसमनोहरः भभूवमद्भक्ति।
परः सत्संगेनाद्विजोनम विचार्यमनसिस्पृहे।
वैशिवभक्त्यासनोप्रियः जातोस्मिद्विष्टोपिस।
दापंचपातकसंयुतः साधुवादःसतांस्वेषभ।
वतिप्रत्यहंमम धनधान्यादिलिप्सभोजना।
च्छादनानिच अनायासेनलभ्यंतेऽत्रतमाभिा
निमयदा शिवभक्तिसतोवृष्टिःदेहेपुष्टिनिरा
कृत्वा येनमार्गेणाभवत्तिसमार्गः सर्वसंमतः
एवंविचारयन्सोथवेदिकाप्रापमेरुपः ततउ
ज्योभीमचेष्टाः कृत्वाकाशिनिवासिभिः ब्रा।
त्तमैः भोजितः समग्राहत्यशिवभक्तितः उ
पविष्टास्तेनोरात्रौदेव्याःश्रुतयाहूतः देत्र
माहात्म्यकथनंश्रवणंवक्रकृत्त्वकाः ततो
विप्रजनाः शैवाः कीर्तनेवक्रराहताः तत्म
ध्येमेरुपः शृंगैरोन्नत्येयानेवकारह साधुवादेन
महताधुनस्तेः साधुसत्कृतः तस्यापिशिवसतो
ब्रह्मन्शिवेहितिमसज्जनेन अथत्वमीयेदिवा।
स्मार्गेणवसमेरुपः न्द्रगा — निगायन्निस्व
यमेवशिवः शिवेम महादेवमहादेवमहादे
वशिवेतिच [illegible]नृत्यन्नभीतोसमसर्वपाप।

वहिष्कृतः मेरुपोलेलोल्परहितः शिवनामपरा
का० यणाः वलात्कारमपिल्पकाहरकीर्तनतत्परः
२५ नाश्नातिनापिवस्त्रम्भोनकस्यापिवशेस्थितः
२५१ श्रात्मगणमयात्तेन्यस्ववर्णस्पकृतेरहः वञ्चि
341 तस्पकृतनामन्त्रः मातामाधीवबञ्चिता पापे
नोपार्जितेविमेवेश्मपावेश्मानितछति सपत्रेव
हापापेनमातादेश्मपाटरेनकिं श्राहारोमैथुने
निद्रामिथ्यावादादयोपिहि एतामममवराक
स्यकथंपापपरित्वयः भजनापेस्मृतमश्रोम
रूपोमेरुवर्जितः देवश्रृतिविणाङवंत्रिष्यापः
ममपयत कोपिदूरतिमस्पन्यममस्मृत्यतद्वयं सं।
वयं कोपिदूमतिदेवमपश्रद्दलिणाकृदित्यह
काशीकाशीतिकाशीतिशिवशंकरकेशव
पाहिमांपतितंदीनंरुद्रदेवापगामहे नतः प्र।
भातेवरणामेरगमेहत्वानमाप्पच गतासर्वेवि।
धनार्थंरम्भोपावनोभयति नचस्थितामहापु
ण्याकृतासर्वेमहाजनाः अनाविज्ञोसोरानां।
तिदहः शंकरतत्पये मेरुपोपितयाकृता।
मातृमारूपमध्यनः साहाणप्रणतः प्राहमा।
ममनोमध्यगोवृहन मयापापानिकवीनिसु
महान्तिबहूलपि कृतानितनवरतनिकृती।
ममसतमाः यथाहंपापनिर्मोक्षोभवामित्सतत
हत्यता ॥ महस्यरुद्रः ॥ तंनिष्पापोस्मि भवता।
मिशिवयोकेशवस्यच एवमेकोशान्मकेलि
गमनेगरहितोत्पहने मेत्रीवाणिज्यमृत्योपे
किपुनः पूर्वगणादिमिः येनकेनापिजन्महत्त
सपापेनविपते ॥ मेरुपउवाच ॥ पितानिष्ठा

सिनः सोऽहं कथं यास्यामि नरकं प्रतीतिकरणं किं
विदन्ति वेदं मनेऽरहं कथयन्तु न यासभ्याः शा
स्त्रप्रतीयसंयुताः ॥ सदस्य ऊचुः ॥ आज्ञानय।
त्वपि नरमस्मद्वचनगौरवान् प्रतीतिं दर्शयामो।
यविश्वनाथस्य सन्निधौ ॥ श्रीमहादेव उवाच ॥
मेरुपोत्र रुद्राङ्गनाशिवशिवेति च महादेव
महादेवेत्युक्त्वा ह्यसौ व्यवस्थितः कुष्माण्डः शा
हृदयेनाकीर्तितः शिवनेते पशुपपशुपाय।
शुभभे शिववाक्शंकरप्रियः साभवेवचना।
द्रेहह्ममेरुपमात्मजे उवाचवचनेभीनामतेषु
त्राह्यमानुरा प्रकृत्येवचनिर्वेदकथमायमन
वद ॥ मेरुप उवाच ॥ आज्ञायन्तिसदस्यामापि
तेरवमस्मानद्ये निर्वेदवनेबहुलेनपवृक्षगुरा
तः ज्ञनलोमेरुपस्याथ कुष्माण्डमब्रवीत्तदा
पुत्रस्तेकृतनिर्वेदः शिवस्मरणतत्परः शांति
निष्टितमृदेशोनातिथिकस्मनेनरः कृतनि
र्वेदमनसृष्टनापुत्रेनसहिजः उत्थायागत्यस
हसाददर्शशिवरूपिणं रुद्राक्षमालिनं शान्तं
विभूतिकृतभूषणम् उवाचकिंसमायातः।
शीघ्रंपुत्रयथामहान् नहिस्वल्पेनधर्मेणशा।
यश्चित्रंमहद्भवेत ॥ मेरुप उवाच ॥ मयाबहूनि
पापानिकृतानिविविधानिहि नज्ञायतेनेया
पित्राकिमन्येहरसंस्थितैः वन्नाम्नाहयमे
वमद्रम्याः द्विरंशीनाः इत्यवनेकृतनया।
त्मनत्तेहेनमाव्रज इतिपृष्ठवामेरुपस्यवचः।
पञ्चात्समन्वितः मुक्तिमेरुपिकात्रापमदस्यः
संस्थितांशुभान् नेरहतोद्विजवरैः धर्माधर्म।
विचारकैः उपवेश्यतेमाचुल्लेपुत्रमेणुद्धिमा

का॰
२॰
३५२
352

ष्टवान ॥ लक्ष्मांउउवाच ॥ शयाम्यनेनकेनासौ
शुद्धिं प्राप्तोममात्मजः प्रनीतिर्ममकास्माद्यदने
नसहभुज्यते मुक्तिमेउपिकायामन्नस्वामोविल
नेवापरः मवेहदतिवेदात्मानदाशकानवौत
रं तत्पार्थदाभूतवगुरव्यावदिष्यतिचममामाः न
दामन्यमवशीनः प्रामन्नदेवप्रसादतः इत्युक्ता
नेमहस्यास्तेनख्रविष्णुमव्यय रविंदुछिदए
पाणिभैरवंवेवपंचम पंचापितचसवशीताग्र।
त्रिमेरूपमथ्यतः श्राद्धेनामहात्म्यानोलोकप्र
त्ययकारकाः ॥ विष्णुरुवाच ॥ ययंशुद्धोमहा
पापोमउपःसाधुसंगतः क्षेत्रप्रदक्षिणंकृत्वा
कीर्तयन्नाजगद्गुरुं तस्मादयंगच्छतुस्वंगृहंपि
तृसमन्वितः ॥ दुंढिरुवाच ॥ काशीतिना
मजपतांशिवनामतुलिंविप्रादिपापनिचयो
यत्क्षयंप्रयाति किंतत्कथाश्रवणकीर्तनवा
मदानैःसम्यक्प्रदक्षिणकृतामशुभस्यनाम ः
॥ दंडपाणिरुवाच ॥ काशीपापापयेपेकुर्वति
पापान्तेषांदुःखजायतेनिश्चयेन शम्भोर्लिं
गंपापिदाकाशाउपपञ्चकशानत्यादिकमशु।
डः ॥ कालभैरउवाच ॥ कार्यममैतत्वल्लपा।
पिनामदाकरोमिदाउबुद्ध्यावपुरमेव प्रद।
क्षिणीकृत्यममागतस्त्वयमकाशीविशुद्धोन
विद्यापमस्तितत ॥ रविरुवाच ॥ सत्संगतेः।
क्षेत्रप्रदक्षिणाकृतेनकाशीकथाश्रवणकीर्त
नवंदनादिना शुण्यप्रदपापहरस्ववासदेहि॥
वेश्रोमेउपःसत्यमेव ॥ श्रीमहादेवउवाच।
ममामदैवंवरभक्तोक्षपाउमउपो प्रदक्षि
णीकृत्यनेनात्रमहक्षणउनः पुनः निष्पापो

हर्षसंपूर्णोययमस्तोस्वमालयं इतिश्रुत्वातुसा।
ग्रात्मारोगोषघ्नोमहामुनिः देवप्रदक्षिणीकृ
त्यनमस्कृत्यपुनःपुनः जगामचपंक्रोशास्य
यात्रार्थंशिष्यसंयुतः पंचभिर्दिवसैःकृत्वाया
त्रामेत्रागतोमुनिः ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ एत
त्तेभिहितंदेविकाशीपांयत्पातकेकृते तस्यप्र
णाशनंशुद्धप्रायश्चित्तस्वडलेभ श्रुत्वाध्याय
मिमंपुण्यंसर्वपापप्रनाशनम् नरःशुद्धिमवा।
प्नोतिकाशीवासंचगर्भस्थितः ॥ इतिश्रीब्रह्मवै
वर्तेकाशीमहात्म्येप्रायश्चित्तनिर्णयेनामा।
ध्यायः ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ देवदेवमहादेवस
न्देहोनाशितस्त्वया किंचित्पृष्टविमस्नेहप्राय
श्चित्तविनिर्णये पंगवःशुक्तिरहिताःरोगग्र।
स्तादैनैर्युताः काशीपापप्रहृतःपश्चात्प्राय
श्चित्तमभीप्सवः कथंतेषांभवेच्छुद्धिर्यनि।
नोकाशिवासिनां स्वकुमारशरीराणांगतो
स्त्रीसमवायिनाम् वदतेषांयथाशुद्धिर्यान।
नाविनिकृतनी ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ शृणु
देविरहस्यमेकथांपौराणिकींशुभां यच्छ्रुत्वा।
मुच्यतेजंतुःपापसागरवारिधेः श्रुत्वैववर्णयि।
ष्यामिकथांपापमरद्वलेभाम् त्रिलोचनसमीप
तःक्षत्रियःस्त्रीर्यवणिजः महदेवेतिविख्या
तोपापाचारतःसदा धनेबहुक्कलेनास्यजा।
तेकार्पण्यनोरयेः क्रयविक्रयदोषेणका।
धार्पण्णहाडिमायये यथाकथंचिद्दंभेनपापे
नयनतन्याः नदत्तानिनभुंक्तेचयनंस्वल्पम
पित्नहो नन्नानेनवृतंकिंचिन्मदानेनशिवा
वेनम यात्रादिनेष्वपिसदाक्रयविक्रयनन्याः

का·
११
रू५२
३६३

तस्यभार्यापूतदेवागृहदासीरतोभवत् स्वाधीनं
स्वपतं कृत्वाब्राह्मणेभ्यः श्रयच्छति रुद्रमेवनपा।
तिमकृस्तयासद्भिरपिशुभ वर्णाग्रहंतुपजीवो
मसाधुसाधुविगर्हितः ग्रस्मान्यपिवयापारिणम
ध्यमध्येकरोतिव एकदावल्लभातस्यदासीधर्म
कथापरा एतांधर्मव्यसनिनीपुत्रादिपरिवर्जि।
ता पतिर्विलापयामासपुत्रार्थंयत्नेवाभव न
श्रृणोतिसपापात्माधनव्ययभियासकृत् प्रा।
र्थितोपितयादास्यास्वयमेकृतयानया एकदा
मानिनीभूत्वास्वभर्तुःखिन्नमानसा किमनेन
वराकेनसदाधनरतेनच विभ्रमावासभूमौहि
सदाधनमनास्त्वयं नपुत्रोनचकन्यास्यपौत्रदौ
हित्रकादयः कथंभवंतिविननावेशावल्लभाः फ
लान्विताः एवंविचारयेद्यावत्साध्यासीयमैन
स्वरा कथयमेपरोमेस्यानावलोकाविपक
ष्ठुः ग्रहोकष्टंयः पापात्मागच्छत्यधमामपितः
इतिलोकश्रावाश्चतास्वश्रृसानुततोवचः प्र
ताप्रक्वाब्राह्मणेभ्योज्ञात्वामेधर्मकारणं दान
मेवपरंश्रेयःकाश्यपान्नविशेषतः इतिभूमौ
पतितासाविलपन्तीस्वहृदःविता श्रागतोयत
दवस्याभीदृष्ट्वागेहंसमार्जितम् अत्रिश्रमस्य।
नाप्यन्नंवावदायंविवर्जितं वाश्वेवदकथंस्वा।
मानंभोक्तव्यमयापुना नयापिस्वावदायिन्या
भुज्यतेस्वप्यतेस्वम ॥ दास्युवाच ॥ गृहका
र्यकारयंत्नाहंशानातंत्यादिना नभोक्तव्य
मयाकिंचित्स्त्रीजनेयत्नसंशयः ॥ श्रीमहादे
वउवाच ॥ भुज्यतेश्वन्यहेकिंनकथ्यमध्याय।
नशयः भविष्यतिवागोरेयत्नह्रदयकयाश

ण हृतेनभुज्यतेस्माभिर्मिष्टान्नंनवशार्करा
नवांपसंनतेलादिपक्वेनभुपतिकिंपनम उप
फलावृवस्त्रस्तुःरिविनावर्णानोगता उप्यो
यथाहर्हिग्यिर्षकपापसंद्विविगर्हितं विषा।
पीताजलेवापित्वत्वंजोविन्नुमात्मनः श्री
मत्संगमस्तुतेपापकथ्यमहंतरे श्रहंदासो।
यथावेषुणावेह्नुभिःकिंनमर्दिता तावामा
गच्छमेपापकथ्यंनतोयमपरः वेंतत्रियः
कुलेनश्रुमसंगात्सदिगर्हितः श्रतःपरम।
हेपापवत्संगान्नरकेपते नवधर्मेषुनिरतो।
नतथादाननत्परः द्वितियाणांपशुपरितेश्रा
स्नाणाभुञ्जनेनिशम नतेपुत्रनतेपोत्रादौहि।
त्राश्चनरोथवा पनेकस्यापकारायसंविनपा।
मेवर्जितं नंनजानामिपनजस्वर्गस्वोभागया।
गविता मृषिकाश्रपिसंविनाभुजनेसुवमुन
मे पनव्ययकारायेतथात्रवस्त्रमतामम केश्चि
त्संगनकुर्यादिनजनोव्ययतरैः पनव्ययह्रे
नोमूर्खोः सीदन्निपनशापतः श्रतोमयानभा
योनेरादिनानकुलागता तस्याःपुत्रादयोद
व्ययंनोष्टतिमोमके नेदासीममवित्तस्य
दानस्यायथाकुरु तस्मादात्रवहशः कुरु
वयंहिष्ठ्कति नपुत्राव्ययकर्तारोनभार्यापि
ननाप्तिनो निस्तीर्णोस्मितयाभद्रेयनरहा।
पिज्ञायते श्रतःपरंनशुतिष्ठमाषान्नंपरिमर्ज
च देहिमुष्टिद्वयंनावयावदंनेश्रानेभेवेन् उ
तिष्ठवावसादासीयमेषवणनत्परा उलीमा
मस्वत्तुःस्वांतानवकिंचिदुवाचह ।।ऐपकथमा
नवतोजानामिप्रियवादिनि कथयिष्यामि।

का
२२
३५५
३४५

यथवंतनकथीनसंशयः ॥ दास्य उवाच ॥ मया
चेनवक्तव्यस्मान्मउक्तंकूतनायक यच्चर्थक
थाविस्मोः शिवस्यचपराभवेत् तत्रतत्रवया
भदृश्यांनवांशन्यदृशदा तदावउक्तेनमयाले
चनीयंकदाचन तस्माच्छायनसाश्रुतवया
पार्थमाहतः ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ अव
पूपमेवश्यांनवाकथायामेमयामया विरु
द्धमेकमेवाद्यदानवांकिंचदेवहि तवश्या
निकृतेजाताश्रवणायतहानिदे गम्यतेनम
याकापियनव्ययभियाशिये नवस्तेहाक्षमि
ष्यामिसहसास्वदायिनि इतिश्रुत्वातयाश्री
कोगच्छयमेकथाशृणु तावद्गोजलंसामग्री
करोमिमधुरातव इत्यादिश्यतुयादास्यागत
ष्यानकथाहरेः त्रिलोचनसमीपतयत्रस
मस्तीपुमा तत्रगतामहातेजास्तपविष्टः
महरतः अथकिंदेवयात्रार्थं श्रवणार्थंस
मागतः महदेवोमहातेजा किमर्थंसमुपा
गतः इत्यश्वत्याहयंतेलोकैः सोपहासमहा
त्मभिः नतोयमेकथास्तुडाप्रपिडितायापिना
मपि प्रहृतासर्वलोकानांश्रानन्दरसगर्भि
नी इत्यक्त्वावचस्तेषांमहातांमाविनात्म
नो कथांतेसमहातेजागतः शून्यंनिजालयं
तस्मिंदिनेतयादास्यानकृतापक्तिरत्नजा
तस्यमतिपरीक्षार्थंमतापमेकथानवा ना
वतस्थागतोगेहं स्नानार्थंमिछवाजलमु
ष्णोदकेनसस्नामीस्ताप्तिः स्नात्वातयापुनः
भवेनिशाषितः मिउमत्रेसपावितमया सा
नसीपाकसगोचाममनाकिंमपिवास्कवान

सिद्धमन्नं त्वयास्वामिन्नकथं भुज्यते धना नतो
यन्नादिवाना नैकन्नेवावनेनैव बहु अपरापहि
ममचेहृत्वा त्विस्वामिवल्लभे स्वहस्तेनम
याकार्यापत्निः शुद्धावदाश्रुतन्न ॥ दासीउ
वाच ॥ किमानेयं मयास्वामिपाकार्थं वद
तन्नथा माषचूर्णादियकिंचिदुपनीतं श्री
ग्रमस्तिमे ॥ श्रीमहादेव उवाच ॥ हविष्यस्वा
हयकिंचिद्वदेहेषुमनिस्वप्रियं नदानयम
हारोयेनतत्प्यतिस्वहिजाः तथाप्यदिवद्धा
यैवनवोक्ता किमपिप्रियं आनीयकारिता
पक्कि तयापर्मदशायथा भुंक्तेतिसत्तयोक्त
स्तां प्राहस्वामीस्वदासिका कथंविनाति
थिंभोक्ष्येनस्मादानयकंचन सागतात्तवहि
र्द्वारेपश्यन्तीभिक्षुकान्बहून आहूयमाना
नायांतिभिक्षुकाः पात्रपाणयः वदंतिम
हतामन्नं त्वमक्षादासीपतेः कथं भुज्यतेचान
मस्माभिः काशूण्या वाशुचिकस्यच हूयमाना
नैतयोभुंक्तेसभुंक्तेनस्यकिल्बिषं इतिश्रुत्वा
भिक्षुमुखान्तयासर्वंनिवेदितम स्वामिनो
स्वाम्यपितदालज्जितोदुःखितोप्यभूत भोक्तुं
प्रवृत्तः सतदामार्जारानाह्वयत्सदा नैपितायया
तिनस्पाससानाइयिष्यतितेः पुनः मार्जारा
णांशुनांहूतिज्ञायनेनकदाचन काकादय
श्चलेनात्र नाडिनाबहूयातथा भुक्तंसदन्नं
यमेवतेनदासीपदंनपरिशोषितेयत व्याप
रचंचोवनतः सहकनाश्चिमापयभूत्रिप्रियम
हीनः ॥ दासीउवाच ॥ कथमानेदहीनस्त्वस्वा
मिन्वदमहामने यतेनयतिनोदुःखंनिवेद

का०
२२
२४६

346

तेन चान्यथा न दृष्टं नैव दृश्या याति मोत्स्याहे सा
नमे ऊरु नृस्यात्स्तु तद्वचः श्रुत्वा स हृद्देवो महा
मतिः न किंचनो वाच स नो दासी यमेपराय।
ण शान्तकथा यत्तु गतो गङ्गायां स्नातुमाह।
नः पुनर्धर्मकथां श्रोतुं गतो देवालये मह।
त् महद्भिराहृतः सोपि श्रुत्वाविमुक्तः कथा।
शुभाः चकार श्रवणं विष्णुकथायामाहतो
पिकम् न चकश्चिद्द्विजः शान्तः शिवविष्णु
परायणः कथाः स विविधा स्तके नाम्ना।
शान्तश्चेतोमतः ॥ कथापाठ उवाच ॥ जन्मा
न्तरसहस्रैस्तु यत्पुण्यं समुपार्जितम् तेन पु।
ण्यकदम्बेन दर्शनं याति काशिका काशिका
दर्शनमात्रेण निष्पापो जायते जनः पुण्यभा
रं पापनाशं स्नानाद्विशति काशिकाम् तेन
पुण्यवचनेन जायते शुद्धमानसः मनुः
शुश्राम मुक्त एव भवस्य वनमश्रायः इति द्वि।
तीयेह्नि कथां स बाह्यजः श्रुत्वा श्रुतिं तानवा।
हस्यनिशाम् गतागृहं
पश्चाद्द्वितीयेह्नि भुक्त्वा नत्व गुरु
म् शिरोदासैनि वेपादासीमाह स बाह्यजः
दासिके तत्प्रसादेन श्रावका विष्णुभामतिः
तस्मान्न हितः कश्चिन्मे लोके सर्वपापरे श्रा
गच्छ मद्भोगार्थं न्नाटटं स्व पीयत्स्वच ॥ दासी
उवाच ॥ हितं मया हि न किं नेमत्तो हि द्विनका
रकाः मनो मगाद्रमेकथा मवति हि तकार
क्रा: मनागमामा पानका: कथा: कर्णोप
यानाः न च स्वामिन कथय मे ममापि स्वाच
दोभव ॥ महादेव उवाच ॥ यथानिष्टेन हृष्ट।

वंत्वयाकिंविष्णुभानवे यः सर्वंकथयिष्यामिय
हेतत्रूदयेमम इतिश्रुत्वातुसातूर्णीमाससेवा
परायणा अहर्निशंमहातेजाः कथायांश्रवि
वारयन् पश्चात्तापपरश्चासीज्जीवितेमरणेन।
या जयशंकरविश्वेशजयदीनपरायणा सा।
महाराजनाथपतितंयवनलोलुपम् श्रुतिद्वणे
शिवशिवेतिशब्दश्चासौ रात्रौनिद्रानियाति।
नैनेयुर्विदापितेण प्रातरुत्थायसपुनःस्ना।
त्वाविश्वेशमर्च्यंच पापणकाष्ठकामिः का
रयामासमहः बहुभिर्दिवसैः सिद्धंबहुचित्रे।
विविचित्रम् तुलसीकाननसंयुतेकृपसोपान
संयुतम् शिवकृस्यापणांचक्रेमहादेवोमहा।
मतिः श्रुणोतियःपापाद्विनाशिनीकथायाम्
पानिनश्यन्त्रिहितस्यशीघ्रं प्रवृणोयेन्सोपिनपा
पभागभवेत्याप्नोतियमेपरमार्थंहेतम॥ इतिश्री
ब्रह्मवैवर्तेकाशीमहात्म्येमहादेवोपाख्याने ना
मायायः॥ ऋषिरुवाच॥ सप्तपुर्यः काशि
कायांकुत्रकुत्रव्यवस्थितः ज्ञातव्यास्ताः क।
थयस्वतयात्राथिभिरनन्तनाः॥ स्कन्द उवाच
॥ इदमेवपुराहष्ठःपार्वत्याजगदीश्वरः क
थयामियथाव्यासमृगवाप्नुवाक्पापिनं॥
देव्युवाच॥ सप्तपुर्यः काशिकायांसन्तिशंक
रशंकराः श्रोतुमिच्छामिदेवेशयदिबहल
भाषहे॥ श्रीमहादेवउवाच॥ मुक्तिपुर्यः स
प्तपुर्याः प्रतिकल्पसनिःस्थया नाम्बसर्वा
णिरिजेवसाम्सहितास्त्रयः देवादेवेस्त्रय
स्त्रिंशत्कोटिभिर्मुक्तिदात्रणं श्रुणुदेविप
रांतंयश्चावानेहिकस्यांचिवित काशपान्

का
२४
१५०
347

महिमाकश्चिद्दिविद्यश्चित्रशास्त्रिकृतं पुराकृत
पुरेऽरविदेवानांवमहानभूत सर्वोदोषुकिम्पु।
दिष्टपञ्चषीणांवमहात्मनाम् कथंजीवःप्रमु।
वंनेकथंपापत्वयोभवेत् कथंदुःखविनिर्मुक्ति
हिकथंस्वर्गमवाप्यते॥ सूतउवाच॥ एवंश्रु
तानांतेषांनिःश्रेयसमभावार्थिनाम् सर्ववेदार्थ
तत्त्वज्ञोभगवान्विश्वलक्ष्मी अयोध्यामथुरा।
मायाकाशीअवन्तिका पुरीद्वारावतीतथा।
सप्तैतामोक्षदायिका ह्येताकाशीमृतानायेचवसन्ति
वमहाप्रियः तेषांमोक्षोभवत्येवमहापापप्रा
णाशनम् महापातककृत्क्षायेमहाहारानरनाध
ये तेषांसमाप्नुवन्तिमोक्षामथुरायांवपुष्टियान्
यागतियोगयुक्तानांमुनीनांमूर्ध्वरेतसां साम
निर्विकल्पकांन्यायहिकांतिमनस्यापरार्थिनाम्
सुप्ताववेदवापुषयांमसवाचेमहाफलां अयो
ध्यायांमृतानांमोक्षोभवतिहरिरूपिणः गंगाद्वा
रेमृतानांतानिर्वाणांनिर्विकल्पेन भवत्येवनी
मदेहोपपन्नस्यप्रसादतः अवन्तिकापुरीपु
ण्यामहाकालस्यशाश्वती यस्याविपन्नाविद्या
त्मनिलीयन्तेजनाजनाः एताःपीठांदिदान
गादेहत्यागकृतांसतां सर्वाःस्वकृतंसभारत।
भूतापुण्यकर्माणां पापिनादर्शनस्पर्शश्रवणा
दिवुद्धेर्लभाः काशीनानन्दरूपाहिशिवस्या
नन्ददायिनी इत्येतत्कथितंपुण्यंप्रोक्तवान्वि
भरद्वाजे यथानैरवनामसर्वेख्यानेजगद्गुरान्नि।
दिते॥ इतिश्रीब्रह्मवैवर्तेकाशीमहात्म्येस
सर्गवर्णनंनामाध्यायः॥ ऋषयऊचुः॥
काशीमहात्म्यमनन्तंकथयस्वपुनःशुभ

प्रयागेनैवसर्वभगशीतिर्गतानाविमुक्तके ॥ सूत
उवाच ॥ शृणुध्वमृषयः सर्वे विचित्रां काशि
सत्कथां शृणेवंसाम्प्रत्वात्सर्वैर्वेदाध्ययनपूर्व
कैः ऋषिभिस्तुरुद्रेत्रवासिभिः पुण्यरा
शिभिः पुरासत्ययुगे विप्रायहूतेनद्दामिव
स्वायंभुवोमहातेजामनुः शांतविग्रहः
सपकदाविषमात्मा ब्रह्माणंसमपृच्छत प
प्रच्छसहिकामस्तिकिमागमनकारणं ॥
मनुरुवाच ॥ आज्ञापयगुरोमानंवतंगतंज
गहुरो कृतकृतोस्मि भगवन्नकार्यंममावि
द्यते ॥ ब्रह्मोरुवाच ॥ वक्तव्यमस्तियमेस्य
कर्त्तास्तदत्रमोदिता कथंनिर्वेदमायातोम
वान्यमेप्रवर्त्तकः ॥ मनुरुवाच ॥ ब्रह्मन
काशीकाशीनापोषतंतौयेयेलोकाः संस्म
रन्त्यत्रतत्र नेतेमुक्ताः किंपुनर्दर्शनात्पुनः सा
येवैकाशिकांसंगतास्य अहमपिगमनेच्छो
यत्रदेवः स्वतंत्रः शुभमशुभजनयस्तार
येत्काशिवासी कृतिपूतकृतकार्यायत्र
लोकावसन्तिः कृतमपिकृतकार्यस्तत्र।
वत्स्यत्कृतार्थः कृतिस्मृतिपुराणेषुप।
र्मःसाध्यः सनातनः तत्फलंदर्शनादेव
किंधर्मैः साधितैःपुनः ॥ सूतउवाच ॥
एवंब्रह्मणोमनोः श्रुत्वावाक्यं यावद्विचारये
त् तावद्यमः पापिनांहि शास्ता ब्रह्माण
मभ्यगात् नमस्कृत्यमहातेजाः काशी।
काशीश्वरंस्मरन् उपविष्टोमेरुपृष्ठे कृत्वा
यौब्रह्मसंनिधौ ॥ ब्रह्मोरुवाच ॥ कथ
मागमनेतेयमनाहंममागमः पापिनां।

का॰ इतनमेवास्माकंवेदरत्नानाम् ॥ यम उवाच
२५ ॥ देवदेवनमस्तेस्तु कृतार्थोस्मिजगत्पते
२४८ शृणुएवंयंकोत्रकेइहनेमयास्मिन्यामममाज्ञनः इ
नामयापापिविलोकनायत्स्वइहागताभारत
मेवर्षेवर्षे मत्पेनपापप्रयुक्तेनभुयत्राम्मिते
काशिदृष्टाविमुक्ताः अद्यत्रमहापापा।
कारिणोनिरयंगतान् शास्तिक्रोधवशान् द
शृणुतकैःसंश्रणोदितः नावनस्सूताकमी।
भूमरिक्तादृष्टामयागताः इष्टाहृतानामनू।
स्नुवःकाश्यांसर्वेविमोचिते केचिनोनाके
पिसंदर्शनेनकेचित्स्नानमात्रेणकेचित
केचिद्देवदर्शिणीकृत्यकेचित्पूजांकृताके
पिमुक्ताबभूवुः पापिनोपिविविधविचार
णोस्मविज्ञाय्यहिगणैःपरस्परम् यानताये
भूतजीवपंजरैःकाशि-- --वेवनेविमो।
चितः ॥ ब्रह्मोवाच ॥ स्वायंभुवमनोश्रु
त्वयमेराजमहामते गच्छामःशंकरंशान्ते
इच्छाममत्स्यवेदितम् ॥ सूत उवाच ॥
एवमुक्तोमनुयमोब्रह्मणामहस्वच्चतौ
यातौकैलासशिखरंयत्रदेवउमापतिः न
ब्रह्मामहादेवंशैलापत्युःपुनःपुनः स्तो
त्रैर्वहुविधैःशंभुंजयकाशीशशंकर उ
मामहेशादेवेशशरण्यशिवशाश्वत इ
तिनामभिरभ्यर्च्यनत्वाचजगतांपतिं ब्रा
ह्मणोनारदस्तत्रसहवत्नुमस्तयोपिते
ब्रह्मन्कथयमद्येतेकिमागमनकारणं।
म एतावपिकिमिच्छन्तोपमेराजमनुवा।
द किमर्थकामाःसंप्राप्ताःसर्वेवदतस

ब्रता: ॥ ब्रह्मोवाच ॥ आदिसर्गे महादेव दे।
वैः पृष्टोसि शंकर विमुक्तेः सदा भक्तैः।
कथं त्वं पासि शाश्वत तयोः पृष्टयोर्देवा।
श्रृणु वं ब्रह्मवादिनः यथा मे वेदमार्गे।
णा गच्छतः पुरुषस्य हि संतोषो जायते देवा
न तथा मे वेदादिभिः वेदो नारायणः सा
क्षाद्धृदाध्यायी सदास्यहं वेदमार्गरतो य।
वेनेमङ्क्षानवापरे इदानीमन्यथेच्छा वा
प्रहन्तानन्दप्रभो वदन्ति काशीं प्रणमन्ति।
काशीं गच्छन्ति काशीं न वराजधानीं पूजा।
जपस्नानपरिक्रमस्तु तिक्रमेनरायां तिष
रमुमदाशिवम् ॥ श्रीमहादेव उवाच ॥
ब्रह्मन्वदामि ते तत्वमविमुक्तस्य उत्तमम्
यच्छ्रुत्वापि विमुच्यन्ते नरा पातकिनोपि हि
पृथग्भूत्वा हि क्रमे विद्मे न तत्वं काशीते य
कमेवाद्वितीयं तद्ब्रह्म सत्यं सनातनम् ततः
पुरुषमायायाः पृथिव्यामास्य काशीरे मा
याकार्यैः स्थितायत्तद्दाशास्या वरान्नकाः
मयामयाभवंत्येव चित्तविक्षेपसंयुतः म
यात्र वे पुराह्वितमविमुक्ते तरुद्यने उत्तमया
स्वीकृतं पुरुषस्वामायमहात्मने आनंदाउ
द्दितानीति स्थानन्दवनमुच्यते काशीप्राप्त
नित्वं ब्रह्म तद्ब्रह्मैव भवेद्यथा स्पर्शवाद्योग
तितं लोहं तत्क्षणाद्भवेत् यथा लोहस्य।
कायाय नित्यं तत्क्षणाद्योभवेत् तथा काशीप्रा
प्तिमात्रेण तत्क्षणात् कनकं भवेत् ॥ इति श्री ब्र
ह्मवैवर्तपुराणे यात्रिक्षिवत्रपतो ॥ इति श्री ब
त्रैववर्ते काशीमहात्म्ये गतदसमो वननतो।

का
२९
३५
350

मध्यायः ॥ ऋषयऊचुः ॥ काथ्पंकले
प्रवेशोनभवत्येतच्छ्रुत्वेमहुः पुनर्वदमहाभा
गकाशीतृपमनुत्तमम् ॥ सूतउवाच ॥
विदर्भनगरेराजावीरसेनइतिश्रुतः वास
देवकभक्तोसौमद्विनश्चनयाविधाः १
रोहितामात्यभृत्याःसर्वेविष्णुपरायणाः न
गरस्थोजनोभक्तोयथाराजातथाप्रजाः
इत्येववीरसेनस्यराज्येनोकोपिधार्मिकः १
गणाश्रवणमन्त्रानन्तरकोस्वकर्मणि प्रजाः
सदाचारपराःविष्णुव्रतागोवव्रताः एकदा
वीरसेनस्यविचारःसमजायत अपिष्ठाने
भगवतोविष्णोऊत्रछ्रीवेशुद्धिः यत्रसातान्दि
येनाशुपामरैःपिकेशवः ऋषयःप्राप्ति
नाप्नोतुःप्रयातंनमहाधियः वीरसेनमहा
प्राज्ञःश्रृणुविष्णुपरायण पुरीयंसंस्थितोवि
लरेषाकायांस्वहृपतः काशीस्वहृपाविष्णो
स्तुयत्रसातात्स्वकाशते अन्यास्वरमतेदेवो
भक्तानुग्रहकारकः अपिष्ठानेमहत्तत्त्ववि।
ष्णोपरपुरेनप ऋषिवाक्यंविदर्भस्यराजा।
लोकैश्वसात्विकैः श्रुत्वाकाशीविष्णुरूपा
ममन्यतमहाधियः काचिद्वेश्यापिविदर्भस्था
श्रुत्वामाहात्म्यमुत्तमं काशिकायाःकामक
लादिकल्प्यात्मानमात्मना इवाचवचनेचारु
श्रुत्वासमस्तविक्रियाम अहोमयामानुषं।
तदेहंप्राप्यनतत्कृतेनम येनमुक्तिमहापापा
त्समागाद्यान्तरामदात कथंकाशीप्रया
स्यहंकथंद्रक्ष्यामिकेशवम इदावदाके।

शंस्तामोहयमापापजीवना केशवस्यात्
मामायकरिष्येनशुन्नम स्त्यादिनालवं
शादिदृशायिष्येशुभाकला: किमया।
पापत्रूपिणाकृतंवीभत्सितेम्हु: यदंग
संश्रमायीशुयंतेसर्वत्रकोदितम् यिक्राम।
जगड्छिष्टांसाभजंतिनराधमा: मावयि
त्यापपुरुषान्यान्मज्ञाम्यजितेन्द्रिया अहो
केशवमायाया: प्रभाव: परमाद्भुत: नरको।
स्वबुद्धियांपरिहृतंनशुपकृते अत्रमेला
दिसंपूर्णांवगस्यादिपुत्रेवहि: शरीरंकि
मिकेशादिपूयदुर्गतिभाजनम् अहोसत्
संगमाहात्म्यपापनाथविनाशनम् यत्स
मागतत:काशीकृतपापविनाशिनी वा।
दिकृतानिपापानिपूर्वजन्मकृतान्यपि का
शीदर्शनमात्रेणनाशमेष्यतिनान्यथा तत्र
गत्वानपापानिकरिष्यामिकथंचन विषया
न्सर्वतस्त्यक्त्वाशोषयिष्येगमात्मन: पापं।
विषयसंसर्गाज्जायतेवपुपमेवहि तांस्त्यक्त्वा।
ज्ञानिविमात्माकृत: पापकृत: स्वयं अहो।
हेवजनकाशींगमिष्येकेशवप्रिया इतश्चा
स्वयमेवाशुगमनायकृतोपमा प्रस्थानदि।
वसत्ताबाल्यात्तीर्थंत्विलपितम् धनंविभज्य
किंचित्टहीनानिधमाचिता दासदासीदा।
यप्रतापञ्चस्यकेशवंस्मरन् जयकेशवदेवे।
शाजयकाशीप्रियाच्युत काशीप्रापयसर्वं
शांदिदिवासंजनार्दन इतिश्लोकंजपन्वेशपा।
विदर्भनगरात्कुमान् दिनै:कतिपयै:शीघ्रं

का·
२२
२५१

काशींप्राप्यमहाफलम् पदेपदेपापराशिःना।
स्याःक्षीणोभवतिलम् हत्यायोकाशिकायांव
गनःसर्वःसवासनः प्रागतिमृणिकर्णीन्तत्ता
नाटवाधनेवद्धः वधनेकारयित्वातस्थितानाशु
ञापयोत्रता भागीरथ्याःपरिसरीस्थिताके।
शवतन्यता जयकेशवदेवेशजयकाशीश्वा।
याद्भुत काशीपारत्नसुदेवेशादिहिश्रडाजना।
दैन मंत्रेणाननदेवेशशार्थंशुन्यनहेतसा स्थ
लवस्त्रद्वयादीनामर्वभोगविवर्जिता नर।
णीरमणीयांगोरमनेकेशावंसदा दोषान्द।
शभद्गणाणांजीवहिंसादिसंभवान् वक्रमेऽ
पिहिंसास्यान्तस्मादेकत्रसंस्थिता गंगातीरेस्व
रमणीरमयत्रीस्वमात्मना कदाचिद्गोदिनि
पुनःकदाचिद्रमयुर कदाचिन्नृत्यतिवसा
कदाचिद्रमयत्यपि कविजनेप्रणमतिका।
चिद्देस्थिताजनान् विवारयतिचात्मानंद
वपतिनपावने ।। कामकलोवाच ।। अहोम
याविगमयजनार्दनपश्यामिकाशीपरमात्म
रूप आनाहतोयोजनपंचकात्मकेविस्तार
गव्यूतियुगंतसार्धम स्मतयतिप्राप्यरमेस
हेनिक्रमपोरुपवीर्यस्वदैर्यमुत्किदम् वेश्या
पियमेवमानामनीषानमात्मनत्रभजेका
शिनाथ अहोतुलोकःपरिपूर्णशोकःका।
यनकाशीपारमनेरमापति स्वानंदपूर्णपरि
पूर्णकामस्वानंदरदेवदेवेकपालस्य पश्यामि
सर्वेत्रजनार्दनपतिंकाशीश्वरदेवदेवेकृपा।
स्य विश्वसदानंदमयेनिमग्नवाहिनेजात्यम

तमेनरोचते ॥ सूतउवाच ॥ इतिनिश्चित्यगं
गायांस्त्रीरेतीरेविलासिनी विलसन्त्रमणे।
नज्ञाननित्यानन्दस्वरूपिणा पंचकोशगात्मकं
लिंगमेकमेवाव्ययरूपिणी विचारमहासना
जितेन्द्रियमनोगुणा काचित्तपस्विनीकाश्यपा
स्वरमाब्राह्मणीकृशा पत्रच्छवेशपांसुभगा
कौर्थहलसमन्विता ॥ स्वरमोवाच ॥ कस्त्वं
ररुकिंनामतवदेशः कपशा जात्याका।
श्रिरिष्यिताकाश्यपानिर्वेदरसमेदुना ॥ काम
कलोवाच ॥ अहंवेश्याकामकलाविदर्भनग
रस्थिता रविणानिर्वेदमासाद्यकाश्यपातिष्ठा
मिदेनवत् ॥ स्वरमोवाच ॥ नवनिर्वेदमूले
किमाश्चर्यंभातिमेनद्य वयोरूपंतथाशीले
शूनामेतन्नसदृलभं ॥ कामकलोवाच ॥ वी
रसेमामहाराजाविदर्भनगरीसुना वर्ततेया।
मिकोविश्रभकः मकोनकउत्तवित्त नस्सैक
दाविचारोभूद्दषिभिस्तत्रदर्शिभिः कुत्र।
श्रीभगवान्विष्णुःलभ्यतेशीघ्रमेवहि निरू
पितंतुऋषिभिः काश्यपाकेशावमूर्तिधृत
वर्ततेभगवान्विष्णुः परमात्मसनातनः अनी
वस्वलभः सात्वाकतेश्वाकेपाजितेन्द्रियैः म
होपपानकानांवनाशनः स्मृतिमात्रतः इ
तिश्रुत्वाहमात्मानंपवित्रयन्तुविचार्य तत्र
गत्वाहमव्याश्रमेतेनरयावता विचार्यैवंम।
नसिवक्ष्यामिवाचिद्विजन्मना श्रागत्वाकेशा
वरूपंपतितपावनयाणा ॥ स्वरमोवाच ॥
लब्धाभोयतित्तवपतिः कथंभवतिसमयमः
वेश्याजगन्नियामामहाऊर्मितकमहत्न

का- २८ ३५२

कामकलोवाच ॥ वेशणावशुंपपापशूपासदा।
हलत्वोकानः पापसंचोप्पहारो त्वंक्वापाय।
दीनवंधुस्वमेवंयेनत्वक्षात्तानवशुंपभजेन्मः
॥ स्वरमोवाच ॥ कथमाहारयात्रतेभविंद्री।
पापवर्जिता जीवाःसर्वत्रवर्नेते वंसानापि।
कारिणी ॥ कामकलोवाच ॥ पयःपाने।
कदाचिद्धिकरिष्यामिस्वलोचने पवयत्ता।
पिकारोहि यथानेनत्रभत्नकुः ष्यास्पाम्पत्रै
वजीवानांकपिकावामिनायथा पोड़ान
जायनेमत्रेःस्वच — — — — हसा ॥ स्वरमोवा
च ॥ किंचित्यशुपमिवामोक्षदेत्रासिकोन्तु।
कपरं तत्समावदत्वभगेमहानंदवनेशु।
भे ॥ कामकलोवाच ॥ कामकलोवाच ॥
पंचक्रोशणात्मकत्रपकेशवस्पमहात्मनः
किंचिन्मानत्रपशुपामिस्वरमेसाधुवादिनि ॥
स्वरमोवाच ॥ पंचक्रोशणात्मकःस्पापकेश
वस्पपरात्मनः स्मूननायाप्रसंगःकःकाट
हितवस्वबने ॥ कामकलोवाच ॥ यावत्तम
मदेहायंतन्मयोभातिमात्मकः तावत्पशुपा
मिचात्मानन्तनेदेवोपचारतः प्रियादात्मा।
नमन्यंतयःपशुपांतिदृश्यमतिः नस्पाप्रियरा।
निकालेकस्यरवश्वमहरपशाः कथंप्रियस्य
विरहमहनेचविवेकिनः गताप्यनेकजन्मा
निपत्याविरहितानिमे इदानींक्षपयामस्पा।
हत्वाभिमानपरायिनी स्वरूदंशापिनात्स्वा
परवामननोलपा व्यभिचारपराटीनाप्रिय।
स्नेहविवर्जिता येहेवंचिनास्वप्नेनीवेगि
यविभ्रमेः नानहंवंचयिष्यामिकेशवेनाय

सत्कृता नाहंबिभेमिनिरयान्नैवस्वर्गाद्गर्भवासतः
नदेहगेहदुःखेभ्यश्चयथाप्रियवियोगतः बिभेमि
मानुषंप्राप्यदेहंसर्वार्थसाधकं अहोप्रियस्यमा
हात्म्यंस्वरमेवपशुपस्वदं अपराधसहस्त्राणाना
मामामनयद्दूरं अहोलोकः पापशोकस्थलःस्व
ह्लनवर्जितः माधवंमद्रवंवीद्तनथापिनवि
चारयेत् अहोपतितमध्याश्रुचक्षुःशरणमाग
ते त्यक्तेनप्राकोभगवान्केशवःकाशीवल्लभः
नप्रियपरमानंदंविहायाप्रियदर्शिनम् भजंति
येदुरात्मानस्तेषांप्रियकथाकुतः ॥स्वरउवा
च इत्यकामात्तुस्वरमाकरोद्गतवेतना भ्रू।
विश्लेषिनानाथनाथेतिकेशवेतिसदन्मह्रः विश्व
ज्यनेत्रेसोवाचकासिकासिमहाभुज मामालि
गविचित्रांगीविरहीननवाथुन अनघाचरया
रोन्याननिमंतुरममाणाया नीतःकालःकाक।
मत्यागगानोरनिवामया पुनस्तामाहस्वरमा।
मिलितोदेवरस्तव नवाकामकलेयापिनमा।
लिंगनिमन्युतिः ॥कामकलोवाच॥ प्रियण।
स्वरेणाहंमिलितानकथंचन किंचिन्ताना।
मिस्वरमेकदासंगोभविष्यति ॥स्वरमोवाच॥
अंकारेनिहतात्मकेशवोनहिदूरतः अहंका
रपुनानाहिंमध्येमर्वेनताशयः जानामिनंयदा
कामकलेमधुरभाषिणि मांज्ञास्यसियथाहृपा
तदाप्रियमवाप्स्यसि ॥कामकलोवाच॥ का
वेमहेकथंवाहंज्ञासीनाकरुणामयी नवा।
जयाकरिष्यामिसर्वंमत्प्रियकामया ॥काम
वाच अयिप्रोत्रीदेवताहेदेवेत्रसाकरुणामयी
काशीविविजयितानांदृष्टाहंसमागता स्व

का-
२९
३५३

स्नापयामि तं वरदं केशवं केशवप्रिये मध्याह्ने
मणिकर्णिकायां तु विज्ञोऽस्य विग्रहं जपच इत्युक्त्वा तां
स्वरूपं स्वं दर्शयामास काशिका षोडश
वार्षिकी स्वकरुणामूर्तिर्दयानावरूहस्ताभ्यां।
ममयं च विश्वजननी विप्ये तिय्यागीयते याद्द।
ष्टा स्मरणगतापि सनतेया कीर्तिनास्त्रत्तना या
स्पृष्टा न्द पिरात्मनतमखिलं द्यान्त्वं काशि
का ॥ सूत उवाच ॥ इत्युक्त्वान्तर्हिता मूर्तिः का
शाः परमसौख्यदा मात्रा दृष्ट्वा भगवतीं न नाम
शुभेष्वापि एवं तु काशिकेदर्शयात्मानं केशवं।
श्रणु हे भ श्रतयाष्टयकथ्यातं न शृणद्यामि
महेश्वरि द्वितीये दिवसे प्ये वं मुहूर्ते द्रतिविकु
ला मध्याह्ने मणिकर्णिकां समन्ता चाकेशवम
ब्रवीत् जय केशव सर्वेश काशिवास स्वरूप।
ध्रदे नयमामत्र यभगवन्काशीवास प्रियापि
य एवमुक्त्वा ध्यानयुगायमास नवनीं वसा भ
गवंते प्रियं प्राप्य केशवेन समागता न देहगेहा
प्रन्त्युजायाधनानि सर्वाण्यपि पावनानि
नरस्फुरंवंति स्वस्वं कदाचित्तस्मात्तु काशीगम
नात्सर्वदीप्यात ॥ इति श्रीब्रह्मवैवर्ते काशीमा
हात्म्ये कामकलानिर्वाणगमनं नामाध्यायः
॥ ज्वषियादृष्ट्वः ॥ वीरसेनो महाराजा विदर्भन
गरस्य च किं काशीकागणा धूनाचकारह
रिवल्लभः पुनर्वेशपापवचो रूद्रिननदेव्यतिम
हर्षदः जगद्वानाम पुरस्तृतमहाश्चर्यकर
मेद्रत ॥ सूत उवाच ॥ वीरसेनः प्रसेनाय यरास्य
प्रजायुद्धनवान् विप्सभर्तः काशिकायामा
गमत्रियामह वरणायां सत्ट्स्या केशवं।

सखसन्निधौ स्थितादिकेशवं शाज्ञयाराय
यतिभक्तितः पादस्नानेपादतीर्थेषकेवा
मध्याह्नेवैकर्मिकायानिमज्यटष्ठादेव
विश्वनाथंतनस्तदेवादेवमाधवंकेशा।
वंच कस्मिंश्चिद्दिवसेराजावीरसेनोजि
तेन्द्रियः वेश्यांकामकलोस्मृता:कारा।
यामासकौतुकात् आगतांतांसप्रच्छ।
किंकरोष्यत्रसंस्थिता ।। राजोवाच ।। क
स्तेपतिक्वचास्तेसः किंनामाकस्यसमतः
किंददातिसुखंवित्तंमिलितासिकथंमतं
कामकलोवाच ।। केशवोमेपतेराजस।
वेज्ञात्वेममस्तदेकः तस्यनामान्यतन्नाति
नैवैकमपिवस्ततः वेरस्पृतिभुरानजस।
मनोऽस्मान्मदः प्रभुः वितेतस्यजनेनैवनेन
दत्तमपिकंचित् शक्ताश्चितस्यदेरक्तामिलि।
तास्मिगतोगिरा ।। राजोवाच ।। कथमन्यस्य
मिलतिकथंवासेवितेनरैः मिलितोनप।
नयातिकथंनास्मिन्स्ववनेते ।। कामकलोवा
च ।। शकुभक्त्यासमिलतिस्मसणात्सेव्यतेनवुपे
मिलितोपिनलभ्येतजेवरहस्यकापरैः ।। रा
जोवाच ।। वर्णाश्रमेषुकेतस्यवल्लभाकस्य
वल्लभः तस्मिन्मात्रेमनोन्यत्रनगच्छेद्दिष।
यात्मे कथंकामकलेत्वंहियदिजानासि।
नमनः ।। कामकलोवाच ।। देवमार्गरता।
स्तस्यवल्लभावल्लभस्यच विषयेविषट्टली
नांपरमात्माजनार्दनः श्रुतिहीनोनदृष्टप
न प्रत्यक्षोपिरविंधया यत्रयत्रभवेन्सोति

का ३ २५४ 354

ज्ञनस्यविषयात्मनः तत्रतत्रमनोयातितनस्त
न्मयतामियात् अतएवविदानेदेपरमात्मनि
वल्लभे स्नेहः सर्वात्मनाकार्योयथान्यत्रयत्ना
दिषु स्नेहाद्रमनमासाद्यस्वस्वंस्वरमनेवशी वि
षयस्नेहिनांनेत्तुनमिलन्तिकदाचन केशव
स्नेहिनामात्मासद्याद्रवतिमाधवः ॥ राज्ञो
वाच ॥ विषयासक्तचित्तानामपिप्रयत्नतोहरे
कथंमिलतिदेवेशः केशवः क्लेशनाशनः
॥ कामकलोवाच ॥ विषयासक्तचित्तानांश्र
वणोयदिमानसे प्रवर्तनेकाशिकायांमिल
त्याशुजनार्दनः ॥ राज्ञोवाच ॥ सर्वेषुएवहि
सद्देहेस्थिताकाशिरवाप्यते श्रद्धयाहता
शानांकथंसाक्षाद्भवेद्धरिः युष्मसाक्षाद्भग
वतिशैशिवनानोपरे मन्मसद्धीः अनेनस्य
सर्वेनपश्यतिवान्यथा किंतस्याऽपिमहाभाग
येनश्रद्धातिनिर्मला जायतेवचनेवापियथा
साक्षाद्भवेद्धरिः ॥ कामकलोवाच ॥ श्रु
तिस्मृतिपुराणोक्तंदेवेनेकर्मयश्चरेत् ब्रह्मा
पणधियासर्वंकर्त्तव्यंविभुः वल्लभ ॥ राज्ञो
वाच ॥ श्रद्धाशुद्धिश्चकथंज्ञातव्यास्वर्व
कारिणा यामासाद्यनरोमज्जत्राशुयाकेश
वपति ॥ कामकलोवाच ॥ श्रुणुश्रद्धामहा
राजनेसतिपरिवर्जने अत्रैवोदाहरंतीममिति
हासंपुरातनं यच्छ्रद्धाश्रद्धयाश्रोताभवेत्सह
रिवल्लभः विन्ध्यादिकोटरेराजन्निलया
लोमस्वमित्रना नस्यावसतिपापात्माभिलोरौ
दानेनामहत मार्गमागच्छतोवीन्द्रपजना

अलिपतिसदा हत्वाहत्वायनेसर्वंगृहीत्वापलि।
माविशेत् अस्यहंजीवहननेअतिहंकतिकर्तेन
प्राणिनाशकरोम्येवरौद्रात्ःदीनाससक्रियः प
कदाब्राह्मणानामिलितामार्गमध्यगाः रौद्रा
तेणाहतासर्वेहस्त्यश्वशुभदर्शनाः केयंउ
नश्रायानादीयतेसर्वमेवहि नवेदज्ञा गृहीष्या
मोयनेजीवपशोबले।। ब्राह्मणाऊचुः।। गृहा
णासर्वंहियतेयत्किंविद्वनेतेवस्य शरीरेस्यजम्भ
लेशायेनकाशीसमाप्यते।। रौद्रात्उवाच।। पतु
स्त्रलेमनुष्याणामायुपरमहलेभ नश्येत्कृतेभोगदे
तुजीवितेनकिमेहितैः।। विप्राऊचुः।। यनेन।
किंपापशोकाधिदुःखमूलेनसर्वार्थविनाश।
केन आहारमात्रादतिरिक्तसंग्रहेनशपत्यवषप
परलोकशून्यः।। रौद्रातउवाच।। पापदुःखस्य
मूलेहिस्वकृतेस्वस्वकृत्मते पापिनोनिरयंयान्ति।
स्वर्गंसुकृतिनस्तथा।। भिल्लउवाच।। मयापापेह्
नचोरकथस्वस्वमवाप्यते नहिदुःखंविमानामि
यावजीवंमनागपि।। विप्राऊचुः।। स्वस्वयत्स्याप्य
नेभिल्लपूर्वजन्मार्जितेनच सुकृतेनमहात्वर्वं।
उक्तेनेदुःखकृज्जवेत।। भिल्लउवाच।। दुःखस्यपु
पांकिंविशाःसुकृतस्यापिकिंपुनः वदन्तसर्वावि।
वार्धाश्चनजानेकिमहन्तरं।। विप्राऊचुः।। परयो
शाकरंविप्रपरद्विव्यादिहारकं सन्निधमात्मट।
ष्टांतेदुःखदंदुष्कृतंमतं सुकृतंसर्वसुखदंकृत्यपर
द्रोहविवर्जितेन संस्कारैःसंस्कृतस्यात्रशुभेवितेश।
वर्तते।। भिल्लउवाच।। संस्काराः सन्तिसंतीहवीरस्या
व्यंनरशोयकाः आदौसज्जिसंत्रनिहिंतनोनिस्ता
रभाडना ततःसप्तास्वपरताविचारस्तयनेना

णाः

ततस्तान्वभवासाध्यस्ततो विषयमोचनम् आहा
का- रशुद्धिस्वपुनस्ततः प्रीतिर्जनार्दने ततः सर्वेवि
३५५ स्मयं सर्वदानंदप्रदं च ॥ भिल्ल उवाच ॥ सत्संगे
355 पि न कस्यापि दृष्टपते सन्मनोगतिः न कथं श्रव
णेनापि सद्बुद्धिर्न हि जायते ॥ विप्रा ऊचुः ॥ याव
त्पापं तु मलिनं हृदये तावदेव हि न प्राप्नोति सन्म
बुद्धिः स्यात्सद्बुद्धिः सन्मनो भवेत् अनेकजन्मज
नितपुण्यराशिफलं महत् सत्संगप्राप्तश्रवणे
न दा बुद्धिर्हि जायते ॥ भिल्ल उवाच ॥ कुतो वादि
परालोकादृष्टपते साधवोपि हि ते प्रसीदन्तु वा
कथं सेनो बोधो हि जायते ॥ ऋषय ऊचुः ॥ स्ने
हो यत्र प्रभवति विषये वा जनार्दने तदर्थं कुरुते
सर्वं शुभं वा यदि वाशुभं विषयस्नेहयुक्तानामा
शुभान्येव सादनम् भवन्ति केशवस्नेहाच्छुभान्ये
व पापवपि ॥ भिल्ल उवाच ॥ असाध्यापि हि सा
ध्यः स्यात्कथं विनष्टं ततः महापातकयुक्त
स्य समापि वलनिष्कृतिः जायते चरणापाते न्य
पतत्रायतनाच्छुभं सत्संगवासिनो विप्रा न जानन्ति
शुभाशुभं ॥ ऋषय ऊचुः ॥ असाध्यापि भवेत्सा
ध्या महारसनिषेवनात् यथा मृतापि नारीव
नान्यथा जन्मकोटिभिः ॥ भिल्ल उवाच ॥ कोर
सः किं च पथ्यं स्यात्सर्वस्य जगतः कथं पक
व महाव्याधिमहत्तपरिनाशनः ॥ ऋषय ऊचुः
॥ रसो महान्विसृकथा ततुक्तं पथ्यमुच्यते उपदे
शस्वपदे योगः संसारपदं च ॥ भिल्ल उवाच ॥
सर्वं मिलन्ति चैकत्र कुत्र वसन्ति ये सदा सर्वे कारो
गिणो रोगनाशनाय महोसदः ॥ ऋषय ऊचुः ॥
काशी मिलन्ति सर्वे हि विनायास्मेनयमितः तत्रया

पङ्कतोरोगादस्यत्रमरणंभवेत् कृतार्थापिविमुक्तं
नेयान्नन्नातेस्तुसंस्कृता: ॥ भिल्लउवाच ॥ नयन्तुमां
काशिकांरोगयंत्रीपापात्मानंदेवविप्रदुहंच स
न:परंशरवसुयायपुत्रमात्मनंचशरणागतंहि ॥
ऋषयऊचु: ॥ वैभिल्लराज:सहसाकथयपरवै।
रागपमानंत्वाविहातुमिच्छसि सर्वंजगज्जालमिदं
शनै:शनै:स्वजस्यसद्भि:खलुसंगतनश्वरं ॥ भि
ल्लउवाच ॥ पूर्वजन्मसुकृतैर्भवद्विधा:संगतामम
महात्मनाशन: नाविहायपदिवात्रपापसात्
सत्संगत:पुनरपीहसामति ॥ ऋषयऊचु ॥ श्रा
गच्छराजपुत्रायदनाकाशीमवापहाम् श्र
नेहद्धनरकृतानयथापूर्वसंस्थिति: वीरसेन।
महाराजस्कन्दाभिलोटक्षत्रैन: श्रद्धाहीनु
तोधीर:समायाकेशिवीपुरीम् काशमाग।
त्यसनन्तकथाश्रवणानन्तरा श्रद्धाहीदिपरांश्रा
पसर्वाघौघविनाशिनी महर्षियोपिनियत:
कृपयापूर्णमानसा: जितेन्द्रियंमहाधीरस।
नयंदष्ठनिश्चयं ग्राहयोपिदिशन्त्यसंकृप।
याशुरसेवकं ॥ कामकलोवाच॥ श्रद्धयास्व।
विनोलोका:श्रद्धयाशानिराप्यते एवंवम
पिस:श्रद्ध:परांसिद्धिमवाप्स्यसि इतिश्रुत्वा।
वीरसेनोराजाश्रद्धायतोमहान् भजन्करिका।
शिकायांसिद्धिंप्रापनराधिप: ॥ स्कन्दउवाच ॥
इतिकामकलाख्यानंविशदीकृतवर्णितं वि
चारसर्वंश्रवणान्कार्यकारिणावान्यथा श्रवणे
नपरासिद्धि:श्रवणेनपरंस्मृतम् श्रवणेनपरा।
तानंयमीयिश्रवणेनच श्रन्यान्सर्वंपरित्यज्यश्र
वर्णपरिमाययेत् श्रवणेसर्वमस्मारश्रवणं।

का·
ख
३५६
356

नान्यतः क्वचित् येननिर्जंतिमनंतेशरंसंशास्त्रवि।
ग्रहे तेषांहृदिप्रियवरोभगवान्विस्तरव्ययः सन्त
श्रीत्याकथाश्रीतिःसन्त्रीन्याविस्तरव्ययः वल्लभो।
जायतेनृणांश्रुतवलमवलमः येशास्त्रविग्रहे
देवेशंतेनप्रभजन्त्युत सेवतेदानमानेश्चतनतेषांश्र
वणंभवेत् ॥इतिश्रीब्रह्मवैवर्तेकाश्यपमहात्म्ये
वीरसेनभिल्लराक्षसनिर्वाणगमनेनामाध्यायः
ऋषयऊचुः ॥कतिसंतोहनरकाःपापिनांउःख
हेतवः केनपापेनकःकस्मिन्नरकेपरिपच्यते
॥सूतउवाच॥ धर्मराजस्यनगरीशुभासंयमिनी
स्मृता तत्रधर्मसभायांतुराजनीधार्मिकाःसदा
धार्मिकाणांधर्मराजःपापिनांसयमस्मृतः स्व
धर्मवहिपिंगाक्षःक्रोधरक्तान्तलोचनः दंष्ट्राक
रालवदनाविकराक्षोसधोमुखः ऊर्ध्वकेशोति
कृष्णांगःप्रलयाम्बुदनिस्वनः धातयेत्पातये
त्तवद्दानामेवउग्रमं घातयेनखड्गहस्तेनमृत्युनी
ब्रमयोगतैः ताडयेत्खड्गहस्तेनधृत्वापादौशिला
तले उत्पाटयास्यनेत्रेतं निधायचरणेगले मू
र्धानंकरपत्रेणदारुवत्स्वविपाटय परदारगृहे
यान्तःपादौवास्यविखंडय सर्वाभिसेमहत्वेषु
तन्तुविहिंसवेतः दानपरकलत्रांगेनखपंध्योत
स्वरात्मनः परदारमुखन्नानमुखेनिष्ठीवयामि
हि वन्हपुरापवादस्यकीलेनीलाण्मुखेनलिप्य म
जैधेनमणकवनन्नवालकारवर्धरैः भ्राष्टेविवृ
टवक्त्रंतपरमन्नापकारिणः यच्छीत्वःपरह्मी।
णांजिह्वांछिंद्यात्सयुत्सुगव देवस्वभोक्तःक्रोडा।
स्यत्रामलरणस्यभोजनः विदार्यधर्मस्याशु
विटकेटःपातित्रय नेत्वायैनविप्राश्चेनातिष्ठ

पदेक्केचित् नमनुस्वार्थपक्वारंऊंभीपाकेपद।
न्यके उग्रामथाशिस्तुहमारमसुंविस्वभद्मातिने क्ष
तङ्गेनयवेगेनमहारौरवरौरवं ब्रस्लङ्घंवांनेदता
मिस्तेस्तुरान्नुप्रियश्रोणिते कालसूत्रेहेमचारो
मवीचौरुक्तल्यंगं नत्संसर्गिणामावर्षमस्तिप
त्रवनेनथा पतार्महापातकिकुः सप्ततैलकटा
हके श्राग्नुन्यात्नुत्पडर्दह्यकाकोललोहितंडुके
सतताप्यमानानाप्रिपिष्टानित्यकल्पानिवासय
दोषात्नृपंमदाकर्तुरदोप्राकुरलोवन निमज्ञा।
यास्पवदनह्यपयोनितकटेमे श्रदत्तुपरवस्तू
नानृणानःकरपलवं श्रालुत्यालुत्यतैलेन।
तप्तांगारेपचोत्कट श्रपवादंगोवक्रानिन्दाक
तुःसुपर्वणा नत्नलोहशलाकास्यमुखेभी
षणानिदिव परममर्मस्पृशश्चापिपराष्ठिङ्कं श्रा।
काशितुः स्नुनत्नायामयाज्यशोकुसर्वसंथि।
बुद्योषय श्रन्येनदीयमान्येसनिषेडःपापका
हिणः स्त्रीद्युगोत्रवमित्रघ्नेकूटशाल्मलिपा।
टये उलंबयविंकार्यमूर्धपादमयोमुखबा।
वमस्यवसर्दंशैस्फोटयन्महाभुज श्राशेभित्र
मित्रपश्वाःभुजावत्याटयाष्णुव ज्वालाकीलेम
हायोरेनरकेमु निपातनय यावद्विनाथाहूयन्ति
पादेत्रंपालय कालकूटेवगरदकूटमादना।
भिवादिने मानकूटतुलाकूटंकटमोटेनया।
टय लालापिवेवडेष्णेदौतौयीःउष्णीविनेनन्त्य
यामपाकेवगमध्येशूलपाकेन्यतापिने रसवि.
क्रयिणोविभूमिदृयग्रीश्रपीडय श्रजापीडाकं
भूपमंयत्क्षपोनिपातनय गोनिलोश्चन्तरगाश्छवि

क्रेतारं हलायुध मुशलोलूखलेवै शूर्पखड्गयेनेश
का- दुर्मेधुरः शूद्रद्विजावमन्तारं द्विजाग्रेमद्यसेविनं
३३ श्वपचोमुख्यैचनरकेदीर्घग्रीवप्रपीडय शूद्रब्राह्म
२५७ णजेतारंवैश्यपंब्राह्मणमानिनं क्षत्रियंयाचकं।
वापिवेदविक्रयनेविजं लाक्षालवणमांसानां
257 मत्तेलविषमर्पिषा श्वाश्वयैव्हाविक्रायिणं विक्रे
तारंद्विजाधमं पाशपाणेककपाणेवधैनाश्चर
णेदृढम् गात्रयेत्रकषाघातैनयेतास्त्रकरै
मे इमांस्त्रियंश्लेषयाशुप्रज्वलीकृतकल्मषां।
नेतोपपतिनासार्धंनरश्नायसमयेनच स्वयंगृही
तानियमंयस्त्यजेदजितेन्द्रियः नेत्रापयपुङ्गरा
यर्षवकुम्भमरदेशके इत्यादिजल्पन्गृह्णन्नेः
श्वयनेहरतोयमः स्वकर्मप्रष्टिकिनैर्पापदे।
श्वपतेतिभयंकरः सन्नर्थयुक्तस्थैवास्वेथमीय
मविचारकाः तस्मात्काशीशिवविसंहृद्धं।
भक्तिसमन्वितः अहर्निशंस्मरेद्योवैनसप्त
क्तिनेमक्षयः ॥ इतिश्रीब्रह्मवैवर्तेकाशीम
हात्म्येनरकवर्णनंनामाध्यायः ॥ स्कन्दउ
वाच ॥ तस्मात्पापानिचोग्राणिश्रावणेनयत्नसहस्रफ
लं तपोवैश्रवणाद्रस्यलभ्यतेनेसंशयः गंगा।
याश्चाऽदानाश्चयग्यातृप्यन्तिपूर्वजाः तत्थै
तच्छ्रवणाच्छ्रान्तृप्यन्तिप्रपितामहाः तेशाम
वेशुगंधाणितिष्ठन्नानिस्थिरबुद्धिभिः पुण्यंदशु
भंदत्वापियेछ्छन्तंवनतपोधनाः यइदंश्रावयेन्मर्त्यः
सम्यक्तत्रमेववा पादमात्रंतदर्धंवानेकंव्याख्या
नेपुनमेमतनस्याः श्वपतैनसंपूज्यवेष्टदेवत
नमेदेयंप्रयत्नेनविशुद्धायतथामरा तास्मिनः।

हेहृविशेषशसेन होनात्रसंशयः यद्धंषणया
हिदामश्चेदं श्रावयेत्सुधीः यःपठेदपिशृणुया
त्स्मात्सर्वैर्विकल्प्यर्नयः ॥ इति श्रीब्रह्मवैव
र्तेकाशीमहात्म्यफलानकीर्तननामाध्या
यः ॥ शुभमस्तु
म

८ श्रु=

सर्वमाहात्म्यसंख्या

सहस्रं ग्रह

पातम् त्रीणि

८३००

पत्राणि

३५८

११४ पत्रे १ पृष्ठ ६ पंक्ति नरसिंहचन्द्रदेपीकाख्या पत्रे १ श्लो ३८
११६ पत्रे २ पृष्ठ १ पंक्ति कपालमोचनमाहात्म्यम् पत्रे ६ श्लो १६६
१२१ पत्रे १ पृष्ठ १ पंक्ति अथविमन्यामहात्म्यम् पत्रे ८ श्लो २०४
१३० पत्रे १ पृष्ठ १ पंक्ति मार्तण्डमाहात्म्यम् पत्रे २२ श्लो ५३
१५३ पत्रे १ पृष्ठ १ पंक्ति हरमुकुटगंगामाहात्म्यम् पत्रे २१ श्लो ५०४
१७५ पत्रे २ पृष्ठ १ पंक्ति अमरनाथमाहात्म्यम् पत्रे २२ श्लो ५३२
१८८ पत्रे १ पृष्ठ १ पंक्ति ध्यानेश्वरमाहात्म्यम् पत्रे ३ श्लो ६४
२०० पत्रे २ पृष्ठ १ पंक्ति वितस्तामाहात्म्यम् पत्रे ७० श्लो ६६०
२३० पत्रे १ पृष्ठ १ पंक्ति नीलमतपुराणम् पत्रे ५२ श्लो १४८
३२३ पत्रे २ पृष्ठ १ पंक्ति काशीमाहात्म्यम् पत्रे ३४ श्लो ८६

मरथगिरि
पंचतर
हंसद्वार
नंदीक्षेत्र
हरमुकुट
नंदीक्षेत्र
अमरनाथ

